



จดหมายเหตุ

เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ ทวีปยุโรป ครั้ง ที่ ๒

เล่ม ๒

รัตน โกสินทร ศก ๑๒๕–๑๒๖

นาย พันเอก หม่อม นเรนทรราชา เรียบเรียง

พิมพ์ โดย กระแส พระ บรม ราชโองการ

ครั้ง แรก ๑๐๐๐ ฉบับ

ราคา เล่ม ละ ๖ บาท

โรง พิมพ์ บำรุง นุกูล กิจ

บาญแพนก

ตอน ที่ ๒๔

ในเรือ อัลเบียน

ระหว่างกรุงโกเปนเฮเก็นถึงกรุงคริสติอาเนีย

วันที่ ๓ กรกฎาคม ๑๒๖ — เมื่อคืนนี้ เรือพระที่นั่งแล่นผ่านเกาะซีลแลนด์มา พอเช้าขึ้นแลเห็นฝั่งแหลมยุตแลนด์มัว ๆ แต่ไกล ฝนตกพรำอยู่เสมอ หมอกลงมากแลลมหนาวด้วย เวลาเช้า ๔ โมง ๓๐ นาทีเรือเทียบท่าน่าเมืองโอฮุส (ระยะทางจากกรุงโกเปนเฮเก็น ๑๑๐ ไมล์) เปนเมืองท่าใหญ่ในประเทศเดนมาร์กแห่งหนึ่ง มีพลเมืองประมาณ ๖๐,๐๐๐ มีบ้านเรือนส่วนแลร้านพองดงาม แต่ไม่สูงใหญ่ น่าร้อนเปนที่สบาย มีผู้คนมาพักมาก พวกราษฎรมีความสวามิภักดิ์เรี่ยราย เงินสร้างวังถวายพระราชโอรสรัชทายาทเมื่อแรกได้พระชายา ที่ตำบลนี้แห่งหนึ่ง เมื่อเวลาเรือพระที่นั่งเทียบท่านั้นถึงฝนตกแลหนาวก็จริง แต่ยังมีคนมาเบียดกันคอยชมพระบารมีเต็มท่า อนึ่งวันนี้เปนวันรื่นเริงแลวันบำรุงเด็กเขาตกแต่งบ้านร้านแลสถานที่ต่าง ๆ ด้วยธงแลโคมไฟตามสมควร (ถ้าฝนไม่ตกว่าแต่งครึกครื้นกว่านี้มาก) เวลา ๔ โมง ๔๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้าประพาศบ้านเมือง พร้อมด้วยเจ้านายแลข้าราชการ ทอดพระเนตรวัดซานเคลมงซ์ เปนวัดเก่าประมาณ ๗๐๐ ปี แลนับว่าเปนวัดใหญ่ที่สุดในประเทศเดนมาร์ก แต่ถ้าจะเปรียบกับวัดในประเทศอิตาลี เยอรมัน หรือฝรั่งเศสแล้ว ก็เปนแต่เพียงขนาดกลางหรือค่อนข้างเล็ก การก่อสร้างเปนแบบนอมัน

การ ประดับ ประดา ก็ เรียบ ๆ ไม่ มี สิ่ง ใด ประหลาด นัก มี ศพ ผู้ มี บรรดาศักดิ์ ฝัง อยู่ ใน วัด นี้ เปน อัน มาก แล มี แบบ รูป เรือ ของ พระเจ้า ปีเตอร์ มหาราช พระเจ้า แผ่นดิน รูเซีย ซึ่ง มา จม อยู่ ใกล้ เมือง นี้ ประมาณ ๓๐๐ ปี แล้ว ทอด พระเนตร์ โบถ ทั่ว แล้ว ทรง รถ ประพาศ ใน เมือง แล นอก เมือง ตาม ชาย ทเล แล ใน ป่า มี ต้นไม้ ใหญ่ ร่ม รื่น ทาง กว้าง งด งาม ดี ครั้น ได้ เวลา ขับ รถ ไป ที่ สเตชัน รถไฟ เสด็จ พระราช ดำเนิร บ้าน เคานต์ฟรีซ ที่ ตำบล ฮาเมล เวลา ๕ โมง ๑๐ นาที รถไฟ ใช้ จักร ออก จาก เมือง โอฮุส ทาง ชั่วโมง ๑ ถึง ฮาเมล เคานต์ฟรีซ แล ข้า ราชการ ที่ ตำบล นั้น ได้ มา เฝ้า ที่ สเตชัน แล้ว เชิญ เสด็จ โดย รถ ม้า ไป ประทับ ที่ บ้าน ทาง จาก สเตชัน ๑๐ นาที บ้าน นี้ มี จังหวัด กว้าง ขวาง หลาย ร้อย เส้น เปน ป่าไม้ ใหญ่ แล สนาม ปลูก หญ้า เลี้ยง สัตว์ มี หนอง แล สระ ใน จังหวัด หลาย แห่ง เรือน เปน ตึก ใหญ่ โต มี คู กว้าง น้ำ เปี่ยม โดย รอบ ดู ดัง กับ หอ รบ งาม สง่า เสมอ พระ ราชวัง ก่อ เปน ตึก ๓ ด้าน ด้าน หลัง เปิด ไว้ มี สพาน ทาง เข้า ภายใน ตก แต่ง งาม มี ห้อง ใหญ่ น้อย เปน อัน มาก เคานต์ฟรีซ ผู้ นี้ เปน ผู้ มี บรรดาศักดิ์ ชั้น สูง ใน ประเทศ เดนมาร์ก ผู้ หนึ่ง ชาว เมือง รู้ จัก นับถือ รักใคร่ มาก เปน สมาชิก ที่ ประชุม ผู้ มี บรรดาศักดิ์ ทั้ง เปน เศรษฐี รวบ รวม ทรัพย์ สมบัติ ผู้ มี บรรดาศักดิ์ ถึง ๔ ตระกูล ครั้น เสด็จ ถึง บ้าน แล้ว เคานต์ฟรีซ ได้ นำ ภรรยา กับ บุตรี ๔ คน แล ญาติ เพื่อน ฝูง เฝ้า แล้ว เชิญ เสด็จ

ใน เรือ อัลเบียน ระหว่างกรุงโกเปน เฮเก็น ถึง กรุงคริสติอาเนีย น่า ๓

เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน เสวย แล้ว เวลา บ่าย ๓ โมง เชิญ เสด็จ ทรง รถ ม้า ประพาศ ใน ป่า มี เนื้อ แล กระต่าย เปน อัน มาก ทอด พระเนตร์ โรง เลี้ยง ม้า โรง เลี้ยง โค นม สระ เลี้ยง ปลา แล ที่ ทำ เนย แขง เวลา บ่าย ๕ โมง เสด็จ กลับ

เวลา ทุ่ม ๑ เสวย พระ กระยาหาร ค่ำ มี ผู้ ประชุม โต๊ะ ประมาณ ๓๐ เมื่อ เสวย จวนจะ เสร็จแล้ว ทรง ดื่ม พระ ราชทานพร แล ขอบใจ เจ้าของบ้าน ทั้ง ๒ เวลา ยาม เศษ เสด็จ จาก บ้าน เคานต์ ฟรีซ ๆ มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิร ที่ สเตชั่น เวลา ยาม ๓๐ นาที รถ ไช้ จักร์ ออก จาก ตำบล ศาเมล ๔ ทุ่ม ครึ่ง ถึง เมือง โอฮุส เสด็จ โดย รถ ม้า สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง ครั้น ถึง โปรด เกล้า ฯ ให้ ส่ง เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหาสุราภรณ์ แล ของ ที่ รลึก ไป พระ ราชทาน เคานต์ฟรีซ แล ภรรยา เปน การแสดงความ พอ พระราช หฤทัย ใน การ ที่ เขาได้ ตั้งใจ เอื้อ เฟื้อ รับ เสด็จ โดย แขง แรง ทั้ง พระ ราชทาน เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ แก่ ข้าหลวง เจ้า เมือง แล นายกอง ตระเวร ที่ เมือง โอฮุส ด้วย เวลา ๕ ทุ่ม ๓๐ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง ไช้ จักร์ ออก จาก เมือง โอฮุส

วัน ที่ ๔ กรกฎาคม ๑๒๖ เมื่อ คืน นี้ ลม อยู่ ข้าง จัด ทเล เปน ละลอก เรือ แคลง มาก ฝน ตก ตลอด รุ่ง เวลา เช้า ฝน หาย แต่ ยัง มี ลม หนาว เวลา บ่าย ๔ โมง ครึ่ง แล เห็น ฝั่ง เมือง เฟรเดอริช ฮาฟน์ แล เกาะ เล็ก น้อย ใกล้ เคียง ๔ โมง ๕๐ นาที เรือ เข้า เทียบ ท่า ใน อ่าว (ระยะทาง จาก โอฮุส ถึง เฟรเดอริชฮาฟน์ ๑๐๘ ไมล์) เจ้า เมือง กรมการ

แล พนักงาน กอง ตระเวรได้ มา รับ เสด็จ ที่ ท่าเรือ แล จัด หญิง สาว ๆ ชาว เมือง แต่ง กาย ขาว เหมือน กัน หมด สัก ๑๐ คน นำ ช่อ มาลา มา ทูล เกล้า ๆ ถวาย มีราษฎร เด็ก ผู้ ใหญ่ ชาย หญิง มา เบียด กัน คอย ชม พระ บารมี อยู่ เต็ม ท่า เรือ หลาม ขึ้นไป จน บน หลังคาเรือน เวลา ๕ โมง ๒๐ นาที เสด็จพระราช ดำเนิร จาก เรือ พระ ที่ นั่งโดย รถ ม้า ผ่าน กลาง เมือง ไป สเตชัน รถไฟ เสด็จ ประพาศ ตำบล สะกาเก็น ซึ่ง เปน แหลม สุดือ ทเล ปลาย เขตร แดน ประเทศ เดนมาร์ก เวลา เสด็จ ขึ้น จาก เรือ พระ ที่ นั่ง ราษฎร พา กันโห่ ร้อง ถวาย พระ พรไชย มงคล เสียง กึก ก้อง แล้ว วิ่ง ตาม รถ พระ ที่ นั่งไป ตลอด ทาง จน ถึง สเตชัน รถไฟ

เมือง เฟรเดอริช ฮาฟน์ นั้น เปน เมืองท่าเรือ มีพลเมือง ประมาณ ๖๕๐๐ เย่า เรือนเล็ก ๆ เตี้ย ๆ มีร้าน สวน แล เรสเตอรอง อย่าง กร่อย ๆ ถนน ลาด ด้วย ศิลา แน่น หนา รถ ไฟ ใน ระหว่าง เฟร เดอริชฮาฟน์ กับ สะกาเก็น นี้ เปน รถ ขนาด เล็ก เท่า ๆ กับ รถไฟ ปาก น้ำ ระยะทาง ๒๕ ไมล์ แต่ รถ เดิร ถึง ชั่วโมง ครึ่ง หรือ สอง ชั่วโมง เวลา ๕ โมง ๒๐ นาที รถไฟใช้จักร์ ออก จาก เฟรเดอริชฮาฟน์ แล่นใกล้ ฝั่ง ทเล กลาง ทาง หยุด พัก ที่ ตำบล อาล เบ็ก ภูมิ ประเทศ เปนไร่นา เล็ก น้อย เปน ทุ่ง เวิ้ง ว้าง เสียโดย มาก พื้น ดิน ราบ แล ลุ่ม มี น้ำ ขัง อยู่ ทุก หน ทุก แห่ง มี โค แล แกะ ทอด อยู่ เปน อัน มาก โคใน ประเทศ เดนมาร์ก นอรเว แล สวิเด็น นี้ เล็ก ดู จะ เท่า ๆ กับโค ลังกา ม้า ก็ เล็ก กว่า ม้า เทศ ธรรมดา มาก ขนาด ม้า อัด แจ แล ตัด ผม ตั้ง ด้วย เมื่อ จวน

จะ ถึง ตำบล สะกาเก็น ภูมิ ประเทศ เปน เนิน จอม ปลวก เปน หมู่ พืด เปน ชั้น ๆ ดูเหมือน กับ ป้อม ค่าย สนาม เวลา เที่ยง ๔๕ นาที ถึง ตำบล สะกาเก็น เจ้า เมือง กรมการ แล ผู้ บังคับ กอง ตระเวร มา เฝ้า ที่ สเตชัน แล้ว กล่าว คำ แสดง ความ ยินดี ใน การ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ ที่ ตำบล นี้ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราชดำรัส ขอบใจ เจ้า เมือง แล ราษฎร ทั้ง ปวง ตาม สมควร ที่ สเตชัน สะกาเก็น มี หญิง นำ ช่อ มาลา มา ถวาย แล มี ผู้ คน มา เบียด กัน คอย รับ เสด็จ แลโห่ ร้อง ถวาย พระ พรไชย มงคล ชู หมวกโบก ผ้า เช่น เดียว กับ ที่ เมือง เฟรเดอริชฮาฟน์ ที่ สะกาเก็น นี้ มี ราษฎร ประมาณ ๒๕๐๐ หมู่ บ้าน ตั้ง อยู่ ห่าง จาก แหลม ประมาณ ๖๐ เส้น มี เรือน เล็ก ๆ ชั้น เดียวโดย มาก อย่าง บ้าน นอก ที่ แหลม มี หาด ทราย กว้าง แล มี โฮเตลใหญ่ เรียกว่า บาธโฮเตล คือโฮเตล ที่ อาบน้ำ แล มี กระโจมไฟ สูง ประมาณ ๔๕ เมเตอร์ ที่ โฮเตล นี้ ใน ฤดู ร้อน มี ผู้ คน มา พัก มาก เพราะ เปน ที่ อาบ น้ำ ดี การ อาบ น้ำ ที่ นี้ เขาไม่ ใช้ รถ กระท่อม อย่าง ที่ เมือง ออสเตนด์ มี แต่ ตู้ เล็ก ๆ โต กว่า ตู้ ทหาร ยาม หน่อย หนึ่ง ตั้ง เรียง ตาม หาด สำหรับ คน อาบ น้ำ เข้าไป ผลัด ผ้า แต่ง ตัว จะ ทำ สถาน ที่ ให้ งด งาม เหมือน อย่าง ที่ ออสเตนด์ แล ที่ อื่น ๆ ไม่ ได้ เพราะ มี คน น้อย นักไม่ มี ผู้ ใด จะ ลง ทุนได้

เสด็จ จาก รถไฟ แล้ว ทรง รถ ม้า เสด็จ ไป เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน ที่ บาธโฮเตล ครั้น เสวย แล้ว เจ้า เมืองได้ จัด การ สำแดง วิธีช่วยคน เรือแตก ถวายทอดพระเนตร์ ในทเล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิร โดย รถ ม้า ลง ไป ที่ หาด ทราย มี ผู้ คน มา เบียด เสียด สับ สน เปน อัน มาก การ สำ แดง วิชานี้ มีเรือ โบต ขนาด เรือ ฉลอม ๑๒ กรร เชียง บรรทุก รถ ลง มา ลำ ๑ แล้ว ลาก เรือ ลง ไปใน ทเล คน เรือ นั้น สรวม เสื้อ กางเกง ผ้า น้ำ มัน กัน น้ำ แล สรวม โบ่ง กัน จม น้ำ รอบ ตัว ทุกคน ดูท่า ทาง แขง แรง ทำการ คล่อง แคล่ว ใน ขณะ นั้น มี คลื่น ใหญ่ กลิ้ง มา ซัด หัว เรือ ท้าย เรือ พุ่ง ขึ้น พุ่ง ลง ดัง ชิง ช้า แต่ คนประจำ เรือ ตีกรรเชียง แขง เรือ แล่น ออก ไป ไกล ฝั่ง โดย เร็ว ครั้นทอด พระเนตร์ วิธี ช่วย ชีวิตร ด้วย เรือ แล้ว เขา แสดง วิธี อีก อย่าง หนึ่ง คือ ใช้ กรวด หรือ บ้องไฟ พาด บนราง เหมือน ราง ปืนใหญ่ แล้ว จุด ให้ กรวด นั้น พุ่ง ออกไป เชือก ติด กรวด ออกไป ด้วย (ไป ตก ไกล ประมาณ ๓.. เมเตอร์) เพื่อให้คน ที่ อยู่ ใน น้ำ แล เห็น แสงไฟ ว่ายน้ำ มา เกาะเชือก คน บน ฝั่ง หรือ ใน เรือที่จุด กรวดจะได้ สาวเชือกขึ้นมา จุดกรวดแล้ว ขับรถพระที่นั่งตามหาด ทรายไป จนถึงแหลมเกรเนน คือ ตำบล ซึ่ง ยื่น ออกไปในทเล มาก ที่ สุดใน หาด นั้น อยู่ในละติจูดเหนือ ๕๗ ดีกรี ๔๕ มินิต แหลม นี้ห่างจากดินแดนประเทศ นอรเว ประมาณ ๑๐๐ กิโลเมเตอร์ ช่อง ทเล ใน ระหว่าง ดิน แดน ประเทศ เดนมาร์ก กับ นอรเว นี้ ชื่อ เสียรู่เดูงดัง ว่า คลื่นลม บางเวลา ร้ายยิ่งนัก

มี เรือ เปน อัน ตราย เสีย มาก ต่อ มาก เพราะ ฉนั้น เขา จึ่ง ตั้ง สภา สำหรับ ช่วย คน เรือ แตก ไว้ อย่าง เข้มแขง ดัง ที่ ได้ ทอด พระ เนตร แล้ว นั้น เสด็จ ขึ้น จาก หาด ทราย แล้ว ตาม ทาง แวะ ทอด พระเนตร ที่ แขวน รูป สักครู่ หนึ่ง เวลา บ่าย ๔ โมง ๒๐ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิร กลับ จาก ตำบล สะกาเก็น มา เมือง เฟรเดอ ริช ฮาฟน์ เวลา ๕ โมง ครึ่ง จึ่ง เสด็จ สู่ เรือ พระ ที่นั่ง เวลา ทุ่ม ๑ กับ ๕๐ นาที เรือ พระ ที่นั่ง ใช้ จักร์ ออก จาก ท่า เฟรเดอริชฮาฟน์

เรือพระที่นั่งอัลเบียน

เรือ อัลเบียน ต่อ ที่ ห้าง สะวอน ฮันเตอร์ แอนด์วิคเฮม ริชาดซัน ที่ เมือง นิวคาซลออนไทน์ประเทศ อังกฤษ เปน ของ เซอร์ ยอช นูนส์ ให้ เช่า เปน เรือ พระ ที่นั่ง เรือ นี้ ยัง ใหม่ ได้ ลง ทเล เมื่อ เดือน มีนาคม ๑๒๓ มี ดาดฟ้า ๒ ชั้น แล สพานอีก ชั้น ๑ ดาด ฟ้า ชั้น บน กว้าง ขวาง เดิร เล่น ได้ ตลอด โดย ยาว ประมาณ ๕๐ เมเตอร์ แล มี ห้อง สูบ บุหรี่ อยู่ ใต้ สพาน ดาด ฟ้า ชั้น ล่าง กลาง ลำ เปน ห้อง ที่ ประทับ มี ห้อง รับ แขก ห้อง พระ บรรธม ห้อง สมุด ห้อง เสวย ห้องสจวด แลครัว เรียง กัน มีซอก ทาง สำหรับ นั่ง เล่น ตาม น่า ห้อง พระ บรรธม แลห้องสมุด ข้าง หัว เรือ เปน ห้อง กับ ตัน นอก ห้อง เหล่านี้ ออกไป ตาม กราบ เรือ มี ทาง เดิร โดยรอบ ชั้น ล่าง มี ห้อง นอน ใหญ่ น้อย อีก หลาย ห้อง ทั้ง ข้างหัว เรือ แล ท้าย เรือ ตอน กลาง ลำ เปน ห้อง เครื่อง จักร์ แล ปล่องไฟ ใต้ ห้อง เหล่า นี้ ลงไป เปน ที่ เก็บ ของแล ห้อง กระลาสี

เรือนี้มีเสากระโดง ๓ เสา รูปงาม ยาว ๒๕๒ ฟิต กว้าง ๓๔ ฟิต จมน้ำลึก ๑๕ ฟิต ระวางเรือ ๑๓๔๖ ตัน ระวางบรรทุก ๑๑๑๖ ตัน รวม ๒๔๖๒ ตัน แล่นได้ชั่วโมงละ ๑๕ น็อต ห้องถ่านบรรจุถ่านศิลาได้หนัก ๓๔๘ ตัน ต้องใช้ถ่านวันละ ๒๔ ตัน เพราะฉนั้นเรือนี้อาจจะเดิรอยู่ในทเลได้ถึง ๑๕ วัน โดยไม่ต้องหยุดรับถ่านแห่งใด วิธีหันหางเสือนั้นใช้กำลังไฟฟ้า จักร์เตอร์ไบน์มี ๓ จักร์ หมุนอย่างเร็วที่สุด นาทีละ ๕๘๐ รอบ

เจ้าน่าที่ประจำเรือนั้น คือ :—

กับตัน	มิสเตอร์ ตอมัส เดอรัม
ชีฟ ออฟฟิ่เซอร์	มิสเตอร์ ย๊อช เฮาเวล
สกันด์ ออฟฟิ่เซอร์	มิสเตอร์ อัลเบิต วอเตอร์
ชีฟเอนเยอเนี่ย	มิสเตอร์สมิธ
สกันด์เอนเยอเนี่ย	มิสเตอร์บลลาร์ด
เทิดเอนเยอเนี่ย	มิสเตอร์แก็มเบล
ช่างไฟฟ้า	มิสเตอร์มินส์

ตอนที่ ๒๕

กรุง คริสติอาเนีย

วันที่ ๕ กรกฎาคม ๑๒๖ — เมื่อคืนนี้ เวลาเรือพระที่นั่งใช้จักร ออกจากท่าเฟรเดอริชฮาฟน์ อากาศค่อยแจ่มขึ้น ฝนหาย แต่ยังมีคลื่นลมจัด ในตอนแรกเรือเดิรใกล้ฝั่งแหลมยุตแลนด์ เปนที่บังลม เรือไม่ใคร่แคลงมาก แต่พอเวลา ๔ ทุ่มเศษ เรือพ้นแหลมสะกาเก็นหรือสะกอไป เดิรในระหว่างน้ำชน ซึ่งช่องสะแก๊กกะแร็กแลช่องแก๊ตะแก็ตต่อกัน ถูกละลอกใหญ่ เรือแคลงจนประตูเปิดเองปิดเองตามลำพัง สิ่งของตกกลิ้งเสียงโครมคราม จนเวลา ๓ โมงเศษถึงปากอ่าวกรุงคริสติอาเนีย ซึ่งเรียกว่าฟิยอด คือจะเปนทเลก็ไม่ใช่ แม่น้ำก็ไม่เชิง เปนคลองน้ำทเลไหลเข้ามาในระหว่างเขาระหว่างเกาะต่าง ๆ ทางหลายร้อยหลายพันเส้น ไป ๆ ก็ตันอยู่ในภูเขา ในโลกนี้มีฟิยอดอยู่แต่ในประเทศนอรเว ประเทศชิลีทวีปอเมริกาใต้ แลประเทศนิวซีแลนด์เท่านั้น แต่ในประเทศนอรเวนี้งดงามยืดยาวหลายช่องหลายทางกว่าที่อื่น ๆ ทั้งสิ้น เปนที่น่าเพลิดเพลิน ชาวต่างประเทศชอบแล่นเรือมาเที่ยวชมน้ำชมเขาชมไม้ชมศิลาน้ำแขงในฟิยอดเหล่านี้เปนอันมาก พอเข้ามาในฟิยอดแล้วได้แหลมสะแกนดิเนเวียบังคลื่นลมสงบ เรือแล่นชะลอมาช้า ๆ เพื่อจะให้ถึงกรุงคริสติอาเนียภายหลังเวลา ๕ โมงเช้า ระยะทางจากปากอ่าวจนถึงกรุงคริสติอาเนียนั้น ประมาณ ๕๖ ไมล์ เปนช่องทเล

ใน ระหว่าง เขา ๒ ข้าง ภูมิประเทศ งดงาม เหลือ ที่ จะ พรรณา ช่อง ทเล นั้น กว้าง ประมาณ ๓๐ ถึง ๘๐ เส้น น้ำลึก เรือ ขนาดใหญ่เดิรได้ ตลอด ปี น่า หนาว ตาม ปรกติ น้ำไม่แขง บาง ปีที่ หนาว จัด เหลือ เกิน ถึง น้ำ แขง บ้าง แต่ เขา มี เรือไฟ สำหรับ แล่น ตัด น้ำ แขง ให้เรือ สินค้า เข้า ออกได้ ภูเขา ๒ ข้าง ทาง นั้นไม่สู้สูง เต็มไปด้วย ต้น สน เขียว ฉอุ่ม เปน เขาศิลาโดย มาก ยอด ลาด ๆ เปน ตกุ่มไปไม่มีที่ ราบเลย ชาว เมือง ตั้ง บ้านเรียง รายไกล ๆ กัน ตาม ลแวก เขา ชาย ทเล มีเรือน ปลูก เปลี่ยว อยู่ บน ยอด เขาแลไหล่ เขา บ้าง มี ลานไร่ แล สนาม เล็ก ๆ รอบเรือน เปน ที่งดงามใน ทาง ชม ภูมิ ประเทศ คล้าย กับใน ระหว่าง แก่ง เชียงใหม่ แต่ร่อง น้ำ กว้าง กว่าหลาย สิบ เท่า มี เกาะ เล็ก น้อย เปน อัน มาก ล้วน เขียว ฉอุ่ม แล มี บ้าน เรือน หรือ กระโจมไฟ อยู่ ใน ระหว่าง ต้นไม้ มี ซะวาก เวิ้ง เปน ทาง น้ำ เข้าไปใน ลแวก เขา หลาย แห่ง ร่อง น้ำ คด เคี้ยว ไป มา แล ดูโดยรอบ รู้สึก เหมือน กับ เดิร เรือ อยู่ ใน หนองหรือ ทเลสาบ ชาว เมือง ตาม แถบ นี้ ตัดไม้ ขาย พื้น เปน พื้น ไม่ใคร่ มีที่ ดิน ทำไร่ น่า เวลา เช้า ๓ โมง เศษ ผ่าน ป้อม แห่ง หนึ่ง ตั้ง อยู่ บน เกาะใหญ่ กลางน้ำ มี ทหาร มา ตั้ง แถว โบก หมวก รับ เสด็จ บรรดา ชาว บ้าน ก็ ยิง ปืน แล โบก ผ้า รื่น เริง รับ เสด็จใน เวลา ที่ เรือ พระ ที่ นั่ง แล่น ผ่านไป เวลา ๕ โมง ๓๐ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง ทอด สมอ ที่ น่า กรุง คริสติอาเนีย ป้อม ในเมือง ยิง ปืน ถวาย คำนับ ๒๑ นัด เปน พระ เกียรติยศ ใน ทันใด นั้น พระยาวิสูตรโกษา กับ มิส เตอร์ อาเชอร์ ซึ่ง ล่วง น่า มา รับ เสด็จ

ประเทศสวิเด็นนั้นไม่มีเจ้านายมาประทับ วังก็ร่วงโรยไป มาบัดนี้เมื่อประเทศนอรเวแยกจากประเทศสวิเด็น พระเจ้าแผ่นดิน ทรงซ่อมแซมตกแต่งขึ้นใหม่ พึ่งแล้วเสร็จเสด็จมาประทับในเร็ว ๆ นี้ เครื่องแต่งวังแลลวดลายตามพื้นฝาแลเพดาน ก็จัดทำงามอย่างเรียบ ๆ

เวลาบ่าย ๓ โมง พระเจ้าแผ่นดินแลพระมเหษี เชิญเสด็จทรงรถม้าประพาศพระตำหนักน่าร้อน ที่ตำบลบิ๊กเดอ มีวนะแลไร่ใหญ่กว้าง ได้ทรงพระดำเนิรในสวนแลในไร่ ทอดพระเนตรโรงโคนม แลโรงทำเนยเวลาก่อน ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนิรกลับถึงพระราชวัง เสวยเครื่องว่างแล้วพระเจ้าแผ่นดินเชิญเสด็จมาสู่ห้องที่ประทับ

เวลา ๒ ทุ่ม ประทับโต๊ะเสวยพระกระยาหารค่ำ พระเจ้าแผ่นดินโปรดให้เชิญเสนาบดี หัวน่าที่ประชุม แลราชทูตต่างประเทศมาเปนอันมาก รวมทั้งข้าราชการในพระองค์ ประมาณ ๖๐ เมื่อจวนจะถึงเครื่องหวาน พระเจ้าแผ่นดินนอรเวมีพระราชดำรัสในที่ประชุมว่าเปนที่ทรงชื่นชมยินดี ในการที่ได้รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในครั้งนี้ ทั้งขอบพระเดชพระคุณที่ได้เสด็จพระราชดำเนิรมาประทับในเมืองหลวงแห่งกรุงนอรเว แลหวังว่าจะทรงเจริญพระราชหฤทัยตลอดเวลาที่เสด็จพระราชดำเนิรประพาศนั้น ทั้งพระโรคที่เบียดเบียนพระองค์มาแต่ก่อน ก็ให้อันตรธานพลันหาย ครั้นทรงกล่าวแล้ว ตรัสชวนที่ประชุมดื่มถวายพระพรไชยมงคล แตรวง

บรร เลง เพลง สรรเสริญ พระบาร มี สัก ครู่ หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบ พระไทย พระเจ้า แผ่น ดิน แล พระ มเหษี แล ทรง กล่าว ต่อไป ว่า เปน ที่ ทรง ชื่น ชม ยินดี เปน อัน มาก ที่ได้ ทรง พบ กับ พระเจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี ซึ่ง เปน ที่ ทรง คุ้น เคย อยู่ แต่ เดิม เมื่อ ครั้ง ยัง เปน ปรินซ์ แล ปรินเซส ใน พระราช ฐาน กรุงโก เปน เฮ เก็น แล กรุง ลอน ดอน แล ทรง หวัง พระราช หฤทัย ว่า ราช การ ใน ประเทศ นอรเว คง จะ เจริญ รุ่ง เรือง ยิ่ง ขึ้น โดย เร็ว ด้วย พระ ปรีชา ญาณ แล พระเมตตา คุณ แห่ง พระเจ้า แผ่นดิน แล้ว ทรง ชวน ที่ ประ ชุม ให้ ดื่ม ถวาย พระ พร พระเจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษี แล สำหรับ ความ ศุข สวัสดิ์ แห่ง ชาติ นอรเว ดื่ม แล้ว แตร วง บรร เลง เพลง กอด เสฟ ที่ กิง คือ เพลง ถวาย ไชย มงคล แด่ พระเจ้า แผ่น ดิน ครั้น เสร็จ แล้ว พระเจ้า อยู่ หัว แล พระเจ้า แผ่นดิน นอรเว ต่าง ทรง ดื่ม พระราช ทาน ข้าราชการ ทั้ง ๒ ฝ่าย แทบ ทุก คน เวลา เสวย แล้ว พระเจ้า แผ่นดิน ได้ ทรง นำ ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ แล ทูต ต่าง ประเทศ เรียง ตัว กัน เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท มี พระ ราช ดำรัส ปราไส อยู่ จน เวลา ๕ ทุ่ม จึ่ง เสด็จ ขึ้น พระเจ้า แผ่น ดิน เชิญ เสด็จ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว สู่ ห้อง ที่ ประ ทับ

กรุง คริสติอาเนีย นี้ มี พล เมือง ประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ ตั้ง อยู่ ริม ฟิยอด บน เนิน เล็ก น้อย หลาย เนิน ในตะวาก เขา มี ถนน ใหญ่ อยู่ ตรง น่า วัง บ้าน เรือน ตึก ราม งดงาม อย่าง เมือง ในยุโรป แห่ง อื่น ๆ แต่ ถนน เปน ถนนศิลา หรือ ถม ด้วย ศิลา ป่น ไม่ มี ถนน ไม้ หรือ สิเมนต์ อัน ราบ เรียบ มี รถ ราง เดิร ทั่ว ทุก แห่ง นอก เมือง มี บ้าน วิลลาใหญ่ น้อย งาม ๆ แล สวน

เล็ก ๆ ติด เนื่อง กัน ยิ่ง ห่าง เมือง ออกไป ก็ ราย ห่าง กัน มาก ขึ้น ตลอดไป จนใน ป่าแล บน เขาโดย รอบ เปน เมือง งาม มาก มี ป่า น้ำแล เขา ชื่น ตา ที่ เมือง นี้ น่า ร้อน เวลา ๕ ทุ่ม ยังไม่ มืด เปน เวลาโพล้ เพล้ มืด อยู่ สัก ชั่วโมง ๑ แต่ มืด เหมือน เดือน หงาย พอ สัก ๗ ทุ่ม ก็ สาง แล้ว แจ่ม อีก ตาม ปรกติใน ฤดู ร้อน ที่ เมือง นี้ ร้อน เกือบ เท่า กรุง ปารีศ แต่ ปี นี้ หนาว จัด ผิด ปรกติ ตลอด ทั้ง ยุโรป ที่ นี่ ก็ ยัง หนาว อยู่ เมื่อ ก่อน เสด็จ พระ ราช ดำเนิร มา ถึง ฝน ตก มา สัก ๑๕ วันไม่ ได้ เว้น แต่ วัน นี้ ไม่ มี ฝน แดด งาม แต่ ยัง มี ลม จัด ติด จะ หนาว บ้าง เล็ก น้อย

บรรดา เมือง ต่าง ๆ ใน ประเทศ นอรเว นั้นไม่ใคร่ ใหญ่โต เปน เมือง ย่อม ๆ เช่น เดียว กับใน ประเทศ เดน มาร์ก มี ทาง ทำ มา หา กิน เปน พื้น อยู่ ๒ อย่าง คือ ชาว ตวันตก ซึ่ง อยู่ ตาม ฟยอด ริม ทเล เหนือ หาเลี้ยง ชีพ ด้วย การ หา ปลา มี ปลา คอด ปลา ซาล มัน มัก กะเรล แล เฮริง ฯลฯ ชุก ชุม มาก พวก ที่ อยู่ ดอน ตัดไม้ ขาย เปน พื้น ยัง มี คน อีก จำ พวก หนึ่ง เรียก ว่า แล็ป เลี้ยง กวาง เรียก ว่า เรน เดีย อยู่ ตาม เขา ข้าง เหนือ กิน นอน อยู่ กับ สโน น้ำแขง บน เขา ไม่ใคร่ ลง มา อยู่ ใน ที่ ลุ่ม ตาม บ้าน เมือง เลย ชั่ว แต่ใน ฤดู ร้อน พา กัน ลง มา ทอด เนื้อ แล ซื้อ เครื่อง อุปโภคบริโภค บ้าง แล้วไม่ช้า ก็ เที่ยว สัญจรไป ตาม ภูเขา น่าหนาว ไม่ ลง มา ตาม บ้าน เมือง ทำ ตูบ อยู่ บน เขาใน สโน ตูบ นั้น ทำ เปน รูป กระโจม ทหาร กลม ๆ บ้าง เปน สี่ เหลี่ยม บ้าง กว้าง สัก ๒ วา อยู่ ได้ ทั้ง ครัว เรือน ตั้ง ๑๒ คน ตูบ คลุม ด้วย หนัง เรน เดีย หลัง คาโหว่ สำหรับให้ ควันไฟ ออก แล แสง อากาศ ส่อง ลง มาได้ ใน ตูบ จุดไฟ ยัง รุ่ง

ยังค่ำสำหรับให้อบอุ่น น่าร้อนคนจำพวกนี้ไม่ใคร่อยู่กับที่ ไล่ฝูงเนื้อ หอบครอบครัวย้ายที่ไป พวกที่อยู่ในประเทศพื้นแลนด์คพยพมาทางสวีเด็นนอรเว พวกที่อยู่นอรเวสวีเด็นก็ไปหากินทางพื้นแลนด์ แลแล็ปแลนด์ ค่ำที่ไหนก็กางกระโจมนอนที่นั่น แต่งกายล้วนแล้วไปด้วยหนังเรนเดียแต่เท้าขึ้นไปจนถึงศีร์ษะ เรนเดียนั้นก็เปนสัตว์เจ้ากรรม ไม่ชอบกินหญ้าที่สัตว์อื่น ๆ ชอบ จำเพาะชอบมอส คือตะไคร่น้ำแห้ง ๆ บนภูเขาชนิดหนึ่ง ในฤดูหนาวมอสนี้อยู่ใต้สโนหลาย ๆ ศอก แต่เรนเดียรู้คุ้ยสโนขึ้นกินมอสได้ พวกแล็ปครัวหนึ่ง ๆ มีเรนเดียหลายสิบ บางพวกที่มั่งมีมีหลายร้อย น่าร้อนใช้ขี่ก็ได้ น่าหนาวใช้ลากเลื่อน ใช้เนื้อแลนมเปนอาหาร เขาแลขนเปนเครื่องอุปโภคแลขายชาวเมืองบ้าง เรนเดียของใคร ๆ มีเครื่องหมายต่าง ๆ กันที่ใบหู คือขลิบด้วยตะไกรเปนจักรเปนแฉกต่าง ๆ กัน แล้วนำมาลงทเบียนได้ตามเมืองต่าง ๆ น้ำดื่มนั้นได้อาไศรยน้ำตามลำธาร ถ้าลำธารน้ำแขงก็ละลายสโนกิน ยังมีคนอีกจำพวกหนึ่งซึ่งอยู่กินคล้ายกับพวกแล็ปมาก เรียกว่าเอสกิโม นึกถึงคนจำพวกนี้ทำให้คิดถึงคนป่าคนดอยในมณฑลพายัพมาก เช่นพวก แม้ว ย้าว มูเซอร์ เปนต้น ไม่ชอบอยู่ในที่ลุ่มตามบ้านเมืองเหมือนกัน จำเพาะต้องเที่ยวอยู่บนยอดเขา ถ้าลงมาในหมู่คนมาก ๆ ไม่เปนอันกินอันนอน เกิดโรคภัยไข้เจ็บกระวนกระวายต่าง ๆ พวกแล็ปแลเอสกิโมนี้ก็เหมือนกัน อยู่แต่ตามป่าตามดอย จนชาวกรุง

คริส ติอา เนีย น้อย ตัว ที่ จะได้ พบได้ เห็น รัฐ บาล ก็ ปก ครองไป ไม่ถึง จะ เก็บ ผล ประโยชน์ อันใด ก็ไม่ ได้ ต้อง ปล่อยให้ เที่ยวไป ตาม เพศ ของ เขา ประเทศ นอรเว ผิด กับ ประเทศ อื่น ๆ ซึ่ง มี พระเจ้า แผ่น ดิน ครอบ ครอง ด้วย กัน อยู่ อย่าง หนึ่ง คือ ที่ นี่ไม่ มี ตำแหน่ง บรรดา ศักดิ์ ชาวเมือง ไพร่ ผู้ ดี เปน มิสเตอร์ เสมอ กัน หมด ไม่ มี ยศ ขุน นาง ใน เมือง นี้ ยังไม่ ใช้ รถ โม โต คาร์ เพราะ บ้าน เมือง เปน น้ำ เปน ภูเขาไป ทุก หน ทุก แห่ง การ ที่ จะ ทำ ถนน ให้ ราบ สดวก สำหรับใช้ รถโมโต คาร์ ได้ ทั่ว ถึง กัน นั้น ยาก นัก

วัน นี้ มี การ แลก เปลี่ยน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ กัน พระเจ้าแผ่นดิน นอร เว ถวาย สร้อยใหญ่ สำหรับ ตรา ซานโอ ลัฟ ซึ่ง สร้าง ขึ้นใหม่ เปน อย่าง สูง ที่ สุดใน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ของ ประเทศ นี้ แต่ พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว

เจ้า พระ ยา สุรวงษ์ วัฒนศักดิ์	เซนต์ โอลัฟ	ชั้น ที่ ๑
พระยา บุรุษรัตนราชพัลลภ	เซนต์ โอลัฟ	ชั้น ที่ ๑
พระรัตนโกษาและหม่อมนเรนทร ราชา	เซนต์ โอลัฟ	ชั้น ที่ ๒

ส่วน สมเด็จ พระเจ้า ลูกยา เธอ เจ้า ฟ้า กรม ขุน นคร สวรรค์วรพินิต นั้น ได้ เซนต์ โอลัฟ ชั้น ที่ ๑ ซึ่ง นับ ว่า สูง อยู่แล้ว เพราะ ประเทศ นอร เว นี้ มี เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ อย่าง เดียว

พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัวโปรด เกล้า ฯ พระราช ทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ แก่ ข้า ราช การ นอร วีเยียน คือ

เย. ยี่ ลฟลานด์	เสนาบดีกระทรวง ต่างประเทศ	ม.ส.ม.
นายพลเรือโท สการ์	ผู้บัญชาการกรมทหารเรือ	ม.ส.ม.
เอส. ฮาคตันเดอร์	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ	ม.ส.ม.
ฟรานซิส รัสตาด	เสนาบดีกระทรวงวัง	ม.ส.ม.
ดับลยู. เอ. ฟอส	ว่าที่ปลัดทูลฉลอง กระทรวงต่างประเทศ	จ.ม.
เอ.อาร์. กนาเกน เยล์ม	ปลัดทูลฉลอง กระทรวงวัง	จ.ม.
กับตัน กรู๊ก	ราชองครักษ์	น.ช.
กับตันโกร๊ก	องครักษ์ ผู้บัญชาการกรมทหารเรือ	น.ช.
อี. อาเรนซ์	กระทรวง ต่างประเทศ	ภ.ม.

กับโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญราชรุจิทอง ๘ เงิน ๘ แก่เจ้าพนักงานในพระราชฐาน

วันที่ ๖ กรกฎาคม ๑๒๖—เวลาเช้า ๕ โมง พระเจ้าแผ่นดิน ประเทศนอรเว ทรงรับราชทูต เปอเซีย ครั้นราชทูตถวาย บังคมลาไปแล้ว ทรงเปลื้องฉลองพระองค์ เต็มยศ ทรงเครื่องธรรมดามาเชิญ เสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ทอดพระเนตร เรือโบราณ เรียกว่า เรือไวกิงแล พิพิธ ภัณฑ์รูปภาพ ต่าง ๆ

เรือไวกิง นั้นเปนเรือเดิรทเล อย่างโบราณ ตัว เรือต่อด้วยไม้ โอ๊กกรรเชียง ทำด้วยไม้ สน เพื่อให้เบา แลลวดลายสลักต่าง ๆ ใช้ ไม้ บีชเพราะเปนไม้เหนียว เรือนี้ ยาวประมาณ ๒๕ เมเตอร์ กว้าง ๕ เมเตอร์

เศษ มีหางเสือข้าง ๆ ไม่ตรงท้ายเรือ มีกรรเชียงข้างละ ๑๕ รวม ๓๐ กรรเชียง ตรงกลางลำมีประทุน แต่ทำหลังคาน่าจั่วเหมือนกระท่อม คนถือกรรเชียงนั่งกับพื้นราบ ๆ ตามกราบเรือแขวนโล่ห์กลมซ้อนกันครึ่งหนึ่ง แลทาสีเหลืองกับสีดำสลับกัน ทำให้แลดูเหมือนพระจันทร์ครึ่งซีกตลอดลำ มีโครงอย่างเรือสามัญ แต่กระดูกงูเปนสันอย่างเรือเดิรทเลเพื่อสู้คลื่นได้ดี ลวดลายนั้นสลักหรือแกะด้วยมีด ตามกระดูกงูข้างหัวเรือแลท้ายเรือเปนรูปมังกรชนิดหนึ่งไขว้กัน หน้าตาเหมือนเหงา หลังคาตูบนั้นทำด้วยไม้เสาทั้งต้นพาดเข้าหากัน เปนน่าจั่ว

พวกไวกิงนั้นเปนคนโบราณต้นตระกูลของชาวนอรวีเยียน เดิมประมาณ ๑๐๐๐ ปีเศษ ได้ใช้เรือชนิดที่กล่าวแล้วนี้ เที่ยวตีชิงถึงเขตรแดนเดนมาร์กอิงแกลนด์แลฝรั่งเศส ตลอดไปจนถึงทเลเมดิเตอเรเนียน แลภายหลังได้ข้ามไปจนถึงทวีปอเมริกาด้วยเรือชนิดนี้ ไปทางเกาะไอสแลนด์ขึ้นฝั่งที่ประเทศคะนะดา เมื่อชิงทรัพย์สมบัติตามเมืองต่าง ๆ ได้แล้วก็กลับมายังถิ่น ภายหลังรวบรวมกันจัดการปกครอง มีพระเจ้าแผ่นดินดังปรากฎเริ่มเปนพงษาวดารต่อ ๆ มา เดิมถ้าผู้ใดเปนหัวน่ามีบริวารมากแล้วต้องมีเรือชนิดนี้สำหรับเที่ยวหากิน เมื่อตัวตายก็บรรจุในประทุนฝังดินไว้ทั้งลำเรือ มีเตียงนอนพัสดุเครื่องใช้สรอยเครื่องกินแลพาหนะพร้อมเสร็จ มีตลอดถึงโคม้าแลสัตว์เลี้ยงเช่นนกยูงหรือแมว (นกยูงในประเทศนี้ไม่มี แต่เขาพบขนที่ในเรือซึ่งขุดขึ้นมาได้ ซึ่งสันนิษฐานว่าเจ้าของคงได้เคยไปทางทิศใต้ถึงอาเซียไมเนอร์ จึงได้นกยูงมาเปน

ของพิเศษพึ่งถนอม จึ่งฝั่งไว้ในเรือกับเจ้าของผู้ตาย) กับทั้งบ่าวด้วย คือในสมัยนั้นเชื่อกันว่า ถ้าผู้มีวาศนาตายแล้ว จับบริวารทั้งเปนฝั่งลงไปด้วย เพื่อจะได้รับใช้ในพิภพน่า

เรือที่ทอดพระเนตรนั้น ๒ ลำ ลำหนึ่งขุดได้เมื่อปี ๑๘๘๑ เขาเอามาคุมไว้แต่ชำรุดมาก ในนั้นมีศพผู้ชาย กระดูกใหญ่ เห็นได้ว่าเปนคนร่างใหญ่แลมีขนนกยูง เครื่องอาวุธ โล่ห์ กระดูกโค เครื่องอื่น ๆ อีกเปนอันมาก บรรจุตู้กระจกไว้ในโรงเรือ อีกลำหนึ่งขุดได้สัก ๒ ปีมาแล้วนี้เอง เขาคุมดีมาก ดูไม่ชำรุดทรุดโทรมกี่มากน้อย มีเครื่องต่าง ๆ บริบูรณ์ที่สุดสมอเรือ แต่สมออยู่ข้างเล็กเกินส่วนเรือมาก ชรอยจะต้องใช้ศิลาผูกถ่วงกับสมอให้หนักขึ้นอีก ในนั้นว่าพบศพหญิง ๒ ศพ สันนิษฐานกันว่าเปนนายคนหนึ่งกับบ่าวที่ต้องจำใจตายกับนายคนหนึ่ง เรือชนิดนี้มักขุดได้ที่ใกล้เคียงกรุงคริสติอาเนียโดยมาก ที่เชื่อได้ว่าเรือเหล่านี้ เปนของที่ฝั่งไว้โดยความตั้งใจ หาใช่เรือที่ล่มในทเลโดยเหตุร้ายต่าง ๆ ไม่ มีหลักฐานอยู่ ด้วยเหตุว่าเขาขุดได้ในแผ่นดินซึ่งห่างจากทเลหลายร้อยหลายพันเส้น แลอยู่สูงกว่าระดับน้ำทเลตั้ง ๕๐ พิต ในการที่ทราบได้ว่าเรือเปนของเก่าตั้ง ๑๐๐๐ ปีนั้น เพราะได้เทียบกับพงษาวดารซึ่งปรากฎในสมัยนั้นว่า พวกไวกิงได้ใช้เรือชนิดนี้ การที่เรือจมดินอยู่ได้ตั้ง ๑๐๐๐ ปีไม่ทรุดโทรมนั้นเปนเพราะเมืองหนาว แลเลือกที่ฝั่งไว้ในดินเหนียวเช่นดินบ้านหม้อ ดินอัดแน่นรักษาเนื้อไม้ เรือจึงไม่ผุย่อยยับเปนดินไป

ครั้นทอดพระเนตร เรือแล้ว เสด็จ ประพาศ ที่ไว้ รูปภาพต่าง ๆ มีรูป เขียนฝีมือ เก่าใหม่ ทั้ง ช่าง ต่างประเทศแลชาวเมือง เปนอันมาก รูปอย่างใหม่ นั้น จัดรวมกันไว้ ในห้องเดียวกัน แลดูเปนสี บ้าย ๆ หยาบ ๆ ถ้าได้ ที่แขวนยาวสัก ๒๐ หรือ ๓๐ เส้น แลดูแต่ไกลบาง ทีจะพอ ดูได้ แต่ถ้า แลดูใน ที่ใกล้ เปนสี ฉูดฉาด เปนแกงกะทิ มันลอยพ่องไปหมด มีรูปคน โบราณรูปหนึ่ง เปนหญิง เรียกว่า วัล คิ รีน สรวมเกราะ ขี่ ม้านำทหาร เวลาจะ เข้าสนามรบ เขา อธิบาย ว่าใน สมัย นั้นใช้ หญิงไปในกองทัพด้วย เพื่อให้ ทหารมีใจ ฮึกเหิม ดู ก็ น่า ขัน แปลว่าในครั้งนั้นคนใช้ ผู้หญิงต่าง ฉัตรหรือธง ประจำกรมเช่น ทุกวันนี้ เวลาเที่ยงเสด็จกลับถึงพระราชวัง

ตอนบ่ายเสวยพระกระยาหารกลางวันแล้ว เวลา ๒ โมง ๔๕ นาที พระเจ้าแผ่นดิน กับพระมเหษี เชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ หัว สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ แลพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอุรุพงษ์รัชสมโภช พร้อม ด้วยข้าราชการไปประพาศบนภูเขา เรียก ว่า ฟกเซน โคลเลน จาก พระราชวังเสด็จโดยรถม้า เปลี่ยนรถราง ที่ปลายเมือง ขึ้นเขาไปสักครึ่ง ทางในเวลา ๒๐ นาที ถึงตำบล เรียก ว่าฮลเม็น โคลเล่น ทรงรถม้า ต่อ ขึ้นไป อีก ผ่านโฮเตลแลที่ เล่น น้ำแขงที่ ตำบลนั้น ขึ้นไปอีกสักครึ่งชั่วโมง ถึงโฮเตลใหญ่บนเขาฟก เซนโคลเลน เสวย เครื่อง ว่างพร้อม ด้วยข้าราชการ ทั้ง ๒ ฝ่ายณที่ นั้น แล้วเสด็จกลับ ทรงพระดำเนิร ลัดลงมาตามทาง เล็ก จนถึงที่ เล่นน้ำแขง ประทับรถม้าแล้วเปลี่ยนรถราง กลับถึงพระราชวัง เวลาก่อน ย่ำค่ำ

รถรางที่ เสด็จ นี้ตัดทางขึ้นไปตามไหล่เขา วกเวียนอ้อมกิ่ว ข้ามเหวธาร หลาย แห่ง เขา ทำราง ขึ้นไป เพียงที่ เล่นน้ำแข็ง เท่า นั้น เพราะ ต่อ ขึ้นไป ไม่ใคร่จะมีบ้าน เรือน จะเก็บ ผลประโยชน์ ไม่ได้ คุ้ม กับ ค่า ที่จะต้องลงทุน เขา นั้น เปน เขา ศิลา มี ป่าสน ตลอด ทาง เปน ป่าโปร่ง ต้นไม้ ขึ้น ราย ๆ กัน ไม่ทึบเหมือนอย่าง ป่าใน แบลก ฟอเรสต์ ที่ประ เทศเยอรมัน เพราะ พื้น ที่ เปน ศิลา มาก ดิน น้อย ต้นไม้ ขึ้น ถี่ไม่ได้ ทางที่ ขับ รถไป จาก ทาง รถ ราง นั้น เรียก ว่า ถนนไกซาวิลเลียม เพราะ พระเจ้าแผ่นดิน เยอรมัน มาทรง เปิด ด้วย กันกับ กิงออสการ์ เจ้าแผ่นดินสวิเด็น เมื่อครั้ง ประเทศนอรเว ยังรวมอยู่ กับ สวิเด็นนั้น มีบ้านเรือน ขึ้นไป ตาม ทาง รายๆ กันตลอด ชาวบ้านอาไศรยน้ำ ตาม ลำธาร บ้านเหล่านี้ทำ ด้วยไม้ โดยมาก เขา ว่า เรือนไม้ อุ่นกว่า ตึก มี วิธี ทำ ๒ อย่าง อย่างหนึ่ง ใช้ เสา ทั้งต้น เกลาให้ เกลี้ยงได้ ขนาด กันดี แล้วพาด ซ้อน กัน ขึ้นไป เปน ฝา ไม้ ๔ น่า เข้าไม้ อย่าง สนิท แล หนา มาก วิ ธี นี้ ต้อง ลงทุนมาก ทำได้ แต่ ผู้ มี ทรัพย์ บริบูรณ์ อีก วิธี หนึ่งนั้น ใช้ กระ ดานเข้า ไม้ ๒ ชั้น มี ช่องอยู่ หว่างกลาง สำหรับ บรรจุ ดินหรือ ฟางในช่อง นั้นเพื่อ ทำให้ อุ่น น่าร้อนทำให้ เย็นด้วย เปนวิธี ที่ถูก เงินมาก เรือนเปน วิลลา แบบ ต่าง ๆ น่า ชม มี บันลม เปน เหรา อย่าง ลาย สลัก ที่เรือ ไวกิง แทบ ทุกหลัง บางแห่งก็เปนหางปลา บาง แห่งเปนห่วงกลม บางแห่ง เปนปุ่มแหลม ๆ แต่เหล่านี้มีน้อย เรือนบางแห่งมีหลังคาแลบันลมซ้อน ๆ กัน บนยอดมีเปนหอคอยสูงแหลม คล้าย ๆ วัด เงี้ยวในมณฑลพายัพ ตามเรือน

ไม้ต่าง ๆ เหล่านี้ เขาทำบรรไดห้อยลงมาจากน่าต่างห่างจากพื้นดิน แต่พอคนกระโดดเอื้อมไม่ถึง ส่วนผู้ที่ลงมาทางบรรไดนั้นพอหย่อนตัวลงมายังพื้นดินได้ เพราะเรือนไม้เหล่านี้ทำสูง ๆ หลายชั้นเหมือนตึก เมื่อเกิดอัคคีภัยขึ้น คนจะได้หนีทางน่าต่างทัน ในเมืองหลวงนั้นมีกฎหมายห้ามไม่ให้ปลูกเรือนไม้เพราะเกรงอัคคีภัย เช่นเดียวกับในกรุงเทพ ฯ ห้ามหลังคาจาก โฮเตลฟกะเซ็นโคลเลนนั้นเขาอ้างว่าเปนเรือนไม้ใหญ่ที่สุดในโลก ความข้อนี้จะจริงอย่างไรไม่ทราบแน่ แต่ดูใหญ่โตมั่นคงเหมือนตึก ทาสีขาวมีห้องหลาย ๆ ชั้น ภายในมีเพดานสลักฉวดฉายตามฝาบุกระดาดลายเหมือนกำแพง แลจากโฮเตลนี้ เห็นภูมิประเทศได้ไกลงดงามเปนเนินเล็กน้อย ป่าสนไร่นาแลเรือนที่อยู่ในระหว่างป่า ตลอดลงไปจนถึงฟยอด ดูเปนน้ำท่วมไปทุกหนทุกแห่งสลับกันกับเนิน งดงามยิ่งนัก บนยอดเขาที่โฮเตลตั้งอยู่นี้ ว่าสูงกว่าระดับน้ำทเลประมาณ ๓๐๐ เมเตอร์ เท่า ๆ กันกับดอยสุเทพที่เชียงใหม่ ตามทางขึ้นไปภูมิประเทศก็คล้ายเชียงใหม่มาก แรกออกจากเมืองทางราบเล็กน้อย แล้วเข้าป่าโปร่งเปนทุ่งลุ่ม ๆ ดอน ๆ ทางเดินซอกแซก แล้วขึ้นเขาไปอีกชั้นหนึ่ง แลลงมาจากเขาบนดอยสุเทพก็แลเห็นเมืองเชียงใหม่แลลำน้ำปิงอย่างงดงามเหมือนกัน ผิดกันแต่ที่เมืองเชียงใหม่ยังไม่มีทางที่รถจะขึ้นไปได้ เดี๋ยวนี้ฝรั่งขึ้นไปสร้างวิลลางามไว้หลายแห่ง สำหรับขึ้นไปพักในฤดูร้อน เพราะเปนที่สบาย มีลำน้ำลำธารบริบูรณ์ ในฤดูร้อนอากาศบน

ดอย สุ เทพ เย็น กว่า ในเมือง เชียงใหม่ถึง ๑๐ ดีกรี ฟาเรนไฮต์ บน เขา ฟกเซนโคล เลน นี้ คน ที่ กรุง คริสต์ อาเนีย ขึ้น มา เที่ยว มา พัก เสมอ ตลอด ปี แต่ ใน ฤดูหนาว มี คน มา มาก กว่า ฤดู ร้อน เพราะ ใน กรุง มัก หมอก ลง มืด คลุ้ม แล บนเขา อากาศ แจ่มใส ที่ เล่น น้ำแขง นั้น มีสระ กว้างสัก ๒ เส้น ยาว ๓ เส้น อยู่ ใน หว่าง เขา ใน ฤดูหนาว มี น้ำแขง สโน จับ พื้น ดิน หนา ตั้ง ศอก วิธี เล่นนั้น ภาษาในเมือง นี้ เรียก ว่า ชี คือ แล่น ลง มา จาก ที่ สูง จน ถึง แท่น ก่อ ด้วย ศิลา ซึ่งอยู่ บนข้าง เขา โดย ความ เร็ว ที่ แล่น ลง มา นั้น พอ ถึง แท่น ศิลา ตัว คน ก็ ปลิวลอย ลงมาเหมือน กับ บิน ตก ห่าง จาก แท่น ตั้ง ๑๐ วา แล ตาม ระดับ จาก เบื้อง สูง ลง มา ต่ำ ตั้ง ๗—๘ วา ดู น่า กลัว อัน ตราย แต่สโน นั้น อ่อน ผ่อน น้ำ หนัก ได้ คนไม่ จม หรือไม่ เป่น อันตราย เลย แล่น ลง ไป ใน สระ ถ้า ลง มาจาก แท่น ด้วย ความ เร็ว แล แรง มาก แล้ว บาง ที ก็ แล่น ข้าม ฟาก สระ ไป ก่อน ที่ จะ ยั้ง ตัว ได้ ถ้า ผู้ ใด แล่น ไม่ เปน แล้ว มัก ขา กาง เลย หก ล้ม จม สโน กลิ้ง ลง มาตั้ง แต่ แท่น ตลอด ถึง สระ ถูก ขึ้น สโน ติดขาวไป ทั้งตัว แต่ ไม่ เปน อัน ตราย ใน ฤดู หนาว นั้น ชาว เมือง เด็ก ผู้ ใหญ่ ไป มา ใช้ ชี แล่น ตาม สโน ก็ มาก แลใช้ สะ เล คือ รถ นั่น เอง แต่ ปลดล้อ ออก เสียใช้เลื่อน รองแทน เทียม ม้า ลากไป ยัง มีเครื่อง สำหรับใช้ เดิร บน สโน อีก ชนิดหนึ่ง เรียก ว่าโต บ๊อก คือ ทำ คล้าย รูป เรือ ขนาดเล็ก นั่ง ได้ ๓—๔ คน แล้ว ปล่อยให้ แล่น ลง มาจาก ที่สูง มี คนคัด ท้าย ด้วย ไม้ พาย ยาว คน หนึ่ง เวลา จะ หยุด ต้อง ใช้ เท้า กราน กับ พื้น

ในการ ที่ กระโดด แล่น ลง มา จาก แท่น ที่กล่าว ข้าง ต้น นั้น ผู้แล่น ต้องใช้ ของ ชนิด หนึ่ง เรียกว่า ชี่ เปน รูปไม้ ยาว สุดเอื้อม ผู้แล่น ปลาย งอนแบน ๆ กว้าง กว่า เท้า สักหน่อย มี หนังรัด ชี่ นั้น ติด กับ รอง เท้า ทั้ง ๒ ข้าง แล้ว จึง จะ แล่น ลง มาได้ ลำพัง เท้า เปล่า แล่น ไม่ได้ เพราะ เท้า จม ใน สโน

เวลา เสวย ค่ำ วันนี้ มี การเลี้ยง ราชทูต เปอร์เซียด้วย พระ เจ้าแผ่นดิน แล ข้า ราชการนอรเว แต่ง เต็ม ยศ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง อิวนิง เดรส ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ทั้ง สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยา เธอแลข้าราชการก็ แต่งอย่างเดียวกัน มี ผู้ ประชุมโต๊ะ ประมาณ ๒๕ พระ เจ้า แผ่นดิน นอรเว ทรง ดื่ม ถวาย ชาออฟ เปอร์เซีย ราชทูต เปอร์เซีย ก็ ดื่ม ถวาย พระเจ้า แผ่นดิน แตรบรรเลง เพลงสรรเสริญ ตาม ธรรมเนียม แล้ว ที่ ประชุม ต่าง ดื่ม อำ นวย พร กัน ต่อ ไป เวลา เสวย แล้ว พระ เจ้า แผ่นดิน นำ ราชทูต เปอร์เซีย แลข้า ราชการ อื่น ๆ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท เวลา ๕ ทุ่ม เศษ เสด็จ ขึ้น

ใน ระหว่าง เวลา ที่ ประทับ อยู่ ใน พระ ราชฐาน ณกรุง คริสติ อาเนียนั้น พระเจ้า แผ่นดิน แล พระ มเหษีได้ ทรง เอื้อเฟื้อ รับ รอง อย่าง แขงแรง สนิทสนม ทั้ง มี พระ จริยา อันงาม เปน ที่ ชอบ พระราช อัธยาไศรย แล ทรง สำราญ พระ ราช หฤทัย เปน อัน มาก

ตอน ที่ ๒๖

จากกรุง คริสติอาเนีย ถึง เมือง ทรอน เย็ม แล ที่ เมือง ทรอน เย็ม

วัน ที่ ๗ กรกฎาคม ๑๒๖— . เวลาเช้า ๓ โมง ๑๐ นาที พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย พระ ราชวงษา นุวงษ์แล ข้าราชการ เสด็จ พระ ราชดำเนิร จาก กรุงคริสติอาเนีย มาเมือง ทรอนเย็ม พระเจ้า แผ่นดินนอรเว พร้อม ด้วย ข้าราช การ เปน อันมาก ได้ มา ส่งเสด็จ ถึง สเตชัน รถ ไฟ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัวได้ มี พระราชดำรัส ขอบ พระไทย พระ เจ้า แผ่น ดิน แล ทรง ขอบ ใจ ข้า ราช การ นอรวีเยียน ทั้งปวง เวลา รถ พระ ที่นั่ง เคลื่อน จาก สเตชัน บรรดา ราษฎร ที่ มา ชุมนุม คอย ส่ง เสด็จพระ ราช ดำเนิร ได้ โห่ร้องถวาย พระ พรไชยมงคล แล ชูหมวก โบก ผ้า เสียง เซง แซ่แล ไสว

ระยะ ทาง ระหว่าง กรุง คริสติอาเนีย กับ ทรอน เย็ม นั้น ๕๖๒ กิโล เมเตอร์ รถเดิร ๑๖ ชั่วโมง แต่ รถ ที่ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร นี้ เปน รถ เร็ว ถ้า เปน รถ ธรรมดา ต้อง เดิร ค้าง คืน ๆ หนึ่ง ตาม ระยะ ทาง มี สเตชัน เล็ก น้อย สัก ๗๐ แห่ง แต่ รถ อยุด ที่ ตำบล เหล่า นี้ เท่า นั้น

เวลา	ตำบล	พลเมือง	ระยะทาง จากคริสติอาเนีย กิโลเมตร์
๓. ๑๐ ม.ช.	คริสติอาเนีย	๒๕๐,๐๐๐	––
๔. ๕๐ ม.ช.	อิดสโวลด์	––	๖๘
เที่ยง ๔	ฮามาร์	๕,๕๐๐	๑๒๖
๑. ๕๕ ม.บ.	เอลเวอร์รุม	––	๑๕๘
๒. ๔๗ ม.บ.	เรนา	––	๑๙๐
๔. ๒๖ ม.บ.	กอปบั้ง	––	๒๔๗
๑. ๒๒ ท.	เตนเซต	––	๓๔๗
ยาม ๔๗	อีเด็ต	––	๔๔๒
๔. ๕๑ ท.	สิงส่าส	––	๔๘๐
๕. ๔๑ ท.	สเตเรน	––	๕๑๐
๗. ๑๘ ท.	ทรอนเย็ม	๓๘,๐๐๐	๕๖๒

บรรดา ตำบล ต่าง ๆ ที่ ผ่าน มา นั้น เปน หมู่ บ้าน เล็ก น้อย ทั้ง สิ้น บาง แห่ง มี เรือน เพียง ๔–๕ หลัง บาง แห่ง ถึง ๕๐–๑๐๐ หลัง มี พลเมือง อยู่ ใน ระหว่าง ตำบล ละ ๒๐ ถึง ๕๐๐ คน มี เมือง ใหญ่ อยู่ แต่ เมือง ฮามาร์ กับ ทรอน เย็ม เท่า นั้น แต่ ถึง กระนั้น ก็ ดี ยัง มี โฮเตล หรือ โรง เตี้ยม ที่ พัก คน เดิร ทางไป มา แทบ ทุก ตำบล ที่ เมืองฮามาร์ รถ หยุด ชั่ว โมง หนึ่ง ประทับ เสวย พระ กระยา หาร กลาง วัน ที่ สเตชั่น โฮเตล แต่ พระ กระยา หาร ค่ำ นั้น ต้อง เสวย ใน รถ ใน ระหว่าง กรุง คริสติอาเนีย กับ เมือง ฮามาร์ นั้น ใช้ รถ ไฟ มีเดียม เกช แต่ เมื่อ พ้น ฮามาร์ ไป ใช้ รถ สาย เล็ก เมเตอร์ เกช ต้อง เปลี่ยน รถ พระ ที่นั่ง รถ ไฟ นี้ เปน สาย เดียว ตลอด ทาง เพราะ ไม่ ใคร่ จะ มี ผู้ คน โดย สาร ไป มา เปน รถ บรรทุก ไม้ จาก ที่ ดอน ลงมา ส่ง เรือ ไฟ ไป ขาย ประเทศ ต่าง ๆ เปน พื้น บ้าน เรือน ทั้งปวง ก่อ ด้วย ไม้เปน พื้น โดย จะเปน ตึก บ้าง ก็ ไม่ มาก กว่า ๑ ใน ๑๐๐ หลัง เรือน บ้าน เรือน ใน ท้อง ตลาด ตาม ตำบล ต่าง ๆ มัก ทำ เปน วิลลา เล็ก ๆ รูป ต่าง ๆ กัน แต่ เมื่อ ห่าง หมู่ บ้าน ออก ไป ตาม ไร่ นาใน ป่า แล เขา นั้น ทำ เปนโรงหรือกระท่อม ทั้ง สิ้น โดย มาก เปน กระท่อม ชั้น เดียว บาง แห่ง เปน เรือน เตี้ย ๆ สอง ชั้น ถ้า เปน เรือน สอง ชั้น มัก ปลูก ตาม ข้าง เนิน ทำ ประตู ซ้อน กัน สอง ชั้น ไม่ ทำ บรรได ขึ้น จาก ชั้น ล่าง สู่ ชั้น บน ภาย ใน เรือน แต่ทำ สพาน พาด จาก ข้าง เนิน ขึ้น ไป บน ประตู ชั้น บน ทีเดียว การ ที่ทำ เช่น นี้

เห็น จะเปน เพราะ ความ ประสงค์ สองประการ คือ อย่างหนึ่งถ้าจะ ทำบรรได ใน เรือน กลัว จะ เปลือง ที่ เพราะ ใน เรือน คับแคบ อยู่แล้ว อีกอย่าง หนึ่ง ถ้า เกิด เพลิง ไหม้ ขึ้น คน ที่ อยู่ ชั้น บน จะ ได้ หนี ทัน เขา ต้อง ป้องกัน อัคคีภัย อย่าง กวด ขัน เพราะ เปน เมือง หนาว ต้อง สุมไฟ ใน เรือน ยัง รุ่ง ยัง ค่ำ ไม่ว่าเรือน ใหญ่ เรือน เล็ก ต้อง มีเตาไฟ ใน เรือน มี ปล่อง ไฟ บน หลังคา ทุก หลัง เรือน งาม ๆ มุง กระเบื้อง หรือ ศิลาอ่อน เรือน ชาว ไร่ ชาว นา มุง ด้วย กระเบื้อง ไม้ ใช้ ดิน ปะ บน หลังคา อีก ชั้น หนึ่ง แล้ว ปลูก หญ้า บน นั้น จน เขียว เต็ม หลังคา เปน เครื่อง สำหรับ ทำ ให้ อบ อุ่น แล กัน ลูก ไฟ ฝน ตก ก็ ไม่ ชะ ดิน ลง มา เพราะ ไม่ ตก คัก ๆ อย่าง เมือง ไทย ดู บ้าน เรือน ชาว นอรเว คล้าย กับ ประเทศสยาม มาก เพราะ เปน เรือนไม้เตี้ย ๆ ตั้ง อยู่ ห่าง ๆ กัน ด้วย มี ที่ ดิน มาก ผู้ คน น้อย แต่ เรือน ไม่ มี ใต้ ถุน เพราะ ลม จะ โกรก ได้ แลทำ ให้ หนาว

ใน ตอน แรก ออก จาก กรุง คริสติอาเนีย นั้น ภูมิ ประเทศ ไม่ สู้ งาม มี แต่ เนิน เล็ก เนิน น้อย ตาม ทาง แล เขา สอง ข้างเต็มไปด้วย ป่าสน มี ไร่ นา อยู่ แต่ เฉพาะ ตาม ริม ทาง เล็ก น้อย ปลูก มัน เทศ เปน พื้น มี ข้าว สาลี บ้าง แต่ ไม่ มาก ม้า แล โค ก็ ไม่ ใคร่ มี เมื่อ ก่อน ถึง เมือง ฮามาร์ นั้น ข้าม แม่น้ำ วอร์ เม็น ซึ่ง ไหล มา จาก ภูเขา ข้าง ทิศ ตวันตก แล ตวัน ตกเฉียง เหนือ ตก ทเลสาบ เมยอ ซา แล้วไป ตก น้ำกลอมเม็น ข้าง ทิศ ตวัน ออก เฉียง เหนือ แห่ง กรุง คริสติอาเนีย ลำ น้ำ นี้ กว้าง ขนาด

ลำน้ำวัง น้ำเชี่ยวแต่ตื้น ใช้เปนทางล่องเสาไม้สน มีเสาลอยเปนแพตั้งหมื่น ข้ามน้ำวอร์เม็นแล้ว รถเดิรเลียบตามชายทเลสาบเมยอซา ทเลสาบนี้เปนใหญ่ที่สุดในประเทศนอรเว ยาวจากเหนือมาใต้ถึง ๑๐๐ กิโลเมเตอร์ กว้าง ๓๕ กิโลเมเตอร์ ที่ลึกที่สุดถึง ๕๐๐ เมเตอร์ มีเรือไฟเดิรไปมาในระหว่างตำบลต่าง ๆ ตามชายทเลเสมอ เมืองฮามาร์นั้นตั้งอยู่ในแหลมใหญ่กลางทเลสาบ เปนเมืองเก่าแต่ครั้งปี ๑๑๕๒ ในปี ๑๕๖๗ ชาวสวิเด็นยกกองทัพมาทำลายเสียครั้งหนึ่ง ที่เมืองนี้เปนที่งดงามบริบูรณ์ มีโรงงานโรงเลื่อยไม้เปนอันมาก เมื่อพ้นตำบลเอรเวอรุมไปแล้ว ทางเดิรในลุ่มน้ำกลอมเม็นลำน้ำอยู่ข้างขวาทาง น้ำกลอมเม็นนี้กว้างขนาดน้ำปิง น้ำไหลเชี่ยวตลอดปี ยอดมาแต่ภูเขาข้างทิศเหนือ มีเกาะแก่งเปนอันมาก เปนลำน้ำที่งดงาม เสียแต่ตามทางที่ไปมีป่าบังแลไม่เห็นลำน้ำได้ถนัด พอพ้นตำบลเรนาไปแล้ว รถข้ามลำน้ำกลอมเม็น เลียบไปข้างขวามือ มีป่าสนเปนพื้น ข้ามห้วยเหวลำธารหลายแห่ง ฝั่งตรงข้ามนั้น เปนภูเขาสูงชันลงมาจดลำน้ำ ภูมิประเทศไม่สู้จะงดงาม เวลายาม ๓๐ นาที ข้ามเขาปันน้ำใหญ่ ระหว่างทเลเหนือกับลุ่มน้ำที่ไหลตกทเลบลติก ภูเขาปันน้ำเหล่านี้ ถึงสูงก็จริงแต่ลาด ๆ ไม่มีเพิงผา เปนเขาพืดซ้อน ๆ กันหลายแถว ที่สูง ๆ ก็มีน้ำแขงเหลืออยู่บ้างเปนแปลง ๆ บนยอดเขาเหล่านี้ไม่มีต้นไม้ เพราะเปนเขาศิลา ไม่ใคร่มีดิน ตามไหล่เขา

มีน้ำชุ่มชื่นต้นไม้มาก บนยอดเขามีหนองน้ำอันงดงามใหญ่กว้างหลายแห่ง พอพ้นที่ราบบนสันเขาแล้ว รถลงมาตามยอดน้ำกุฟ้า ข้ามห้วยเหวหลายแห่ง ภูมิประเทศข้างฟากเขาทางตวันตกนี้ ดูบริบูรณ์กว่าฟากทางตวันออกเล็กน้อย เพราะมีบ้านเรือนแลที่ดินทำไร่นามากขึ้น ลำน้ำกุฟ้านี้ ไหลลงมาตกฟ์ยอดที่เมืองทรอนเย็ม ภูมิประเทศตามริมน้ำงดงามมาก กว้างขนาดน่าวัง เขาทำฝายกั้นน้ำไว้เปนชั้น ๆ แลมีแก่งน้ำตกหลายแก่ง น้ำเชี่ยวตลอดปี มีไม้ซอนลงปีละมาก ๆ เมื่อจวนจะถึงเมืองทรอนเย็ม ข้ามน้ำกุฟ้า ๒ ครั้ง

ป่าสนในประเทศนอรเวนี้งดงามบริบูรณ์ ผลประโยชน์แผ่นดินได้จากค่าตอโดยมาก ราษฎรที่อยู่ตามดอนหาเลี้ยงชีพด้วยการปลูกไม้เปนป่าเปนพื้น ต้นสนนั้นต้องปลูกประมาณ ๓๐ ปีจึงตัด เขาตัดกันในฤดูหนาวระหว่างเดือนตุลาคมกับมกราคม คนตัดไม้ต้องบุกเข้าไปกลางป่าทางตั้ง ๗ วัน กินนอนอยู่กับน้ำแขงแลสโน ดูน่าลำบากมาก แต่คนเหล่านี้โดยมากมีเงินทองบริบูรณ์ มีที่ดินคนละหลายสิบเส้น แต่เปนพวกที่ไม่ชอบการฟุ่มเฟือยเอง ชอบอยู่เรือนกระท่อมเล็ก ๆ แลทำการงานออกแรงมาก ราษฎรในประเทศนอรเวไม่ใคร่มีคนยากจนเข็ญใจ ถึงว่าบ้านเมืองเปนภูเขาไปทั้งสิ้นไม่สู้บริบูรณ์ก็จริง แต่พลเมืองน้อย มีที่ดินมาก หาผลประโยชน์เลี้ยงชีพได้ง่าย ตามเมืองแลตำบลต่าง ๆ ไม่มีคนขอทาน การแต่งกายก็สอาดไม่เหมือนชาวประเทศอื่น ๆ คนนอรวีเยียนนั้น ผมแลตาสีอ่อนมาก ร่างใหญ่ทั้ง

ชาย หญิง เด็ก หญิง ชาว บ้าน นอก มัก สวม เสื้อ กั๊ก สีแดง คอ กว้าง ขลิบ ลาย ต่าง ๆ แล คาด เข็มขัด กลัด เขม เปนแผ่นเงิน สลัก ขนาด เขื่อง ๆ คล้าย กับ พวกมูเซอร์ ใน มณฑล พายัพ ชาว นอร เวชอบ ธงมาก กว่า คน ประเทศ อื่น ๆ ตามบ้านแล กระท่อมโรงนาใหญ่ น้อย ต้องมีเสาธง แทบทุกแห่ง ยิ่ง เปนโฮ เตลหรือ สถาน ที่ขนาด ใหญ่แล้ว มี เสาธง อย่าง น้อย ๒ เสา เด็ก กลาง ถนน ทั้ง หญิงชาย มีธง เด็ก ๆ เปน เครื่อง เล่น แทบทุก คน

เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิร มา ถึง เมือง ทรอน เยม นั้น พระยาวิสูตรโกษา กับ มิสเตอร์ อาเชอร์ ซึ่ง ล่วง น่ามาเตรียม การรับเสด็จ แต่ กรุง คริสติอาเนีย แล เจ้า น่า ที่ ประจำ เมือง มา เฝ้า ที่ สเตชั่น แล้ว เชิญ เสด็จโดย รถม้า ประทับ ที่ โฮ เตล บริตาเนีย การ เดิร ทาง ใน วัน นี้ไม่ มีเวลามืด เลย แสงอา ทิตย์ ส่องสว่างทั้ง กลางวันแลกลางคืน อ่านหนังสือได้ โดยไม่ต้องใช้ ไฟตลอดรุ่ง เมือง ทรอนเยม เปน เมือง เก่าแก่ แลใหญ่ ที่สุดใน ทิศ เหนือ ตั้ง อยู่ ใน ลติจูด ๖๓ ดีกรี ๓๐ มินิต ใน ปีหนึ่ง มี เวลา สว่างทั้ง กลางคืน กลางวัน ไม่ มี เวลามืด ถึง ๓ เดือน ใน ฤดู หนาว มีแต่ กลางคืน ๓ เดือน ไม่ได้ เห็น ดวง อาทิตย์ ส่วนใน ฤดู สปริง กับออตัม นั้น ไม่ สว่างไม่ มืด เพราะไม่ ใคร่ มีเวลา เห็น ดวง อาทิตย์ ได้ อาไศรย แสงหลง ของ ดวง อาทิตย์ (นอต ไลต์) ฉายผ่าน มาพอ สว่างเล็ก น้อย เมือง ตั้งอยู่ ในฟียอดที่ ปาก น้ำ กุฟ้า แลน้ำนี้ด ฟียอด เวิ้ง ว้างแทง เข้า มาใน แผ่นดิน หลาย แคว หลายทาง เปนที่ งดงาม มาก เมืองนี้ ถึงอยู่ เหนือ มาก ก็จริง แต่ ว่าไม่ หนาวจัด เหลือ เกินนัก น้ำใน แม่น้ำ

แลใน ทเลสาบ มี เวลา แขง บ้าง แต่ใน ฟย็อด ไม่ มี เวลาแขง เลย เพราะ สาย น้ำ กัลฟสตรีม ซึ่ง ไหล จาก ทวีปอ เมริกา พุ่ง ข้าม มหา สมุทร์ แอต แลนติก มา ตลอด ฝั่ง ประ เทศนอร เว ทำ ให้ น้ำ ใน ฟย็อด อุ่น แล เปน สาย น้ำ ไหล อยู่ เสมอไม่ มี เวลา แขงได้ ที่ เมือง นี้ ใน ปี หนึ่ง มี เวลา หนาว จัด อยู่ ๘ เดือน ร้อน ๔ เดือน ใน ฤดู หนาว มี สโนแล น้ำ แขง เมือง ตั้ง อยู่ บนเนิน ลาด ๆ ซ้อน ๆ กันหลาย เนิน พ้นเมืองไป ก็เปน ภูเขา หมด มี ท่า เรือ อู่ เรือ หลาย แห่ง ทำ สพาน ข้าม ตลอด ถึง กัน เรือ ใหญ่ น้อย เข้า มา พักได้ คล้าย กับ เมือง ออส เตนด์ เย่าเรือน ทั้งปวง ปลูก ด้วยไม้ โดยมาก ทำ ถนน กว้าง สำหรับ กัน เมื่อ มี เหตุ เพลิงไหม้ จะ ได้ ไม่ลุกลาม ต่อไป มาก ถนน ปู ด้วย ศิลา เปนพื้น แต่ถนนนอก เมืองไร้ ถม ด้วย ศิลา ป่น ในแถบ นี้ มี ศิลา อ่อน ชนิด หนึ่ง สี เทา เจือ เขียว ใช้สำ หรับ ทำ ถนน แล ก่อ สร้าง ดี เพราะ ป่น แล ตัด ง่าย ตาม ถนน มี รถราง หลาย สาย รถราง ที่ ใน เมือง นี้ เดิร เร็ว กว่าใน เมือง ใหญ่ อื่น ๆ ใน ยุโรป มาก เร็ว เกือบ เท่า รถราง ใน กรุง เทพ ฯ เพราะ มี ถนน กว้าง แล ผู้ คน น้อย ทั้ง เปน ราง เดี่ยว รถ ต้อง เดิร หลีก กัน ให้ เหมาะ เวลา การ ช่างที่ เมืองนี้ มี เครื่องเงิน ลงยา ต่าง ๆ แล เครื่อง สลัก ลาย ดุน หรือโปร่ง ทั้ง เครื่อง กำมะลอ เครื่อง สาน ทำ ด้วยไม้ ฉำฉา แต่ครั้ง โบราณ เดิม มา เมืองนี้ ชื่อว่า นิดาโรส หมาย ความ ว่า อยู่ ที่ ปาก น้ำ นิด มา จน ศักราช ๑๕๐๐ จึง เปลี่ยน นาม ว่า ทรอน เย็ม เคย เปน เมือง หลวง พระเจ้า แผ่นดินเนอรเว ทั้งปวง มา ทำ

พระราช พิธีราชา ภิเศก ที่เมือง นี้ ทุก พระองค์ แต่ครั้ง โบราณ มา เพราะ ฉนั้น เมื่อ ปีกลาย พระเจ้า ฮ่าคอน ที่ ๗ ก็ได้ ราชาภิเศก ที่นี่ เพื่อให้ เปน ไป ตามโบราณ ราชประเพณี จาก เมือง ทรอน เย็ม มีทาง รถไฟ ไป กรุง สต๊อกโฮล์มประเทศ สวิเดน ด้วย

วัน ที่ ๘ กรกฎาคม ๑๒๖ — เวลา เช้า พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิร ประ พาศ โบถใหญ่ สร้างได้ ประมาณ ๑๐๐๐ ปี มาแล้ว แล เปน ที่ ราชา ภิเศก พระ เจ้า แผ่นดิน ทุก พระองค์ เปนโบถใหญ่ ที่ สุด ใน ประเทศ นอร เว ทำ ด้วย ศิลา อ่อน แบบ นอมันโกธิก แลโครินเธียน ปน กัน เครื่อง บูชา ตาม วัดใน ประ เทศ นี้ ไม่ มี รูป เยซู ตรึง กาง เขน เหมือนใน ประเทศ อื่น ๆ ใช้ แต่ เพียง รูป พระ ยืน หรือ นั่ง โดย ปรกติ วัด นี้ กำลัง ปฏิสังขรณ์ อยู่ อีก ด้าน หนึ่ง ทำ เปน การ แรม ปี ใหญ่โต มาก คือ ต้อง กั้น ฝา นั่ง ร้าน แล มุง หลัง คา ด้วยไม้ โดย มิด ชิด ครอบ กำแพง แล หลัง คา ที่ กำลัง ซ่อม นั้นไว้ ก่อน ถ้าไม่ ทำ เช่น นั้น ถึง ฤดู หนาว คน ทำงาน กลาง แจ้ง ไม่ ได้ เพราะ หนาว จัด ทั้งสโน น้ำแขง ก็ จะ ตก ลง มา ขัง อยู่ ทำให้ ของ ที่ ยัง ทำ ค้าง อยู่ นั้น เสีย ภายในโรง นั่ง ร้าน นั้น มี ราง รถ บรร ทุก ศิลา แล เครื่อง จักร์ สำหรับ เลื่อย ตัด แล กลึง เสา ศิลา เพื่อง แล อื่น ๆ ทอด พระ เนตร์ วัด ทั่ว แล้ว ทรง รถ ประ พาศ บ้าน เมือง แล ร้าน ขาย ของ จน เวลา บ่ายโมง หนึ่ง เสด็จ กลับ เสวย พระกระยาหาร กลาง วัน ที่ โฮเตล บริตาเนีย

เวลา บ่าย เสด็จ พระราช ดำเนิร ประ พาศ ร้าน แล้ว เสด็จ ที่ ตำบล เฟยลด์ เซเตอร์ โดย รถ ม้า ทาง ประ มาณ ชั่วโมง หนึ่ง เสวย เครื่อง ว่าง ที่ นั้น

แล้ว เสด็จ กลับ เสวย พระ กระยาหาร ค่ำ ที่โฮ่ เตล ตาม ทาง ที่ เสด็จใน ตอน บ่าย นี้ ภูมิ ประเทศ งดงาม ยิ่ง นัก ใน ชั้น ต้น ทาง เลียบ น้ำ กุฟ้าไป แล้ว ขึ้น เขา ไป ตาม ลำ น้ำ นิ เกล เวน หรือ น้ำนิด มี ฝาย กั้น เปน ชั้น ๆ หลาย แห่ง ขัง น้ำไว้ มาก จน แล ดู เหมือน หนอง หรือ ทเล สาบ แล้ว ไหล ตก ใน ฟยือด โฮ่ เตล เฟยลด์ เซ เตอร์ ที่ เสวย เครื่อง ว่าง นั้น ตั้ง อยู่ บน เขา สูง กว่า ระ ดับ ทเล เท่า ๆ กับฟก เซน โคล เลน แล เห็น ฟยือด แล เมือง ทรอน เย็มได้ แต่ไกล ที่โฮ่เตล นี้ ชาว เมือง แลชาวต่างประเทศมาเที่ยว มาพัก ตลอด ปี ตาม ทาง ที่ไป มี บ้าน เรือน ราย ๆ ห่าง ๆ กันโดย ตลอด ตาม ริม ทาง มี เก้าอี้ ตั้ง เปน ระยะ มี ผู้ คน มา เดิร เล่น นั่ง เล่น มาก พอ เสด็จ กลับ ถึงโฮ่ เตล ที่ ประ ทับ แอดมิ ราล อิงกลฟิลด์ ผู้ บัญชา การ เรือ รบ อังกฤษ ยุเรล้ส มา เฝ้า

ตอน ค่ำ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิรโดย รถ ม้า ไป ทอด พระเนตร แก่ง น้ำ ตก ที่ ตำบล ฟล์ เซล์ตุ เวน ๒ แห่ง ทาง ประมาณ ๔๐ นาที ภูมิ ประเทศตาม ทาง งาม กว่า เมื่อ ตอน บ่าย มี ลักษณ เปลี่ยน อยู่เสมอ ใน ตอน แรก เลียบ น้ำ กุฟ้า ขึ้นไป ตาม ทาง รถไฟ มี บ้าน เรือน แลไร่ บน เนิน มาก แล้ว แยก จาก ลำ น้ำ กุฟ้าไป เดิร ตาม ลำ ธาร อีก แห่ง หนึ่ง เข้า ป่า ซึ่ง สงัดเงียบ แล้ว ข้าม เนิน มา เลียบ ริม น้ำ กุฟ้า อีก จน ถึงโรง เตี๊ยม ที่ ตำบล ฟ์สเซล์ตุเวน มี น้ำ ตก สูง ประ มาณ ๓๐ เมเตอร์ ตก ลง มา จาก ช่อง เขา ๒ ข้าง กว้าง ประมาณ ๑๐ วา น้ำ ตก ลง มา ตาม ผาสัก ๕ ชั้น เปน ฟอง แล ลออง ขาว น่า ดู น้ำ ก็ไหล เชี่ยว มาก แล้ว เสด็จ ทอด พระ เนตร

น้ำ ตก เหนือ ขึ้นไป อีก แห่ง หนึ่ง ที่นี่ใหญ่งาม กว่า แห่ง ก่อน ขึ้นไป อีก น้ำไหล ลง มา จาก พื้น ที่ อัน สูง ชัน เปน ลออง ปลิวไปไกล ตั้ง ๑๐๐ เมเตอร์ ข้าง หลัง น้ำ ตก เปน แนว เขา สูงใหญ่ มืด ครึ้ม แต่ไกล สี น้ำ กับ สีภูเขา ข้าง หลัง ตัด กัน งาม ยิ่ง นัก แก่ง นี้ เดิม กว้าง ประมาณ ๒ เส้น เขาว่า งาม กว่าเดี๋ยว นี้ แต่ เดี๋ยว นี้ แบ่ง กำลัง น้ำ ใช้ ทำไฟ ฟ้า เสีย ครึ่ง หนึ่ง ตาม ริม ฝั่ง ตรง ข้าม กับโรง ทำไฟ ฟ้า มี รางไม้ กว้าง สัก ๒ ศอก เศษ สำหรับ ผาย ให้ ไม้ ซุง ลง ปล่อยให้ ลง มา ทาง แก่ง เช่น แก่ง ก่อนไม่ได้ เพราะ เกรงไม้ จะ หัก หรือ ฟาดโรง ทำไฟฟ้า ซึ่ง ตั้ง อยู่ ข้าง ฝั่ง ขวา แห่ง แก่ง ตามใต้ แก่ง เหล่า นี้ มี ปลา ซาล มัน ชุก ชุม มี คน มา ตก เบ็ด เสมอ

เวลา ๕ ทุ่ม ครึ่ง เสด็จ สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง อัล เบียน พระยา วิสูตร โกษา มิส เตอร์ อา เชอร์ แล มิสเตอร์ โล เรน เซน กง สุล สยาม ณกรุง คริสติอาเนีย ได้ มา ส่งเสด็จ พระ ราช ดำเนิร แล้ว กราบ ถวาย บังคม ลากลับไป

เวลา ๒ ยาม เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก ท่า เมือง ทรอน เย็ม เรือ รบ อังกฤษ ใน บังคับ แอด มิ ราล อิง กลฟิลด์ ได้ ยิง สลูต ถวายคำนับ ๒๑ นัด

วันนี้ ทรง พระ กรุณาโปรด เกล้า ฯ พระ ราช ทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ ช้าง เผือก นิภาภรณ์ แก่ มิสเตอร์อา เชอร์ แล มงกุฎ สยาม มัณฑ นาภรณ์ แก่ มิสเตอร์ โลเรน เซน กง สุล สยาม ณกรุง คริสติอาเนีย ซึ่งได้ โดย เสด็จ พระ ราช ดำเนิร มา แต่ กรุง คริสติ อาเนีย

ตอนที่ ๒๗

ใน นอรเวฟยอด โดย เรือ อัลเบียน

วันที่ ๙ กรกฎาคม ๑๒๖_ เมื่อ คืนนี้ เรือ แล่น ออก จาก ทรอนเย็มฟยอด ทเล ราบ เหมือน เดิร เรือ ใน แม่น้ำ เวลา เช้า โมง ครึ่ง เรือ บ่าย ขึ้น ทาง ทิศ ตวันออก เฉียง เหนือ เลียบ ฝั่ง สแกนดิเนเวียน ถึง ที่ กว้าง มี ละลอก เรือ แคลง บาน ประตู ฟาด ของ ตก โครม คราม บ้าง เล็ก น้อย เวลา ๓ โมง เรือ เข้า เดิร ใน เนโรซุนด์ เปน ช่อง แคบ ข้าง ขวา มือ เปน ฝั่ง ข้าง ซ้าย เปน เกาะใหญ่ น้อย ภูมิ ประเทศ ทั้ง ๒ ข้าง เปน เขา แล น้ำ ทั่วไป ภูเขา เหล่านี้ เปน เขา ศิลา ล้วน ลาด ๆ ไม่ มี ต้นไม้ ใหญ่ เลย มี แต่ หญ้า บ้าง เล็ก น้อย ดู ลักษณะ ภูเขา คล้าย กับ ฝั่ง ทเล แดง มาก มี นก นาง นวล บิน ตาม เรือ แล ร้อง เสียง เหมือน นก บู้ แต่ ภูมิประเทศ งด งาม กว่าใน ทเล แดง มาก เพราะ ช่อง น้ำ แคบ แล เห็น ฝั่ง ทั้ง ๒ ข้าง ได้ ถนัด ทั้ง มี ชะเงิก ชะงาก เปน ภูเขา ชั้น ซ้อน ๆ กัน รูป เขา เปลี่ยน แปลก กัน อยู่ เสมอ ทั้ง มี บ้าน ราษฎร ตั้ง ราย ๆ กัน อยู่ ตลอดไป แล อากาศไม่ ร้อน แสง แดดไม่ แปลบ ปลาบ เข้า ตา เหมือน ที่ใน ทเล แดง คำ ว่าซุนด์ นั้น ผิด กับ ฟยอด เพราะ ซุนด์เปน ร่อง น้ำ ที่ ลึก เรือ ขนาด ใหญ่ เดิรได้ ใน ระหว่าง เกาะ กลาง ทเล แล ฝั่ง ส่วน ฟยอด นั้นเปน ช่อง ทาง ซึ่ง น้ำ ทเล ลาม เข้าไปใน แผ่นดิน ตาม ที่ ราบใน ระหว่างเขา แล ตาม ชาย ทเล มี บ้าน คน หา ปลา ราย ๆ กัน อยู่โดด เดี่ยว ห่าง ๆ กัน คน แถบนี้

หา ปลา เปน พื้น ทำ ปลา แห้ง ส่ง ออกไป ขาย ต่าง ประเทศ เปน อัน มาก น่า ปลา ชุม นั้น คือ น่า หนาว ปลา หนี คลื่น ใหญ่ แล น้ำแขง จาก ที่ ต่าง ๆ มา รวม กัน อยู่ใน ฟิยอด เหล่านี้ ตาม ทาง มี เรือ หา ปลาใหญ่ น้อย ตลอด ไป ร่อง น้ำ บาง แห่ง แคบ บาง แห่ง กว้าง เปน ตะลอก เล็ก น้อย แลไปไกล ๆ มี ภูเขา สูง น้ำแขง เกรอะ ขาว อยู่ บ้าง เวลา เที่ยง ผ่าน เกาะลิกา ซึ่ง ตั้ง อยู่ใน ระหว่าง ลติจูด เหนือ ๖๕ ดีกรี ๗ มินิต กับ ลองกิจูด ตวันออก ๑๑ ดีกรี ๔๙ มินิต เวลา บ่าย ๒ โมง ทอด สมอ น่า เกาะ ทอร์ก ฮาต เต็น เสด็จ โดย เรือไฟ ฟ้า เล็ก ขึ้นไป ทรง พระ ดำเนิร บนเกาะ ประมาณ ๒ ชั่วโมง บน เกาะ นี้ มี คน หา ปลา อยู่ บ้าง เขา เลี้ยงโค สำหรับ รีด นม บริโภค ปลูกผัก แล มัน บ้าง เล็ก น้อย บน เกาะ เปน ศิลา แล เขา ตาม หว่าง เขา เปน ทาง น้ำ พื้น เปน สนุ่น อ่อน ๆ สนุ่น นี้ เขา แซะ ขึ้น กอง ตากไว้ เหมือน จอม ปลวก สำหรับให้ โค กิน ใน ฤดู หนาว ซึ่ง หา หญ้า สด ไม่ได้ บน เขา มี ถ้ำ ยาว ประมาณ ๑๐๐ เมเตอร์ เปน ถ้ำ ทลุ โดย ธรรมชาติ แล จาก ข้าง หนึ่ง เห็น ตลอด เปน ช่อง ทลุไป อีก ข้าง หนึ่ง ปาก ถ้ำ อยู่ บน เขา สูง มาก ทาง เดิร ซอก แซก ขึ้นไป ตาม ร่อง น้ำ ชื้น แฉะ เยือก เย็น เหมือน ดง เวลา บ่าย ๔ โมง เสด็จ ประทับ เรือ พระที่นั่ง ใช้ จักร์ ขึ้น เหนือ ต่อไป เวลา ก่อน ยาม หนึ่ง ผ่าน เกาะ เจ็ดพี่น้อง คือ เปน ภูเขา สูง ยาว มี ยอด เรียง เปน แถวเดียวกันทั้งเจ็ด ข้าง น่า เขา นี้ มี เนิน เขียว ฉอุ่ม มี บ้าน เรือน มาก เวลา ๒ ยาม เรือ เดิร เข้า เขตร มหา สมุทร์ อาร์กติก

วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๑๒๖— รุ่งเช้าเรือเข้าในซดเต็นฟยือด ลักษณภูมิประเทศแปลกกว่าเมื่อตอนเช้าวันก่อน คือภูเขาสูงขึ้น มียอดแหลมๆ หลายร้อยยอด เปนรูปแปลกๆ ต่างๆ กัน มีสโนน้ำแขงค้างอยู่บนยอดเขาเปนอันมาก ดูงดงามดังรูปเขียน มีบ้านหาปลาตั้งอยู่ตามชายทเลเปนหมู่ๆ ทุกย่าน ทเลเปนอ่าวเปนซะวากลึกซึ้งเข้าไปในแผ่นดิน แลเห็นหมู่เกาะโลโฟเต็นข้างทิศตวันตก ได้แต่ไกล เกาะหมู่นี้แต่ครั้งโบราณเล่าฦๅกันว่าร้ายกาจนัก เรือใดหลงเข้ามาแล้วน้อยลำที่จะกลับออกไปได้ แต่เดี๋ยวนี้ได้ตรวจร่องน้ำเลอียดเรือเดิรไปมาได้สดวก มีชาวประโมงตั้งบ้านเรือนอยู่หลายพัน เวลา ๒ โมงเช้า เรือพระที่นั่งทอดสมอที่น่าเมืองโบดือ เปนเกาะตั้งอยู่ในระหว่างลติจูดเหนือ ๖๗ ดีกรี ๑๗ มินิต มีพลเมืองประมาณ ๕๐๐๐ ที่เมืองนี้ในระหว่างเดือนมิถุนายนกับกรกฎาคม แลเห็นแสงอาทิตย์อยู่เสมอ ชาวเมืองหาปลาแลทำปลาแห้งส่งออกไปขายต่างประเทศ เมืองตั้งอยู่ชายเขาใหญ่ มีเกาะมีเขาโดยรอบ เปนทำเลอันงดงาม เย่าเรือนปลูกตั้งแต่บนเนินชายเขาลงมาจดฝั่งทเล เปนเรือนไม้โดยมาก ตามริมน้ำมีโรงรับแลส่งปลา เปนโรงฝากระดานขนาดใหญ่ เสาอยู่ในน้ำสูงๆ ดูคล้ายกับเมืองไทยมาก แต่จะอ้างว่าเหมือนที่หนึ่งที่ใดก็ยาก ท่าขึ้นบกเปนสพานลาด กว้างคล้ายปากน้ำโพ มีเรือนปลูกเปนแถวขวางตามฝั่งน้ำ ถนนใหญ่สายเดียว ทำนองตลาด

ปากน้ำโพ แต่ถนนกว้างแลดีกว่า มีสนามย่อม ๆ กลางเมืองด้วย มีร้านขายของทุกหนทุกแห่ง ถึงเปนเมืองเล็กก็ยังมีโฮเตลที่พักสำหรับคนไปมา มีวัดแลหอคอยเปนของเก่า เวลา ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาศบ้านเมือง ผู้คนมากแต่งกายเรียบร้อยดีไม่สกกระปรก เปนการแสดงให้เห็นได้ว่าชาวเมืองถึงโดยว่าอยู่มุมโลกข้างเหนือ ไกลจากเมืองอื่น ๆ มาก ก็บริบูรณ์มั่งคั่งไม่ยากจนเข็ญใจ ระยะทางจากเมืองทรอนเย็มถึงเมืองโบดือ ๓๐๘ ไมล์ เวลา ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนิรกลับเรือพระที่นั่ง แล้วถอนสมอแล่นขึ้นเหนือ เข้าช่องเวสต์ฟียอดต่อไป ระหว่าง ๒ ทุ่มกับ ๔ ทุ่ม ผ่านช่องเจโลซุนด์ มีเขาสูงงาม ยอดสูงแหลมสโนดาดขาวไปทั้งนั้น เวลานี้ฝนตกประปรายหมอกลงบ้าง หมอกนั้นมืดคลุมอยู่กลางเขา ตามชายเขาลงมาจนถึงฝั่งทเล มีบ้านเรือนหนาตาขึ้น บนยอดเขาแลเห็นแต่สโนขาวอยู่เหนือหมอก น่าดูนัก ตามแถวนี้มีต้นไม้ขนาด ๘ ศอก ๑๐ ศอก ขึ้นชิดกันเปนป่า แลมีที่ทำไร่นาบริบูรณ์ขึ้น ตามซอกเขาบางแห่ง มีลำธารน้ำตกลงมาแลเห็นเปนทางขาวแต่ไกล ภูมิประเทศในวันนี้เปลี่ยนเปลงอยู่เสมอ บัดเดี๋ยวเรือเข้าเดิรในที่แคบทเลราบ บัดเดี๋ยวออกในที่กว้าง มีละลอกบ้างเล็กน้อย บัดเดี๋ยวถึงที่เปลี่ยว บัดเดี๋ยวพบหมู่บ้านติด ๆ กันไปไม่ได้ขาดระยะ บัดเดี๋ยวเปนเขาศิลาสูงชันเกลี้ยงมีแต่สโน บัดเดี๋ยว

เห็น เขาเขียว มีหญ้า ต้นไม้เต็มไป รูปภูเขาก็แปลก ๆ กัน แลดูไม่เบื่อตาเลย วันนี้ ดวง อาทิตย์ ลับ พ้น ทเล ลงไป เวลา ๕ ทุ่ม แต่มีแสง สว่าง อ่าน หนังสือได้ตลอด คืน

วัน ที่ ๑๑ กรกฎาคม ๑๒๖— เมื่อ คืน นี้ พอ เวลา ๒ ยาม พระอาทิตย์ขึ้น แจ่ม เหนือ ระดับ น้ำ เต็ม ดวง สัก ประเดี๋ยว หนึ่ง ก็ ลับ เข้าใน กลีบ เมฆแล บัง เขา อีก เวลา ๓ ยาม เรือ เดิรในช่องไรโมสตรอม ร่อง น้ำแคบน้ำเชี่ยว ๑๐ ทุ่ม ๔๐ นาที ผ่าน เมือง ตรอม ซือ ซึ่ง เป่น เมือง ใหญ่เมืองหนึ่งใน ทิศ เหนือ รอง เมือง ทรอนเย็ม ลง มา ตอน เช้า วันนี้ อากาศมืด คลุ้ม หมอก มาก หนาว จัด มี คลื่น หนัก เพราะ เรือ เดิรใน ที่ กว้างหมอก ลง มา คลุม อยู่ บน ยอด เขา ตัด ยอด เขา จน บ้าน ราบ เหมือนกับโต๊ะเวลาเที่ยง เรือเดิรใน ช่อง โซโรซุนด์ ระหว่าง เขา แล เกาะ คลื่น สงบอากาศ ค่อย แจ่มใส ขึ้น เล็ก น้อย คำนวณได้ว่าเรือ อยู่ใน ระหว่าง ลติจูดเหนือ ๗๐ ดีกรี ๒๖ มินิต กับ ลองกิจูด ตวันออก ๒๒ ดีกรี ๓๑ มินิต เวลา ๓ โมง ครึ่ง ทอดสมอ น่า เมืองฮ่าเมอเฟสต์

เมืองฮ่าเมอเฟสต์นี้ เป่น เมือง ซึ่ง ตั้ง อยู่ เหนือ ที่สุดในโลก อยู่ในระหว่าง ลติจูด เหนือ ๗๐ ดีกรี ๔๐ มินิต ๑๑ สกันด์ กับ ลองกิจูด ตวันออก ๒๓ ดีกรี ๔๕ มินิต ๒๕ สกันด์ สร้าง เมื่อ ปี ๑๗๘๗ เดี๋ยวนี้ มี พล เมือง ๒๒๐๐ ที่เมืองนี้ ใน ระหว่าง วัน ที่ ๑๓ พฤษภาคม กับ วัน ที่ ๒๙ กรกฎาคม แสงอาทิตย์ส่องอยู่เสมอ ไม่มีเวลากลางคืน แต่ในระหว่าง วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน

กับวันที่ ๒๓ มกราคม ก็มืดเสมอ ไม่ได้เห็นดวงอาทิตย์เลย แต่มีไฟฟ้าจุดสว่างทั้งเมือง เมืองตั้งอยู่เชิงเขาสูงชัน มีถนนใหญ่สายเดียว แลมีบ้านเรือนทั้ง ๒ ข้าง ทำนองเดียวกับเมืองโบดือ แต่จะครึกครื้นกว่าสักหน่อย เปนเมืองค้าปลาเหมือนกัน มีเรือไฟเรือใบมาส่งมารับปลา จอดอยู่ในอ่าวเปนอันมาก ตรงแหลมปากอ่าวมีป้อมเล็กอยู่แห่งหนึ่ง ดูเปนสิ่งที่มีไว้ดูเล่น เห็นจะไม่ได้คิดสร้างไว้เพื่อประโยชน์ในการป้องกันอันใดนัก บรรดาเรือค้าปลาต่าง ๆ นั้น เปนเรือชาวรูเซียเปนอันมาก ข้ามมาจากเกาะสปิตเซอเบอเกน แลมาจากนอทเคป บนยอดผาซึ่งอยู่ข้างหลังเมืองนั้นมีเรือนสำหรับขึ้นไปเที่ยวเล่นแลดูดวงอาทิตย์ แลเห็นภูมิประเทศข้ามอ่าวข้ามเขาไปได้ไกล ระยะทางจากเมืองโบดือถึงเมืองฮ่าเมอเฟสต์ ๓๓๖ ไมล์ ระหว่างบ่าย ๒ โมงครึ่งกับ ๔ โมง ๔๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จจากเรือพระที่นั่งทรงพระดำเนิรประพาศเมืองฮ่าเมอเฟสต์ แลทรงฉายพระรูป (เพราะเมืองนี้เปนตำบลที่อยู่เหนือที่สุด ที่มีห้างถ่ายรูป ต่อนี้ขึ้นไปไม่มีที่ไหนอีก) เวลาบ่าย ๕ โมง ๑๕ นาที ถอนสมอเรือพระที่นั่งใช้จักรออกจากท่าเมืองฮ่าเมอเฟสต์บ่ายขึ้นเหนืออีกต่อไป ในตอนนี้ไม่ใคร่มีบ้านช่อง แต่ปลาชุมยิ่งนัก พบเรือหาปลาแล่นไปไปมาไม่ได้ขาดตา นับลำไม่ถ้วน ช่องที่เรือเดิรออกจะกว้างขึ้น ถูกคลื่นใต้น้ำเปนระยะไปบ่อย ๆ แต่ไม่ร้ายแรงนัก ภูเขาก็ค่อนข้างจะเตี้ยลง ยอดบ้านมีสโนน้ำแขงเกรอะอยู่ต่ำ ๆ

อากาศ อยู่ข้าง หนาว จัด เวลา ย่ำ ค่ำ เศษ เรือ แล่น พ้น หมู่เกาะ ต่าง ๆ เดิร เลียบฝั่งไปในมหาสมุทรอาร์กติก คลื่นจัด เรือแคลงมากขึ้น อากาศมัว มีเมฆ บัง ดวง อาทิตย์ อยู่ เสมอ แลไม่เห็น ดวง อาทิตย์เลย เวลา ๒ ทุ่ม ถึง เกาะ เจ็มเซอ เปน ผา สูง ชัน มีช่อง มีถ้ำใน เขา นั้น เปน อัน มาก มีแหลมชื่อ เจ็มเซอโตเรน เปน ศิลา สูง ตรงโดด เด่นเหมือนกับกระโจมไฟ หรือ เจดีย์ ใน เขา นี้ มี นก ต่าง ๆ มา อาไศรย อยู่เปน อัน มาก พอ เรือ ถึง เกาะ ก็ ผ่อน แล่น ช้า ลง เปิด แตรให้ เสียง ก้อง นก ตกใจ บิน ออก จาก ช่อง ใน ภูเขา ขึ้นไป ร่อน กลุ้ม อยู่ บน อากาศ เปน หมู่ ๆ บ้าง เกาะ อยู่ ตาม ผา น่า ถ้ำ บ้าง บิน วน อยู่ ตาม ปาก ถ้ำ บ้าง บิน หนี ลงไป มุดน้ำ แล ลอย เปน แพ อยู่ใน น้ำ บ้าง นก ตั้ง แสน บิน เกลื่อน กลาด ตาม น่า เขา ดู แต่ไกล เหมือน กับ แมลง เม่า เสียง ร้อง แล เสียง ปีก เซง แซ่ มี นก หลาย อย่าง ล้วน เปน นก ทเล กิน ปลา ทั้ง สิ้น มา รวม กัน อยู่ มาก มาย เพราะ ที่ นี่ มี ปลา ชุม นัก ปลาใหญ่ น้อย หนี คลื่น ใหญ่ จาก มหา สมุทร์ มา แอบ แฝง อยู่ นก เหล่านี้ มี ผู้ มา จับ เปน เวลา ทุก ปี ตัว นก แล ฟอง บริโภคได้ ขน ก็ใช้ ทำ สิ่ง ของ ต่าง ๆ ได้ แต่ การ ที่ จะ ขึ้นไป จับ นก บน น่า ผา แลใน ซอก ถ้ำ นั้น แล ดู เหมือน ว่า จะไม่ มี ทาง ขึ้นไปได้ เขาใช้ ทอย ตอก แล เหนี่ยว ตัว ขึ้นไป ทำนองหมอผึ้งในประเทศสยาม เวลา ๔ ทุ่ม ๓๐ นาที ถึง นอท เคป (แหลม เหนือ) เรือ เดิร อ้อมไป อาไศรย

ที่ กำบัง ที่ใน ช่อง ฮอนนิง สวาก หลัง เกาะมะเกอรวน คือ เกาะ นอทเคป นั้น เอง เวลา ๒ ยาม ๓๐ นาที ทอด สมอ พัก แรม วันนี้ อากาศ หนาว จัด กลาง แจ้ง ปรอท ๔๑ ดีกรี ฟาเรนไฮต์ ใน ร่ม ประมาณ ๕๐ ดีกรี

วัน ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๑๒๖_ เวลาโมงเช้า เรือ พระที่นั่งไช้จักร์ ออก จาก ที่ พัก แรม เวลา ๓ โมง ๑๕ นาที ทอด สมอ ใน อ่าว ข้าง ทิศตวันออกแห่งนอทเคป เวลาก่อน ๔ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ พระราช ดำเนิรโดย เรือ ถอนช์ ไป ขึ้น ฝั่ง เสด็จ ขึ้นไป บน แหลม สูง ประมาณ ๓๒๐ เมเตอร์ เขา นั้น เปน ศิลา ปูน อ่อน ๆ ชัน มาก มีรอย น้ำ แขง แล สโน ละลายไหล ลง กัด ทาง ลง มา เปน ซอก เปน เหว กว้าง บ้าง แคบ บ้าง เปน อัน มาก ทาง ที่ ยัง มี สโน แล น้ำแขง เกรอะ อยู่ ก็ มี ที่ น้ำ แขง ละลายไหล ลง มา เปน สาย น้ำ ตก ก็ มี ทาง เดิร ลำบาก มาก กว้าง ฉเพาะ ต่าย ขึ้นไปได้ ยิ่ง ขึ้นไป สูง ยิ่ง ชัน หนัก ขึ้น จน เกือบ จะ เปน น่า ผา ต้อง ตัด ทาง เปน พัน เดี่ยว ขึ้นไป หลาย ทบ มีศิลา ลอย ก้อน กลม ๆ เล็ก ๆ เปน อัน มาก เหยียบ พลาด กลิ้ง ลง มา ต้อง ขึง เชือก เปน ราว โยง ขึ้นไป ตาม ริม ทาง สำหรับ เหนี่ยว ตัว ขึ้นไป บาง แห่ง ถึง ต้อง คลาน ขึ้น ขึ้นไป ประมาณ ชั่วโมง ๑ ถึง ยอด แล้ว เดิรไป บน ที่ ราบ มี ที่ ลุ่ม ดอน ทาง น้ำ แขง ขึง แล ละลายไหลไป เปน แอ่ง ๆ หลาย แห่ง เสด็จ ขึ้นไป อีก ประมาณ ๒๐ นาที ถึง ปลาย แหลม เปน น่า ผา สูง ชัน ตกทเล แล ละ มาใจ เสียว ๆ น่า กลัว แลไม่ เห็น เชิง ผา เพราะ ชัน มาก นัก

ชะโงก ลงไปไม่ได้ ตรง แหลม นี้ มีเสาศิลา ซึ่ง พระเจ้า ออสการ์ ที่ ๒ พระเจ้า แผ่นดิน สวีเด็น ได้เสด็จ มา ทรง จาฤก พระนามไว้แต่ เมื่อ ประเทศ นอรเว ยัง รวม อยู่กับ สวีเด็น กับ กอง ศิลา ซึ่ง พระเจ้า เยอรมันแอมเปรอ มา กองไว้เปน ที่ รลึกใน การ ที่ พระองค์ ได้เสด็จ ขึ้น มา ถึง พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ได้ทรง จาฤก อักษร พระนามย่อไว้บน ศิลา ก้อน ใหญ่ ซึ่ง อยู่บน แหลม นั้น แล้ว ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน ที่ปะวีเลียนศาลาที่พัก ที่หัวแหลม เปนศาลาไม้ย่อม ๆ มีคนเฝ้าอยู่คนหนึ่ง มี ชาม เปน ไปรสนีย์ บัตร์ แล สิ่ง ของ เด็ก น้อย ขาย พนักงานรักษาศาลานี้ รัฐบาล จัด มา อยู่ประจำในฤดูร้อนระหว่างเทศกาลที่ มีคนมาเที่ยวบนแหลมนี้ น่า หนาว ทิ้ง ร้างไม่มี คน ครั้น เสวยแล ทรง จาฤก พระนาม แล้ว เสด็จ กลับ ลง มา ตาม ทาง เดิม ถึง เรือ พระที่นั่ง เวลา บ่าย ๒ โมง ครึ่ง

แหลม นอทเคปนี้อยู่ในระหว่างละติจูดเหนือ ๗๑ ดีกรี ๑๐ มินิต ๔๐ สกันด์ กับ ลอง กิจูด ตวันออก ๒๖ ดีกรี ๓๙ มินิต . เปน แหลม สุด หล้า แห่ง ทวีป ยุโรป ข้าง ทิศ เหนือ บน แหลม นั้นไม่มี ต้นไม้เลย มี แต่ หญ้า เกรียน ๆ เท่า นั้น ใน การ ที่ พระบาท สมเด็จพระ เจ้า อยู่หัวได้เสด็จ พระราช ดำเนิร มา ถึง ที่ นี่ นั้น ควร นับ ว่า เปน พระ อภินิหาร อัน ประเสริฐ เลิศ ยิ่ง ชาว สยาม ยังไม่มี ผู้ ใดได้ มา ถึง ที่ นี่ เลย แต่ พระเจ้า แผ่นดิน ใน ทวีป ยุโรป ก็ น้อย พระองค์ ที่ได้ เสด็จ ขึ้น มา ถึง เวลา บ่าย ๓ โมง ครึ่ง เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร ออก จาก นอทเคป กลับ ลง มา ทาง ทิศ ใต้ เวลา บ่าย ๕ โมง ครึ่ง ผ่าน เกาะ เจ็มเซอ นายเรือ ยิง ปืน เสียง สนั่น ก้อง กังวาฬ

ดังฟ้าร้อง นก แตก ตื่น ออก มา มาก มาย กว่า เมื่อ วัน วาน นี้ เปน อัน มาก เวลา ๒ ทุ่ม ๔๐ นาที ถึง เมือง ฮาเมอเฟสต์ ระยะทาง ระหว่าง นอทเคป กับ ฮาเมอเฟสต์ ประมาณ ๖๐ ไมล์

เวลา ๔ ทุ่ม ๓๐ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง ถอน สมอ ใช้ จักร ออก จาก ฮาเมอเฟสต์ ไป ทอด สมอ ใน ที่ กว้าง เพื่อ ทอด พระเนตร์ ดวง อาทิตย์ ใน เวลา เที่ยง คืน วันนี้ อากาศ แจ่มใส ดี เวลา เที่ยง คืน แล เห็น ดวง อาทิตย์ ได้ ถนัด ดู เหมือน ราว สัก บ่าย ๔ โมง ครึ่ง ใน ประเทศ สยาม ใน ระหว่าง เดือน มิถุนายน กับ เดือน กรกฎาคม นี้ ดวง อาทิตย์ ไม่ มี เวลา ตก เลย เวลา ๒ ยาม เปน เวลา ที่ ลง ต่ำ ที่ สุด แล เริ่ม ขึ้น ใหม่ คือ อยู่ สูง จาก เชิง ขอบ ฟ้า ๒ ดีกรี ๔๘ มินิต แล อยู่ ตรง ทิศ เหนือ แล้ว ลอย อ้อม ขึ้น ไป ทาง ทิศ ตวันออก ที่ ละ น้อย จน เวลา ย่ำ รุ่ง ดวง อาทิตย์ อยู่ ตรง ทิศ ตวันออก แล้ว ลอย อ้อม ไป อีก เวลา เที่ยง อยู่ ตรง ทิศ ใต้ สูง กว่า เชิง ขอบ ฟ้า ประมาณ ๖๐ ดีกรี แล้ว ลด อ้อม ลง มา ทาง ทิศตวันตก เวลา ย่ำ ค่ำ อยู่ ตรง ทิศ ตวันตก เวลา ๒ ยาม มา อยู่ ตรง ทิศ เหนือ อีก แสง อาทิตย์ ไม่ ร้อน แรง นัก พอ เพ่ง ดู ได้ คราว ระ ๕ วินาที ไม่ ทัน แสบ ตา กี่ มาก น้อย ใน ระหว่าง เวลา ตั้ง แต่ ๒ ยาม แล้ว จน ถึง เที่ยง นั้น แสง อาทิตย์ แจ่มใส สว่าง กว่า ใน ระหว่าง เวลา เที่ยง จน ถึง ๒ ยาม เพราะ ว่า เปน ตอน เช้า พระอาทิตย์ ขึ้น สูง เสมอ ไป ใน การ ที่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ได้ ทอด พระเนตร์ ดวง อาทิตย์ ใน เวลา เที่ยง คืน ถึง ๒ ครั้ง

ใน ชั่ว เวลา ๓ ราตรี นั้น เปน พระ บุญญา ภินิหาร อัน มหัศจรรย์ มี ผู้ ตั้ง ใจ มา คอย ดู ดวง อาทิตย์ เวลาเที่ยงคืนที่นอทเคปแถ ใน แถบนี้ ตั้ง ๗—๘ วัน แต่ไม่ได้ เห็น สมความ ปราถนา เลย เปน อัน มาก เพราะ มัก จะ มี เมฆ หมอก บัง เสีย เสมอ ๆ ภายหลัง รอ อยู่ อีก ต่อไปไ ่ได้ก็ ต้อง หัน หัว เรือ กลับ ครั้น ทอด พระเนตร์ แล ทรง ฉาย รูป ดวง อาทิตย์ แล้ว เรือ พระที่นั่ง ใช้ จักร์ กลับไป ทอด สมอ ประทับ แรม ที่ เมืองฮาเมอเฟ็สต์

วันนี้ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน ของ ที่ รฦก แก่ พระยาชลยุทธโยธินทร์ แล มิสเตอร์ อัลเบิส กับ เหรียญราชรุจิ แก่ ช่างไม้ แล กระลาสี ประจำ เรือ พระที่นั่ง ๕ คน ที่ได้ โดย เสด็จ พระราช ดำเนิร ขึ้นไป บน นอทเคป แล ทำ น่า ที่ ต่าง ๆ โดย กำลัง ตั้งใจ องอาจเข้มแขง

วัน ที่ ๑๓ กรกฎาคม ๑๒๒— เวลา เช้า ๔ โมง ครึ่ง เรือ พระ ที่ นั่ง ถอน สมอ แล่น ออก จาก ท่า เมือง ฮาเมอเฟ็สต์ ลง มา ทาง ทิศใต้ อากาศ แจ่มใส แดด สว่าง ดี ไม่ ใคร่ มี ลม แล ไม่ หนาว เวลา บ่าย ๒ โมง ๓๐ นาที ผ่าน เกาะ ลอป เป็น สวน กับ เรือ โฮเฮนโซเลิน เรือ พระ ที่ นั่ง ของ เยอรมันเอมเปรอ ซึ่ง แล่น ขึ้น ไป นอทเคป มี เรือ รบ กับ เรือ โตปิโด ตาม แล แซงไป ๒ ลำ เวลา บ่าย ๔ โมง ถึง ปากช่อง ซิงเกล็น แลดูแต่ไกล เปน ช่อง เล็ก แคบ ใน ระหว่าง เขา ดู เหมือน ว่า เรือ จะ แล่น เข้า ไม่ ได้ แล เห็น ยอดเขา เปน รูป ต่าง ๆ เปน ทิว เปน พืด ซับซ้อน กัน อยู่ ข้างหลังช่อง มี น้ำ แขง (เกลเซีย) แล สโน ดาด ขาว เต็มไป ทุก ยอด แลเข้าไปใน ช่อง เหมือน กับ ตับแล แก้ว คั่น อยู่ หลาย ชั้น ต่อ เมื่อ เข้า ไป ถึง ปาก ช่อง จึ่ง

แล เห็น ว่า ช่อง นั้น กว้าง มาก หาก แต่ เหลี่ยม เขา ที่ ปาก ช่อง ซ้อน กัน อยู่ ดู แต่ ไกล จึ่ง เห็น ว่า แคบ เหลือ เกิน พ้น ช่อง ซึ่ง เกลื่น แล้ว ออก ที่ กว้าง เรียก ว่า กร๊ากซุนด์ แล้ว เลี้ยว เข้า ไป ใน ลุง เก็นฟย๊อด ใน ฟย๊อด แล ซุนด์ เหล่านี้ มี ช่อง ทเล แยกย้ายไปใน ทิศ ต่าง ๆ เปนอันมาก ถ้าไม่ ชำนาญ การ เดิร เรือ ใน ทาง แถบ นี้แล้ว จะ เปน การ ลำบาก ที่ สุด บรรดา ภูเขา ใน แถบ นี้ เปน ศิลา อ่อน ยุ่ย สูง ชัน รอย น้ำ แขง กัด เปน รูป ต่าง ๆ ตาม ข้าง เขา เปน ริ้ว มะเฟือง ตาม ยอด เขา มี สโน แล เกลเชีย คือ น้ำ แขง ค้าง อยู่ เปน แผ่น ใหญ่ หนา สี เขียว อ่อน ใส ดัง มรกฎ ที่ น้ำ แขง กำลัง ละลาย ไหล ลง มา เปน น้ำ ตก แล ลำธาร ก็ มี พอ เรือ แล่น เข้า มา ใน ช่อง ลุงเก็นฟย๊อด ก็ รู้สึก ลมเย็น เพราะ อยู่ใน ระหว่าง เขาอันเต็มไป ด้วยน้ำแขง บรรดา ภูเขา ซึ่ง เปน รูป แล ยอด ต่าง ๆ นั้น เปน เพราะ กำลัง น้ำ แขง เบ่ง แล ไหล เซาะ ลง มา ทำลาย รูป เดิม เสีย เขา บาง แห่ง สังเกต ได้ ถนัด ว่า เดิม คง เปน เขา ใหญ่ รูป บ้อม ๆ กลม ๆ ขึ้น ไป ตั้ง แต่ เชิง เขา จน ถึง ยอด ภายหลังสโน แลน้ำแขงตกลงมา ติด กรอะ อยู่ บน ยอด ทำให้ เปนหลุมเล็ก ๆ แล้ว ละลาย ไหล ลง มา เปน ซอก ทาง น้อย ๆ ต่อ นาน ๆ เข้า ข้าง บน เลย กลาย เปน หลุมใหญ่ ภูเขา แตก ออก เปน สาม ยอด สี่ ยอด มี ทาง น้ำ ไหล ลง มา แล้ว กลาย เปน ลำธาร หนัก เข้า เลย เปน ฟย๊อด น้ำ ทเล ไหล ขึ้น มา ถึง เขา บาง ลูก ที่ เปน โพรง หรือ หลุม อยู่ ข้าง บน แต่ ยัง ไม่ ทัน แยก ยอด ก็ มี ที่ แยก ออกไป หลาย ยอด จน เกือบ จะ ไม่ รู้ สึก ว่า เดิม เปน ภูเขา ลูก เดียว กัน ก็ มี ที่ น้ำ กัด ฝ่าน ยอด ออก ไป เปน น่า ผาแหลม

ข้าง หนึ่ง อีก ข้าง หนึ่ง คง เปน รูป เดิม ลาด ๆ แล เห็น ได้ โดยง่าย ว่า เดิม เปน เขา เดียว กัน ก็ มี งด งาม น่า พิศ น่า ชม ยิ่ง นัก ตามเชิงเขาเหล่านี้ ถ้า ที่ใด ราบ ต่ำ หน่อย ก็ มี คน หา ปลา มา ตั้ง บ้านเรือนอยู่ แล มัก มีหญ้า ขึ้น เขียว ตัด สี กัน กับ น้ำ แขง งด งาม เหลือ ที่ จะ พรรณา พอ เรือ เดิร ถ้า ปาก ช่อง เข้า มา สัก ประเดี๋ยว หนึ่ง แล ดู ไป โดย รอบ เปน ภูเขา ล้อม หน้า ล้อม หลัง ดู เหมือน เรือ เดิรอยู่ ใน ทเล สาบ

เวลา ๑ ทุ่ม แล เห็น ภู เขาใหญ่ ยอด ราบ ขาว เต็ม ไป ด้วย น้ำ แขง ขวาง หน้า อยู่ หลาย ชั้น แล้ว เรือ เลี้ยว เข้า มาทอดสมอ อยู่ ที่ ตำบลลุงเก็น ตำบล นี้ มี บ้าน เรือน ปลูก ราย กัน บ้าง เปนหมู่กัน บ้าง สัก ๑๐๐ หลัง เรือน มี เสา ธง ปัก อยู่ น่า เรือน แทบ ทุก หลัง เปน เรือน ฝา กระดาน เล็ก ๆ ทา สี ขาว บ้าง แดง บ้าง ดูสอาด ตัด สี กับ พื้นดิน อัน เปน สีเขียว ดูงามมาก ถึง เปน ตำบล เล็ก ก็ จริง แต่ ยัง มีโทรเลข มาถึง แลทำถนนไป ตามชายน้ำ หว่าง เขา แน่น หนา รถ เดิร ได้ ทั่ว มี เรือ เมล์ แล่น ไป มา ติด ต่อ กับ เมือง แล ตำบล อื่น ๆ เสมอ ตำบล นี้ ตั้ง อยู่ ใน ภูมิประเทศ อัน งด งาม อย่าง ยิ่ง อยู่ ใน อ่าว เปน ก้น ถุง มี เขา บัง เปน ลับแล เรือ เดิร เข้า มา จน ใกล้ ก็ ยัง แล ไม่ เห็น จน เข้า มา ถึง น่า หมู่ บ้าน ที่ เดียว จึง เห็น มี ภูเขา กั้น เปน กำแพง อยู่ หลาย ชั้น ชั้น บน เปน เขา สูง ตั้ง ๔๐๐๐—๕๐๐๐ ฟิต ยอด เปน เกลเซีย ไหล เปน สโนว ขาวดาด ถัด เขา สูง เหล่านี้ ลง มา ยัง มี ภูเขาเขียว กั้น อีก ชั้น หนึ่ง เปน ป่าไม้เบีช เต็ม ไป ทั้ง เขา มี ทาง น้ำตก จาก ที่ สูง แล เห็น แล ได้ ยิน เสียง ถนัด ถัด ลง มา เปน เนิน ลาด มี หญ้าแลไร่เขียว

ราษฎร ปลูก เย่าเรือน อยู่ตาม ชาย น้ำแลใน ฉแวกเขา แล ดู ข้าม หมู่บ้าน ใน ฉแวกเขาไป เปน ช่อง ประตู ผา หว่าง เขา สูง ชัน ยอด แหลมตั้งตระหง่าน ๒ ข้าง หว่าง กลาง เปน ทาง ลาด ตรง ขึ้นไป แล เห็น ยอด เขา ชั้นใน ข้าง หลัง ๆ เปน พื้น ราบโล่ง เตียน เต็มไป ด้วย น้ำแขง ต่อ กับ ท้อง ฟ้า สี ขาว แจ่ม งดงาม ใน อ่าว มี เกาะ เล็ก น้อย หญ้า เขียว ฉอุ่ม แล มี บ้าน เรือน ตั้ง อยู่ ห่าง ๆ กัน ประทับ แรม ที่ ตำบล ลุงเก็น ราตรี ๑ ระยะ ทาง ระหว่าง ฮาเมอเฟสต์ ถึง ตำบล ลุงเก็น ๑๐๘ ไมล์ ที่ ลุง เก็น มี พวก แล็ป มา ตั้ง กระโจม อยู่ เปน อัน มาก

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๑๒๖— เวลาเช้า ๓ โมง ๕๐ นาที เรือ พระ ที่นั่ง ถอน สมอ ใช้ จักร์ ออก จาก ลุงเก็น ย้อน กลับ มา ทาง ลุงเก็นฟีย็อด อากาศ หนาว จัด เมฆ หมอก ย้อย ลง มา คลุม ยอด เขา ลม จัด เวลา เที่ยง เรือ เดิร ใน ลุงเก็นฟีย็อด ระหว่าง ลติจูด เหนือ ๖๙ ดีกรี ๔๗ มินิต กับ ลองกิจูด ตวันออก ๑๙ ดีกรี ๔๖ มินิต เวลาบ่าย ๓ โมง ๓๐ นาที ทอด สมอ ใน ตรอม ซือ ซุนด์ น่า เมือง ตรอม ซือ ระยะ ทาง จาก ลุงเก็น ถึง ตรอมซือ ๖๔ ไมล์

เมือง ตรอมซือ มี พลเมือง ประมาณ ๗๐๐๐ ตั้ง อยู่ บน เกาะ ตรอมซือ ซึ่ง เปน เนิน ใหญ่ อยู่ ใน ระหว่าง เขา สูง โดย รอบ มี ลักษณ คล้าย กับ ทำเล ตำบล ลุงเก็น แต่ ใหญ่ กว่า มากไม่ งด งาม เท่า บน เกาะตรอมซือ นั้น มี ต้นไม้ ใหญ่ น้อย แล หญ้า เขียว ฉอุ่ม เพราะ มี เขา สูง ยอด เต็ม ไป

ด้วย สโน แล น้ำแขง ล้อม อยู่ หลาย ชั้น ทำให้ อากาศ เมืองตรอมซ์อ อบอุ่น บรรดา บ้าน เรือน ปลูก ด้วย ไม้ ทั้ง สิ้น มี เปน ตึก อยู่ แต่ พิพิธภัณฑ์สถาน แล ที่ อื่น ๆ อีก สอง สาม แห่ง เท่า นั้น บ้าน เรือน ปลูก บน เนิน ตั้ง แต่ไหล่ ลง มา จน จด ทเล มี ถนน แล ตรอก เปน หลั่น ลด หลาย ทาง มี โฮเตล แล รถ จ้าง ทั้ง โบถ วัด แล สวน กลาง เมือง ร้าน ขาย ของ ต่าง ๆ อยู่ ข้าง ครึก ครื้น ตาม ภาษา เมือง เล็ก ๆ ใน โลก ข้าง เหนือ เหล่า นี้ มี วิลลา งาม ๆ แล มี พวก แล๊ป มา ตั้ง กระโจม อยู่ ท้าย บ้าน สำหรับ คน ไป มา ได้ มา ดู ด้วย

เวลา บ่าย ๕ โมง พระบาทสมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราชดำเนิร จาก เรือ พระ ที่ นั่ง โดย เรือ ลอนช์ ไป ขึ้น ที่ ท่า เปน สพาน ไม้ ยาว ประมาณ ๓๐ วา ทำ คล้าย สพาน น่า วัด ตาม บ้าน นอก ซึ่ง มี เวลา น้ำท่วม แลน้ำลดผิดกันมาก แล้วเสด็จประพาศพิพิธภัณฑ์สถานโดยรถม้า พิพิธภัณฑ์สถาน นี้ ถึง เล็ก ก็ จริง แต่ จัด ดี น่า ดู มี สัตว์ น้ำ สัตว์ บก นก แล พวก กบเขียด ต่าง ๆ กับศิลา แร่ ทั้งเครื่องอาวุธ เครื่องพันทนาแต่ครั้งโบราณ มี มีด สิ่ว ค้อน ทำ ด้วย ศิลา แล มีด เหล็ก ซึ่ง ถนิม กัด ขาด เปน ชิ้น ๆ ตั้ง ๒๐ ชิ้น แล โซ่ ห่วง ประแจ สำหรับ จำ นักโทษ เปน ต้น ทั้ง มี เครื่อง มือ เครื่อง แต่ง กาย พวก แล๊ป แล พวก ไวกิง แต่ ครั้ง โบราณ ทอด พระเนตร พิพิธภัณฑ์ สถาน ทั่ว แล้ว เสด็จไป ทอดพระเนตรที่ อยู่ พวกแล๊ป ท้าย เมือง ทาง ขับ รถ ประมาณ ๔๕ มาที (ดู ตอน ที่ ๒๕ น่า ๗)

มี พวก แล็ป อยู่ สัก ๒ โหล อาไศรย รวม กัน ใน กระโจม ผ้า ๒ หลัง เปน ช่อง โหว่ ข้าง บน สำหรับ ให้ แสง สว่าง เข้า แล ให้ ควัน ไฟ ออก ได้ ใน กระโจม นั้น มี กอง ไฟ อยู่ กลาง จุดไฟ ยัง ค่ำ มี โซ่ ห้อย จาก หลังคา กระโจม ลง มา ตรง กองไฟ สำหรับ ย่าง อาหารสายหนึ่ง มี กาน้ำ แล กระทะ ทั้ง เกะกะ อยู่ ริม กองไฟ สอง สาม สิ่ง ตาม ฝา กระโจม ห้อยเนื้อสดเนื้อแห้ง แล อาหาร ต่าง ๆ โดย รอบ กอง เพลิง นั้น เก็บ กิ่งไม้ ใบ หญ้า มา สะ พอ นุ่ม สำหรับ นั่ง เล่น แล มี หนัง เรนเดีย ซึ่ง ใช้ สำหรับ ห่ม ม้วน กอง ติด กับ ขอบ กระโจม หญิง ชาย เด็ก แก่ สาว **นั่งนอนสุมกัน** อยู่ ใน กระโจม เปน อัน มาก ใน กระโจม เหม็น คาว เนื้อ ปลา เหม็น สาบ เหม็น อับต่าง ๆ โผล่ เข้าไป ชั่วอึดใจ หนึ่ง กลิ่น ติด จมูก ตั้ง ชั่วโมง พวกแล็ป นั้น ผิว แลตา คล้าม กว่า ฝรั่ง มาก จนจะออกเหลือง รูปศีร์ษะกลม ร่างเล็ก เพราะ เปน พวก มองโกเลียน ซึ่ง มา จาก ประเทศไซบีเรีย แต่ง กาย คล้าย กับ พวก เข้า กระบวน แห่ หรือ พวก ฮวนใน เรื่อง งิ้ว สวมหมวกแก๊ป สีแดง มี ภู่ดอก กระทุ่ม เสื้อ ยาว ปรก ลง มา เหนือ เข่า ทำ ด้วย ขน สัตว์ บ้าง หรือ ผ้า สักหลาด อย่าง หนา บ้าง รูป หลวม ๆ คล้าย เชิ้ต มี ลาย ตาม ขอบ ตาม น่า อก หรือ ข้อมือ คาด เข็มขัด ใต้ พุง สาย โต กว้าง สัก ๒ ฝ่ามือ แล ห้อย มีดเหน็บ ข้างเดียว บ้าง ทั้ง สอง ข้าง บ้าง นุ่ง กางเกง รัด ติ่ง สวม รอง เท้า บู๊ต สูง ถึง เข่า รูป เปน รอง เท้า จีน แล ปลาย เปน เชิงงอน รัด ข้อ เท้า ด้วย ผ้า หรือ หนัง อย่าง แน่น หนา ผู้ หญิง แต่ง กาย อย่าง เดียว กับ ผู้ ชาย [illegible]ปลก กัน แต่ ที่ หมวก เปน หมวก กะลา มี ผ้า รัด คาง ไม่ มี ภู่

แลไม่แขวน มีดเหน็บเท่านั้น เขาแต่งกายอย่างนี้ ยังรุ่งยังค่ำไม่มีเวลาเปลื้อง ใน ปี หนึ่ง ดูเหมือน ว่าไม่ต้อง อาบ น้ำ เลย เลี้ยง สุนักข์ ขนยาว ๆ หาง คุ้น เหมือน สุนักข์ แม้ว หรือ ย้าว ไม่มีผิด สำหรับใช้ เฝ้า ฝูง เนื้อ พวก นี้ ชอบ ให้ ชาว ต่าง ประเทศ มา ดู มาก เพราะ เปน ทาง หา กิน ของ เขา อย่างหนึ่ง คือได้ขาย ของ เล็ก ๆ น้อย ๆ แล ยืนให้ถ่ายรูป มักได้ผลประโยชน์เสมอ ของ ที่ ขาย นั้น มี มีด เหน็บ ด้าม ทำ ด้วย เขาเรนเดีย แลเขาเรนเดีย ตุ๊กกระตา เหล่า นี้ เปน ต้น แล็ป พวก นี้ โดย แต่ เปน แล็ป บ้าน คุ้น เคย กับ ชาว ต่าง ประเทศ อยู่เสมอ ถึง กับ ส่ง ภาษาอังกฤษได้ บาง คน เวลา ย่ำค่ำ ๔๕ นาที เสด็จ พระ ราช ดำเนิร กลับ ถึง เรือ พระ ที่ นั่ง

เวลา ทุ่ม ครึ่ง ออก เรือไป เมืองนาร์วิก เรือเดิรใน ช่อง ระหว่างเกาะเล็ก เกาะ น้อย น้ำ เรียบ ดัง น่า กลอง ภูเขา บน เกาะ ริม หาง เป่น เขา เตี้ย มี ต้นไม้ แล หญ้าเขียวตลอด แล ข้าม เขา เตี้ย ๆ เหล่า นี้ไป มีเขาสูงหลายชั้น ยอด เปน สโน แล น้ำ แขง วัน นี้ อากาศไม่ ปรกติ มา แต่ เช้า เดี๋ยว หนาว เดี๋ยว อุ่น แล้ว มี แดด บ้าง แลเปนเมฆหมอกมืดมัวฝนตกประปรายหลายพัก

วัน ที่ ๑๕ กรกฎาคม ๑๒๖— เวลา เช้า ๒ โมง ๒๐ นาที เรือพระที่นั่ง ทอด สมอ น่า เมือง นาร์วิก ซึ่ง ตั้ง อยู่ บน ฝั่ง เมนแลนด์ บน เขา เตี้ย ใน ระหว่าง เขา สูง โดย รอบ เมืองนี้ พึ่ง สร้าง ขึ้นไม่ ช้า นาน นัก แต่ เจริญเร็ว เพราะ มี รถไฟ ติด ต่อ กับ กรุง สต๊อกโฮล์ม บ่อ แร่ เหล็ก แล เมือง อื่น ๆ มี พลเมือง ประมาณ ๕๐๐๐ นับ วัน แต่ จะ รุ่ง เรือง ขึ้น มาก

เวลาเช้า ๕ โมง ๑๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิร จากเรือพระที่นั่ง นายพันโทลุนด์ ผู้ดูแลท่าเรือกับมิสเตอร์โยฮันเซน เจ้ากรมรถไฟรับเสด็จที่ท่า แล้วเชิญเสด็จโดยรถไฟไปทอดพระเนตร ที่เก็บแลที่บรรทุกแร่เหล็ก เขาก่อสร้างใหญ่โตมาก ทำสพานใหญ่ ยื่นจากชายเขาซึ่งบ่ราบเปนทางรถออกไปในทเลจนถึงน้ำลึก เรือไฟ ขนาดใหญ่มาเทียบสพานได้ สพานนั้นสูงประมาณ ๑๕ วา กว้าง ๔ วา เปน ๒ ชั้น ชั้นล่างก่อด้วยศิลาเปนโค้ง มีห้องสำหรับคนงานอาไศรย เปนแถวตลอดสพาน ชั้นบนก่อด้วยไม้ซุงทั้งต้นยึดเหนี่ยวกันอย่างมั่นคง วางรางรถไฟปูพื้นแน่นหนา ตามขอบสพานข้างนอก (ข้างที่เรือเทียบ) มีรางเหล็กกว้านขึ้นลงได้ ใต้ทางรถไฟเจาะเปนช่องปากกว้างก้นสอบ บุด้วยเหล็กพืดหลายช่องเท่ากับจำนวนรางเหล็ก แล้วเขาแล่นรถไฟ บรรทุกศิลาแร่เหล็กมาหยุดตรงช่อง มีคนถือชะแลงเหล็ก ๒ คน งัดลูกสลักที่รถบรรทุก เปิดบานเหล็กซึ่งอยู่ใต้รถออก ๒ ข้าง ศิลาแร่ ที่อยู่ในรถก็ร่วงพรูลงในช่องไหลลงในเรือ ในชั่วนาทีเดียวบรรทุก ศิลาได้ตั้งสิบเกวียน เปนทางง่ายสดวกยิ่งนัก เมื่อทอดพระเนตร สพานแล้ว เจ้าพนักงานเชิญเสด็จโดยรถไฟ ทอดพระเนตรกองศิลา แร่เหล็ก ซึ่งบรรทุกรถไฟมาจากเขตรแดนสวิเด็น เขาแร่นี้ตั้งอยู่ไกล จากเมืองนาร์วิกประมาณ ๑๐๐ กิโลเมเตอร์ ว่าเปนเหล็กอย่างดี ในปีหนึ่งบรรทุกรถไฟมาได้ตั้ง ๑,๐๐๐,๐๐๐ ตัน ส่งลงเรือไปประเทศ อังกฤษบ้าง ประเทศเยอรมนีบ้าง ทางรถไฟสายนี้สร้างได้ประมาณ ๓ ปีเศษ

นี้เอง ทอดพระเนตรแล้วรถไฟใช้จักร์เลียบไปบนไหล่เขา ประพาศภูมิประเทศ เสด็จไปถึงสเตชันเรียกว่าฮุนดะเลน ทางประมาณ ๓๐ กิโลเมเตอร์ รถแล่นในเวลาชั่วโมงเศษ สเตชันนี้ตั้งอยู่ห่างจากพรมแดนประเทศสวิเด็นประมาณ ๑๐ กิโลเมเตอร์เท่านั้น ทางรถตัดไปบนไหล่เขาล้วนศิลา บางแห่งชันเปนน่าผา บางแห่งลาด บางแห่งลอดถ้ำเล็ก ๆ บางแห่งข้ามเหวข้ามลำธาร ทางวกเวียนไปตามรูปภูเขา แลเห็นได้แต่ไกลมีน้ำตกน้ำแขงบนยอดเขา แลลงไปข้างล่างเห็นฟยอดอยู่ในระหว่างผาสูงชันสองข้าง มีเรือเล็ก ๆ ลอยลำหาปลากอยู่มาก ทางรถไฟนั้นสูงกว่าระดับน้ำในฟยอดประมาณ ๔๐๐—๕๐๐ เมเตอร์ ไปจนสุดปลายฟยอดเปนลำธารน้ำตกจากภูเขาลงมาสู่ฟยอด ภูเขาตรงข้ามฝั่งฟยอดนั้นสูงชันมาก ยอดยังอยู่ในกลีบเมฆ แลเห็นลำธารน้ำใสขาวตกลงมาเขาชั้นในนั้นต่ำมีต้นไม้แลหญ้าเขียวฉอุ่ม สีน้ำในฟยอดนั้นเปนสีน้ำเงินอ่อน สีหมอก สีขาว สีเขียว สีน้ำเงิน คั่นเปนชั้น ๆ ติดกัน แต่ในเวลาที่เสด็จไปนั้น เปนเวลาฝนตกอากาศมัวยังงามหนักหนา ถ้าเปนเวลาที่อากาศแจ่มใสยังจะงามขึ้นอีกสักเพียงใด เวลาบ่าย ๒ โมง ๓๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินกลับถึงเรือพระที่นั่ง โปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์แก่เจ้าพนักงานทั้ง ๒ ซึ่งได้เชิญเสด็จประพาศนั้น ระยะทางจากเมืองตรอมซือถึงเมืองนาร์วิก ๑๕๕ ไมล์

เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง เรือพระที่นั่งใช้จักร์ออกจากเมืองนาร์วิก ประพาศหมู่เกาะโลโฟเตน เวลา ๒ ทุ่ม ๓๐ นาที ทอดสมอในอ่าวราฟต์ซุนด์

เปน อ่าว เล็ก อยู่ ใน หว่าง เขา รูป ต่าง ๆ ซับ ซ้อน กัน งดงาม แลดูโดยรอบ เหมือน กับ ทอด สมอ อยู่ ใน ทเล สาบ ไม่ มี ทาง ออก แต่ ที่ จริง ตาม ซอก เขา เหล่า นี้ มี ร่อง น้ำ ลึก เรือ ขนาด ใหญ่ เดิร ได้ หลาย ช่อง หลาย ทาง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ประพาศ ภูมิ ประเทศ โดย เรือ ไฟ ฟ้า เวลา ๔ ทุ่ม เสด็จ กลับ สู่ เรือ พระที่นั่ง ระยะ ทาง จาก เมือง นาร์วิก ถึง ตำบล ราฟต์ซุนด์ ๖๔ ไมล์

เวลา ๔ ทุ่ม ๑๕ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร์ เดิร ใน ช่อง ระหว่าง หมู่ เกาะ โลโฟเตน ต่อ ไป

วัน ๑๖ กรกฎาคม ๑๒๖_ เวลา เช้า ๓ โมง ๒๐ นาที เรือพระที่นั่ง ทอด สมอ ใน โฮลันด์ฟยือด น่า ตำบล สวาร์ติเซ็น เปน อ่าว เล็ก อยู่ ใน ระหว่าง เขา สูง หลาย ชั้น มี เรือน ราย ๆ กัน ประมาณ ๒๐ หลัง ที่ นี่ มี เกลเซีย ภูเขาน้ำแขงใหญ่ ย้อย ลง มา จาก ยอด เขา เปนสพานใหญ่กว้าง ลง มา เกือบ ถึง ทเล แล ดู สุด สาย ตา เปน น้ำ แขง ขาว ขึ้น ไป ติด ขอบฟ้า เขา ว่า น้ำ แขง ก้อน นี้ ยาว กว่า ๑๐๐ กิโลเมเตอร์ ไม่ รู้ จัก ละลาย เลย ตาม ซอก เล็ก ซอก น้อย ใน ฟยือด ถึง จะ เปลี่ยว สักเท่าใด ก็ คง มี เย่าเรือน คน หา ปลา อยู่ บ้าง ทุก หน ทุก แห่ง พอ เรือ ใหญ่ ไป ทอด สมอ แห่ง ใด ชาว บ้าน ลง เรือ น้อย ๆ มา รับ ขึ้น ฝั่ง เสมอ เปน ทาง หา กิน ของ เขา อีก ส่วน หนึ่ง คน ที่ อาไศรย อยู่ ใน ฟยือด เหล่า นี้ ดู น่า ว้า เหว่ ใจ เพราะ ไกล จาก บ้าน จาก เมือง ดู ไม่ มี ทาง ที่ จะ เพลิดเพลิน อย่างไร เห็น แต่ ภูเขา ฟ้า น้ำ แล น้ำแขง ทั้ง มี หมอก แล ฝน ตก เสมอ ตลอด ปี น่าหนาว

ก็มืด มัวไม่แล เห็น พระอาทิตย์ น้ำก็แขง พื้นดิน เต็มไป ด้วย สโน หนาวจัด ดูไม่น่าสบายเลย แต่ดูเขา ก็ชื่น บาน เพราะ ความเคย แต่งกายสอาด อบอุ่นไม่ ขัดสน ระยะทาง จากราฟต์ซุนด์ถึงโฮลันด์ ฟยอด ๑๒๗ ไมล์

เวลาเช้า ๕ โมง ๔๕ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง แล่น ออก จากโฮลันด์ฟยอด เวลา ออก ฝนตก แต่ พอ พ้น ช่อง เขา สูง ออกมา ชั่ว เวลา สัก ๕ นาที แดด แจ่ม อากาศ อุ่น ขึ้น ทันที แล กลับไป ฝน ก็ยัง ตก มี หมอก เมฆ มืด อยู่ อย่าง เดิม เรือ แล่น ลงมา ทาง ทิศ ใต้ เวลา ๒ ทุ่ม ผ่าน เกาะ ทอร์ก ฮาตเต้น ตอน นี้ ภูเขา เตี้ย แตก เปน เกาะ เล็ก ๆ น้อย ๆ มาก ไม่ มี สโน แล น้ำแขง ไม่ สู้ งดงาม นัก

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๑๑๒—เมื่อ คืน นี้ เรือ เดิร ใน ช่อง ทรอน เย็ม ผ่าน มา ข้าง ใต้ เมือง ทรอน เย็ม เวลา เช้า ถึง เอเดอฟยอด เที่ยง ถึง คริส ติ อันซุนด์ เปน เมือง ใหญ่ ต้น สินค้า ปลา มีพลเมือง ๑๒๐๐๐ เศษ ตั้ง อยู่ ใน แอ่ง มี เขาเตี้ย ๆ แล เกาะ ล้อม อยู่ โดย รอบ มีทาง เรือเดิร เข้า ออก ใน ระหว่าง เกาะ แล แหลม หลาย ทาง เปน ทาง ช่องแคบ เมื่อ แรก ถึง แล เห็น แต่ ยอด โบถ แลหอ ระฆัง แหลม เท่า นั้น ต่อ เมื่อ เข้ามาถึง ใน อ่าว แล้ว จึง แล เห็น บ้าน เรือน ล้อม อ่าว อยู่ โดย รอบ ประ ตูจลับ แล บ้าน เรือน ปลูก เปน หลั่น ลด ขึ้น ไป จน ยอด เนิน มี เรือน ฝา กระดาน แล ตึก ปน กัน ทา สี หลาย ชั้น แลแต่ไกล เหมือน กันไป หมด บอกไม่ได้ถูกว่า ไหนเปนเรือนไม้ ไหน เปนตึก เวลาบ่ายโมง ออก จาก เมือง คริสติอันซุนด์ ไปตำบล โมลเด วัน นี้ หนาว จัด แล เรือ เดิร ใน ที่ กว้าง มี ละลอก

ใต้น้ำแลลมแรง เรือสเทือนบ้างเล็กน้อย ระยะทางจากโฮลันด์ถึงเมืองคริสติอันซุนด์ ๗ ไมล์

เวลาบ่าย ๕ โมง ๑๕ นาที ถึงตำบลโมลเด เปนท่าเรือ มีพลเมือง ๑๖๐๐ มีเรือสินค้าเรือรบแลเรือย๊อต มีคนมาเที่ยวมาก บ้านเรือนตั้งอยู่บนเนินแลเกาะ มีอ่าวกว้างแลมีภูเขาสูงล้อมอยู่โดยรอบอีกชั้นหนึ่ง ทำให้เนินที่ตั้งบ้านเรือนอยู่นั้นอบอุ่น ต้นไม้ต่าง ๆ ขึ้นสูงใหญ่ ตามชายทเล มีโฮเตลแลที่อาบน้ำ มีถนนเลียบริมทเล ปลูกต้นไม้ครึ้ม ๒ ข้าง เสียทีแต่อากาศวันนี้ไม่ดี ฝนตกมากแลมีพยุจัด หมอกมัวตลอดเวลาที่เรือพระที่นั่งมาพักอยู่ ถ้าอากาศโปร่งดีจะเห็นตำบลนี้งดงามยิ่งนัก เวลา ๒ ทุ่ม เรือพระที่นั่งใช้จักร์ออกจากตำบลโมลเด ระยะทางจากเมืองคริสติอันซุนด์ถึงตำบลโมลเด ๕๒ ไมล์

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๑๒๖— เมื่อคืนนี้ฝนตก หนาวตลอดรุ่ง เวลา ๑๐ ทุ่มเรือพระที่นั่งทอดสมอในอ่าวตำบลเมร็อก ซึ่งอยู่ในไกรางเกอร์ฟย๊อด ทางจากโมลเด ๙๕ ไมล์ เปนอ่าวเล็กอยู่ในระหว่างเขาสูงโดยรอบ แหงนดูยอดเขาคอตั้งบ่า มีน้ำตกใหญ่น้อยลงมาจากที่ลาดบ้าง ชันเปนน่าผาบ้าง โดยรอบหลายแห่ง เสียงน้ำไหลคึก ๆ เซ็งแซ่ไปทั้งอ่าว ทางที่จะเข้ามาในอ่าวนั้นอยู่ระหว่างช่องเขาสูงชันตั้ง ๑๐๐๐ เมเตอร์ทั้ง ๒ ข้างแลแคบมาก เวลาเข้ามาจอดในอ่าวแล้ว แลแคบไม่เห็นว่าเรือแล่นเข้ามาทางใด ที่ตำบลเมร็อกนี้ มีเรือนตั้งอยู่ตามลานชายเขารายๆ กันประมาณ ๒๐ หลัง

มีโฮเตลตั้งอยู่บนที่สูงแห่งหนึ่ง อากาศในฟยอดนี้อุ่นมาก ต้นไม้ขึ้นเขียวชอุ่ม ปลูกกุหลาบออกดอกโตงาม ถึงว่าเปนตำบลเล็กมีผู้คนน้อยก็จริง แต่มีผู้คนมาเที่ยวมาก มีโทรเลขโทรศัพท์ถนนหนทางแลรถม้าพาหนะแลเครื่องบริโภคใช้สอยบริบูรณ์

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต พระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอรุพงษ์รัชสมโภช พระยาชลยุทธโยธินทร์ พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ เจ้าหมื่นเสมอใจราช หม่อมนเรนทรราชา มิสเตอร์อัลเบิส แลหมอพีสเตอร์ เสด็จพระราชดำเนิรจากเรืออัลเบียนประพาศโดยทางสถลมารค ส่วนข้าราชการนอกจากที่ออกนามแล้วนี้ โปรดเกล้า ฯ ให้ไปกับเรืออัลเบียน รับเสด็จที่ตำบลวิสเนสในนอร์ดฟยอด ทางเรือ ๑๖๐ ไมลถึงฝั่งแล้วเสด็จพระราชดำเนิรจากตำบลเมร็อก โดยรถประทุนม้าคู่ ขึ้นเขาไปที่ตำบล ดยุ๊ปวัส (น้ำลึก) ทางวกเวียนขึ้นไปตั้งแต่ฟยอดจนถึงยอดเขาประมาณ ๒๐ กิโลเมเตอร์ เขาสูง ๑๐๐๐ เมเตอร์เศษ เมื่อเวลาที่แลจากฟยอดนั้นดูภูเขาเปนศิลาสูงชัน มีเหวผาลำธารน้ำตกเปนอันมาก เกือบจะนึกว่าจะทำทางขับรถขึ้นไปไม่ได้ ทางนั้นกว้างพอรถเฉียดกันได้พอดี ทบกันขึ้นไปบ้าง เลียบตามไหล่เขาบ้าง บางแห่งที่ชันมาก ต้องทำสพานให้ทางวงเปนรูป

ห่วงขึ้นไป เวลาขึ้นรถลอดสพานไปแล้ว เวียนมาข้ามสพานนั้นเอง ขึ้นไปบนเขาเหนือทางเดิม เมื่อขึ้นเขาไปสูงถึง ๓๐๐ เมเตอร์ พบโฮเตลอีกแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่บนที่ราบชั้นที่ ๒ นับจากชั้นล่างขึ้นมา ตามขอบถนนมีก้อนศิลาสูง ๆ ประมาณเมเตอร์ ๑ ปักเปนระยะชิดกันเพื่อกันไม่ให้รถพลาดตก เพราะทางหมิ่นแลชันมาก ข้างหนึ่งแลขึ้นไปเปนเขาสูง มีน้ำพุน้ำตก กระโจนลงมาเปนลออง เสียงอื้ออึ้ง อีกข้างหนึ่งแลลงไปชันเปนเหว มีผาแลลำธารไหลลงไปสู่ละแวกเขาข้างล่าง ตามทางมีกระท่อมคนทำถนนตั้งอยู่เปนระยะห่าง ๆ กัน เปนโรงไม้ขนาดเล็ก หลังคาไม้ทั้งต้นปะด้วยดินหญ้าขึ้นเต็มตามทาง ยิ่งสูงขึ้นไปยิ่งหนาวจัดขึ้นตามลำดับ พอสูงประมาณ ๘๐๐ เมเตอร์ ถึงสโนแลน้ำแขง (เกลเซีย) บางแห่งทางเดิรในซอกน้ำแขงเปนกำแพงอยู่ ๒ ข้าง สูงตั้ง ๓—๔ ศอก บนยอดเขามีน้ำแขงหุ้มขาวดาดไปทั้งสิ้น แลลงไปข้างล่างเห็นทางเปนริ้ว ๆ ทบกันไปมาเหมือนงูเลื้อย พันกันกับสายน้ำต่าง ๆ ตลอดลงไปจนถึงฟียอด แต่ฟียอดนั้นแลเห็นไม่ได้ทั่ว เพราะมีภูเขาบัง ในแถบนี้ไม่ใคร่มีน้ำตกจากน่าผาอันสูงใหญ่ แต่ไหลเปนลำธารมาตามใต้เกลเซียหลายทาง แหงนขึ้นไปข้างบนยังเปนเขาสูง ยอดหายไปในหมอก บางแห่งเปนยอดลาดขาวดาดไปด้วยสโนติดกับท้องฟ้า พิจารณาไปทำให้รู้สึกไปว่าขึ้นสวรรค์ทั้งเปน เห็นสายน้ำตกแลลำธารอันใสบริสุทธิ์เปนสพานแก้ว เห็นสโนที่ติดค้างตามที่ลาดลุ่มเปนทางเงิน เห็นยอดเขาซึ่งดาดด้วย

สโน แล น้ำแขง ไป จน ติด ท้อง ฟ้า เปน ชาลา หรือ สนามเงิน เห็น ยอดเขา ซึ่ง อยู่ ใน หมอก เหมือน มี ม่าน ผ้า โปร่ง อย่าง บาง คลุม วิมาน เทพา รักษ์ ยัง มิหนำซ้ำ เมื่อ ขึ้นไป เกือบ จะ ถึง ยอดเขา มี ลูก เห็บ แล สโน ตก ลงมา ขาว เปน เข้าตอก ดอกไม้ เต็มไป ทั้ง อากาศ เสีย แต่ เข้าตอกนี้ละลาย เปน น้ำ ไป เท่านั้น แต่ ว่า ของ ทิพย์ ของ สวรรค์ เช่นนี้ ก็ ไม่ น่า จะ คง อยู่ น่า จะ หาย ไป เหมือน กัน เวลา บ่ายโมงครึ่ง ถึง โฮเตล ที่ ตำบล ดยี่ปวัส ตั้งอยู่ริม ทเลสาบ หรือแอ่งน้ำ อัน ใหญ่ กว้าง ในระหว่าง เขาสูงยาวเปนพืด ขนาน กัน ไป ๒ ลูก อัน เต็ม ไป ด้วยสโน น้ำแขง ตั้ง แต่ เชิง เขา ตลอด ขึ้นไป ถึง ยอด ซึ่ง หาย อยู่ ใน กลีบเมฆ ตำบลดยี่ปวัส นี้ เปน ยอดเขา ผี ปันน้ำใหญ่ ซึ่งปันน้ำในระหว่าง ทเล เหนือ กับทเลสะแก๊กเกอแร็ก น้ำใน ทเลสาบดยี่ปวัสนี้ ไหล ลงไป สู่ ทเล สาบ เม ยอร์ เซน แล้ว ลง ต่อ ลำ น้ำ กลอม เม็น เสวย กลางวัน ที่ โฮเตลดยี่ปวัส มาพิจารณาทเลสาบ ดยี่ปวัสนี้ ทำ ให้ นึก ถึง สระอโนดาษ ขึ้น อีก เปน สระกว้าง มี น้ำ ลึก ตาม ขอบ มี น้ำ แขง แล สโนลอย ขาว ตรง กลาง เปนน้ำใส เหมือน แก้ว ดูดัง กับว่า น้ำ ใน สระ นั้น เปน น้ำ เงิน แล น้ำ แก้ว เวลา บ่าย ๓ โมง ครึ่ง เสด็จ จาก โฮเตลดยี่ปวัส โดยรถม้า เลียบ ไป ตาม ไหล่เขา ริม ทเลสาบ ทาง ราบ มี สพาน ข้าม ลำห้วย ลำธาร หลายแห่ง เวลาบ่าย ๕ โมง ๑๕ นาที ถึงโฮเตล ที่ตำบลกรอตลีต ประทับแรม ราตรี ๓ ระยะนี้ทางประมาณ ๒๐ กิโลเมเตอร์ รถเดิรเร็ว เพราะ ทางราบ สดวก ตาม ทาง ที่ มา มี ห้วงน้ำ

หลายห้วง มีทางน้ำติดต่อระหว่างห้วงเหล่านี้ตลอด เหนือยอดเขาทั้งสองข้างซึ่งกั้นห้วงน้ำเหล่านี้ ยังมีเขาสูงเยี่ยมดาดขาวไปด้วยสโนข้ามเปนชั้น ๆ ต่อไปอีก ยอดเขาสูงเหล่านี้ ติดกับท้องฟ้าเหมือนกัน

ที่ตำบลดยุ่ปวัส แลตำบลกรอตลิดนี้ ไม่มีบ้านช่องอันใด มีแต่โฮเตลที่พักสำหรับคนมาเที่ยวชมสวรรค์เท่านั้น บรรดาเครื่องบริโภคอุปโภคทั้งปวงต้องบรรทุกรถขึ้นมาจากตำบลเมร็อกหรือวิสเนสทั้งสิ้นเปนธรรมดาอยู่เอง ชาวสวรรค์ย่อมอิ่มทิพย์ไม่ต้องการอาหาร แต่มนุษย์ธรรมดาขึ้นมาก็จำเปนต้องหาอาหารขึ้นมาด้วย โฮเตลเหล่านี้มีเวลาเปิดเฉพาะแต่ในฤดูร้อน ระหว่างเดือนมิถุนายนกับกันยายน ๔ เดือนเท่านั้น นอกจากนั้นอากาศหนาวเกินไปไม่ใคร่มีใครมาอยู่ เว้นแต่พวกแล็ปที่ริมโฮเตลกรอตลิดนี้ มีแล็ปมาปักกระโจมอยู่ครัวหนึ่ง เวลาค่ำได้มาเฝ้า มีพระราชดำรัสซักไซ้ไล่เลียงถึงการกินอยู่นุ่งห่มแลขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ประมาณชั่วทุ่ม ๑

อากาศที่บนนี้ ๓๙ ดีกรีฟาเรนไฮต์ เหมือนฤดูหนาวในประเทศอังกฤษแลฝรั่งเศสมาก ถึงหนาวเช่นนี้ก็จริง แต่เปนที่เพลิดเพลินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสำราญพระราชหฤทัยเปนอันมาก

วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๑๒๖—เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากโฮเตลกรอตลิดโดยรถม้าเหมือนเมื่อวันวานนี้ พอออกจากโฮเตลก็แยกทาง ข้ามห้วงน้ำในระหว่างภูเขา (ถ้าตรงไปตามถนนใหญ่ซึ่งมาแต่ดยุ่ปวัสแล้วเลยลงไปกรุงคริสติ

อาเนียที่เดียว) แล้วเลียบริมห้วงน้ำตามชายเขาอีกฟากหนึ่งต่อไป ภูเขาอยู่ข้างขวาทาง ห้วงน้ำอยู่ข้างซ้าย ทางราบเดิรบนพื้นอันสูงกว่าระดับทเลประมาณ ๑๐๕๐ เมเตอร์ สองข้างทางมีน้ำแขงแลสโนดาดขาวไป มีมอสคือตะไคร่น้ำสีเขียว ๆ เทา ๆ บ้าง เปนผาศิลาสีต่าง ๆ บ้าง ไม่มีต้นไม้ที่สูงกว่าคืบเลย แลไปไกล ๆ เห็นลำธารน้ำแขงในลแวกเขา แลมีภูเขาสูง ๆ ยอดดาดไปด้วยน้ำแขง แต่รูปไม่ใคร่งดงาม อากาศก็หนาวจัด ฝนตกเปนลอองบ้างเล็กน้อย ไปได้ประมาณ ๒๐ กิโลเมเตอร์ข้ามเนินเขาปันน้ำใหญ่ ซึ่งปันน้ำระหว่างคริสติอาเนียฟีย็อด ไปตกทเลสะแก็กเกอแร็ก แลนอร์ดฟีย็อด ไปตกทเลเหนือ เปนเนินลาดเวลาข้ามแทบไม่รู้สึก คล้าย ๆ กับเขาปันน้ำเมืองวัฒนา ซึ่งปันยอดน้ำปราจิณกับน้ำศรีโสภณ พอพ้นเนินปันน้ำนี้ไปแล้วสักครู่หนึ่ง ถึงสพานข้ามแก่งน้ำตก ทางตัดเลียบแก่งลงมาตามรูปภูเขา ตรงนี้คนขับรถต้องหยุดทำพิธี ตรวจรถตรวจเครื่องกวดตรึงหนังห้ามล้อ แลอื่น ๆ เปนการใหญ่ เหมือนดังพวกชาวเชียงใหม่ เตรียมการล่องแก่ง เมื่อถึงมิดดา ก่อนจะผายเรือลงไปในแก่ง ผิดกันแต่ที่นี่เปนรถม้า ที่เชียงใหม่เปนเรือเท่านั้น พอพ้นสพานนี้ไป ทางลงเขาขนาบ แลลงไปตามทางเปนเขาสูงชัน ๒ ข้าง ยอดเขามีน้ำแขงดาดขาวเต็มไปบ้าง ที่ชันเปนน่าผาก็เปนสีม่วง สีเทา ตามประเภทของศิลา บางแห่งยอดหายอยู่ในหมอก บางแห่งหมอกลงมาคลุมอยู่ตอนกลางด้วย เห็นแต่น้ำแขงเปนมาไลย

สรวม ยอด เขา อยู่ ไม่ มี ต้นไม้ แต่ มี น้ำ ตก ขาว เปน เทือก ลง มา หลายแห่ง ตอน กลาง เขา มี ต้นไม้ ขนาด ย่อม ขึ้น เปน แปลง ๆ สลับ กับ สโน แล น้ำ แขง ตอน ล่าง มี ต้นไม้ สูงไสว เขียว ฉอุ่ม ที่ใด เปน น่า ผา ก็ แล เห็น โหว่ อยู่ ใน ระหว่าง ต้นไม้ มี น้ำ ตก ใหญ่ น้อย กระโจน เดือด เปน ฟอง ลง มา จาก ภู เขา เสียง ครื้น ครั่น แล เห็น ทเล สาบ สะตริน สวันด์ น้ำ เขียวได้ แต่ไกล ใน ระยะ ประ มาณ ๒๐ กิโล เม เตอร์ ลักษณ ภูมิ ประเทศ ใน ตอน นี้ คล้าย กับ เมื่อ ขึ้น จาก อ่าว เมร็อก เมื่อ วาน นี้ มาก แต่ ดู เหมือน จะ งามกว่า สัก หน่อย เวลา บ่ายโมง ถึง ตำบล วิ เซ เตอร์ มีโฮ เตล เล็ก ตั้งอยู่ บน ที่ อัน งด งาม ริม น้ำ ตก หลัง เดียว นอก จาก นั้นไม่ มี บ้าน ช่อง อื่น อีก เสวย พระกระยาหาร กลาง วัน ที่โฮ เตล นั้น เวลา บ่าย ๒ โมง ๕๐ นาที เสด็จ พระ ราช ดำเนิร จากโฮ เตล วิ เซ เตอร์ ลง มา ที่ ตำบล เยล เล ซึ่งตั้ง อยู่ ริม ทเล สาบ สตริน สวันด์ ตอน นี้ ทาง งด งาม มาก ตัด เลียบ ตามไหล่ เนิน เขา กลาง ลแวก เขา ใหญ่ ทบ เวี้ยนไป มา หลาย ชั้น พ้นไป กับ แก่งใหญ่ ที่ กล่าว มา แล้ว ข้าม แก่ง สัก ๖ ครั้ง ริม ทาง เปน เหว ผา สูง ฝาน ชันดิ่ง ลง มา บ้าง ตัดไปใต้ ชง่อน ผา บ้าง แล ขึ้นไป ข้าง บน เปน ผา ชัน ตั้ง บ่า ชโงก ลง มา เปน เหว ดิ่ง แลไม่ เห็น ทาง บาง แห่ง เปน ผาใหญ่ สกัด อยู่ ก็ ต้อง ก่อ ศิลา เปน ทาง อ้อมไป บ้าง ตาม เขาใหญ่ ทั้ง ๒ ข้าง มี น้ำตกเปน งู เลื้อย ลง มา หลาย สิบ สาย แก่งใหญ่ นั้น บาง แห่ง ตก ลงมา จากผา สูงชัน เปน คั่น ๆ หลาย ชั้น น้ำ กระ เซ็น เปน ลอองไปไกล ๆ บาง แห่ง ลอด สพาน น้ำ แขง บาง แห่ง ลอดใต้ ภู เขา ลง มา แล้ว กัด มาใน ช่อง แคบ เปน

เหวลึกตั้ง ๕๐ เมเตอร์ เสียงน้ำกระทบศิลาทั้งสองข้างดังโครม ๆ ไหลเชี่ยวเดือดพล่านอยู่เสมอ ตอนที่ทางเดิรเลียบปากเหวไปนั้น ต้องทำราวเหล็กติดกับหลักศิลาโดยตลอด เพราะเปนที่น่ากลัวอย่างยิ่ง เวลาบ่าย ๔ โมงเศษถึงตำบลเยลเล มีโฮเตลไม้แบบวิลลาอยู่หลังหนึ่ง แลมีบ้านเรือนประมาณ ๕๐ หลัง มีไร่นาปลูกต้นไม้ต่าง ๆ ได้งดงาม เพราะอากาศอุ่น เมื่ออยู่บนยอดเขาพ้นภูมิประเทศแลอากาศเหมือนกับฤดูหนาว แต่พอลงมาถึงทเลสาบในที่ลุ่มก็รู้สึกอุ่น แลเห็นต้นไม้แต่ไม่เล็ก ๆ น้อย ๆ ต้นไม้เขียวชื่นตา เปนฤดูร้อน ชั่วเวลาเดิรทาง ๔ ชั่วโมงเศษหรือประมาณ ๔๐ กิโลเมเตอร์เท่านั้น เปลี่ยนฤดูหนาวเปนฤดูร้อนได้ เปนที่น่าพิศวงยิ่งนัก ประทับอยู่ที่โฮเตลเยลเลสักครู่หนึ่ง เสด็จพระราชดำเนิรโดยเรือเมล์ชื่อตูริส (เขื่องกว่าเรือเมล์ข้ามฟากจากท่าพระไปวัดระฆังสักหน่อย) ไปในทเลสาบสตรินสวันด์ ทเลสาบนี้งดงามเหลือที่จะพรรณา ยาว ๑๖ กิโลเมเตอร์ ลึก ๒๐๐ เมเตอร์เศษ อยู่ในระหว่างเขาสูงใหญ่โดยรอบ ภูมิประเทศในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ที่ล้ำภาๆกันว่างดงามประเสริฐนักนั้น ก็ยังไม่งามเท่าภูมิประเทศในแถบนี้ เพราะที่นี่ร่องน้ำแคบ แต่เขา ๒ ข้างเปนบรรทัดไม่ขาดตอนสูงง้ำอยู่ริมน้ำ ข่มความกว้างของทเลสาบแลฟยอด ถึงว่าจะกว้างสักเท่าใดก็แลเห็นเปนแคบไป ทั้งภูมิประเทศก็เปลี่ยนเสมอไม่ได้หยุด ยิ่งไปยิ่งแปลก ไม่มีที่เบื่อตาเลย

ภูเขาโดยรอบทเลสาบนั้น เปนรูปต่าง ๆ บางแห่งเปนรูปกระโจมทหารกลม ๆ ซ้อนกันหลายลูก บางแห่งเปนน่าผาชันดิ่งลงมาตั้ง ๓๐๐ เมเตอร์ บางแห่งเปนรูปป้อมกลมบ้างเหลี่ยมบ้าง ซ้อน ๆ กันขึ้นไปตั้ง ๕–๖ ชั้น บางแห่งเปนกำแพงเงื้อมง้ำเปนบรรทัดกั้นทเลสาบอยู่ทั้ง ๒ ข้าง ตรงปลายทเลนั้น เปนห้วยใหญ่ลงมารวมทาง คือทางที่เสด็จพระราชดำเนินลงมาทาง ๑ กับเปนห้วยน้ำแขงใหญ่กว้างลงมาอีกทาง ๑ ตามเขาบรรทัดทั้ง ๒ ข้างนั้น ที่ใดมีกิ่วเขาลาดต่ำลงมาก็แลเห็นภูเขาสูงใหญ่ชเง้อออกมาจากข้างหลังตั้ง ๔–๕ ชั้นทุกแห่ง ที่ใดเปนน่าผาฝานดิ่งลงมา ก็ไม่มีต้นไม้ ที่ใดเปนที่ลาดแต่เล็กน้อยแลมีช่องพอสอดรากได้ ก็มีต้นไม้ขึ้นเขียวฉอุ่มเต็มไป (คือต้นสนเปนพื้น) ที่ใดเปนที่ลาดก็มีบ้านเรือนแลไร่เปนหมู่ ๆ กัน หมู่ละ ๕ ถึง ๑๕ หลังเรือน มีเรือนขึ้นไปปลูกอยู่บนลานชโงกเขาสูง ๆ ดูบ้านเรือนแลไร่โดยรอบทเลสาบ เหมือนเรือนตุ๊กกระตาไปหมด เพราะภูเขาสูงใหญ่ระหว่าง ๑๐๐๐ ถึง ๒๐๐๐ เมเตอร์ เลยทำให้เห็นเรือนไร่ร่องน้ำแลสิ่งอื่น ๆ เปนของเล่นไปหมด บนยอดเขานั้นที่ใดได้แดดก็เปนสีศิลาดำบ้าง ม่วงบ้าง เทาบ้าง สีเหล็กบ้าง ที่ใดลับแดดก็มีน้ำแขงเกลเซียดาดขาวเขียวไปหมด ดูยอดติดอยู่กับฟ้า มีน้ำตกแลลำธารใหญ่น้อยไหลลงมาเปนระย้าเปนราง นับแห่งไม่ถ้วน ทเลสาบนั้น ตอนแรกออกจากตำบลเยลเลเปนที่กว้างดูรูปกลม แต่ไปได้

สักหน่อยเลี้ยวเข้าไปในที่แคบ มีเกาะน้อย ๆ ในแนวเดียวกันขวางทาง อยู่ ๓—๔ เกาะ เหลือร่องน้ำแคบ ดูเหมือนเรือจะหลีกกันแทบไม่ได้ เกาะเหล่านี้ก็ดูเปนตุ๊กกระตาอีกเหมือนกัน แต่ถึงกระนั้นยังมีต้นไม้สูงขนาด ๒ วา ๓ วาขึ้นเต็มทุกเกาะ เวลาบ่าย ๕ โมง ๒๕ นาที ถึงตำบลมินดร์ซุนเด เสด็จพระราชดำเนินขึ้นจากเรือ เสวยเครื่องว่างที่โฮเตล บ่าย ๕ โมง ๕๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินจากโฮเตลมินดร์ซุนเดโดยรถม้า ข้ามลำน้ำซึ่งไหลออกจากทเลสาบสตรินสวันด์ ทางเลียบลำน้ำไปข้างซ้าย น้ำเชี่ยวมากแลมีเกาะแก่งหลายสิบแห่ง ทางตัดตามน้ำลงไป มีบ้านเรือนแลไร่นาเปนแปลง ๆ ย่อม ๆ ตลอดทาง ลำน้ำนี้คล้ายคลึงกับแก่งที่เชียงใหม่เปนอันมาก แต่ที่นี่งามกว่าเพราะภูเขาสูงกว่า แลมีไร่นาป่าไม้เขียวฉอุ่มตั้งแต่ชายน้ำขึ้นไปจนถึงยอดเขาบางแห่ง ทั้งมีบ้านเรือนตลอดทางด้วย พอถึงตำบลวิสเนสก็ข้ามลำน้ำที่เลียบมานั้น เวลาทุ่ม ๑ ถึงโฮเตลเซ็นตรัลริมฟยอด เรือพระที่นั่งอัลเบียนมาทอดสมออยู่กลางฟยอด ประทับแรมที่โฮเตลวิสเนสราตรีหนึ่ง โฮเตลนี้เปนโฮเตลไม้ทำหลายชั้นเหมือนตึก มีชาวเมืองแลชาวต่างประเทศมาเที่ยวมาพักอยู่เปนอันมาก บรรดาคนใช้ในโฮเตลทั้งปวงในแถบนี้ พูดภาษาอังกฤษได้ทุกแห่ง เพราะมีคนอังกฤษแลอเมริกันมาเที่ยวเปนอันมาก ได้ผลประโยชน์จากคน ๒ ชาตินี้เปนพื้น

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๑๒๖ เวลาเช้า ๓ โมง ๕๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการ เสด็จพระราชดำเนิรโดยรถม้าจากโฮเตลเซ็นตรัล ตำบลวิสเนส เลียบไหล่เขาไปตามริมฝั่งฟยอด เวลา ๔ โมง ๔๕ นาที ผ่านตำบลเลิน ในละติจูดเหนือ ๖๑ ดีกรี ๕๒ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๖ ดีกรี ๕ มินิต อยู่ปลายอ่าวเลิน ซึ่งแยกออกมาจากนอร์ดฟยอดใกล้กับอ่าววิสเนส ตำบลนี้เปนที่งดงามคล้ายกับวิสเนส มีโฮเตลชื่ออะเล็กซานดรา เปนโฮเตลไม้สูงหลายชั้น มีมุขเล็กมุขน้อยยื่นออกมา แลมีดาดฟ้าหอคอยบนหลังคาทำนองเดียวกับโฮเตลเซ็นตรัล มีเรือนราษฎรชาวตัดไม้หาปลาประมาณ ๕๐ หลัง แลมีวัดเล็กอยู่วัดหนึ่ง พอพ้นตำบลเลินไปแล้ว ทางตัดไปในที่ลุ่มระหว่างเขาเลียบน้ำเลินขึ้นไป ที่ลุ่มนี้มีลักษณเหมือนหาดแต่มีเนินเล็ก ๆ น้อย ๆ หลายเนิน ทั้งมีต้นไม้ขึ้นเต็ม มีลำธารซึ่งไหลลงมาจากภูเขาทั้ง ๒ ข้างหลายแห่ง เสียงน้ำตกแลน้ำในลำธารไหลกระทบศิลาครึ้นครั่น เวลาผ่านไปรู้สึกเหมือนเข้าดงหรือวนะอันงดงาม เวลา ๕ โมงเศษ ถึงท่าเรือที่ทเลสาบเลินวันด์ เสด็จจากรถลงสู่เรือเมล์ขนาดย่อมชื่อโลเดอเลน เท่า ๆ กันกับเรือตูริสต์ซึ่งเสด็จเมื่อวานนี้ เวลา ๕ โมงครึ่ง เรือใช้จักรออกจากท่า มาในทเลสาบเลินวันด์ น้ำสีเขียวไข่กา ภูเขาสองข้างสูง มีป่าแลสโนน้ำแขงน้ำพุน้ำตก ลักษณเดียวกันกับทเลสาบสตรินสวันด์ รูปทเลนี้เปนกฤช เขาสูง ๒ ข้างลับพ้นปลาแลจากท่าเรือเห็นภูเขาสูง ชื่อโครนสเบร ชเง้อข้ามไหล่เขาริมทเล ยอด

ดาดเต็มไป ด้วยเกลเซียแลสโนงดงามยิ่ง นัก ภูเขา นี้ เปนที่เกิดแห่งยอดน้ำ ซึ่งไหล ตกทเลสาบ เลินวันด์ เมื่อเรือจวนจะถึง ท่าตรงปลายทเลสาบ นั้น มีหาดยื่นออกมา บังเปน ลับแล ข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งเปนผาสูง ชันฝานดิ่งลง มาจดทเล สูงประมาณ ๒๐๐๐ เมเตอร์ บนยอด มีเกลเซียแล น้ำตก ภูเขานี้ เมื่อ ๒ ปีมาแล้ว ศิลาพังลงมาในทเลตรงช่องแคบน่าหาด ทำ อำนาจร้าย แรง เปนคลื่นใหญ่ ยก เอา เรือ ไฟ ซึ่ง จอด อยู่ริม หาด กระเด็น ขึ้นไป บน หาด ทางประมาณ ๓๐๐—๔๐๐ เมเตอร์ คนตายถึง ๖๒ คน เขาเก็บศพฝังแลสร้าง อนุสาวรีไว้ บนหาด แลเห็นได้ ถนัด เมื่อพ้นหาดลับแล นี้ไปแล้ว เรือเดิรใน อ่าวแคบชั้นใน มีหาดเล็ก ๆ มีไร่เปนแปลง ๆ เวลาเที่ยง ๒๐ นาทีถึงท่าเรือที่ ตำบล เซนดาล ปลูก เปน เรือนไทย ๆ ยื่นลงมาในน้ำ เรือแล่น เข้า เทียบ ถึง บรรได มีเครื่องบริโภค เครื่องเล่น ไปรสนิย์บัตรขาย อย่างโฮเตล ประทับ เสวยพระกระยาหารกลางวันที่ท่าเรือนี้ เวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จพระราชดำเนิร โดยรถม้า ขึ้นไปทอดพระเนตรเกลเซีย ชื่อ เซนดาลสเบร ทางเลียบลำธาร ขึ้นไปในระหว่าง เขา สูงใหญ่ บ่าย ๒ โมง ๔๕ นาที ถึง ที่ สุดแห่ง ทางรถ มีร้าน ขายไปรสนิย์บัตรแลเครื่องเล่น เปน ที่พักคนเดิรทาง แลทรงม้าต่อไป ทาง ประมาณ ๑๐ นาที ถึง เซนดาลสเบร เปนภูเขา น้ำแขง สูง ใหญ่ ขวางทางอยู่ แลเปน ยอดน้ำ ซึ่งไหลลงสู่ ทเลสาบเลินวันด์ เขาน้ำแขงนี้ สูงประมาณ ๒๐๐ เมเตอร์ อยู่ ในระหว่าง เขาสูงข้างหลังแลสองข้าง บนยอด นั้นเปนสพานกว้าง ชันลงมา แต่ เมื่อจวนจะถึง พื้นดินหักฝานเปนน่าผา สีน้ำ แขง เขียวใส เหมือน สีคราม มี ชะโงกเปน ถ้ำ เปน ผา เหมือน เขา ศิลา

ใต้ภูเขา น้ำแขงนี้ มีลำธารใหญ่ น้ำแขงละลายไหล พุ่งลงมาเชี่ยว เหมือนแก่ง เสียง ดัง ก้องในระหว่างเขา เหนือ ภูเขา น้ำแขงลูกนี้ ยังมี ภูเขาน้ำแขงบน ยอด ผาโครนสเบร สี เขียวใส ช โงก ลงมา จากผา ชัน อีก แห่งหนึ่ง น่าดูมาก ทอดพระเนตรเกลเซียแล ทรงฉาย รูปอยู่ สัก ชั่วโมงเศษ ทรงม้ากลับมาประทับรถพระที่นั่ง เสด็จกลับถึง ท่า เรือ เวลา บ่าย ๔ โมง ๑๕ นาที เสวยเครื่อง ว่าง แล้ว เสด็จ สู่ เรือโลเดอเลน แล่น ย้อนกลับมาทาง เดิม ถึงท่าแล้ว เสด็จพระราช ดำ เนิรโดยรถ ม้ามา ยังตำ บล เลิน เสด็จลงเรือลอนช์ใน อ่าว เลินฟยือด ประ ทับ เรือ พระ ที่นั่งอัลเบียน เวลา ย่ำ ค่ำ ๓๐ นาที เรือพระ ที่ นั่ง ใช้ จักร์ ออกจาก เลินฟยือดแล่นออกทาง นอร์ดฟยือด นอร์ดฟยือดนี้ยาวประมาณ ๑๐๐ กิโลเมเตอร์ มีลักษณคล้ายกับทเลสาบเลินวันด์ หรือ คริสติอาเนียฟยือด บ้าง แต่งาม กว่า ว่า เปนงามที่ สุดในหมู่ ฟยือดทั้งปวง เพราะภูเขา ๒ ข้างสูง ใหญ่ ตลอดไปแลมีเกลเซียใหญ่น้อยแลสโนประเปนดาวกระจายอยู่ ตามยอดเขา ร่องน้ำไม่แคบนัก แต่ดูเหมือนแคบ เพราะภูเขา ๒ ข้างสูง กินตา ข่มความกว้างของ ร่องน้ำ มีต้นสน ขึ้นเขียว ฉอุ่มตลอด ราษฎร ตัดไม้ แลหาปลาเลี้ยงชีพ ไม่ มีที่ ราบสำหรับประกอบการเพาะปลูก เวลายามหนึ่ง ผ่านเซนดาลสตริเงอร์ เปนน้ำพุ พุ่งออกมาจากผาสูง แล้วไหลตกดิ่งลงมาจาก น่าผา แยกออกเปนหลายสายประสานกันเหมือนตาข่าย งดงาม ยิ่ง นัก เวลาก่อน ๕ ทุ่ม พ้นนอร์ดฟยือด เรือ เดิรในเฟรเซียนฟยือด

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๑๒๖— เมื่อคืนนี้เวลา ๑๐ ทุ่ม เรือเดิรใน เซากเนอฟยอ์ด เปนฟยอ์ด ที่ ยาวกว้างแลลึก ที่ สุดในประเทศนอรเว ยาวถึง ๑๘๐ กิโลเมเตอร์ บางแห่ง กว้าง ๖ กิโลเมเตอร์ ลึก ถึง ๑๒๐๐ เมเตอร์ มี ฟยอ์ดสาขาเล็ก น้อยแยกออกไป อีกหลายสิบแห่ง เวลาแรกเข้าจากทเล นั้น ภูมิประเทศไม่สู้งดงาม นัก ภูเขา เกรียน ต้นไม้ห่าง ๆ เตี้ย ๆ แต่ยิ่ง ลึกไกลทเลเข้าไป ยิ่งงดงามขึ้น ร่องน้ำแคบลง แลภูเขาทั้ง ๒ ข้าง ยิ่งสูง ชันขึ้น มีเกลเซียแลสโน ทั้ง ภูเขา ซับซ้อนกันหลายชั้น ตามชาย น้ำ มีตำบล บ้านราย ๆ กันตลอด มี ป่าสนแลไม้ต่าง ๆ งดงาม ทั้ง มีไร่ อัน บริบูรณ์ ที่ใดเปนที่ลาด ก็ มี บ้าน เรือนแลไร่เปน หลั่นลด ขึ้นไป จนถึงยอด เขา สูงตั้ง ๕๐๐ เมเตอร์ ข้างหลัง เนินก็ มี ภูเขาสูงชเง้อข้ามภูเขาริมร่องน้ำ ออกมา นับยอดไม่ ถ้วน ถ้าชมตลอดไปทั้งฟยอ์ด ด้วยกันแล้วไม่ งามเท่า นอร์ดฟยอ์ด แต่ ถ้าชมเปน ตอน ๆ แล้ว เซากเนอฟยอ์ดนี้ มีภูมิ ประเทศซึ่ง งาม ผาดโผนยิ่ง กว่า นอร์ดฟยอ์ด หลาย แห่ง เวลาเช้า ๓ โมง ๕๐ นาที เรือพระที่ นั่งทอดสมอที่ตำบลบาลฮลม เปนที่อันงดงาม มี เรือนสัก ๕๐ หลัง แลโฮเตล ที่ พัก มี ผู้คน มา เที่ยว แล พัก ตาก อากาศ มาก เพราะ อากาศ ดีไม่ หนาว จัด มีไม้ผลไม้ดอก บริบูรณ์ ตำบลนี้ ตั้งอยู่ ที่แหลมปากช่อง เอสฟยอ์ด เปนฟยอ์ดเล็ก อยู่ ที่ ตรงเซากเนอฟยอ์ดแลฟยาลันด์ ฟยอ์ดต่อกัน ใน ระหว่าง ลติจูด เหนือ ๖๑ ดีกรี ๑๓ มินิต กับ ลองกิจูดตวันออก ๖ ดีกรี ๓๒ มินิต มี เนิน ชาย เขา เล็กน้อย ข้างหลัง ตำบลนี้ หลายเนิน

แลมีถนนรถม้าเดิรได้สดวก มีที่เที่ยวที่ดูหลายแห่ง เช่นเนินที่ฝังศพพระเจ้าเบเล แต่ครั้งโบราณ แลบ้านช่างเขียนเปนต้น ระยะทางจากเลินถึงบาลฮลม ๑๕๕ ไมล์

เวลาเช้า ๕ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรโดยรถม้า บรรดาชาวบ้านทั้งปวงพากันมารับเสด็จที่ท่าเรือ พอเรือพระที่นั่งเทียบท่า ก็โห่ร้องถวายพระพรไชยมงคลเสียงกึกก้อง เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จกลับถึงเรือพระที่นั่ง

เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง เรือพระที่นั่งแล่นออกจากตำบลบาลฮลมไปในฟยาลันด์ฟยือด บ่าย ๓ โมง ๕๐ นาที ทอดสมอที่ท้ายหมู่บ้านมุนดาล ทาง ๓๕ ไมล์ เรือจอดที่น่าท่าตำบลนี้ไม่ได้ เพราะน้ำลึกเหลือเกิน สมอหยั่งไม่ถึงพื้น ที่ตำบลมุนดาลนี้มีโฮเตล แลบ้านเรือนรายๆ กันบ้าง เปนหมู่กันบ้าง ประมาณ ๑๐๐ เศษ มีภูเขาสูงทั้ง ๒ ฝั่งฟยือด ยอดเปนน้ำแขงแลสโนประปรายบ้าง เต็มไปด้วยป่าสนบ้าง เวลาบ่าย ๔ โมง ๕๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรโดยเรือลอนช์ ไปขึ้นที่ตำบลมุนดาล ชาวบ้านมาชุมนุมกันรับเสด็จ ถวายช่อมาลา แลโห่ร้องถวายพระพรไชยมงคลเสียงเซ็งแซ่ แล้วเสด็จพระราชดำเนิรโดยรถม้า เลียบชายฟยือดไปทอดพระเนตรภูเขาน้ำแขง ชื่อว่า โบยุมสเบร พอพ้นปลายฟยือดไปแล้ว ทางไปริมลำธารซึ่งไหลจากภูเขาน้ำแขงนั้นลงมาตกฟยือด

ทาง ตอน นี้ เปน ที่ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เดิร กลาง หาด คล้าย ใน ระหว่าง เลิน ฟย๊อด กับ เลิน วันด์ ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิร เมื่อ วาน นี้ แต่ ไกล กว่า มี บ้าน เรือน แล ไร่ หญ้า ตาม ทาง ข้าม ลำห้วย ลำธาร เล็ก น้อย เสียง น้ำ ไหล ซู่ ๆ ตลอด ทาง ไป มี ภูเขา ใหญ่ อยู่ สอง ข้าง ทาง เปน พืด เปน ทิว เปน น่า ผา ชัน ดิ่ง ลง มา เปน แนว เยื้อง สับ พ้น ปลา กัน เหมือน ลับแล เข้า ไป เปน ชั้น ๆ บน ยอด เขา มี เกล เซีย ดาด ขาว ไป แทบ ทุก ยอด ถัด น้ำ แขง ลง มา เปน ป่า เขียว หรือ น่า ผา ชัน งดงาม มาก มี ทาง รถ ไป ได้ เกือบ ชั่วโมง จึ่ง ถึง ที่ สุด ต้อง เดิร ขึ้น ไป อีก สัก ๑๕ นาที จึ่ง ถึง น้ำแขง เปน สพาน ใหญ่ กว้าง สูง ลาด ลง มา จน ถึง ลำ ธาร คล้าย กับ เชนดาลสเบร แต่ ไม่ เปน น่า ผา หัก ชัน ลง มา จด ลำธาร ครั้น ทอด พระเนตร ภูเขาน้ำแขง นี้ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิร กลับ ถึง เรือ พระ ที่ นั่ง เวลา ทุ่ม เศษ

เวลา ทุ่ม ครึ่ง เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร์ ออก จาก ตำบล มุน ดาล ย้อน ทาง มา ใน ฟย่า ลันด์ ฟย๊อด เวลา ๔ ทุ่ม ครึ่ง ถึง ช่อง อาโร ฟย๊อด ตรง นี้ มี ทาง แยก ถ้า เลี้ยว ซ้าย เข้า ไป ใน โอ ลันด์ ฟย๊อด เรือ แยก ไป ทาง ขวา ตรง ทาง แยก นี้ ภูเขา งาม นัก เปน เขา สูง ใหญ่ ฝาน ชัน ดิ่ง ลง มา ตั้ง แต่ ยอด ถึง ทเล ทั้ง ๓ ด้าน ดู ดัง กับ จะ เงื้อม ลง มา ทับ ช่อง ที่ เรือ เดิร ชัน เหลือ เกิน จน ไม่ มี ต้น ไม้ จะ ขึ้น อยู่ ได้ แล เข้า ไป ใน ซอก ทาง เห็น ยอด เขา ซับ ซ้อน กัน ดาด ไป ด้วย น้ำ แขง มี น้ำ ตก ใหญ่ ๆ หลาย แห่ง เสียง น้ำ กระทบ ศิลา ดัง กึก ก้อง ใน อาโร ฟย๊อด ภูเขา สอง ข้าง งดงาม สง่า เหลือ ที่ จะ พรรณา เวลา ๕ ทุ่ม เศษ ถึงตำบลกุดวังเก็น

เปน หมู่บ้าน ขนาด เมร็อก มีโฮเตล ที่พัก อยู่ใน หุบ เขา สูง ชัน ใน ฤดู หนาว ดวง อาทิตย์ ส่อง ลงไปไม่ถึง น้ำ เพราะ บัง ยอด เขา ที่นี่ มีน้ำ พุตก จาก ยอด ผา สูง ถึง ๒๕๐ เมเตอร์ หลาย แห่ง เสียง น้ำ ตก ดัง อ้าว ไป ทั้ง ฟยอด ถึง ร่อง น้ำ แคบ ก็ จริง แต่ น้ำ ลึก ตั้ง ๓๐๐ เมเตอร์ เรือไฟ ขนาดใหญ่ แล่น เข้า มา เทียบ ตลิ่งได้ มีเรือ เมล์ บรรทุก คน มา เที่ยว คราว ละ ๔๐๐—๕๐๐ เสมอ

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๑๒๖—เวลาเช้า ๓ โมง ๕๕ นาที พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย พระราช วงษา นุวงษ์ แล ข้าราชการ ตาม จำนวน เช่น เมื่อ คราว เสด็จ ทาง สถล มารค จาก เมร็อก แต่ มี หลวง ฤทธิ์ นาย เวร เพิ่ม ขึ้น อีก นาย ๑ ขึ้น ฝั่ง โดย เรือ ลอนช์ แล้ว ประทับ รถ ม้า จาก ตำบล กุด วังเก็น เวลา เที่ยง ถึง ตำบล สตาลไฮม ซึ่ง ตั้ง อยู่ บนลาน เขา สูง ขวาง ทาง มี ภูเขา อยู่ โดย รอบ อีก ชั้น หนึ่ง เปน ที่ งดงาม แล เห็น ถแวก เขา ตามทาง ซึ่ง ขึ้น มาจากตำบล กุดวัง เก็น ข้าง หนึ่ง อีก ข้าง หนึ่ง แล เห็น ตลอด ถึง ภูเขา ที่ ตำบล วอส ยอด ดาด ขาวไป ด้วย สโน แลน้ำแขง มี น้ำตก ขนาดใหญ่ อยู่ ใกล้ เคียง หลาย แห่ง ภูเขาโดย รอบ เขียว ฉอุ่มไป ด้วย ต้น สน บน ลาน เขา นี้ มีโรง เรือน เล็ก น้อย อยู่ ประมาณ ๓๐ หลัง นอก จาก นั้น เปนไร่ หญ้า กั้น รั้ว เปน แปลง ๆ ไป ทั้ง ลาน มีโฮเตลใหญ่ อยู่ แห่ง หนึ่ง ตั้ง อยู่ หว่าง กลาง ลานเขา นั้น มีคน ต่าง ชาติ ต่าง ภาษา มา เที่ยว เปน อัน มาก ประมาณ ดูใน เวลา นั่งโต๊ะบริโภค อาหาร กลางวัน

ไม่ต่ำกว่า ๔๐๐ ตาม ทาง แล ริม ทาง มีรถม้าจอด อยู่ ตั้ง ๑๐๐ แน่นไป ทุก แห่ง ซ้ำ ตาม ทาง ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิร ก็ หลีก รถ ผ่าน รถ อื่น ๆ ขึ้น มาเปน อัน มาก ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน ที่ โฮเตล สตาลไฮมนี้ เวลาบ่ายโมง ๔๕ นาที เสด็จ จาก สตาลไฮม บ่าย ๓ โมง ถึง วินเยโฮเตล ประทับ เสวย เครื่อง ว่าง เวลา บ่าย ๓ โมง ๔๐ นาที เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ต่อไป เวลา ย่ำค่ำ ถถึง สพาน รถไฟ ซึ่ง มา จาก เมืองเบอร เก็น ถึง ตำบล วอส เปน หมู่ บ้าน ตั้ง อยู่ ริม แม่ น้ำ หรือ ทเลสาบ อันใหญ่กว้าง เรียก ว่า วังสวันด์ มีเขา ลาด อยู่ โดย รอบ เปน ที่ บริบูรณ์ ด้วยการเพาะ ปลูก มาก กว่า ตำบล อื่น ๆ ใน ประเทศ นอรเว บรรดา ที่ อยู่ ใกล้หมู่ พี่ยอด ด้วย กัน บน เขา มี ไร่ ผัก บ้าง ทุ่ง หญ้า เลี้ยง สัตว์ บ้าง มี เรือน กระจาย กัน อยู่ ตั้ง แต่ ริม น้ำ ขึ้นไป บน เขา สูง ๆ ดู งดงาม ภายใน หมู่ บ้าน มี ตลาด แล มี ร้าน ขาย ของ ต่าง ๆ ทำนอง เมืองโบเดอ มี วัด เก่า ก่อ ด้วย ศิลา ล้วน แต่ ครั้งคฤศตศักราช ๑๒๗๑ ทาง รถไฟ ตัด ขึ้น ไป บนไหล่ เขา เหนือ หมู่ บ้าน แล ถนน ขึ้นไป เสด็จ ประทับ ที่ ไฟลเชอร์ โฮเตล ซึ่ง ตั้ง อยู่ ท้าย หมู่ บ้าน ริม สเตชั่น รถไฟ หัน น่า ลง น้ำ เปนโฮเตล ไม้ กว้าง ขวาง น่า อยู่ บรรดา ผู้ ที่ มา เที่ยว ย่อม พัก ที่ โฮเตล นี้ โดย มาก พระเจ้าแผ่นดิน นอรเว เยอรมัน แล สวิเดน ก็ได้ประทับ ที่ นี่

ลักษณ ภูมิ ประเทศ ตาม ระยะทาง ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิร ใน วัน นี้เปน ที่ บริบูรณ์ด้วย การ เพาะ ปลูก แล งดงาม มี ลักษณ เปลี่ยน แปลงตลอดทาง

ในตอนแรกตั้งแต่ตำบลกุดวังเก็นมาจนถึงสตาลไฮมนั้น หนทางเกือบจะนับว่าราบได้ ตัดขึ้นตามลำธาร ซึ่งไหลลงสู่เนโรพ็อดภูเขา ๒ ข้างสูงชันเปนกำแพงบ้าง เปนที่ลาดลงมาบ้าง รูปแปลก ๆ กัน แต่ในช่องเขาที่ตัดทางไปนั้นกว้างกว่าที่ตำบลอื่น ๆ มีที่ดินทำไร่หญ้าเลี้ยงสัตว์เปนแปลง ๆ ตลอด ตามริมทาง มีภูเขาซึ่งพังลงมาจากภูเขาใหญ่เปนอันมาก เขาเหล่านี้ก้อนขนาดเรือนหลังใหญ่ ๆ ตกลงมาราย ๆ กันอยู่ พลเมืองทำเรือนอยู่ตามหว่างเขาเหล่านี้ แลดูแต่ไกลดูคล้ายกันไปหมด ไม่ทราบว่าไหนเปนเรือน ไหนเปนเขาพัง เพราะบนหลังคาเรือน เขาปลูกหญ้าเขียวไปหมด ดูเหมือนเขา บนผาทั้ง ๒ ข้างทาง มีรอยร้าวน่ากลัวจะพังลงมาอีกหลายแห่ง แต่ชาวบ้านดูเขารู้สึกชินกัน ดูไม่กลัวอันตรายเหมือนดังชาวต่างประเทศ ตามภูเขา ๒ ข้าง มีน้ำพุน้ำตกใหญ่น้อยเปนอันมาก ไม่ขาดตาเลย เมื่อจวนจะถึงโฮเตลสตาลไฮมนั้น ขึ้นเขาสูงชัน ทางทบไปมาหลายหนชันผิดธรรมดามาก จนต้องให้คนลงจากรถ ม้าลากแต่รถเปล่าขึ้นไป แต่กระนั้นม้ายังต้องดึงตัวโค้ง แลต้องหยุดพักเปนตอน ๆ ตอนละประมาณ ๑๐ วา พอผ่อนม้าหายหอบแล้ว ก็ขับขึ้นไปอีก ดังนี้สัก ๒๐ พัก จึ่งขึ้นถึงลานเขาที่โฮเตล เสียเวลาตั้งแต่เชิงเขาจนถึงโฮเตลเกือบชั่วโมง ๑ บนเขาสตาลไฮมนี้มีน้ำตกใหญ่งาม ๒ สาย อยู่ข้างขวาทางสายหนึ่ง ซ้ายทางสายหนึ่ง เมื่อพ้นโฮเตลสตาลไฮมแล้ว ทางเดิรตามริมห้วยขึ้นไปอีก ทางราบ ภูเขา ๒ ข้าง

ทาง แหวก ห่าง ออกไป แล ลาด ทั้งไม่สู้ สูง นัก เพราะใน ลุ่ม น้ำที่ทาง เดิร นี้สูง มาก อยู่ แล้ว น้ำ พุ น้อย สาย ลง แต่น้ำในลำธารยังไหลเชี่ยว แลใส สอาด แล เห็น พื้น กรวด แล ตะไคร่ น้ำได ถนัด ไม่ขุ่น เปน สี เขียวไข่ กา เหมือน น้ำใน ลำธาร อื่น ๆ โดย มาก บน เขา มีไร่ แลโรง เรือน มากขึ้น แล้ว ถึง ทเลสาบ เรียก ว่า ดอปไฮม เปน ที่ งดงาม รูปยาวรี มีเนิน เขา ลาด โดย รอบ ทาง ตัด เลียบ ชาย ทเล ผ่านโฮเตล ๒ แห่ง ชื่อว่า ออปไฮม แล ฟราม เนส พอ พ้นโฮเตล ฟราม เนสไป แล้ว ข้ามเขาปันน้ำ เปน กิ่ว ประตู ผา เหมือน ประตู ผา ระหว่าง เมืองงาวไป นครลำปาง ตอนนี้ น้ำไหล ลงไป สู่ โซโรพ์ยอด ซึ่งไป ตก ทเล เหนือ เมือง เบอร เก็น ทาง เลียบ น้ำ ลงไป ใน ตอน แรก เปน ลำธาร แคบ ทาง เดิรใน ป่าโปร่ง แต่ ไป ๆ ลำธาร นั้น กว้าง ออกไป เสมอ น้ำ เจิ่ง จน ดู เปน แม่ น้ำ มีหาด ดิน ต้นไม้ ขึ้น งาม แล้ว ผ่าน วินเยโฮเตล แลดวินเดโฮเตล ซึ่ง ตั้ง อยู่ ใกล้ น้ำตก อันงดงาม เปน คั่น บรรได ลงมา สัก ๑๐ ชั้น มี ผายื่น ออก มา จาก บรรไดเปน มุขเปน บ้อม หลาย แห่ง น้ำ ตก ย้อย แยกเปนทางลงมาหลายสาย พ้นดวินเดโฮเตลไปแล้ว ถึงทเลสาบ อีกแห่งหนึ่ง ทางเลียบไปจนถึงปลายทเล กลาย เปน ลำ น้ำ ลอด สพาน รถไฟ แล้ว กลับ กว้าง ออกไป อีก ที่ ตรง ตำบล วอส เรียก ว่า วัง สวันต์ ระหว่าง สตาลไฮม จน ถึง ตำบล วอส พื้น ทาง แล ป่า งดงาม นัก เปนป่าสนเปนพื้น มีไร่ในระหว่างป่าเปนแปลง ๆ ริม ทาง มี ไร่ ผัก ทุ่ง หญ้า แล มี ดอกไม้ ป่า หลาย อย่าง ที่เหมือน ดอกบาน ไม่รู้โรย สี ขาว ก็มี แดง ก็มี ที่ ดอก เหลือง เรียก ว่า บัต เตอ คัป สลับ

กับ ดอก แดง คล้าย หงอนไก่ แล ดอก ม่วง รูป เหมือน สนับ มือ เปน ช่อง ใหญ่ ๆ สี บาน เย็น กับ ดอกไวโอ เล็ต สี ม่วง แก่ แล ดอกไม้อย่าง อื่น ๆ อีก เปน อัน มาก ขึ้น เกลื่อน กลาดไป ดูแผ่น ดิน เปน ดอกดวง เหมือน ผ้า ดอก ภูเขาแถบ นี้ มีศิลา กระดาน ชนวน มาก มีคนขึ้นไปตัด ส่ง ลง มาโดย ทาง ลวด ซึ่ง อย่าง ที่ ใน ประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ มา ทำ กระเบื้อง เกล็ด มุง หลังคา กอง อยู่ ริม ทาง เปน อัน มาก สังเกตลักษณ ภูมิ ประเทศ ใน วัน นี้ ดู คล้าย มณฑล พายัพมาก เพราะ ภูเขาเตี้ย ลง แล ไม่ สู้ ชัน เปน น่า ผา มาก นัก มี ลาน เขา แล เรือน ปลูก เปน หลั่น ลด ขึ้นไป ราย ๆ กัน จน เกือบ ถึง ยอด เขา เหมือน บ้าน มูเซอร์ แดดก็จัด ร้อน เท่า ๆ กับ เมืองไทย ผิด กัน อยู่ แต่ ใน มณฑล พายัพไม่ มี ทาง อัน ใหญ่กว้าง พอ ที่ รถ จะ เดิรได้ เท่า นั้น ลำธาร ทั้ง ๒ ที่ เลียบ มา ก็ ขนาด ห้วย แม่ คำ มี ใน เขตร เมือง แพร่ กับห้วย แม่สาครในเขตรเมืองน่าน แต่ ภูเขาแล ป่า นั้น คล้ายไป ข้าง ห้วย แม่ สี พัน ระหว่าง เมือง น่าน กับเชียง คำ มีป่า เปน ที่ พักใหญ่ น้อย เปน ระยะไป แต่ ตาม ป่าง เหล่า นี้ ไม่ ใช่ เปน แต่ลาน ที่ เตียน ๆ ว่างเปล่า มี โฮเตล ตั้งอยู่ สำหรับคนเดิรทาง ได้พัก อาไศรยเช่น การ สดวก ทุก แห่ง ตาม ยอด เขา เหล่า นี้ ถึง ว่า จะ ร้อน สัก เท่าใด ก็ ยังมี น้ำแขง ดาด เปนดาวกระจาย อยู่ ตลอด ปี ควร ชม วิธี สร้าง ถนนใน ประเทศนอรเวนี้ มาก เพราะ บ้าน เมือง มี แต่ ทเล ลำธาร แล เหว ผา ภูเขา สูง ใหญ่ เต็มไป ทั้ง นั้น ไม่มี ที่ ราบ เลย เปนการ ลำบาก ที่ จะ ทำ ถนนได้ แต่ กระนั้น เขา ยัง ทำ ถนนใหญ่ น้อย ติด ต่อใน

ระหว่าง บ้าน เล็ก เมือง น้อย ทั่ว ทุก หน ทุก แห่ง ไป เปน การ สดวก ทั้ง การ เดิร ทาง บก แล ทาง น้ำ ทั้ง มี รถไฟ หลาย สาย หลาย ทาง ที่ ทำ แล้ว ก็ มาก ที่ กำลัง ทำ อยู่ ก็ มี แล ที่ กะไว้ ว่า จะ ทำ ก็ ยัง อีก หลาย สาย ผู้ คน ใน ประเทศ นี้ ถ้า จะ นับ ตาม ส่วน ความ กว้าง ของ อาณาเขตร์ อยู่ ข้าง น้อย มาก ทั้ง ประเทศนอรเวมี คน ประมาณ ๒ ล้าน ครึ่ง เท่า นั้น ตาม ทาง ไม่ ใคร่ มี หมู่ บ้าน แล ใน หมู่ บ้าน ตำบล หนึ่ง ๆ ก็ ไม่ มี เรือน ที่ มาก น้อย พื้น ดิน ก็ ไม่ บริบูรณ์ มี แต่ ป่า ไม้ ใน ที่ ดอน แล ปลา ตาม เกาะ ชาย ทเล แล ใน ฟยอต เท่า นั้น ดี แต่ เปน ที่ งดงาม สำหรับ เที่ยว น่า ร้อน มี คน ต่าง ประเทศไป มาไม่ได้ หยุด มี โฮเตล ที่ พัก ตาม บ้าน เล็ก เมือง น้อย ทุกแห่ง ม้า แล โค ใน ประเทศ นอรเว อยู่ ข้าง เล็ก มาก ข้าง แถบ เหนือ ใช้ ม้า เล็ก เกือบ เท่า ม้าไทย โค เล็ก ขนาดโค ลังกา แต่ มา ข้าง ใต้ ๆ ม้าโต ขึ้น ขนาด ม้า เดลี แต่ ดู ไม่ใคร่ ทนทานเหมือน กับ ม้า เล็ก ๆ ข้าง เหนือ ม้า เทศ ไม่ ใคร่ จะ ใช้ เพราะไม่ ใคร่ ทนทาน ขึ้น เขา ลง ห้วยไม่ คล่อง แคล่ว แขงแรง เหมือน ม้า เล็ก มี ใช้ อยู่ แต่ ใน เมืองใหญ่ ๆ เช่น คริสติอาเนีย แล เบอร เก็น บ้าง เล็ก น้อย เท่า นั้น ทาง ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิร ใน วัน นี้ ๕๘ กิโล เมเตอร์

วัน ที่ ๒๓ กรกฎาคม ๑๒๖— เวลาเช้า ๓ โมง ๓๐ นาที พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิร จาก โฮ่เตลไฟลเซอส์ โดย รถไฟ จาก ตำบลวอส ประพาศ เมือง เบอร์เก็น ทาง ๑๐๘ กิโลเมเตอร์

รถ เดิร ใน เวลา ๓ ชั่วโมง ใน ตอน แรก รถ เลียบ ฝั่ง น้ำ วัง สวันด์ ลง ไป แล้ว เลียบ ลำธาร ซึ่งไหล ลง จาก วัง สวันด์ นั้น เปน ลำธาร เล็ก ๆ น้ำ ไหล เชี่ยว มี แก่ง บ้าง เปน วัง น้ำ ลึกใหญ่ กว้าง แล้ว ทาง ข้าม ลำธาร ไป เลียบ ฝั่ง ทเล สาบ แห่ง หนึ่ง เรียก ว่า เอวันเจอวันด์ ถึง ตำบล บล สตาด เปน ที่ งดงาม น้ำในโซโร ฟย๊อด ขึ้น มา ถึง แล้ว ทาง แยก จาก ฟย๊อด ลงไป ตาม ลำ น้ำ ดาลว๊าก ซึ่งไหล ลง มา ตกโซโร ฟย๊อด ทาง เลียบ ฝั่ง โซโร ฟย๊อด มา ตามไหล่ เขา ผ่าน ตำบล วัก สดาล แล้ว แยก จาก โซโร ฟย๊อด มา ตาม ลำ น้ำ เนสดุน เวลา เที่ยง ๒๕ นาที ถึง เมือง เบอร เก็น ประทับ ที่ โฮเตล โนรเก ราตรี ๓ ลักษณ ภูมิ ประเทศ ตาม ระยะ ทาง งด งาม มาก เปลี่ยน แปลก กัน อยู่ เสมอ ไม่ รู้ จัก เบื่อ ตา เลย ภูเขา ตาม ทาง เมื่อ แรก ออก จาก ตำบล วอส นั้น มี สูง ๆ แล ส่โน น้ำแขง ดาด ยอด อยู่ บ้าง แต่ เมื่อ ตก ลง มา ทาง ใต้ ภูเขา เตี้ย แล มี ลาน ลาด ๆ มาก ขึ้น มี ป่า สน แลไร่ สลับ กัน งด งาม แต่ ไม่ มี ที่ ราบ เลย ทาง รถ ตัด ไป ตาม หว่าง เขา แล เลียบ น้ำ ไป ตาม ไหล่ เขา ตลอด ทาง มี ถ้ำ ประมาณ ๕๐ เศษ แต่ เปน ถ้ำ สั้น ๆ ตัด หัว แหลม โดย มาก โซโร ฟย๊อด นั้น ปาก อ่าว อยู่ เหนือ เมือง เบอร เก็น ยอด น้ำ แยก จาก ปากอ่าวออกไปเปน ๒ แคว แคว ๑ เรียกว่าโซโรฟย๊อด อีก แคว ๑ เรียก ว่า อส เตอร์ ฟย๊อด ปลาย ฟย๊อดไป รวม กันใต้ ตำบล บล สตาด ทาง จาก ปาก อ่าวไป ประมาณ ๔๐ กิโล เมเตอร์ ร่องน้ำ

ตอน ต้น ๆ กว้าง มาก แต่เหนือขึ้นไป ยิ่ง เล็ก ลง ภูเขา ๒ ฟาก น้ำ ไม่ สู้ สูง นัก แล ลาด กว่า นอร์ด ฟยือด หรือ เซากเนอ ฟยือด เปน อัน มาก ดู ลักษณ คล้าย กับ ทเล สาบ ใน ประเทศ สวิต เซอร์ แลนด์ ระหว่าง โลซาน กับ ซูริก แต่ ร่อง น้ำ แคบ กว่า แล ภูเขา สูง กว่า ทำให้ กระทัดรัด งาม ขึ้น กว่า มี บ้าน เรือน แล ไร่ เปน หมู่ ๆ ราย ๆ กัน ตลอด ไป พื้น ที่ บริบูรณ์ มีไม้ ดอก ไม้ ผล ต่าง ๆ มาก เพราะ ใน ฤดู หนาว อากาศ ไม่ หนาว จัด ใน ตอน ที่ รถไฟแยกจากโซโร ฟยือด จน ถึง เมือง เบอรเก็น นั้น ภูมิ ประเทศ ไม่ สู้ งด งาม นัก มี ทเล สาบ เล็ก ๆ น้อย ๆ ๒—๓ แห่ง แต่ ภูเขา ต่ำ แล เปน ศิลา เกรียน ๆ ไม่ใคร่ มี ลำธาร แลไม่ มี น้ำตกเลย

เมือง เบอรเก็น นั้น ตั้ง อยู่ ใน ลติจูด ๖๐ ดีกรี ๒๓ มินิต ที่ นี่ ใน ฤดู ร้อน มี กลาง คืน คือ เวลา ที่ มืด จริง ๆ แล้ว แต่ไม่ มาก กว่า วัน ละ ๒ ชั่ว ทุ่ม หรือ ๓ ชั่ว ทุ่ม เพราะ อยู่ ใต้ ลง มา มาก เปน เมือง โบราณ สร้าง แต่ คฤศตศักราช ๑๐๗๐ เดี๋ยว นี้ มี พล เมือง ๗๓,๐๐๐ นับ ว่า เปน เมือง ใหญ่ ใน ประเทศ นอรเว เมือง หนึ่ง ทำ เล ที่ ตั้ง เมือง งด งาม มาก ข้าง ทิศ ตวัน ตก มี เกาะยาว เปน ลับ แล ขวาง น่า ข้างหลัง ลับ แล นั้น เปน ซุนด์ กว้าง น้ำ เรียบ เรือใหญ่ เท่าใด ๆ เข้า มาได้ ถัด ซุนด์ มา เปน แผ่น ดิน อัน ประกอบ ด้วย ชเวิก ชวาก เปน แอ่ง อ่าว เล็ก น้อย เปน ที่ บัง ลม เรือ เข้า มา อาไศรยได้ ดี ใน ระหว่าง อ่าว เล็ก น้อย เหล่า นี้ มี ภูเขา ยื่น แหลม ออกไป โอบ เปน ก้าม ปู ๒ ข้าง ตัว เมือง ตั้ง อยู่ บน

แหลม รูปเปนกุ้งก้ามกราม มีอ่าวข้างทิศตวันตก ๒ อ่าว มีทางน้ำโอบอ้อมเข้ามาเกือบรอบเมือง ดูเหมือนทเลสาบ ข้างทิศเหนือเปนภูเขาชัน บนแหลมซึ่งตัวเมืองตั้งอยู่นั้นเปนที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ มีเนินเล็กเนินน้อยหลายเนินด้วยกัน หมู่บ้านสถานที่ต่าง ๆ ตั้งอยู่เปนขนัดงดงาม มีถนนใหญ่น้อยแลรถรางเดินทั่วเมือง บนภูเขานั้นมีวิลลา โฮเตลแลเรสเตอรองขึ้นไปตั้งอยู่เปนหลั่นลด มีน้ำพุแลตัดถนนชันทบเวียนขึ้นไปหลายชั้นหลายสายจนถึงยอดเขา ต้นไม้เขียวชอุ่ม ดูคล้ายกับเมืองฮ่องกงเปนอันมาก ภูเขาข้างทิศตวันออกนั้นอยู่ไกล แต่เปนเนินชายเขาลุ่ม ๆ ดอน ๆ ลงมาจนถึงเมือง มีป่าไร่แลบ้านราษฎรตั้งอยู่ราย ๆ กัน ตลอดขึ้นไปจนถึงกลางเขา แลเห็นใกล้แต่ไกล ส่วนเขาข้างทิศใต้นั้นไม่สู้งดงามนัก ไม่ใคร่มีต้นไม้แลบ้านมาก เพราะมีช่องทเลคั่นอยู่กับเมือง จึงไม่ใคร่มีคนไปตั้งบ้านเรือนอยู่

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสวยพระกระยาหารกลางวันแล้ว เสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้า ประพาศบ้านเมืองแลสถานที่ต่าง ๆ ตอนแรกเสด็จทอดพระเนตรเรือนพ่อค้าแฮนเซอร์ เปนเรือนอย่างเก่าแต่ครั้งพวกแฮนสิอาติก ชาวเยอรมัน ซึ่งอยู่ที่เมืองแฮมเบิกเมืองลูเบ็กแลเมืองเบรเมิน มาตั้งห้างค้าขายอยู่ในประเทศนอรเว พ่อค้าพวกนี้ พากันมาอยู่ในตำบลต่าง ๆ ในประเทศนอรเวเปนอันมาก

แต่ไม่มีห้างเหลืออยู่ ห้างนี้ชาวเมืองเบอรเก็นรักษาไว้ สำหรับให้คนดู อย่างพิพิธภัณฑ์ เปนเรือนไม้หลายชั้น มีห้องประตูบรรไดคับแคบ คล้ายตึกจีนในสามเพ็ง มีห้องทำการที่นอนแลเครื่องมือเครื่องพัสดุใช้สรอยพร้อม ที่นอนนั้นแปลกมาก ทำเปนตู้แคบ ฉเพาะนอนได้คนเดียว ขนาดหีบศพ มีบานเลื่อนเปิดปิดได้ ซ้อน ๆ กัน แลชิดกันในฝาผนังห้อง เขาว่ามีข้อบังคับห้ามไม่ให้ผู้หญิงเข้ามาอยู่ด้วย เพราะเกรงจะทราบเบาะแสวิธีการต่าง ๆ ในห้าง จะทำให้ความลับในการหากินของเขาแพร่หลายไป มีตุ้มตราชู ดูเท่ากันเหมือนกัน ๒ ตุ้ม แต่น้ำหนักผิดกันมาก เวลาขายเขาใช้ตุ้มเบาชั่ง เวลารับของใช้ตุ้มหนัก ผู้ซื้อขายไม่ทันสังเกต พ่อค้าเหล่านี้ก็กินกำไรได้ง่าย ในเรือนนั้นไม่มีเตาไฟ แลในห้องต่าง ๆ ก็ไม่ให้ใช้พื้นไฟเลย มีห้องประชุมอยู่ห้องเดียวที่จุดตะเกียงหรือเทียนได้ นอกจากนั้นห้ามขาด พ่อค้าเหล่านี้เข้ารวมกันเปนพวกพ้องกัน มีข้อบังคับแลความลับต่าง ๆ ในทางหากิน คล้ายพวกอั้งยี่ ทอดพระเนตรเรือนนี้แล้ว เสด็จไปที่พระราชวังเก่า พระเจ้าฮากอน ฮากอนโซนได้สร้างขึ้นในระหว่างปี ๑๒๓๗_๖๓ จึงแล้วเสร็จ มีท้องพระโรงใหญ่กว้าง หอคอยแลตึกแถวปลูกเยื้อง ๆ เกะกะไปตามรูปเนิน ไม่ติดต่อเปนระเบียบเรียบร้อย ได้ทอดพระเนตรแต่ท้องพระโรงใหญ่แห่งเดียว ก่อด้วยศิลา แต่เครื่องบนเปนไม้ ไม่มีเพดาน ยาวประมาณ ๑๒ วา สูงแลกว้าง

สัก ๕ วา หลังคาทำช่อบกล มีท้าวแขนสลักเปนรูปศีร์ษะคนแลสัตว์ต่าง ๆ ยื่นจากยอดผนัง ๔๐ รูป ท้องพระโรงนี้ แต่เดิมใช้เปนที่ประชุมออกขุนนาง มาภายหลังใช้เปนยุ้งบ้าง เปนคุกบ้าง เปนโบถบ้าง แล้วเพลิงไหม้แลชำรุดทรุดโทรมไปตามสมัย มาจนปี ๑๘๗๐ จึงได้จัดการซ่อมแซมขึ้นใหม่เรียบร้อย สำหรับเปิดให้คนดูจนทุกวันนี้ จากพระราชวังเดิม เสด็จประพาศร้านต่าง ๆ แลขับรถขึ้นไปบนภูเขากนัตเต็นข้างทิศเหนือแห่งเมือง ขึ้นไปจนสุดทางรถแต่ไม่ถึงยอด ต้องเดิรต่อขึ้นไปอีก ๑๕ นาทีจึงจะถึงยอด มีเรสเตอรองอยู่บนนั้น ตามทางภูมิประเทศงดงามมาก แลเห็นบ้านเมืองทเลเกาะเขาได้ไกล แล้วเสด็จกลับลงมาสักครึ่งเขา ประทับเสวยเครื่องว่างที่โฮเตลเบลวือ แล้วเสด็จกลับโดยทางเลียบไหล่เขามาอีกทางหนึ่ง แลเห็นบ้านเมืองได้ถนัด จนเกือบถึงแหลมจึงได้เลี้ยวลงมาถึงโฮเตลเวลาทุ่ม ๑ ประทับแรมราตรี ๑ วันนี้อากาศดีแดดแจ่มตลอดวัน

วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๑๒๖_ เวลาเช้า ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิรโดยรถม้า จากโฮเตลโนรเก ประพาศวัดโบราณซึ่งตั้งอยู่บนเนินข้างทิศตวันออกเฉียงใต้ ทางขับรถไปชั่วโมง ๑ วัดนี้เดิมตั้งอยู่ข้างเหนือ เปนที่งดงามน่าดูทำด้วยไม้ทั้งสิ้น โดยที่สุดแต่ตะปูสักตัวเดียวก็ไม่ได้ใช้ เปนโบถ

อย่างเล็กมีรั้วไม้เตี้ยๆ ทำเปนลูกกรงกั้นโดยรอบ ประตูก็ไม้ มีซุ้มหลังคาเล็ก เหมือน ประตู บ้าน อย่าง ไทย รอบโบถ มีระเบียง แคบ ชายคาชัน ปรก ลง มา ระ ศีร์ษะ ตัวโบถ ตั้ง ขึ้น ไป เปน คอ สอง แล้ว รวมหลังคา ซ้อน ขึ้น ไป อีก แล มี ยอด อยู่ กลาง เปน หอ ระฆัง ขึ้น ไป อีก ๒ ชั้น ช่อ ฟ้า เปน รูปเหราแลบลิ้น หลังคามุงกระเบื้องไม้ เหมือน วัด พม่า หรือ วัด เงี้ยว ไม่ มี ผิด ผิด อยู่ แต่ ใช้ ไม้กาง เขน แทน ใบเสมา เท่า นั้น ใน จังหวัด นั้น มี ที่ ฝัง ศพ อยู่ แห่ง หนึ่ง ทำเปน เนิน ดิน สูง มีไม้กาง เขน ปัก อยู่ บน ยอด ท่านอง เดียว กับ ศพ ผู้ มี บรรดา ศักดิ์ พวก ตาด เช่น ที่ เมือง มุกเด็น เปน ต้น ภายในโบถ มี เก้าอี้ ที่ บูชา อย่าง ฝรั่ง แต่ ตาม ผนัง เขียน รูป ต่าง ๆ ใช้ สี ขาว สี เขียว สี แดง เปน พื้น แบบ เดียว กับ รูป ตาม พระระเบียง วัด ต่าง ๆ ใน ประเทศ สยาม บน ยอด เนิน ซึ่ง วัด ตั้ง อยู่ นั้น มี ทางรถ แล ทาง เดิร เล็ก น้อย มี ที่ นั่ง เล่น เดิร เล่น เปน หลั่น ลด ท่านอง วนะ มี ต้นไม้ แล ซุ้ม ร่ม เย็น เปน ที่ สบาย มี ผู้ คน มา เที่ยว มาก ใต้ วัด ลงไป มีโฮเตล แล เรสเตอรอง ๒ แห่ง เรียก ว่า เบิกลุนด์ ตั้งอยู่บนที่สูง สองข้างทางขึ้นไป ประ ทับ เสวย เครื่อง ว่าง ที่ เรสเตอรอง นี้ สัก ครู่ หนึ่ง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิร กลับ อ้อม มา อีกทาง หนึ่ง เวลา จวน เที่ยง ถึง ท่า เรือ เสด็จโดย เรือไฟ ฟ้า สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง อัล เบียน พอเสด็จถึง นายเรือ ชัก ธง มหา ราช ขึ้น บน เสา กลาง บรรดา เรือ รบ นอรวีเยียน แล เรือ รบ เยอรมัน ซึ่งทอดสมอ อยู่ ใน อ่าว ประมาณ ๑๐ ลำ พร้อม กัน ยิง ปืน ถวาย คำนับ เสียง กึก ก้องไป ทั้ง อ่าว

เวลา บ่ายโมง ๒๐ นาที เรือ พระที่ นั่งใช้จักร์ ออกจาก เมืองเบอรเก็น เรือ รบ ทั้งปวง ชัก ธง บริวาร ขึ้นไสว ทหาร ยืน ประจำ เรือ ทำ วันทยาหัตถ์ แล ยิง ปืน ถวาย คำนับ พร้อม กัน อีก ครั้ง หนึ่ง

เมื่อ ก่อน จะ เสด็จ จากเมืองเบอรเก็นนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มกุฎ สยาม ภัทราภรณ์ แก่ มิสเตอร์ ฟลัด นาย กอง ตระเวร ๑ กับ ช้าง เผือก ทิพยาภรณ์ แก่ ดี เบเยอร์ กงสุล อเมริกัน ซึ่ง มี ความ เอื้อ เฟื้อ ใน ส่วน พระองค์ ๑ รวม ๒ นาย

จาก เมือง เบอร์เก็น เรือ พระที่นั่ง แล่น มา ใน ระหว่าง เกาะเล็กเกาะน้อย แล ฝั่ง ระหว่าง บ่าย ๔ โมง กับ ๕ โมง เดิร ใน ช่อง ลกซุนด์ ร่องน้ำ แคบ ขนาด คลอง บาง หลวง แล เข้า ใน บิอรเนฟย็อด ถึง ฮาร์ดาเงอร์ฟย็อด แล้ว เข้า ใน ซอร์ฟย็อด เวลา ๔ ทุ่ม ถึง ตำบล อดดะ ซึ่ง อยู่ ปลายซอรฟย็อด มีโฮเตล หลายแห่ง มี ผู้ คนไป มา มาก มี เรือ เมล์นอรวีเยียน ขนาด ใหญ่ ลำ ๑ ได้ จุด พลุ ถวาย คำนับ ระยะทาง จาก เมือง เบอร์เก็น ถึง ตำบล อดดะ ๑๐๘ ไมล์

ฮาร์ดาเงอร์ฟย็อดนี้ กว้าง มาก แรก เข้า มา มี เกาะใหญ่ อยู่ เกาะ หนึ่ง ภูมิ ประเทศ ข้าง ปาก ทางไม่ สู้ งดงาม ภูเขา เตีย ๆ ไม่ สู้ ชัน ไม่ ใคร่ มี ต้นไม้เกรียน ๆ สี มอ ๆ ลำธาร แล น้ำ ตก ก็ไม่ใคร่ มี ลึก ๆ เข้าไป ภูมิ ประเทศ งด งาม ขึ้น เสมอ ภูเขา ทั้ง ๒ ข้าง ก็ สูง ขึ้น ทีละ น้อย แต่ไม่ ชัน มี บ้าน แลไร่ เนื่อง กันไม่ได้ ขาดย่าน พอ เข้า มาใน ซอรฟย็อด

ภูมิประเทศงดงามมาก มีทางเดิรแลสายโทรเลขเลียบริมฝั่งมา แลมีบ้านเรือนตั้งอยู่รายๆกันตั้งแต่ชายน้ำขึ้นไปบนภูเขาสูงตั้ง ๕๐_๖๐ เมเตอร์ ต้องแหงนดู มีไร่ผักไร่หญ้าเปนหลั่นลดสลับคั่นกับป่าสน เปนชั้นๆ แปลงๆขึ้นไปบนภูเขา เหมือนกับเรือนตึกกระตา ยอดเขามีเกลเซียเปนแห่งๆ แลมีสโนดาดแทบทุกยอด ซ้ำยังมีเขาสูงรอบนอกอีกชั้น ๑ ชะเง้อข้ามภูเขาชั้นในลงมาในฟยอด มีน้ำพุลำธารนับสายไม่ถ้วน บางแห่งตกลงมาจากยอดเขาทีเดียว บางแห่งก็ไหลซอกแซกตามป่าลงมา แลเห็นได้เปนตอนๆ บ้างก็ตกมาจากยอดเขาสามทางสี่ทางมารวมกัน แล้วตกเปนคั่นบรรไดสูงเปนหลั่นลดลงมาตั้ง ๒๐ คั่น น้ำกระจายออกเปนหลายสิบสาย เหมือนระย้าแลอุบะ ห้อยย้อยลงมาจนถึงฝั่งน้ำ ตกดังอ้าวไปทุกหนทุกแห่ง บางแห่งเปนผาชันจนไม้ใหญ่ๆขึ้นไม่ได้ มีแต่ไม้เล็กๆขึ้นตามซอกเขาที่ร้าว เปนทิวแถวหลายชั้น ซ้อนๆกัน ตามขวางบ้าง เปนเส้นตรงลงมาบ้าง เหมือนกับเพื่องใบไม้ซึ่งตกแต่งสถานที่ต่างๆในการเฉลิม ความงามของฮาร์ดาเงอร์ฟยอดนั้นคล้ายกับเซากเนอฟยอดบางตอน แต่ไม่เหมือนกับนอร์ดฟยอด

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๑๒๖_ เวลาเช้า ๔ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการตามจำนวนที่ได้โดยเสด็จเมื่อครั้งเสด็จขึ้นที่ตำบลเมร็อก เสด็จพระราชดำเนิร

จากเรือพระที่นั่งอัลเบียน ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ล่วงน่าไปรับเสด็จที่เมืองซานด์ ทาง จาก อดดะ ๑๕๓ ไมล์ เมื่อขึ้นฝั่งแล้ว ประทับทอดพระเนตร์ห้างขายรูปภาพที่ท่าสักครู่หนึ่ง แล้วเสด็จด้วยรถม้าโดยสถลมารคจากตำบลอดดะ ทางขึ้นเขาลาด ๆ มาสัก ๒๐ นาที ถึงชานเขาซึ่งตั้งขวางหน้าอยู่ มีโฮเตลตั้งอยู่บนนั้น แลเห็นภูมิประเทศข้างหน้าแลข้างหลังได้อย่างงาม ทำนองสตาลไฮมโฮเตล แต่อยู่ในที่ต่ำกว่ามาก พอพ้นชานเขานี้ขึ้นไปก็ถึงทเลสาบอันงดงามแห่งหนึ่ง เรียกว่า ซันเดอวันด์ น้ำลึกสีเขียวเข้ม ทางเลียบฝั่งทเลไปข้างขวามือตามไหล่เขา เขาโดยรอบทเลนี้ ล้วนเปนน่าผาสูงชัน บางแห่งเปนศิลาพังก้อนใหญ่ ๆ ลงมาถึงริมฝั่ง ต้องตัดศิลานั้นเปนทางไป บางแหงเปนน่าผาหลายชั้นซ้อน ๆ กัน เหมือนหอรบเหนือกำแพง แต่สูงมาก บางแห่งเคนง้ำลงมาดูเหมือนจะทับทาง แลไปข้างหน้าเปนผาชันไปหมด ไม่เห็นเลยว่าจะตัดทางไปได้ แต่ทางนั้นก็ตัดเลาะตลิ่งไป ตามยอดเขามีน้ำตกงาม ๆ โดยรอบ เหลียวไปทางไหนก็เห็นน้ำตก ทางนั้นบนฝั่งข้ามฟากทาง มีเกลเซียใหญ่แห่งหนึ่ง แลเห็นน้ำแขงสีเขียวอ่อนตามยอดเขามีสโนเปนแห่ง ๆ ไปโดยรอบ เลียบทเลสาบซันเดอวันด์มาประมาณ ๕๐ นาที ถึงปลายทเล ทางลาดเลียบลำธารขึ้นไปในระหว่างเขาชัน ๒ ข้าง แต่อยู่ห่างจากทางแลลำธารมาก ลำธารนี้ใหญ่กว้างลึก น้ำเขียวแลใส ตามริมฝั่งเปนหาดเล็ก ๆ น้อย ๆ เยื้องสับพ้นปลากัน เปนไร่หญ้าเขียวราบรื่นไปทุกหาด ในประเทศ

นอรเวนี้ เขาตากหญ้าอย่างประณีต ผิดกับประเทศอื่น ๆ ในยุโรป คือทำรั้วเปนอันมาก สูงสัก ๔ ศอก ยาว ๕ วา มีไม้ระแนงคั่นเปนชั้น ๆ ลงมา เมื่อเกี่ยวหญ้าแล้ว เอาขึ้นตากบนรั้วเหล่านั้น แลดูตามไร่เปนรั้วตั้งสลอน เหมือนคนเล่นต่อแต้ม ในประเทศอื่น ๆ นั้นเขากองตากกับพื้นดินโดยมาก ไป่ ๆ ภูเขา ๒ ข้างกระชั้นเข้ามา ทางตัดเลียบฝั่งลำธาร มีที่ขึ้นลงชันเปนตอน ๆ ลำธารนั้นก็ค่อย ๆ แคบลง จนกลายเปนรางน้ำเทลงมาในระหว่างเขา เปนแก่งแลน้ำตกเสียงดังอ้าวไปตลอด แลเห็นทางน้ำขาวเปนละลอกไหลข้ามภูเขามาแต่ไกล ในตอนนี้ มีน้ำตกใหญ่อย่างงดงาม ๒ แห่ง อยู่เยื้องกันคนละฟากลำธาร น้ำตกนี้ว่าเปนอย่างงดงามที่สุดในประเทศนอรเว สายหนึ่งนั้นตกลงมาจากยอดเขาซึ่งตั้งเรียงกันอยู่ ๓ ลูก เปน ๒ ทาง แล้วมารวมกันตรงน่าเขาลูกกลาง ริมทาง กระโจนลงมาเปนละออง ปลิวทำให้ทางชื้นอยู่เสมอไม่เปนฝุ่นเลย อีกสายหนึ่งนั้นตกลงมาจากยอดเขาสูง แล้วมาลงบนผาศิลาก้อนใหญ่เรียง ๆ น้ำดาดออกไปตามศิลาตกเปนตาข่าย ๒ ชั้น น้ำที่กระโจนลงมาโดยแรงนั้น เปนตาข่ายชั้นนอก ยังที่ไหลริน ๆ ลงมาเปนตาข่ายชั้นล่างอีกชั้น ๑ ทางตอนนี้ตัดตรงขึ้นไป แลเห็นช่องเขาเปิดอยู่ข้างหน้า ดูเหมือนลำธารไหลข้ามเขาลงมา แต่พอขึ้นไปถึงช่องเขานั้นแล้ว กลับเห็นเขาสูงกั้นอยู่ข้างหน้าอีกตอนหนึ่ง เขานี้รูปเปนบ้อมปีกกา ตรงกลางเปนกิ่วคอด ปีก ๒ ข้างสูงยาวเท่ากัน

เปน หลั่น ลด ลง มา เหมือน กันไม่มีผิด ดู ดัง กับ เปน สิ่ง ซึ่ง นาย ช่าง ป้อม ค่าย ประดิษฐ์ ขึ้นไว้ ตอนนี้ ลำธาร แยก เปน ๒ แคว ทาง เลียบ ไหล่ เขา พ้น ลำธาร มา ข้าง ซ้าย เวลา บ่ายโมง ๓๐ นาที ถึงโฮเตล อุด ซิกเต็น ประทับ ที่ นั่น สัก ครู่ หนึ่ง แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิร ต่อไป อีก ทาง ข้าม ลำธาร หลาย แห่ง มีสพาน สูง แล ลง มา เปน เหว บาง แห่ง ข้าม ฉเพาะ ตรง น้ำตก งดงาม มาก

เวลา บ่าย ๒ โมง ๑๕ นาที ถึง ตำบล เซลเจลัตาด ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน บ่าย ๓ โมง ๔๕ นาที เสด็จ จาก ตำบล เซลเจลัตาด ทาง ขึ้น เขาไป สัก ชั่วโมง เศษ เข้า เดิร ใน ระหว่าง ผา สูงใหญ่ เปน กำแพง ชัน ๒ ข้าง ดู ตระหง่าน แล รู้สึก เหมือน ว่า จะ เปน เขา ผี บั้น น้ำ แต่ไม่ใช่ ตอนนี้ ทาง ตัด ทบ เวียน ขึ้นไป จน ถึง สระใหญ่ หรือ ทเล สาบ อีก แห่ง หนึ่ง มี น้ำ ลึก มาก มี ลำธาร แล น้ำ ตกไหล ลง สู่ สระนี้ หลาย สาย ตรงนี้ แล กลับไป ดู ข้าง หลัง เห็นทางที่มาแลลำธาร กับโฮเตล ที่ ผ่าน มา น่า ดู มาก ทาง เลียบ ทเล สาบ นี้ไป พัก หนึ่ง แล้ว ทบ เวียน ขึ้นไป บน ภูเขา สูง ชัน อีก ตอน หนึ่ง จน เวลา ย่ำ ค่ำ จึ่ง ถึง ยอด เขา ผี บั้น น้ำ สูง ๑๑๓๐ เมเตอร์ บน ยอด เขา นี้ เปน ลาน ราบ ๆ มี สระ น้ำใหญ่ น้อย หลาย แห่ง มี น้ำ พุ น้ำ ตก แล ลำธาร ลง มา จาก ยอด เขา ๒ ข้าง ทาง แล้วไหล แยก กัน ลงไป คน ละฟาก ภูเขา ตรง กิ่ว ผี บั้น น้ำนี้ เปน ดอน คั่น อยู่ นิด เดียว แล จาก กิ่ว นี้ไป ข้าง หน้า แล ข้าง หลัง เห็น ยอด เขา ต่าง ๆ ดัง คลื่นใน ทเล เปน อัน มาก เห็น สโนฟิลด์ เปน ทเล

น้ำแขง บน ยอด เขา สุด สาย ตา ติด ลับ ท้อง ฟ้า มี ก้อน เมฆ ตั้ง อยู่ บน น้ำแขง เหมือน ภูเขา สูง ขึ้นไป บน สวรรค์ งาม อย่าง ยิ่ง ภูเขา สูง ๆ เหล่านี้ เกลี้ยง ไม่ มี ต้นไม้เลย มี แต่ หญ้า แล มอส เท่า นั้น ตาม ทางใน ตอนนี้ มี สโน น้ำแขง เปน หย่อม ๆ ไป ทุก หน ทุก แห่ง แดด ร้อน จัด มาก แต่ สโน น้ำ แขงไม่ ละลาย หมดได้ พอ พ้น กิวผี บั้น น้ำ ลง มา สัก ประเดี๋ยว หนึ่ง แล ลงไป ข้าง หน้า เห็น ทเล สาบโรลดาล อยู่ เชิง เขา ทาง ตัด วก เวียน ลงไป เปน หลั่น ลด ทบไป ทบ มา เวลา ย่ำค่ำ ๕๐ นาที ถึงโฮเตล ไบรฟอน เปนโฮเตล ย่อม ๆ อยู่ ริม ทเล สาบโรลดาล ประทับ แรม ราตรี หนึ่ง

ระยะทาง ระหว่างตำบลอดดะถึงตำบลไบรฟอนนี้ ทาง ๔๐ กิโลเมเตอร์ แต่ รถ เดิร หลาย ชั่วโมง เพราะ กำลัง ม้า ทาง ทิศใต้ สู้ ม้า ทาง ทิศ เหนือ ๆ ไม่ ได้ ต้อง เดิร ขึ้น เกือบ ตลอด ทาง เมื่อ ถึง ที่ ชัน ก็ ต้อง หยุด พัก ทุก ๆ ๕ วา ๖ วา จะ เปน ด้วย เจ้า ของ ถนอม ม้า มาก หรือ เปน ทาง ที่ มี ผู้คนไป มา มาก ม้า อิดโรย ด้วย ก็ อาจ จะ เปนได้ ตาม ทาง ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิร ใน วันนี้ ลำธาร แล น้ำ ตก เปน นับได้ว่า เปน อย่าง งาม ที่สุด ชม ภูมิ ประเทศ มา ตาม ทาง เหมือน กับ ดูรูป ภาพใน ซาลอง ที่แขวน รูป อย่างใหญ่ ช่าง งด งาม เปลี่ยน แปลก อยู่ เสมอ ไม่เปน ที่ เบื่อ ตา เลย จะ ตัด สินในใจ ว่า ตอนใด ดี กว่า แห่งใด อย่างไร นั้น ยาก ที่สุด บอกได้ แต่ เพียง ว่า งดงาม ทุก แห่ง

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๑๒๖— เวลาเช้า ๓ โมง ๕๐ นาที พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จ พระราช ดำเนิร จากโฮเตลไบรฟอน เลียบฝั่ง ทเลสาบโรลดาล ลงไป ทาง ประมาณ ๕๐ นาที ถึง ปลาย ทเล ข้ามลำธาร น้ำไหล เชี่ยว วก เวียน ลงไปใน ระหว่าง เขา แล แก่ง แล้ว ตกทเล สาบ รูปรี ๆ อีก ตอน หนึ่ง ไป ประมาณ ครึ่ง ชั่วโมง ข้าม ทเลสาบนี้ ที่ ตรง คอด ถึง ปลาย ทเล ตรง นี้ ภูมิ ประเทศ งด งาม น้ำไหล ลงในแอ่ง ซอก เขา เหมือน สระ ลึก เปน วัง ฝั่ง ชัน ดิ่ง เปน น่า ผา สูง รถเดิรไป ริม ฝั่ง ข้าง ขวา เปน ผา ชัน ข้าง ซ้าย เปน เหว ต่อ นี้ไป ทางเลียบ ลำธาร ใน หว่าง ช่อง เขา อัน แคบ น้ำไหล เชี่ยว เปน แก่งกระทบ ศิลา เปน ฟอง ขาว เสียง ดัง กึก ก้อง ตลอด ทาง มี ศิลา พัง ลงไปเปน เกาะ อยู่ กลาง ลำธาร เปน อัน มาก ตอน ปลาย ลำธาร เปนโกรก แคบ น้ำ เซาะ ผ่า ภูเขาไป เปน เหว ผา ชัน ตั้ง แต่ ยอดเขาจน ถึง น้ำ ถนน ต้อง เจาะ ตัด เข้าไปใต้ เขา เปน ถ้ำ แล เพิง ปก ทาง พอพ้น ตอนนี้ไปแล้ว ทางโผล่ ออก จาก ซอก เขา แล เห็น ลาน ที่ ทำไร่แล หมู่ บ้าน เนส มี เย่าเรือน เปน ขนัด อยู่ ริม ทเล สาบ ซุลดาล สวันด์เวลา เที่ยง ๓๐ นาที ถึงโฮเตลบราตวันด์สดาล ที่ ตำบล เนส ประทับเสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน

ทเลสาบซุลดาล สวันด์ นี้ ยาว ๒๘ กิโลเมเตอร์ สาย น้ำ ลด เลี้ยวไป ตาม ภูเขา มี บ้าน เล็ก ตำบล น้อย ตั้ง อยู่ ตาม ท้อง คุ้ง ลัก ๔—๕ หมู่เวลา บ่าย ๒ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิร จาก ตำบล เนสโดยเรือเมล์

ขนาดย่อม ชื่อซุลดาล ล่องลงมาในทเลสาบ ตอนแรกทเลกว้าง แต่ไม่สู้งดงามนัก ภูเขา ๒ ข้างไม่สูง ไม่มีเกลเซีย ต้นไม้ก็ไม่ใหญ่ ขึ้นราย ๆ ห่างกัน แต่เมื่อจวนจะถึงปลายทเล เรือแล่นเข้าในระหว่างเขาชันสูงตระหง่าน ร่องน้ำแคบขนาดแม่น้ำ มีหมู่บ้านถนนแลไร่ริมฝั่งงดงามขึ้น บ่าย ๔ โมง ๒๐ นาทีถึงตำบลโอเซน หรือซุลดาลก็เรียก ประทับเสวยเครื่องว่างที่โฮเตลซุลดาล เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้า ไปตามลำธารในระหว่างเขา เขาทั้ง ๒ ข้างไม่สูงแลห่างกันมาก ทางเกือบราบ มีบ้านเรือนแลไร่ผักหญ้าบริบูรณ์ตลอดทาง ลำธารนี้เรียกว่า โลเก็น กว้างขนาดแม่น้ำเพ็ชร์บุรี มีเกาะแลหาดกลางน้ำหลายแห่ง ทางจากโอเซนมาชั่วโมงเศษ ถึงช่องเขาร่องน้ำแคบเปนแก่งแล้วก็กว้างออกไปอีก ทางเดิรเลียบลำธารบนไหล่เขาบ้าง ข้ามเนินชายเขาบ้าง แลข้ามลำธาร ๒ ครั้ง เวลาทุ่ม ๑ ถึงเมืองซานด์ เปนท่าเรือ มีสินค้าปลา พื้นไม้กระดานแลเสา มีโฮเตลแลร้านมาก เสด็จพระราชดำเนินจากรถพระที่นั่งสู่เรืออัลเบียน

เวลาทุ่มครึ่ง เรือพระที่นั่งใช้จักรออกจากตำบลซานด์ มาในซานด์ฟยอด ตรงไปเมืองสตาวังเกอร์ ซานด์ฟยอดนี้ไม่ยาวนัก บางแห่งร่องน้ำกว้างมาก บางแห่งเปนช่องแคบ ภูเขา ๒ ข้างไม่สู้สูง า พุแลน่าผางาม ๆ มีน้อย ต้นไม้ก็เตี้ย ๆ เล็ก ๆ ขึ้นห่าง ๆ กัน

เมื่อ ได้ เห็น นอร์ด ฟยอด แล เซากเนอฟยอด แล้ว มาดู ซานด์ ฟยอด ไม่ผาดโผน อันใด ระยะทางจากไบรฟอน ถึงซานด์ นับ ทั้งทางบก แลทางเรือ ประมาณ ๗๐ กิโลเมเตอร์ ตาม ทาง ลำธาร งาม กว่า ที่ อื่น ๆ ซึ่งได้เสด็จประพาศ แล้ว ใน ประเทศ นอรเว แต่ ส่วน ภูเขา น้ำตก แล อื่น ๆ นั้น เปน ปานกลาง วัน นี้ อากาศ อยู่ ข้าง เย็น จัด มี หมอก ตั้ง อยู่ บน ยอดเขา บาง ๆ แต่ ฝน ไม่ ตก เวลา ๕ ทุ่ม เรือ พระ ที่ นั่ง ทอด สมอ ใน อ่าว เมือง สตาวังเกอร์ ทาง มา จาก ซานด์ ๔๓ ไมล์ ประทับ แรม ราตรี ๑

วัน ที่ ๒๗ กรกฎาคม ๑๒๖— เวลา เช้า ๔ โมง เศษ เสด็จ พระ ราชดำเนิร ประพาศ เมือง สตาวังเกอร์ โปรด เกล้า ฯ ให้ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร์ ล่วง น่า ไป รับ เสด็จ ที่ ตำบล เฟล็กเกอฟยอด ทาง ๔๕ ไมล์ พอ ถึง ท่า เสด็จ ประทับ ที่ โฮเตลวิกตอเรีย สัก ครึ่ง ชั่วโมง แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิร โดย รถ ม้า ทอด พระเนตร โบถ เปน โบถ ใหญ่ แบบ โกธิก สร้าง ได้ ประมาณ ๘๐๐ ปี ว่าใหญ่แลงามในประเทศนอรเว ถัดโบถที่เมืองทรอนเย็มลง มา แล้ว ประพาศ ร้าน ๒—๓ แห่ง แล้ว ทรง รถ ประพาศ ภูมิประเทศ นอก เมือง จน ถึง สระ เรเซิฟวอร์ ริม หอคอย บน ยอด เนิน แห่ง หนึ่ง เวลา เที่ยง ๓๐ นาที เสด็จ กลับ ถึง โฮเตล วิกตอเรีย

เมือง สตาวังเกอร์ นั้น ตั้ง อยู่ ที่ ปลาย แหลม หัน น่า ไป ทาง ทิศ เหนือ เปน เมือง เก่า ประมาณ ๑๐๐๐ ปี เศษ มี พล เมือง ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ทำเล งด งาม กว้าง ขวาง บริบูรณ์ แต่ เวลา นี้ ยัง มี คน น้อย ข้าง น่าเมือง มี เกาะใหญ่ น้อย บัง คลื่น ลม อยู่ เปน อัน มาก มี อ่าว แล ท่าเรือ หลายแห่ง

เรือไฟขนาดใหญ่เดิรไปมารับส่งสินค้าติดต่อกับประเทศอื่น ๆ มาก เมืองตั้งอยู่บนเนินเล็กเนินน้อยหลายลูก บ้านเรือนปลูกชิดกันเปนหลั่นลด ตั้งแต่จอมเนินลงมาเปนเรือนแพอยู่ในน้ำ ถนนแคบแลชันมาก แต่มีสวนสระแลร้านขายของใหญ่ๆหลายแห่ง ภูมิประเทศนอกเมืองเปนที่ราบโดยมาก มีเนินเตี้ยลาดหลายเนิน มีถนนหนทางซับซ้อนกันหลายสาย มีหมู่บ้านแลไร่นาตลอด ดูคล้ายบ้านนอกในประเทศอังกฤษหรือไอร์แลนด์มาก

ครั้นเสวยพระกระยาหารกลางวันแล้ว เวลาบ่าย ๓ โมง ๑๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรจากเมืองสตาวังเกอร์ โดยทางรถไฟไปตำบลเฟล็กเกอฟยอด ทาง ๘๐ กิโลเมเตอร์ ในตอนแรกประมาณชั่วโมงครึ่ง รถเดิรเลียบอ่าวทเลชั้นในไปข้างซ้ายมือ พื้นที่เปนลำลาดเหมือนคลื่นในมหาสมุทร์ มีทุ่งใหญ่กว้างแต่เปนทุ่งมอสเสียโดยมาก ที่ทำไร่ผักหญ้านั้นน้อย มีบ้านเรือนตั้งอยู่รายๆกัน มีกำแพงศิลากั้นเขตรเป่นร่างแหไปตลอด เพราะในที่เหล่านี้เต็มไปด้วยศิลาก้อนเล็กก้อนน้อยทั้งสิ้น ถ้าไม่ขนศิลาไปก่อกำแพงเสียให้หมดก่อน ก็เพาะปลูกลงในที่นั้นไม่ได้ ส่วนทุ่งมอสนั้นยังเต็มไปด้วยศิลาทั้งสิ้น เพราะไม่มีคนพอที่จะบำรุงพื้นที่ก็อาจจะเปนได้ ทุ่งเหล่านี้ใช้สำหรับทอดสัตว์แลขุดมอสตากไว้สุมไฟเท่านั้น พ้นทุ่งนี้ไปทางเลียบทเลข้างทิศตวันตก พื้นทางเปนเขาศิลาเล็กๆน้อยๆ มีถ้ำ ๒—๓ แห่ง น้ำทเลซอกเขามาทั้ง ๒ ข้าง ทางเหมือนฟยอดอย่างเล็ก

มีเกาะเล็กน้อย เรือไฟแล่นเข้ามาได้ ที่ดินในระหว่างเขาเหล่านี้ดูบริบูรณ์ มีที่เล็กที่น้อยอยู่ที่ไหน ก็มีคนมาตั้งกระท่อมทำไร่อยู่ทุกแห่ง ตามแต่ส่วนกว้างของเนื้อที่ ตั้งแต่กระท่อมเดียวขึ้นไป ในบริเวณนี้มีเมืองอยู่แห่งหนึ่ง ชื่อเอเกอซุนด์ มีบ้านเรือนหนาตา เมื่อพ้นเมืองนี้ไปแล้ว ทางตัดตามลำธารไปทางทิศตวันออก เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง รถหยุดพักที่ตำบลเฮลเลลานด์ แล้วเลียบลำธารขึ้นไปตามไหล่เขา ลอดถ้ำหลายแห่ง ถึงพื้นแผ่นดินสูงขึ้นไปอีกตอน ๑ มีหนองใหญ่น้อย ๒ ข้างทาง แลป่าไม้ไร่นาบ้านเรือนมาก ต่อนี้ไปทางตัดเข้าในหว่างเขาสูง มีลำธารแลถนนใหญ่อยู่ข้างล่าง รถเดิรบนไหล่เขาเหนือลำธารประมาณ ๕๐ เมเตอร์ แล้วเลียบทเลสาบซิเรดาลสวันด์ไปข้างซ้ายมือ รูปยาวรีขนาดเดียวกับทเลสาบโรลดาล เมื่อถึงปลายทเลนี้แล้ว ทางเดิรตามลำธาร ผ่านเมืองมอยเปนที่บริบูรณ์ มีบ้านมาก รถไฟข้ามลำธารแล้วต่ายไปตามไหล่เขาริมทเลสาบอีกทเลหนึ่ง ลอดถ้ำใหญ่น้อยเปนอันมาก แล้วไปโผล่ออกทางยอดน้ำซึ่งไหลตกเฟลกเกอฟยอด ข้ามลำธารนี้แล้วเลียบมาตามไหล่เขาเวลาทุ่มครึ่งถึงตำบลเฟลกเกอฟยอด เสด็จพระราชดำเนิรจากสเตชั่นโดยรถม้า ผ่านกลางตลาดสู่เรือพระที่นั่งอัลเบียน ประทับแรมราตรี ๑

ทางที่เสด็จพระราชดำเนิรในวันนี้ มีลักษณคล้ายกับทางจากวอส ถึงเมืองเบอรเก็น แต่ไม่งามเท่า เพราะลอดถ้ำใหญ่น้อยมากนัก บัดเดี๋ยวมืดบัดเดี๋ยวสว่าง ทั้งฝนตกหมอกลงแทบวันยังค่ำ เห็น

ภูมิประเทศไม่ได้ไกล แต่การสร้างทางรถไฟนั้นดูลำบากเท่า ๆ กับตอนอื่น ๆ ที่เสด็จพระราชดำเนินแล้ว น่าสรรเสริญความเพียรแลมานะของเขาเปนที่สุด

ที่ตำบลเฟลกเกอฟยอด มีอ่าวกว้างลึก เรือเมล์ขนาดใหญ่เข้าเทียบท่าได้ ภูเขาโดยรอบไม่สูง แลไม่สู้ผาดโผนเหมือนในฟยอดอื่น ๆ แต่เปนทำเลทำมาหากินดี มีที่เพาะปลูกบริบูรณ์ มีบ้านเรือนโรงสินค้าแลโฮเตลมาก

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๑๒๖— เมื่อคืนนี้เวลา ๓ ยาม ๓๐ นาที เรือพระที่นั่งใช้จักร์ออกจากตำบลเฟลกเกอฟยอด ฝนตกหมอกลงจัดแล่นผ่านแหลมนอรเวข้างใต้ แล้วเลียบมาทางฝั่งตวันออก ห่างจากฝั่งประมาณ ๓ ไมล์ เวลาสายฝนแลหมอกหาย อากาศแจ่ม อุ่นไม่มีคลื่นลม เวลาเที่ยงเรือพระที่นั่งอยู่ในระหว่างลติจูดเหนือ ๕๘ ดีกรี ๒๒ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๘ ดีกรี ๕๒ มินิต ฝั่งประเทศนอรเวข้างทิศใต้นี้ไม่ใคร่มีภูเขาสูง มีเขาศิลาเตี้ย ๆ เปนอันมาก ต้นไม้ก็ไม่สู้สูงใหญ่ไม่ทึบ เวลาบ่าย ๔ โมง เรือเข้าในลังเกอซุนดส์ฟยอดแลเห็นเมืองลังเกอซุนดส์ข้างฝั่งซ้าย มีบ้านเรือนมาก ลังเกอซุนดส์ฟยอดนี้ มีทางเข้า ๒ ทาง มีเกาะอยู่กลาง ร่องน้ำแคบ ถ้ามีพยุหรือหมอกจัดแล้ว เรือไฟขนาดใหญ่เข้าไม่ได้ สองฟากฟยอดมีบ้านเรือนตลอด ครั้นเข้ามามีเกาะเล็กน้อยเปนอันมาก เวลา

บ่าย ๔ โมง ๔๐ นาที เรือพระที่นั่งทอดสมอในอ่าวน่าเมืองเบรวิก ซึ่งตั้งอยู่ ๒ ฟากฟีย็อด ท่าเลกว้างขวางงดงาม มีบ้านเรือนร้านแลโฮเตลหลายแห่ง ปลูกเปนหมู่บนเนินเขาลงมาจดฝั่งทเล เขาเปนเขาศิลาเตี้ย ๆ การเพาะปลูกบริบูรณ์ มีไม้ผลไม้ดอก แลไร่ผักแลเข้าสาลีตลอดทั้ง ๒ ฝั่งฟีย็อด

เวลาบ่าย ๕ โมง ๔๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้าประพาศบ้านเมือง วันนี้เปนวันอาทิตย์ตลาดปิดจึงเสด็จทอดพระเนตรโบถแล้วประพาศตามถนนริมฝั่งฟีย็อด เวลาทุ่ม ๑ กับ ๑๕ นาที เสด็จกลับสู่เรือพระที่นั่ง ประทับแรมราตรี ๑ ระยะทางระหว่างเฟลกเกอฟีย็อดถึงเมืองเบรวิก ๑๕๒ ไมล์

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๑๒๖ เวลาเช้า ๒ โมง ๔๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการเสด็จพระราชดำเนินโดยทางรถไฟจากเมืองเบรวิก เวลา ๓ โมง ๒๐ นาที ถึงเมืองเชน เสด็จโดยรถม้าจากสเตชันรถไฟ ไปประทับเรือกลไฟชื่อวิกตอเรีย เปนเรือขนาดเรือเทวา กว้างประมาณ ๖ เมเตอร์ ยาว ๓๒ เมเตอร์ เวลา ๔ โมง เรือวิกตอเรียใช้จักร์ออกจากท่าเมืองเชนแล่นขึ้นมาตามลำน้ำเยเลวันด์ ซึ่งไหลตกไอดาเงอร์ฟีย็อด แล้วออกทเลสาบชื่อกรตซุนด์ เข้าคลองเมเยอเรลว์ข้ามล็อกโลเวียด ขึ้นไปเดิรในทเลสาบนอร์ดสโย ซึ่งอยู่เหนือระดับทเล ๑๕ เมเตอร์ ยาว ๒๘ กิโลเมเตอร์ ลึก ๑๖๗ เมเตอร์ ทเลสาบนี้เปนที่งดงาม มีเขาเตี้ย

ลาดโดยรอบ บริบูรณ์ด้วยไร่ นา ป่าไม้แลหมู่บ้าน เรือเดิรผ่านถ้ำแห่งหนึ่งชื่อมิกเกลส์เกิกเก็น ปากถ้ำอยู่บนผาริมทเล ถ้ำนั้นกว้าง ๗ เมเตอร์ ลึกประมาณ ๒๐ เมเตอร์ เมื่อประมาณ ๖๐๐_๗๐๐ ปีมาแล้ว เคยเปนโบถ บนผาเหนือถ้ำ เปนที่ฝังศพ ดูคล้ายกับถ้ำพระที่เมืองเชียงราย เดี๋ยวนี้เขารักษาไว้สำหรับคนดู พอถึงปลายทเลสาบแล้ว เรือเดิรขึ้นไปตามลำน้ำอีกตอนหนึ่ง เรียกว่า ซัวเรโล แล้วออกทเลสาบอิตเตอร์ดาลส์วันด์ ยาวประมาณ ๑๕ กิโลเมเตอร์ มิสเตอร์โลเรนเซน กงสุลเยเนราลสยาม ประจำกรุงคริส์ติอาเนีย ได้ขึ้นมาเฝ้าที่ทเลสาบนี้ แล้วโดยเสด็จพระราชดำเนิรต่อมา เวลาบ่ายโมง ๓ กับ ๓๕ นาที ถึงเมืองโนตอดเด็น ซึ่งตั้งอยู่ปลายทเลสาบอิตเตอร์ดาลส์วันด์ เสด็จขึ้นจากเรือ ประทับเสวยพระกระยาหารกลางวันที่โฮเตลฟุรไฮม ครั้นเสวยเสร็จแล้ว มิสเตอร์อับเด ผู้ดูแลการบริษัทกัลเซียมการ์บิดฟาบริก ได้เชิญเสด็จพระราชดำเนิรประพาศโรงงานของบริษัทนั้น เปนสถานที่กว้างขวาง มีโรงงานเครื่องจักร์หลายโรง มีคนประมาณ ๔๐๐ เศษ เขาใช้แรงน้ำตกชื่อตินฟอส์ คือน้ำตกจากลำน้ำตินเน มีกำลังประมาณ ๒๐๐๐ แรงม้า อยู่เหนือเมืองขึ้นไป ทางเดิรประมาณ ๑๐ นาที น้ำตกนี้เขาแบ่งกำลังมาใช้ในโรงงานบริษัทนี้บ้าง แลที่โรงทำกระดาษบ้าง ที่บริษัทนี้เขากลั่นลมอากาศเป่นกรดดินประสิว สำหรับใช้ทำดินระเบิดต่าง ๆ แลประสม

กับ ผงศิลา ทำเชื้อ สี ทาเรือน แล ทำปุ๋ย สำหรับ ปลูก ต้นไม้ เปน ทาง หา ผล ประโยชน์ ที่ แรก คิด ขึ้น ถ้า แม้ ผล ที่ ทำ สำเร็จได้ ดัง ประสงค์ แล้ว คง จะ เปน คุณ แก่ ประเทศ นอรเว อย่าง มาก เพราะ ใน ประเทศ นี้ มี ภูเขา แล น้ำตก ทั่ว ทุก หน ทุก แห่ง ถ้าได้ ใช้ ศิลา แล น้ำตก เหล่านี้ ทำ ผล ประโยชน์ ได้ เต็ม ที่ แล้ว บ้าน เมือง จะ รุ่ง เรือง มั่ง คั่ง ขึ้น อีก เปน อัน มาก ใน เวลา นี้ ก็ได้ ผล ประโยชน์ มาก พอใช้ มี เรือไฟใหญ่ น้อย มา รับ สินค้า จาก บริษัท นี้ไป ขาย ตาม ประเทศ ต่าง ๆ อยู่เสมอ เมื่อทอด พระเนตร์ โรง งาน ทั่ว แล้ว มิสเตอร์ อัยเดได้เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประทับ แรม ณตึก ที่ พัก ของ เขา เปน ตึกใหญ่ น่า ตึก ออก ถนน หลัง ตึก เปน สวน แล สนาม ลงไป จด ทเล สาบ มี วิว งด งาม พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ประทับ แรม ที่ เรือน ผู้ ดูแล การ บริษัท กลั่น ลม อากาศ นี้ พร้อม ด้วย พระราช ฌงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ บาง นาย โปรดเกล้า ฯ ให้ เจ้า หมื่น เสมอใจ ราช หม่อม นเรนทร ราชา กับ มิสเตอร์ อัลเบิส ล่วง น่าไป พัก ที่ ตำบล ดินโน เซ็ต ก่อน

ใน การ เสด็จ พระราช ดำเนิร ใน วัน นี้ พระเจ้า แผ่นดิน นอรเวได้ ทรง เปน พระราช ธุระ โปรดให้ มิสเตอร์ วลเทอร์ เจ้าพนักงาน รถไฟ มาโดย เสด็จ พระราช ดำเนิร ตั้ง แต่ เมือง เบรวิก จน ถึง เมือง เชน แลโปรด ให้ จัด รถซาลูน รถ ม้า แล เรือไฟ ถวาย เปน การ สดวกโดย ตลอด

ระยะทาง ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิรโดย ทาง ชลมาร์ค แล สถลมาร์ค รวม กันใน วัน นี้ ประมาณ ๖๐ กิโลเมเตอร์ ลักษณ ภูมิ ประเทศ

บริบูรณ์แลงดงามตลอดทาง มีไร่นาสวนแลป่าไม้เขียวชอุ่ม มีตำบลบ้านแลเมืองหลายแห่ง ตั้งติดต่อเนื่องกันตลอดไป พื้นที่บริบูรณ์กว่าตำบลอื่นๆ โดยมาก ที่ได้เสด็จประพาศแล้วในประเทศนอรเว เมืองเชนนั้น มีพลเมืองประมาณ ๑๒๑๐๐ มีตึกบ้านใหญ่โตครึกครื้น โบถก็น่าดู มีโรงเครื่องจักร เลื่อยไม้ ทำกระดาษผ้าแก้ว แลอื่นๆ ทั้งเปนต้นสินค้าตอ มีแพไม้ใหญ่ๆ เต็มไปทั้งแม่น้ำแลฟยอด ภูมิประเทศรอบเมืองก็บริบูรณ์ด้วยการเพาะปลูกแลงดงาม มีภูเขาเล็กๆ มาก ทั้งมีน้ำพุ น้ำตกหลายแห่ง ตั้งอยู่ในมณฑลเตเลมาร์เก็น ซึ่งมีทเลสาบ ภูเขา ลำน้ำ ลำธาร น้ำตกน่าเที่ยวน่าชมนัก มีทางรถไฟติดต่อกับกรุงคริสติอาเนียแลเมืองเลาริก ซึ่งเปนเมืองใหญ่อยู่ชายทเลข้างทิศใต้

ตามทางชลมาร์คที่เสด็จพระราชดำเนินในวันนี้ น่าดูมาก ในตอนแรกออกจากเมืองเชนนั้น ลำน้ำแคบขนาดคลองบางกอกน้อย แต่ลึกมาก เรือเดิรได้เร็ว ตามริมฝั่งมีแพไม้เต็มไปทุกหนทุกแห่ง เมื่อพ้นทเลสาบกรตซุนด์ ไปแล้ว แคบลงทุกทีจนขนาดคลองผดุง มีเรือขุดคลองจอดเรียงรายอยู่หลายลำ ล็อกโสเวียดนั้น เปนที่น่าดูยิ่งนัก เดิมเปนแก่งน้ำตก ในระหว่างเขาศิลา ๒ ข้าง น้ำในทเลสาบนอร์ดสโย ไหลตกลงมาสู่ทเลสาบกรตซุนด์ สูง ๑๒ เมเตอร์ เขาทำล็อกคือประตูน้ำคั่นเปน ๓ ตอน ผิดระดับกันตอนละ ๔ เมเตอร์ ประตูน้ำนั้นทำเปนซองลงเขื่อนศิลาอย่างแน่นหนา กว้างยาวพอ

ครือ กับ ลำเรือ พอ เรือ แล่น เข้า มา ใน ซอง เขา ก็ ปิด ประตู น้ำ ด้าน หลัง เสีย ไข น้ำ จาก ซอง ชั้น บน ลง มา จนได้ ระดับ เรือ ค่อย ๆ ลอย ขึ้น มา พอ น้ำ ได้ ระดับ แล้ว เขา ก็ เปิด ประตู ข้าง หน้า เรือ แล่น เข้าไป ใน ซอง คั่น ที่ ๒ แล้ว ปิด ประตู เสีย ไข น้ำ ใน ซอง ชั้น บน ลง มา ให้ ได้ ระดับ อีก เช่น เดียว กัน ดัง นี้ พอ ถึง ซอง คั่น ที่ สุด แล กลับไป ดู ข้าง หลัง เห็น เรือ ขึ้น มา อยู่ บน ภูเขา เหนือ ทาง ที่ แล่น มา แล้ว เปน คั่น ๆ ลงไป เหมือน บรรได ทำ ให้ เรือ ขึ้น ล่อง ได้ สดวก (เขา ทำ ประตู น้ำ ให้ เรือ แล่น ขึ้น ล่อง จาก ทเล สาบ ชั้น ล่าง ขึ้นไป สู่ ทเล สาบ ชั้น บน ต่อ ๆ ขึ้นไป เช่น นี้ ได้ อีกไกล จน สูง กว่า ระดับ น้ำ ทเล ถึง ๗๒ เมเตอร์ เปน ทาง เดิร ติด ต่อ ข้าม เขาใหญ่ ใน ระหว่าง มณฑล เตเลมาร์ เก็น กับ มณฑลฮาร์ดาเงอร์) วิธี ทำ ก็ ทำ นอง เดียว กับ ประตู น้ำ ประทุม วัน นั้น เอง ผิด กัน แต่ ที่ นี่ มี ประตู หลาย ชั้น ทำ ให้ เรือ เดิร ขึ้น ลง จาก ภูเขา ที่ สูง ไป หา ที่ ต่ำ ได้ ใน การ ที่ ทำ ให้ เรือ เดิร ขึ้น เขา ลง เขา ได้ เช่น นี้ เปน สิ่ง ที่ น่า ดู น่า ชม ความ สามารถ ของ เขา ยิ่ง นัก ทั้ง การ ที่ กั้น น้ำ ไว้ ได้ นั้น ย่อม เปน ประโยชน์ แก่ พื้น ที่ ใน การ เพาะ ปลูก ด้วย เมื่อ พ้น ซอง คั่น ที่ สุด แล้ว เรือ เดิร ออกไป ใน ช่อง แคบ ฉเพาะ ลำเรือ คด เคี้ยวไป อีก สัก ๑๐ เส้น จึ่ง ออก ทเล สาบ นอร์ดสโย เมื่อ ถึง ปลาย ทเลสาบ นี้ ร่อง น้ำ แคบ อย่าง คลอง บาง กอก น้อย อีก แล ฝั่ง ลาด ลด เลี้ยว มาก ต้อง ปัก กรุย ตลอด ทาง ขึ้นไป จน ถึง เมือง โนตอดเด็น เหมือน อย่าง เดิร เรือ ใน ลำ น้ำ เจ้า พระยา ตอน เหนือ ใน ฤดู แล้ง

วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๑๒๖— วันนี้ฝนตกหมอกลงตลอดทั้งวัน เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง มิสเตอร์อัยเดเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากเมืองโนตอดเด็น โดยรถโมโตคาร์ ข้ามแม่น้ำตินเน มาตามลุ่มน้ำฮิตเตอร์ดาลสวันด์ เปนที่กว้าง มีเขาเตีย ๆ กั้นอยู่ ๒ ข้างทาง แต่ห่างทางมาก ในลุ่มน้ำนี้มีบ้านเรือนเนื่องกันไปตลอด ทำเล บริบูรณ์ด้วยการเพาะปลูก แลมีป่าไม้สนเขียวฉอุ่มเหมือนกับภูมิประเทศที่เสด็จพระราชดำเนิรเมื่อวานนี้ ผ่านตำบลฮิตเตอร์ดาล มีโบถใหญ่ทำด้วยไม้ ทำนองเดียวกับที่เสด็จทอดพระเนตรที่เมืองเบอรเก็น ตั้งอยู่ริมทาง เปนของเก่าน่าดู จากเมืองโนตอดเด็นไปได้ประมาณครึ่งทาง ทางเข้าป่าสน เปนป่าระหงโปร่งงามใหญ่กว้าง ดูคล้ายป่าในมณฑลพายัพมาก มีลำธารน้อย ๆ น้ำไหลริน ๆ ๒—๓ แห่ง แล้วลงเนินสูง เลียบน้ำตินเนไปสักครู่หนึ่ง เวลา ๕ โมงครึ่ง ถึงตำบลตินโนเซ็ต ทาง ๓๒ กิโลเมเตอร์ ประทับที่โฮเตลตินโนเซ็ตครู่หนึ่ง

เวลา ๕ โมง ๔๕ นาที เสด็จพระราชดำเนิรโดยทางชลมารค โดยเรือกลไฟเล็กชื่อโกสตา แล่นไปในทเลสาบตินซยือ ทเลสาบนี้ยาวประมาณ ๔๕ กิโลเมเตอร์ กว้างกิโลเมเตอร์เศษ น้ำลึกถึง ๓๕๐ เมเตอร์ อยู่เหนือระดับทเล ๑๘๐ เมเตอร์ ภูเขาโดยรอบไม่สู้สูงนัก แต่มีป่าเพิงผา น้ำตก งดงาม น้ำลึกมากจนแลลงไปเปนสีดำเหมือนน้ำใน

มหาสมุทร์ เวลา บ่ายโมง ๔๕ นาทีถึง ตำบล ฟากัสตรานด์ (ตลิ่งงาม) เสด็จ จาก เรือ ไฟ ประทับ เสวย พระ กระ ยาหาร กลาง วัน ที่ โฮเตล ฟากัสตรานด์ เวลาบ่าย ๒ โมง ๔๕ นาที เสด็จพระราชดำเนิรโดยรถม้า จากโฮเตล ฟากัสตรานด์ เลียบ ฝั่ง ทเล ลาบ ดินซยือ ขึ้นไป สัก ครู่ หนึ่ง แล้ว ขึ้นไป ตาม ลำธาร ใหญ่ โดย จะ เรียก ว่า แม่ น้ำ ก็ได้ แต่ เปน แก่ง น้ำ ไหล เชี่ยว ตลอดไป ภูเขา ๒ ข้าง อยู่ห่างกัน ทาง ลาด ค่อย ๆ สูง ขึ้นไป ที่ ละน้อย สอง ข้าง ทาง เปน ไร่ นา มี หมู่ บ้าน หลาย ตำบล กลาง ลำธาร มี เกาะ หาด ใหญ่ น้อย เต็มไป ด้วย พฤกษ ชาติ ต่าง ๆ บ้าน เรือน ตาม ทาง ที่ เสด็จ พระ ราชดำเนิร ใน วัน นี้ ทำ ชอบกล มาก ปลูก เปน เรือน ๒ ชั้น ไม่ มี เสา แต่ ใช้ ไม้ ทั้ง ต้น ประกอบ กัน อย่าง สนิท ซ้อน กัน ขึ้นไป เหมือน ก่อ ตึก เข้า ปาก ไม้ อย่าง มั่น คง ทั้ง ๔ มุม ชั้น ล่าง นั้น แคบ กว่า ชั้น บน ชั้น บน กว้าง ง้ำ ออก มา เหมือน ระเบียง แต่ มี ฝา กั้น ตลอด ขึ้นไป แล้ว มุง หลังคา น่า จั่ว อย่าง เรือน ไทย ตาม มุม ชั้น บน ทั้ง ๔ ด้าน นั้น มี เสากลึง แลสลัก เหมือน ภู่ หรือ ม่าน ม้วน ห้อย ลง มา จากใต้ ชาย คา บรรไดพาด ข้างใน เรือน ชนิดนี้ ดู งาม มาก คล้าย ฐาน ตั้งศพ เจ้า เซ็น จาก ฟากัสตรานด์ มาทางราบ อยู่ ประมาณ ๒ ชั่วโมงเศษ แล้ว ภูเขา ๒ ข้าง บีบ กระชั้น เข้า มา พื้น ทาง ค่อย ๆ ชัน ขึ้น ไป ทีละ น้อย ต่ายไป ตามไหล่ เขาชิด กับ ลำธาร ไป อีก สัก ชั่วโมง ๑ ถึง ที่ ชัน มาก ม้าวิ่ง ขึ้น ไม่ ได้ ทาง ตัด ลดเลี้ยวไปตาม รูป ภูเขา ข้าม ห้วยเหวแล มี น้ำตก งาม ๆ หลายแห่ง แล กลับลงไป ตามทางที่ขึ้นมา

แล้ว เห็น ทาง ตรง เปน คู่ กัน กับ ลำธาร ลำธารในตอน นี้ งามนัก เปน ทาง ขาว น้ำ เดือด เปน ฟอง โล่ง ลิ่ว ลงไป หลาย ร้อย เส้น ถัดลำธาร ขึ้น มา เห็น บ้าน แลไร่นา เปน สี ขาว แดง เขียว เหลือง ตัด สี สลับ สี กัน เหนือ บ้าน แลไร่ ขึ้นไป เปน ป่า สน สีเขียวแก่ มืดขึ้นไปจน ถึง ยอดเขา หาย อยู่ ใน เมฆ เมื่อ แล ขึ้น ไป ข้าง หน้า เห็น เมฆหมอก เปนระย้า ย้อย อยู่ตาม ภูเขา ไม่ ใคร่ แลเห็น บ้าน เรือน ต่อ ขึ้นไป ใกล้ จึ่ง เห็น ต่อ นี้ไป ทาง ตัด ทบ ไป ทบ มา ๓ ชั้น เวลา ขึ้น ชั้น แรก แล เห็น บ้าน เรือน แลไร่ บน ไหล่ เขา ทั้ง ๒ ข้าง ได้ ถนัด ลำธาร เปน เหว ลึก ลง ไป มาก มี ชาวไร่ ขึ้น ไป ปลูก กระ ท่อม อยู่ บน ลาน เขา เล็ก น้อย อัน สูง หลาย แห่ง แลดูเกือบ ไม่ เห็น ว่า มี ทาง ขึ้น ลง ได้ อย่างไร แต่ เมื่อ เพ่ง เล็ง ดู นาน ๆ แล เห็นทาง เล็ก ๆ เลี้ยว ลงมา ระหว่าง ต้น ไม้ บาง แห่ง ชัน เหลือ เกิน ถึง กับ ต้อง ทำ บรรได พาด กับผา เปนตอน ๆ ลง มา มี สพานใหญ่น้อย ข้ามลำธาร หลาย แห่ง บ้าน ที่ ตั้ง อยู่ บน ไหล่ เขา ตรงกัน ข้าม นั้น เห็น อยู่ ใกล้ ๆ กัน ดู เหมือน ว่า จะตะโกน เรียกกันได้ ยิน แต่ ถ้าจะไปมาหาสู่ กัน แล้ว ต้องเดิร ขึ้น ลงไม่ ต่ำกว่า ๒—๓ ชั่วโมง จึ่งจะถึงกัน เมื่อ ขึ้นไป ถึงชั้น ที่สุด รถ เดิร ในหมอก เหลียว ไปโดย รอบไม่แล เห็น สิ่ง ใด เปน หมอก มืด ไป หมด เห็น ชั่ว แต่ ทาง ตรง ไป ข้าง หน้า ประมาณ ๑๐ เส้น แล ไหล่ เขา ตามริม ทาง แล ลงไป ข้าง ล่างไม่ เห็น บ้าน เรือน แลไร่ ได้ ยิน แต่ เสียง น้ำ ใน ลำธาร เดือด ดัง กึก ก้อง ทั้ง นี้ ก็ เปน เพราะ อากาศไม่ ดี ฝนตก

หมอกลง ถ้าอากาศแจ่มแล้ว อาจจะเห็นภูมิประเทศได้ตลอดลงไป จนเกือบถึงตำบลฟากัสตรานด์

เวลาย่ำค่ำถึงโฮเตลรูกัน ซึ่งตั้งอยู่บนลานเขาสูงริมน้ำตก เปนโฮเตลใหญ่ ทำด้วยไม้ทั้งต้น ของบริษัทกัลเซียมการ์บิดฟาบริก มีเวลาเปิดแต่ในฤดูร้อน ปีละ ๒ เดือน หรือ ๓ เดือน ในฤดูหนาวให้คนทำงานอาไศรยอยู่ ประทับแรมที่โฮเตลนี้ราตรี ๑ เวลาเสวยพระกระยาหารค่ำ พวกคนทำงานของบริษัทกัลเซียมการ์บิด ได้จุดดินระเบิดสลุต ๒๑ ครั้ง บรรดาผู้ที่มาอยู่ที่โฮเตลก็ได้จัดการ ทำซุ้มตกแต่งสถานที่ แลชักธงสยาม เปนการแสดงความเคารพ โดยความยินดีที่ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาศถึงตำบลนี้ เพราะยังไม่เคยมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดเสด็จมาถึงเลย โฮเตลรูกันนี้อยู่เหนือระดับทเล ๙๕๖ เมเตอร์ ระยะทางจากฟากัสตรานด์มาประมาณ ๒๕ กิโลเมเตอร์

วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๑๒๖ — เมื่อคืนนี้ ฝนตกหมอกลงตลอดรุ่ง จนเช้าวันนี้ก็ยังชื้นแฉะแลมืดมัวอยู่เหมือนเช่นวานนี้ ถ้าแม้อากาศดีแจ่มใสแล้ว แลจากโฮเตลนี้ไป อาจจะเห็นภูมิประเทศได้ไกล เห็นน้ำตกเรียกว่า รูกันฟอส์ เปนน้ำตกอันสูงใหญ่ที่สุดในประเทศนอรเว จากโฮเตลรูกัน มีทางเดิรต่อขึ้นไปบนเขาอีก บนนั้นมีทเลสาบแลลำธารใหญ่ ๆ อีกหลายแห่ง ทั้งมีภูเขาสูงด้วย บรรดาน้ำในทเลสาบแลลำธารเหล่านี้ ไหลรวมกันลงมาทางรูกันฟอส์ทั้งสิ้น

ทเลสาบใหญ่ซึ่ง อยู่ บนเขา นั้น ชื่อมะเยอสวันด์ สูง กว่าระดับทเลประมาณ ๑๐๐๐ เมเตอร์ กว้างประมาณ ๓ กิโลเมเตอร์ ยาว ๓๐ กิโลเมเตอร์ เศษ น้ำ ลึก ๑๕๐ เมเตอร์ มี ตำบล บ้าน แล โฮ่เตล ที่ พัก ๒—๓ ตำบล แล มี ทาง ข้าม ภูเขา ใหญ่ ไป ลง ทาง มณฑล ฮาร์ดาเงอร์ ด้วย ใน ทเล สาบ นี้ มิสเตอร์ อัยเด มี เรือไฟ ฟ้า สำหรับ เที่ยว ตรวจ การ ใน ที่ ต่าง ๆ เดิม เขา ตั้งใจไว้ ว่า จะ เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิร แต่ ฝน ตก หมอก มืด นัก จึง ไม่ ได้ เชิญ เสด็จ ขึ้นไป

เวลา เช้า ๔ โมง เศษ มิสเตอร์ อัยเด เชิญ เสด็จ ทอด พระเนตร น้ำ ตก รฐกันฟอล์ อยู่ใกล้ โฮเตล เขา ทำ ที่ สำหรับ ดู มี ราว เหล็ก กั้นที่ ผัง เหว น้ำไหล ลง มา จาก ยอด เขา สูง กว่า พื้น ลำธาร ประมาณ ๒๕๐ เมเตอร์ ตอนหนึ่ง น้ำ ตก ตรง ดิ่ง ลงไป จาก ที่ สูง ถึง ๑๐๐ เมเตอร์ เศษ เสียง น้ำ ดัง กึก ก้อง อ้าวใน ช่อง เขา ซึ่ง เปน ที่ แคบ มาก แล เปน ลออง ปลิว ขึ้น มา สูง เสมอ ยอด เขา เลย กลาย เปน หมอก มืด คลุ้มไป แล ลงไป รู้ สึก น่า กลัว มาก เปน ฟอง น้ำ แลได้ ยิน เสียง น้ำ เดือด พล่าน อยู่ ข้าง ล่าง ลออง น้ำ พลุ่ง เปน ควัน ขึ้น มาไม่ ได้ หยุด หย่อน น้ำ ตก รฐกัน นี้ บริษัท กัลเซียม การ์บิดฟาบริก เขาได้ จัดการ ปิดได้ หมด แล้ว เปิดให้ น้ำเดิรทาง ปล่อง ยาว ๑๒๕ เส้น เอา กำลังน้ำไปใช้ กลั่น อากาศ ธาตุ เช่น เดียว กับ น้ำ ตก ที่ ดินฟอล์ แต่ ใน เวลา ที่ เสด็จ ทอด พระเนตร นี้ มิสเตอร์ อัยเด ได้ส่ง คน งานให้ เปิด น้ำ ลง มา เพื่อได้ ทอด พระเนตร

ครั้น ทอด พระเนตร น้ำ ตก แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิรโดย รถ ม้า กลับไป ประทับ แรม ที่ เรือน มิสเตอร์ อัยเด ที่ เมืองโนตอดเด็น วัน นี้ ถึง ว่า ฝน ตก อยู่ ตลอด วัน ก็ จริง แต่ หมอก ค่อย บาง ลง พอ แล เห็น ภูมิ ประเทศ ได้ ไกล แล แจ่ม แจ้ง กว่า เมื่อ วาน นี้ น้ำ พุ น้ำ ตก ที่ ย่อม ๆ ก็ กลาย เปนใหญ่ ขึ้น ตาม ซอก บน เขา ซึ่ง เมื่อ วาน นี้ มีแต่ น้ำ ไหล ริน ๆ ก็ กลาย เปน น้ำ ตก แล ลำธาร ส่วน ลำธารใหญ่ ซึ่ง ลง มา จาก รูกันฟอส์ นั้นไหล เชี่ยว มี น้ำ มาก ขึ้น จน ท่วม สพาน บาง แห่ง เปน เหตุ เพราะ ฝน ตก มาก อย่าง หนึ่ง กับ เขา เบิด น้ำ ให้ ไหล ลง มา จาก รูกันฟอส์ อีก อย่าง หนึ่ง

เวลา บ่ายโมง เสด็จ ถึง โฮเตล ฟากัสตรานด์ ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน เวลา บ่าย ๓ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิรโดย เรือ กลไฟ ล่อง ลง มา ตาม ทเล สาบ ตินซยือ บ่าย ๕ โมง ถึงโฮเตล ตินโนเซ็ต ประทับ เสวย เครื่อง ว่าง ที่โฮเตล นี้ เวลา บ่าย ๕ โมง ๒๐ นาที มิสเตอร์ อัยเด เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิร โดย รถโมโตคาร์ ต่อไป ถึง เมือง โนตอดเด็น เวลา ๒ ทุ่มเศษ รถ เดิรช้า กว่า เมื่อ วันวาน นี้ เพราะ ฝนตก น้ำท่วม ทาง เปน บ่อ เปน ลำธาร หลาย แห่ง

วัน ที่ ๑ สิงหาคม ๑๒๖__ เวลา ๕ โมงเช้า มิสเตอร์ อัยเด เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิรโดย รถโมโตคาร์ ประพาศโรง ทำ กระดาษ

เวลา เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน มิสเตอร์ อัยเด ได้ กล่าว คำ ถวาย พระ พร ไชย มงคล แล แสดง ความ ขอบ พระ เดช พระ คุณ ใน การ ที่ ได้

ทรง พระ มหา กรุณา พระ ราชทาน พระราชวโรกาศให้ เขาได้จัด การ รับ รอง แลที่ได้ ประทับ แรม ณที่พัก ของเขา กับ ทั้งใน การ ที่ได้ เสด็จ ทอด พระเนตร โรง กลั่น อากาศ ธาตุ แล น้ำตก รูกัน แล วิธีการ ของ บริษัท กัลเซี่ยม การ์บิดฟ่าบริก โดย มาก นั้น ย่อม เปน เกียรติยศแก่ บริษัท แลตัว มิสเตอร อัยเด เอง อย่าง ยิ่ง ซึ่ง บริษัท แล มิสเตอร์ อัยเด จะได้ รลึก ถึงโดย ความ ยินดี ตลอด ชีวิตร ยัง มีข้อ ซึ่ง เปน ที่ เสียใจ อยู่ อย่าง เดียว แต่ เมื่อ เสด็จ ทอด พระเนตร รูกัน ฟ่อส์ นั้น อากาศ มืด มัว ฝน ตก หมอก ลง มาก ทำ ให้ความ งาม ของ ภูมิ ประเทศ แล น้ำ ตก ลด น้อย ลงไป กว่า ปรกติ แต่ เขา ยัง หวัง อยู่ว่า ถ้า แม้ภาย น่า เสด็จ พระราช ดำเนิรประพาศ ทวีปยุโรป อีก แล้ว จะได้ เสด็จ มาประทับ ณ สำนัก นี้ แล ทอด พระเนตร รูกันฟ่อส์ อีก ในเวลา ที่ อากาศ แจ่มใส ดี ครั้นกล่าวแล้วที่ประชุมได้ พร้อม กัน ดื่มถวาย พระ พรไชย มงคล

สัก ครู่ หนึ่ง พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ ขอบใจ มิสเตอร์ อัยเด ใน การ ที่ได้เอื้อเฟื้อ จัดการ รับเสด็จ อย่าง แขง แรง เปน ที่ สำราญ พระราช หฤทัย เปน อัน มาก การ ทำ ผล ประโยชน์ของ บริษัท กัลเซี่ยม การ์บิดฟ่าบริก นั้น เปน สิ่ง ที่ น่า ดู มาก เพราะ เปน ของ คิด ขึ้นใหม่ แล อาจ จะ บังเกิด ผล ประโยชน์ อัน ยิ่งใหญ่ แก่ประเทศ นอรเว แล ประเทศ อื่น ๆ ทั้ง หลายได้ จึง ทรง หวัง พระราช หฤทัย ว่า การ งานใน บริษัท นี้ จะ ดำเนิรไป สู่ ผล สำเร็จ ดัง ความ มุ่ง หมายโดย เร็ว เมื่อ มี พระราชดำรัส แล้ว ทรง ชวน ที่ ประชุม ดื่ม สำหรับ ความ เจริญ แล ความศุข

แห่ง บริษัท กัลเซียม การ์ บิดฟ่าบริก แล มิสเตอร์ อัยเด ตลอด ทั้ง ครอบ ครัว ด้วย

เวลา บ่าย ๒ โมง มิสเตอร์ อัยเด เชิญ เสด็จ โดย รถ โมโตคาร์ ไป ประทับ เรือ กล ไฟ บ่าย ๒ โมง ๑๐ นาที เรือไฟใช้จักร์ ออก จาก ท่า เมือง โนตอดเด็น บ่าย ๔ โมง ๕๐ นาที ถึง ประตู น้ำ โล เวียด บ่าย ๕ โมง ๓๐ นาที ถึง เมือง เชน เสด็จ พระราช ดำเนิรจากเรือทรง รถ ม้าไป ประทับ รถไฟ มิสเตอร์ วลเทอร์ เจ้า พนักงาน กรมรถไฟ ได้ มา เตรียม การ รับ เสด็จ อย่าง เมื่อ วัน ที่ ๒๙ เดือน ก่อน เวลาย่ำค่ำรถไฟ ใช้ จักร์ ออก จาก เมือง เชน ย่ำ ค่ำ ๓๐ นาที ถึง เมือง เบรวิก ทรง รถ ม้า จาก สเตชัน รถไฟ เสด็จ สู่ เรือ พระที่ นั่ง อัลเบียน

เวลาที่เสด็จ ผ่าน เมือง เชน แล เมืองเบรวิกนั้น บรรดาราษฎรทั้งเมือง พา กัน มา คอย ชม พระบารมี เบียด กัน แน่น อยู่ ตั้ง แต่ สเตชัน รถไฟ จนถึง ท่า เรือ เวลา รถ พระที่ นั่ง ผ่าน หมู่ คนไป นั้น ราษฎร พา กัน มา ถวาย ช่อ ดอกไม้ แล น้อม คำนับ โดยความเคารพ แลโห่ร้องถวายพระพรไชยมงคล เสียง เซ็งแซ่ เจ้า ท่า ที่ เมือง เบรวิกได้ มาเฝ้า ที่ ท่าเรือ แล ร้องประกาศ ด้วย เสียง อัน ดัง ให้ ราษฎร ทั้งปวง พร้อม กัน โห่ ถวาย ไชย มง คล แล จุด พลุ ถวายคำนับ ๒๑ นัด บรรดา เรือ เล็ก น้อย ใน เมือง เบรวิก แล ตำบล อื่น ๆ ที่ใกล้ เคียง ก็ มา ลอย ลำ ล้อม เรือ พระที่ นั่ง อยู่ เปน อัน มาก นับ ร้อย ทั้ง เรือ กรรเชียง เรือสติมลอนช์ แลเรือไฟ พ้า เบียดเสียดสับสนกัน มี หญิงชายแก่สาวเพียบทุกลำเรือ เสียง จอแจเหมือนกับมี การแข่งเรือหรือ

ออกตลาด เมื่อเสด็จพระราชดำเนินสู่เรือพระที่นั่งแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่ ๓ มัณฑนาภรณ์ แลพระบรมรูปแก่มิสเตอร์อัยเด กับพระราชทานพระบรมรูปแก่มิสเตอร์โลเรนเซน กงสุลเยเนราลสยาม ณกรุงคริสติอาเนีย ในการที่ได้เชิญเสด็จพระราชดำเนินประพาศน้ำตกรูกัน แลที่ต่าง ๆ ในเมืองโนตอดเด็น ทั้งได้เอื้อเฟื้อโดยเสด็จพระราชดำเนินมาจนถึงเมืองเบรวิก กับพระราชทานของที่รลึกแก่มิสเตอร์บลิช นายช่างกล ซึ่งเปนหลานของมิสเตอร์อัยเด แลพระราชทานเหรียญราชรุจิเงิน แก่คนขับรถโมโตคาร์ของมิสเตอร์อัยเด ซึ่งได้ขับรถพระที่นั่งที่โนตอดเด็นนั้น กับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ภัทราภรณ์แก่มิสเตอร์วลเทอร์ เจ้าพนักงานกรมรถไฟ แลมงกุฎสยามชั้นที่ ๕ วิจิตราภรณ์ แก่เจ้าท่าเมืองเบรวิก

เวลา ๒ ทุ่ม เรือพระที่นั่งถอนสมอ แล่นขึ้นไปกลับลำเหนือเมืองเบรวิก แล้วล่องไปทางทิศใต้ ออกจากประเทศนอรเวตรงไปยังเมืองกีล ประเทศเยอรมัน ในระหว่างเวลาที่เสด็จประพาศประเทศนอรเวนั้น จะเปนทางชลมารคก็ดี สถลมารคก็ดี เปนที่สำราญพระราชหฤทัยทุกแห่ง ถึงว่าเสด็จพระราชดำเนินอย่างเงียบ ๆ ก็จริง แต่อาณาประชาราษฎรทราบทั่วกัน เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงไหน ไม่ว่าบ้านเล็กตำบลน้อยอย่างใด ราษฎรพากันมาชุมนุมแสดงความเคารพโดยความชื่นชมยินดีถวายช่อมาลาแลโห่ร้องถวายพระพรไชยมงคลทุกตำบล เมื่อขึ้นประทับ

ตาม ที่ ต่าง ๆ ก็ มี ผู้ มา คอย ชม พระบารมี อยู่ น่าโฮเตลที่ประทับ เปน อัน มาก ถ้า ประทับ ใน เรือ พระที่ นั่ง บรรดา ราษฎร ก็ พา กัน ลง เรือ ใหญ่ น้อย มา ลอย ลำ อยู่ โดย รอบ เรือ พระ ที่ นั่ง ตั้ง แต่ เวลา เช้า จน ค่ำ มืด จึ่ง ซาไป ส่วน รัฐบาล ก็ได้ เอื้อ เฟื้อ จัด เจ้า น่า ที่ ฝ่าย กอง ตระเวร แลกรมรถไฟ มาจัดการรับเสด็จแลโดยเสด็จ ให้เปนการสดวกแก่การเสด็จ ประพาศ ทุก ตำบล ชาวเมืองนอรวีเยียนนั้น มีนิไสยแลอัธยาไศรยดีมาก ดูเปนคนใจ เย็น ไม่หงุดหงิด ในที่ประชุมชนมาก ๆ นับ ร้อย นับพัน หรือ ใน เมืองใหญ่ ๆ เช่น ทรอน เย็ม เบอรเก็น แล สตราวังเงอร์ เปน ต้น ไม่ เห็น ค่อย มี พลตระเวร เลย แต่ ก็ไม่ เห็น มี คน เมาคนพาล หรือ มีการ ทเลาะวิวาท กัน เลย สัก ครั้ง เดียว เห็น แต่ หัว เราะรื่น เริง เกรียว กราว เอิกเกริก สำราญ พวก เด็ก มี ธง ประจำ ตัว เปน เครื่อง เล่น คน ละคัน เมื่อ เห็น รถ ม้า รถไฟ เรือไฟ ผ่านไป ก็ พา กัน ร้องโฮ่รา โบก ธงไปมาโดย ความ รื่น เริง หรือ เก็บ ดอกไม้ ดอก หญ้า ป่า ให้ คน ที่ผ่านไปมา พวก ผู้ ใหญ่ ชาย หญิง ก็ ยิ้ม แย้ม เบิด หมวก น้อม คำนับ ทัก ทาย ปราไส คน เดิร ทาง เสมอ แล ชอบ จับ มือ คำนับ กัน เปน ที่ สุด ไพร่กับ ผู้ดี จับมือ คำนับ กัน ไม่ ถือ กัน ถึง มี คน อด อยาก ยากเข็ญอาไศรย อยู่ ใน ที่ เปลี่ยว ที่ กันดาร มาก ก็ จริง แต่ไม่ มี คน เที่ยว ขอ ทาน จู้ จี้ ดู ต่าง คน ก็ ต่าง หา กินไป ตาม ยาก ตาม จน ตาม กำลัง ของ เขา เปน คน ตรง ๆ อย่าง คนไทย ชาว บ้าน นอก จะพูดจาสนทนาซักไซ้ ไล่ เลียง อันใดไม่ต้องประหยัด ประยั้ง แลไม่ใคร่ เสพ สุรา ด้วย คนเมา เดิรเกะกะตามถนน หน ทางไม่มีเลย

นอก จาก ลักษณ ภูมิ ประเทศ ยัง การ แต่ง กาย ขนบ ธรรมเนียม การ กิน อยู่แล ก่อ สร้าง ใน ประเทศ นี้ ก็ผิด กับ ประเทศ อื่น ๆ ใน ยุโรป เปน อัน มาก ถ้า คนไทย รู้สึก ว่าไทย เมืองใต้ แลไทย เมือง เหนือ กล่าว คือ พล เมือง ใน มณฑล พายัพ ผิด กัน อย่างใด แล้ว ก็ ย่อม จะ สามารถ เล็งเห็น ได้ โดย ง่าย ว่า ประ เทศ นอรเวนี้ ผิด กับ ประ เทศ ทั้ง ปวง ใน ยุโรป อย่างไร

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ ดิน แดน ใน ประเทศ นอรเว ทั่ว แทบ ทุก แห่ง จน เกือบ บรรจบ รอบ คือ เริ่ม ตั้ง แต่ กรุง คริสติอาเนีย ไป ทาง ทิศเหนือ จน สุด ดิน แดน แล้ว ประ พาศ ใน ฟี่ยอด แล ฝั่ง ทเล ข้าง ทิศ ตวัน ตก อ้อม มา ทาง ทิศ ใต้ ทิศ ตวัน ออก จน ถึง เมือง เซน ยัง ทาง โดย รถไฟ อีก สัก ๖ ชั่วโมง ก็ จะ บรรจบ รอบ ถึง กรุง คริสติอาเนีย อีก

ใน ระหว่าง เวลา ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิร ในประเทศนี้ ทรงสำราญ พระราช หฤทัย แล พระกาย ทุก เมื่อ

ตอนที่ ๒๘

จาก ประเทศ นอรเว ถึง เมือง กีล ประเทศ เยอรมนี

เมืองกีล

วันที่ ๒ สิงหาคม ๑๒๖ — เมื่อ คืนนี้ พอ เรือ พระที่นั่งออกห่างฝั่งนอรเว ก็ถูกละลอกใต้น้ำตั้งแต่เวลา ยาม ๑ จน ตลอดรุ่ง เช้าวันนี้ถึงว่าเรือ เดิร ใกล้ฝั่ง ยุตแลนด์ ซึ่ง เปน ที่ กำบัง ก็จริง แต่ ถูก ลม ตวันตก พัด จัด หนาวมาก เปน ละลอก หัวขาวไป ทั้ง ทเล เรือแคลงจัด ตอนกลางวัน เรือ เดิร ใน ระหว่าง หมู่เกาะซำซือ แล เกาะฟุนาน ชิดฝั่ง คลื่น ลม ค่อย สงบ บาง แห่ง เดิรใน ระหว่าง ช่องแคบ จน รู้สึก คล้าย ฟยอด แล เห็น บ้านเมือง ต้น ไม้แล ไร่ นา ทั้ง ๒ ฝั่ง ได้ ถนัด เวลา เที่ยง เรือ ผ่าน เกาะ เอียล์ม อยู่ ใน ระหว่าง ลติจูด เหนือ ๕๖ ดีกรี ๗ มินิต กับ ลองกิจูด ตวัน ออก ๑๐ ดีกรี ๕๘ มินิต เวลา บ่าย ๕ โมง ผ่าน เมือง เฟรเดอริเซีย แล้ว เข้า เดิร ใน ช่องลิตตลเบ็ลต์ เวลา ยาม ๑ เรือ ออก ที่ กว้าง โยก เยก อีก บ้าง เล็ก น้อย เวลา ๕ ทุ่ม ทอด สมอ นอกอ่าวเมืองกีล ประทับแรมราตรี ๑ ระยะ ทาง จาก เมือง เบรวิก ถึง เมือง กีล ๓๒๐ ไมล์ ถูก คลื่น ลม จัด จน เรือ เดิร ห่าง จาก ฝั่ง ไม่ ได้ ต้อง เลียบ ฝั่ง แล ลัด เกาะ มา ใน ระหว่าง เกาะ เล็ก น้อย ถึง กระนั้น เรือ ก็ ยัง ไม่ วาย แคลง ถ้า ตั้ง เข็ม เดิร ตรง ไป ห่าง จาก ฝั่ง แล้ว จะ เปน การ ลำบาก มาก

วันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ แก่เจ้าน่าที่ประจำเรือพระที่นั่งอัลเบียน คือ :—

กับตัน ตี. ดะรัม	นายเรือ	ภ.ช.
ยี. เฮาเวล	ชีฟออฟพี่เซอร์	ท.ช.
เอด. สมิท	ชีฟเอนยิเนีย	ภ.ม.
เอ. วอร์เดอร์	เสกันด์ออฟพี่เซอร์	ว.ม.
บี. บาลลาร์ด	เสกันด์เอนยิเนีย	ว.ม.
ยี. แกมเบล	เทิดเอนยิเนีย	เหรียญมงกุฎทอง
ตี. มินส์	ช่างไฟฟ้า	เหรียญมงกุฎทอง
ยี. บรินตัน	ชีฟสจ๊วด	เหรียญมงกุฎทอง
บี. วอร์เดอร์	เสกันด์สจ๊วด	เหรียญราชรุจิทอง
อาร์. บารตัน		เหรียญราชรุจิทอง
ซี. ทอร์น	พ่อครัวที่ ๓	เหรียญราชรุจิทอง
ดับลยู. ปูล		เหรียญราชรุจิทอง

กับพระราชทานเหรียญราชรุจิเงิน แก่เจ้าน่าที่ต่าง ๆ อีก ๘ นาย ทั้งพระราชทานเงินเปนรางวัล สำหรับแจกจ่ายแก่เจ้าน่าที่ทั้งปวงทั่วไปด้วย ๒๐๐ ปอนด์

กับโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาชลยุทธโยธินทร์ เชิญเครื่องราชอิศริยาภรณ์ไปพระราชทานแก่ชาวประเทศเดนมาร์ก ที่ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ โดยประการต่าง ๆ คือ :—

กะไฮม เอตะสราด กลักสตราดต์	ม.ส.ม.
กอนเฟเรนซราด ไฮเด	จ.ช.
กะไฮม เอตะสราด ลาร์เซน	จ.ม.
เอฟ วอน เจสเซน	ภ.ม.
ไดเรกเตอร์ กรนมัน	ภ.ม.
ไดเรกเตอร์ โฮสต์	ภ.ม.
อินสเปกเตอร์ เจสเปอซัน	ท.ช.
อินสเปกเตอร์ เวสเซ	ท.ช.

วันที่ ๓ สิงหาคม ๑๒๖— เวลาเช้า ๒ โมง เรือพระที่นั่ง ถอน สมอ ใช้จักร์ แล่น ต่อ มา ใน กีลฟ์ยอด เปน ช่อง ทเล ใหญ่ กว้าง แล เห็น ฝั่ง ๒ ข้างได้ ถนัด เต็มไป ด้วยไร่ นา ตำบล บ้าน ป่า เลมาะ โรง งาน ต่าง ๆ ปล่องไฟสลอน แลมีสพานท่าเรือ .หญ่น้อยยื่นออกมาใน ทเล จน ถึง น้ำ ลึก สำหรับ เรือ สิน ค้า ขนาด ใหญ่ แล่น เข้า เทียบ ได้ โดย สดวก กีล ฟ์ยอด นี้ เปน ที่ งด งาม มาก ทั้ง กว้าง ทั้ง ยาว เปน ที่ บัง คลื่น ลม เรือใหญ่ น้อย ทอด สมอ อยู่ ได้ หลาย พันลำ ใน กลาง น้ำ มี เรือใหญ่ น้อย แล่นสวนไปมา อยู่ เสมอ ที่ทอดสมออยู่ก็มาก เปนสเตชั่นเรือรบใหญ่ของประเทศเยอรมัน มี เรือ รบ ใหญ่ น้อย ประจำ ท่า เปน อัน มาก จอด เรียง ราย อยู่ เต็ม อ่าว ใน เวลา นี้ ส่ง เรือ รบ ไป ใน การ ซ้อม รบ เสียโดย มาก แต่ ดัง นั้น ก็ ยัง มี เหลือ อยู่ ประจำท่าไม่ น้อย กว่า ๑๐ ลำ มี เรือรบรูเซีย มาทอดสมออยู่ ด้วย ดู ครึกครื้น อยู่เสมอ แล มี การ แข่ง เรือ บ่อย ๆ

เวลาเช้า ๒ โมงครึ่ง เรือพระที่นั่งแล่นผ่านเรือรบเยอรมัน ชื่อ ปรินซ อาดัลแบร์ต เรือนั้นได้ยิงปืนถวายคำนับเปนพระเกียรติยศ พอสักครู่หนึ่งถ้าป้อมน่าเมือง เข้าช่องแคบที่ปากอ่าว ป้อมแลเรือรบที่ทอดสมออยู่ในอ่าวได้ยิงปืนสลุตพร้อมกัน เปนควันกระหลบ เสียงสเทือนสท้านไปทั้งอ่าว ในขณะนั้นเรือพระที่นั่งแล่นรอช้า ๆ มาในอ่าว เวลาเช้า ๓ โมง นายพลเรือ แอดมิราล วอน ปริตวิตซ์ อุนด์ กัฟฟรอน ผู้บัญชาการสเตชันเรือรบเมืองกีล ได้ส่งนายทหารเรือขึ้นมานำร่อง เวลา ๓ โมง ๑๕ นาที เรือพระที่นั่งทอดสมอที่ท่าเมืองกีล ในขณะนั้น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยุรศักดิ์ พระยาศรีธรรมศาสน อรรคราชทูตประจำพระราชสำนักกรุงเบอร์ลิน มิสเตอร์มาติน บึกเกนแปก กงสุลเยเนราลสยาม ณเมืองแฮมเบิก มิสเตอร์ลอฟตัส ประจำสถานราชทูต แล นายร้อยตรี จำรัส นักเรียนทหารบก กับเจ้าพนักงานที่ห้างกรุปป์ อีก ๓ นาย คือ ลันดราต โรตเจอร์ แฮร์ เบาเวอร์ แลแฮร์ มารกวาร์ดต์ ได้ขึ้นมาเฝ้าบนเรือพระที่นั่ง สักครู่หนึ่ง นายเรือเอก ผู้บังคับเรือรบรูเซีย ซึ่งมาจอดอยู่นั้น ได้มาเฝ้าอีกนาย ๑

ครั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสปราไสแก่ผู้มีชื่อ เหล่านี้ตามสมควรแล้ว จึงมีพระราชดำรัสขอบใจกับต้นเรือพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินขึ้นฝั่ง โดยเรือลอนช์ ซึ่งลันดราต โรตเจอร์ ได้ จัดมาถวาย เสด็จไปประทับณโฮเตลเซบาดอินสตัลต์ ซึ่งตั้งอยู่น่าท่านั้น โฮเตลนี้ใหญ่กว้างมีห้องต่าง ๆ สบายน่าอยู่ เปนโฮเตลไปรเวตของห้างกรุปป์ มีกำหนดเปิดแต่ปีละ ๙ เดือน ปิดในฤดูหนาว

เวลาเช้า ๔ โมง ๔๕ นาที เสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้าประพาศบ้านเมือง เมืองกีลนี้ เปนเมืองใหญ่ที่สุดในมณฑลฮลส์ไตน มีพลเมืองประมาณ ๑๗๕,๐๐๐ มีไร่นาแลการค้าขายบริบูรณ์ ชาวเมืองทำงานในโรงเครื่องจักรต่าง ๆ มาก มีโรงต่อเรือรบของรัฐบาล แลโรงต่อเรือรบของห้างกรุปป์ แลโรงเครื่องจักรบริษัทอื่น ๆ อีกหลายโรงตั้งอยู่ตามริมน้ำ บรรดาโรงงานเหล่านี้รวมกัน มีลูกจ้างทำงานไม่ต่ำกว่า ๒๐,๐๐๐ คน รถพระที่นั่งได้ผ่านไปตามถนนใหญ่ อันเต็มไปด้วยร้านตลาดขายของต่าง ๆ แลมีรถรางเดิรสับสนคับคั่ง แล้วผ่านวังปรินซเฮ่นรี่ พระราชอนุชาของพระเจ้าเอมเปรอ ไปตามถนนเล็ก มีต้นไม้ครึ้ม ๒ ข้างทาง มีบ้านเรือนเปนวิลลารูปแปลก ๆ กันในระหว่างต้นไม้ ผ่านไปทางสระใหญ่ ซึ่งเปนที่เดิรเล่นสำราญ มีเรือนไม้บ้นลมเปนรูปเหรา แบบนอรเว แล้วเข้าป่าระหง ต้นไม้สูงใหญ่ร่มรื่นพื้นเตียน เปนที่เดิรเล่นอันน่าเพลิดเพลิน ต่อนั้นไปเลียบชายทเลมา จนถึงที่อาบน้ำ ที่น่าโฮเตลที่ประทับ เสด็จทอดพระเนตรที่อาบน้ำนี้ ทำผิดกันกับที่เมืองออสเตนด์หรือเมืองสกาเกน คือปลูกเรือนแพลงไปในทเลเหมือนกับทิมดาบ แต่ตรงกลางเปนน้ำไม่ใช่สนาม ตามแถวทิมโดยรอบนั้น กั้นเปนห้องเล็ก ๆ สำหรับผลัดผ้าแต่งตัว น้ำนั้นกั้นไว้เปน ๒ ตอน ตอนหนึ่งตื้นมาก เพียงประมาณศอกเศษ สำหรับให้เด็กแลคนที่ว่ายน้ำไม่เปน ลงอาบแลหัดว่ายน้ำ ถัดไปอีกตอนหนึ่งนั้น น้ำลึกตั้งแต่ ๒ ศอกถึง ๔ ศอก

สำหรับ ผู้ ใหญ่ อาบ ตรง ปลาย ที่ สุด มี หอคอย สำหรับ กระโจน น้ำ เปน หอ ๓ ชั้น ชั้น สูง ที่ สุด สูง จาก น้ำ ประมาณ ๔ วา ห้ามไม่ ให้ เด็ก ขึ้น ไป กระโจน เพราะ อาจ จะ เปน อันตราย ได้ ที่ อาบ น้ำ นี้ เขา ทำ เปน ๒ ตอน สำหรับ ผู้ ชาย ตอน หนึ่ง แล ผู้ หญิง อีก ตอน หนึ่ง เวลา เที่ยง เสด็จ กลับ ถึง โฮเตลเซบาดอันสตัลต์

ครั้น เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน แล้ว นาย พลเรือ ผู้ บัญชาการ สเตชัน เรือ รบได้ มา เฝ้า เวลา บ่าย ๓ โมง ครึ่ง เจ้า น่าที่ ห้าง กรุปป์ ได้ มา เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิรโดย เรือ ลอนช์ ทอด พระเนตร์ โรง ต่อ เรือ ของ ห้าง นั้น เปน ที่ใหญ่ กว้าง มีโรง เรือ แลโรง งานใหญ่ ๆ หลาย หลัง โรง เรือ นั้น เปนโรง เหล็ก ทั้ง เครื่อง หลังคา กระจก สูง แล กว้าง ยาว พอ เรือ รบ ขนาดใหญ่ อยู่ได้ มี อยู่ สัก ๖ หลัง ติด ๆ กัน พอ เสด็จ ถึง ท่าโรง งาน มี แตร วง กรม ทหาร เรือ บรรเลง เพลง ต่าง ๆ รับ เสด็จ อยู่ ที่ ท่า แล้ว เจ้า น่า ที่ ผู้ อื่น ๆ ได้ พา กัน มา เฝ้า เชิญ เสด็จ ประพาศ ใน โรง งาน ต่าง ๆ อัน ใหญ่ โต เต็มไป ด้วย เครื่อง จักร์ ใหญ่ น้อย ตาม พื้น มี เครื่อง จักร์ ต่าง ๆ เตา เผา แล หลอม รีด ตัด แผ่ เหล็ก พืด เปน รูป ต่าง ๆ ดู ง่าย ดาย เหมือน กับ ปั้น เล่น ข้าง บน หลังคา มี แม่ แรง หัว แผ่น เหล็ก ใหญ่ ๆ เดิร บน ราง ยก แผ่น เหล็ก กว้าง ยาว ตั้ง ๓ วา ๔ วา หนา ตั้ง ศอก จาก ที่ หนึ่งไป ส่ง อีก ที่ หนึ่ง อันแรง คน สัก ๑๐๐ คน ก็ไม่ สามารถ จะ ยกได้ ตาม ทาง นอก ชาย คาโรง งาน ต่าง ๆ มี ราง รถไฟ เดิร สับ สน สำหรับ บรรทุก ของไป มา ตลอด ถึง กัน ทุก หน ทุก แห่ง

เสียง เครื่อง มือ เครื่อง จักร์ เซ็งแซ่ พูด กันไม่ ใคร่ได้ยิน โรง ต่อเรือ ของ ห้าง กรุปป์ ที่ เมือง กีล นี้ พึ่ง เริ่ม สร้างได้ ๕ ปี มา แล้ว นี่ เอง แต่ เจริญ เร็ว มาก เดี๋ยว นี้ มี คน ทำ งาน ประมาณ ๔๐๐๐ แต่ถ้า เวลา มี งาน ฉุก เฉิน มาก อาจ จะ เรียก คน งาน เพิ่มได้ อีก รวม เปน ๗๐๐๐ ด้วย กัน เมื่อ ทอด พระเนตร์ โรง งาน หลายโรง แล้ว เจ้า น่าที่ เชิญ เสด็จ ประทับ เสวย เครื่อง ว่าง ที่ ตึก ออฟฟิศ ทอด พระเนตร์ แบบ เรือ รบ ที่ เขาได้ สร้าง ต่าง ๆ แล้ว เชิญ เสด็จไป ทอด พระเนตร์ เรือ ที่ กำลัง ต่อ อยู่ใน น้ำ มีเรือ รบ เยอรมัน ขนาดใหญ่ ลำ ๑ เรือ สังหารโตปิโด ของ ประเทศ เตอรกี ๒ ลำ กับ เรือโตปิโดใต้ น้ำ ของ ประเทศ รูเซีย อีก ๒ ลำ ประเทศ เหล่านี้ ส่ง นาย ทหาร เรือ แล นาย ช่าง กล มา ประจำ อยู่ ที่ ห้าง เพื่อ คอย ตรวจ ติเติม การ ต่าง ๆ ใน เวลา ที่ ต่อ เรือ นั้น นาย ทหาร เรือ รูเซียได้ มา เฝ้า อีก

โรง ต่อ เรือ ที่ เมือง กีลนี้ เปน แต่โรง งาน ขนาด เล็ก ของ ห้างกรุปป์ เขา ยัง มีโรง งาน ที่ อื่น อีก หลาย แห่ง โรง งานใหญ่ที่ สุด นั้น ตั้ง อยู่ ที่ เมือง เอสเซน เปนโรง ทำ อาวุธ เครื่อง ปืนใหญ่ ต่าง ๆ มี คน ทำ งาน ที่ นั้น ประมาณ ๓๕๐๐๐ โรง งาน นั้นใหญ่โต เท่า กับ เมือง ขนาดใหญ่ เมือง หนึ่ง ถ้า จะ รวม คน ที่ ทำ งานใน ห้าง กรุปป์ หมด ด้วย กัน แล้ว มี คนไม่ ต่ำ กว่า ๖๐๐๐๐ ด้วย กัน

ครั้น ทอด พระเนตร์ โรง งาน แล้ว เสด็จ พระราชดำเนิร โดย เรือลอนช์ ประพาศ ท่าเล บ้าน เมือง ทอด พระเนตร์ คลองไกเซอร์ วิลเฮล์ม มี พระ รูป หล่อ พระเจ้า เอมเปรอ วิลเฮล์ม ที่ ๑ ซึ่งได้ ทรง เริ่ม การ ขุด คลองนี้

ในปี ๑๘๘๗ อยู่ที่ตรงปากคลอง แต่คลองนั้นพึ่งแล้วเสร็จเมื่อปี ๑๘๙๕ ในรัชกาลของพระเจ้าวิลเฮล์มที่ ๒ นี้ รัฐบาลต้องใช้เงินในการขุดคลองนี้ ๑๕๖,๐๐๐,๐๐๐ มาร์ก (ประมาณ ๓,๓๐๐,๐๐๐ ชั่ง) เปนคลองใหญ่ ขุดติดต่อในระหว่างเมืองกีลแลแม่น้ำเอลบ์ แล้วจะขึ้นไปเมืองแฮมเบิกก็ได้ หรือจะลงทเลเหนือก็ได้ ไม่ต้องอ้อมไปทางแหลมยุตแลนด์ ที่เปนทางไกล แลถ้าเปนเวลาสงคราม อาจจะมีอันตรายในระหว่างทางนั้นได้ คลองยาวประมาณ ๑๐๐ กิโลเมเตอร์ ลึก ๓๐ เมเตอร์ เรือรบขนาดใหญ่แลเรือสินค้าเดิรได้โดยสดวก มีที่สำหรับเรือใหญ่หลีกกันได้ตามระยะทางหลายแห่ง คลองนี้รัฐบาลได้ขุดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการทหาร แต่ในระหว่างเวลาปรกติอนุญาตให้เรือสินค้าเดิรเข้าออกได้ เพื่อเก็บผลประโยชน์สำหรับบำรุงคลอง มีประตูน้ำขังน้ำไว้ข้างหัวคลองแลท้ายคลอง ระดับน้ำในคลองเท่ากับระดับน้ำทเล เรือเดิรในเวลาประมาณ ๑๐ ชั่วโมงจึงจะตลอด เพราะห้ามไม่ให้แล่นเร็วกว่าชั่วโมงละ ๑๐ กิโลเมเตอร์ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำเปนละลอกกระทบฝั่งทลาย เวลาบ่าย ๕ โมง ๔๕ นาทีเสด็จพระราชดำเนิรกลับถึงโฮเตลที่ประทับ

เวลาทุ่มครึ่ง พวกห้างกรุปป์ เชิญเสด็จในการเลี้ยงที่เซบาดเรสเตอรอง ซึ่งตั้งอยู่ติดกับโฮเตลที่ประทับ พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการทุกนาย เมื่อจวนจะเสร็จการเลี้ยงแล้ว

ลันดราต โรตเจอร์ หัวน่าห้าง กรุปป์ ที่เมืองกีล ได้ยืนขึ้นกล่าวคำถวายพระพรไชยมงคลในนามของแฮร์กรุปป์ วอน โบเลน อุนด์ ฮัลบาก เจ้าของห้างว่า ในการที่เสด็จพระราชดำเนินมาถึงเมืองกีลนั้น บรรดาเจ้าน่าที่ในห้างนี้ มีความชื่นชมยินดีเปนที่สุด แลที่ได้เสด็จมาประทับ ณท่ามกลางที่ประชุมนี้ ย่อมเปนเกียรติยศแก่ห้างกรุปป์เปนอย่างยิ่ง เสียดายแต่เจ้าของห้างไม่สามารถที่จะมาเฝ้าในที่นี้ได้เท่านั้น จึ่งได้มอบฉันทะให้ลันดราตโรตเจอร์ แลเจ้าน่าที่ที่อยู่ในที่ประชุมนี้ จัดการรับเสด็จโดยเต็มกำลัง เขาได้ทราบเกล้า ฯ อยู่ว่า เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินประพาศยุโรปครั้งก่อนนั้น ได้ทรงพระกรุณาแก่มิสเตอร์กรุปป์นายห้าง ซึ่งถึงแก่กรรมเสียแล้ว ทั้งได้ทรงแสดงพระราชหฤไทยช่วยในส่วนความเจริญของห้างนี้เปนอันมาก มาครั้งนี้จึ่งได้ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ เชิญเสด็จทอดพระเนตรโรงต่อเรือซึ่งสร้างขึ้นใหม่ อันไม่ใช่เปนโรงสร้างเครื่องมือสำหรับก่อการสงคราม แต่เปนโรงสำหรับสร้างเครื่องระงับสงคราม แลรักษาความสงบเรียบร้อย เพราะฉนั้นจึ่งหวังด้วยเกล้า ฯ ว่า แต่กาลครั้งก่อน ซึ่งได้ทรงพระมหากรุณาแก่แฮร์กรุปป์ผู้ถึงแก่กรรมแล้วอย่างไร ในสมัยนี้คงจะทรงพระมหากรุณาแก่แฮร์กรุปป์วอนโบเลน

อุนด์ฮัลบาก ผู้เปน บุตร์ เขย แล ผู้รับ ทำ การ สืบตระกูลใน ห้าง นี้ ต่อไป เช่น นั้น เหมือน กัน ครั้น กล่าว แล้ว ที่ ประชุม พร้อม กัน ดื่ม ถวาย พระพร ไชย มงคล แตร วง บรรเลง เพลง สรรเสริญ พระบารมี

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ เปนใจ ความ โดย ย่อ ว่า มิสเตอร์ กรุปป์ คน ก่อน นั้น เกิด ร่วม วัน ร่วม ปี กับ พระ บรม ราช สมภพ จึ่งได้ ทรง เปน ที่ คุ้น เคยโดย เร็ว แล ทรง ถือ พระองค์ อย่าง สหาย ของ แฮร์ กรุปป์ ผู้ นั้น อัน การ งาน ของ ห้าง กรุปป์ที่ได้ เสด็จ ทอด พระเนตร์ ใน วันนี้ เปน ที่ น่า สรรเสริญ มาก เพราะ ได้ เริ่ม สร้าง โรง ทำงาน ขึ้นใหม่ ใน เร็ว ๆ นี้ เท่า นั้น การ ก็ ยัง เจริญได้ ดี ถึง เพียงนี้ เปน อัน ส่อให้ เห็นได้ว่า วอนโบเลน อุนด์ ฮัลบากนี้ เปน ผู้ มี ความ สามารถ สมควร รับ น่าที่ สืบ ตระกูล แฮร์ กรุปป์ ซึ่ง ล่วง ลับไป แล้ว นั้นได้ จึ่ง ทรง เรียก ที่ ประชุมให้ ดื่ม พระราชทาน พร แก่ แฮร์กรุปป์วอนโบเลน อุนด์ ฮัลบาก แล ภรรยา คือ บุตรี ของ กรุปป์ คน ก่อน นั้น ทั้ง สำหรับ ความ เจริญ ของ ห้าง ด้วย

เมื่อ เสวย แล้ว สัก ครู่ หนึ่ง ลันดราต โรตเจอร์ เชิญ เสด็จ ขึ้นไป ทอด พระเนตร์ ห้อง สโมสร แข่ง เรือ (อิมเปียเรียลย็อตคลับ) ซึ่งอยู่ชั้นบน เหนือเรสเตอรอง ขึ้นไปนั้น ทอดพระเนตร์ห้องแต่งพระองค์เอมเปรอวิลเฮล์ม ซึ่ง จัด อย่าง ห้องใน เรือ พระ ที่นั่ง แล้ว ประทับใน ห้อง ประชุมใหญ่ จน เวลา ๕ ทุ่ม เสด็จ พระราช ดำเนิร กลับโฮเตล ที่ ประทับ

บ่าย วันนี้ ทรง พระ กรุณาโปรด เกล้า ฯ พระราชทาน เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ แก่ พวก ห้าง กรุปป์ คือ

ลันดราต ดี โรตเจอร์	จ. ม.
แฮร์ บาเวอร์	ม. ม.
แฮร์ มารกวาร์ดต์	ม. ม.
แฮร์ สเตียนเน็ก	ภ. ม.
แฮร์ ฮุปเนอร์	ภ. ม.

กับโปรดเกล้า ฯ ส่ง เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ จ. ช. ไป พระราชทาน แฮร์ กรุปป์ วอน โบเลน อุนด์ ฮัลบาก

ตอนที่ ๒๙

จากเมืองกีล ถึงกรุงเบอร์ลิน

กรุงเบอร์ลิน

วันที่ ๔ สิงหาคม ๑๒๖ เวลาเช้า ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้าจากโฮเตลเซบาด อันส์ตัลต์ ประทับ ณห้องหลวงที่สเตชันรถไฟ พระยาชลยุทธโยธินทร์ แลพนักงานห้างกรุปป์ทั้งปวง ได้มาเฝ้าส่งเสด็จพระราชดำเนินที่สเตชัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ส่งเครื่องราชอิศริยาภรณ์แลเหรียญไปพระราชทานแก่ข้าราชการเยอรมันแลผู้จัดการรับเสด็จ คือ

แฮร สเตพั้นส	นายสเตชันรถไฟ	ภ. ม.
แฮร เอ็มเซน	ผู้บังคับกองตระเวร	ภ. ม.
ไดเรกเตอร์ ปอตต์	นายแตรวงทหารเรือ	ท. ช.
ทอมมัส เดนนิส	ผู้จัดการโฮเตลเซบาด อันส์ตัลต์	ว. ม.
วลเตอรไฮน์	ผู้จัดการย็อตคลับ	ว. ม.
ฮันส์เลอร์	นายสิบกองตระเวร	เหรียญราชรุจิทอง
ฮันส์ชิลต์	พลตระเวร	เหรียญราชรุจิเงิน
ชิมมามันน์	พลตระเวร	เหรียญราชรุจิเงิน

เวลา ๔ โมงครึ่ง รถไฟใช้จักร์ออกจากเมืองกีลไปกรุงเบอร์ลิน ทาง ๓๗๒ กิโลเมเตอร์ ตามทางหยุดพักที่เมืองเนอมุนส์เตอร์ มี

พลเมืองประมาณ ๒๗,๕๐๐ มีการทอผ้าด้วยเครื่องจักร์เปนสินค้าสำคัญ เมืองอัลโตนา ตั้งอยู่ข้างฝั่งเหนือแห่งแม่น้ำเอลบ์ มีพลเมือง ๑๖๒,๐๐๐ เมืองแฮมเบิก แลเมืองวิตเต็นแบร์ช มีพลเมือง ๑๖,๕๐๐ เสวยพระกระยาหารกลางวันในรถระหว่างเมืองอัลโตนากับเมืองวิตเต็นแบร์ช

ภูมิประเทศตามระยะทางเปนที่ราบ บริบูรณ์ด้วยการเพาะปลูกตลอดไป มีทุ่งนาไร่สวนอันใหญ่กว้าง มีป่าสนแลไม้อื่น ๆ ใหญ่น้อย เปนป่าระหง ป่าเกริน ป่าเลมาะ คั่นกันกับทุ่งนา มีตำบลบ้านแลเมืองเล็กน้อยตั้งอยู่ตามป่าเหล่านั้นทุกแห่ง ทั้งมีลำน้ำลำคลองน้ำเปี่ยมฝั่งตลอดฤดูกาล

เวลาบ่าย ๔ โมง ๑๐ นาที ถึงกรุงเบอร์ลิน มีพระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการรับเสด็จคือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์ พระองค์เจ้าดิลกนพรัฐ พระเจ้าวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าศิริวงษ์วัฒนเดช หม่อมเจ้าสมบูรณ์ศักดิ์ หม่อมเจ้าพันธุประวัติ ในพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ พระเสนีพิทักษ์ หลวงพินิจวิรัชกิจ หลวงโสภณเพชร์รัตน์ มิสเตอร์เกอิเนียส บารอนปล วอนเมอรลิง กงสุลเยเนราลสยามณกรุงเบอร์ลิน มีพระราชดำรัสกับพระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการแล้ว เสด็จพระราชดำเนิรโดยรถม้าจากสเตชั่น มาประทับณโฮ่เตลแดร์ไกเซอร์ฮอฟ ตามทางมีราษฎรมา

เบี่ยดกันคอยชมพระบารมี แลแสดงความเคารพถวายพระพรไชยมงคล โดยความชื่นชมยินดีเป่นอันมาก

โฮเตลไกเซอร์ฮอฟ เปนโฮเตลขนาดใหญ่ในกรุงเบอร์ลิน รับคนได้ประมาณ ๔๐๐ ห้องนอน ห้องนั่ง ห้องรับแขก ห้องเลี้ยงอาหาร กว้างขวาง สบาย แลมีเครื่องโทรศัพท์ประจำห้องทุกห้อง

เวลาก่อนเสวยพระกระยาหารค่ำ โปรดเกล้าฯ ให้นายแพทย์ผู้มีชื่อเสียง ๔ นาย ตรวจพระกาย คือ

โปรเฟสเซอร์	เกราซ์	กรุงเบอร์ลิน	๑
โปรเฟสเซอร์	เกรล	เมืองไฮเดลเบิก	๑
โปรเฟสเซอร์	ฟอน นอร์เดน	กรุงวิเอนนา	๑
โปรเฟสเซอร์	ไมเยอร์	กรุงเบอร์ลิน	๑

เมื่อตรวจพระกายเสร็จแล้ว นายแพทย์ทั้ง ๔ นี้ไปประชุมปฤกษากันอยู่จนเวลา ๒ ยาม จึงพร้อมใจกันทำความเห็นกราบบังคมทูลพระกรุณาโดยพิสดาร สรุปรวมใจความโดยย่อว่า พระโรคซึ่งมีอยู่ในพระกายแต่เดิมมานั้น ยังไม่เปนปรกติ ควรเสด็จไปประทับรักษาพระองค์ ที่เมืองฮอมเบิก ประมาณเดือน ๑ เพื่อได้สรงแลเสวยน้ำแร่ที่ตำบลนั้น

กรุงเบอร์ลิน

กรุงเบอร์ลินตั้งอยู่ ๒ ฝั่งน้ำสเปร มีพลเมืองประมาณ ๒,๕๐๐,๐๐๐ กว้างประมาณ ๒๕ ตรางไมล์ อยู่เหนือระดับทเลประมาณ ๕๐ เมเตอร์

นับว่าเปนเมืองใหญ่ในทวีปยุโรป ถัดเมืองลอนดอนแลปารีศลงมา แลถ้าจะเปรียบกับเมืองต่าง ๆ ทั้งโลก เปนที่ ๔ เพราะเมืองนิวยอกประเทศอเมริกายังใหญ่กว่า ตามทางเมื่อจวนจะถึงเมืองนั้น มีรถไฟสายอื่น ๆ มารวม ลอดกันข้ามกันสับสนหลายสาย มีสพานข้ามทางรถไฟแลข้ามถนนธรรมดา รถไฟเดิรบนหลังคาเรือนอย่างกรุงลอนดอนแลปารีศ โดยรอบเมืองมีไร่แลสวนไม้ผลไม้ดอก ทั้งมีโรงสูบน้ำสำหรับใช้ในเมือง แลโรงทำไฟฟ้า ไฟแก๊ซ แลอื่น ๆ แลเห็นปล่องไฟสูงใหญ่พ่นควันโขมงอยู่รอบเมือง

ในเมืองเปนที่งดงาม มีถนนใหญ่กว้างราบรื่น ปลูกต้นไม้ร่ม ๒ ข้างทาง ตึกรามใหญ่โตรโหถานงดงาม ทำรูปแปลก ๆ กัน แลมีสนามกลางเมือง ประตูไชย หลักไชย แลรูปหล่อ รูปศิลาเปนอันมาก ทั้งมีสวน วนะ ที่เที่ยว ที่ดู อันน่าเพลิดเพลินหลายแห่ง ความงามเปนที่ ๒ กรุงปารีศ ตึกบ้านสถานที่ไม่ใคร่เหมือนกัน ถนนหนทางไม่ใคร่จะซับซ้อนซอกแซกมาก จำทางไม่ยากเช่นกรุงลอนดอน มีโรงพยาบาลใหญ่น้อยเปนอันมาก ทั้งมีวิทยาลัยใหญ่ มีนักเรียนประมาณ ๗๐๐๐ แลมีกองทัพรักษาอยู่ประมาณ ๓๐,๐๐๐

ในประเทศเยอรมนีนี้ จะไปในที่ใด ๆ ย่อมพบทหารเกลื่อนกลาดอยู่ทุกแห่ง ล้วนรูปร่างองอาจสง่า สมดังที่โลกนิยมกันว่าเปนเมืองทหาร รัฐบาลบำรุงทหารอย่างแขงแรงที่สุด การสร้างรถไฟ

ขุดคลอง ทำถนนแลโทรเลขโทรศัพท์ ก็คิดเพื่อประโยชน์ในราชการทหารเปนเบื้องต้นทั้งสิ้น รถไฟในประเทศนี้เปนของรัฐบาลหมด ไม่เปนของบริษัทเหมือนในประเทศอื่น ๆ โดยมากในทวีปยุโรป ทหารจะเดิรทางไปแห่งใด ก็ลดราคาค่าเดิรทางน้อยกว่าปรกติหลายเท่า จะไปดูลครก็ได้ลดค่าตั๋วที่นั่ง จะไปพักในโฮเตลก็ได้ลดค่าที่อยู่ ทั้งเมื่อเวลาออกนอกราชการทหารแล้ว รัฐบาลแลบริษัทต่าง ๆ ก็หาตำแหน่งให้เข้าทำการตามชั้นบรรดาศักดิ์แลความรู้ เช่นนายสเตชันแลพนักงานรถไฟทั้งปวง ล้วนเปนทหารนอกราชการเกือบทั้งสิ้น ถึงแก่คร่ำอย่างไดก็ยังเดิรอกแอ่นยืนตัวตรง ไม่ทิ้งท่าทหาร บรรดานายแลพลตระเวรก็คัดทหารเก่า ๆ มาเปนโดยมาก ชาวไร่ชาวนาหรือคนทำงานในบริษัทแลห้างต่าง ๆ ก็มีกิริยาท่าทางเปนทหารไปหมด ดูน่าปลื้มใจยิ่งนัก

กองทัพประเทศเยอรมันในเวลาปรกติ มีทหารประมาณ ๗๐๐,๐๐๐ คือมากกว่า ๑ ใน ๑๐๐ ของบรรดาพลเมืองชายหญิงรวมกันนิดหน่อย แต่ในเวลาสงคราม อาจจะระดมทหารได้ถึง ๔,๐๐๐,๐๐๐ กว่า

รถไฟนั้น ในเวลาปรกติมีกำหนดเวลาเดิรอย่างหนึ่ง แต่เมื่อเกิดสงครามขึ้นแล้ว ต้องอยู่ในบังคับทหาร แลใช้กำหนดเวลาเดิรรถตามแบบที่กรมทหารเตรียมไว้เปนความลับในกรมบัญชาการทั้งสิ้น เขาเตรียมการสงครามอยู่เสมอ คือเรียบเรียงคำสั่งแลแบ่ง

น่าที่ ตั้งแต่ ชั้น สูง คือ กอง ทัพ กอง พล ตลอด ลงไป จน ถึง น่าที่ สำหรับ ตัว นาย ทหาร ผู้ น้อยโดย พิสดาร จน ถึง กำหนดได้ว่า ให้นาย ทหาร ผู้ นั้นไป รับ ม้า แล หญ้า ฟาง ที่ ตำบล นั้น แล้วไป ระดม ทหาร ที่ ตำบล นั้น รับ เสบียง แล เสื้อ ผ้า ที่ ตำบล นั้น ไป รวม กรม หรือ กอง ที่ ตำบล นั้น เวลา นั้น ดัง นี้ เปน ต้น เพราะ ฉนั้น เมื่อ รัฐบาล ออก ประกาศ ศึก เมื่อ ใด รถไฟ ก็ ลง มือ เดิร ตาม กำหนด เวลา ของ ทหาร เมื่อ นั้น คำสั่ง ต่าง ๆ ก็ ส่ง แจก จ่าย ออกไป การ ต่าง ๆ ก็ เดิร เหมือน เครื่อง จักร์ อาจ จะ รวม กำลัง กอง ทัพได้ ทั่ว ทั้ง เมือง อัน พร้อม เพรียง ด้วย ทหาร เสบียง พาหนะ เครื่อง อาวุธ ยุทธภัณฑ์ ยุทธอาภรณ์ โดย ทุก ประการ

วัน ที่ ๕ สิงหาคม ๑๒๖ — เวลา เที่ยง ๓๐ นาที พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิร ทอด พระเนตร์ โบถใหญ่ แล้ว ประพาศร้าน เวลา บ่าย ๒ โมง เสด็จ กลับ มา เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน ที่โฮเตล ไกเซอร์ฮอฟ ที่ ประทับ ครั้น เสวย แล้ว นาย แพทย์ โปรเฟสเซอร์ วอน นอร์เดน ได้ มาเฝ้า เวลา บ่าย ๔ โมง ๔๕ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิรโดย รถม้า ไป ณ สเตชัน รถไฟ ฟ้าใต้ ดิน เสด็จ ประพาศ สวน สัตว์ รถไฟ ฟ้าใน เมืองนี้ ทำ พิสดาร มาก รถ ก็ สอาด แล แล่น ถี่ ทอย กันไป แทบ ทุก นาที มีคนโดย สาร แน่น อยู่เสมอ ทุก เที่ยว เวลาแรก ออก จาก สเตชัน นั้น รถ เดิร ใต้ ดิน อย่าง ที่ กรุง ปารีศ แล ลอนดอน พอ ถึง

ที่ลุ่ม รถกลับขึ้นไปเดิรเหนือหลังคาเรือน ข้ามทางรถไฟถนนรถม้า แลลำคลอง ยอดไม้ตามริมถนนซึ่งอยู่ข้างล่างขึ้นมาเปนรั้วอยู่ริมทางรถไฟฟ้าซึ่งแล่นอยู่บน ไปบนหลังคาสักหน่อย พอถึงที่ดอนกลับลงไปเดิรใต้ดินอีก แล้วก็โผล่ขึ้นไปแล่นข้างบนอีก เปลี่ยนกันอยู่ดังนี้เสมอ การก่อสร้างดูพิสดารน่าชมยิ่งนัก เมื่อเสด็จถึงสวนสัตว์ มีโปรเฟสเซอร์ เฮ็ก ไซเอนติฟิกเอนจิเนีย กับแฮร์ไมสเนอร์ เจ้าพนักงานสวนมาเชิญเสด็จประพาศโรงเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ

สวนสัตว์ที่กรุงเบอร์ลินนี้ เปนที่ใหญ่กว้าง การก่อสร้างก็งดงาม มีสัตว์มาก คล้ายกับที่เมืองแฟรงก์ฟอต แต่ไม่มีอ่างปลา มีสนามน้ำพุ แลที่ประชุมบริโภคของว่าง โรงเลี้ยงอาหาร มีแตรวงผลัดเปลี่ยนกันบรรเลงเพลงต่าง ๆ มีคนมาเที่ยวทั้งกลางวันแลกลางคืนเปนอันมาก เวลากลางคืนจุดไฟฟ้าสว่างทั่ว แลฉายน้ำพุด้วยไฟฟ้าเปนสีต่าง ๆ บรรดาโรงเลี้ยงสัตว์นั้นสร้างต่าง ๆ กัน สัตว์มาแต่เมืองใดก็ทำโรงให้อยู่ตามแบบการก่อสร้างของเมืองนั้น เช่นสัตว์ที่มาจากเมืองจีน ก็ก่อเปนตึกจีนให้อยู่ ที่มาจากประเทศอินเดีย ก็ก่อตึกอินเดียน ที่มาจากประเทศอียิปต์ ก็ก่อตึกแบบอียิปต์ มีรูปปีรมิดแลทเลทรายเปนต้น น่าดูน่าชมมาก

เมื่อทอดพระเนตร์สัตว์ต่าง ๆ ทั่วแล้ว ประทับเสวยเครื่องว่างในตึกเรสเตอรอง เวลาที่เสด็จถึงเรสเตอรองนั้น แตรวงได้บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ๓ จบ ครั้นเสวยแล้ว เวลาย่ำค่ำ ๓๐ นาที

เสด็จ พระราช ดำเนิร กลับโดย รถ ม้า ผ่าน มา ทาง ติเยร์ การ์เตน เปน ป่า งดงาม ต้นไม้สูงใหญ่ครึ้ม มี สระ น้ำแล ทาง เดิร เที่ยว เล่น นั่งเล่น ทำนองไฮด์ป๊าก ที่ เมือง ลอน ดอน แล้ว ออก ถนน มีชื่อใน ภาษาเยอรมัน แปล ว่า ชนะ สงคราม เปน ถนน งาม กว้าง สอง ข้าง ทาง มี สเตจู พระ รูป พระเจ้าแผ่นดิน ประเทศ ปรูเซีย ทั้งปวง ประมาณ ๔๐ พระองค์ ผ่าน มาใกล้ ตึก ที่ ทำ การ กรม เสนาธิการ ทหาร บก เปน ตึก สูง สง่าใหญ่ กว่า ศาลา ยุทธนาธิการ แล้ว แวะ ประพาศ ร้าน ตาม ทาง บ้าง เวลาทุ่ม ๑ กับ ๔๐ นาที เสด็จ ถึง โฮเตล ที่ ประทับ

วันนี้ ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มงกุฎ สยาม ชั้น ที่ ๓ มัณฑณาภรณ์ แก่มิสเตอร์ มาร์ ติน บิ๊กเก็นแป็ก กงสุล เยเนราล ณเมือง แฮม เบิก

วันที่ ๖ สิงหาคม ๑๒๖ เวลา เช้า ๓ โมง นายแพทย์ โปรเฟสเซอร์ ไม เยอร์ ได้ นำ นาย แพทย์ พิเศษใน การ รักษา ตา ชื่อ ดอกเตอร์ มือร์ซาม มา ตรวจ พระ เนตร์ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ครั้น ตรวจ เสร็จ แล้ว เวลา เช้า ๔ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิร โดย รถ ม้า ประทับ รถไฟ ออก จาก กรุง เบอร์ ลิน ไป ทอด พระเนตร์ โทรเลขไม่ มี สาย ที่ ตำบล เนาเวน ทาง จาก กรุง เบอร์ ลิน ประมาณ ๔๕ นาที พอ เสด็จ พระราช ดำเนิร ถึง ตำบล เนา เวน แฮร์ บาร์กมันน์ ผู้ จัด การ โทรเลข ไม่ มี สาย แล เจ้า พนักงาน อื่น ๆ อีก ๒–๓ นาย มา เฝ้า แล้ว เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิร โดย รถโมเตอร์คาร์ ไป ยัง สเตชันโทรเลข ทาง ๑๐ นาที เมื่อ

เสด็จไปถึง เคานต์ อาร์โก ผู้เริ่มคิดใช้โทรเลขนี้ แลเจ้าน่าที่อื่น ๆ อีกหลายนายได้มาเฝ้า แล้วเชิญเสด็จทอดพระเนตร์เครื่องไฟฟ้า (เปนเครื่องส่ง) ในห้องชั้นบน แฮร์บาร์กมันน์ ได้เชิญเสด็จประทับพระเก้าอี้ แล้วกราบทูลอธิบายหัวข้อในวิธีใช้โทรเลขไม่มีสายโดยย่อ ได้ความว่า มูลเหตุแห่งโทรเลขไม่มีสายนี้ เกิดจากบัญญัติของโปรเฟสเซอร์แมกซเวล คนอังกฤษ ซึ่งอ้างว่ากำลังของแสงไฟฟ้า แลกำลังของแสงสว่างนั้น เปนอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะฉนั้นเมื่อกำลังของแสงสว่างส่องไปได้ไกลถึงไหน กำลังไฟฟ้าก็ควรจะแล่นไปในอากาศได้ถึงนั่นเหมือนกัน โดยไม่ต้องใช้สายลวด แลวิถีซึ่งแสงสว่างแล่นไปนั้น ย่อมเปนสัณฐานเหมือนอย่างลูกคลื่น วิถีของไฟฟ้าก็ย่อมเปนเช่นนั้นเหมือนกัน เว้นเสียแต่เมื่อแล่นไปในอากาศไกล ๆ เข้าแล้ว กำลังของกระแสไฟฟ้าย่อมน้อยลงไปทุกที ไม่แรงพอที่จะกระทบสิ่งใดให้สเทือนหรือสั่นได้ อาไศรยเหตุนี้จึงมีนักปราชญ์เยอรมันผู้หนึ่งชื่อดอกเตอร์ เฮอรซ์ เปนผู้เริ่มคิดหาวิธีหรือเครื่องที่จะดูดกำลังของกระแสไฟฟ้ามาทางอากาศให้ได้แรงพอที่จะทำให้สิ่งของสเทือนได้ เหมือนอย่างกระแสไฟฟ้าซึ่งแล่นตามสายลวดแห่งโทรเลขธรรมดา แต่ดอกเตอร์เฮอรซ์ไม่ทันได้สำแดงความคิดอันนี้ให้เปนประโยชน์ประจักษ์แก่โลก ก็ถึงแก่กรรมเสีย ชาวอิตาลีผู้หนึ่งชื่อมาร์โกนี ศิษย์ของดอกเตอร์เฮอรซ์ จึงได้คิดต่อไปจนสำเร็จ ได้ใช้อยู่ในประเทศอังกฤษแลอเมริกาทุกวันนี้ ส่วนประเทศ

เยอรมัน นั้น ใช้ โทรเลขไม่ มี สาย โดย วิธี ของ เคานต์อาร์ โก ผิด กัน กับ ของ มาร์ โกนี บ้าง เล็ก น้อย แต่ ชาว เยอรมัน เขา ก็ ถือ ว่า เคานต์ อาร์ โก นี้ เปน ผู้ ที่ ได้ คิด ใช้ โทรเลขไม่ มีสาย ขึ้นได้ เองเหมือนกัน ไม่ได้ เอา อย่าง ของ มาร์ โกนี วิธี ที่ จะ ส่ง หรือ ตีโทรเลขไป นั้น ต้อง ใช้ เครื่อง สำหรับ ช่วย เบ่ง กำลัง ของ กระแส แห่ง แสงไฟฟ้า ให้ แรง กว่า ปรกติ เช่น เดียว กัน กับ วิธี รับ (ความ ข้อ นี้ เขาได้ แสดงให้ เห็นได้ ประจักษ์ ใน เวลา ที่ อธิบาย คือ เอา ท่อน ทอง แดง ท่อน หนึ่ง เคาะ เข้า กับ พื้น เปน เสียง ดัง หึ่ง อยู่ นาน คล้าย กับไม้ เคาะ ปาก ขัน แต่ เสียง นั้น ยังไม่ ดัง พอ แล สัก ชั่ว อึด ใจ เดียว ก็ สิ้น เสียง ไม่ สามารถ จะ แล่นไปได้ ถึงไหน คราว หลัง พอ เอา ท่อน ทอง แดง นั้น เคาะ กับ พื้น แล้ว เอาไป กดไว้ กับ เครื่อง เบ่งเสียง เปน เสียง ดัง หึ่ง ก้อง อยู่ได้ นาน ประดุจ เสียง มหรธึก) เครื่อง เบ่ง เสียง นี้ เขา ใช้ หลอด แก้ว บรรจุ ผง ตะไบแร่ แล มี แม่ เหล็ก ล่าม ติด กับ สาย ลวด โยง ขึ้นไป บน หอ คอย สูง เวลา ส่ง โทรเลข ก็ ส่งไป ตาม สาย ลวด เหล่า นั้น เครื่อง ที่ ทำ แสง หรือ ประกายไฟฟ้า นั้น ใหญ่โต มาก อยู่ ดู คล้าย ค้อน กับ ทั่ง เมื่อ เวลา ที่ เขา ตีดโทรเลข เข้า แล้ว ค้อน กับ ทั่ง นั้น กระทบ กัน เปน ประกาย แปลบ ปลาบ เข้า ตา แล มี เสียง ลั่น ดัง เปรี๊ยะ ๆ เข้า หู อื้อ ไป จน พูด กันไม่ได้ ยิน ครั้น ทอด พระเนตร์ ห้อง เครื่อง เบ่ง เสียง สำหรับ ส่งโทรเลข แล้ว เสด็จ ลงไป ทอด พระเนตร์ เครื่อง รับใน ห้อง ชั้น ล่าง มีเปน เครื่อง เหมือน เครื่องโทรเลข แลโทรศัพท์ ใช้สาย กระดาษ หมุนได้ แล มี เข็ม หมึก ขีด สั้น ยาว อย่างโทรเลข

ธรรมดา เว้น แต่ มี เครื่อง พิสดาร กว่า อีก หลาย สิ่ง สิ่ง ที่ สำคัญ ที่สุด มี ๒ อย่าง คือ กระแสไฟฟ้า ที่ ส่ง มา จาก อื่น นั้น เดิร มา ตาม สาย ลวด ซึ่ง โยง ขึ้นไปไว้ บน หอ คอย สำหรับ รับ กระแสไฟ ฟ้า ก็ จริง แต่ ยังไม่ มี กำลัง พอ ที่ จะ ทำให้ เครื่อง สเทือน ถึง กับ ขีด สั้น ขีด ยาวได้ ต้อง ใช้ หลอด แก้ว เล็ก ๆ บรรจุ แร่ เงิน หรือ ทอง ภายใน พอ กระแสไฟฟ้า มา กระทบ แร่ใน หลอด แก้ว นั้น เข้า แล้ว ทำให้ เข็ม หมึก สเทือน มาก แล ขีด สั้น ขีด ยาวได้ อย่าง โทรเลข ธรรมดา สิ่ง สำคัญ อีก อย่าง หนึ่ง นั้น คือ แอดยัสเมนต์ เครื่อง สำหรับ ตั้งให้ ถูก ส่วน ระยะ ของ วิถี ที่ แสงไฟฟ้า เดิร เพราะ กระแส ไฟฟ้า ย่อม เดิร คดไป มา เหมือน สาย อสนีบาต หรือ ลูก คลื่น ดัง ได้ กล่าว แล้ว ข้าง ต้น ถ้า ตั้ง แอดยัสต์ เมนต์ ผิด ส่วน แล้ว กระแสไฟฟ้า ก็ จะไม่เดิร มา สู่ เครื่อง รับได้ สดวก เครื่อง ตั้ง ระยะ นี้ มี เปน เข็ม คล้าย เข็ม นาฬิกา ผู้รับโทรเลข หรือ ผู้ ฟังโทรศัพท์ ต้อง คอย หันไป มา จน กว่า จะได้ ที่ คือ จนได้ ยิน เสียง หรือ เห็น ว่า เข็ม หมึก นั้น เดิร ดี

ใน ประจุบันนี้ เขา ว่า โทรเลขไม่ มี สายใช้ ส่ง ข่าวไป มาได้ ใน ระยะ ประมาณ ๑๕๐๐ กิโลเมเตอร์ เมื่อ เวลา ที่ ทอด พระเนตร์ อยู่ นั้น ได้ ทรง ลอง มี พระราช โทรเลข ไป ยัง สเตชันใหญ่ ที่ เมืองนอรไตช ซึ่ง ตั้ง อยู่ ชาย ทเล ทาง ทิศ ตวันตก ทาง ๑๐๐ กิโลเมเตอร์ ชั่ว ประเดี๋ยว เดียว ก็ได้ ทรง รับ ตอบ จาก สเตชัน นั้น เวลา ที่ รับ นั้น จะ ฟัง เสียง สั้น ยาว โดย เครื่องโทรศัพท์ ก็ได้ หรือ จะ อ่าน ตาม ขีดสั้น ขีดยาว ก็ได้ แต่ เขา มักใช้

ทั้ง ๒ อย่าง พร้อม กัน เพื่อ จะได้สอบ กันใน ตัว ส่วนโทรศัพท์ไม่ มี สาย นั้น ในเวลา นี้ ว่าใช้ ได้แต่ เพียง ระยะ ๑๐๐ กิโลเมเตอร์

เมื่อ ทอด พระเนตร์ วิธี รับ แล วิธี ส่ง แล้ว เสด็จ ทอด พระเนตร์ โรง ทำ ไฟฟ้า สำหรับใช้ ในการ โทรเลข นี้ แล้ว ทอด พระเนตร์ หอ คอย สำหรับ ส่งโทรเลข หอ คอย นี้ ทำ ด้วย เหล็ก ทั้ง สิ้น เปน รูป ๓ เหลี่ยม สูง ๑๐๐ เมเตอร์ (ถ้า หอ คอย ยิ่ง สูง ก็ยิ่ง ส่ง แล รับโทรเลขได้ ไกล ขึ้น) จะ ปลูก ราก ฝั่ง ลงไปใน พื้น ดินไม่ ได้ เพราะ พื้น ดิน ย่อม จะ ดูด เอา กำลัง กระแสไฟฟ้า ลงไป เสีย กระแสไฟฟ้า ก็ จะไม่ แล่น ตาม สาย ลวด ออกไป ใน อากาศ เพราะ ฉนั้น ต้องใช้ เครื่อง ที่ไม่ มี แร่ ดูด รอง หลัก หอ คอยไว้ ไม่ให้ ถูก พื้น ดิน ตัว หอ คอย นั้น ตั้ง อยู่ได้ ด้วย ลวดใหญ่ น้อยโยง ขึ้นไว้ โดย มั่นคง ทุก ด้าน วิธี เดียว กับ ปัก เสา กระโจม ผ้า มี สาย ลวด พาด จาก เครื่องรับแลเครื่องส่งขึ้นไปถึงยอดหอคอย แล้วโยงไปมาตามสายโยงหอคอย ทั่ว ทุก ทิศ คล้าย รูปใย แมลง มุม ถ้า จะ ส่ง โทรเลขไป ทาง ทิศ ใด ต้อง ใช้ สาย ลวด ฉเพาะ ทาง ทิศ นั้น ถ้าไม่ ใช้ สาย ลวดโดย ฉเพาะ ดัง กล่าว นี้ แล้ว เมื่อ ตีโทรเลขไป กระแสไฟฟ้า ก็ จะ กระจายไป ทั่ว ทุก ทิศ ทำให้ เสีย กำลัง อย่าง หนึ่ง แล อาจ จะไป เข้า เครื่อง ที่ สเตชัน อื่น ๆ ซึ่ง ไม่ได้ มี ประสงค์ จะให้ ได้รับ นั้น อีก อย่าง หนึ่ง

ครั้น ทอด พระเนตร์ เครื่องใหญ่ ที่ สเตชัน แล้ว แฮร์บาร์กมันน์ ได้ เชิญ เสด็จไป ทอด พระเนตร์ โทรเลข สนาม ซึ่งใช้ ใน กอง ทัพ บก ประเทศ เยอรมนี โทรเลข สนาม ซึ่งใช้ อยู่ ใน กอง ทัพ เยอรมัน นั้น มี ๒ ชนิด

คือ ชนิดใหญ่บรรทุก รถ อย่าง ปืนใหญ่สนาม ชนิด ๑ กับ ชนิด เล็ก บรรทุก ต่าง อย่าง ปืนใหญ่ภูเขา ชนิด ๑ ชนิดใหญ่นั้น มีเสา อะลูมิเนียม หลาย ท่อน ต่อ กัน ขึ้นไป สูง ประมาณ ๒๕ เมเตอร์ ส่งโทรเลขได้ ไกล ประมาณ ๑๐๐ กิโลเมเตอร์ แลใช้เปนโทรศัพท์ได้ด้วย เครื่องเล็กใช้เสาต่อ สูง ประมาณ ๑๒ เมเตอร์ ว่าส่งโทรเลขได้ทาง ๔๐ กิโลเมเตอร์ เขา ได ส่ง แล รับโทรเลขโทรศัพท์ ไปมา ระหว่างกรุงเบอร์ลิน ถวายทอดพระเนตร์ ใน ขณะ นั้น ด้วยเครื่อง ทั้ง ๒ อย่าง นี้ เครื่องใหญ่นั้น บรรทุก รถ ๒ คัน เครื่อง เล็ก บรรทุก ต่าง ม้า ๔ ม้า มีคน ประจำ เครื่อง ๙ คน ทั้ง นายทหาร สัญญาบัตร์ ๑ แล นาย สิบ ๑ เขา ปลด เครื่อง จาก ต่าง แล ต่อ สาย ลวด ระโยง ระยาง พร้อม เสร็จ ใช้ ได้ ใน เวลา ๑๕ นาที เครื่อง หมุน กำลัง ไฟ ฟ้า นั้น เขาใช้ โครง เหล็ก ต่อ กัน เปน ม้ารูป เหมือน รถไบสิกล แต่ มี ๔ ขาไม่มีล้อ ใช้คนขึ้นไป ถีบ หมุน เครื่อง กลั่นไฟฟ้าใน หม้อ การ ใช้แรง คน ประกอบ กับแรงไฟ ฟ้า เช่นนี้ น่า ดูแล น่าชม ความ คิด ของ เขา มาก เปน การ สดวกไม่ต้องใช้เครื่อง จักร์

ครั้น ทอด พระเนตร์ เครื่องโทรเลข สนาม แล้ว เจ้าพนักงาน เชิญ เสด็จ ประทับใน ห้อง ที่ ทำ การ เสวย เครื่อง ว่าง แล ทรง ดื่ม พระราชทาน พร แก่ บริษัทโทรเลขไม่มีสาย ทั้ง ทรง ขอบใจ เจ้า น่าที่ ทั้งปวง เวลา เที่ยง ๓๐ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิร โดย รถโมเตอร์คาร์ มา ขึ้น รถไฟ เสด็จ กลับ ถึง กรุงเบอร์ลิน เวลา บ่ายโมง ครึ่ง

เวลา เสวย พระ กระยาหาร กลาง วันแล้ว ฟอนเชิสกี เสนาบดีกระทรวง ต่าง ประเทศ มา เฝ้า ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน เครื่องราช อิศริยาภรณ์ช้าง เผือก ชั้น ที่ ๑ มหาวราภรณ์ แก่ ฟอนเชิสกี เมื่อเสนาบดี กระทรวงต่างประเทศถวายบังคมลากลับไปแล้ว ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มงกุฎสยาม ชั้น ที่ ๒ จุลสุราภรณ์ แก่ มิสเตอร์ เกอิเนียส ที่ ปฤกษา สถาน ทูต สยาม ณกรุง เบอร์ลิน

เวลา บ่าย ๔ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิรโรง ออก รูป เขียน รูป หล่อ แล รูป ปั้น ต่าง ๆ ที่ เอกซิบิชัน ชื่อ ว่า โกรส เบอรลิเนอร กุนสต์ อันสะตลุง เปนตึกใหญ่โตกั้นเปนห้อง ตั้งรูป แขวน รูป ใหญ่ น้อย เปน อัน มาก รูป เขียน แล รูป ศิลาไม่ สู้ ดี เหมือน ที่ ซาลอง กรุงปารีศ รูป หล่อ มี ดี ๆ มาก ทอด พระ เนตร ที่ ออก รูป แล้ว ประ พาศ ร้าน ต่าง ๆ เวลา ย่ำ ค่ำ ๓๐ นาที เสด็จ กลับ ถึง โฮเตล ที่ ประทับ

เวลา ทุ่ม ครึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง อินิงเดรส ประดับ เครื่อง ราชอิศริยาภรณ์ มหาจักรกรี พร้อม ด้วย พระราช วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิร ใน การ เลี้ยง ดินเนอร์ ที่ สถาน ราชทูต ซึ่ง พระยา ศรีธรรมศาสน ได้ จัด โดย ความ สวามิภักดิ์ แล เพื่อ เปน โอกาศ นำ ข้า ราชการ แล นักเรียน ทั้งปวง ใน ประเทศ เยอรมนี พร้อม กัน เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท

เมื่อ เสด็จ ถึง สถาน ราชทูต แล้ว พระ ยา ศรีธรรมศาสน ได้ นำ ข้าราชการ แล นักเรียน เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาทดัง รายนามแจ้งต่อไป นี้

ข้าราชการ นายพันเอก พระสารศาสน์ พลขันธ์

หลวงพินิจวิรัชกิจ เลขานุการ

บารอน เมอรลิง กงสุล เยเนราล ณกรุง เบอร์ลิน

แฮร์ มาร์ติน บีกเก็นแป๊ก กงสุลเยเนราล ณเมืองแฮมเบิก

มิสเตอร์เกอิเนียส ที่ ปฤกษา สถาน ราชทูต

มงสิเออร์ กุยซา ประจำ สถาน ราชทูต

นาย สวัสดิ์ ประจำ สถาน ราชทูต กรุง ปีเตอร์สเบิก

กับ นายทหาร แล อาจารย์ นักเรียน สยาม อีก หลายนาย

นักเรียน ๑ พระเจ้าวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้า ศิริวงษ์ วัฒนเดช ใน สมเด็จ พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช

๒ หม่อมเจ้า ทินทัต ในพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช

๓ หม่อมเจ้า นิลประภัศร ใน พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น ทิวากรวงษ์ประวัติ

๔ หม่อมเจ้า สมบูรณ์ศักดิ์ ใน พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์

๕ หม่อมเจ้า พันธุประวัติ ใน พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์

๖ หม่อมเจ้าตรีทิเพศพงษ์ ใน พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหลวง เทวะวงษ์วโรประการ

๗ หม่อมเจ้าวงษ์นิรชร ใน พระเจ้า น้อง ยาเธอ
กรมหลวง เทวะวงษ์วโรประการ

๘ หม่อม เจ้า มรุพรพันธุ์ ใน พระเจ้าน้องยาเธอ
กรม หลวง เทวะวงษ์ วโร ประการ

๙ หม่อม เจ้า ปรีดีเทพพงษ์ ใน พระเจ้าน้อง ยาเธอ
กรม หลวง เทวะวงษ์ วโร ประการ

๑๐ หม่อม เจ้า ทรงวุฒิภาพ ใน พระเจ้า น้องยาเธอ
กรม หลวง ดำรง ราชา นุภาพ

๑๑	นาย จำรัส	บุตร	หลวงฤทธิ์นายเวร(พุฒ)
๑๒	นาย รัตน์	บุตร	นาย รอด
๑๓	นาย เจือ	บุตร	นาย ด้วย
๑๔	นาย ธูป	บุตร	หลวง อนุพันธ์ ดิฐการ
๑๕	นาย ดำริห์	บุตร	หลวง พิเทศ พิไสย
๑๖	นาย สอาด	บุตร	พระยา เกษมศุขการี
๑๗	นายพจน์	บุตร	พระยาพหลพลพยุหเสนา (กิ่ม)
๑๘	นาย เจริญ	บุตร	นาย ชื่น
๑๙	นาย ชิต	บุตร	หมื่นเกษตรปฐมธานี

ปลัดกรม ในกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช

๒๐	นาย น้อม	บุตร	นาย ร้อย ตรี แก้ว
๒๑	นาย ต่อย	บุตร	พระเสนี พิทักษ์
๒๒	นาย เทพ	บุตร	นาย ร้อยโทไฮ้
๒๓	นายกระจ่าง	บุตร	พระยาสุริยา นุวัตร
๒๔	นาย จรัญ	บุตร	พระยา สุริยา นุวัตร

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช ดำรัส ปราไส เรียงตัว กัน ตาม สมควร แล้ว เสด็จ ประทับ โต๊ะ เสวย เมื่อ การ เลี้ยง จวนจะเสร็จ แล้ว พระยา ศรี ธรรมศาสน ได้ เชิญ ที่ ประชุม พร้อม กัน ดื่ม ถวาย พระพรไชย มงคล

พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัสขอบใจพระยาศรี ธรรมศาสน ข้า ราช การ แล นัก เรียน แล้วมี พระราช ดำรัส ต่อไป เปน ข้อ ความ โดย สังเขปว่า ใน การ เสด็จ พระ ราช ดำเนินประพาศทวีปยุโรป ครั้งนี้ เปน การ เสด็จ มา รักษา พระองค์ แต่ ที่ได้ ทรง พบ พระราช โอรส พระ ภาคิไนย ข้า ราช การ แล นักเรียน ประ ชุม เลี้ยง พร้อม กัน ณที่ นี้ เปน ที่ ทรง ชื่น ชม ยินดี เปน อัน มาก ได้ ทรง เห็นประจักษ์ อยู่ แล้ว ว่า ราชการ บ้าน เมือง ใน สมัย นี้ ก็ เจริญ รุ่ง เรือง ขึ้น เพราะได้ อาไศรย นักเรียน ที่ ได้ ออก มา ศึกษา วิชาใน ทวีป ยุโรป เข้าไป รับ ราชการใน น่า ที่ ต่าง ๆ เปน อัน มาก แลใน ภาย น่า ต่อไป ถ้า ผู้ ใด ไม่ มี วิชา ต่าง ประเทศ แล้ว ย่อม จะหาโอกาศ ที่ จะได้ รับ น่า ที่ ราชการ ใน ตำแหน่ง สูง ยาก ขึ้น แต่ มา

ทรง พระ ราช ปรารภ อยู่ ว่า บรรดา นักเรียนที่ออกมาศึกษา วิชา อยู่ นี้ ยัง ไม่ มี กำหนด ขีด คั่น ว่า จะให้ ผู้ ใด มา เล่า เรียนอยู่ ช้านานเท่าใด นักเรียน ที่ มี บัญญา เฉียบแหลม ก็ มัก เพลิด เพลิน ใน ความ ศุขของ ทวีปยุโรปเสีย ไม่ใคร่ รีบ ร้อน ที่ จะศึกษา วิชา ให้ สำเร็จ ตลอด โดย เร็ว จะได้ รีบ กลับ เข้าไป รับ ราชการ ย่อม เปน การ เสีย เวลา แล เปลือง พระราช ทรัพย์ นั้น อย่าง หนึ่ง กับ อีก อย่าง หนึ่ง บรรดา นักเรียน ที่ มี ความ สามารถ น้อย เล่า เรียนได้ โดย ช้า นั้น มักไม่ใคร่ รีบ ร้อน ขวน ขวาย ศึกษา วิชา ให้ พอ สมควร แก่ ความ สามารถ ของ ตน โดย เร็ว เพื่อจะได้กลับ เข้าไปรับราชการ เสีย แต่ เนิ่น เพราะใน ขณะนี้ ยัง พอ จะหา ตำแหน่ง สำหรับ คน ชั้น นี้ เข้า รับ ราชการได้ ง่าย แต่ ถ้า เพิก เฉย เชือน ช้าไป แล้ว จะเปนการเปลือง เวลา ใน ราชการ แล พระราช ทรัพย์ นั้นอย่าง หนึ่ง ทั้ง จะเปน การ ขัดขวาง แก่ ความ สดวก ส่วน ตัว อีก อย่าง หนึ่ง เพราะถ้า แม้นักเรียน จำพวก นี้ ยิ่ง รอ ช้าไป นักเรียน ที่ เฉียบ แหลม มี ความ รู้ ดี เขาก็จะเข้าไปบรรจุน่า ที่ ต่าง ๆ เสีย หมด ย่อม จะหา ทาง ขึ้น ยาก ก็ จะขาด ประโยชน์ ส่วน ตน ของ ตน เอง เพราะฉนั้น จึง พระราชทานพระบรมราโชวาทให้ นักเรียน ผู้ ที่ มี ความ สามารถ น้อย เหล่า นั้น อุส่าห์ แสวง หา ความ รู้ แต่พอ สม ตัว แล รีบ เร่ง คิด กลับ เข้าไป รับ ราชการ เสียโดย เร็ว ส่วนนักเรียน ที่มีความ สามารถ ก็ให้ อุส่าห์ ศึกษา วิชา ให้ ตลอดโดย เร็ว เต็ม ความ สามารถ จะ ได้ เข้าไป รับ ราชการ ทนุ บำรุง บ้าน เมือง

ครั้นเสวยแล้ว ประทับดำรัสกับพระราชวงษานุวงษ์ ข้าราชการแลนักเรียนอยู่จนเวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนินกลับโฮเตลที่ประทับ

วันที่ ๗ สิงหาคม ๑๒๖ — เวลาเช้า ๕ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินประพาศห้างกาฟเฮาส์ เดสเวส เตนส์ เปนห้างใหญ่ ขายของต่าง ๆ ทุกอย่าง ทำนองเดียวกับห้างเมปลส์ ที่กรุงลอนดอน หรือห้างลูฟร์ ที่กรุงปารีศ มีลูกจ้างหญิงชายในที่นั้นประมาณถึง ๒๐๐๐ เศษ ประทับเสวยพระกระยาหารกลางวันที่ห้างนั้น เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง เสด็จจากห้างกาฟเฮาส์ เดสเวส เตนส์ ไปทอดพระเนตรโรงพยาบาล เวียรโช กรังเกนเฮ่าส์ เปนโรงพยาบาลใหญ่ สำหรับผดุงครรภ์แลรักษาโรคต่าง ๆ ทุกอย่าง มีคนป่วยประมาณ ๒๐๐๐ แลพนักงานเจ้าน่าที่ต่าง ๆ ทั้งชายหญิง ประมาณ ๔๐๐ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงโรงพยาบาลนั้น ดอกเตอร์แฮรเมส ผู้ดูแลการ กับเจ้าพนักงานได้มาเฝ้า แล้วเชิญเสด็จทอดพระเนตรที่ต่าง ๆ ในโรงพยาบาลนั้น มีห้องนอน ห้องตัดผ่า โรงครัว โรงซักฟอกเปนต้น ล้วนกว้างขวางสอาดทุกแห่ง พื้นแลฝาโรงนั้นทำด้วยกระเบื้องเคลือบ เพื่อไม่ให้แมลงหรือของโสโครกจับอยู่ได้ โรงซักฟอกนั้นน่าดูมาก ใช้เครื่องจักร์สารพัดทุกอย่าง ตั้งแต่ซักผ้า ฟอกผ้า รีดผ้า ผึ่งผ้า มีเหลืออยู่ที่คนต้องทำชั่วแต่การพับแลเก็บ เท่านั้น โรงครัว

ก็น่าดูนักเหมือนกัน มีหม้อใหญ่สำหรับหุงต้มกว่า ๑๐ หม้อ เลี้ยงได้ไม่ต่ำกว่าหม้อละ ๔๐๐ คน ใช้ไอน้ำร้อนสำหรับหุงต้ม ไม่ได้ใช้ไฟ ส่วนเครื่องสับหั่นเนื้อ จนที่สุดเครื่องปอกมันเทศ ก็ใช้เครื่องจักร์ทั้งสิ้น เปลือกมันเทศนั้นยังขายได้ เขาเอาไปเลี้ยงสุกร มีโรงเครื่องจักร์ขนาดใหญ่สำรับใช้สูบน้ำแลหมุนเครื่องซักฟอก แลอื่น ๆ ในที่นั้น โรงพยาบาลนี้นับได้ว่า เปนอย่างใหญ่แลดีในโลกโรงหนึ่ง ลงทุนสร้างถึง ๑๘,๐๐๐,๐๐๐ มาร์ก สร้างอยู่ถึง ๑๐ ปีเศษจึงแล้ว มีสนามแลที่สำหรับคนไข้นั่งเล่น เดิรเล่น งดงามกว้างขวาง ดังพระราชวัง เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง เสด็จพระราชดำเนิรกลับจากโรงพยาบาล ประพาศร้านตามทาง ถึงโฮเตลที่ประทับเวลา ๕ โมงครึ่ง

เวลาทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนิรไปเสวยพระกระยาหารค่ำที่เรสเตอรองฮิลเดอร์ แล้วเสด็จทอดพระเนตรลครที่โรงเมโตรโปลเทียเตอร์ เปนลครร้องเพลง เต้นรำ แลซีเนมะโตกราฟประกอบกัน เปนตลกขัน ๆ ฉากงามพอใช้ เวลา ๕ ทุ่ม เสด็จพระราชดำเนิรกลับถึงโฮเตลที่ประทับ

วันที่ ๘ สิงหาคม ๑๒๖— เวลาเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรประพาศห้างกาฟเฮ่าส์ เดส เวสเตนส์ แลประทับเสวยพระกระยาหารกลางวันที่นั่นเช่นวานนี้ เวลาบ่าย ๓ โมงเสด็จฉายพระรูปที่ห้างปีเมอร์ บ่าย ๕ โมงเสด็จกลับถึงโฮเตลที่ประทับ เวลาค่ำ [illegible] เสด็จไปเสวยพระกระยาหารที่เรสเตอรองรุดลฟ เดรส์เซล

แล้ว ทรง รถ ประพาศ บ้าน เมือง ถนน ใหญ่ ๆ จุด โคม ไฟ งด งาม สว่าง ดงกลางวัน มี ผู้ คน เที่ยว เตร่ ไปมา เบียด กัน สับ สน ทั้ง คน แล รถ ต่าง ๆ เวลา ๔ ทุ่ม เสด็จ กลับ ถึง โฮเตลไก เซอร์ฮอฟ

ใน ระหว่าง เวลา ที่ ประ ทับ อยู่ ณกรุง เบอร์ ลิน นั้น พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระ สำราญ มี ข้า ราชการ เยอรมัน แล ผู้ ที่ ทรง คุ้นเคย มา เฝ้า เปน อัน มาก ฝ่าย เจ้า น่า ที่ กอง ตระ เวร ก็ จัด การ ระวัง เหตุ การ ต่าง ๆ โดย กวด ขัน

ตอนที่ ๓๐

จากกรุงเบอร์ลิน ถึงเมืองแคสเซล

พระราชวังวิล เฮลมสฮือที่เมืองแคสเซล

วันที่ ๙ สิงหาคม ๑๒๖— เวลาเช้า ๒ โมง ๕๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยทางรถไฟจากกรุงเบอร์ลินไปเมืองแคสเซล ซึ่งพระเจ้าวิลเลียมที่ ๒ เยอรมันเอมเปรอประทับอยู่ มีสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต เจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ์ พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ พระยาศรีธรรมศาสน พระรัตนโกษา หม่อมนเรนทรราชา มิสเตอร์อัลเบิส มิสเตอร์ลอฟตัส กับแพทย์ ๒ นาย โดยเสด็จ พระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการผู้อื่นทั้งไทยแลต่างประเทศ นอกจากที่ได้ออกพระนามแลนามข้างต้นนี้ ได้พร้อมกันมาส่งเสด็จพระราชดำเนินที่สเตชันรถไฟ กับทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ แลหลวงโสภณเพชรรัตน์ กราบถวายบังคมลาล่วงน่ากลับกรุงเทพ ฯ รถม้าแลรถไฟที่เสด็จวันนี้ เปนรถหลวงซึ่งพระเจ้าเอมเปรอโปรดให้จัดมาถวาย แลมีพนักงานมหาดเล็กมาเดิรโต๊ะเวลาเสวยในรถไฟด้วย ระยะทางจากกรุงเบอร์ลิน

ถึงตำบลวิลเฮล์มส์ฮือเมืองแคสเซล ประมาณ ๓๗๖ กิโลเมเตอร์ ตามทาง รถพระที่นั่งหยุดพักที่เมืองมักเดลเบิก เปนเมืองหลวงนครซักโซนี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเอลบ์ มีพลเมือง ๒๓๐,๐๐๐ ทั้งมีป้อมค่ายแลกองทหารประจำ มีโรงถลุงแร่เหล็ก แลทำเครื่องเหล็กต่าง ๆ มีโรงทำน้ำตาลเปนสินค้าใหญ่ กับเมืองซังเกอเฮาเซน มีพลเมือง ๑๓,๑๐๐ แลเมืองไลนะเฟลเด พื้นภูมิประเทศตามทางบริบูรณ์ด้วยธัญญาหารแลบ่อแร่เหล็ก ตอนแรกจากกรุงเบอร์ลินแผ่นดินราบพื้นเปนทรายมาก ไม่สู้บริบูรณ์นัก แต่เมื่อพ้นเมืองมักเดลเบิกไปแล้ว เปนเนินเล็กเนินน้อยมาก มีลักษณงดงาม

เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง เสด็จถึงตำบลวิลเฮล์มส์ฮือ พระเจ้าเอมเปรอทรงเครื่องทหารธรรมดา ห้อยดวงตราจักรกรีที่พระศอ พร้อมด้วยข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยมารับเสด็จที่สเตชั่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอแลข้าราชการ แต่งเครื่องทหารเหมือนกัน ครั้นต่างพระองค์ต่างทรงปราไสกันตามราชประเพณีแล้ว พระเจ้าเอมเปรอถวายพระราชสาส์นแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอพระราชทานให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต รับตำแหน่งเปนนายร้อยเอก ในกรมทหารราบมหาดเล็กของพระเจ้าเอมเปรอ แล้วเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอแลข้าราชการ โดยรถโมเตอร์คาร์มาสู่พระราชฐานวิลเฮล์มส์ฮือ พระมเหษีแลปรินเซส

วิกตอเรียลุยซ์พระราชธิดาเฝ้า แล้วเชิญเสด็จออกไปเสวยเครื่องว่างในสวน ส่วนข้าราชการทั้ง ๒ ฝ่ายเลี้ยงน้ำชารวมกันในวัง

ครั้นเสวยเครื่องว่างแล้ว พระเจ้าเอมเปรอเชิญเสด็จทรงรถโมเตอร์คาร์ขึ้นไปประพาศบนเขาสูง ข้างหลังวัง มีตึกก่อเปนรูปป้อมยอดแหลมคล้ายเจดีย์ แลมีน้ำตกเซนซ่า ข้างน่าตึกนั้น แลลงไปจากตึกเห็นพระราชวังเมืองแคสเซล แลตำบลเล็กน้อยใกล้เคียงโดยรอบ มีถนนใหญ่ตรงลิ่วลงไปจากพระราชวังถึงเมืองแคสเซล ยาวประมาณ ๕ กิโลเมเตอร์ ดูภูมิประเทศงดงามยิ่งนัก จากยอดเขาเสด็จประพาศเมืองแคสเซล เปนเมืองใหญ่งดงาม มีพลเมือง ๑๐๒,๐๐๐ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำฟุลดา บรรดาราษฎรได้พากันมายืนแน่น ๒ ข้างทางตลอดไป แลโห่ร้องถวายพระพรไชยมงคล โดยความชื่นชมยินดีรื่นเริง เสียงเกรียวกราว รถพระที่นั่งผ่านน่าวังเรซิเดนต์ ชลอซ ซึ่งจัดเปนที่ประทับในเมืองแคสเซล แล้วเข้าสวน มีต้นไม้ใหญ่ร่มเขียวชอุ่ม แลมีสระน้ำอันงดงาม ดูคล้ายบัวเดอบูลอยน์ ที่กรุงปารีศ แต่เล็กกว่ามาก ประพาศเมืองแคสเซลแล้ว เสด็จพระราชดำเนิรกลับวังวิลเฮลมส์ฮือ พระเจ้าเอมเปรอเชิญเสด็จประทับในห้องในพระราชวัง ทรงเปลี่ยนฉลองพระองค์ทรงเครื่องทหารครึ่งยศ ประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ เวลา ๒ ทุ่มครึ่ง เสวยพระกระยาหารค่ำ มีดุ๊กออฟเวอเต็มบูร์ก ซึ่งเปนนายทหารประจำการอยู่ณที่นี้ มาเสวยด้วย กับพระเจ้า

เอมเปรอ โปรดเกล้า ฯ ให้นายร้อยตรีรัตน์ มาประชุมโต๊ะด้วย เพื่อได้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท รวมประชุมโต๊ะ ๓๒ ด้วยกัน

ครั้นเสวยแล้ว ต่างพระองค์ต่างทรงดื่มถวายพระพรซึ่งกันแลกัน แล้วประทับดำรัสสนทนากันจนเวลา ๕ ทุ่ม พระเจ้าเอมเปรอ เชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาประทับแรมณวังเรซิเดนต์ชลอซ แล้วทูลลากลับไป

พระราชวังวิลเฮลมส์ฮือนั้น สร้างเมื่อปี ๑๗๘๗ รูปตึกคล้ายวังแกรนด์ดุ๊ก ออฟบาเด็น ที่เมืองกาลสรู่ห์ เพราะเปนรูปวงเดือน แต่โตกว่ามาก ส่วนพื้นที่ซึ่งตั้งวังนั้น คล้ายพระราชวังวินด์เซอร์ แต่มีภูเขาสูงกว่ามาก พระราชวังตั้งอยู่บนชานเขา มีบ่าขึ้นไปตลอดถึงยอดเขา ซึ่งก่อตึกเปนรูปป้อมไว้นั้น ข้างหลังวัง มีสวนงดงามแลมีน้ำพุสูงใหญ่น่าชม แต่จากถนนข้ามพระราชวังขึ้นไปจนถึงตึกรูปป้อมนั้น ตัดต้นไม้เปนทางเขียวเคี่ยนขึ้นไป ดูงดงามยิ่งนัก ในระหว่างเวลาที่ประทับอยู่ณเมืองแคสเซลนี้ พระเจ้าเอมเปรอโปรดให้นายพลโทไฟรแฮร ฟอน เปลตเต็นเบิก ผู้บัญชาการดิวิชันที่ ๒๒ กับนายพันโท กราฟฟอนเบรลดิงเกล ผู้บังคับการกรมทหารม้าฮุซาร์ที่ ๑๔ มาเปนนายทหารประจำพระองค์

วันนี้มีการแลกเปลี่ยนเครื่องราชอิศริยาภรณ์กันตามราชประเพณี ฝ่ายข้าราชการที่โดยเสด็จพระราชดำเนิร ได้รับเครื่องราชอิศริยาภรณ์เยอรมัน คือ:—

เจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ์	สายสพาย นกอินทรีแดงชั้นสูง
พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ	สายสพาย นก อินทรีแดง ชั้นรอง
หม่อมนเรนทรราชา	นกอินทรีแดง ชั้น ๒ ชั้นรอง
พระรัตนโกษา	มงกุฎปรัสเซีย ชั้น ๒ ชั้นรอง
มิสเตอร์ลอฟตัส	นก อินทรี แดงชั้น ที่ ๔
มิสเตอร์อัลเบิส	นก อินทรี แดงชั้น ที่ ๔

ส่วน พระยาศรีธรรมศาส์นนั้น ได้รับเครื่องราชอิศริยาภรณ์เยอรมันชั้นสูง อยู่แล้ว พระเจ้าเอมเปรอ จึงพระราชทาน พระรูป เขียนสีน้ำมันเท่าพระองค์ เป็นที่รลึก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์แก่ข้าราชการเยอรมัน คือ

นายพลโท ไฟรแฮร์ ฟอน เปลตเตนเบิก	ม. ช.
เยเนราล ฟอน เปลส์ เซน	ม. ช.
เยเนราล กราฟ ฟอน ฮุลเซน เฮสเลอร์	ม. ช.
ไฟรแฮร์ ฟอน ไรซาก	ม. ส. ม.
ไฟรแฮร์ ฟอน เยนิกซ	ม. ส. ม.
ไฟรแฮร์ ฟอน เด็ม เคนสเบก	ม. ส. ม.
ดอกเตอร์ ฟอน มึลแบร์ก	ม. ส. ม.

ไฟรแฮร์ ฟอน มารชล	จ. ม.
กราฟ ฟอน เบรลดิงเก็น	น. ช.
กะไฮ่มะ โฮฟราต เปอรเดลวิตซ์	น. ช.
ไฟรแฮร์ ฟอน เซนเดน	ม. ม.
สตัลไมสเตอร์ เฮลมิก	ม. ม.
เลกัสโยน สราต ดอกเตอร์ ซาห์น	ม. ม.
เลกัสโยน สราต ซิมมะมันน์	ม. ม.
แฮร์ คเนาฟ์	ภ. ช.
ดอกเตอร์. นิดเนอร์	ภ. ช.
แฮร์ คอกกะ	ภ. ม.
แฮร์ เวอรโซ	ภ. ม.

กับ พระราชทาน เหรียญ ช้าง เผือก เหรียญมงกุฎแลเหรียญราชรุจิ แก่ เจ้า น่า ที่ ต่าง ๆ หลาย นาย

วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๑๒๖ ตอน เช้า นาย พลโท ไฟรแฮร์ ฟอน เปลตเตนเบิก กับ นาย พันโท กราฟ ฟอน เบรลดิงเก็น เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิร ทอด พระเนตร กะละรี่แขวน รูป มีรูป เก่า ๆ ฝีมือ ฮอลันดา งาม ๆ มาก แล้ว เสด็จ กลับ วัง ที่ ประทับ ทอด พระเนตร ท้อง พระโรง แล ห้อง ต่าง ๆ ใน วัง นี้ จน ทั่ว

เวลาเช้า ๕ โมง ๓๐ นาที พระเจ้า เอมเปรอ ทรง เครื่องทหาร ธรรมดา พร้อม ด้วยข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย หลายนาย เสด็จ มารับเสด็จ

ที่วังที่ประทับ แล้วเชิญเสด็จทรงรถม้าไปที่สเตชันรถไฟ มีพระราชดำรัสด้วยกันตามสมควร แล้วต่างพระองค์ต่างทูลลากัน เวลาเที่ยงรถไฟใช้จักรออกจากเมืองแคสเซล เสด็จไปเมืองบรันซวิก

การรับรองที่พระราชวังวิลเฮลมส์ฮือ ที่พระราชวังเรสิเดนต์ ชลอซนั้น พระเจ้าเอมเปรอได้ทรงจัดการโดยพระราชหฤทัยเอื้อเฟื้อ แสดงพระราชอัธยาไศรยไมตรีอย่างสนิทสนม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระปราโมทย์แลทรงพระสำราญพระราชหฤทัย

ตอนที่ ๓๑

นครบรันซวิก

วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๑๒๖ — เวลาเที่ยงรถไฟออกจากเมืองแคสเซล มาเมืองบรันซวิก หนทางประมาณ ๒๐๐ กิโลเมเตอร์ ตามทางรถหยุดที่ ตำบลไกรเอนเซน ลักษณภูมิประเทศงดงาม เปนเขาเล็กน้อย มีหนองน้ำ ตำบลบ้าน แลไร่นาตามที่ลุ่มแลป่าไม้เขียว ฉอุ่มบนภูเขา เวลาบ่าย ๔ โมงถึงเมืองบรันซวิกเปนเมืองหลวงของนครบรันซวิก ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโอเกอร์ มีพลเมืองประมาณ ๑๔๐,๐๐๐ มีโรงงานทำรถไฟแลเครื่องรถต่าง ๆ กับมีสินค้า น้ำตาล ยาสูบ ลักหลาดแลไส้กรอก เมืองนี้สร้างเมื่อ คฤศตศักราช ๘๖๑

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงสเตชั่น ดุ๊ก โยฮันอันเบรชต์ ผู้รั้งนคร บรันซวิก ทรงเครื่องทหาร เต็มยศประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มาเฝ้า พร้อมด้วยเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ผู้น้อยเปนอันมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ทรงเครื่องทหารครึ่งยศประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ พร้อมด้วยข้าราชการ ครั้นมีพระราชดำรัสกับดุ๊กแล้ว ดุ๊กผู้รั้งนครได้นำข้าเฝ้าเฝ้าเรียงตัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงนำข้าราชการที่โดยเสด็จให้ดุ๊กทรงรู้จักเหมือนกัน เสร็จแล้วดุ๊กโยฮันอัลเบรชต์

ได้เชิญเสด็จพระราชดำเนิรโดยขบวนรถม้า จากสเตชั่นประทับที่วังชลอซ ตามทางมีราษฎรโห่ร้องเกรียวกราว ชูหมวกโบกผ้าถวายพระพรไชยมงคล โดยความชื่นชมยินดีตลอดทั้ง ๒ ข้างทาง ฝนตกนิดหน่อย แต่ไม่ทันเปียกมาก เมื่อเสด็จถึงวัง บรรดาเจ้าพนักงานกรมวังมหาดเล็ก ได้ตั้งแถวเฝ้าที่ห้องใหญ่น่าอัฒจันท์ ดัชเชสพระชายาของดุ๊กได้ลงมารับเสด็จ แล้วเชิญเสด็จเสวยเครื่องว่าง เสวยแล้วดุ๊กเชิญเสด็จสู่ห้องที่ประทับ แลทรงจัดให้ โอเบอรสตัลไมสเตอร์ ไฟรแฮร์ ฟอนเกียรเซวัลด์ ๑ นายพันเอก ฟอน ไอเนม ๑ กัมเมอร ยุงเกอร ดอกเตอร์ ฟอน กรามน์ ๑ กับริตไมสเตอร์ ไฟรแฮร์ ฟอน เรชยูม ๑ รวม ๔ นาย มาอยู่ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ

เวลาทุ่ม ๑ มีการเลี้ยงใหญ่ แต่งเต็มยศประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ เชิญเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายทหารแลพลเรือน ประมาณ ๗๐ เศษ พอลงมือเลี้ยงสักประเดี๋ยวหนึ่ง ดุ๊กได้เรียกที่ประชุมดื่มถวายพระพรไชยมงคล แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบขอบพระไทย แลทรงเรียกที่ประชุมดื่มถวายดุ๊กแลดัชเชส แตรวงบรรเลงเพลงสำหรับชาติตามธรรมเนียม เมื่อเสวยแล้วประทับในห้องพระโรงใหญ่ มีพระราชดำรัสกับผู้ที่มาประชุมตามสมควร เวลายามเศษดุ๊กแลดัชเชสเชิญเสด็จทอดพระเนตรลคร บาเลต์ ที่คอตเทียเตอร์ การเต้นรำแลฉากงดงาม ทั้งจัดเปนการรับรองส่วนพิเศษสำหรับพระเกียรติยศ ประดับโรงลครด้วยเฟื่องใบไม้ ผ้าขาวแดงแลธงช้าง วิธี

เต้นรำ แลเพลงก็ ทำ จังหวะช้า ๆ รำ ด้วยแขนมาก ไม่ใคร่ เต้นอย่างฝรั่ง รำ เท้า ตาม ธรรมดา ลง ที่ สุดลครออกหมดโรง ถือธง ช้าง วิ่ง เปน ยันต์ แลจัดรูปต่าง ๆ เปนการสนุก น่าดู เวลา ๔ ทุ่มครึ่งเสด็จกลับ

วันนี้ ดุ๊กริเยนต์ ได้ถวาย เครื่อง อิศริยาภรณ์ ของ เมือง บรันซวิก แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ หัวแลสมเด็จพระเจ้า ลูกยาเธอ

วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๑๒๖— เวลาเช้า ๔ โมง ๔๕ นาที ดุ๊กริเยนต์ แลดัชเชสได้ เชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ หัวแลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พร้อมด้วยข้าราชการ เสด็จพระราชดำเนิรโดยรถไฟไปทอดพระเนตร ที่ ผสมม้า ที่ เมืองฮาร์ซบูร์ก ทาง ๕๐ กิโลเมเตอร์ รถไฟ พิเศษ เดิร ในเวลาชั่วโมง ๑ เมืองฮาร์ซบูร์กนี้ตั้งอยู่ในลุ่มห้วยระเดาทาล เชิงภูเขา ฮาร์ซ มีพลเมืองประมาณ ๕๐๐๐ ทำเลที่ ตั้งเมืองงดงามบริบูรณ์ด้วย พืชน์ พรรณ์ธัญญาหารแลป่าไม้ บ้านเรือนปลูกขึ้นไป เปนหลั่นลด ตั้งแต่ ที่ ราบลุ่มจนถึงไหล่ เขา ตัดถนนใหญ่ เลียบ ลำธาร ขึ้นไป มีโรงอาบน้ำ แล ดื่มน้ำแร่ มีคนมาพัก รักษา ตัวมาก ทั้ง มี น้ำ พุ น้ำ ตกงดงาม เปนที่ เงียบ ๆ คล้าย เมืองบาเด็น_บาเด็น แต่ เล็กกว่ามาก

เวลา เช้า ๕ โมง ๔๕ นาที เสด็จถึงเมืองฮาร์ซบูร์ก แมยแล เจ้าพนักงาน ผู้ ใหญ่ผู้ น้อย แลบุตรภรรยาได้ มาตั้งแถวรับ เสด็จ ที่ สเตชัน จัดการรับรองอย่างแขงแรง เพราะเปนการรับรอง ๒ ส่วนควบกัน รับ พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่ หัวนั้นส่วน ๑ กับรับดุ๊กในการที่เสด็จเยี่ยม เมือง ฮาร์ซบูร์กเปนครั้ง แรก ตั้งแต่ได้ ทรง รับตำแหน่ง เจ้า ผู้ ครองนคร นี้อีกส่วน ๑

ผู้หญิงแต่งขาวล้วน ยืนเปนแถวข้างหนึ่ง ผู้ชายแต่งเครื่องเต็มยศประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ยืนแถวอีกข้างหนึ่ง เมื่อเสด็จถึง แมย์ได้กล่าวถ้อยคำอันไพเราะ แสดงความยินดีในนามของราษฎร ข้างฝ่ายหญิงก็กล่าวคำถวายพระพรไชยมงคลเหมือนกัน แล้วถวายช่อมาลา เปนการเคารพตามประเพณีเมือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดำรัสให้ดุ๊กริเยนต์แลดัชเชสทรงตอบขอบใจแมย์ แลราษฎรชายหญิงทั้งปวงแทนพระองค์ในภาษาเยอรมัน จากสเตชันเสด็จพระราชดำเนิรโดยรถหลวงเทียมม้า ๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับดุ๊กประทับรถเดียวกัน สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอกับดัชเชสอีกรถหนึ่ง บรรดาข้าราชการที่ตามเสด็จแลเจ้าพนักงาน โดยเสด็จด้วยรถม้าคู่ มีรถม้านำเสด็จขับเปนขบวนแห่ตามกันไป รวมรถประมาณ ๘ คัน ขับไปกลางเมือง ผ่านทางน่าคัวร์เฮ่าส คือที่ประชุมการรื่นเริง ๆ ต่าง ๆ เหมือนอย่างคอนเวอเซชันเฮ่าสที่บาเด็น_บาเด็น มีคนมาประชุมรับเสด็จอยู่ที่นั้นเปนอันมาก เขาจัดหญิงที่พูดภาษาอังกฤษได้ นำช่อมาลามาถวาย แลกล่าวแสดงความชื่นชมยินดี ในการเสด็จประพาศเมืองฮ่าร์ซบูร์กนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบขอบใจประชาชนทั้งปวง แล้วรถพระที่นั่งอ้อมขึ้นเขาเลียบลำธาร ผ่านเตาน์ฮัล โรงอาบน้ำดื่มน้ำ เข้าป่า แล้วออกทุ่งที่ผสมม้า หยุดรถทอดพระเนตรม้าที่ผสมวิ่งผ่านไป ๒ ฝูง แล้วขับผ่านโรงแลคอกผสมม้า เวลาบ่ายโมง ๑ ถึงที่พักโอเบอรสตัลไมสเตอร์ไฟรแฮร์ ฟอน เกียรเซวัลด์ อธิบดีกรมม้า ประทับเสวยพระกระยาหาร

กลางวันที่นั้น ฟอนเกียรเซวันด์ ได้นำภรรยาแลบุตรเฝ้า ครั้นเสวย แล้ว ดุ๊กโปรดให้พนักงานกรมม้า จูงม้าอย่างดีออกวิ่งแลเดิรผ่าน ถวายทอดพระเนตร มีม้าแข่งงาม ๆ แลนางม้าลูกม้าเปนอันมาก ที่นี่ผสมม้าได้ปีหนึ่งประมาณ ๓๕ ม้า ล้วนเปนม้าอย่างดีทั้งสิ้น ทอดพระเนตรม้าแล้ว เสด็จพระราชดำเนิรโดยรถโมเตอร์คาร์ ประพาศเขาแลป่า แล้วเลยเสด็จกลับเมืองบรันซวิก

การรับเสด็จที่ฮาร์ซบูร์กนี้ ครึกครื้นเอิกเกริกมาก ราษฎรชาวเมืองแลตำบลอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง ได้พากันมาเบียดกันดูขบวนเสด็จแน่นเต็ม ๒ ข้างทางตลอดไป เสียงโห่ร้องเกรียวกราว โบกมือโบกผ้า ชูหมวก โบกธงไสว ไม่มีเวลาหยุดหย่อน บรรดากองทหาร กองตระเวน กองตำรวจภูธร พวกขุดแร่ กองดับเพลิง แลนักเรียนชายหญิง มาตั้งแถวริมทางเปนพวก ๆ พวกทหารกองหนุนก็พากันมาตั้งแถวเปนกรม ๆ มีธงบอกเปนเครื่องหมายหลายหมู่ ตามบ้านเรือนสถานที่ต่าง ๆ ก็ชักธงช้างใหญ่น้อยห้อยเฟื่องประดับประตูน่าต่างอย่างงดงาม ดูเปนที่ชื่นชมยินดีทั่วกัน

เมื่อเสด็จกลับถึงวังแล้ว ประทับเสวยเครื่องว่างสักครู่หนึ่ง แล้วทรงเครื่องทหารครึ่งยศ เสด็จพระราชดำเนิรไปที่โรงลครที่เสด็จเมื่อวานนี้ ทรงฟังร้องเพลงซึ่งพวกสโมสรดนตรีต่าง ๆ ได้รวบรวมกันมีคนประมาณ ๒๐๐ มาร้องถวายเปนข้อความขอพระเกียรติ เมื่อร้อง

เพลงเสร็จแล้ว หัวน่าสโมสรดนตรีรวม ๘ นายมาเฝ้า มีพระราชดำรัส ให้ดุ๊กดิเยนต์ ทรงขอบใจในพระนาม เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จกลับ ๒ ทุ่มครึ่ง เสวยพระกระยาหารค่ำ เปนการเลี้ยงอย่างปรกติ ดุ๊กดิเยนต์ได้ถวาย ช้างเผือกหล่อด้วยเงิน จาฤกเปนภาษาไทย เปนที่ทรงรลึก เสวยแล้ว ประชุมสนทนาในท้องพระโรงใหญ่ เวลา ๕ ทุ่ม เสด็จขึ้น

วันนี้ดุ๊กดิเยนต์ ได้ประทานเครื่องอิศริยาภรณ์แก่ข้าราชการ ที่โดยเสด็จพระราชดำเนิร คือ

เจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ์	สิงโตบรันซวิก	ชั้นที่ ๑
พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ	สิงโตบรันซวิก	ชั้นที่ ๑
พระยาศรีธรรมศาสน์	สิงโตบรันซวิก	ชั้นที่ ๑
พระรัตนโกษา	สิงโตบรันซวิก	ชั้นที่ ๒
หม่อมนเรนทรราชา	สิงโตบรันซวิก	ชั้นที่ ๒
มิสเตอร์อัลเบิส	สิงโตบรันซวิก	ชั้นที่ ๔
มิสเตอร์ลอฟตัส	สิงโตบรันซวิก	ชั้นที่ ๔

วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๑๒๖ เวลาเช้า ๒ โมง ๔๕ นาที ดุ๊กดิเยนต์แลดัชเชส ได้เชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พร้อมด้วยข้าราชการ ไปทอดพระเนตรการประลองยุทธ ในสนามใหญ่นอกเมือง มีทหารกองพล ๑ แบ่งเปน ๒ พวก พวกเขียวแลพวกแดง พวกเขียวในบังคับนายพันโท ฟอน เวอรม์ มีกำลัง

ทหาร ราบ ๒ กอง พัน	๘๐๐	คน
ทหาร ม้า ๔ กอง ร้อย	๔๘๐	คน
ทหาร ปืนใหญ่ ๑ กอง ร้อย	๑๒๐	คน

ฝ่าย แดง ในบังคับนายพันตรี ไฟร แฮ่ร์ ฟอน โดเปนเนก มีกำลัง

ทหาร ราบ ๑ กอง พัน	๔๐๐	คน
ทหารม้า ๑ กอง ร้อย	๑๒๐	คน
ทหาร ปืนใหญ่ ๑ กอง ร้อย	๑๒๐	คน

ฝ่าย เขียว นั้น จัด เปน กอง ระวัง น่า ของ กอง พล (สมมุติ) ซึ่ง เดิร ขบวน มา ถึง เมือง เฮนดอร์ฟ แล จะผ่าน เมือง บรัน ซวิกไป แต่ ได้ ทราบ ข่าว ว่า ข้าศึก ยก มา ตั้งอยู่ ที่ ตำบลวูลเฟนบุตเตล จึง สั่งให้ กอง ระวัง น่า (ฝ่าย เขียว) นั้น ออกรับ สกัด ตี ข้าศึก อย่าให้ข้าศึก บุก รุก มา รบ กวน กอง หลวงได้

ฝ่าย แดง นั้น มีกองใหญ่ (สมมุติ) ตั้ง อยู่ ที่ เมือง ฮาร์ซบูร์ก ได้ข่าว ว่า ข้า ศึก (ฝ่าย เขียว) ยก มา จาก เมือง เฮนดอร์ฟ จะไป เมือง แมก เดล เบิก ผ่าน เมือง บรันซวิก จึงแต่งกองโจร (อิศระ) (ฝ่าย แดง) ให้ ออกไปต่อ ตี รบ กวน หน่วง เหนี่ยว กอง ทัพ ฝ่าย เขียว ไว้ ที่ เมือง บรัน ซวิก

พอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จถึงสนามประลองยุทธ กองผสมทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ลงมือระดมยิงปืนใหญ่ต่อปืนใหญ่สู้กัน ฝ่ายแดงมีน่าที่ให้บุกรุก จึงรีบส่งทหารม้าแลทหารราบหนุนทหารม้าขึ้นมา ในระยะใกล้ ๆ กัน ประทะกับทหารม้าฝ่ายเขียว ฝ่ายเขียวรีบร้อนไล่ประจันบานกับทหารราบฝ่ายแดงโดยด่วนแต่ไกล เสียทหารมากแล้ว ทหารม้าฝ่ายแดงก็เข้าประจันบานช่วยกำลังทหารราบ ทหารราบฝ่ายเขียวอยู่ไกล ขึ้นมาช่วยทหารม้าไม่ทัน เลยต้องล่าถอย ทหารราบฝ่ายแดงรีบรุกขึ้นไปตั้งบนโคกแห่งหนึ่ง เปนไชยภูมิดีมีทุ่งกว้างอยู่ข้างน่า สามารถจะยิงข้าศึกได้ถนัด ในขณะนั้นทหารราบฝ่ายเขียวรวมกำลังกันอยู่ ในที่ร่มไม้ชายเมืองริมทุ่ง ห่างจากฝ่ายแดงประมาณ ๑๕๐๐ เมเตอร์ ครั้นเห็นฝ่ายแดงยกขึ้นมาตั้งเช่นนั้น จึงให้ปืนใหญ่ระดมยิงอยู่ในระยะประมาณ ๒๕๐๐ เมเตอร์ แต่ฝ่ายแดงได้ที่กำบังดีทั้งปืนใหญ่ก็ลงยิงปืนใหญ่ฝ่ายเขียวอยู่ด้วย เห็นจะไม่เสียทหารมากนัก ในขณะนั้นฝ่ายเขียวลงมือเตรียมการเริ่มรุก ครั้นจะเข้ามาซึ่งหน้าก็ไม่ได้ จึงแยกกำลังทหารราบออกเปน ๒ ตอน ตอนละ ๑ กองพันตอนข้างขวาให้ตีตลบปีกซ้ายฝ่ายแดง มีทหารม้าแซงปีกขวาอย่างมั่นคง ตอนข้างซ้ายให้หน่วงข้าศึกไว้ตรงน่าก่อน ไม่ให้ข้าศึกเปลี่ยนน่าแถวหันมาต่อสู้ทางพวกที่ให้ตีปีกนั้นได้ มีทหารปืนใหญ่คอยป้องกันไม่ให้ข้าศึก (ฝ่ายแดง) โอบมาตีปีกซ้าย ทหารราบฝ่ายเขียวทั้ง ๒ กองนี้ได้เดีรขบวนลัดเลาะตามชายทุ่งชายไม้ โดยเรียบร้อยเร็วพลัน

ฝ่ายแดงแลไม่ใคร่เห็นถนัด อีกสัก ๔๕ นาที ทหารฝ่ายเขียวรุกหนักเข้ามาทั้ง ๒ ด้าน คือด้านน่าแลทางปีกซ้ายของฝ่ายแดง กองตีปีกรุกตลบเข้ามาจนใกล้ถึงระยะประมาณ ๗๐๐ เมเตอร์ ฝ่ายแดงได้ส่งกองร้อยที่จัดไว้เปนกองหนุนไปต้านทานข้าศึกเปนสามารถแล้วก็จริง แต่กำลังน้อยกว่าข้าศึก (ฝ่ายเขียว) มาก ถึงท้ายต้องถอยทั้งกองพัน ฝ่ายเขียวรีบรุกติดตามกระชั้นเข้ามา ทหารม้าฝ่ายเขียวก็ขับกระชั้นเข้ามามากด้วย ทหารม้าทั้ง ๒ ฝ่ายเข้าตลุมบอนกันอีกครั้งหนึ่ง พอทหารราบฝ่ายเขียวขึ้นมาทัน ฝ่ายแดงตกในที่ล้อมทั้งทหารม้าแลทหารราบ ดุกริเยนต์ผู้เปนประธาน จึ่งโปรดให้เป่าแตรหยุดยิง เปนเสร็จการประลองยุทธ

แล้วมีการสวนสนาม ดุกริเยนต์ทรงนำกองพลเอง เมื่อผ่านคล้อยน่าพระที่นั่งไปแล้ว ดุกขับม้าวกมารายงานตามธรรมเนียม แล้วยืนม้าอยู่ริมรถพระที่นั่ง ในชั้นต้นทหารเดิรผ่านทีละกองร้อยตามลำดับ ราบ ม้า ปืนใหญ่ ขากลับราบเดิรเปนกองพัน ตั้งตอนกองร้อยทหารม้าแลปืนใหญ่ วิ่งห้อทีละกองร้อย ครั้นสวนสนามเสร็จแล้ว ดุกริเยนต์นำนายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้า โปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์แก่ผู้นำทัพทั้ง ๒ ฝ่าย แลนายทหารผู้อื่นอีก ๒—๓ นาย

ในการประลองยุทธแลสวนสนามนี้ ส่วนสิ่งที่เกี่ยวด้วยกลยุทธหรือยุทธวิธี ไม่มีข้อเปลี่ยนแปลกอันใด นอกจากใช้วิธีขยายแถว

มากขึ้นกว่าแบบฝึกหัดแต่ก่อน ตามความรู้สึกในชั้นหลัง ซึ่งบังเกิดจากสงครามระหว่างอังกฤษกับตรานสวาล แลระหว่างรูเซียกับยี่ปุ่นนั้น ทหารม้าในชั้นต้นถูกติเตียน ในการที่เข้าตลุมบอนเร็วเกินไป ไม่รอให้ทหารราบขึ้นมาช่วยให้ทันท่วงที ถึงโดยจะมีไชยชนะก็ย่อมหาประโยชน์มิได้ จักเสียทหารแลม้าเปนอันมาก แลจะไม่สามารถทำการโดยลำพังไม่มีทหารราบช่วยให้สำเร็จตลอดไปได้ ส่วนทหารปืนใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายนั้น ไม่มีทางที่จะใช้ให้ดีขึ้นไปยิ่งกว่าที่ใช้อยู่แล้ว ทหารราบนั้นดีทั้ง ๒ ฝ่าย แต่ฝ่ายแดงย่อมเสียเปรียบฝ่ายเขียวอยู่เอง เพราะกำลังน้อยกว่าหลายเท่า แลเปนการที่ตั้งใจจัดไว้ให้แพ้ฝ่ายเขียวมาแต่เดิมแล้ว ดังแจ้งในคำสมมุติ

ส่วนการบังคับบัญชานั้น น่าชมมาก นายทหารก็ดี พลทหารก็ว่องไว นายร้อยบอกสูนย์ก็ถูกต้องแม่นยำไม่ประหม่าเลย แลสั่งการต่าง ๆ โดยคล่องแคล่ว ไม่พ้นเผืออึกกระทึกเซงแซ่ นายสิบพลทหารก็รู้น่าที่ดี นายสั่งอย่างไดบอกกันต่อ ๆ ไปตลอดแถวโดยเร็วชัดเจน แลแม่นยำเหมือนโทรศัพท์สนาม นายร้อยนายสิบไม่ต้องตโกนหรือผุดลุกผุดนั่ง เที่ยววิ่งไปตรวจทางนี้สั่งทางโน้นให้ข้าศึกเห็นตัว แลอาจจะต้องกระสุนปืนได้โดยง่าย การเตรียมขบวนรบของฝ่ายเขียวทำรวดเร็วสนิทมาก แลการถอยของฝ่ายแดงก็เงียบดีพอใช้ เว้นแต่ไม่ใคร่หาที่กำบังตามทาง การวิ่งการเดินแข็งแรงคล่องแคล่ว เวลาเดินส่วนสนามนั้น ทหารราบเดินดีจริง ๆ ก้าวเร็ว

ยาว เหยียดขาตรง ไกว่แขน ยกเท้าพร้อม เปนจังหวะเดียวกันหมด เสียงผีเท้าลงดินแรงสง่าน่าดูมาก แถวก็เรียบด้วย ส่วนทหารม้าแลปืนใหญ่สนามนั้น ดีเปนกอง ๆ ไม่ทั่วกัน

ครั้นแล้ว ดุ๊กรีเยนต์เชิญเสด็จ จากสนามประลองยุทธไปประพาศบ้านเมืองโดยรอบ ทั้งตอนใหม่แลตอนเก่า มีตึกโบราณเหมือนอย่างที่เมืองแฟรงก์ฟอต ผ่านทางสวนแลวนะ มีหนองแลสระน้ำลำน้ำลำธารใหญ่น้อย เวลา ๕ โมง ๓๐ นาที ประพาศเตาน์ฮอล แมย์แลหัวน่าราษฎรทั้งปวง ได้พร้อมกันออกมารับเสด็จที่รถพระที่นั่ง แล้วเชิญเสด็จสู่สถานที่ มีกล่าวถวายพระพรไชยมงคลแสดงความชื่นชมยินดี แลมีพระราชดำรัสขอบใจตามธรรมเนียม เวลาเที่ยงเสด็จกลับถึงวัง เที่ยง ๓๐ นาที เสวยพระกระยาหารกลางวันโต๊ะเล็กอย่างเมื่อคืนนี้

เวลาบ่าย ๓ โมง ๔๕ นาที ดุ๊กรีเยนต์แลดัชเชส เชิญเสด็จพระราชดำเนิรทอดพระเนตร์การสำแดงวิชากองดับเพลิงทั้งหลาย คือที่เมืองบรันซวิกนั้น มีกองดับเพลิง ๓ ชนิด เปนกองดับเพลิงประจำการของรัฐบาล ๑ กองดับเพลิงของเมือง ๑ กับกองอาสา ๑ ทั้ง ๓ กองนี้ มารวมกันสำแดงวิชาถวายทอดพระเนตร์ มีเหตุการสมมุติว่า ไฟไหม้ในตึกแห่งหนึ่ง ที่สนามกลางเมือง แล้วลุกลามไปติดตึกอื่น ๆ ใกล้เคียง บรรไดตึกไหม้หมด คนในตึกลงไม่ทัน ต้องใช้บรรไดพาดขึ้นไปช่วยชีวิตร์คนบนตึกนั้น ใน

เวลาแรก เสด็จ ถึง ที่ ลำแดง วิชา มี กอง ดับเพลิง เครื่อง เล็กใช้คนลาก สำหรับ พา เข้าไป ตาม ตรอก เล็ก น้อยได้ ตั้ง เปน ตอน อยู่กอง ๑ กอง นี้ ได้ ลาก รถ ออก วิ่ง ผ่าน ถวาย ตัว พอ รถ ดับ เพลิง ผ่าน ไป หมด แล้ว จุด ดอกไม้ เพลิง ขึ้น บน ตึก แห่ง หนึ่ง เปนแสงเพลิงแลควัน ทั้งเปนเสียง อะไร ๆ แตก ระเบิดใน ตึก ดูเห็น จริง เห็น จัง มาก แล้ว กอง ดับเพลิง ใช้ม้าวิ่ง มา ทัน ที่ วางท่อตั้ง สูบสูบ น้ำขึ้นดับเพลิง แล พาดบรรไดต่อ ๆ กัน ขึ้น ไป จน ถึง ชั้น ที่ สุด ของ ตึก ที่ สมมุติว่า ไฟ่ ไหม้นั้น พา คน ลงมา ได้ ๒—๓ คน แล้วเห็นควันพลุ่ง ๆ ออกมาจากตึกที่อยู่ใกล้เคียงอีกหลังหนึ่ง พอ จะจัด การไป ดับ เพลิง ที่ ตึก นั้น ก็ เผอิน เกิดไฟไหม้จริง ๆ ขึ้น ที่ โรง ทำงาน แห่ง หนึ่ง รถ ดับ ไฟ ใหญ่ น้อย เลย ต้อง รีบ ไป ดับ เพลิง นั้น การ ลำแดง วิชา ถวาย ตัว เลย ไม่ ทัน ตลอด เสด็จ กลับ มา ประทับ ที่ วัง ครู่ หนึ่ง แล้ว เสด็จไป ทอด พระเนตร์ การ กรีฑา ซึ่ง สโมสร ยิมนาสติก ทั้งปวง ได้รวบ รวม กัน เล่น ถวาย มี คนประมาณ ๒๐๐ ผู้ดีแลไพร่ เล่น รวม กัน หมด ทั้ง มี เด็ก หญิง ๔๐ คน มา ฝึก ซ้อม กำลัง ด้วย ไม้ ตุ้ม การ กรีฑา นี้ น่า ดู ครึกครื้น มาก เขา ทำ พลับพลา ที่ประทับ ข้าง ปลาย สนาม แล ปักห้อย ธง ช้าง ธงชาติเยอรมัน ธงบรันซวิก แลอื่น ๆ มี เฟื่องใบไม้ โยง ตาม รั้ว รอบ สนาม แล พลับพลา ดูงดงาม เมื่อเสร็จ การ กรีฑา แล้ว ดุ๊กรีเยนต์ ได้นำ หัวน่าผู้ จัดการ มาเฝ้า ๒ นาย มี พระราช ดำรัส ขอบใจ แล พระราช ทาน เครื่องราชอิศริยาภรณ์แก่หัวน่า ผู้ จัดการ ๒ นาย นั้น เวลาทุ่ม ๑ เสด็จ กลับ วัง

ทุ่ม ครึ่ง เสวย พระกระ ยา หาร ที่ วัง แต่ง เครื่อง ทหาร ครึ่ง ยศ ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ วันนี้ มี ข้า ราช การ หญิง ชาย เพิ่ม จำนวน ขึ้น อีก ๖—๗ คน

เสวย แล้ว ดุ๊ก แล ดัชเชส เชิญ เสด็จ ทอด พระเนตร์ โบถ โดม แล วัง เก่า ซึ่ง พระเจ้า เฮนรี่ ที่ ไลอน (ราชสีห์) ได้ ทรง สร้าง ประมาณ ๗๕๐ ปี มา แล้ว โบถ นี้ เปน ที่ ฝัง พระศพ กิง เฮนรี่ แล เจ้า นครบรันซวิก ทั้งปวง วัง นั้น ติด เปน ตึก เดียว กันกับโบถ มีห้องพระโรงแลห้อง ใหญ่ น้อย มาก ทำ แบบ โร มัน ดู เปน อย่าง เก่า ๆ แต่งดงาม ลาย ที่ เขียน ตาม ฝา ผนัง นั้น ใช้สี น้ำ รูป ที่ เขียน ดู คล้าย รูป ใน วัดไทย ๆ มาก ที่ วังนี้ ได้ ประทับ ฟัง ดนตรี ใน ห้อง พระ โรง ใหญ่ ซึ่ง เมือง ได้ รวบรวม กัน เล่น ถวาย โดย ความ ชื่น ชม ยินดี มี คน เล่น ประมาณ ๖๐ เมื่อ ดนตรี จบ แล้ว ประ ทับ เสวย เครื่อง ว่าง ใน ห้อง ที่ ประ ทับ เดิม ของ กิง เฮนรี่ ที่ ไลอน บนกลาง โต๊ะ ที่ประทับนั้น มี ที่ จัด ดอกไม้ ทำ ด้วย เงิน หล่อ เปน รูป สิง โต ยืน หยัด บน ฐาน สูง จำลอง มา จาก รูป สิง โต ใหญ่ ซึ่ง ตั้ง อยู่ น่า วัง กลาง สนาม สิงโต นี้ เปน หลัก เมือง ของ นคร บรัน ซวิก ราษฎร นิยม มาก เครื่อง ปัก ดอกไม้ เงิน นี้เปน ของ เมือง บรัน ซวิกเข้าส่วน กัน ทำ ถวาย เปน ที่ ทรง รฦก ใน การ ที่ เสด็จ ประ พาศ เมือง บรัน ซวิก เวลา ๕ ทุ่ม เสด็จ กลับ วัง

ใน ระหว่าง เวลา ที่ ประทับ อยู่ ณเมือง บรัน ซวิก นั้น ดุ๊กริ เยนต์ แลดัช เชส เจ้าพนักงานฝ่าย ทหาร พล เรือน ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ตลอดทั้งอาณา

ประชาราษฎร ทั้งปวง ได้จัดการ รับเสด็จ โดย ความ เอื้อ เฟื้อ ตั้ง ใจ แล ประกอบด้วย ความ รื่น เริง ยินดี เปน ที่ สำราญ พระ ราช หฤทัย เปน อัน มาก

ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ แก่ เจ้าพนักงาน เมือง บรัน ซวิก คือ

ฝ่าย ทหาร

นาย พล ตรี	ฟอน ปริต เซลวิตซ์	ม.ส.ม.
นาย พันโท	ฟอน วูรม์	น.ช.
นาย พันตรี	ไฟร แฮร์ ฟอน คนิก เกะ	ม.ม.
นาย พันตรี	ฟอน อารนิม	ม.ม.
นาย ร้อย เอก	ไฟร แฮร์ ฟอน โรกิส เตอร์	ภ.ช.
โฮฟราต	วิเส	ภ.ช.
นาย ร้อย เอก	ฟอน วิงเกลอร์	ภ.ม.
นาย ร้อยโท	วินเตอร์	ท.ช.
นาย ร้อยโท	ฟอน เซล	ท.ช.
นาย ร้อยโท	เบรอม เซน	ท.ช.
นาย ร้อยโท	ฟอน เตราตวิตซ เฮลวิก	ท.ม.
นายร้อยโท	ฟอน พึงคห์	ท.ม.
นายแตรวง	ฮิเซอร	เหรียญ ช้าง เผือก (ทอง)

ฝ่ายกรมวัง

มหาเสนาบดี	ฟอน โอตโต	ม.ส.ม.
อธิบดีกรมม้ารถ	ไฟรแฮร์ ฟอน เกียรเซวัลด์	ม.ส.ม.
โฮฟมาร์ชาล	ฟอน รันต์เซา	ม.ส.ม.
นายพันเอก	ฟอน ไอเนม	จ.ม.
เฮาส์มาชัล	ฟอน เกล็งเก	จ.ม.
นายร้อยเอก	ไฟรแฮร์ ฟอน เรคุม	ภ.ช.
กัมเมอร์ยุงเกอร	ไฟรแฮร์ ฟอน ครามม์	ภ.ม.
โฮฟเคส์ตูคส์เส็เกรแตร์	ฮอฟมันน์	ว.ม.
คัมเมอร ดีเนอร์	อ่าเบโตรส์ต์	เหรียญช้างเผือก (ทอง)
สตัลล์ไมส์เตอร์	แวร์มันน์	เหรียญช้างเผือก (ทอง)

โรงลคร คอตเทียเตอร์

กัมเมอรแฮร์	ไฟรแฮร์ ฟอน วังเงนไฮม	จ.ม.
โฮฟกาเปลไมส์เตอร์	รีเดล	ภ.ม.

ฝ่ายเมืองบรันซวิก

โอเบอร บูรเกอร์ไมส์เตอร์	เรเตไมเยอร์	น.ช.
โดมกันตอร์	วิลมส์	ภ.ม.
อาจารย์โรงเรียน	แฮร์ เฮเกอร์	ภ.ม.

ครู กายกรรม	อาเปลต์	ภ.ม.
ผู้ตรวจ การ โรงเรียน	แฮร์ แบรตราม	ภ.ม.

ฝ่ายเมือง ฮาร์ซเบิก

บูร เกอร์ ไมล์เตอร์	ฟอน ล์ตุต เตน ไฮ่ม	ม.ม.
บาดดิ์เรก เตอร์	ดอม เมล์	ภ.ช.

ฝ่าย กอง ตระเวร

โปลิศไดเรกเตอร์	ฟอน บุช	ม.ม.
โปลิศ อินส์ เปก เตอร์	มุลเลอร์	ว.ม.
โปลิศ อินส์ เปก เตอร์	ไฮ่นริช บา เซ เนียส์	ว.ม.

ฝ่าย อื่น ๆ

เยเน ราล ฮ่อฟ อิน เตน ดันต์	ชมิด	จ.ม.
นาย พันโท	ส์โตล เซน บูร์ก	น.ช.
เร กี่ รุง ส์ราต	เซล เล	ม.ม.
นาย ส์เต ชั่น รถไฟ	เฮ่ส์ เนอร์	ภ.ม.
เกไฮ เมอร์	เรกี่ รุง ส์ราต โบเดน	ม.ม.
เซ เกรแตร์	กุเซล	ท.ช.

กับ พระราช ทาน เหรียญ ต่าง ๆ อีก หลาย นาย

ตอน ที่ ๓๒

จาก เมือง บรันซวิก ถึง กรุง ปารีศ

เมือง โกลอน แล ที่ กรุง ปารีศ

วัน ที่ ๑๓ สิงหาคม ๑๒๖— พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง ทหาร ครึ่ง ยศ ประ ดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ เวลา เช้า ๔ โมง ครึ่ง ดุ๊กริเยนต์แลดัชเชส ได้ มา เฝ้า ณห้อง ที่ ประทับ เชิญ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ไป ทรง ปลูก ต้น ไม้ ใน สวน สำหรับ เปน ที่ รลึกใน การ ที่ ได้ เสด็จ ประ พาศ เมือง บรัน ซวิก ครั้น ทรง ปลูกต้นไม้ แล้ว เวลา ๕ โมง มี พระราช ดำรัส ขอบ พระไทย แล ทรง อำลาดัชเชส เสด็จ จาก วังไป สเตชัน รถไฟ ดุ๊ก ริเยนต์แล เจ้า พนักงาน ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ตาม มา ส่ง เสด็จ เวลา ๕ โมง ๑๕ นาที รถ พระ ที่ นั่งใช้จักร์ ออก จาก เมือง บรัน ซวิก ไป เมือง โก ลอน ถึงโก ลอน เวลา บ่าย ๕ โมง ๔๕ นาที มิส เตอร์ เกอิ เนียส ซึ่ง ได้ ล่วง น่า มา จาก กรุง เบอร์ ลิน ได้ มา เฝ้า ที่ สเตชัน แล้ว เชิญ เสด็จโดย รถม้า มา ประ ทับ ที่โฮ เตล ดุนอรด์ ระยะ ทาง จาก เมือง บรัน ซวิก ถึง เมืองโกลอน ๓๕๐ กิโล เม เตอร์ ภูมิ ประเทศ ตาม ทาง บริบูรณ์ แล งด งาม มี เมือง ใหญ่ น้อย เนื่อง กัน ตลอด ทางไป

เมืองโกลอน เปนเมืองใหญ่ ตั้งอยู่ข้างฝั่งซ้ายแห่งน้ำไรน์ กว้างขนาดลำน้ำเจ้าพระยาที่กรุงเทพฯ มีพลเมืองประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ ทั้งมีบ้านเรือนอย่างเก่าแลตึกอย่างใหม่อันงดงาม มีที่เที่ยวที่ดูเปนอันมาก สองฝั่งน้ำไรน์ลงเขื่อนอย่างมั่นคงยืดยาวแลสุดสายตา แลมีทางเดิร ถนนริมน้ำปลูกต้นไม้ ๒ ข้าง ทางร่มเย็น การก่อสร้างอันสำคัญที่สุดในเมืองโกลอนนี้ คือโบถใหญ่แบบโกธิก ยอดเปนปรางโปร่งคู่หนึ่ง สูง ๕๐๐ ฟิต ฝีมือการก่อสร้างอย่างประณีต มีลวดลาย รูปสลัก รูปแกะเล็กน้อยทั้งภายนอกแลภายในส่วนของทรวดทรงกระทัดรัดงามหาที่ติมิได้ ความประณีตแลความงามพอก้ำกึ่งกันกับโบถโดมที่เมืองมีลาโน ประเทศอิตาลี แต่โบถนี้จะย่อมกว่าสักหน่อย

เมืองโกลอนนี้เปนเมืองน่าด่าน มีป้อมค่ายอย่างใหม่มั่นคง กองทหารรักษาอยู่ประมาณ ๑๐,๐๐๐ เปนที่รวมกองทัพเยอรมันเวลาเกิดสงคราม มีโรงเครื่องจักรโรงงาน แลประกอบการสินค้าหลายอย่าง สินค้าที่มีชื่อเสียงโด่งดังของเมืองนี้ คือน้ำหอมที่เรียกว่าโอเดอโกลอน

วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๑๒๖— เวลาเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรทอดพระเนตรโดม เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จจากโกลอนโดยทางรถไฟมากรุงปารีศ พระยาศรีธรรมศาสน มิสเตอร์เกสเนียส แลมิสเตอร์ลอฟตัส กราบถวายบังคมลากลับ

ไป กรุง เบอร์ลิน ระยะ ทาง จากโก ลอน ถึง ปารีศ ๕๖๐ กิโลเมเตอร์ ผ่าน ทาง เมืองเอกสลาซาเบ่ล มีพลเมือง ๑๕๐,๐๐๐ มีโรงถลุงแร่ แลโรง ทอ ผ้า หลาย แห่ง บ่าย ๕ โมง ถึง เมือง แฮร์ เบส ตาล เปน เมือง ด่าน เยอรมัน ต่อ เขตร แดน เบลเยียม แล้ว รถ เดิร เข้า เขตร เบลเยียม หยุด ที่ เมือง วิวิ เยอ เวลส์ เปน เมือง น่า ด่าน มี พล เมือง ประมาณ ๖๐,๐๐๐ ต่อ นี้ ไป รถ ไฟ เดิร ตาม เวลา ฝรั่ง เศส คือ ช้า กว่า เวลา เยอร มัน ชั่วโมง ๑ แล้ว ผ่าน เมือง ลิเอช ซึ่ง ตั้ง อยู่ ริม น้ำ เมิส เปน เมือง ใหญ่ พล เมือง เกือบ ๒๐๐,๐๐๐ ทาง เลียบ น้ำ เมิส ผ่าน เมือง นะมูร์ ตั้ง อยู่ ที่ สบ น้ำ ซอม มี พล เมือง ๓๕,๐๐๐ แล มี ป้อม ค่าย แล กอง ทหาร ประ จำ แล้ว ผ่าน เมือง ชาเลอรัว พล เมือง ๒๕,๐๐๐ เวลา ๒ ทุ่ม ๓๐ นาที เข้า เขตร แดน ฝรั่ง เศส รถ หยุด ที่ เมือง โม เบิช ตั้ง อยู่ ริม น้ำ ซอม มี ป้อม ค่าย แล พล เมือง ประมาณ ๒๑,๐๐๐ เวลา ๕ ทุ่ม ๓๐ นาที ถึง กรุง ปารีศ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร โดย รถ ม้า ประ ทับ ที่ สถาน ราช ทูต

ลักษณ ภูมิ ประเทศ ตาม ระยะ ทางใน วัน นี้ เปน ที่ บริบูรณ์ ด้วย ไร่ นา แล บ่อ แร่ ต่าง ๆ มี บ้าน เมือง แล ตำบลใหญ่ น้อย ติด ต่อ เนื่อง ตลอดไป ไม่ ได้ ขาด ระยะ เมือง เหล่า นี้ ล้วน มี สิน ค้า บริบูรณ์ มีโรง ทำ งาน ทำ พัสดุ ต่าง ๆ เปน อัน มาก ใน เขตร แดน เบล เยียม ยิ่ง มี บ้าน มาก ขึ้น ปลูก ติด ต่อ กันไป ไม่ มี ที่ ว่าง มีโรง งาน ต่าง ๆ ตั้ง อยู่ ริม ทาง รถไฟ ตลอดไป ดู ปล่องไฟ สลอน ประ ดุจ ป่าไม้ บ้าน เรือน แล

ถนน ดำ มอม เปน ผง ถ่านไป หมด ลำ น้ำ เมิส แล ลำ น้ำ ซอมนั้น กว้าง ขนาด คลอง บาง หลวง มี ประตูน้ำ แล ฝาย กั้น เปน คั่น ๆ ตลอด ขึ้นไป เรือใหญ่ น้อย บรรทุก สิน ค้า เพียบ ๆ เดิร ขึ้น ล่องได้ สดวก ตลอด ลำ น้ำ ไร่ นา ตาม ริม น้ำ ก็ บริบูรณ์ เมื่อ เสด็จ ถึง กรุง ปารีศ นั้น ประธานาธิบดี ฝรั่งเศส ได้ จัด นาย พันตรี ลัสซง มา เฝ้า ใน นาม ของ ประ ธานาธิบดี มงสิเออร์ดูชมงต์ มาในนามของกระทรวงต่างประเทศ กับมงสิเออร์ โลรงต์ มา แทน กระ ทรวง นคร บาล

ส่วน พระ ราช วงษานุวงษ์ แล ข้า ราช การ ณ สถาน ทูต ที่ ไป เฝ้า ทูลลอองธุลีพระบาท นั้น คือ

สมเด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ เจ้า ฟ้า กรมขุน นครราชสีมา สมเด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ เจ้า ฟ้า กรม ขุน สงขลานครินทร์ สมเด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ เจ้า ฟ้า กรม ขุน เพชร์ บูรณ์ อินทรา ไชย พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม ขุน สรรพ สาตร ศุภกิจ พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม ขุน สมมตอมรพันธุ์ พระเจ้า ลูก ยาเธอ พระ องค์ เจ้า อุรุพงษ์ รัชสมโภช หม่อม เจ้า จรูญศักดิ์ หม่อม เจ้า อมรทัต หม่อม เจ้า ทอง ต่อ หม่อม เจ้า วิบุลย์ สวัสดิวงษ์ พระยา วิสูตรโกษา ซึ่ง โดย เสด็จ สมเด็จ พระเจ้า ลูกยา เธอ ทั้ง ๓ พระองค์ มา จาก กรุง ลอน ดอน หลวง มนตรี นิกรโกษา กับข้า ราช การ อื่น ๆ ทั้ง ไทย แล ต่าง ประเทศ เปน อัน มาก

วัน ที่ ๑๕ สิงหาคม ๑๒๖ วัน นี้ ฝน ตก มา ตั้ง แต่ เช้า ตอน บ่าย ฝนหาย แต่ อากาศ ยัง มืด มัว อยู่ ปรินซ์ยอชออฟกรีสได้ มา เฝ้า แล้ว

เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ทรง เยี่ยม ตอบ แล ประพาศ ใน บัวเดอบุลอยน์ บ่าย ๕ โมง เศษ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร กลับ พระ ราช สำนัก

วัน ที่ ๑๖ สิงหาคม ๑๒๖ — เวลาเช้า ๔ โมง ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ประ พาศ ห้าง ลูฟร์ แล้ว เสด็จ ขึ้น หอคอย ตูรไอเฟล เปน หอคอย สูง ที่ สุด ใน โลก ทำ ด้วย เหล็ก ล้วน สูง ๓๐๐ เมเตอร์ มี ซาลา สำหรับ ขึ้นไป พักแล เดิร เล่น ๓ ชั้น มี ลิฟต์ รับ คน ขึ้น ลง อยู่ เสมอ บน ซาลา ทั้ง ๓ ชั้น นั้น มี เรสเตอรอง ร้านขาย ของ บริโภค แล ของ เล่น เบ็ดเตล็ด ต่าง ๆ ขึ้น ไป อยู่ บน หอคอย แลเห็น ภูมิประเทศ โดย รอบ ได้ ไกล แล ตรง ลง ไป ข้าง ล่าง ใจ หวิว ๆ เห็น บ้าน เรือน ตึก ถนน แม่น้ำ ผู้ คน รถม้า แล เรือ ใหญ่ น้อย เล็ก เปน ตุ๊กกระตา ไป หมด

เวลา บ่ายโปรเฟสเซอร์ กอส มาเฝ้า แล้ว เสด็จโดยรถโมเตอร์คาร์ ประพาศ ห้าง เซฟร์ เปน ห้าง ทำ เครื่อง ลายคราม อย่าง ดี ผู้ จัด การ ได้ มา เชิญ เสด็จ ทอด พระ เนตร สิ่ง ของ ต่าง ๆ จนทั่ว แล้ว ทอดพระเนตร โรงทำงาน มีเตาเผา ห้องพิมพ์ ห้องปั้น ห้องเขียน ห้องเคลือบ ห้อง เดิร ลาย ทอง เปน ต้น งาน ที่ ทำ ใน ที่ นี้ ล้วน เปน การ ประณีต ต้อง ใช้ คน ฝีมือ ดี ๆ มี คน ทำ งาน อยู่ ประมาณ ๑๘๐ เวลา เสด็จกลับ แวะ เสวย เครื่อง ว่าง ที่ กาเฟกัตลัง ใน บัวเดอบุลอยน์ ย่ำค่ำ เสด็จ ถึง พระราชสำนัก กลาง คืน เสด็จ ทอดพระเนตร ออเปอรา ๕ ทุ่ม เสด็จกลับ

วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๑๒๖— เวลาบ่าย มงสิเออร์เดอฟรังซ์ ราชทูตฝรั่งเศสที่กรุงเทพ ฯ คนก่อนมาเฝ้า แล้วเสด็จพระราชดำเนิรโดยรถโมเตอร์คาร์ประพาศบ้านเมือง ทอดพระเนตรห้างหล่อเครื่องแก้วชื่อบาการาต์แลโบถใหญ่ที่บนยอดเขามงต์มาตร แล้วประพาศบัวเดอบุลอยน์ เวลาค่ำทอดพระเนตรลครชาตะเลต์ มีฉากงาม ๆ หลายสิบฉาก ๕ ทุ่มเศษเสด็จกลับถึงพระราชสำนัก

วันนี้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม กับหม่อมเจ้าทองต่อ มาเฝ้าจากกรุงลอนดอน

วันที่ ๑๘ สิงหาคม ๑๒๖— เวลาเที่ยงเสด็จพระราชดำเนิรโดยรถโมเตอร์คาร์ ประพาศพระราชวังที่ตำบลฟงเตนโบล ทางประมาณ ๖๐ กิโลเมเตอร์ ตามทางผ่านเมืองแลตำบลบ้านติดต่อเนื่องกันตลอด ถนนราบรื่นงดงาม เมืองฟงเตนโบล มีพลเมืองประมาณ ๑๕,๐๐๐ มีวนะแลสวนสระน้ำงดงาม เปนที่สำหรับผู้คนในกรุงปารีศออกไปเที่ยวผลัดอากาศ พระราชวังใหญ่โตงดงาม พระเจ้าหลุยที่ ๗ ทรงสร้างเมื่อคฤศตศักราช ๑๑๖๒ เวลาจวนจะ ๒ ทุ่ม เสด็จกลับถึงพระราชสำนัก วันนี้โปรดเกล้า ฯ ให้ มิสเตอร์เฟรเดอริก เวอรนี มารับพระราชทานอาหารค่ำ เสวยแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้นายใจ ผู้ช่วยราชการสถานราชทูตณกรุงปารีศ เปนขุนพิรัชพิศดาร มีตำแหน่งราชการในกระทรวงต่างประเทศ ถือศักดินา ๔๐๐

ตอนที่ ๓๒ น่า ๖ บรรทัด ๘

คำว่า <u>ทองต่อ</u> ผิด

แก้เปน <u>ทองทีฆายุ</u> เปนถูก

วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๑๒๒— เวลาเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรประพาศพระราชวังที่เมืองเวอร์ไซล์ ทางประมาณ ๒๑ กิโลเมเตอร์ ภูมิประเทศตามทางงดงาม มีบ้านเรือนแลป่าระหงร่มรื่น ถนนก็กว้างแลราบ เมืองเวอร์ไซล์นั้นสร้างคราวเดียวกันกับพระราชวัง เดี๋ยวนี้มีพลเมืองประมาณ ๖๐,๐๐๐

พระราชวังเวอร์ไซล์นั้น พระเจ้าหลุยที่ ๑๔ ได้ทรงสร้างเมื่อคฤสตศักราช ๑๖๒๘ เดิมที่นี้เปนพลับพลาสำหรับพระเจ้าหลุยที่ ๑๓ เสด็จมาประทับเวลาประพาศป่า ต่อมาภายหลังหลุยที่ ๑๔ ทรงเห็นว่าเปนทำเลดีแลใกล้กรุงปารีศด้วย จึงโปรดให้ก่อสร้างใหญ่โตงดงามขึ้น ตัวตึกพระราชวังนั้นยาวถึง ๔๕๐ เมเตอร์ แลกว้างมาก มี ๓ ชั้น ฝีมือก่อสร้างแลตกแต่งอย่างประณีตทั้งภายนอกภายใน มีที่พักสำหรับข้าราชการทั้งฝ่ายน่าฝ่ายใน แลศาลาว่าการกระทรวงต่าง ๆ ทุกกระทรวง พระเจ้าแผ่นดินไม่ต้องเสด็จมาว่าราชการที่เมืองหลวง เพราะศาลาว่าการกระทรวงต่าง ๆ รวมอยู่ที่พระราชวังนั้นทั้งสิ้น มีทั้งโบกแลพิพิธภัณฑ์เครื่อง[illegible] รูปปั้น รูปหล่อ รูปแกะ รูปเขียน เปนรูปในเรื่องพงษาวดารบ้าง ภาพอย่างประณีตงดงามบ้าง มีรูปสนามรบต่าง ๆ ซึ่งฝรั่งเศสได้กระทำสงคราม แลพระรูปพระเจ้าแผ่นดิน เจ้านาย รูปแม่ทัพใหญ่ แลผู้ที่มีชื่อเสียงปรากฏแต่ครั้งโบราณทั้งปวง เหล่านี้ปนกันรวบรวมเปนพวก ๆ แยกกันไว้เปนห้อง ๆ หลายสิบห้อง ทั้งมีห้อง

พระโรง ห้องประชุม ห้องเสวย ใหญ่น้อยเปนอันมาก เขตรของพระราชวัง ภาย นอกก็ใหญ่กว้าง ตรง น่า ตึก มี ถนน จากเมือง เวอร์ไซล์ ขึ้น มารวม หลาย สาย มี โรง ทหาร ขนาดใหญ่ ๒ โรง แล มี สนาม น่า พระลาน เปน ที่ ฝึกหัด ทหาร นอก กำแพง พระราชวัง ใน กำแพง มี ชาลา ใหญ่ กว้าง มี พระรูป หลุย ที่ ๑๔ ทรง ม้า ตั้ง เหนือ ฐาน สูง ตระหง่าน อยู่ กลาง มี ประตู ใหญ่ น้อย เข้า ไป ใน ตึก หลาย ทาง ข้าง หลัง ตึก เปน สวน แล สระ น้ำพุ สนาม กว้าง มี รูป ศิลา งาม ๆ ตั้ง โดย รอบ จังหวัด สนาม ใน สนาม ปลูก ไม้ดอก สลับ สี เปน แปลง ๆ บ้าง บาง สนาม ก็ ปลูก แต่ หญ้า ราบ เตียน ผู้คน มา ชุมนุม นั่ง นอน เดิร เล่น เปน ที่ สำราญ นอกจังหวัด สนาม ออกไป เปน วนะ ร่มรื่น ปลูก ต้นไม้ ราย ๆ กัน มี ทาง เดิร ใน ป่า หลาย แยก หลาย สาย แล ไป่ จาก กลาง ตึก มี คลอง หรือ สระ น้ำ กว้าง แล ยาว ดิ่ว ลง ไป พ้น ปลาย คลอง ไป เปน ทุ่ง โล่ง เตียน แล เห็น ทิวไม้ ลิบ ๆ สอง ฟาก คลอง มี ทาง เดิร ถัดออกไป เปน ป่า งดงาม หาที่เปรียบยาก

ตอนที่ ๓๓
ชาโตเดอรัมบุลเย

วัน ที่ ๒๐ สิงหาคม ๑๒๖ — เวลา บ่าย ๓ โมงเศษ มงสิเออร์ ฟัลลิแยร์ ประธานา ธิบดี ประเทศ ฝรั่งเศส ให้ นาย พันตรี ชลุมแบร์เจ เอดิกง นำ รถม้า ของ รัฐบาล มาเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อม ด้วย สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ แล ข้าราชการ เสด็จ พระราช ดำเนิร จาก พระราช สำนัก ไป ยัง สเตชัน รถไฟ เรียก ว่า การ์ เดส อังวาลีดส์ ผู้ ที่ โดย เสด็จ พระราช ดำเนิร คือ หม่อมเจ้าจรูญศักดิ์ ๑ พระยาบุรุษรัตน ๑ หม่อมนเรนทร ๑ รวม ๓ บ่าย ๓ โมง ๓๖ นาที รถไฟใช้จักร์ ออก จาก กรุงปารีศ มา ที่ ชาโต เดอรัมบุลเย ที่ สำนัก ของ ประธานาธิบดี ทาง ๕๐ กิโลเมเตอร์ ตาม ระยะ ทาง เมื่อ แรก ออก จาก กรุง ปารีศ มี บ้าน ช่อง ติด เนื่อง คับ คั่ง ตลอดไป จน ถึง เนิน เขา รอบ กรุงปารีศ รถ ลอด ถ้ำ ๒ แห่ง ออก ทุ่ง นา แล ไร่ สวน ผ่าน ใกล้ เมือง เวอร์ ไซล์ แล้ว เข้า ป่า เกริน อัน งด งาม บ่าย ๔ โมง ๓๖ นาที ถึง ตำบล รัมบุลเย เปน เมือง เล็ก แต่งาม มี พล เมือง ประมาณ ๖๕๐๐ กับ กอง ทหาร ม้า สรวม เกราะ (กุระซิเย) สำหรับรักษาชาโต ที่สำนักเปรสิเดนต์ กรม ๑ (๔ กอง ร้อย) ประธานา ธิบดี แล เจ้าพนักงาน ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ทั้ง เปรเฟ็ต์ แลแมย์ มา รับ เสด็จ ที่ สเตชัน แมย์ ได้ กล่าวถ้อยคำเชิญเสด็จแลแสดงความ ยินดีใน นาม ของ ราษฎร มีพระราช ดำรัส ตอบ ขอบใจ แล้ว เปรสิเดนต์

เชิญเสด็จโดยขบวนรถม้าจากสเตชั่น มายังชาโต มีทหารม้าแห่นำตามแซงกองร้อย ๑ กับมีตำรวจรายทางตลอด ตามทางแยกมีทหารตั้งแถวจุกช่องทุกแห่ง ตามทางตั้งแต่สเตชั่นถึงชาโต ราษฎรพากันมาเบียดเสียดคอยชมพระบารมี แลโห่ร้องเอิกเกริกทั้ง ๒ ข้าง บรรดาตึกร้านบ้านเรือนก็ชักธงห้อยเฟื่องแขวนดอกไม้ ตกแต่งสถานที่ไว้รับเสด็จ เมื่อรถพระที่นั่งเข้าในชาลาทิมดาบน่าประตูชาโต กองร้อยทหารม้าซึ่งจัดไว้เปนกองเกียรติยศอีกกอง ๑ ได้ทำวันทยาวุธ แลบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ๓ จบ มาดามพัลลิแยร์ แลบุตรประธานาธิบดีคอยเฝ้าอยู่ในชาโต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำข้าราชการที่โดยเสด็จ ให้ภรรยาแลบุตรีประธานาธิบดีรู้จัก ประธานาธิบดีก็นำเจ้าพนักงานทั้งฝ่ายทหารแลพลเรือนเฝ้า แล้วเสวยเครื่องว่าง มีพระราชดำรัสปราไสกับประธานาธิบดีแลครอบครัวตามสมควร เวลา ๕ โมงเศษ ประธานาธิบดีได้เชิญเสด็จทรงพระดำเนิรประพาศสวนรอบชาโต

ชาโต เดอ รัมบุลเยนี้ เดิมแต่ครั้งโบราณเปนที่ชุมนุมสำหรับออกไล่สัตว์ในป่า เช่นเดียวกับวังแวรไซล์ มีป้อมกลมเล็กอยู่ป้อมหนึ่ง ภายหลังก่อสร้างเพิ่มเติมขึ้นอีก เปนพระราชวังพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสได้ประทับหลายพระองค์ พระเจ้าฟรังสัวาที่ ๑ สวรรคตที่นี่ เอมเปรอนโปเลียนที่ ๑ ก็ได้ประทับที่นี่เหมือนกัน วังนี้ไม่

ใหญ่โตระโหถานอันใด เปนเรือนอย่างสามัญมากกว่าพระราชฐาน แต่กำแพงศิลาหนามาก (ถึง ๓ ศอก) ปลูกเปนตึก ๓ ชั้น ห้องเล็ก ๆ ทั้งสิ้น เว้นแต่ห้องเลี้ยงอาหารห้องเดียว ที่กว้างยาว พอเลี้ยงอาหารได้สัก ๕๐ คน การก่อสร้างหรือเครื่องแต่งสถานที่ ไม่มีอันใดประหลาดกว่าสามัญอย่างเก่า ๆ เว้นแต่ฝากรุด้วยไม้สลักเปนลวดลายต่าง ๆ งามดี ตัวตึกนั้นย่อม แต่ที่ดินในจังหวัดกว้างขวางมาก ชั้นในโดยรอบตึกเปนสวน ปลูกต้นไม้ใหญ่ ๆ เปนทิวแถวได้ระยะกัน ข้างล่างโปร่งข้างบนร่มรื่น เดิรเล่นนั่งเล่นเปนที่สำราญ แลมีสระน้ำใหญ่ ขุดเปนรูปพัดด้ามจิ้ว กันสระล้อมเข้ามาหาตึก สระนั้นกว้างประมาณ ๓๐๐ เมเตอร์ ขอบสระทางใกล้ตึกยาว ๒๐๐ เมเตอร์ ด้านนอกยาว ๑๑๐๐ เมเตอร์ ในสระมีเกาะ ๖ เกาะได้ขนาดกัน รูปเปนซี่พัด บนเกาะเปนป่าเขียวฉอุ่มทุกเกาะ น้ำไม่สู้ลึก เพราะเปนน้ำขังในที่ลุ่ม ไม่มีลำธารขนาดใหญ่ไหลลงมาสู่สระนั้น ตามลานระหว่างสวนกับสระนั้น ปลูกไม้ดอกสลับสี เปนริ้วเปนลายเปนแปลง ๆ งดงาม มีทางเดิรแยกย้ายไปทั่วทิศ นอกสวนออกไปเปนวนะ นอกวนะเปนป่าเกริ่น เปนที่ผสมไก่ฟ้าแลเนื้อกวางของประธานาธิบดี สำหรับขี่ม้าไล่แลยิงเล่น เช่นเดียวกับที่วินด์เซอร์ นอกป่าเกริ่นนี้ออกไป เปนป่าใหญ่กว้างขวาง มีนกแลสัตว์มาก ป่านี้ใหญ่กว้างกว่าป่าที่เวอร์ไซล์ มีถนนหนทางสับสนหลายสาย ต้นไม้สูงใหญ่

โปร่งได้ขนาดกัน พื้นที่เกือบราบ ถึงจะเปนเนินบ้างก็ลาดๆเล็กๆ ขี่ม้าวิ่งลัดเลาะไปในระหว่างต้นไม้ได้สดวก

ทรงพระดำเนินอยู่ในสวนสักชั่วโมง ๑ แล้วเปรสิเดนต์เชิญเสด็จประทับห้องชุดที่จัดไว้ถวาย เวลาทุ่ม ๑ เปรสิเดนต์มาเชิญเสด็จไปประชุมณห้องรับแขกก่อนเสวย

การเลี้ยงค่ำวันนี้ จัดเปนการเงียบๆแต่งอีวนิงเดรส ประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มีเสนาบดีกระทรวงต่างๆแลเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายทหารแลพลเรือนกับบุตรภรรยา แลข้าราชการในสำรับ ซึ่งไม่ได้โดยเสด็จมาอยู่ที่ชาโตเดอรัมบุลเยนี้ ทั้งข้าราชการประจำสถานราชทูตด้วย รวม ๔๐ เศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจูงมาดามฟัลลิแยร์ แลเปรสิเดนต์จูงภรรยาเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ พาพวกที่มาประชุมไปนั่งโต๊ะ เมื่อถึงผลไม้แล้ว ประธานาธิบดีได้กล่าวคำถวายพระพรไชยมงคล มีข้อความว่า การที่เสด็จพระราชดำเนินมาประทับณที่นี้ นับว่าเปนการบำรุงทางไมตรีอันสนิท ในระหว่างประเทศสยามกับประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้ผูกพันธมั่นคงมาแต่โบราณกาล ตั้งแต่กรุงสยามได้แต่งเอกอรรคราชทูตมาเปนครั้งแรกประมาณ ๒๐๐ ปีมาแล้วนั้น ในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาในครั้งนี้ เปนที่แสดงให้เห็นปรากฏในพระราชหฤทัย แลประธานาธิบดีขอพระราชทานแสดงความขอบพระเดชพระคุณในนามของรัฐบาลฝรั่งเศส

การ ซึ่ง ทั้ง ๒ ประเทศได้พร้อมเพรียง ตก ลง ทำ หนังสือ สัญญา กันใน เร็ว ๆ นี้ โดย ความ ปรอง ดองไว้ ใจ ซึ่ง กัน แล กัน นั้น เปน ข้อ ที่ แสดงให้เห็นได้ โดย แจ่ม แจ้ง ชัด เจนว่า ไมตรีในระหว่างไทยกับฝรั่งเศส คง จะ เจริญ สนิท สนม กัน อยู่ ชั่วกาลนาน พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่ หัว ก็ ทรง ทราบ อยู่ว่า พวก ของ ประ ธา นา ธิ บ ดี มี ความ ตั้ง ใจ ที่ จะ ฉลอง พระเดช พระคุณใน ราชการ แผ่นดิน ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่ หัว อัน เปน ประ เทศ หนึ่ง ซึ่ง บริบูรณ ยิ่ง ด้วย การ ค้า แล จะ เปน ประ เทศ อัน รุ่ง เรืองไพโรจน์ ใน ฝ่าย ตวันออก

โดยโอกาศ นี้ ประธานาธิบดี ขอ พระราชทาน ดื่ม ถวาย เพื่อ เปน พระ เกียรติยศ แล เพื่อ ความ รุ่ง เรือง ใน รัชกาล ของ พระบาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว ทั้ง เพื่อ ความ ศุข เกษม สานต์ ใน พระ บรม ราชวงษ์ แล ความ สวัสดิ ภาพ แห่ง ประเทศ สยาม

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบ เปน ใจ ความ ว่า ทรง ชื่น ชม ยินดี เปน อย่าง ยิ่ง ที่ได้ เสด็จ มา ประทับ อยู่ ที่ นี่ใน วันนี้ แล ที่ ท่าน เปรสิเดนต์ ได้ มี ความ เอื้อ เฟื้อ รับ เสด็จ อย่าง แขง แรง ใน นาม ของ ประเทศ อันใหญ่ไพศาล ปรากฏ ทาง พระราชไมตรี ใน ระหว่าง ประเทศ ทั้ง ๒ นี้ ได้ มี อยู่ แต่ กาลนานแท้ แลจะได้ผูกพันธ์ มั่นคงอยู่ได้ ก็ เพราะ ความ ปรอง ดอง สามัคคี ใน ระหว่าง กัน แล กัน ถึง แม้ว่า ระยะ ทาง จะ ไกล กัน สัก เท่าใด ก็ไม่ สามารถ ที่ จะ ทำให้ ทางไมตรี อันนี้ เสื่อม คลาย เหิน ห่าง กันไป ได้ ทรง หวัง พระราช หฤทัย อย่าง มั่น คง ว่า หนังสือ สัญญา

ทางพระราชไมตรี ซึ่งได้ตกลงกันแล้วในเร็ว ๆ นี้ จะไม่เปนแต่ชื่อว่าไมตรี แต่จะเปนเครื่องบำรุงความสามัคคีในระหว่างประเทศทั้ง ๒ ให้ผูกพันธ์มั่นคงยั่งยืน เปนประโยชน์แก่ชาติทั้ง ๒ ด้วยกันชั่วกาลนาน เมื่อมีพระราชดำรัสสิ้นข้อความแล้ว ทรงดื่มพระราชทานเปรสิเดนต์ แลสำหรับความไพศาลแลความเจริญแห่งประเทศฝรั่งเศส

เมื่อเสร็จการเลี้ยงแล้ว มีริเสปชัน ชายหญิงมาประชุมในการนี้ ประมาณ ๑๐๐ เศษ แล้วจุดดอกไม้เพลิงถวายทอดพระเนตร ตามเกาะแลรอบสระหลายแห่ง มีพลุ จังหัน แลดอกไม้น้ำ มีดอกไม้ที่งามประหลาดหลายอย่าง เช่นจุดเปนรูปพระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท ไฟสลับสีเห็นยอดพระมหาปราสาทได้ถนัดทั้ง ๓ ยอด แลไฟพเนียงไหลพลั่ง ๆ ลงมาเปนน้ำตก เปนต้น ครั้นจุดดอกไม้เพลิงเสร็จแล้ว เลี้ยงเครื่องว่าง เวลา ๔ ทุ่มเศษ ผู้ที่รับเชิญมาในการเลี้ยงอาหารค่ำแลที่มาในการริเสปชันต่างกลับไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

วันที่ ๒๑ สิงหาคม ๑๒๖ เวลาเช้า ๔ โมงครึ่ง ประธานาธิบดีมาเฝ้าที่ห้องประทับ แล้วเชิญเสด็จโดยรถม้าประพาศวนะแลป่า ผ่านไปทางตำบลเปริเย ภูมิประเทศตามทางงดงาม มีหนองแลสระน้ำในป่าหลายแห่ง มีทางแยกแลทางร่วมสำหรับชุมนุมพวกไล่เนื้อหลายตำบล ลักษณภูมิประเทศงดงามตลอดทาง แลมีตำรวจภูธร

ขี่ ม้า ราย ทาง โดย ตลอด ราษฎร เปิด หมวก น้อม คำนับ โดย เคารพ ด้วย ความ ยินดี เวลา เที่ยง ๓๙ นาที เสด็จ กลับ ถึง ชาโต

บ่ายโมง ๑ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน มี นาย ทหาร ผู้ ใหญ่ แล ผู้ที่ เคย เข้าไป กรุง สยาม หรือ ที่ ทรง คุ้น เคย หลาย นาย เช่น นาย พลจเร ทัพ บก นาย พล ผู้ บัญชาการ กอง ทัพ ที่ กรุงปารีศ แล นาย พล เสนาธิการ ทหาร บก เปน ต้น กับ มงสิเออร์ ปาวี มง สิเออร์ เดอฟรางซ์ แล มงสิเออร์ ริฟโฟต์ ซึ่งได้ เข้าไป เปน ทูต ที่ กรุงเทพ ฯ

เวลา บ่าย ๓ โมง เศษ เปรสิเดนต์ เชิญ เสด็จ พระราช ดำเนิร จากชาโต เดอรัมบุลเย โดย ขบวน รถ ม้า มี ทหาร ม้า แห่ นำ ตาม แซง แล ราย ทาง จุก ช่อง ทั้งราษฎร ก็พากันมา มุงโห่ร้อง ถวายพระพรไชย มงคล เปน การ ชื่น บาน เอิก เกริก เหมือน อย่าง เมื่อ เวลา เสด็จ มา ถึง เมื่อ วานนี้ บ่าย ๓ โมง ๒๕ นาที รถไฟใช้จักร์ ออก จาก สเตชั่น นาย ทหาร ผู้ใหญ่ แล เจ้าพนักงาน กับ นาย พันตรี ชลุมแบร์เจร์ ได้ โดย เสด็จ พระราช ดำเนิร มา ด้วย บ่าย ๔ โมง ๒๕ นาที ถึง กรุงปารีศ เสด็จโดย รถม้า ของ รัฐบาล มา ประทับ ณสถาน ราชทูต นาย พันตรี ชลุม แบร์เจร์ ถวาย บังคม ลา กลับไป

ตอน บ่าย วันนี้ มงสิเออร์เดอฟรางซ์ พา ภรรยา แล บุตรี มา เฝ้า

ในระหว่างเวลาที่ประทับอยู่ณสำนักประธานาธิบดีฝรั่งเศสนั้น มงสิเออร์ แล มาดาม ฟัลลิแยร์ ทั้ง บุตร์ แล เจ้าพนักงาน ฝ่าย ทหาร แล พลเรือน ทั้งปวง ได้แสดง ความ เอื้อเฟื้อ รับ เสด็จ อย่าง แขงแรง เปน ที่ สำราญ พระราชหฤทัย เปรสิเดนต์ ได้ถวาย ซึ่ง ภาพ ความ อย่าง ดี ๆ ในที่ ตรา รลึก แลโปรดเกล้าฯ พระราชทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ แก่เจ้าพนักงาน ฝรั่งเศส คือ

เจ้าพนักงาน ส่วน เมือง

๑ มาร์ควิส ไดคว๊ายด์ เปรเฟ็ต เซนเดคต์ควัซ์ จ. ม.

๒ มงสิเออร์ ฟาบร์ รอง เปรเฟ็ต รัมบุลเย ม. ม.

๓ มงสิเออร์ รุซ์ แมย์ รัมบุลเย ม. ม.

๔ มงสิเออร์ เซวิล รัมบุลเย ท. ช.

๕ มงสิเออร์ เลอโกรส์ รัมบุลเย ท. ช.

๖ มงสิเออร์ ปริจง รัมบุลเย ว. ม.

๗ มงสิเออร์ เกลริส รัมบุลเย ว. ม.

๘ มงสิเออร์ คาซิโอรองที่ รัมบุลเย ว. ม.

๙ มงสิเออร์ เรจัมบาร์ต รัมบุลเย ว. ม.

นาย ทหาร กรม ทหารม้า กุระซิเย ที่ ๑๒

๑ พ. ท. เดอ เซเรวิล จ. ม.

๒ ร. อ. ดุ ชัตเลต์ ภ. ม.

๓	ร. อ. ชะวัลลิเย	ภ. ม.
๔	ร. อ. ล์ต็อกลัง	ภ. ม.
๕	ร. อ. ตารดี๊ฟ เดอ มัวเดร	ภ. ม.
๖	ร. อ. เบรเนต์ เดอ ชะโรต์	ภ. ม.
๗	ร. อ. เดนิส	ภ. ม.
๘	ร. ท. เดอดรุ	ท. ช.
๙	ร. ต. ด'อัลลิแยร์	ภ. ม.

เจ้าพนักงานใน สำนัก ประธานาธิบดี

๑	พ. ท. ยะกิลยาต์	น. ช.
๒	ร. อ. เกรังดอง	น. ช.
๓	พ. ต. กรีอัช	ม. ม.
๔	พ. ต. ลัสซง	ม. ม.
๕	มงสิเออร์ แบรตรังด์	ม. ม.
๖	มงสิเออร์ กรางเจร์	ท. ช.
๗	มงสิเออร์ แบร์นารด์	ท. ช.
๘	มงสิเออร์ เบลซิแยร์	ท. ช.
๙	มงสิเออร์ เชียลือซ์	ท. ช.

กับพระ ราชทาน เหรียญ ราชรุจิ แก่ คนใช้ ใน สำนัก อีก หลาย คน

ตอนที่ ๓๔

จากกรุงปารีส ถึงเมืองฮอมเบิค

ที่เมืองฮอมเบิค

วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๑๒๖— วันนี้ อากาศอยู่ข้าง จะหนาวผิดปรกติ เวลาบ่ายทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน เครื่องราช อิศริยาภรณ์ แก่ ข้า ราชการ ประจำ พระราช สำนัก ณกรุง ปารีส คือ มงสิเออร์ซาระซัง มงกุฎสยามชั้น ที่ ๓ ม.ม. หลวง มนตรีนิกรโกษา ช้าง เผือก สยามชั้น ที่ ๔ ภ.ช. กับ ขุน วิจิตร์ โทรภักดี มงกุฎ สยาม ชั้น ที่ ๕ ว.ม. ทั้ง พระ ราชทาน เหรียญ ช้าง เผือก แล เหรียญ มงกุฎ ทองเงิน แก่เจ้าพนักงาน กอง ตระเวร ลับ ซึ่ง รัฐบาล ฝรั่ง เศสได้ จัดให้ มา ประจำ รักษา พระองค์

ระหว่าง บ่าย ๔ โมง กับ ย่ำค่ำ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ประ พาศ บ้าน เมือง โดย รถโมเตอร์คาร์

เวลา ทุ่มครึ่ง เสด็จพระราชดำเนิรจากพระราชสำนักโดย รถโมเตอร์คาร์ ไป ยัง สเตชั่น กาเดอ เลสต์ หม่อม เจ้า จรูญ ศักดิ์ พระยา วิสูตร์ โกษา แล บรรดา ข้า ราชการ ที่ กรุง ปารีส ได้ มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิรพร้อม กัน ทั้ง มงสิเออร์ โมลลารด์ กับ นาย พัน ตรี ชลุมแบนเจร์ ก็ได้ มา เฝ้า กราบ ถวาย บังคม ลา ที่ สเตชั่น ด้วย

เวลา ๒ ทุ่ม รถไฟใช้จักร์ ออก จาก กรุง ปารีส ไปเมืองฮอมเบิค ประเทศ เยอรมัน เสวย พระกระยา หารค่ำใน รถไฟ รถ นี้ รัฐบาลฝรั่งเศส

ได้จัด ถวาย เปน พิเศษ ตลอด ทั้ง เครื่อง เสวย กับ พนักงาน เดิน โต๊ะ แล คนใช้ด้วย

พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ที่โดย เสด็จ พระราช ดำเนิร ในคราวนี้ คือ

สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ	เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์ วรพินิต
สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยา เธอ	เจ้า ฟ้ากรมขุนนครราชสิมา
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ	เจ้า ฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์
สมเด็จพระเจ้าลูกยา	เจ้าฟ้ากรมขุนเพ็ชร์บูรณ อินทราไชย
พระเจ้าน้องยาเธอ	กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม
พระเจ้าน้องยาเธอ	กรมขุนสรรพสาตร์ศุภกิจ
พระเจ้าน้องยาเธอ	กรมขุนสมตอมรพันธุ์
พระเจ้าลูกยาเธอ	พระองค์เจ้า อุรุพงษ์รัชสมโภช
หม่อมเจ้า	ทองซึ่ฆายุ ในพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์

เจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ์

พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ

พระรัตนโกษา

เจ้าหมื่นเสมอใจราช

หม่อมนเรนทรราชา

หลวงฤทธิ์ นายเวร

มิสเตอร์ อัลเบิล

ว่าที่นายเรือตรี นายศรี

นักเรียนนายเรือ นายห้อง

แล นายแพทย์ ๒ นาย

วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๑๒๖— เมื่อคืนนี้รถ พระที่นั่งแล่น ผ่านเมือง ชาลงสูรมาน เมือง นาง ซี่ เมือง สตราสเบิค แล้ว เดิร ตาม ลุ่ม น้ำไรน์ ขึ้นไป ทาง ทิศ เหนือ ผ่าน เมือง ลุดวิก ชาเฟน ซึ่ง ตั้ง อยู่ตรงฟากแม่น้ำ ไรน์ข้าม กับ เมือง มานไฮม แล้ว ผ่าน เมือง ไมเยนซ ข้าม แม่ น้ำไรน์ แล แม่ น้ำ เมน เวลา ๓ โมง เช้า ถึง เมือง แฟรง ฟอต เวลา เช้า ๓ โมง ๔๐ นาที ถึง เมือง ฮอม เบิค ระยะทาง จาก กรุง ปารีส ถึง เมือง ฮอม เบิค ๗๒๐ กิโลเมเตอร์

พระยา ศรี ธรรมสาสน์ มิสเตอร์ ลอฟตัส กับ แมย์ เมือง ฮอมเบิค แล บารอน ฟอน มาลซาห์น ผู้ จัด การ ที่ ประชุม รื่น เริง ได้ มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ที่ สเต ชัน

พระยา ศรี ธรรมสาสน์ เชิญเสด็จพระราชดำเนิรโดยรถม้ามาประทับที่ วิลลา ฟูรสเตนรูห์ เปนเรือนเล็กติดอยู่กับแกรนด์โฮเตล แลเปนที่ของ แกรนด์โฮเตล ซึ่งได้ว่าเช่าไว้เปนที่ประทับ ตามทางระหว่างสเตชันกับ ที่ประทับมีราษฎรมาเบียดกันคอยชมพระบารมีทั้ง ๒ ฟากถนน ตามตึกบ้าน

สถานที่ในเมือง ก็ชักธงช้างขึ้นประดับถวาย เปนพระเกียรติยศมาก

เวลา ๔ โมงครึ่ง เสด็จโดยรถม้า ประพาศบ้านเมืองแลอาณาเขตร์ใกล้เคียง เสด็จผ่านทาง โรงอาบน้ำ สโมสรการรื่นเริง (คูรเฮาส) โรงพยาบาล แล้วเข้าป่าใหญ่ ผ่านใกล้พระราชวัง ตรงไปทางถนนกลางทุ่งกลางป่า เปนถนนยาวตรง มีต้นไม้ร่มทั้งสองข้างทาง แลลิ่วสุดตาทั้งข้างหน้าแลข้างหลัง งดงามมาก เสด็จไปจนถึงที่เลี้ยงกวางในกลางป่า มีกวางประมาณ ๖๐ เขาเลี้ยงจนเชื่อง ใครไปมาวิ่งเข้าหา เวลา ๕ โมงครึ่ง เสด็จกลับวิลลาที่ประทับ

เมืองฮอมเบิคมีพลเมือง ๑๓,๐๐๐ ตั้งอยู่ใกล้ติดเขา โตนัส แต่เดิมเปนเมืองเล็ก ตึกบ้านก่ออย่างเก่า ๆ แต่เดี๋ยวนี้ไพศาลใหญ่โตขึ้นมาก เปนที่อาบน้ำแก้โรคต่าง ๆ ทำนองบาเด็น — บาเด็น แต่น้ำที่นี่ไม่ร้อนแลมีธาตุ คาโบนิกมาก แก้โรคซึ่งเกี่ยวด้วยโลหิต แลหัวใจเปนพื้น มีผู้คนไปมาในปีหนึ่ง ๆ ไม่ต่ำกว่า ๑๒,๐๐๐ พระเจ้าแผ่นดินแลเจ้านายประเทศต่าง ๆ เสด็จมาประทับมาก ในเมืองมีรถรางตลอดแทบทุกถนน นอกเมืองมีวิลลางาม ๆ แลมีสวนดอกไม้ ลูกไม้ แลผักต่าง ๆ พ้นแถววิลลาแลสวนดอกไม้ไปเปนไร่นาแลป่าไม้อันใหญ่กว้าง มีป่าสนเปนพื้น ต้นไม้สูงระหงร่มรื่นทำเลกว้างขวาง ถนนดี ขับรถเที่ยวได้มากกว่าที่เมืองบาเด็น — บาเด็น

เวลาค่ำสโมสรการรื่นเริง (ครูเฮาส์) ได้เชิญเสด็จพระราชดำเนิรทอดพระเนตร์ดอกไม้เพลิงที่สนามหญ้า ข้างหลังตึกสโมสรนั้น บารอน ฟอน มัลตซาห์น ผู้จัดการได้มารับเสด็จจากรถพระที่นั่ง แล้วเชิญเสด็จขึ้นไปประทับในห้องใหญ่สักครู่หนึ่ง ลงมือจุดดอกไม้เพลิง มีจังหันซ้อนสลับสี ไฟเพนียง แลพลุสีต่าง ๆ กับจุดเปนลายธงช้างสลับสี มีพลุสีขาว เขียว เหลือง แดง น้ำเงิน จุดปลิวโค้งข้ามลายไปมาทั้ง ๒ ข้าง น่าดู ในเวลาที่จุดลายธงช้างนี้ แตรวงที่เล่นอยู่กลางสนาม ได้เป่าเพลงสรรเสริญพระบารมี บรรดาผู้ที่ประชุมอยู่ในสนามก็พากันโห่ร้องตบมือ โดยความรื่นเริงยินดี เวลาจวน ๔ ทุ่มเสด็จพระราชดำเนิรกลับ สู่วิลลาที่ประทับ

วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๑๒๖— วันนี้อากาศมืดคลุ้มแลหนาวจัดอย่างกลางฤดูออตัมน์ เวลาบ่ายโมง ปรินซ ไอเตล เฟรตริช พระราชโอรสของพระเจ้าเอมเปรอ ได้มาเฝ้าที่วิลลาที่ประทับ มีรับสั่งปฏิสันถารโดยความปราโมทย์ตามสมควร ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิรไปเยี่ยมตอบ ทรงพบกับปรินซ ไอเตล เฟรตริช แลพระชายาด้วย

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๑๒๖-- เวลาบ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรให้ช่างฉายพระรูปที่ห้าง โฟคต์ แล้วเสด็จกลับมาทรงพระดำเนิรในสวนข้างหลังวิลลาที่ประทับ

วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๑๒๖— ตอนเช้าแลกลางวันทรงพักในวิลลาที่ประทับตามคำแนะนำของแพทย์ เช่นวันก่อน ๆ บ่าย ๔ โมงเศษ

เสด็จ พระราช ดำเนิร โดย รถโมเตอร์คาร์ ประพาศ บ้าน เมือง แล ใน ป่า รอบเมือง แล้ว เสด็จ กลับ มา ทรง พระ ดำเนิร ใน สวน จน เวลา ทุ่ม ๓ เสด็จ ขึ้น

วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๑๒๖— เวลาเที่ยงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ พระราช ดำเนิร สรง น้ำแร่ คาร์โบนิก ที่โรง อาบ น้ำไกเซอ วิลเฮลม สบาด น้ำแร่ ที่ นี่ แรง มาก ถึง กับ เดือด เปนไพล เวลา บ่าย ๔ โมงครึ่ง เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ ค่ายโรมันโบราณ ซึ่ง เรียก ว่า ซาลเบิค ตั้ง อยู่บนเขา โตนัส ทางประมาณ ๖ กิโลเมเตอร์ ค่ายนี้ยาวประมาณ ๒๕๐ กว้าง ๑๗๕ เมเตอร์ มี กำแพง ศิลา แล คู โดย รอบ แลมี ประตู ๔ ด้าน ลักษณะการ ก่อ สร้าง เกือบ เหมือน กัน กับ ป้อม ค่าย อย่าง เก่า ที่ เมือง เชียง ราย หรือ เมือง ปาจิณบุรี เปน ต้น แต่ ค่าย นี้ เก่า แก่ มาก ว่า กอง ทหาร โรมันได้ ยก มา ตั้ง ประ จำ อยู่ ประ มาณ ๒,๐๐๐ ปี มา แล้ว ใน สมัย นั้นได้สร้าง กำแพง มีคู ยาว ถึง ๕๐๐ กิโลเมเตอร์ สำหรับ ป้อง กัน พวก เยอรมัน ไม่ ให้ เข้า มา ย่ำ ยี ใน เขตร์ แดน ของ ชาว โร มัน แล ตาม กำแพง นั้น สร้าง ป้อม แล หอ รบ หอ คอย เช่น ป้อม ซาล เบิค นี้ เปน ระยะ ๆ ไปโดย ตลอด ชาว โรมัน ได้ อยู่ ประ มาณ ๔๐๐ ปีเศษ จึงได้ ถอน ทหาร กลับไป ต่อ นั้น มา ค่าย ก็ ทิ้ง ร้าง จน จม อยู่ ใต้ ดิน ชาว เมือง แล ตำบล ใกล้เคียง ได้ ไป ขุด ขน ศิลา มา ก่อ สร้าง บ้าน เรือน แล สถาน ที่ ต่าง ๆ เปน อัน มาก มา จน กฤสตศักราช ๑๘๑๘ รัฐบาล จึงได้ ประกาศ ห้ามไม่ให้ ผู้ ใด มา ขุด ขน ศิลาไป

ในค่ายนั้นมีบ่อน้ำสำหรับให้ทหารรับประทาน และอาบหลายบ่อ แต่เดี๋ยวนี้น้ำแห้งหมด มีเรือนผู้บังคับการ ที่อยู่นายทหาร ทิมพลทหาร คลัง โรงฝึกหัด สนามสำหรับชุมนุมพล แลโรงประกอบอาหารพร้อมทุกอย่าง แต่บรรดาสถานที่เหล่านี้ จัดเปนพิพิธภัณฑ์รวบรวมสิ่งของที่ขุดได้ไว้โดยมาก มีของเก่าต่าง ๆ ที่น่าดู แลที่แสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของชาติโรมันในสมัยนั้น ได้โดยชัดเจน เช่น เงินตรา แต่ครั้ง ๒๐๐๐ ปีเศษล่วงแล้ว มีพระนามพระเจ้าแผ่นดิน แลลวดลายจาฤกอย่างประณีต กับมีภาชนะเครื่องครัวเครื่องแต่งกาย เครื่องอาวุธ เครื่องมือ รูปหล่อรูปแกะ แลอื่น ๆ อีกเปนอันมาก

เครื่องครัวนั้น ใช้อ่าง หม้อ ไห อั้งโล่ ทำด้วยดินเผาดูไม่เลวกว่าของทุกวันนี้ แต่หนากว่า มีโม่ศิลาเหมือนที่ใช้อยู่ตามบ้านราษฎรในเมืองไทยไม่ได้ผิด.

เครื่องแต่งกายนั้น มีเสื้อหนัง หมวกเหล็ก และรองเท้าเปนต้น รองเท้านั้นบางคู่ก็คล้ายกับที่ใช้อยู่ทุกวันนี้มาก เว้นแต่ไม่มีส้น

ในหมู่เครื่องอาวุธนั้น นอกจากหอกดาบ ซึ่งเปนของธรรมดามีน่าไม้ซึ่งเปนของน่าดูหลายขนาดหลายชนิด ที่ทำเปนปืนใหญ่ก็มี อย่างปืนยิงเร็วก็มี อย่างปืนเล็กสำหรับประจำตัวทหารก็มี น่าไม้ขนาดใหญ่ (อย่างปืนใหญ่) นั้น มีโล่ห์ข้างหน้ามีรางแลสายเหมือนกับน่าไม้ธรรมดาใช้ยิงด้วยลูกศรก็ได้ หรือลูกกระสุนขนาดผลส้มเกลี้ยงก็ได้

ว่ายิงได้ในระยะ ๓๐๐ เมเตอร์ น่าไม้ชนิดยิงเร็วนั้น มีเปนซองกระสุนข้างบน มีช่องสำหรับให้ลูกศรตกลงไปในรางได้เฉพาะทีละเล่ม มีแกนเกลียวหมุนได้ แลพาลูกศรลงไปเข้าที่บรรจุบนราง ดูเครื่องกลไกแลวิธีเดิรนกคล้ายกับปืนกลฮอชกิสมาก ส่วนน่าไม้สำหรับประจำตัวทหารนั้น ไม่ผิดอะไรกันกับของธรรมดา ที่ชาวมณฑลพายัพใช้อยู่เปนอันมาก.

เครื่องมือที่ใช้ในสมัยนั้น มีสิ่วขวานเลื่อย ฯลฯ เหมือนกับที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ ยังขาดอยู่ก็แต่ตะปูเกลียวเท่านั้น.

การช่างไม่ใคร่มีสิ่งใดสำคัญ มีแต่รูปหล่อแลรูปแกะ ฝีมือพอปานกลาง

โรงฝึกหัดทหารนั้นสูงใหญ่กว้างยาวมั่นคงมาก ถึงโรงที่สร้างในสมัยนี้ก็ไม่ดีไปกว่า.

ภายนอกป้อมซาลเบิคนั้นยังมีเรือนโรมันอีกเปนอันมาก ทั้งมีป่าไม้งดงาม ในวันนี้ทอดพระเนตร์ไม่ทันทั่ว.

วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๑๒๖— เวลาเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรไปสรงน้ำ ตอนบ่ายทอดพระเนตร์ เตนนิสตัวนะเมนต์ที่สโมสร ทรงพบกับ แกรนด์ดุ๊กรัชทายาท นครบาเดินกับพระชายา เวลาเย็นฝนตก เสด็จพระราชดำเนิรกลับ.

วัน ที่ ๒๙ สิงหาคม ๑๒๖— เวลา เที่ยง เสด็จพระราชดำเนิร สรงน้ำแร่ เวลาบ่ายเสด็จ โดย รถ ม้า ทอด พระ เนตร ที่ แขวน รูป แล้ว ประพาศ ร้าน แล บ้าน เมือง จน เวลา ทุ่ม ๑ เสด็จ กลับ วิลลา ที่ ประทับ

ใน ระหว่าง วัน ที่ ๓๐ สิงหาคม กับ วัน ที่ ๕ กันยายน ๑๒๖— ตอน เที่ยง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จพระราชดำเนิร สรง น้ำแร่ แล ตอน เย็น เสด็จ ประพาศ บ้าน เมือง แทบ ทุก วัน เว้น บาง วัน ที่ หนาว จัด แล ฝน ตก ยัง ค่ำ ก็ ไม่ ได้ เสด็จ ออก

วัน ที่ ๖ กันยายน ๑๒๖— เวลา บ่าย เสด็จ พระ ราช ดำเนิร โดย รถ โมเตอร์คาร์ ประพาศ เมือง แฟรงก์ฟอต เวลา ย่ำ ค่ำ เสด็จ กลับ

ระหว่าง วัน ที่ ๗ กับ วัน ที่ ๙ กันยายน ๑๒๖— ทรง พระ ประชวร เล็ก น้อย ไม่ ได้ เสด็จ สรง น้ำ แร่ แต่ ตอน บ่าย เสด็จออก ทรงพระดำเนิร ผลัด อากาศ บ้าง

วัน ที่ ๑๐ เวลา เช้า หม่อม เจ้า จรูญศักดิ์ อรรคราชทูต ณะกรุง ปารีส นำ ช่าง ปั้น มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ประทับให้ นาย ช่างปั้น พระบรมรูป แล้ว เวลา เย็น เสด็จ ประพาศ หม่อม เจ้า จรูญศักดิ์ กราบ ถวาย บังคม ลา กลับ ไป กรุง ปารีส ใน ค่ำ วัน นั้น

วัน ที่ ๑๑ กันยายน ๑๒๖— เวลา บ่าย ๓ โมง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิร โดย รถ โมเตอร์คาร์ ประพาศ เมือง วิสบาเด็น ทาง ประมาณ ๒๐ กิโลเมเตอร์ รถ เดิร ใน เวลา ชั่ว โมง ๑

ผ่าน เมือง ฮีสต์ ซึ่งเปนเมือง ใหญ่ อยู่ใกล้กับเมืองไมเยนซ์ มีพลเมือง ประมาณ ๑๕,๐๐๐ เดิม ก็ เปน ที่ พัก กอง ทหาร โรมัน ยัง มี ป้อม โบราณ แต่ครั้ง นั้น เหลือ อยู่ แต่ เดี๋ยว นี้ เปน เมือง แปล ธาตุ ทำ สี สวรรค์ มี โรง งาน เปน อันมาก ปล่องไฟ พ่นควัน ตลบ แล ดู ตึกรามมอมไป ทั้งเมือง ถนน ก็ คับ แคบ แต่ มี รถ ม้า รถไฟ รถ ราง เดิร สับ สน มาก แล้ว ทาง ผ่านไปใกล้ เมือง ไมเยนซ์ ถึง ตำบล แฮตเตอรสไฮ่ม แล ตำบล แฮรเบนไฮม ซึ่ง ติด ต่อ กับ เมือง วิสบาเด็น

เมือง วิสบาเด็น นั้น ตั้ง อยู่ เชิง เขา โตนัส ข้าง ทิศ ตวันตก เฉียงใต้ มี พลเมือง ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ เดิม เปน ค่าย โรมัน มี ป้อม ค่าย แต่ ครั้ง โบราณ เหลือ อยู่ มาก ทั้ง เปน ที่ อาบ น้ำ ด้วย เดี๋ยว นี้ เปน เมือง สำหรับ ผู้คน มา อาบ แล ดื่ม น้ำแร่ สำหรับ รักษาโรค ต่าง ๆ ใน บรรดา เมือง ซึ่ง เปน ที่ สำหรับ รักษาโรค ด้วย กัน เมือง วิสบาเด็น นี้ นับ เปน เมือง ใหญ่ ที่สุด มีโรง อาบน้ำโรง ดื่มน้ำ สโมสร การ รื่นเริง (คุรเฮาส) สวนป่าก โรง ลคร แล ร้าน ขาย ของ ต่าง ๆ ดู ครึกครื้น มาก ทั้ง ใน ที่ ใกล้เคียง ก็ มี ตำบล ที่ ควร เที่ยว ควร ดู หลายแห่ง อากาศ ก็ ไม่ สู้ หนาว จัด มี ผู้ มา อยู่ รักษา ตัว ตลอด ปี ใน ปี หนึ่ง มี ผู้ ไป มา ไม่ ต่ำ กว่า ๑๕,๐๐๐

เมื่อ เสด็จ ถึง เมือง วิสบาเด็น นั้น ได้ ทรง พระ ดำเนิร ตาม ตลาด ข้าง น่า สโมสร เปน ตึก แถว อัน งด งาม ๒ แถว ตรง กัน ข้าม คล้าย ตึกแถว ที่ น่า วัด ซานมาร์ โก ที่ เมือง เวนิส หรือ ตึก แถว ที่ น่าวัดโดโม เมืองมิลาน แต่ ไม่สูง ใหญ่ เท่า ตรง กลางใน ระหว่าง ตึก ทั้ง ๒ แถว นั้น เปน สวน

ดอก ไม้เล็ก ๆ เปน ที่ นั่ง เล่น เดิร เล่น ครั้น ประพาศ ตลาด แล้ว เส็ด็จ เสวย เครื่อง ว่าง ที่ เฉลียง ด้าน หลัง ใน สโมสร (คูรเฮาส์) มีเปน สวน สระ น้ำพุ เปน ที่ น่า .พลิด เพลิน มี ผู้ คน มา เที่ยว เตร็จ แตร่ เปน อัน มาก แล มีแตร วง บรรเลง เพลง ต่าง ๆ ด้วย

ครั้น เสวย เครื่อง ว่าง แล้ว เส็ด็จ โดย รถ พระ ที่ นั่ง ประพาศ บ้าน เมือง จน เกือบ ทั่ว เวลา ย่ำ ค่ำ เส็ด็จ กลับ ทุ่ม เศษ ถึง เมือง ฮอมเบิค

วันที่ ๑๒ กันยายน ๑๒๖— เวลาเช้า นาย แพทย์ โปรเฟสเซอร์ เคราซ์ โปรเฟสเซอร์ เกรล โปรเฟสเซอร์ ฟอน นอรเดน ได้มา ตรวจ พระโรค พร้อม ด้วย โปรเฟสเซอร์ ไมเยอร์ แล หมอ เบอมา รวม ๕ นาย ด้วย กัน พร้อม กัน แสดง ว่า พระโรค ค่อย ทุเลา ลง มาก นับ ว่า ทรง พระ สำราญ เกือบ เปน ปรกติ ได้แล้ว

เวลา บ่าย ทรง พระ ดำเนิร ใน สวน น่า คูรเฮาส์ แล้ว เสวย เครื่อง ว่าง ที่ โฮเตล ริตเตอรส์ป๊าก ซึ่ง ตั้ง อยู่ ริม สวน เปน โฮเตล ใหญ่ พระเจ้า แผ่น ดิน อังกฤษ แล เจ้า นาย ประเทศ อื่น ๆ ได้ เคย มา ประทับ หลาย พระ องค์ เสวยแล้ว นาย โฮเตล ได้ เชิญ เส็ด็จ ทอด พระ เนตร ห้อง ต่าง ๆ ในโฮเตล แล้วประทับทรงฟังดนตรี จนเวลาเย็นเส็ด็จกลับสู่วังที่ประทับ

เวลาค่ำ พระ ราช วรินทร์ ซึ่งได้ โปรด เกล้า ฯ โทรเลข เรียก มา จาก กรุง เทพ ฯ แต่ เมื่อ เส็ด็จ ประพาศ ประเทศ นอรเวย์ นั้น ได้ มา เฝ้า ทูล ละออง ธุลี พระ บาท แล เข้า สมทบ จำนวน ข้า ราชการ ที่ โดย เส็ด็จ พระ ราช ดำเนิร

วันที่ ๑๓ ที่ ๑๔ กันยายน เวลาเย็น ทรง พระ ดำเนิร ประพาศ บ้าน เมือง ตาม ธรรมดา

วันที่ ๑๕ กันยายน ๑๒๖— เวลา ค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัว เสด็จ พระราชดำเนิร จาก เมือง ฮอมเบิค ประพาศ กรุง ปารีส พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า กรมขุน นครสวรรค์ วรพินิต พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมขุน สรรพสาตร ศุภกิจ พระยา บุรุษ รัตน ราช พัลลภ หลวงฤทธิ์ นาย เวร หมอ โบเมอ กับ ว่าที่ นาย เรือ ตรี นาย ศรี พระราชวงษานุวงษ์ แล ข้าราชการ นอก จาก ที่ ออกพระนามแลนามข้างต้น นี้ นั้น คง อยู่ ที่ เมือง ฮอมเบิค ประทับ ที่ กรุง ปารีส ๔ ราตรี

วันที่ ๒๐ กันยายน ๑๒๖— เวลา เช้า ๔ โมงเศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จพระราชดำเนิร กลับ เมือง ฮอมเบิค เพื่อ ทรง ประกอบ การ เฉลิม พระ ชนม์ พรรษา ทรง ตั้ง เครื่อง สักการบูชา พระพุทธรูป แล เทวดา นพเคราะห์ แล ทรง จุด เทียน ต่าง ๆ คือ เทียน พระ มหามงคล ๕๕ เล่ม เท่า พระ ชนม์ พรรษา เทียน รับ ส่ง พระ เคราะห์ รวม ๓๑ เล่ม เทียน กำลัง นพเคราะห์ ๑๓๗ เล่ม เทียน ที่ กล่าว แล้ว ทั้ง ๓ อย่าง นี้ ทรง แบ่ง จุด ใน ๓ วัน คือ วันที่ ๒๐ ที่ ๒๑ ที่ ๒๒

สมเด็จ พระ เจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า ฟ้า กรมขุนศุโขไทย ธรรมราชา พระยา ชลยุทธโยธิน นาย พล ตรี หม่อม ชาติ เดช อุดม พระยา วิสูตร์ โกษา อรรคราชทูต ประจำ พระราชสำนัก ณะกรุงลอนดอน แล หม่อมเจ้า นักเรียน กับ ข้าราชการ อื่น ๆ ทั้งไทย แล ต่าง ประเทศ มา เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เปน อัน มาก

เวลาเย็น ทรง พระ ดำเนิร ประพาศ ใน สวน เวลา ค่ำ ประทับ โต๊ะ เสวย ใน ห้อง เลี้ยง ใหญ่ ใน แกรนด์ โฮเตล พร้อม ด้วย พระ บรม วงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้ง ปวง เวลา ยาม ครึ่ง เสด็จ ขึ้น

ใน การ ฉลอง พระ ชนม์ พรรษา ที่ กรุง เทพ ฯ ทุก ปี มา พระ เจ้า น้อง ยาเธอ กรมหลวง วชิรญาณ วโรรส เคย ถวาย พระ ธรรมเทศนา มงคล วิเศษ ครั้ง นี้ ได้ ทรง เรียบ เรียง ส่ง มา ถวาย พอ ทัน เวลา เฉลิม พระชนม์ พรรษา ณะที่ นี้ ครั้น เวลา เสด็จ ขึ้น แล้ว ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ พระ เจ้า น้อง ยา เธอ กรมขุน สมมตอมรพันธุ์ อ่าน ถวาย ทรง ฟัง จน ตลอด กัณฑ์

วัน ที่ ๒๑ กันยายน ๑๒๖— เวลา เที่ยง พระ บาท สมเด็จ พระ อยู่ หัว ทรง เครื่อง ฟร็อกโก๊ต พร้อม ด้วย พระ ราช วงษานุวงษ์ แล ราช องครักษ์ เสด็จ พระ ราชดำเนิร โดย ขบวน รถ ม้า ไป ทรง เปิด บ่อ น้ำแร่ ใหม่ ใน สนาม ข้างหลังโรง อาบน้ำ ไกเซอร์ วิลเฮลมสบาด ราษฎร พา กันโห่ ร้อง ถวาย พระ พร ไชยมงคล ตลอด ทาง ที่ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ที่ บ่อ น้ำ มี ข้า ราชการ ประเทศ เยอรมัน แล ข้า ราชการ สยาม ทั้ง เจ้า น่า ที่ พนักงาน ต่าง ๆ คอย เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท อยู่ เปน ขนัด นอก หมู่ ข้าราชการ ออกไป ราษฎร ยืน ล้น หลาม โดย รอบ จน ตลอด ถึง ถนน เมื่อเสด็จ ถึง บ่อ น้ำ เสด็จ สู่ พลับ พลา เล็ก ซึ่ง ตั้ง อยู่ ห่าง จาก บ่อ ประมาณ ๑๐ เมเตอร์ แตร วง บรรเลง เพลง สรรเสริญ พระ บารมี แล้ว เจ้า พนักงาน ต่าง ๆ พร้อม กัน ร้อง เพลง ยอ พระ เกียรติ ครั้น จบ แล้ว แฮร์ลุปเก แมย์ แห่ง เมือง ฮอมเบิค ได้ อ่าน คำ ถวาย พระ พร ไชยมงคล ใน การ เปิด บ่อ น้ำ

ขนาน นาม บ่อ นั้น ตาม พระ บรม นามาภิธัย ว่า บ่อ จุฬาลงกรณ์ กับ ขนาน นาม สนาม ใหญ่ ที่ ขุด บ่อ นั้น ว่า สนาม สยาม พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ราช ดำรัส ตอบ ขอบ ใจ แมย์ แล ข้า ราชการ เจ้า น่า ที่ ทั้ง ปวง ตลอด ทั้ง ราษฎร ใน เมือง ฮอมเบิค แล้ว เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ทรง เบิด บ่อ น้ำ ที่ ปาก บ่อ นั้น ทำ ปรำ เปน รูป ปราง สาม เหลี่ยม ดาด ผ้า สี ต่าง ๆ เช่น เดียว กับ พลับ พลา เมื่อ เสด็จ ถึง ปาก บ่อ เจ้า พนักงาน ลง ไป ตัก น้ำ แร่ ใน บ่อ ขึ้น มา ถวาย ทรง ดื่ม จาก ถ้วย เงิน แล้ว พระ ราชทาน ข้า ราชการ บาง นาย ดื่ม ต่อ ไป บ่อ นี้ ฝัง ท่อ เจาะ ลง ไป ลึก ๙๐ เมเตอร์ เมื่อ เสวย น้ำ แล้ว เสด็จ กลับ สู่ พลับ พลา เจ้า พนักงาน ร้อง เพลง เฉลิมพระเกียรติ อีก บท หนึ่ง แล้ว บรรดา ข้าราชการ แลราษฎร พา กัน ร้อง ฮิบ ๆ โฮรา ถวาย พระ พรไชยมงคล แตร วง บรรเลง เพลง สรรเสริญ พระ บารมี เวลา เที่ยง ครึ่ง เสด็จ กลับ วิลลา ที่ ประทับ เปน เสร็จ การ เบิด บ่อ น้ำ

กลาง วัน เสด็จ ประทับ เสวย พระ กระยาหาร พร้อม ด้วย พระ ราชวงษา นุวงษ์แล ข้าราชการ ใน เก๋งในสวนโฮเตล เสวยแล้ว มี รับสั่ง ปฏิสันถาร ข้า ราชการ ตาม สมควร แล้ว เสด็จ ขึ้น

เวลา บ่าย ๔ โมง ล่วง แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง เต็ม ยศ จอม พล ทหาร บก ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรม ราชวงษ์ เสด็จ ออก ณะห้อง เลี้ยง อาหาร ใหญ่ ซึ่ง จัด เปน ที่ ออก ขุนนาง ประทับ เหนือ ราชอาศน์ พระ ราช วงษานุวงษ์แล ข้า ราชการ

พร้อม กัน เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ พระ เจ้า น้อง ยาเธอ กรมหลวง ประจักษ์ศิลปาคม อ่าน คำ ถวาย พระพร ไชยมงคล ใน นาม ของพระบรมวงษานุวงษ์แล ข้าทูลลอองธุลีพระบาท ดังนี้

ขอ เดชะ ฝ่า ลออง ธุลีพระบาทปกเกล้า ปก กระหม่อม ข้า พระ พุทธเจ้า ผู้ ถือ ฉันทานุมัติ แห่ง พระ บรม วงษานุวงษ์ แล ข้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท ทั้ง ปวง อัน สโมสร สันนิบาต ใน ที่ นี้ ขอ พระ ราชทาน พระ บรม ราช วโรกาศ กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา ถวาย ไชยมงคล ใน มหามงคลกาล วารดิถี ที่ ๒๑ กันยายน ซึ่ง เปน วาระ คล้าย กับ ดิถี พระ บรม ราช สมภพ โดย ลำดับ พระ ชนม์ เจริญ มา ได้ ๕๔ พรรษา ข้า พระ พุทธเจ้า มา รำพึง ถึง พระ เดช พระ คุณ ที่ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท ได้ ดำรง อยู่ ด้วย พระ ราช จริยานุวัตร อัน ได้ ทรง ปฏิบัติ มา แล้ว นั้น ล้วน เปน ไป โดย คลอง ราชธรรม สัมมา ปฏิบัติ แล ทรง พระ ราช อุสาหะ พินิจ พิจารณา สรรพ ราชกิจ น้อย ใหญ่ ให้ สำเร็จ ไป ตาม พระ บรม เดชา นุภาพ แล ทรง พระ มหา กรุณา ชุบ เลี้ยง ยก ย่อง ยศ ศักดิ์ แก่ พระ บรม วงษานุวงษ แล ข้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท ทั้ง สมณะ พราหมณาจารย์ อาณา ประชา ราษฎร ทั่ว พระ ราช อาณาจักร์ ทั้ง มี น้ำ พระ หฤทัย เมตตา กรุณา รัก ประชา ราษฎร เปน อัน ยิ่ง คือ มี พยาน ที่ ควร อ้าง อิง ว่า ได้ ทรง สร้าง เสมา ไป เพื่อ จะ พระ ราชทาน เปน ของ ฝาก แก่ ดรุณราษฎร ทั้งหลาย สิ้น พระ ราช ทรัพย์ เปนอันมาก อันไม่มี พระมหากระษัตราธิราชพระองค์หนึ่ง พระองค์ ใด ประเทศ หนึ่ง ประเทศ ใด จะ ได้ ทรง แสดง ความ พระ มหา กรุณา เมตตา

แก่ ราษฎร ดัง เช่น นี้ เลย อนึ่ง เมื่อ มี การ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ นอก พระ ราช อาณาจักร์ คราว ใด เมื่อ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร กลับ ไป ก็ได้ ทรง พระราชอุสาหะ แก้ ไข ขนบธรรมเนียมใน พระราชอาณาจักร์ ให้ ดำเนิร ขึ้น สู่ ความ ดี ความ เจริญ ทุก ครั้ง เพราะ ฉนั้น จึ่ง เปน ที่ ปราถ นา ของ ข้า พระ พุทธ เจ้า พระ บรม วงษานุวงษ์ ข้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ทั้ง ปวง ยิ่ง นัก ที่ จะ ให้ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท เสด็จ ดำรง อยู่ ใน ราช สมบัติ สิ้น กาล นาน เพื่อ ประโยชน์ อัน แน่ แท้ แก่ พระบรมวงษานุวงษ์ กับ ราช บรรพสัตว์ สมณะ พราหมณาจารย์ อาณา ประชา ราษฎร ข้า พระพุทธเจ้า จึ่ง ขออาราธนาคุณณานุภาพ แห่ง พระรัตนไตรย์ ทั้ง อานุภาพ แห่ง วัตถุ เทพยดา แล อารักษ์ เทพยดา จง มา ป้อง กัน สรรพอุปัทวันตราย นานา โรคาพาธิ ทั้ง หลาย อย่า ได้ มา กล้ำ กลาย พระ บาท ยุคล ทั้ง อริราช ปัจจามิตร ทุก ตำบล จง พ่าย แพ้ แก่ พระ บารมี ขอ ให้ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท ดำรง พระ ชนมายุ ยืน ยาว ยิ่ง ด้วย ๑๒๐ ปี ทั้ง วรรณฉวี จง ผ่อง ใส ล่วง วรรณ แห่ง สามัญ ชน แม้ สิ่ง ใด ที่ พึง จะ มา ถึง จง เปน สิ่ง ที่ ประกอบ ไป ด้วย ผล ประโยชน์ แก่ พระ อิศริยศุข จง ทุก ประการ ขอ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท จง ทรง พระ กำลัง ทั้ง พระ กาย แล พระ ญาณ ยิ่ง ขึ้น กว่า เก่า พระเกียรติยศ เกียรติคุณ จง ยืน อยู่ คงคุ้ง เท่า กัลปาวสานต์ เพื่อ จะ ได้ ปกครอง พวก ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้ง สมณะ พราหมณาจารย์ อาณา ประชา ราษฎร ใน สยาม อาณาจักร์ ให้เปน ประโยชน์ แล ความ ศุข ไป สิ้น กาล นาน ขอ เดชะ

ครั้นถวายไชยมงคลแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบ ขอบใจพระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าทูลลออง ธุลีพระบาท ซึ่งมีความจงรักภักดีต่อใต้เบื้องบาทยุคล แลทรงกล่าวยกย่องพระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการในตำแหน่งน่าที่ต่าง ๆ เปนข้อความโดยสังเขปว่า ส่วนผู้ที่โดยเสด็จพระราชดำเนินนั้น ได้เปนประโยชน์ส่วนพระองค์เปนอันมาก กล่าวคือในเวลาที่เสด็จประพาศทวีปยุโรป ห่างไกลจากพระราชฐานเช่นนี้ ย่อมเปนการกันดาร แลได้ทรงอาไศรยความอุสาหะแลความสวามิภักดิ์แห่งผู้ที่โดยเสด็จพระราชดำเนินทั้งปวงนี้ การเสด็จพระราชดำเนินจึ่งได้สำเร็จตลอดมาได้โดยสดวก เปนที่สำราญพระราชหฤทัย ส่วนข้าราชการที่ต้องจากบ้านเมืองมาอยู่ ประจำพระราชสำนักในนานาประเทศ เช่นราชทูต แลเลขานุการนั้นเล่า ย่อมเปนอันรู้สึกได้ว่าเปนน่าที่อันลำบากใจ ซึ่งต้องอาไศรยความอดทนแลความอุสาหะเปนที่ตั้ง แม้แต่ผู้ที่จากบ้านเมืองมาชั่วคราวเพียงแต่ ๕—๖ เดือนเท่านั้น ก็ยังปราถนาจะกลับบ้านเมืองเพียงใด ผู้ที่อยู่ประจำย่อมมีความปราถนาเช่นนั้นยิ่งขึ้น ส่วนข้าราชการต่างประเทศ ซึ่งประจำราชการอยู่ หรือนอกราชการแล้วก็ดี ก็ได้มาเอื้อเฟื้อสนองพระเดชพระคุณโดยเสด็จ แลจัดการเสด็จพระราชดำเนินให้เปนการสดวกขึ้น แม้แต่นอกราชการก็จริง แต่ทรงเห็นว่าได้กระทำการสนองพระเดชพระคุณอย่างแข็งแรงเหมือนกับข้าราชการที่ยังคงรับราชการอยู่ เช่นพระยา

ชลยุทธโยธิน เปนต้น ทั้ง ทรงพระ ปรา รภ ถึงความ จงรัก ภักดี แห่ง พระ บรมวงษา นุวงษ์ แล ข้า ทูลลออง ธุลี พระบาท ซึ่ง รักษาพระนคร อยู่ ข้าง หลัง นั้น ด้วย อาไศรย ความ อุสาหะ แล ความ จงรัก ภักดี แห่ง พระ บรม วงษา นุวงษ์แล ข้าทูลลออง ธุลีพระบาท ประกอบ พร้อม เพรียง กันฉนี้ การ เสด็จพระ ราชดำเนิร ประพาศ ประเทศยุโรป ทั้ง ๒ คราว จึ่งได้ เปน การ สดวก เปน ที่พอ พระราชหฤทัย ใน การ ที่ เสด็จพระ ราชดำเนิร ครั้ง นี้ เปน การมารักษา พระองค์ โดยเฉภาะ หาได้ เกี่ยว ด้วย ราชการ แผ่นดินไม่ แล พระโรค ก็บรร เทา เบา บาง สมดัง พระราช ประ สงค์ แล้ว จึ่ง ควร นับ ได้ว่าเปนการ สดวก เปน ที่ สำราญ แลพอพระราชหฤทัยโดย ทุกประการ

ครั้น มี พระ ราชดำ รัส แล้ว ทรง พระ กรุณาโปรด เกล้า ฯ พระ ราช ทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ แล พระราช ทาน สัญญาบัตรเลื่อน ยศข้าราชการ คือ

พระ เจ้าลูกยา เธอ พระ องค์ เจ้า ดิลกนพรัฐได้ รับ พระ ราชทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหาจักรกรีบรมราชวงษ์

พระยาศรี ธรรมสาสน์ นิภาภรณ์ ช้าง เผือกสยาม

พระรัตนโกษา เปน พระยารัตนโกษา

มิส เตอร์ อัล เบิส ภูสนาภรณ์ ช้าง เผือก สยาม

มิส เตอร์ เฮนรี ลอฟตัส ทิพยาภรณ์ ช้างเผือก สยาม

หม่อม เจ้า สมบูรณ์ ศักดิ์ ใน พระ เจ้าน้องยา เธอ กรมหมื่น พรหม วรา นุรักษ์ เปน นายร้อย ตรี ใน กรมทหารบก

หม่อม เจ้า พันธุ ประวัติ ใน พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น พรหม วรา นุรักษ์ เปน นาย ร้อย ตรี ใน กรมทหารบก

หม่อมเจ้าฉัตรมงคล ในพระเจ้า น้องยาเธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา เปน นายร้อย ตรี ใน กรม ทหาร บก

นาย จำรัส เปนนาย ร้อย ตรีใน กรม ทหาร บก

แล้ว ทรง พระ กรุณาโปรด เกล้า ฯ ให้ นาย พัน เอก หม่อมนเรนทรราชา อ่าน พระราช บัญญัติ เข็ม ที่รฦกใน การ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ ประเทศ ยุโรป.



พระราชบัญญัติเข็มอักษรเสด็จประพาศยุโรป

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาประทับอยู่ณะเมืองฮอมเบิค ในประเทศเยอรมนี ประกอบการเฉลิมพระชนม์พรรษา ทรงพระราชดำริห์ว่า การที่พระเจ้าแผ่นดินสยามได้เสด็จพระราชดำเนินออกมาประพาศยุโรปได้มีขึ้นเปนครั้งแรก เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๖ ครั้งหนึ่ง เปนการพิเศษแปลกจากสามัญ ซึ่งจะไม่เปนเหตุแปลกจากเช่นนั้นสืบไป อีกประการหนึ่ง ครั้นรัตนโกสินทรศก ๑๒๖ นี้ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาศประเทศยุโรปโดยความจำเปน เพื่อจะรักษาพระองค์อีกครั้งหนึ่ง การที่เสด็จพระราชดำเนินมา ก็เปนอันสำเร็จประโยชน์ดังพระราชประสงค์ทั้งสองคราว.

ทรงพระราชดำริห์ว่า ควรจะมีเครื่องรลึกถึงเหตุการอันนี้ ให้ปรากฏไว้ ทั้งจะได้เปนบำเหน็จแลเปนเครื่องระลึกแก่พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการอันได้โดยเสด็จพระราชดำเนิร แลได้เปนผู้รักษาพระนครให้ราชการดำเนิรไปไม่เสื่อมทราม เปนการสดวกแก่ที่จะเสด็จพระราชดำเนิร เพื่อให้เปนเครื่องประดับเชิดชูความชอบ แลเปนที่

ระลึก ถึงการสำคัญ ทั้งสอง คราว นี้สืบไป ภายน่า

จึง มีพระ บรม ราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างเข็มอักษรสำหรับพระราช ทาน เปน ๗ อย่าง แบ่งเปน ๒ ชั้น ชั้น หนึ่ง ทอง คำ ชั้นหนึ่งเงิน ดังจะได้กล่าว ต่อไป นี้.

มาตรา ๑ เข็มอักษร นี้ มีอักษรรอบว่า เสด็จ พระราชดำเนอนประพาศ ยุรป เว้นกลาง ว่างไว้เปน ที่ สำหรับ วางตัว เลข ถ้าได้ตาม เสด็จพระ ราช ดำเนิร ฤๅรักษา พระนคร สอง ครั้ง ก็จะ ลง เลข สอง แถว ครั้งเดียว ลง เลข แถว เดียว.

มาตรา ๒ เข็มอักษร นี้ มีแพร แถบขนาด แถบตรา ทิพยาภรณ์ แลวิจิตราภรณ์ สอด อยู่ ข้าง หลัง แต่ผู้ ที่ได้รับ พระ ราช ทาน นั้นได้รับพระ ราชทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ อันได สูงสุดให้ สอด แพร หลัง เข็ม ตามสีเครื่องราช อิศริยาภรณ์ ที่สูง สุด นั้น.

มาตรา ๓ รูปเข็มอักษร นี้แบ่ง เปน ๗ อย่าง.

(ก) ผู้ซึ่งได้ตาม เสด็จ พระ ราช ดำ เนิร ประ พาศ ทั้ง สอง คราว เข็มเปน รูปไข่ มีอักษร เลข ๑๑๖ แล ๑๒๖ เปนสำคัญ.

(ข) ผู้ซึ่งได้ ตาม เสด็จพระ ราช ดำเนิร ครั้ง หนึ่ง อยู่ รักษาพระนคร ครั้ง หนึ่ง เข็ม สี่เหลี่ยม ริ ตัด มุมมีอักษรเลข ๑๑๖ แล ๑๒๖ เปน สำคัญ

(ค) ผู้ซึ่งได้ อยู่ รักษาพระนครสอง คราว เข็มสี่ เหลี่ยม ริมีอักษรเลข ๑๑๖ และ ๑๒๖ เปน สำคัญ.

(ง) ผู้ซึ่งได้ ตาม เสด็จ พระ ราช ดำ เนิร ครั้ง แรก เข็ม รูป กลม มี

อักษรเลขหนึ่งบรรทัด คือ ๑๑๒ เปนสำคัญ.

(จ) ผู้ซึ่งได้ตามเสด็จพระราชดำเนินครั้งหลัง เข็มรูปกลม มีอักษร เลขหนึ่งบรรทัด คือ ๑๒๒ เปนสำคัญ.

(ฉ) ผู้ซึ่งอยู่รักษาพระนครครั้งแรก เข็มรูปสี่เหลี่ยม มีอักษร เลขหนึ่งบรรทัด คือ ๑๑๒ เปนสำคัญ.

(ช) ผู้ซึ่งอยู่รักษาพระนครครั้งหลัง เข็มรูปสี่เหลี่ยม มีอักษรเลข หนึ่งบรรทัด คือ ๑๒๒ เปนสำคัญ.

มาตรา ๔ เข็มทั้ง ๗ อย่างนี้ ผู้ใดควรจะได้รับพระราชทานทองคำ ผู้ใดควรจะได้รับเงิน แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

มาตรา ๕ ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเข็มอักษรนี้ ให้ติดน่าอกเสื้อข้างขวา ได้ทุกเมื่อ ไม่ว่าเต็มยศ หรือครึ่งยศแลเวลาอื่น ๆ

มาตรา ๖ เข็มอักษรนี้ ผู้ซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนิร หรือ อยู่รักษา พระนคร จะได้รับพระราชทาน แต่ผู้ซึ่งทรงพระราชดำริห์เห็นสมควร จะพระราชทาน จะยกเว้นผู้หนึ่งผู้ใดก็ยกได้ ถ้าได้พระราชทานแล้วเข็ม นั้นเปนสิทธิ์ไม่ต้องส่งคืน.

มาตรา ๗ ให้กรมราชเลขานุการเปนพนักงานตรวจตรา แลเปนเจ้า น่าที่เข็มอักษรนี้ ให้เปนไปถูกต้องตามพระราชบัญญัติ.

มาตรา ๘ พระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้ได้ตั้งแต่วันที่ ๒๑ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ เปนต้นไป.

พระราชบัญญัตินี้ได้ตราไว้ แต่ณวันที่ ๒๖ กันยายนรัตนโกสินทรศก ๑๒๒.

เมื่ออ่านพระราชดำรัสจบแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน เข็มอักษร แก่พระราชวงษานุวงษ์ ดังมีพระนามและนาม แจ้งต่อไปนี้

เข็ม อย่าง (ก) ทองคำ

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต.

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ.

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์.

เข็ม อย่าง (ก) เงิน

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์.

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าดิลกนพรัฐ.

เจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ์.

พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ.

พระยาวิสูตรโกษา.

พระยาศรีธรรมสาสน์.

พระยารัตนโกษา.

พระราชวรินทร์.

เจ้าหมื่นเสมอใจราช.

มิสเตอร์ เกธีเนียส

มิสเตอร์ อัลเบิส.

มิสเตอร์ เฮนรี ลอฟตัส.

เข็ม อย่าง (จ) ทอง

พระยา ชลยุทธโยธิน.

เข็ม อย่าง (จ) เงิน

สมเด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ เจ้า ฟ้า กรม ขุน นคร ราช สิมา.

" " เจ้า ฟ้า กรมขุน สง ขลา นครินทร์.

" " " " เพ็ชร บูรณ์อินทราไชย

" " " " ศุโขทัย ธรรมราชา

พระเจ้า น้องยาเธอ กรม หลวง ประจักษ์ศิลปาคม

พระเจ้า ลูกยาเธอ พระองค์ เจ้า รังสิต ประยุรศักดิ์

" " " " อรุพงษ์รัช สมโภช

หม่อม นเรนทร ราชา.

หลวง ฤทธิ์ นาย เวร

หลวง สรลักษณ ลิกขิต.

หลวง พินิต วิรัชกิจ.

ครั้น พระ ราชทาน เข็ม ที่ รลึกเสร็จ แล้ว ข้า ราชการ ฝ่าย เมือง ฮอมเบิค ทุก ตำแหน่ง ทั้ง ฝ่าย ทหาร พล เรือนได้เรียง ตัว กัน เฝ้า ทูลลอง ธุลี พระบาท ถวาย พระพรไชย มงคล โดย ความ ชื่น ชม ยินดี แล้ว ทรง ฉาย พระ รูป ใน สวน พร้อม ด้วย พระราชวงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้ง ฝ่าย สยาม แล ต่าง ประเทศ ฉาย พระ รูป เสร็จ แล้ว มีการ เลี้ยง

เครื่องว่าง เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จขึ้นสู่พระตำหนัก พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ทิพยาภรณ์ ช้างเผือกสยาม แก่ว่าที่นายเรือตรี นายศรี แลวิจิตราภรณ์ มงกุฎสยาม แก่นักเรียนนายเรือ นายห้อง ทั้งพระราชทานเข็มอักษรด้วย ทั้ง ๒ นาย

เวลาค่ำ จุดโคมไฟ ที่วิลลาที่ประทับ แลในสวนโฮเตลตามสมควร ที่ครูเฮาส์ แลในสวนก็จุดโคมตามสนามหญ้า แลตามต้นไม้ใหญ่น้อย เปนอันมาก เปนที่งดงามครึกครื้น.

เวลาทุ่ม ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการเลี้ยงอาหารที่ครูเฮาส์ ที่ประชุมต่างก็นั่งเลาน์ ประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ นับทั้งที่ประทับแลพระราชอาคันตุกะ กับข้าราชการฝ่ายสยาม แลฝ่ายเมือง รวม ๗๕ ในที่ประชุม ในเวลาเลี้ยงแต่ก่อน ไวส์เปรสิเดนต์ เมืองวิสบาเดน ได้ยืนขึ้นกล่าวคำถวายพระพรไชยมงคล แลแสดงความยินดี ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับ ณ เมืองฮอมเบิค ในนามของข้าราชการเจ้าน่าที่ ราษฎรชาวเมืองฮอมเบิค แลตำบลที่ใกล้เคียง โดยความคำนับในพระราชา แล้วเชิญที่ประชุมดื่มถวายพระพรไชยมงคล แลร้องชื่นๆ โฮรา ๓ ครั้ง แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ ขอบใจข้าราชการเมืองฮอมเบิคทุกตำแหน่ง ตลอดทั้งชาวเมืองฮอมเบิค เมื่อรับสั่งแล้ว ทรงชวนที่ประชุมดื่มถวายพระเจ้าเอมเปรอ แลพระมเหษี แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีถวายพระเจ้าเอมเปรอ.

เวลา ๖ ทุ่มเศษ บรรดาข้าราชการผู้น้อย แลพวก[illegible]ชาว เมือง แล ผู้ที่มาพักอยู่ที่เมืองฮ่วมเบิก ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้เชิญ มารับพระราชทานสัปเปอร์ ได้มาสัปเปอร์ที่เฉลียงข้างหลังตึกสโมสร พร้อมกัน.

เสวยพระกระยาหารแล้ว เสด็จประทับในห้องใหญ่ติดกับเฉลียง [illegible] เปนชนิด ผลับสีต่าง ๆ อันงดงาม คล้ายกับเมื่อวันเสด็จพระราชดำเนินมาถึง เวลา ๔ ทุ่ม [illegible]บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี บรรดาผู้ที่มาใน การประชุม แลราษฎรที่มาดูดอกไม้เพลิง พร้อมกันร้องถวายพระพร ไชยมงคล โดยความชื่นชมยินดีแล้วเสด็จขึ้น.

วันที่ ๒๒ กันยายน ๑๒๖ — ทรงจุดเทียนบูชานพเคราะห์เช่นวันก่อน ๆ เวลาบ่ายทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร ให้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีวงศ์วัฒนเดช กับนักเรียนนายร้อยนายรัตน์ [illegible] เปน[illegible] เฉลิมพระชนม์พรรษา.

ในระหว่างที่ทรงกระทำการ เฉลิมพระชนม์พรรษาทั้ง ๓ วันนั้น [illegible] ฮ่วมเบิก [illegible] ทั้งได้จัดกระเช้า แลช่อมาลา มาทูลเกล้า ฯ ถวายเปนอันมาก กับได้ทรงรับโทรเลข ถวายพระพรมาแต่พระเจ้าแผ่นดิน แลข้าราชการ นานาประเทศ ซึ่งเปนที่ทรงคุ้นเคยเปนอันมาก.

เวลาบ่าย ๑ โมง [illegible] เสด็จพระราชดำเนินถ่ายพระบรมรูปที่ห้างฟ้อกต์

พร้อมด้วย สมเด็จ พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า กรม ขุน นคร ราช สีมา เจ้าฟ้า กรม ขุน สงขลา นครินทร์ เจ้าฟ้า กรม ขุน [illegible] เจ้าฟ้า กรม ขุน สุโขทัย ธรรม ราชา แล้ว เสด็จ กลับ [illegible]

[illegible]

เสด็จ กลับ จาก กรุง ปารีส พร้อม ด้วย สมเด็จ พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า กรม ขุน นคร สวรรค์ วรพินิต พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุน [illegible] ศุภกิจ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์ เจ้า อรุณพงษ์ [illegible] พระยา บุรุษ รัตน ราช พัลลภ หลวง ฤทธิ นาย เวร กับ [illegible] นาย [illegible]

บรรดา พระราชวงษา นุวงษ์ แล ข้า ทูลลออง ธุลี พระบาท ได้ ไป [illegible]

เมือง ไป เฝ้า ด้วย อีก หลาย นาย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว มี [illegible]

ทุ่ม ๓ กับ ๕ นาที รถไฟ ใช้จักร์ ออก จาก เมือง ฮอมเบิค [illegible] พระเจ้า น้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม กรม ขุน [illegible] แล ข้าราชการ ซึ่ง ไม่ได้ โดย เสด็จ พระ ราช ดำเนิร [illegible] โปรด เกล้า ฯ ให้ล่วง น่าไป [illegible] เสด็จพระราชดำเนิร [illegible]

ส่วน พระราชวงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ นักเรียน [illegible] โดย [illegible] ประจำ ราชการ แล ศึกษา วิชา ตาม เดิม.

[illegible]

ดังความเห็นพร้อมกันว่า พระโรคนั้นบรรเทา ทรงพระสำราญเปนปรกติแล้ว.

เมื่อเสด็จทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์โรมัน ที่ค่ายซาลบุรคแล้วนั้น ได้โปรดเกล้า ฯ ส่งเงินไปบำรุงพิพิธภัณฑ์ ๕๐๐ มาร์ก พระเจ้าเอมเปรอครั้งนี้ มีโทรเลขมาถวายชัยพระ[illegible] กับได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ แล เหรียญแก่ข้าราชการ แลเจ้าน่าที่ฝ่ายบ้านเมือง คือ :—

ช้างเผือกชั้นที่ ๒ จุลวราภรณ์

โปรเฟสเซอร์ ดอกเตอร์ เรต แพทย์ตรวจพระอาการ กรุงเยอรมนี

แฮร์ โปรเฟสซอร์ ฟอน เชินเบิคร์ กรุงเยอรมนี

มงกุฎสยามชั้นที่ ๒ จุลวราภรณ์

แฮร์ โปรเฟสเซอร์ ยาโคบี	กรุงเยอรมนี
โปรเฟสเซอร์ ดอกเตอร์ ตรีเปล	” ”
โปรเฟสเซอร์ ดอกเตอร์ ฟอนนีรมานน์	” ”
โปรเฟสเซอร์ ดอกเตอร์ ไฟลเนอร์	” ”

ช้างเผือกชั้นที่ ๓ นิภาภรณ์

บารอน ฟอน มัลต์ซาน	” ”
โปรเฟสเซอร์ดอกเตอร์ ไมเยอร์ แพทย์ตรวจพระอาการ	” ”

มงกุฎสยามชั้นที่ ๓ มัณฑนาภรณ์

แฮร์ ลีดเกอร์ แมยที่ ๑ เมืองฮอมเบิค	” ”

แฮร์ ริตเตอร์ ฟอนมากซ์	กรุงเยอรมนี	
แฮร์ ลุดวิค		,,
บารอน ฟอน เดอเวนส์เติน	,,	,,

ช้างเผือกชั้นที่ ๔ ภูษนาภรณ์

แฮร์ ไฟเคน แมยัที่ ๒ ฮอมเบิค	,,	,,
ดอกเตอร์ รีดิเคอร์	,,	,,
ดอกเตอร์ ฮิตเซล หัวน่าการสอาดจัดการที่สรง	,,	,,
ดอกเตอร์ ฟรีดลีบ แพทย์จัดการที่สรง	,,	,,
แฮร์ ฟอนโอเนสอร์ซ	,,	,,
แฮร์ โลตซ์	,,	,,
ดอกเตอร์ ฟอนนรดิน แพทย์ตรวจพระอาการ	,,	,,
โปรเฟสเซอดอกเตอร์ สปรังซ์	,,	,,

มงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ภัทราภรณ์

แฮร์ ไว.ชูลซ์	,,	,,
แฮร์ ซุงก์	,,	,,
ดอกเตอร์ กริเซดอร์ฟ	,,	,,
แฮร์ เลียวโปลด์ ฉาระเงอร์ กงซุลสยาม	,,	,,

กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย

แฮร์ ไฮนริช เมิคเกล	,,	,,
แฮร์ ฟรานซ์ บัสเซาเออร์	,,	,,

ช้าง เผือก ชั้นที่ ๕ ทิพยาภรณ์

แฮร์ เนปปาซ เจ้ากรม กอง ตระเวร ฮอมะบิค	กรุง เยอรมนี
แฮร์ เยนเนยไวน์ หัวน่าสเตชันรถไฟ	” ”
แฮร์ ชไวน์เลอร์	” ”
แฮร์ ไมน์โซลต์	” ”
แฮร์ เออนส์ต์ พึ่เกล	” ”
แฮร์ คาล วอลส์	” ”
แฮร์ ไฮนริช เชอร์เลอร์	

มงกุฎ สยาม ชั้นที่ ๕ วิจิตราภรณ์

แฮร์ ฮาส	กรุง เยอรมนี
แฮร์ บี่เบอร์	” ”
แฮร์ คุสตาฟ ชไวน์เลอร์	” ”
แฮร์ ฟอน เบี่ยร์ช พนักงานศุลกากร	” ”

เหรียญช้าง เผือก ทอง

แฟร์ดินนัน ชมิดต์ กองตระเวร	” ”
บูร์ การต	” ”
ฮาเบอลันด์ กรม ทหาร บก	” ”

เหรียญ มงกุฎ สยาม ทอง

บาช กอง ตระเวร	” ”
คิโอวันนี่ ฟรานซี่	” ”

โอลิอัส	กรุง	เยอรมนี
ชุลซ์	”	”

เหรียญ ช้างเผือก เงิน

อุบัลโด เครโมนี	”	”

เหรียญ ราชรุจิทอง

รอส์บาช พนักงานที่ สรง	”	”
เฮง เกล พนักงาน ที่สรง	”	”
เกี่ยร์ช เนอร์	”	”
วิล เฮ่ลม ชมิต	”	”
ชเรค เลอ	”	”
เยี่ยน ซิม :มอ มานน์	”	”
เปาล์ ลือ .ดอ	”	”

เหรียญ ราช รุจิ เงิน

ดัง สตอร์ฟ	”	”
กาล วุสต	”	”
ชไนเดอร์	”	”
ฮีลด์ ไวน์	”	”
คินเซอร์	”	”
คาลชมิดต์	”	”
มิเชล ฐ เมอ เรอ	”	”

เปรา อัลแบรต์	กรุง เยอรมนี
อาลวัส ฟอสเตอร์	,, ,,
โยฮันน์ อสเอดอร์ ถาค	,, ,,
มักษ์ เปรนเนอร์	,, ,,

ทั้งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ส่งเครื่องราชอิศริยาภรณ์ไปพระราชทานแก่เจ้าน่าที่ ที่เมืองโกลอน คือ :—

ริยิรุงสราช เคสเซล	ม. ม.
แฮร์บรุก นายสเตชันรถไฟ	ว. ม.
เยคอบ ไฟรดริช (ผู้จัดการโฮเตลที่ประทับ)	ว. ม.
กุสต๊าฟ วินเตอร์ เฟลด์ (กรมกองตระเวร)	ว. ม.
เปรเกนเซอร์ (กรมกองตระเวร)	ว. ม.

ตอนที่ ๓๕

เมืองลูเซิน แลเมืองเบอรน

ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

วันที่ ๒๗ กันยายน ๑๒๖ เมื่อคืนนี้เวลา ๔ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระราชวงศานุวงศ์แลข้าราชการ ตามจำนวนที่โดยเสด็จจากเมืองเวนิศเมื่อวันที่ ๒๒ นั้น เพิ่มหม่อมเจ้าจรูญศักดิ์ ได้เสด็จพระราชดำเนินจากกรุงปารีศ ประพาสเมืองลูเซิน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เดินทาง ๑๑ ชั่วโมง วันนี้เวลา ๓ โมงเช้า เสด็จถึงเมืองลูเซิน หม่อมนรินทรราชา ที่ไปคอยเฝ้าอยู่ ได้มาคอยทูล ขบวนเสด็จพระราชดำเนินจากเมือง[illegible] [illegible] ซึ่งล่วงหน้าจากกรุงปารีศมาจัดเตรียมที่ประทับ ได้ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่สเตชั่น แล้วเชิญเสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้า มาประทับที่แกรนด์โฮเตล นะชิโอนัล เป็นโฮเตลใหญ่ ปลูกตามริมถนนใกล้ฝั่งทะเลสาบ การตกแต่งห้องต่าง ๆ งดงาม อาหารก็ดี เสมอกันกับโฮเตลที่ประทับที่[illegible] ริมโฮเตลมีสวนเล็ก ๆ ข้างหน้าโฮเตลเป็นถนนใหญ่ พ้นถนนใหญ่ออกไปมีทางเดินเล่นเลียบฝั่งทะเลสาบ ปลูกต้นไม้ครึ้ม ๒ ข้าง ตัดยอดเสมอกัน แต่ให้กิ่งไปประปรกเข้าหากัน ดูคล้ายร้านต้นไม้ งามดี

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้า ประพาศบ้านเมือง เสด็จไปตามเมืองเก่า ข้ามสพานยาวข้ามปลายทเลสาบ ๒ แห่ง แล้วประพาศเมืองใหม่ ทอดพระเนตรร้านเครื่องไม้แกะแลกลึงเปนรูปสัตว์ ภาชนใช้สอยแลของเล่นต่างๆ ซึ่งเปนการทำในเมืองนี้ ของตามร้านที่เมืองลูเซินนี้ คนนิยมในรูปสิงโตรักษาโล่ห์มีตราประจำเมือง ต้องอาวุธนอนตายทับโล่ห์อยู่ รูปเดิมเปนรูปศิลาสลัก ประดิษฐานไว้เปนที่รฦกแห่งกองทหารสวิตซ์ ซึ่งมีความซื่อตรงจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินหลุยที่ ๑๖ แห่งประเทศฝรั่งเศส เมื่อครั้งเกิดขบถใหญ่ที่กรุงปารีส ทหารกองนี้ได้ต่อสู้ป้องกันพระราชวัง โดยไม่ได้คิดแก่ชีวิต จนถูกขบถฆ่าตายหมดทั้งกอง ชาวสวิตซ์จึงได้สร้างอนุสาวรีย์นี้ขึ้นไว้ เพื่อเปนเกียรติยศแห่งทหาร ซึ่งมีใจมั่นคงคงอาจรักเจ้าจนตัวตายเช่นนั้น ชาวเมืองลูเซินจึงทำรูปสิงโตนี้ขายตามห้างตามร้านทุกหนทุกแห่ง เปนรูปเขียนบ้าง รูปแกะด้วยไม้บ้าง ศิลาบ้าง ปั้นบ้าง หล่อบ้าง

เมืองลูเซินนั้น แต่เดิมเมื่อคฤสตศักราช ๗๐๐ ปีเศษ เปนหมู่บ้านคนหาปลาย่อมๆ ตั้งอยู่ตามชายทเลสาบลูเซิน แลริมน้ำรอยซ [illegible] ซึ่งเปนทางที่น้ำในทเลสาบไหลออกไปตกแม่น้ำอาร์ ตรงเมืองบรุคค์ [illegible] ใหญ่ มีพลเมืองประมาณ ๓๕,๐๐๐ มีที่เที่ยวที่ดูเปนอันมาก [illegible] ตึกบ้านที่สร้างขึ้นใหม่นั้นใหญ่โตสง่า มีโฮเตลใหญ่ๆ หลายสิบหลัง เพราะมีผู้คนมาเที่ยว

มา พัก อยู่ เสมอ ตึก บ้าน อย่าง เก่า นั้น ก็ ดู สอาด งด งาม ดี [illegible] แต่ ยัง ไม่ เหมือน ใน เมือง เก่า ๆ ใน ประเทศ อิตาลี เครื่อง หมาย แห่ง เมือง ลูเซิน ซึ่ง แล เห็น ได้ แต่ ไกล แล เปน ที่ สังเกต ง่าย นั้น คือ วัด โบราณ ตั้ง แต่ ครั้ง ศักราช [illegible] เรียก ว่า วัด เซนต์ เลียดการ์ เดิม เปน วัด เล็ก แต่ ภาย หลัง ไฟ ไหม้ แล ปฏิสังขรณ์ ขึ้น ใหม่ มี ยอด เปน [illegible] แหลม สูง ๒ ยอด เคียง กัน ทำเล ที่ ตั้ง เมือง นั้น อยู่ ริม ทเลสาบ ลูเซิน หรือ ทเลสาบ สี่ มณฑล (แกนตอน) มี ภูเขา สูง ใหญ่ โดย รอบ ติด ต่อ เนื่อง กัน กับ ภูเขา อัลปส์ เปน พืด มา มี ไร่ สวน ตาม ไหล่ เขา ยอด เขา เปน รูป ต่าง ๆ แปลก ๆ กัน งด งาม มาก ตาม ยอด สูง ๆ มี [illegible] อยู่ ตลอด ปี ยอด สลับ ซับ ซ้อน กัน ดู ไม่ มี ที่ สิ้น สุด แต่ เมือง ลูเซิน นี้ เปน เมือง ตั้ง อยู่ ใน ระหว่าง ใจ กลาง แห่ง ทวีป ยุโรป มี ทาง รถไฟ ติด ต่อ กับ ประเทศ ต่าง ๆ ทุก ทิศานุทิศ ในการ ที่ สร้าง ทาง รถไฟ ลัดเลาะเจาะไป ใน ระหว่าง ภูเขา อัน สูง ใหญ่ เหล่า นี้ ได้ นั้น เปน น่า สรรเสริญ ความ เพียร แล ความ รู้ ใน ทาง การ โยธา ยิ่ง นัก ประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ นี้ เต็ม ไป ด้วย ภูเขา แล ทเลสาบ ทั้ง สิ้น ไม่ มี ที่ ราบ เลย บ้าน เมือง ตั้ง อยู่ ตาม ชาย ทเลสาบ บ้าง บน เขา บ้าง ริม ลำน้ำ ต่าง ๆ บ้าง ที่ แห่ง ใด ราบ กว้าง ขวาง มาก ก็ เปน เมือง ใหญ่ ที่ ใด คับ แคบ ก็ เปน ตำบล เล็ก ไป ตาม [illegible] ลักษณะ ภูมิ ประเทศ [illegible] ความ เห็น ว่า แต่ เดิม ตั้ง หมื่น ปี มา แล้ว ประเทศ [illegible] มี เกลเซีย เต็ม ไป ทุก หน ทุก แห่ง อย่าง นอรเวย์ น้ำ แข็ง ค่อย [illegible] ไป

ทีละน้อย ๆ เปนลำธารจะภูเขาเปนทางน้ำตกมา แล้วน้ำขังอยู่ในที่ลุ่มใหญ่ ๆ เลยกลายเปนทเลสาบต่าง ๆ ทำนองเดียวกับฟยอดในนอเวย์ ผิดกับประเทศนอเวย์อยู่ที่ในสวิตะเซอร์แลนด์ มีที่ลุ่มแลลำเนาที่มาหากินบริบูรณ์ มีที่ตั้งเมืองใหญ่ ๆ แลภูมิประเทศไม่เปนชะ เปนของตามธรรมชาติ เหมือนอย่างนอรเวย์ บรรดาภูเขาทั้งปวง ตั้งแต่เชิงเขาขึ้นไปจนถึงยอด มีบ้านเรือน สวนไร่แลป่าไม้เปนหย่อม ๆ ขึ้นไปตลอด มีโฮเตลขนาดใหญ่ทั่วทุกแห่ง ทั้งมีเกรินแลรถรางทุกชนิด ขึ้นไปจนถึงยอดเขาแทบทุกยอด กับมีถนนหนทางสวนดอกไม้ผลไม้แลวนะ เปนที่น่าเที่ยวน่าชมตลอดขึ้นไปจนถึงยอดเขา ถึงเขาจะชันอย่างไรก็คงมีผู้ไปจับไปทำดัดแปลงภูมิประเทศเสียหมด เว้นเสียแต่ที่บนยอดสูงสุด ซึ่งยังมีสโนน้ำแขงดาดอยู่เท่านั้น แต่ภูเขาเหล่านี้ไม่มีน่าพุแตรเหมือนที่นอรเวย์ บรรดาตำบลบ้านต่าง ๆ ซึ่งตั้งอยู่บนเขาต้องเจาะน้ำ ขุดบ่อสูบน้ำขึ้นไปใช้ มีไฟฟ้าแลรถม้าใช้ทุกหนทุกแห่ง ทำให้กันดารกลับกลายเปนที่สดวกบริบูรณ์ไปหมด

ครั้นออกพระเนตรบ้านเมืองแล้ว เสด็จที่ท่าเรือน่าโฮเตล มีแพเปนชั้นมาก เปนที่สำหรับเทียบเรือ ตามรายฝั่งทเลสาบทำเขื่อนศิลาโดยรอบอย่างแน่นหนา แล้วเสด็จประพาสในทเลโดยเรือโมเตอร์ขนาดเล็ก แต่เครื่องใหญ่ มีกำลังถึง ๓๕ แรงม้า แล่นได้ชั่วโมงละ ๓๐ กิโลเมเตอร์ เร็วเกือบเสมอรถโมโตคาร์ เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่โฮเตลที่ประทับ

ทเลสาบลูเซิน หรือ ทะเลสาบสี่แกนตอนนี้ มีมณฑลหรือแกนตอนอยู่โดยรอบ ๔ มณฑล คือ แกนตอน ลูเซิน ยุริ ชวิช กับ อุนเตอร์วัลเด็น เปนทะเลสาบที่งามที่สุดในประเทศสวิตซะซอร์แลนด์ รูปคล้ายกากะบาท ตอนที่ยาวที่สุด คือในระหว่าง เมืองลูเซิน กับ เมืองฟลูเอ็นนั้น ยาว ๒๓ กิโลเมเตอร์ กว้างอยู่ในระหว่าง ๑๕ เส้น ถึง ๒๐๐ เส้น ที่ลึกที่สุดน้ำลึกถึง ๗๐๐ ฟิต มีเมืองตำบลบ้านแลที่เที่ยวที่ดูตามริมฝั่งโดยตลอด ตึกบ้านปลูกสลับกับป่าสวนแลไร่ งามมาก ในทเลชั้นใน (อินแลนด์ซี) ที่ประเทศยี่ปุ่น ซึ่งนับว่าเปนที่งดงามยิ่งในทิศตวันออก ก็ดูจะไม่งามยิ่งไปกว่านี้

วันที่ ๒๘ กันยายน ๑๑๖— เวลาบ่าย ๒ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต หม่อมเจ้าจรูญศักดิ์ แลหม่อมนเรนทรราชา เสด็จพระราชดำเนินไปเมืองเบอรน ตามที่เปรสิเด็นต์แลที่ประชุมผู้ว่าการแผ่นดินได้เชิญเสด็จไว้ ทางจากเมืองลูเซินถึงกรุงเบอรน ๖๐ ไมล์ ภูมิประเทศเปนภูเขามีตำบลบ้านติดต่อเนื่องกันตลอด รถเดินพันไปกับลำน้ำลำธาร ลอดถ้ำใหญ่น้อยหลายแห่ง รถไฟที่เสด็จนี้ รัฐบาลสวิตซ์ได้จัดมาถวาย เปนรถสะลูนกว้างขวาง เวลาบ่าย ๓ โมง ๕๐ นาที ถึงเมืองเบอรน โคลเนลมุลเลอร์ ประธานาธิบดี กับมิสเตอร์ ดีน เซอร์ต ปลัดทูลฉลอง (สิเกรตารี) กระทรวงต่างประเทศ ได้มารับเสด็จที่สเตชั่น แล้วเชิญเสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้า ไปประทับที่โฮเตลเบอรนะฮ่อฟ ซึ่ง

รัฐบาลได้จัดห้องประทับไว้ถวาย แล้วถวายบังคมลากลับไป สักครู่หนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พร้อมด้วยข้าราชการ เสด็จไปเยี่ยมประธานาธิบดีที่ที่ว่าการ (เฟ็ดเดอรัล แปเลศ) ณ กรมที่ต่างประเทศ ได้มาเชิญเสด็จพระราชดำเนินจากรถพระที่นั่ง ประธานาธิบดีกับเสนาบดีที่ปฤกษาการแผ่นดินทั้งปวง เชิญเสด็จประทับในห้องรับแขก มีรับสั่งสนทนาปราไสด้วยตามสมควร แล้วเสด็จกลับไปโฮเตลที่ประทับ อีกสัก ๓ นาที ประธานาธิบดีแลที่ปฤกษาทั้งปวงได้พากันมาเฝ้าที่โฮเตล พอได้เวลาอันสมควร ที่ปฤกษาแลเสนาบดีทั้งปวงลากันกลับไป ส่วนประธานาธิบดีแลสิเกรตารีนั้น ได้เชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรถม้าประพาศบ้านเมือง

เมืองเบอรนนี้ ดุ๊ก เบอร์ชตอด์ แห่งซาริงเค็น ได้สร้างขึ้นเมื่อปี ๑๑๙๓ ตั้งอยู่ ๒ ฝั่งน้ำอาร์ตอนเหนือ เดี๋ยวนี้มีพลเมือง ๗๐,๐๐๐ เศษ แต่ครั้งโบราณมา ชาวเมืองนี้เปนคนใจฉกรรจ์ พอใจในการรบพุ่งตีบ้านเมืองที่ใกล้เคียง แลไปรับจ้างเปนทหารในประเทศต่าง ๆ แต่มาบัดนี้กลับไปได้กลายเปนคนทำมาหากิน ประกอบการช่างการโยธาต่าง ๆ เมืองนี้งดงาม มีทั้งเมืองใหม่แลเมืองเก่า ตึกบ้านก่อสร้างเปนหลั่นลด ตั้งแต่ชายน้ำขึ้นไปจนถึงยอดภูเขา อยู่ในระหว่างไร่แลป่า กำแพงเมืองเก่านั้นรื้อเสียหมดแล้ว ยังคงเหลืออยู่แต่ประตูเมือง ๓ แห่ง เปนรูปป้อมก่อด้วยศิลาอย่างมั่นคง เสด็จพระราชดำเนินจากเมืองใหม่ ข้ามแม่น้ำอาร์ โดยสพานยาวประมาณ ๓๐๐ เมเตอร์

สูง ๕๐ เมเตอร์ กว้าง ๒๕ เมเตอร์ (มีสพานขนาดนี้ข้ามลำน้ำหลายสพาน) แลตลงไปจากสพานเห็นบ้านเรือนถนนหนทาง แลผู้คนตามริมน้ำเล็กหลอนไปหมด เพราะสพานเหล่านี้สูงมาก แล้วเสด็จทางประตูโบราณซึ่งทำเปนหอนาฬิกาประพาศเมืองเก่า ตึกบ้านสอาดถนนแคบกว่าในเมืองใหม่ ๆ โดยมาก แต่มีสนาม แลรูปศิลา น้ำพุหลายแห่ง ทั้งมีโบถแลตึกงาม ๆ มาก เมื่อพ้นเมืองเก่าไปแล้ว เสด็จพระราชดำเนิรตามถนนนอกเมือง ผ่านโรงทหารซึ่งตั้งอยู่เปนขนัดหลายสิบหลัง มีสนามฝึกหัดใหญ่กว้าง แล้วผ่านทางท้องตลาด มีม้าตั้งร้านขายของกลางถนน แต่มีร้านเปนตึกเตีย ๆ สองแถวข้างถนน เหมือนกับตึกแถวถนนเจริญกรุง เสด็จทอดพระเนตรที่เลี้ยงหมีด้วย ที่เลี้ยงหมีนั้นขุดเปนบ่อใหญ่ลึกก่อเรือนศิลา ในบ่อมีกำแพงกั้นเปน ๒ ห้อง แบ่งหมีไว้เปน ๒ พวก มีสระน้ำสำหรับรับประทานแลลงอาบ หมีเปนสัตว์คู่เมืองของเมืองนี้ คือชื่อเมือง คำว่า เบอรน นั้น แปลว่า หมี มีตำนานว่า เมื่อก่อนจะสร้างเมืองนั้น ดุ๊ก เบอร์ธคลด์ ได้ฆ่าหมีป่าภายที่ตำบลนี้ตัวหนึ่ง จึงได้ขนานนามเมืองว่า เบอรน รัฐบาลมีหมี ได้เลี้ยงหมีมาตั้งแต่ปี ๑๔๘๐ ตลอดมาจนทุกวันนี้ [illegible] หมีอยู่เสมอไม่ได้ขาด ตามห้างร้านสถานที่ต่าง ๆ ก็มีรูปหมีเปนเครื่องตกแต่ง [illegible] ขายเปนของที่ระลึกเปนอันมาก ราษฎรนิยมเท่ากับสิงโตที่เมืองลูเซิน ทั้งตราประจำเมืองแต่ก่อน ๆ มาก็เคยใช้รูปหมี

เวลาค่ำ ประธานาธิบดีแลที่ประชุมว่าการแผ่นดิน ได้เชิญเสด็จเสวยดินเนอร์ ที่โฮเตลที่ประทับ ประชุมโต๊ะ ๑๒ หมดด้วยกัน คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ แลข้าราชการที่โดยเสด็จพระราชดำเนิร ๔ ฝ่ายสวิตซ์อีก ๘ คือ โคโลเนล มุลเลอร์ ประธานาธิบดี ซึ่งเปนเสนาบดีว่าการต่างประเทศด้วย ๑ มิสเตอร์เบร็นเนอร์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ๑ มิสเตอร์ฮอยเซอร์ เสนาบดีกระทรวงเกษตรา ๑ มิสเตอร์เซมป์ เสนาบดีกระทรวงโยธา ๑ มิสเตอร์รุเชต์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ๑ มิสเตอร์ชาตมันน์ ไวส์ชานเซ่ลเลอร์ ๑ มิสเตอร์ดินี่เชอร์ต ปลัดทูลฉลองกระทรวงต่างประเทศ ๑ มิสเตอร์ยิกันเดต์ เสกันต์ชานเซลเลอร์ ๑ การที่รัฐบาลสวิตซ์จัดการรับรองครั้งนี้ ทำอย่างเงียบ ๆ ที่ประชุมแต่ฟร๊อกโก๊ต เมื่อเลี้ยงจวนจะเสร็จแล้ว ประธานาธิบดีได้กล่าวคำถวายพระพรไชยมงคล สรูปเปนข้อความว่า ตามซึ่งโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชวโรกาศให้รัฐบาลสวิตซ์ ได้จัดการรับรองเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนิรประพาศยุโรปเมื่อ ๑๐ ปีมาแล้วนั้น รัฐบาลแลประชาชนทั้งปวงในประเทศนี้ยังทรงจำไว้ได้ด้วยความปีติยินดี แลมาครั้งนี้ได้ซ้ำมีโอกาศรับรองอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ลำลึกถึงการรื่นเริงชื่นชมแต่ครั้งนั้นได้ดียิ่งขึ้น ทั้งย่อมเปนที่ปีติยินดีในขณะนี้อีกเปนอันมาก กับจะได้เปนการสมานทางไมตรีในระหว่าง ๒ ประเทศให้เปนหลักถานมั่นคงยิ่งขึ้น แลขอความพระมหากรุณาธิคุณเผื่อแผ่ปกเกล้า ฯ แก่บรรดาชาวสวิตเซอร์แลนด์

ทั้งปวงที่รับราชการอยู่ในรัฐบาลสยาม แลพ่อค้าพานิชซึ่งออกไปทำมาหากินในพระราชอาณาจักรนั้นด้วย ทั้งหวังด้วยเกล้า ฯ ว่าจะได้ทรงเปนพระราชธุระอุดหนุนบำรุงการไมตรีในระหว่าง ๒ ประเทศนี้ให้เจริญยิ่งขึ้น ในที่สุดการเชิญที่ประชุมดื่มถวายพระพรไชยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลราชตระกูลทั้งประเทศสยาม ให้รุ่งเรืองไพศาลสมบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบขอบใจประธานาธิบดี แลเสนาบดีที่ประชุมปฤกษาการแผ่นดินทั้งปวง ว่าในการที่ได้เสด็จมาประชุม ณ ที่นี้ เปนที่ทรงชื่นชมยินดีเปนอันมาก ทั้งเปนการเตือนให้ทรงระลึกถึงการรับรองอันแขงแรง ซึ่งรัฐบาลสวิตซ์ได้จัดการถวายเมื่อเสด็จมาครั้งก่อน ในการที่ได้เสด็จมาพบกับผู้ที่ทรงคุ้นเคย กล่าวคือโคตนลมุลลร์ ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีในเวลานี้ แลมิสเตอร์ดอยเชอร์ ซึ่งเปนประธานาธิบดีอยู่ในเวลาที่เสด็จมาครั้งก่อน เวลาที่ปฤกษาราชการแผ่นดินทั้งปวง ซึ่งไม่ได้ทรงพบปะมาถึง ๑๐ ปีแล้วนั้น ย่อมเปนที่ทรงยินดีอย่างยิ่งอีกส่วนหนึ่ง แลมีรับสั่งต่อไปว่า บรรดาชาวเมืองสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งรับราชการอยู่ หรือซึ่งเข้าไปประกอบการค้าขายในพระราชอาณาจักรก็ดี ได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้แต่เดิมแล้ว มาจนบัดนี้ก็เหมือนกัน ว่าจะให้ได้รับความผาสุก เสมอเหมือนกับประชาชนชาติต่าง ๆ ซึ่งมีพระราชสัมพันธมิตรไมตรีอันสนิทกัน ไม่ให้เปนที่ลดหย่อนต่ำชาติใดชาติหนึ่ง

เลย ทรงรับสั่งแล้ว ทรงเรียกที่ประชุมที่ [illegible] ทาน พรแก่ประธานาธิบดี แลเสนาบดีที่ปกครองแผ่นดิน ทั้งสำหรับความเจริญรุ่งเรือง แห่งประเทศสวิตเซอร์แลนด์ด้วย

เวลายาม ๑ ประธานาธิบดี แลเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ เชิญเสด็จพระราชดำเนินจากโฮเตลเบอรร์นะ [illegible] ไปยังสเตชันรถไฟ เสด็จกลับเมืองลูเซิน ที่โฮเตลแลที่สเตชัน มีราษฎรมาเบียดเสียดกันเนื่องแน่น โห่ร้องถวายพระพรไชยมงคลโดยความรื่นเริง เสด็จกลับถึงเมืองลูเซินเวลา ๕ ทุ่ม บรรดาตึก [illegible] ที่ต่าง ๆ ซึ่งเปนของรัฐบาล [illegible] โดยมาก ทั้งบ้านเรือนบาง [illegible] ได้จุดโคมไฟสว่างไสว เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศ ณเมืองลูเซิน

วันที่ [illegible] กันยายน ๑๒๖— เวลาบ่ายโมง ๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยเรือโมโตลอนช์ จากท่าน่าโฮเตลข้ามไปขึ้นรถฟุนิกูลาร์เรลเวย์ ประพาศบนเขาเบอร์เก็นสต๊อก สูง [illegible] เมตอร์ รถสายนี้สร้างแล้วเมื่อปี ๑๘๘๘ ทางรถ [illegible] ขึ้นไปจนถึงสเตชันที่สุด ยาว ๙๓๗ เมเตอร์ รถแล่น [illegible] ให้น้ำหนักถ่วงกัน แล่นตลอดทางในเวลา ๑๕ นาที มีที่หลีกตรงย่านกลาง ตามทางที่ขึ้นไปนั้นงดงามมาก ทางชันดิ่งเหมือน [illegible] บนภูเขาทอง มีที่เลี้ยวอยู่แห่งเดียวเท่านั้น ตัดขึ้นไป [illegible] เรา [illegible] เขา [illegible] ขึ้นไป มีป่ารื่มเย็น ตะไคร่น้ำจับ [illegible] ๆ แต่อากาศไม่ชื้น [illegible] ทางที่ตัดขึ้นไปนั้น บากศิลา

แล โบกสิเมนต์เปนคั่น บรรไดขึ้น ไป อย่าง มั่นคง [illegible]
บรรไดอันถี่ทุกคั่น เวียนขึ้นไปสูง ๆ แลกลับลงข้างล่าง [illegible]
ดิ่งลงไปใจหวิว ๆ บนยอดเขาเบอร์เก็นสต๊อกนี้ เปนที่สำหรับ
มหาชนขึ้นมาผลัดอากาศ แลชมภูมิประเทศโดยรอบ มีโฮเตล
ใหญ่น้อยสำหรับผู้ไปมาได้พักอาไศรยเปนอันมาก ทั้งมีถนนหนทาง
สำหรับรถม้า แลคนเดินเที่ยวเล่นทั่วไปบนยอดเขานั้น มีป่า
ระหงร่มรื่นสำหรับเดินเล่นนั่งเล่นเงียบ ๆ แลมีโบสถ์เล็กน่าดู [illegible]
เปนแหลมยื่นออกไปในทเลสาบ ที่หัวแหลม [illegible]
มีระทาเหล็กสูง มีลิฟต์สำหรับขึ้นไปดูภูมิประเทศ ให้เห็นได้ไกล
ขึ้นไปอีก แหลมเบอร์เก็นสต๊อกนี้เปนเขายื่นออกมาจากหมู่เขาใหญ่
ชื่อว่า ปีลาตุส กับริจี ซึ่งสูงถึง ๑๒๐๐ เมเตอร์ มีรถรางขึ้นไปจนถึงยอด
แลมีโฮเตลที่พักคนไปมาทั้ง ๒ แห่ง เมื่อขึ้นไปถึงยอดแล้ว อาจ
จะแลเห็นภูมิประเทศโดยรอบได้ไกลหลายร้อยโยชน์ คือเห็นทเลสาบซูริก
ทเลสาบยะเนวา เนอร์ชาเตลร์ แลบริเย็นเปนต้น

เสด็จขึ้นไปถึงยอดเขาแล้ว เสวยพระกระยาหารกลางวันที่โฮเตล
เบอร์เก็นสต๊อก แล้วทรงพระดำเนิรในป่าสนบนยอดเขา ก็นับเปน
ที่ร่มรื่น แลจากเขาข้างหนึ่งเปนทเลสาบ มีบ้านเมือง
แลตำบลต่าง ๆ ตั้งอยู่เปนหมู่ ๆ โดยรอบ ดูเรือไฟใหญ่ ๆ ซึ่ง
แล่นอยู่ในทเลเหมือนสัตว์ตัวเล็ก ๆ ว่ายน้ำอยู่ ดูไม่เปนรูปเรือ
จะแลดูอะไรกลายเปนตุ๊กตาไปหมด แต่ขึ้นมาอยู่สูงเพียง [illegible]

เมเตอร์เท่านี้ ยังแลเห็นภูมิประเทศและอะไร ๆ เล็กหลอนไปหมด ถ้าขึ้นไปบนเกดเขา ปีลาตุส หรือ ริจี แล้ว คงจะเห็นสิ่งต่าง ๆ หลอนลงไปอีกมาก แต่ข้างหนึ่งเปนที่ลุ่ม มีกระท่อมชาวไร่ตั้งเปนหลั่นลดลงไป มีไร่และสวนผลไม้เปนชั้น ๆ ได้ยินเสียงกระดิงโคในทุ่งวังเวง คล้ายเสียงใบเสมาตามโบสถ์กระทบกัน เสด็จพระราชดำเนินผ่านไปทางประเทศโซ่คด เปนตึกใหญ่ปลูกชิดกับไหล่เขา มีชาลาน้ำเล่นเดินเล่นข้างบน ใต้ชาลาเปนถนนใหญ่มีร้านขายของรถม้าเดินได้ แต่ในเวลานี้โฮเตลแลร้านปิดเสียแล้ว เพราะสิ้นเทศกาลที่ผู้คนไปมา เทศกาลนั้นนับตั้งแต่เดือนพฤษภาคม จนสิ้นเดือนสิงหาคม นอกจากนั้นเงียบ มีแต่คนในพื้นที่เตร่จเตร่อยู่บ้างเล็กน้อย ทรงพระดำเนินผ่านโฮเตล และเรือนเตียงหลายแห่งจนถึงโบสถ์ แล้วทรงรถม้าประพาศทางปลายแหลม เสด็จไปจนถึงโฮเตลใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งปิดเสียแล้วเหมือนกัน เวลาที่เสด็จนั้นเย็นมากเสียแล้ว หมอกลงจัด กลุ่มภูเขาสูง ๆ เสียหมด แลไม่ใคร่เห็นอะไร จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับลงเกวียนรถราง ลงไปท่าเรือ ประพาศร้านขายของที่ระลึกของตำบลนั้นเล็กน้อย แล้วเสด็จกลับถึงโฮเตลที่ประทับ เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง

เวลาค่ำ มิสเตอร์ โคเรลลี บิดาของโคเรลลีที่บ้านกุฎษาณสถานราชทูตกรุงปารีศ ได้มาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท วันนี้มีการจุดโคมไฟเหมือนกับเมื่อคืนก่อน

ตอนที่ ๓๖ น่า ๑ บรรทัด ๒

จ่าน่าว่า จากเมือง เบอร์น ถึง เซอรนบบิโอ ผิด

แก้เปน จากเมือง ลูเซอร์น ถึง เซอรนบบิโอ เปนถูก

ตอนที่ ๓๖

จากเมืองเบอรน ถึง เซอรนบบิโอ ทเลสาบโกโม ประเทศ อิตาลี เหนือ

วันที่ ๓๐ กันยายน ๑๒๒— เวลาเช้า มิสเตอร์ไดเรลลี่ ที่ปฤกษา ประจำสถานราชทูต ณกรุงปารีส ได้มาจากที่ประชุมสงบสงคราม กรุงเฮก เฝ้าทูลลออง ธุลีพระบาท เวลา ๕ โมงเช้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยรถไฟ จากเมืองลูเซินไปตำบลเซอรนบบิโอ ที่ทเลสาบโกโม ประเทศอิตาลีข้างเหนือ พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการ กับมิสเตอร์ไดเรลลี่ผู้บุตร์ มิสเตอร์ไดเรลลี่ผู้บิดา ได้มาส่งเสด็จพระราชดำเนินที่สเตชั่นรถไฟ

ในระหว่างเวลาที่ประทับอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์นั้น รัฐบาลได้จัดพลตระเวรเฝ้าพิทักษ์รักษาพระองค์อย่างกวดขัน พลตระเวรลับได้ตามส่งเสด็จพระราชดำเนินจนตลอดเขตร์แดน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสำราญพระราชหฤทัย

ระยะทางที่เสด็จพระราชดำเนินในวันนี้ ประมาณ ๑๔๕ ไมล์ ภูมิประเทศตามทางงดงามแลปลาดมาก ความงามนั้นคล้าย ๆ กับ นอรเวย์ คือประกอบด้วยภูเขาแลทเลสาบตลอดไป ในชั้นต้นรถข้าม แม่น้ำรอยซ์ตอนล่าง ซึ่งผ่านน้ำจากทเลสาบสี่มณฑลลงไปสู่แม่น้ำ อาร์ แล้วเลียบทเลสาบซูควกลงทางทิศใต้ผ่านเมืองบรูนเน็น แล้ว เลียบทเลสาบยูรี ซึ่งติดต่อแลนับเนื่องอยู่ในทเลสาบลูเซินข้างขวามือ

ต่อ นั้นไป รถ ขึ้น เขา เลียบ มา ตาม ลำ น้ำรอนซ์ตอนบน ซึ่ง ตก จากยอดเขา เซนต์ โกธาร์ด ไหล ลง สู่ ทเล สาบ ลูเซิน ที่ เมือง ฟลูเอ็น แล้ว รถ ลอดปล่อง เซนต์ โกธาร์ด ซึ่งเปนภูเขาใหญ่ปันน้ำในระหว่างเขตร์แดนสวิตเซอร์แลนด์ เหนือ กับ สวิต เซอร์ แลนด์ ใต้ ซึ่ง ติด ต่อ กับ เขตร์ แดน อิตาลี พ้นปล่อง เซนต์ โกธาร์ด มา แล้ว รถ เดิร ลง ตาม แลวก น้ำ ติเชนติโน ผ่านเมือง เบลลินโซนา เดิรใกล้ ปลาย ทเล สาบ มโจรี ข้าง เหนือ แล้ว เลียบฝั่ง ทเล สาบ ลุคาโน ผ่านเมืองลุคาโนแลข้าม ทเลสาบ นั้น เมืองลุคาโนเปน เมือง ใหญ่ ภูมิ ประเทศ งด งาม มหาชน มา เที่ยว ผลัด อากาศ เปนอันมาก ทเล สาบ นี้ ก็ งาม นัก เหมือน กัน ตอน ข้าง เหนือ เปน เขตร์ อิตาลี ข้างใต้ เปน ของ สวิตซ์ เพราะเขตร์แดน สวิตเซอร์แลนด์ในตอนนี้ เปนแหลม ยาวพุ่งลงมาในระหว่างเขตร์แดนอิตาลี เวลาย่ำค่ำถึงตำบลเกียสโซ พรมแดน สวิตเซอร์ แลนด์ ติด ต่อ กับ อิตาลี เสด็จ จาก รถไฟ ตรง รถ โมโตคาร์ แล่น มา ประมาณ ๑๕ นาที ถึงโฮเตล วิลลาเดสต์ ที่ ตำบล เซอร นบบิโอ ริม ทเล สาบแลใกล้ กับ เมืองโกโม ประทับแรม ณ โฮเตล นี้

ภูมิ ประเทศ ตาม ระยะ ทาง วัน นี้ งด งาม มาก ก็ จริง แต่ ผิด กัน กับ ใน ประเทศ นอรเวย์ หลาย อย่าง เพราะ มี ตำบล บ้าน ติด ต่อ เปน ระยะ กัน ตลอดไป ทุก หน ทุก แห่งไม่ มี ที่ เปลี่ยวเลย ภูเขานั้น ถึง ว่า สูงใหญ่ ก็ จริง แต่ มีคนไป ถาก ถาง ที่ ดิน ทำไร่ ข้าวโภชน์ ไร่ หญ้า แล ทำ สวน ผลไม้ เปน หลั่น ลด ตั้ง แต่ ชาย น้ำ ตลอด ขึ้นไป จน เกือบ ถึง ยอด เขา ป่า ตาม ชาย เขา แลไหล่ เขา นั้นโปร่ง มาก แล ดูไม่ครึ้ม ทึบ เหมือน กับ ที่ นอรเวย์

น้ำพุน้ำตกก็ไม่ใคร่มีที่ มีอยู่ก็ไม่ไหลครึกโครมเท่า บนยอดเขาที่สูง ๆ มีเกลเซีย (ก้อนน้ำแข็ง) อยู่บ้างก็จริง แต่ไม่มากแลหนาเหมือน ถ้าไม่พิจารณาจริงจังแล้วก็ไม่สามารถจะเห็นได้ มีโบสถ์บ้านคาซลแลโฮเตลใหญ่ ๆ มีไปตั้งอยู่จนถึงยอดเขาสูงลิบ ๆ จนแลแทบไม่เห็นช่องน่าต่าง จะแลไปทางไหนเห็นการก่อสร้างทั่วทุกทิศ มีรถรางหรือเกรินแลถนนหนทางเดินถึงกันได้ตลอด ดูเปนของเล่นไม่หมด จะเปรียบกับถ้ำซึ่งก่อเล่นในอ่างปลาก็ไม่ผิดอะไรกัน จะประดิษฐ์ก่อสิ่งต่าง ๆ ขึ้นบนเขาในอ่างปลาให้พิศดารไปสักเพียงใด ก็คงไม่พิศดารยิ่งไปกว่าภูมิประเทศ ตามทางที่เสด็จพระราชดำเนินในวันนี้ได้ ถ้าจะชมฝีมือการก่อสร้างดัดแปลงภูมิประเทศแล้ว ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ย่อมงามกว่าประเทศนอรเวย์ แต่ถ้าจะชมภูมิประเทศซึ่งเป็นอยู่ตามธรรมชาติแล้ว นอรเวย์ย่อมงามกว่าหลายเท่า

สิ่งซึ่งปลาดน่าพิศวงนั้นคือวิชาช่างในทางโยธา การที่สร้างทางรถไฟมาบนเขานี้ เป็นการลำบากอย่างยิ่ง ทั่วทั้งทวีปยุโรปไม่มีแห่งใดเสมอเหมือน น่าอัศจรรย์ความรู้แลความเพียรของเขายิ่งนัก รถไฟสายนี้ริมสร้างเมื่อคฤศตศักราช ๑๘๗๒ เปิดให้ประชาชนไปมาเมื่อปี ๑๘๘๒ สร้างอยู่ ๑๐ ปีจึงสำเร็จ ลงทุนประมาณ ๑๒,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ โดยเหตุที่เป็นภูเขา แลลำน้ำลำธารตลอดไปนั้น ต้องเจาะเปนอุโมงค์ใหญ่น้อยถึง ๘๐ แห่ง แลสร้างสพานขนาดใหญ่ถึง ๓๐๐ เศษ ยังสพานเล็กน้อยอีกเปนอันมาก ภูเขาซึ่งต้องข้าม

ไป นั้น ซับ ซ้อน กัน หลาย ลูก มีระดับ กัน มาก ๆ แล ภูเขาใหญ่ซึ่ง เปน ผีปั้น น้ำ นั้น อยู่ใน ระดับ สูง กลาง ทาง ที่ ขึ้นไป มาก เหลือเกิน จน ทำ ทาง ตรง ๆ ขึ้นไปไม่ได้ เพราะ ทาง จะ ชัน มาก รถ จะ แล่น ขึ้น คง ไม่ได้ ต้อง เจาะ ปล่อง เปน เกลียว ใน ภูเขา ให้ รถ กลับ จุ่น ขึ้น ไป หา เขา ผีปั้น น้ำ นั้น ถึง ๗ แห่ง แล ดู ปาก ปล่อง ทาง รถไฟ ซ้อน กัน ขึ้นไป เหมือน วง ก้นหอย เห็น รถ สาย หนึ่ง เดิน อยู่ เบื้อง บน แล อีก สาย หนึ่ง ลอด ปล่อง อยู่ เบื้อง ล่าง แล้ว มา วงวน กันใน ปล่อง น่า ดู มาก ปล่องใหญ่ ซึ่ง ลอด เขา เซนต์ โก ธาร์ด ผี ปั้น น้ำ นั้น สูง เหนือ ระดับ ทเล ๓๗๘๖ ฟิต ยาว ๓๗๐ เส้น (สั้น กว่า ปล่อง ซิมปลง ๑๒๐ เส้น) ปล่อง กว้าง ๒๘ ฟิต สูง ๒๑ ฟิต รถ แล่น ได้ ตลอด เวลา ประ มาณ ๒๐ นาที ถึง ว่า ภูมิ ประ เทศ เปน ที่ กันดาร อย่าง ยิ่ง ดัง ได้ พรรณา มา แล้ว ก็ ยัง มี ถนน ใหญ่ พื้น ถม ด้วย กรวด ศิลา อย่าง แน่น หนา ตัด ไป กับ ทางรถไฟ ตลอด ไป บรรดา บ้าน เรือน ซึ่ง ตั้ง อยู่ ใน เขตรฟากเขา ผีปั้น น้ำ ข้าง ทิศ เหนือ นั้น การ ก่อ สร้าง เปน ท่านอง เยอรมัน โดย มาก แต่ พอ พ้น เขา ผี ปั้น น้ำ มา ทาง ทิศ ใต้ ตึก บ้าน ก็ มี ลักษณะ ผิด ไป กลาย เปน แบบ อิตาเลียน ไป หมด มี หอ รบ หอ คอยป้อม โบ ราณ เปน อัน มาก

พรหม แดน ใน ระหว่าง ประเทศ สวิต เซอรแลนด์ กับ อิตาลี ที่ ตำบล เกียสโซ นั้น ปัน กัน กลาง ถนน อย่าง เดียว กับ ระหว่าง อิตาลี กับ ฝรั่ง เศส ที่ เมือง เมนโตเน มีโรง ภาษี ทั้ง ๒ ฝ่าย อยู่ ตรง กัน ข้าม ฟาก ถนน จาก ตำบล เกียสโซ มา เชอรนบบิโอ นั้น งาม ดี ตอน แรก เปน ตึก บ้าน แล วิลลา

ต่อ มาเปน ทาง เลียบ ฝั่ง ทเลสาบโกโม จน ถึงโฮ่เตล ที่ประทับ

วันที่ ๑ ตุลาคม ๑๒๒ — เวลาเช้า มงสิเออร์ โคเรลลี กราบถวายบังคม ลากลับไปกรุงเทพ เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิร โดยเรือโมเตอร์ลอนช์เก๋ง ประพาศในทเลสาบโกโม เวลาบ่าย ๔ โมง ถึงตำบล กันดินับเบีย ซึ่งตั้ง อยู่ตรง แหลม กลางแยก ของ ทเลสาบ ไชยภูมิดี เสด็จขึ้นเสวยเครื่องว่าง ที่โฮ่เตลเบลวิว เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จจากโฮ่เตล เดิมมีพระราชประสงค์จะแวะทอดพระเนตร วิลลา การ์ลอตตา ซึ่งเปนตึกเก่างาม จัดเปนพิพิธภัณฑ์ แต่อากาศไม่ดี ฝนตกหนาเมล็ดแลเปนหมอกมืดครึ้มทั่วทั้งอากาศ จึ่งไม่ได้ประพาศ เสด็จกลับถึงโฮ่เตล วิลลาเดสเต ที่ประทับ เวลาย่ำค่ำครึ่ง พอมืดสนิท

ทเลสาบโกโมนี้ เปนทเลสาบที่นับได้ว่างามที่สุดในประเทศอิตาลี มีภูเขาเปนแนว ไม่สู้สูงนัก เปนเนินผาบางแห่ง แต่โดยมากไม่สู้ชัน ล้อมอยู่โดยรอบ มีน้ำตกรายๆ กันหลายแห่ง แต่ไม่โตใหญ่ น่าแล้งน้ำแห้งเสียโดยมาก ต่อเวลามีฝน หรือมีสโน จึงจะมีน้ำไหล บนเขาทำสวนใบหม่อนเปนพื้น เพราะราษฎรในตำบลนี้ ทำไหมเปนสินค้าสำคัญ นอกจากนั้นมีสวนผลไม้แลไร่ผัก ทำเปนคั่นบรรไดเปนชั้น ๆ ขึ้นไป มีตำบลเก่าใหม่แลวิลลางาม ๆ ตั้งเปนหลั่นลด ตั้งแต่ชายน้ำจนถึงไหล่เขาโดยรอบทเลสาบ ตัดถนนเปนชั้น ๆ ขึ้นไปบนภูเขาหลายสาย

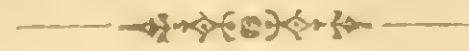
เรือน งาม ๆ อยู่ริม ทเลโดย มาก หัน หน้า ลง สู่ ทเล หลัง เรือน จด ถนน ได้ ตะ น้ำ ตั้ง บน ดู น่า สบาย ชั้น ล่าง ของ เรือน นั้น มัก ทำ เป็น ที่ เก็บ เรือ หรือ ถ้าไม่ มี ที่ เก็บ เรือ เช่น นั้น ก็ ก่อ ศิลา เป็น คอก เหมือน ท่า เรือ แล เปิด ... มี ตึก เล็ก ๆ สำหรับ เก็บ เรือ ตาม ยอด เขา มี หอ คอย หอ ระฆัง ตั้ง อยู่ มาก ทเลสาบ นี้ แต่ ครั้ง โบราณ ชาว โรมัน ก็ นับ ว่า เปน ที่ งดงาม ที่ สุด พากัน มา ตั้ง บ้าน อยู่ เป็น อัน มาก เที่ยว ไล่ สัตว์ ใน ป่า แล ตก ปลา ทำ สวน เป็น ที่ สำราญ ใน สมัย นี้ ก็ เปน ที่ ประชุม ชน เหมือน กัน เพราะ อากาศ ดี ตลอด ปี น้ำ ใน ทเล ไม่ รู้ จัก แข็ง ผู้ มี เงิน ทั้ง ชาว ต่าง ประเทศ แล ชาว เมือง มัก มา ซื้อ ที่ สร้าง บ้าน ไว้ สำหรับ มา พัก เปน อัน มาก มี โฮเตล ใหญ่ ๆ เป็น ที่ ผาสุก ทุก แห่ง ทุก หน มหาชน ประเทศ ต่าง ๆ พา กัน มา อยู่ ครั้ง เดือน เทศกาล ที่ คน มา อยู่ มาก นั้น ในฤดู สปริง กับ ฤดู ออตัมน์ ใน ฤดู ร้อน กับ ฤดู หนาว คน น้อย ลง เพราะ คน หนี ร้อน ไป เที่ยว ทาง เหนือ เช่น สวิตเซอร แลนด์ หรือ นอรเวย์ เป็น ต้น น่า หนาว คน ก็ หนี ความ หนาวไป ทาง ริเวียรา ประเทศ อิตาลีข้างใต้ หรือ ประเทศ อียิปต์ แต่ใน สอง ฤดู ที่ กล่าว นี้ เป็น เวลา เปลี่ยน แปลง ระหว่าง ที่ กำลัง ร้อน จัด บางที ก็ หนาว จัด จึง มี คน มา เที่ยว ที่ นี่ มาก เพราะ อากาศ ตรง ที่ไม่ สู้ เปลี่ยน แปลง นัก

ทเลสาบ นี้ มี รูป เปน ดอก จันทน์สามแฉก มี ลำธาร ไหล ลง มา สู่ โดย รอบ เปน อัน มาก ลำธาร ใหญ่ ที่ สุด นั้น เรียก ว่า อัดดะ ยอด มา จาก ภูเขา

อัลปส์ลงสู่ทเลสาบข้างเหนือ แล้วออกจากทเลสาบข้างใต้ไหลไปตกแม่น้ำโป ทเลสาบนี้ยาวประมาณ ๓๐ ไมล์ กว้างในระหว่าง ๔ [illegible] ถึง ๑๒๐ เส้น น้ำที่ลึกสุดนั้นถึง ๔๐๐ เมเตอร์เศษ โดยรอบทเล มีคนอยู่ประมาณ ๒๐๐๐๐ ทำมาหากินในการทำไหม เพาะปลูก แลหาปลาเปนพื้น

ตอน ที่ ๓๗

จากเมืองโกโม ถึงกรุงโรม, กรุงโรม



วัน ที่ ๒ ตุลาคม ๑๒๖ เวลาเช้า พระราชวรินทร์ ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้โดยเสด็จ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ไปช่วยการ ฝัง พระศพแกรนด์ดุกแห่งนครบาเด็น ได้มาจากกรุงโรมเฝ้าทูลละออง ธุลีพระบาท ที่โฮเตลวิลลาเดสตะ เวลา กลางวัน เปร์เฟ็ตเมือง โกโม มาเฝ้า

เวลา บ่าย ๓ โมง เศษ เสด็จ พระราช ดำเนิร จาก ตำบล เซอรนบบิโอ โดย รถโมตอร์การ์ ไปสเตชัน รถ ไฟที่ เมือง โกโม เสด็จ กรุงโรม ทาง จาก โฮเตล ที่ ประ ทับ ถึง เมือง โกโม ๑๕ นาที เมือง โกโมเปน เมือง อัน งาม ตั้ง อยู่ ปลาย ทเล สาบ ข้าง ทิศใต้ มี พล เมือง ประมาณ สี่ หมื่น มีสินค้า ไหม แล แพร เปน พื้น มีรถ เกริน ขึ้น ไป บน ยอด เขา สูง ทำนอง เดียว กับ ที่ เบอร์เก็น สต็อก บนยอด เขา นั้น มีโฮเตลใหญ่น้อยเปน อัน มาก เพราะ มีผู้คน ไป มา เสมอ ไม่ได้ขาด

กำหนดว่า รถไฟ จะ ออก จากโกโม เวลา บ่าย ๓ โมง ครึ่ง แต่ รถ ช้า ไป มาก จน บ่าย ๔ โมง ๑๕ นาทีจึงได้เสด็จ จาก สเตชันโกโม ไป ประทับร้อนที่ แปเดสโฮเตล เมือง มิลาโน ทาง ๒๘ ไมล์เศษ รถ เดิร ใน เวลา ชั่วโมง ๑ เมื่อ ถึง สเตชัน เมือง มิลาโน เสด็จ พระราช ดำเนิร โดย รถ ม้า ประพาศ ใน วนะซึ่ง ทำใหม่ เปน วนะเล็ก ๆ ด้าน หนึ่ง

มีประตูไชย อีกด้านหนึ่งเปนตึกโบราณสูงใหญ่ ดูคล้ายโรงทหาร วนะนี้เดิมเปนสนามฝึกหัดทหาร ซึ่งตกแต่งขึ้นในเร็ว ๆ นี้ ต้นไม้ยังไม่ทันโตเต็มที่ มีหอคอยเหล็กสำหรับขึ้นดูวิว แลที่ขายเครื่องว่างสองสามแห่ง จากวนะเสด็จประพาศบ้านเมือง เมืองมิลาโนนี้ ก็เปนเมืองที่ก่อสร้าง ดัดแปลงให้เปนแบบใหม่แล้ว โดยมากก็จริง แต่เมื่อได้ไปเห็นเมืองในประเทศอื่น ๆ ข้างเหนือแล้ว กลับมาเมืองนี้ยังเห็นเปนเมืองอย่างเก่า ถนนไม่สู้กว้าง ตึกร้านก็กร่อย ๆ ไม่สู้งดงาม ถนนเต็มไปด้วยรถราง ทุกแห่ง การไปมาด้วยรถม้าอยู่ข้างลำบาก แลไม่ใคร่มีใครใช้กันนัก เมื่อประพาศบ้านเมืองแล้ว เสด็จประทับเสวยพระกระยาหารค่ำที่ แปเลศโฮเตล ริมสเตชั่นรถไฟ เวลา ๒ ทุ่ม ๕๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินโดยรถไฟจากเมืองมิลาโนต่อไป สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต แลพระราชวรินทร์ กราบถวายบังคมลาไปช่วยการพระศพ แกรนด์ดุ๊กออฟบาเด็น

วันที่ ๓ ตุลาคม ๑๒๖ — เมื่อคืนนี้รถพระที่นั่งผ่านทางเมือง ปารมา ซารซานา ปีซา ซึ่งเปนเมืองใหญ่ แต่ครั้งโบราณ แลเมืองเล็ก ๆ อีกเปนอันมาก ระยะทางจากเมืองมิลาโนถึงกรุงโรม ๓๙๔ ไมล์ ตั้งแต่เมืองปีซามา รถเดินเลียบทเลตวันตก มีปล่องเล็กน้อยเปนอันมาก พื้นภูมิประเทศลุ่ม ๆ ดอน ๆ มีเขาเล็ก ๆ ป่าเปนป่าพื้นโดยมาก ไม่สู้งาม มีทุ่งหญ้าแลนาเปนพื้น แต่ดูจะไม่สู้บริบูรณ์ เพราะดินเปนทราย แลอยู่ข้างจะแห้งมาก ตึกบ้านไม่มีรายกันไปตลอดทาง รวมกันอยู่

เปนหมู่ ๆ ต่าง ๆ กัน ชาวนาในแถบนี้ไม่ใคร่ก่อบ้านเปนตึกเหมือนที่อื่น ๆ โรงนาโดยมากทำเปนตูบ แต่หลังคามุงด้วยฟางลงมาจดพื้นดินคล้ายกระโจมทหาร ดูคับแคบไม่น่าสบาย ตามทุ่งเหล่านี้ทอดโคแลซ้องเปนพื้น ชาวนาใช้โคเปนพาหนะโดยมาก บางที่ก็ใช้โค แต่ม้าไม่ใคร่พบ ที่สุดจนในกรุงโรม แลเมืองใหญ่อื่น ๆ ก็ไม่ใคร่ใช้ม้ามากเหมือนวัวแลโค สัตว์เหล่านั้นใช้ทำเทียมบรรทุกต่างแลขี่

เวลา ๔ โมงเช้า รถไฟข้ามแม่น้ำไตเบอร์ เปนแม่น้ำใหญ่ที่สุดในประเทศอิตาลีข้างทิศใต้ กว้างแลลึกขนาดลำน้ำแม่วัง น้ำไหลเชี่ยวขุ่น จากที่นี้แลเห็นกรุงโรมได้แต่ไกล กรุงโรมเปนเมืองโบราณเก่าที่สุดในทวีปยุโรป นับได้ประมาณ ๒๘๐๐ ปี เปนเมืองที่เจริญรุ่งเรืองก่อนเมืองอื่น ๆ ทั้งปวงในยุโรป เว้นแต่กรุงอาเธนส์ในประเทศกรีก มีพระราชวังเก่าแลตึกงามขันใหญ่โต ที่จมดินอยู่ก็มาก ที่ขุดขึ้นแลซ่อมรักษาไว้สำหรับดูก็มาก แต่เดิมนั้นเมืองตั้งอยู่ข้างฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำไตเบอร์ แต่ภายหลังแผ่ออกไปทั้ง ๒ ฝั่ง ฝั่งซ้ายคงเปนเมืองใหญ่ ตึกบ้านรวมกันอยู่มาก ข้างฝั่งขวานั้นสร้างวังโป๊ปซึ่งเรียกว่า วะติกัน แลโบสถ์เซนต์ปีเตอร์ ซึ่งเปนโบสถ์ใหญ่ที่สุดในโลก (จดหมายเหตุ ร.ศ. ๑๑๖) ในเมืองนี้ตึกบ้านสร้างขึ้นเปนแบบใหม่บ้าง แลของโบราณบ้างระคนปนกัน ของใหม่ปลูกซ้อนเหนือของเก่า ถนนโดยมากแต่งลาดด้วยศิลา ตัดเปนก้อนเขื่อง ๆ

เปนของทนทานจริง แต่ร้าวเร้นสะเทือนมาก หักแลร้ายโดยมากไม่สู้ใหญ่โตเหมือนประเทศอื่น ๆ เช่นอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน เปนต้น ส่วนลักษณะอันเรียกว่าร่มเย็นก็ไม่ใคร่มี ถ้าจะคิดถึงความสวยความงามโดยทั่วไปแล้ว ย่อมไม่งามเหมือนเมืองอื่น ๆ โดยมากในยุโรป เพราะเปนเมืองโบราณ แต่ถ้าคิดถึงความเจริญแลความสามารถของคนโบราณแล้ว ไม่มีเมืองใดในโลกที่จะน่าเที่ยวน่าดูยิ่งกว่าเมืองโรม หรือถ้าจะหยิบยกเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในการก่อสร้างก็ดี หรือในวิชาช่างต่าง ๆ เช่น ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างเขียน ช่างหล่อ ฯลฯ ก็ดี มาเปรียบเทียบกันโดยเฉภาะสิ่งต่อสิ่งแล้ว ของในประเทศอื่น ๆ เห็นจะหาเทียบในเมืองโรมได้โดยยาก เพราะเหตุนี้ ชาวต่างประเทศชอบมาเที่ยวที่เมืองโรมเปนอันมาก การเที่ยวในกรุงโรม (หรือจะว่าในประเทศอิตาลีทั้งประเทศก็ควร) นั้น ผู้เที่ยวย่อมรู้สึก เหมือนมาดูพิพิธภัณฑ [illegible] อันใหญ่โตที่สุดในโลก จะอยู่นานสักเท่าใด ก็คงมีที่เที่ยวที่ดูแปลก ๆ กันอยู่เสมอ ในประเทศอื่น ๆ ถ้าจะมีของเก่าแต่ครั้งโบราณบ้างแล้ว ย่อมจัดการค้นหาขุดขึ้นรักษาไว้เปนการใหญ่ เช่นค่ายโรมันที่เมืองซาลบูร์ค หรือ คาซูลที่เมืองไฮเดลเบิค เปนต้น เพราะหาของเก่ายาก แต่ในกรุงโรมนี้มีของเก่ามากมายเหลือประมาณ จนรัฐบาลไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร จะรื้อก็ลำบาก จะบำรุงก็ไม่ใคร่ได้ เพราะตึกบ้านสถานที่ ที่สร้างขึ้นใหม่ ปลูกทับซ้อนอยู่บนของเก่าโดยมาก

จะรื้อของใหม่ลงก็ไม่ได้เหมือนกัน เลยต้องจำเปนจำใจทิ้งรกร้างไว้ จะเดิน หรือขับรถไปในทิศใด ๆ ย่อมได้ชมพิพิธภัณฑ์เหล่านี้ทุกหนทุกแห่ง

กรุงโรมในเวลานี้ มีพลเมืองเกือบห้าแสน

ข้ามแม่น้ำไตเบอร์ มาสักประเดี๋ยวหนึ่ง รถลอดคลองรางน้ำที่เรียกว่า อะกวิดักต์ ซึ่งสร้างแต่ครั้งโบราณ ในเวลาที่ยังไม่ได้ใช้ท่อฝังใต้ดิน อะกวิดักต์นี้ทำเปนรางก่อด้วยอิฐแลศิลา ให้น้ำอันสอาดบริสุทธิ์ ไหลจากภูเขาลงมาเลี้ยงราษฎรในเมือง เพราะในสมัยที่กรุงโรมรุ่งเรืองเต็มที่นั้น ในกรุงมีพลเมืองไม่ต่ำกว่าสามล้านครึ่ง น้ำในแม่น้ำไตเบอร์ไม่สอาดพอที่จะใช้รับประทานได้ จึงต้องสร้างรางน้ำนี้ขึ้น การสร้างรางน้ำนี้ เปนที่น่าพิศวงแลน่าสรรเสริญ ความสามารถแลอำนาจของรัฐบาลแต่ครั้งโบราณมาก เพราะรางนั้นต้องก่อข้ามเขาข้ามทุ่ง แลที่ลุ่มดอนมาแต่ไกล ต้องก่อให้สูงต่ำได้ระดับ พอให้น้ำไหลตามรางได้ตลอด ไม่ล้นเสียตามทาง เมื่อถึงที่สูงต้องเจาะท่อให้น้ำไหลมา เมื่อถึงที่ต่ำต้องก่อถานหนุนรางให้สูงขึ้นจนได้ระดับ อันเปนการลำบากยากมาก ในตอนที่รถไฟลอดนี้ รางน้ำสูงถึง ๖—๗ วา ก่อถานหนุนค้ำรางเปนโค้ง ๆ เหมือนโค้งสพาน เปนระยะห่างกันประมาณ ๔ วาต่อโค้ง อะกวิดักต์เหล่านี้รับน้ำมาจากภูเขาซาไบน์ ซึ่งอยู่ทิศใต้แห่งกรุงโรม การสร้างใช้เกณฑ์แรงชาวเมือง เพราะในสมัย

นั้น รัฐบาลมีอำนาจมากที่สุด จะเกณฑ์แรงราษฎรสักเท่าใด ๆ ก็ได้ ไม่ต้องจ้างคนทำงานเหมือนในสมัยนี้ การก่อสร้างสิ่งของที่ใหญ่โตต่าง ๆ ทั้งปวงก็สำเร็จด้วยอำนาจทั้งสิ้น ถ้าแม้ต้องจ้างแรงคนอย่างทุกวันนี้ ย่อมจะทำการให้สำเร็จได้โดยยาก พ้นอะกวิดักต์ไปแล้ว รถแล่นเข้าในกำแพงเมือง เปนกำแพงโบราณโดยรอบเมืองประมาณ ๑๐ ไมล์ การก่อสร้างนั้นคงมีหอรบตรงประตู แลมีบ้อมสี่เหลี่ยม ล้ำกำแพงออกมาสำหรับยิงสกัดกราดเชิงกำแพง เปนระยะถี่กัน แลมีที่กำบังอย่างใบเสมา กำแพงนั้นสูงประมาณ ๑๐ ศอก แต่บ้อมสูงประมาณ ๔ วา คล้ายกำแพงใหญ่ในประเทศจีนมาก แต่ไม่สูงไม่หนาเท่าของจีน เชิงเทินไม่กว้าง ขับรถขี่ม้าตรวจทหารบนเชิงเทินไม่ได้เหมือนอย่างกำแพงจีน หอรบก็ไม่สู้สูง แลซาลาในระหว่างประตูแลหอรบ ไม่กว้างเหมือนของจีน

เวลาเช้า ๔ โมง ๑๕ นาที ถึงสเตชันในกรุงโรม พระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการ ซึ่งล่วงน่ามาแต่เมืองฮอมเบิค กับ มิสเตอร์เซจิโอ กงสุลสยามที่เมืองฟลอเรนซ ได้มาเฝ้าทูลลออง ธุลีพระบาทที่สเตชัน แล้วเชิญเสด็จพระราชดำเนิร โดยรถม้ามาประทับที่โฮเตลเอกเซลซิออร์ เปนโฮเตลใหญ่ พึ่งเปิดใหม่งดงาม มีฮอลแลห้องต่าง ๆ ใหญ่กว้างขวาง นับว่าเปนโฮเตลดีที่สุดในเมืองนี้

เวลา ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนิร โดยรถม้าทอดพระเนตรวัดซานจิโอวานี อิน ละเตราโน ซึ่งพระเจ้ากอนสะตันไตน มหาราช

ได้สร้างถวายแก่โป๊ปสิลเวศตาที่ ๑ เกือบ ๑๖๐๐ ปีมาแล้ว ได้ชำรุดทรุดโทรมเสียเพราะแผ่นดินไหว และอัคคีภัยหลายครั้ง แต่พระเจ้าแผ่นดินองค์หลัง ๆ ได้ปฏิสังขรณ์ขึ้น เปลี่ยนแปลงลวดลายและการตกแต่งบ้าง ในเวลานี้ดูผุดผ่องงดงามเหมือนของใหม่ เพดานนั้นเปนลวดลายลึกเด่น ทาสีทอง สีแดง สีน้ำเงิน สีม่วง อันสดใสประกอบกันงามมาก รูปตามผนังเปนฝีมือช่างอย่างดี ใช้เสาศิลาขนาดใหญ่ตั้งเปนสี่แถว เปนทางตรงขึ้นไปสู่ที่บูชา ๕ สาย สายกลางหรือประธานนั้นกว้างกว่าอื่น ๆ เพดานแลเสาก็สูงมาก ตามช่องคูหาในเสามีรูปเซนต์ต่าง ๆ ขนาดใหญ่ ๘ ศอก แกะด้วยศิลาอ่อน ท่าทางสง่างามหาที่เปรียบได้โดยยาก ทอดพระเนตรทั่วแล้ว เสด็จไปที่โกโลเซียม คือโรงลครโรมัน ทำเปนรูปสังเวียนใหญ่ สำหรับให้นักโทษที่ถึงตายต่อสู้กับสัตว์ร้ายต่าง ๆ (จดหมายเหตุ ร.ศ. ๑๑๖) จากโกโลเซียม เสด็จออกนอกกำแพงเมือง ไปทอดพระเนตรโบสถ์เซนตปอล เปนโบสถ์ใหญ่ทรวดทรงงามมาก เพดานกลางโบสถ์สูงแลกว้างยาว ใช้เสาศิลาเรียวเล็ก ดูโปร่งสง่า เพดานประดับลวดลายงาม มีรูปโป๊ปตั้งแต่องค์แรก คือเซนต์ปีเตอร์ลงมาจนที่สุดรวม ๒๖๔ องค์ ความงามของโบสถ์เซนต์ปอล และเซนต์จิโอวานีอินละเตราโนนั้น ต่างแปลกกันทั้ง ๒ วัด ถ้าจะเปรียบเทียบกันแล้วรู้สึกว่า โบสถ์เซนต์ปอลนั้น งามสง่าทำนองผู้ชาย และโบสถ์ซานจิโอวานีงามอย่างหญิงรูปร่างโสภาทั้ง ๒ ราย

เวลาบ่าย โมง ๑ เสด็จ กลับ ถึงโฮเตล ที่ ประทับ

บ่าย ๓ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิร โดย รถ โมตอรคาร์ ทอด พระเนตร์ วัง พระเจ้าฮา เดรียน ซึ่ง ขุด ขึ้น บน เขา ที่ ตำบล ติ โวลี ทาง จาก กรุงโรม ประมาณ ๓๕ กิ โล เมเตอร์ รถ เดินใน เวลา ๑ ชั่วโมง อาณาเขตร ของ วัง นี้ใหญ่กว้าง มีโรง ลคร อยู่ต้น ทาง ทำ เปน สังเวียน กลม ๆ มีที่ คน ดู เปน หลั่น ลด ขึ้น ไป หลาย ชั้น คล้าย โรง ลคร เซอร คัส ทุก วัน นี้ มี กำแพง สูง ใหญ่ โดย รอบ กว้าง ขนาด เมือง กำแพง เพชร์ ที่ ราง ภายใน มีตึก ท้อง พระโรง สวน สระ อาบ น้ำใหญ่ น้อย เปน อัน มาก ตาม พระราชวัง แต่ ครั้ง โบราณ มี สระ หรือ อ่าง น้ำ อย่างใหญ่ เสมอ เพราะ ใน ประเทศ อิ ตาลี ข้าง ใต้ นี้ ร้อน มาก ได้ อาไศรย เล่น น้ำ เปน เครื่อง สำราญ สังเกต ดู รอย กำแพง ฝา ผนัง เสา ศิลา รูป ศิลา ที่ หัก พัง แล โมเซค ที่ ประดับ พื้น เห็น ได้ว่า แต่ เดิม วัง นี้ เคย เปน ที่ สนุก สนาน ระโห ถาน ครึกครื้น มาก ฝี มือ การ ก่อ สร้าง อย่าง ประณีต จะ เปรียบ กับ การ ก่อ สร้างใน สมัย นี้ ก็ไม่ กะ ไร กัน เปน ที่ น่า ดูน่าชม ครั้น ทอด พระเนตร วังโบราณ นี้แล้ว เสด็จทอด พระเนตร น้ำ ตก ที่ เมืองติ โว ลี ทาง จาก วัง ประมาณ ๕ กิโล เมเตอร์ เมือง ติโว ลี นี้ เปน เมือง เก่า คราว เดียว กับ กรุงโรม ตึก บ้าน ปลูก ติด กัน ถนน แคบ อย่าง สาม เพ็ง ตั้ง ร้าน ขาย ของ ตาม ริม ทาง ทำ ให้ ทาง แคบ เหลือ ช่อง เฉภาะ รถ เดิน ได้ เดี๋ยว นี้ มี พล เมือง ประมาณ ๑๓๐๐๐ น้ำ พุ นั้น ตก จาก เนิน ซึ่ง เนื่อง มา จาก เขา เยนาโร ใน หมู่ ภูเขา ซา ไบน

น้ำตกลงในเหวหรือบ่อระหว่างเนินกว้างลึก ตามขอบบ่อแลที่ใกล้เคียงน้ำตกนั้น เปนสวนมีต้นไม้เมืองร้อนต่างๆ เช่นทับทิม ยี่โถ พริก มะเขือ ผลิดอกออกผลบริบูรณ์ ตามไหล่เขาเปนที่ชันดูเตียน เขาปล่อยฝูงแพะขึ้นไปหากิน วิ่งกระโดดโลดโผนอยู่ตามไหล่เขาและผาค่องไวน่าดู เสวยเครื่องว่างที่เรสเตอรอง เดลา ซีเรนา ซึ่งตั้งอยู่ริมน้ำตกนั้น แล้วเสด็จกลับตามทางรถราง ถึงโฮเตลที่ประทับเวลาทุ่ม ๑

ทางระหว่างเมืองโรมกับติโวลีนั้น ลดเลี้ยวแคบแลเปนหลุมเปนบ่อไปทุกหนทุกแห่ง รถเขย่าเหลือประมาณ ทั้งมีเกวียนชาวนาบรรทุกของผ่านไปมาเปนอันมาก เกวียนเหล่านี้เจ้าของมักนอนเสียหรือเดินไปด้วยแต่ห่างๆ ตามเคย ปล่อยให้ลาหรือพ่อเดินไปตามลำพัง มักเกะกะกีดทางมาก มิหนำซ้ำจะหลีกรถก็ไม่หลีกให้ถูกทาง ชอบใจหลีกทางไหนก็หลีกไปทางนั้น บางทีจะเปนเหตุด้วยข้อบังคับในการหลีกรถอยู่ข้างพิศดาร ดังได้กล่าวมาในตอนข้างต้นแล้ว ก็อาจจะเปนได้

ประเทศอิตาลีในขณะนี้ยังอุ่นพอใช้ ไม่เหมือนประเทศข้างเหนือๆ ใบไม้ยังเขียวสดงดงาม ไม่ร่วงเหมือนที่อื่นๆ ที่กรุงโรมวันนี้ร้อนมาก กลางคืนฝนตกฟ้าจนยังไม่มีมืดเมืองไทย

วันที่ ๔ ตุลาคม ๑๒๖ — เวลาบ่าย ๓ โมง เกานต์ติโตนี เสนาบดีว่าการต่างประเทศมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทที่โฮเตลที่ประทับ บ่าย ๓ โมง

๔๕ นาที เสด็จพระราชดำเนิรไปเยี่ยมแลวางพวงมาลาคำนับพระศพพระเจ้าวิคตอริโอเอมันูเอลที่ ๑ พระไอยกา แลพระเจ้าอุมเบอรโตที่ ๑ พระราชบิดาแห่งพระเจ้าแผ่นดินอิตาลี ณที่ฝังพระศพ ซึ่งเรียกว่าปงเตองตามข้างยะราชประเพณี ปงเตยนี้เดิมเปนโบสถ์สร้างเมื่อครั้งก่อนคฤสตศักราช ๒๗ ปี คือประมาณ ๑๙๓๔ ปีมาแล้ว ได้ทำลายชำรุดทรุดโทรมแลปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่หลายครั้ง แลได้ใช้เปนที่ฝังศพมาช้านาน เดี๋ยวนี้ก็ยังมั่นคงอยู่ ภายนอกดูคร่ำคร่าอย่างโบราณ แต่ภายในอำโถงงามดี ปงเตองที่กรุงปารีศก็เอาแบบไปจากที่นี่ ทรงวางพวงมาลาแล้ว ทรงรถข้ามแม่น้ำไตเบอร ไปทอดพระเนตรโบสถ์เซนตปีเตอร์ โบสถ์นี้ใหญ่โตทรวดทรงได้ส่วนกระทัดรัด ฝีมือการตกแต่งก่อสร้างอย่างวิเศษ จะหาทั้งโลกไม่งามแลโตเท่า ผู้ใดที่มากรุงโรม ไม่ว่ามาแล้วกี่ครั้ง ย่อมติดใจไปดูไม่รู้เบื่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เคยทอดพระเนตรหลายครั้งแล้ว

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จกลับถึงโฮเตลที่ประทับ เพราะฝนตกหนักมาก จนเสด็จประพาศที่อื่น ๆ อีกไม่ได้

ขับรถไปในเมืองโรม สังเกตดูไปตามทาง ดูปลาศน่าพิศวงมาก ได้เห็นรูปของความเจริญอย่างโบราณ แลความเจริญของบ้านเมืองในปัตยุบันจับตาอยู่พร้อมกัน ตึกร้านบ้านเรือนอย่างใหม่ปลูกซ้อนกับของเก่าที่ร้าง เหลือแต่กำแพงหนา ๆ ตึกใหม่บางหลังอยู่เหนือของเก่าที่จมอยู่ใต้ดินขุดขึ้นได้ครึ่งหนึ่ง ถึงว่าถนนมักเปนตรอกซอกแซกมากก็จริง แต่ตามทางแยกยังมีน้ำพุ รูปตุกตาแลผู้มีชื่อเสียงต่าง ๆ แล

หลักไชยแทบทุกแห่ง มีหลักศิลา ซึ่งเอามาจากประเทศอียิปต์แต่ครั้งโบราณ ตั้ง ๒๐๐๐—๓๐๐๐ ปีล่วงแล้ว หลายหลัก หลักเหล่านี้ทั้งสูงทั้งใหญ่ หนักตั้งหมื่นหาบ ยังบรรทุกข้ามทเลมาได้ ถึงในสมัยนี้ มีเรือไฟขนาดใหญ่เปนอันมากก็จริง การที่จะบรรทุกของเช่นนี้ข้ามทเลก็ยังไม่ใช่ง่าย แต่ในครั้งโบราณตั้งพันปีมาแล้ว เรือไฟขนาดใหญ่ก็ไม่มีจะใช้ น่าสรรเสริญแลพิศวงความสามารถที่เขาเอามาได้นั้นยิ่งนัก เขาใช้ต่อแพขนาดใหญ่บรรทุกมา เวลาขึ้นล่องตามลำน้ำใช้เกณฑ์คนลากไปตามฝั่ง เวลาข้ามทเลเกณฑ์คนตีกรรเชียงเรือรบอย่างเก่าที่เรียกว่า กัลลี ตีกรรเชียงขนาบมาตั้งหลาย ๆ เดือน เมื่อผ่านมาในเขตรของเมืองใดก็เกณฑ์ราษฎรในเมืองนั้นตีกรรเชียงหรือฉุดลากไปตามลำดับ นอกจากดูการก่อสร้างแลสิ่งต่าง ๆ จะดูคนไปมาตามถนนก็ชอบกลเหมือนกัน มีทั้งผู้ที่แต่งกายอย่างเรียบร้อยสะสวย ปนกันอยู่กับคนที่สรวมกางเกงขาด ไม่สรวมเสื้อ แลเด็กที่ไม่สรวมรองเท้า วิ่งเกลื่อนกลาดอยู่ รถโมตอรคาร์และรถม้างาม ๆ ทั้งรถรางก็มาก ไปมาสับสนปนกันอยู่กับเกวียนอย่างเก่า ๆ เทียมด้วยพ่อลาหรือโคถ้องอนแง่นเสียงดังอาดแอด ไปไปก็พบถนนกว้างปลูกต้นไม้งามทั้งสองข้างทาง ไปไปก็เข้าตรอกเล็กแคบรถเกือบสวนกันไม่ได้ อันจะหาเมืองใดที่จะให้แลเห็นความเจริญแต่โบราณกาลแลความเจริญในปัตยุบันสมัย ให้ได้โดยเจ่มแจ้งเทียบกันอยู่กับตาทั้ง ๒ อย่างเหมือนเช่นเมืองโรมนี้ไม่มีที่ไหนเลย

วันที่ ๕ ตุลาคม ๑๒๖— เวลาบ่าย ๓ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เสด็จพระราชดำเนิรโดยรถม้าทอดพระเนตรสกาลา ซานตา (บรรไดสวรรค์) ข้างน่าประตูดูเหมือนโบสถ์ย่อม ๆ ตามธรรมดา ภายในมีบรรไดขึ้นไป ๕ ทาง เปนแนวขนานกันหมด มีกำแพงเปนฝากั้นในระหว่างบรรไดเหล่านี้ บนยอดบรรไดมีรูปพระเยซูตรึงกางขนหนึ่งที่บูชา ที่เชิงบรรไดกลางมีอ่างน้ำมนต์ ๒ ข้าง ศิลาที่ทำคั่นบรรไดกลางนั้นรื้อขนมาจากเมืองปาเลศไตน แต่เมื่อครั้งศึกครูเสด มี ๒๘ คั่นด้วยกัน เชื่อกันว่าพระเยซูได้ขึ้นไปบนบรรได ๒๘ คั่นนี้ เพราะฉนั้นจึงนับถือเปนของวิเศษ เอามาก่อขึ้นที่กรุงโรมสำหรับให้คนนมัสการ คั่นบรรไดเหล่านี้สึกหรอมาก ต้องประกับด้วยไม้ เพื่อป้องกันไม่ให้ชำรุดต่อไปได้อีก ผู้ที่มานมัสการนั้นต้องประน้ำมนต์เสียก่อน แล้วคุกเข่าลงจุบบรรได แลสวดมนต์จนจบบทหนึ่ง แล้วจึงขึ้นไปอีกคั่นหนึ่ง ต้องคุกเข่าจุบแลสวดมนต์ขึ้นไปดังนี้ทุกคั่น จนกว่าจะตลอด ๒๘ คั่น แล้วให้เดินลงมาทางบรรไดข้าง ๔ ทางนั้น แต่บรรไดกลางห้ามไม่ให้ผู้ใดเดินขึ้นลงเปนอันขาด ในเวลานี้ก็มีผู้เชื่อถือแลพรมาร์ตนขึ้นไปนมัสการตามวิธีที่กล่าวแล้วเสมอไม่ได้ขาด แต่บุคคลซึ่งมีความเลื่อมใสเหล่านี้มักเปนพวกยายแก่หรือหญิงอนาถา แต่งกายแลกิริยารุ่มร่ามทั้งสิ้น ครั้นทอดพระเนตรสกาลา ซานตาแล้ว เสด็จที่ตึกเขียนรูปของมิสเตอร์โนซี่ แล้วประพาศร้านเครื่องบรอนซ แลเครื่องโมเซกต่าง ๆ แล้วทอดพระเนตรอนุสาวรีใหญ่ ซึ่งกำลังสร้างขึ้นสำหรับประดิษฐานพระบรมรูปพระเจ้าวิคตอริโอเอมนูเอลที่ ๒ จากนั้นเสด็จขึ้นไปบนเนินแกปีตอฮิลล์

ทอดพระเนตรฟอรัม คือตึกที่ประชุมใหญ่ร้าง ข้างหลังฟอรัม แลเห็นเนิน ปะละไตนฮิลล์ แลพระราชวังเก่าครั้งซีซาร์ แลเทมเปิลของคนอื่น ๆ ต่อ ๆ มา แล้วเสด็จขึ้นไปบนเนินกะปิตุลั่งฮิลล์ ที่ทำเปนสวน มีรูปนายทหาร แม่ทัพอิตาเลียน ทั้งปวง เปนอันมาก หยุดรถทอดพระเนตรรูปกะริบัลดี แม่ทัพใหญ่ เปนรูปหล่อขี่ม้าบนฐานสูง ทรวดทรงงามน่าชมยิ่งนัก

เวลาย่ำค่ำเสด็จกลับถึงโฮเตลที่ประทับ ตามทางที่เสด็จประพาสวันนี้ ผ่านน้ำพุใหญ่ ๆ หลักไชยแลตึกกำแพงร้างแต่ครั้งโบราณ ก่อขึ้นไปสูงดังภูเขาเปนอันมาก ทั้งได้เห็นตึกแถวที่อาไศรยแห่งคนจน ตั้งอยู่เหนือตึกแลกำแพงโบราณ ถนนเปนตรอกเล็ก ๆ ตั้งม้าขายของเกะกะ ชั้นล่างเปนร้านชำบ้าง โรงรถโรงม้า โรงช่างไม้แลอื่น ๆ บ้าง ตามหน้าต่างชั้นบนขึงเชือกตากเสื้อผ้าเต็มไป คนผู้ใหญ่เด็กวิ่งพลุกพล่านสับสน ไม่มีผิดจามเพ็ง พอรถพระที่นั่งหยุดที่ใดมีคนมามุงแน่นโดยรอบในชั่วพริบตา ที่วิ่งตามรถเล่นก็มาก

ตอน ที่ ๓๘

จากกรุงโรม ถึงเมืองเนปลส์

ที่ เมือง เนปลส์ (ตอนเสด็จกลับ)

วันที่ ๑ ตุลาคม ๑๘๙๗ — เวลา บ่ายโมง ครึ่ง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้าอยู่ หัว เสด็จพระ ราช ดำ เนิรจาก กรุงโรมโดย ทางรถไฟไป เมือง เนปลส์ มี พระ ราช วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราช การ โดย เสด็จ คือ

พระ เจ้า น้อง ยาเธอ กรม ขุนสรรพ สาตรศุภกิจ

พระ เจ้า ลูก ยาเธอ พระ องค์ เจ้า อุรุพงษ์ รัช สมโภช

หม่อม เจ้า จรูญศักดิ์

พระ ยาบุรุษ รัตนราช พัลลภ

หม่อม นเรนทร ราชา

หลวงฤทธิ์นายเวร

ว่าที่ นาย เรือ ตรี นายศรี

หมอโบเมอ

ส่วน พระ ราช วงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ นอก จาก ที่ ออก พระนาม แลนาม แล้ว นี้ โปรด เกล้า ฯ ให้ ไป ลง เรือ สักเสน ที่ เมือง เยนัว ไม่ สมทบ ขบวน หลวง ที่ เมือง ปอต ซาอิต ใน เวลา ที่ ประทับ อยู่ ณะ กรุง โรม นั้น มี เสนา บดี แล ราช ทูต ต่าง ๆ มา แสดง ความ เคารพ ลงนาม

ใน สมุด หลวง ตาม ธรรม เนียม เจ้า น่าที่ฝ่าย บ้าน เมืองได้จัด การ พิทักษ์ รักษา พระองค์ อย่าง กวดขัน วาง พล ตระเวรที่โฮเตลที่ ประ ทับ แลจัด พล ตระ เวรลับ สำ หรับ พระ องค์ขี่ รถไบสิกลแซง รถ พระ ที่ นั่ง ตาม เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ทุก แห่ง

ระยะ ทาง ใน ระหว่าง กรุงโรม กับเมือง เนปลส์ ตาม ทางที่ เสด็จพระ ราช ดำเนิรไปวันนี้ ๑๕๕ ไมล์ รถเดินใน เวลา ๕ ชั่วโมง ถ้วน มีทาง อื่นอีกทางหนึ่ง แต่ เป็นทาง อ้อม เดิร ริม ทเล ระยะ ๑๖๖ ไมล์

เมื่อแรก ออก จาก กรุงโรม รถ เดิน มา ตาม ราง น้ำ (อะกวิดักต์) แล้วเดิรไปในที่ลุ่มเป็นทุ่งกว้าง ระหว่างทิวเขาคัมเบียนข้างขวามือ แลเขาซาไบน ข้างซ้ายมือ ผ่านตำบลเซกนิเลียบไปตามลำห้วยสักโก เป็นห้วยเล็ก ฝนตก น้ำไหลเชี่ยวขุ่นสีแดง ยิ่ง กว่า น้ำ ธานโค แล้ว ผ่าน ตำบล อะนัคนี มี พล เมือง ประ มาณ หมื่น หนึ่ง ตำ บลนี้ สร้าง ซ้อน เมือง เก่า ซึ่ง ตั้ง อยู่แต่ ครั้ง ๒๓๐๐ ปีมา แล้ว ผ่าน เมืองเฟอรนติโน มี พลเมือง ๑๓๐๐๐ เดิม เรียกว่า ฟีอเรนตินัม มี หอรบ หอคอย แลโบสถ์ใหญ่ แต่ครั้งโบราณ เหลือ ค้างอยู่ ถัดไปผ่านเมืองโฟรซิโนเน พลเมือง ๑๒๐๐๘ แต่ครั้งโบราณเรียกว่า ฟรูซิโน ชาวโรมันมาตีเป็น เมือง ขึ้นได้ เมื่อก่อน คฤสตศักราช ๓๐๔ ปี แล้ว ผ่าน เมือง เซปราโน ข้าม น้ำลิริส ถึง เมือง อะกวิโน แต่ ครั้งโบราณ เรียก ว่า อะกวินัม ถัด มา ผ่าน เมือง กสิซิโน เป็น เมืองใหญ่ พลเมือง ๑๕๐๐๐ ตั้ง อยู่เชิงเขากสิซิโน ริม น้ำระปิโด เมือง นี้เดิมเรียกว่า กสิซินัม ขึ้น กับ กรุงโรม เมื่อ ก่อนคฤสตศักราช ๓๐๐ ปีเศษ เดี๋ยว นี้ ยัง มี พระ ราช

กาน ป้อม แลหอรบ ร้างอยู่หลายแห่ง แล้วผ่านเมืองเตอาโน พลเมือง ๑๓๕๐๐ เมืองกะปวา พลเมือง ๑๔๐๐๐ ตั้งอยู่ริมน้ำโวลตรูโน เมืองนี้แต่ครั้งโบราณ มีป้อมค่ายมั่นคง รถไฟข้ามน้ำโวลตรูโนผ่านเมืองซานตะมาเรียดีกะปวาเป็นเมืองบริบูรณ์ พลเมือง ๒๒๐๐๐ เมืองกะเซอรตา พลเมือง ๓๔๐๐๐ เป็นเมืองใหญ่งาม มีกองทหารรักษา แลมีพระราชฐานสร้างขึ้นเมื่อปี ๑๗๕๒ เมืองมัดดะโลนี พลเมือง ๒๑,๐๐๐ เมืองอะเซอรา พลเมือง ๑๒๐๐๐ แลจากเมืองนี้เห็นภูเขาไฟวิสุเวียส ได้ถนัด เวลาย่ำค่ำครึ่งถึงเมืองเนปลส์

นอกจากเมืองขนาดใหญ่ที่ได้ออกนามมาแล้วนี้ ได้ผ่านตำบลเล็กน้อยอีกเป็นอันมาก พึงสังเกตได้ว่าตามทางที่เสด็จพระราชดำเนินในวันนี้ มีบ้านเมืองเนื่องกันตลอดมา ตำบลต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ข้างกรุงโรมนั้นเป็นตำบลเล็ก ๆ มีพลเมืองน้อย แต่เมื่อใกล้มาข้างเมืองเนปลส์ พลเมืองมากขึ้นเสมอ บรรดาบ้านเมืองเหล่านี้ล้วนเปนเมืองแต่ครั้งโบราณตั้ง ๒๐๐๐ ปีมาแล้วทั้งสิ้น เดิมเป็นเอกราชโดยมากรบพุ่งกันอยู่เสมอ เมืองใดมีกำลังมากก็ได้เป็นใหญ่ครอบครองเมืองอื่น ๆ ใกล้เคียงไปชั่วคราว จนภายหลังเมื่อเมืองโรมมีอำนาจเต็มที่ ตีเมืองเหล่านี้เป็นเมืองขึ้นได้หมด ตำบลเหล่านี้มักตั้งอยู่ตามแลวกเขา เชิงเขาหรือบนเขาไกลจากสเตชั่นรถไฟโดยมาก บ้านเรือนเป็นตึกทึบ ๆ สูง ๆ ก่อติดซ้อนกันเป็นกระจุก ๆ ดูไม่ได้ตั้งใจที่จะสร้างให้เป็นท่าทาง เพื่อความงดงามเลย บางตำบลแลดูเหมือนร้างมากกว่าเมืองที่มี

คนอยู่ ทั้งนี้เปนเพราะเมืองเหล่านี้อยู่ใกล้ภูเขาไฟ เกรงแผ่นดินไหว เหย้าเรือนจะทำลายลง จึงได้สร้างให้ชิด ปนกระจะ จะได้แน่นหนาไม่พังลงมาได้ง่าย

ลักษณะภูมิประเทศคล้ายกับแหลมมะลายูมาก มีภูเขาใหญ่อยู่กลาง ตามเชิงเขาเปนบ้านเมือง ถ้าออกไปเปนทุ่งนาไร่สวน ไม่มีลำน้ำลำธารขนาดใหญ่ มีแต่ห้วยเล็ก ๆ เวลาฝนตกน้ำไหลแรงขุ่นเปนตม เพราะพื้นเปนดินปนทรายสีแดง ตอนใกล้กรุงโรมพื้นที่ไม่สู้บริบูรณ์ แต่เมื่อใกล้มาทางเนปลส์ บริบูรณ์ยิ่งขึ้นเสมอ มีสวนองุ่น ต้นหม่อน โอลีฟแลไม้ผลอื่น ๆ อีกเปนอันมาก ดูเปนสวนเปนไร่สุดตา ภูเขาทั้งปวงเปนเขาเกลี้ยง แลไม่ใคร่เห็นต้นไม้ โดยมากมีศิลาก้อนเล็ก ๆ เกลื่อนกลาดอยู่ทั้งเขา แลดูแต่ไกลเปนสีมอ ๆ เทา ๆ พิเคราะห์ดูลักษณะภูมิประเทศในประเทศอิตาลีข้างใต้นี้ ไม่เหมือนประเทศอื่น ๆ ในยุโรปเลย คล้ายไปข้างเมืองร้อนมากกว่า ในประเทศยุโรปข้างเหนือเขตรแดนอิตาลีขึ้นไป เวลานี้อากาศหนาวจัดใบไม้ร่วงโกร๋นเกือบหมดต้นแล้ว แต่ที่นี่อากาศยังอุ่นอยู่ต้นไม้งอกงามเขียวชะอุ่ม ต้นสนในแถบนี้แปลกกับข้างเหนือ คือสนข้างเหนือมีใบดกหนา เปนพุ่มเหมือนฉัตร แต่สนที่นี่ตามลำต้นโกร๋นไม่มีใบเลย ไปมีใบที่ยอดทีเดียว กิ่งก้านกระจายออกคล้ายร่มกระดาด

เมื่อเสด็จถึงสเตชั่นรถไฟเมืองเนปลส์ ขุนวิรัชพิศาล ซึ่งล่วงน่ามาจัดการรับเสด็จ แลมิสเตอร์อาเรลไมเยอร์ เอเย่นบริษัทนอร์ทเยอรมันลอยด์ มาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท เชิญเสด็จพระราชดำเนิร

โดยรถม้า มาประทับที่โฮเตลเบอรโกลินีแปเลศ ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาปาร์โกราฟีโอ สูงจากระดับทเลประมาณ ๕๐๐ ฟิต ทางผ่านมาตามถนนใหญ่กลางเมือง แลเห็นไฟบนโฮเตลได้ลิบๆ แต่ไกล ผู้ที่ไม่เคยมาพักที่โฮเตลนี้ ย่อมไม่นึกฝันว่าจะขึ้นถึงโฮเตลได้ ในเวลาต่ำกว่า ๒ ชั่วโมง แต่ที่จริงมาครึ่งชั่วโมงเท่านั้นก็ถึง เพราะขึ้นเขามาสักหน่อย หนึ่งก็ถึงประตูโฮเตลซึ่งอยู่บนข้างเขาต่ำกว่าตัวโฮเตลมาก เข้าประตูไปแล้วเดินในปล่องยาวเหมือนถ้ำรถไฟเจาะไปใต้ภูเขา แต่ปล่องนั้นสอาด ฝาบุกระเบื้องเคลือบสีขาวพื้นมีพรมลาด สองข้างทางตั้งกระถางต้นไม้เป็นแถว จุดไฟฟ้าสว่างดูซึ่งดี ถึงที่สุดของปล่องนี้มีลิฟต์ขึ้นไปประมาณ ๒๕๐ ฟิต จึงถึงโฮเตล เฉลียงในโฮเตลนั้นก็ทำเป็นปล่องยาวเหมือนทางที่เข้ามาอีก ห้องต่างๆ อยู่ข้างซ้ายมือ เป็นห้องรับประทานอาหาร ห้องนั่ง ห้องประชุม ห้องรับแขก สูบบุหรี่ ฯลฯ ตอนหนึ่ง ตอนปลายอีกตอนหนึ่งจัดเป็นที่อยู่ นอกแถวห้องออกไปมีซาลากว้าง สำหรับดูวิวแลเห็นบ้านเมืองอ่าวท่าเรือได้ตลอด น่าทัศนา การตกแต่งก็สวยสอาด รับคนได้ประมาณ ๒๐๐ โฮเตลนี้หลายชั้นปลูกอิงอยู่กับไหล่เขาไม่ใช่บนยอดเขา บนยอดเขาขึ้นไปยังมีสวน เป็นที่เดินเล่นสำราญอีก เวลาเสวยพระกระยาหารค่ำ พวกดนตรีของโฮเตลขึ้นมาร้องเพลงเต้นรำทำท่าทางแลดีดสีต่างๆ เป็นการเพลิดเพลิน ชาวเมืองเนปลส์มักเสียงดีเป็นนักเลงดนตรีมาก

วันที่ ๗ ตุลาคม ๑๒๖ — เวลาเช้ากับตันปราหัล ซึ่งห้างอีสตเอเชียติกกัมปนี ให้คุมเรือพะม่ามาถวาย สำหรับเสด็จพระราช

ดำเนิร ประพาศ เกาะ ซิซิลีแล เกาะมอลตา ได้มาเฝ้า ทูลลอองธุลีพระบาท พร้อม กับ มิสเตอร์ อ..ซิตไม..อร์ เวลา ๕ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ บ้าน เมือง แลโปรด เกล้า ฯ ให้ หม่อมนเรนทร ราชา เชิญ การ์ด พระ นามไป ส่งตอบ ดุ๊ก ดาออสตา ตามธรรม เนียม บ่ายโมง ๑ เสด็จ กลับ มา เสวย พระ กระยา หาร กลาง วัน ที่โฮเตล

บ่าย ๔ โมง ทรง รถม้า ประพาศ บ้าน เมือง อีก เสด็จไปตามถนน เลียบ ฝั่งทเล เมือง เนปลส์ นี้ทำเลงดงาม ตึก บ้าน แลถนน ก็ กว้าง ขวาง ผู้คน คับ คั่ง ตึก คัก มาก กว่า กรุงโรม นอก เมือง ออกไป เป็น ที่ อยู่ คนจน ตึก บ้าน ที่ งดงาม สอาดไม่ใคร่ มี เป็น โรง เตียม เล็ก ๆ แล ตึกมอม ๆ โดย มาก มีเขา ขึ้นอยู่ ริม ถนน เขานี้ เป็น ศิลาอ่อน ดู คล้าย ดินทรายแต่ เหนียว แน่น ทนทาน ถ้า ถือ ปูน ประกอบ เข้าด้วย แล้ว อยู่ ได้ นาน เท่า กับ ศิลา อย่าง แข็ง ใน เขานี้ เจาะ เป็นโพรง เป็นถ้ำไป ทุกหนทุก แห่ง ขนศิลาไป ก่อ ตึกราม ในถ้ำ เหล่า นี้คนจนอาไศรย อยู่ เป็น อัน มาก ทำ เป็นห้อง มีแต่ประตูไม่ มี น่าต่าง ห้องหนึ่ง ๆ รวมกันอยู่ ครัวละหลาย ๆ คน บางแห่งเจาะภูเขาเข้าไปบ้าง จนจะ ทาน น้ำ หนัก ตึก ข้างบนไม่ได้ ต้อง ก่อเป็นถานอิฐ หรือศิลา จุนไว้ ก็มี ที่อยู่ เหล่า นี้คับแคบไม่สอาด พวก เด็ก ๆ โดยมาก เปลือย กาย เบื้องบน แล เปลือย เท้า ผู้ ใหญ่ ที่ ทำงาน หนัก ๆ ก็ถอด เสื้อ เหลือ แต่ เนื้อวุ้ติดิน ขนทราย อยู่ บ้าง ก็นอนหลับอยู่ ตามทางคน เดิน แลตามขอบ เขื่อน ฝั่งทเล บ้างก็วิ่งขอทาน บางก็ร้องตะโกน เวยวาย เสียง อึกกระทึก ทำกิริยาอาการ แปลก ๆ ตาม ถนน ตามน่าต่าง ร้านชำ แขวนไส้ กรอก หม แฮม แลผักหญ้า

ต่าง ๆ รุ่งรัง คล้ายเมืองทางทิศตวันออก มากกว่ายุโรป

เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง เสด็จพระราชดำเนิรจากท่าอารซินัล โดยเรือลอนช์ของรัฐบาล สู่เรือพะม่า บิดามิสเตอร์อาเซลไมเยอร์ แลเจ้าพนักงานรักษาอารซินัล มาเฝ้าที่ท่าเรือ มิสเตอร์อาเซลไมเยอร์ ขึ้นมาส่งเสด็จพระราชดำเนิรบนเรือพะม่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ภูษนาภรณ์ แก่มิสเตอร์อาเซลไมเยอร์ เวลาทุ่ม ๑ เรือพะม่าใช้จักรออกจากอ่าวเมืองเนปลส์ ไปเมืองเมสซีนา ทาง ๑๘๕ ไมล์

ในเวลาที่เสด็จประพาศเมืองเนปลส์นั้น เจ้าน่าที่ฝ่ายบ้านเมืองได้จัดการพิทักษ์รักษาอย่างกวดขัน จัดพลตระเวรคุมโดยเสด็จพระราชดำเนิรทุกแห่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสำราญพระราชหฤทัย.

ตอนที่ ๓๙

เรือพระที่นั่ง "พะม่า"

เมืองเมสซีนา

เรือพะม่า

เรือพะม่าซึ่งอีสต เอเซียติก กัมปนี จัดถวายเปนเรือพระที่นั่งนี้ เปนเรือรูปงาม กระโดง ๔ เสา ห้องต่าง ๆ กว้างสบาย ไม่คับแคบเหมือนเรือเมล์ตามธรรมดา ในชั้นที่ ๑ รับคนโดยสารได้ประมาณ ๔๐ ชั้นที่ ๒ ข้างหัวเรือรับคนได้ประมาณ ๒๐ แต่เรือนี้จัดถวายเปนพิเศษเฉภาะพระองค์ ไม่รับคนโดยสารอื่น เปนเรือใหญ่พอใช้ มีห้องนอนแลที่ว่างเปล่ามาก เพราะขบวนเสด็จพระราชดำเนินน้อย การประกอบอาหารแลการปฏิบัติทั้งปวงเปนอย่างดี หาที่เปรียบยาก เปนที่พอพระราชหฤทัยทุกอย่าง แต่ไม่โตเท่าเรือ[illegible] แลน้อยชั้นกว่า มีดาดฟ้าสพานเปนชั้นสูงสุดตามธรรมเนียมเรือ ถัดลงมาถึงดาดฟ้า มีชั้นเดียว บนดาดฟ้านั้นมีห้องอยู่ข้างหน้า ๔ ห้อง ถัดไปเปนห้องรับแขกใหญ่กว้าง ห้องประทับอยู่ติดกับห้องรับแขก มีทางเดินคั่นกลาง เปนห้องใหญ่ขนาดห้องในโฮเตลธรรมดา ตั้งโต๊ะทรงพระอักษร แลโต๊ะเก้าอี้อื่น ๆ ได้อีกมาก ทั้งมีห้องส้วมติดอยู่ด้วย ถัดไปเปนปล่องแลช่องขึ้นมาจากห้องเครื่องกล แล้วถึงหมู่ห้องอีกหมู่หนึ่ง มีห้องสูบบุหรี่อันกว้าง แลห้องนอนอีก ๒ ห้อง

ใน ห้อง นอนทุกห้อง มีห้อง นั่ง แลโต๊ะ เขียน หนังสือ ติด อยู่ด้วย ทั้ง นั้น ชั้น ล่างใต้ ดาดฟ้า ลง ไป ข้าง น่า เปน ห้อง รับ ประทาน อาหาร ถัด มา เปน ห้อง เก็บเครื่องโต๊ะ ตาม ข้าง เรือ เบื้อง ขวา เปน ห้อง นอน แล ห้อง อาบน้ำ ข้าง ซ้าย เปน ครัว แล ที่ อยู่ คน ประจำเรือ ชั้น ล่าง ต่อ ลง ไป เปน ที่ บรรทุก สิน ค้า แล ห้อง เครื่อง จักร.

เรือ นี้ เรจิสเตอร์ ตัน ๒,๙๓๐ กำลัง ๓,๒๐๐ แรง ม้า เดินชั่วโมง ละ ๑๓ น็อต ยาว ๔๑๕ ฟิต กว้าง ๔๒ ฟิต ลำเรือลึก ๒๗ ฟิต ๙ นิ้ว เครื่อง จักร์ ตริปปล เอก สแปน ชัน

มี เจ้า น่า ที่ ประจำ ดัง ราย นาม ต่อ ไป นี้ :—

กับตัน	มิสเตอร์		เก	ปราห์ล
ออฟฟิเซอร์	ที่ ๑	มิสเตอร์	เอช	กรุ อุส
,,	ที่ ๒	,,	เอช	กรุส
,,	ที่ ๓	,,	—	ไว ชาร์ต
,,	ที่ ๔	,,	ซี	ราส ชู
นาย ช่าง กล	ที่ ๑	,,	—	สไตเนลส์
,,	ที่ ๒	,,	เอล	กูร์
,,	ที่ ๓	,,	เอช	นีลเซน
,,	ที่ ๔	,,	เอ	แอนเดอร์เซน
ผู้ช่วย ช่าง กล		,,	—	เชอร นิง
,, ,,		,,	—	ลัคตรอม

ชิฟเอ็นจิเนียร์ มิสเตอร์ — เย็นเซน

ชิฟกุ๊ก " — ปอรซมันน์

กับช่างไม้ ช่างไฟ คนใช้ คนครัว

รวมทั้งสิ้น ๕๗ คน.

วันที่ ๘ ตุลาคม ๑๒๖ เวลาเช้า ๒ โมงครึ่ง เรือพระที่นั่งแล่นมาใกล้แหลมฟาโร เห็นบ้านเมืองตามฝั่งแหลมอิตาลี แลตามฝั่งเกาะซิซิลีได้แต่ไกล ในเวลานั้นเห็นเรือรบอิตาเลียน ที่ รวมกำลังกันมาประลองยุทธ์เล่นอยู่ข้างน่าเปนอันมาก ในการซ้อมรบกองทัพเรือนี้ สืบได้ความว่า มีเรือรบประมาณ ๕๐ ลำด้วยกัน เปนเรือแบตตลชิปขนาดใหญ่ ๑๒ ลำ เรือครุเซอร์แลเรือสังหารโตปิโด ๖ ลำ นอกจากนั้นเปนเรือโตปิโด แบ่งเปนเรือกองอำนวยการศึก ๑๒ ลำ ดุ๊กออฟเยนัวเปนประธาน เรือนอกจากนั้น แบ่งเปน ๓ ดิวิชั่น ดิวิชั่นละ ๔ กอง กองหนึ่งมีเรือรบขนาดใหญ่ ๔ ลำ เรือรบขนาดใหญ่ลำหนึ่ง มีเรือสังหารแลเรือโตปิโดเปนบริวารอีก ๔ ลำบ้าง ๓ ลำบ้าง ใน ๓ ดิวิชั่นนี้แบ่งเปน ๒ พวก คือพวกเข้าตี แลพวกรักษาฝั่ง พวกเข้าตีนั้นมีกำลัง ๒ ดิวิชั่น พวกรักษาฝั่งมีกำลัง ๑ ดิวิชั่น แต่มีป้อมใหญ่น้อยที่ ๒ ฝั่งช่วยอุดหนุนหลายป้อมด้วยกัน พอเรือพระที่นั่งแล่นเข้ามาอีกสักครู่หนึ่ง กองทัพเรือทั้ง ๒ ฝ่าย ต่างลงมือระดมยิงโต้ตอบกัน ฝ่ายรับเดินเรือเรียงลำ

ใกล้ฝั่งแหลมฟาโร แลฝั่งแหลมกิตาลี ตามกันไปไว้ระยะประมาณ [illegible] เมตตร์ ในระหว่างเรือลำหนึ่งๆ มีเรือลำหนึ่งส่งบาลูนขึ้นไปลอยในอากาศ เพื่อตรวจลูกระเบิดในน้ำ ฝ่ายรุกก็จัดขบวนทำนอง [illegible] กับฝ่ายรับ ในขั้นแรกเรือทั้ง ๒ ฝ่าย แล่นเวียนไปทางเดียวกัน ยิงโต้ตอบกันด้วยปืนข้างเรือ พอฝ่ายรุกแล่นเข้ามาใกล้ป้อมต่าง ๆ ในระยะอันสมควร ปืนป้อมก็ระดมยิงเสียงก้ำก้อง เรือรบฝ่ายรับแล่นวกกลับขึ้นมายิงต่อสู้กันด้วยปืนหัวเรือทั้ง ๒ ฝ่าย ครั้นหัวเรือล้ำไปแล้ว ต่างก็ยิงโต้ตอบกันด้วยปืนข้างถึก ดูขบวนรบอ้อมเปนวงคล้ายงูกินหาง ในขณะนั้นหอเรือพระที่นั่งแล่นเข้ามาในระหว่างกลาง เรือที่ซ้อมรบแล่นเปนโค้งโอบตามเรือพระที่นั่งมาข้างหลัง ดูงามยิ่งนัก

เวลา ๓ โมงครึ่ง เรือพระที่นั่งเข้าอ่าวเมสซีน่า ปืนป้อมแลปืนเรือรบยังระดมยิงต่อสู้กันอยู่ เสียงโครมครึกทั้ง ๒ ฝ่าย ๓ โมง ๔๕ นาที เรือพระที่นั่งทอดสมอในท่า ปืนประลองยุทธ์หยุดยิง ในทันใดนั้นเรือรบ เรจีนา เอเลนา เรือพระที่นั่งพระเจ้าวิกตอรีโอ เอมานูเอลที่ ๓ เจ้าแผ่นดินอิตาลีก็แล่นตามเข้ามาในท่าด้วย การประลองยุทธ์นั้นภายหลังสืบถามนายทหารเรือต่อไป ได้ความว่า ฝ่ายเข้าตีได้เปรียบ แต่ฝ่ายรักษาก็ได้ต่อสู้เต็มฝีมือ เป็นที่เรียบร้อยน่าชมด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย

พอเรือพระที่นั่งทอดสมอแล้ว นายพลโทมัสซาผู้บัญชาการกองทัพที่ ๑๒ แลนายพลโท ปาโจโล สบิงคาร์ดี ผู้บัญชาการกองพลประจำเมืองเมสซีนา ได้ให้นายทหารเสนาธิการแลนายเวรมาเฝ้าทูลถวายชัยพระบาท แสดงความเคารพ แลเพื่อเรียนพระราชปฏิบัติให้ต้องดังพระราชประสงค์ตามธรรมเนียม เจ้าพนักงานเจ้าท่าก็ลงมาเฝ้าในขณะเดียวกัน เวลา ๔ โมงเศษ พระเจ้าวิตตอริโอเอมมานูเอลที่ ๓ กับเจ้าเกานต์ออฟตุริน ทรงเครื่องทหารบกประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาจักรกรี พร้อมด้วยสมุหราชองครักษ์แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเสด็จมาเฝ้าบนเรือพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงไปต้อนรับที่บรรได ทั้ง ๒ พระองค์ต่างทรงจุมพิตตามราชประเพณี แล้วเสด็จขึ้นไปประทับณะห้องรับแขกบนดาดฟ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอุรุพงษ์รัชสมโภช ให้พระเจ้าแผ่นดินอิตาลีแลเกานต์ออฟตุรินทรงรู้จัก ประทับปฏิสันถารอยู่สักครู่หนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำพระเจ้าแผ่นดินแลเกานต์ออฟตุริน ทอดพระเนตรกลางลำเรือพระที่นั่งจนทั่วแล้ว ต่างพระองค์ต่างทรงนำข้าราชการทั้ง ๒ ฝ่ายเฝ้า เวลา ๔ โมงครึ่ง พระเจ้าแผ่นดินแลเกานต์ออฟตุริน ทูลลากลับไป

เวลา ๕ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับพระเจ้าลูกยาเธอ พร้อมด้วยข้าราชการในขบวน ทรงเครื่องฟร๊อกโก๊ต เสด็จ

พระราชดำเนินโดยเรือลอนช์ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอิตาลีจัดมาเชิญเสด็จไปสู่เรือ เรจินา เอเลนา เวลาที่เสด็จไปนั้น ป้อมได้ยิงปืนสลุตตามพระเกียรติยศ เรือพระที่นั่งพระเจ้าแผ่นดินอิตาลีก็ชักธงมหาราชสยาม และมหาราชอิตาเลียนเคียงคู่กัน พอถึง พระเจ้าแผ่นดินแลเกาเต์ดอฟตุริน ลงมารับเสด็จที่บันได ในขณะนั้นแตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี แลนายทหารพลทหารประจำเรือรบ เข้าแถวรับเสด็จ ทำวันทยาหัตถ์แลร้องว่า อีล เร ถวายพระพรไชยมงคลเสียงกึกก้องทั้งลำเรือ พระเจ้าแผ่นดินอัญเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระเจ้าลูกยาเธอประทับ ณะห้องบนดาดฟ้าชั้นบน แล้วเชิญเสด็จทอดพระเนตรเรือพระที่นั่งทั่วตลอดลำ เรือเรจินาเอเลนานี้ เป็นเรือรบอย่างใหญ่แลใหม่ที่สุดของประเทศอิตาลี พึ่งแล้วเสร็จบริบูรณ์ได้สัก ๒ ปีเท่านั้น มีเรือพี่น้องที่สร้างแบบเดียวกันอีก ๓ ลำ แต่ยังไม่แล้ว มีปืนใหญ่ประจำเรือ ๒๒ กระบอก ปืนหัวเรือแลท้ายเรือเป็นใหญ่ที่สุด ยาว ๑๒ เมเตอร์ กว้างปากกระบอก ๓๐๕ มิลิเมเตอร์ (พอตัวคนลอดเข้าไปได้) หนัก ๕๔,๒๐๐ กิโลแกรม ยิงได้ไกลประมาณ ๑๕ กิโลเมเตอร์ ถัดนั้นลงมามีปืนคู่ข้างเรือข้างละ ๓ คู่ รวม ๖ คู่ ยาวประมาณ ๘ เมเตอร์ กว้างปากกระบอก ๒๐๐ มิลิเมเตอร์ นอกจากนั้นมีปืนขนาดเล็กแลปืนยิงเร็วสำหรับกราดเรือโตปิโด ปืนใหญ่ทั้งปวงตั้งบนถานหมุนได้ มี

เกราะ เหล็ก พืด หุ้ม โดย รอบ หนา ประมาณ ๘ นิ้ว ที่ เล็ง ก็ อยู่ ใน กำบัง เป็น ช่อง พอ แล เห็น ข้าศึก ได้ เท่า นั้น วิธี บรรจุ หมุน หัน ส่าย แล เผยอ ปืน ตลอด จน บรรจุ ใช้ เครื่อง จักร์ แรงไฟ ฟ้า ทั้ง สิ้น ใช้ ได้ โดย แคล่ว คล่อง ว่อง ไว ใน เรือ เต็ม ไป ด้วย เครื่อง จักร์ เครื่อง กล ทั้ง ลำ มี ทหาร ประจำ ๗๐๐ เศษ

เวลา ๕ โมง ๔๐ นาที พระเจ้า แผ่นดิน เชิญ เสด็จ พระราชดำเนิร โดย เรือ ลอนช์ แล่น ไป ขึ้น ที่ ป้อม น่า อ่าว ริม ฝั่ง เตรต เมสซีนา เพื่อ ทอด พระเนตร เรือ รบ สวน สนาม พอ เรือ ลอนช์ แล่น ห่าง ออก ไป สัก หน่อย เรือ เรจินา เอเลนา ก็ ยิง สลุต เสียง สนั่น เมื่อ เสด็จ ถึง ท่า ข้าง หลัง ป้อม ปืน ป้อม สลุต อีก นาย พลโท มัสซา ผู้ บัญชาการ กอง ทัพ ที่ ๑๒ แล นาย พล เรือตรี ปาโอโล สบิงคาร์ดี พร้อม ด้วย นาย ทหาร ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ได้ มารับ เสด็จ ที่ ท่า เชิญ เสด็จ พระราชดำเนิร โดย รถ ม้า มี ทหาร ตั้ง แถว ทำ วันทยาวุธ ตลอด ๒ ข้าง ทาง ขึ้น ไป บนป้อม อัน สูง ใหญ่ เปน ป้อม อย่าง เก่า ๒ ชั้น ชั้น นอก เป็น กำแพง แล เชิงเทิน สูง หนา ชั้นใน เป็น หอ รบ หรือหอ คอย สูง มาก สี่ เหลี่ยม อาจ จะ แล เห็น ภูมิประเทศ ออก ไป นอก เตรต ได้ ไกล พระบาท สมเด็จพระ เจ้า อยู่ หัว พระ เจ้า แผ่นดิน แล เจ้า นาย ประ ทับ บน เชิง เทิน ป้อม พร้อม ด้วย ข้าราชการ มี ราษฎร มา เบียด กัน อยู่ เต็ม ลาน น่า ป้อม ล้น หลาม ถึง ฝั่ง ทเล พา กัน โห่ ร้อง ถวาย พระ พร ไชยมงคล เสียง กึก ก้อง เป็น ซ้ำ

นาย ทันใดนั้นเรือรบที่แล่นมาแต่ไกลต่างยิงสลุต แล่นเป็นขบวนเข้ามาในเขต ผ่านน่าพระที่นั่ง ไว้ระยะในระหว่างเรือใหญ่ลำละ ๒๐๐ เมเตอร์ แลในระหว่างดิวิชัน ดิวิชันละ ๔๐๐ เมเตอร์ ริ้วขบวนจัดเป็นลำดับดังนี้ :—

มีเรือครูเซอร์ เป็นเรือนำ ๓ ลำ แล้วถึงเรือกองอำนวยการทัพ มีเรือแม่ทัพใหญ่ดุ๊กออฟเยนัวแล่นอยู่กลาง แลเรือบริวารใหญ่น้อยนำแซงแลตามไปข้างปีกขวา (คือข้างที่ผ่าน) แล้วถึงดิวิชัน ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ตามลำดับ บรรดาเรือรบขนาดใหญ่มีเรือบริวารแซงไปข้างขวาลำละ ๔ ลำบ้าง ๓ ลำบ้างทุกลำ เรือทั้งกองทัพชักธงสยามบนเสาประธานทั้งสิ้น เพื่อถวายพระเกียรติยศแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เวลาแล่นผ่านน่าพระที่นั่ง ทหารประจำเรือเข้าแถวบนดาดฟ้า ทำวันทยะหัตถ์เป่าเพลงสรรเสริญพระบารมีแลโห่ร้องถวายไชยทุกลำ แลดูเรือแล่นเปนทิวแถวได้ระยะแลเดินแน่วเป็นแนวตรงงามสง่า ประดุจแนวป้อมเหล็กใหญ่เลื่อนไปในทเล เรือผ่านสิ้นขบวนในเวลาครึ่งชั่วโมง แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับมายังเรือเรยินาเอเลนา เสวยพระกระยาหารกลางวันในเรือนั้น ที่ประชุมรวม ๑๘ ด้วยกัน เสวยแล้วประชุมพร้อมด้วยนายทหารทั้งปวงบนดาดฟ้าล่างท้ายเรือ ประทับให้ช่างฉายพระบรมรูปเป็นหมู่ใหญ่ เวลาบ่าย ๒ โมง ๒๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแสดงความขอบพระไทยพระเจ้ากรุงอิตาลีแลอำลาเกานต์ออฟตุริน เสด็จกลับ

สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง นาย ทหาร แล พล ทหาร ตั้ง แถว เป่า เพลง สรรเสริญ พระบารมี ทำ วันทยะหัตถ์ แล ยิง สลุต ส่ง เสด็จ พระ ราช ดำเนิร เวลา บ่าย ๕ โมง ครึ่ง เรือ พระ ที่ นั่ง พะม่าใช้จักร์ ออก จาก อ่าว เมสซีนา เสด็จ ไป เมือง ปาเลอรโม ทาง ประมาณ ๑๓๐ ไมล์ เรือ พระ ที่ นั่ง พระ เจ้า แผ่น ดิน แล ป้อม ยิง สลุต ตาม พระ เกียรติยศ

ตาม ที่ พระ เจ้า กรุง อิตาลี ได้ ทรง จัด การ รับ รอง ครั้ง นี้ เปน ทาง สนิท สนม โดย ถาน พระ สหาย ที่ ทรง คุ้น เคย ทรง รู้สึก พระ องค์ อย่าง กัน เอง เปน ที่ ชอบ พระ ราช อัธยา ไศรย มาก ฝ่าย ดุ๊ก ออฟเยนัว ดุ๊ก ดะปรุสซี ปรินซ์เฟอรดิแนนด์ พระ โอรส แห่ง ดุ๊ก ออฟเยนัว ซึ่ง มี น่า ที่ ประจำ การ ใน เรือ รบ ต่าง ๆ ไม่ สามารถ จะ มา เฝ้า ได้ นั้น ต่าง พระ องค์ ต่าง ส่ง โทรเลข ไม่ มี สาย มา ถวาย แสดง ความ เสีย พระ ไทย ที่ ไม่ ได้ มา เฝ้า แล หวัง ว่า พระ บาท สม เด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว จะ เสด็จ พระ ราช ดำ เนิร โดย เรียบ ร้อย ทั้ง ชลมารค แล สถล มารค ตลอด จน กว่า จะ ถึง พระ มหานคร

ได้ โปรด เกล้า ฯ พระ ราช ทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ แก่ ข้า ราช การ ประเทศอิตาลี คือ :—

นาย พล เรือ โท	การ์โล มีราเบลโล	เสนาบดี ทหาร เรือ	ม. ช.
นาย พล โท	อุโย บรุซาตี	สมุหราชองครักษ์	ม. ช.
นาย พล เรือ จัตวา	รัฟ ฟายลี มารเซลลี	ราชองครักษ์	จ. ม.

นาย พันโท	วิตตอริโอ เด รัยมนดี	ราชองครักษ์	ม. ม.
,, ,,	เอดวาร โด โรวัลซา	,,	ม. ม.
นาย ร้อยโท	เอมีลีโอ โซลาโรลี	องครักษ์เกานต์ออฟตุริน	ว. ม.
ดุ๊ก	เฟอรดินันโด ซิโต	กระทรวงวัง	ม. ม.
นาย เรือเอก	ยิโอวานี โบเอต	เรือรบ เรจีนา เอเลนา	น. ช.
,, ,,	ผู้ช่วย เอมิลิโอ. โซลารี	,, ,,	ม. ม.
นาย เรือ โท	กิโด บีซูเคอรี	,, ,,	ภ. ม.
,, ,,	โดเมนิโอ กาวะเกริ	นาย ทหาร คน สนิท ของ เสนาบดี ทหาร เรือ	ภ. ม.
,, ,,	อเลก ซานโด ซีอาโน	นาย ทหาร คน สนิท ของ เสนาบดี ทหาร เรือ	ภ. ม.
นาย เรือ ตรี	เกานต์ โมเฟรดี คราวีนา	ประจำเรือ รบ เรจีนา เอเลนา	ว. ม.

ตอน ที่ ๔๐

เมือง ปาเลอรโม

วันที่ ๙ ตุลาคม ๑๒๐ — เวลาโมงเช้า เรือพระที่นั่งทอดสมอในท่าเมืองปาเลอรโม เฟรเฟ็ต์ แลเจ้าพนักงานเจ้าท่าลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในเรือพระที่นั่งตามธรรมเนียม เมืองปาเลอรโมนี้ เปนเมืองใหญ่แลเมืองหลวงของเกาะซิซิลี มีพลเมืองประมาณ ๓๕๐,๐๐๐ ท่าเรือมีเขื่อนศิลากันคลื่นกว้างขวาง มีสินค้าเข้าออกติดต่อกับประเทศต่าง ๆ เปนอันมาก เรือเมล์ เรือไฟ เรือใบเข้าออกแน่นอ่าวอยู่เสมอ สินค้าสำคัญในเมืองนี้มีกำมถัน องุ่น ส้ม กับมะนาวเปนพื้น มีกองทัพบกทัพเรือประจำรักษาอย่างมั่นคง ทั้งมีมหาวิทยาลัยทั้งฝ่ายสาสนาแลคฤหัสถ์ด้วย

เมืองนี้ได้รุ่งเรืองมั่งคั่งมาแต่ครั้งโบราณเกือบ ๓,๐๐๐ ปีแล้ว เดิมชาวกรีก แล คาเธช มาตั้งอยู่ เรียกเมืองว่า ปาเลอรมุส แปลว่าเปนอ่าวรอบตัว ภายหลังกองทัพโรมันมาตีได้ แล้วกลับเสียแก่พวกคอธ มาเมื่อคฤสตศักราช ๕๓๕ พวกโรมันตีคืนได้อีกได้ปกครองอยู่ประมาณ ๓๐๐ ปี กองทัพแขก ซาระเซน ซึ่งข้ามมาจากทวีปอาฟริกามาตีได้ เลยตั้งเปนเมืองหลวง ทนุบำรุงใหญ่โตเต็มที่ มีพลเมืองไม่ต่ำกว่าสามแสน ครั้นศักราช ๑๐๗๒ ตกเปนของชาตินอรมัน ซึ่งลงมาจากเหนือ ต่อมาเปนของเยอรมันเอมไปร์ชั้นก่อน ของสเปน แล ฝรั่งเศสตามลำดับ จน

กะริบัลดี แม่ทัพใหญ่อิตาลี มาตีได้จึ่งคงรวมอยู่ในอิตาลีตราบเท่าทุกวันนี้

ลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งเมืองนั้น เมื่อแลขึ้นไปจากอ่าวเผิน ๆ เห็นเปนเมืองใหญ่ มีตึกบ้านคับคั่งเปนขนัด แลมีอ่าวใหญ่กว้างหลายอ่าวด้วยกันจริง แต่ดูไม่บริบูรณ์หรืองดงามอย่างใด เมืองตั้งอยู่ในแถวกเขาหลายลูก ซับซ้อนกระชั้นกัน แลดูเปนทิวเปนยอดตะกุ่มสุดตา บางยอดสูงกว่า ๒.๐๐๐ ฟีต ภูเขาเหล่านี้ล้วนเปนเขาเกรียนสีมอ ๆ ไม่มีต้นไม้ใหญ่เลย ต้นไม้เล็ก ๆ ก็แลไม่เห็นดูผาด ๆ ไม่สู้ผิดกับเอเด็นนัก แต่ที่นี่อากาศดี ไม่ร้อนไม่หนาวจัด ในฤดูร้อนมีเวลาร้อนจัดอยู่สัก ๒ อาทิตย์ ปรอทขึ้นถึงร้อยดีกรีเศษ ในฤดูหนาวใบไม้ไม่ร่วงน้ำไม่แข็ง ต้นไม้เขียวสดตลอดปี

เวลา ๕ โมงเช้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรโดยเรือไฟเล็ก ประพาศบ้านเมืองโดยรถม้า เสด็จไปตามถนนกลางเมือง ถนนนี้งามตัดตรงยาวมากแต่แคบ แลขึ้นไปทางหนึ่งเห็นประตูพระราชวังสูงสง่า แลย้อนกลับลงมาเห็นอ่าวทเลอันใหญ่กว้างเย็นตา มีรถม้ารถรางแลเกวียนเดินสับสนอยู่วันยังค่ำ ผู้คนก็มาก ตึก ๒ ข้างทางสูงใหญ่แบบโรมันโดยมาก มีแบบแขก แลแบบนอรมันบ้าง ดูคร่ำ ๆ ไม่สู้สอาด ประตูน่าต่างสูงใหญ่ แลมีระเบียงกั้นรั้วเหล็กยื่นออกมานอกน่าต่าง สำหรับนั่งเล่นทุกน่าต่าง ถนนซอยนั้นแคบเปนตรอกเล็กตรอกน้อย ตึกสองข้างสูงแลขึ้นไป

รู้สึกเหมือน อยู่ในเหว บางตรอกตัดขึ้นไปบนเนิน ตัดทางเดิรเป่นคั่น บรรไดขึ้นไปคล้ายเมืองกวางตุ้ง เกวียนที่ใช้ในเมืองนี้แปลกกับที่อื่น ๆ ที่ได้เสด็จประพาศแล้วในยุโรป มีล้อสองล้อ สาลี่ไม้ ไม่ใช้แหนบ แต่เหนือสาลี่ขึ้นไปมีไม้จุนสูงสักคืบหนึ่งสำหรับตั้งตัวถังในระหว่างตัวถังกับสาลี่ ใช้ไม้แกะเป่นรูป แลถวดลาย ทาสีเขียนทองต่าง ๆ หรูหราคล้ายกับซื่อประตูบ้านจีน ตัวถังมีพนัก ๒ ข้างเขียนลายต่าง ๆ โดยรอบ บางเล่มก็ใช้ลายสลักงาม ๆ ลายเหล่านี้เปนภาพในเรื่องสาสนาเปนพื้น หรือรูปอย่างอื่นก็มี ฝีมือเขียนอย่างแขกไม่ใช่ฝีมือฝรั่ง คานสอดตรึงติดกับตัวถัง เขียนลายหรูเหมือนกันใช้พ่อแลลาเทียมโดยมาก บางทีก็ใช้ม้าบ้าง แต่น้อย เครื่องเทียมสัตว์เหล่านี้ก็หรูหราน่าดูเหมือนกัน เบาะบนไหล่ที่ติดกับสายรัดอกสำหรับกันไม่ให้น้ำหนักเกวียนกดหลังถลอกนั้น ต่อเปนโตงกสูงสักศอกเศษ แต่งด้วยภู่แดงกับพรวนห้อยเปนแถวยาว ๆ บนศีร์ษะพ่อก็ติดภู่แดงรูปเหมือนหมวกเตอรกี ทั้งตามบังตาก็ประดับประดามากดูเหมือนเกวียนเข้าขบวนแห่มากกว่าสำหรับใช้ธรรมดา เกวียนเหล่านี้บรรทุกได้มาก ซ้ำคนขึ้นไปนั่งบ้างนอนบ้างตั้ง ๖ คน ลาที่ลากบางตัวเล็กขนาดแพะ ดูแทบจะพาเกวียนไปไม่ไหว แต่ก็ไปได้ดี ซ้ำวิ่งได้เร็วพอใช้ด้วย ตึกชั้นล่างเป่นร้านขายของตลอดไปเหมือนเมืองอื่น ๆ แต่เป่นร้านขนาดย่อม ไม่สู้มีห้างใหญ่ แต่มีของขายดี ๆ

เสด็จ ทอด พระเนตร์ วัง หลวง (ปาลัสโซ เรอัล) ซึ่ง ตั้ง อยู่ บน เนิน ข้าง ทิศ ตวันตก เฉียงใต้แห่ง เมือง แต่เดิม ที่ นี้ เปน ป้อม ภาย หลัง เมื่อ ครั้ง วงษ์ นอรมัน แล วงษ์ บัวรบง ฝรั่งเศส มา ครอบ ครอง ได้เปลี่ยน แปลง แก้ ไข ตาม ลำดับ ทำ เปน พระ ราชวัง อัน กว้างใหญ่ เปน ที่ สง่า มี ชาลา กลาง รถ ขับ เข้า ไปได้ ตาม ธรรมดา วัง ตึก ก่อ รอบ ชาลา นั้น เปน ระเบียง ๓ ชั้น ทั้ง พื้น ล่าง ประธาน เปนโบสถ์, ท้อง พระโรง, แล ห้อง ต่าง ๆ เฉลา ระเบียง ล้วน ศิลา สูง งาม ยัง มั่น คง อยู่ เสด็จ ทอด พระเนตร โบสถ์ ซึ่ง อยู่ ชั้น กลาง โบสถ์นี้ ทรวด ทรง แล การ ตก แต่ง ประณีต งาม มาก ตั้ง แต่ ผนัง เพดาน ที่ บูชา ตลอด จน พื้น ประดับโมเซค สลับ สี เปน ภาพ ลวด ลาย อย่าง เลอียด สี สด ดู เปน ลาย ถม บัดไป ทั้ง นั้น ภาพ ตาม ผนัง ทำ อย่าง ประณีตไม่ มี ที่ ติ เพดาน บน ทำด้วยไม้ สลัก ลาย กระจัง แปด เหลี่ยม สลับ กับ อื่น ๆ ทา สี เดิน ทอง ลาย ลึก เด่น งาม ยิ่งนัก แบบ การ ก่อ สร้าง นั้น เปน แบบ แขก แบบ กรีก แบบ นอรมัน ปน กัน ผนัง ปลายโบสถ์ ตรง ข้าม กับ ที่ บูชา ตั้ง ราชอาศน์ มี พระ รูป พระเจ้า แผ่นดินใน กรอบ ศิลา เปน รูป เขียน เขา เปลี่ยน เสมอ องค์ ใด อยู่ ใน ราช สมบัติ ก็ เขียน พระ รูป องค์ นั้น ต่อ ออกไป เปน ห้อง เล็ก ๆ สำหรับ พระ มา พัก แล ผลัด เครื่อง แต่ง กาย แล เปน คลัง พัสดุ ของโบสถ์ ทอด พระเนตร์ โบสถ์ ทั่ว แล้ว เสด็จ ขึ้น ทาง อัฒจันท์ใหญ่ ทอด พระเนตร ท้อง พระโรง ที่ ออก ขุนนาง ที่ เลี้ยง อาหาร แล้ว ทรง พระ ดำเนิร ตาม เฉลียง ทอด พระเนตร์ ห้อง ประทับ แล ห้อง บรรธม จน ทั่ว วัง

จาก พระ ราชวัง เสด็จ ทาง ถนน ใหญ่ อีก สาย หนึ่ง ขึ้นไป บน เขา หลวง (มนเรอัลี) ทาง ๔๐ นาที ทาง ตัด ตรง ออกไป นอก ประตูเมือง ตาม แรก ราบ มี ตึก แถว สอง ข้าง ยืด ยาว ตึก เหล่านี้ เปน ที่ คน จน อยู่ ปลูก ๓ ชั้น โดย มาก ข้าง น่า ตึก มี ทาง คน เดิน สอง ฟาก ถนน แต่ ไม่ สอาด มี เด็ก แล คน แต่ง กาย มอม แมม เปน อัน มาก อย่าง นอก เมือง เนปลส์ เลี้ยงไก่ เป็ด แพะ ปล่อย เพ่น พ่าน ตาม น่า เรือน ขึง ราว ตาก ผ้า ตั้ง แต่ พื้น ล่าง ขึ้นไป จน น่า ต่าง ทุก ชั้น ราว ตาก ผ้า ที่ ขึง ข้าม ฟาก ทาง แล ถนน ก็ มี แล ดู ราว กับ ห้อย ธง ทิว น่าต่าง มี ราน ออก ตบาด ห้อง ชั้น ล่าง เปน ที่ ทำ งาน แล ที่ ประชุม ที่ เปน ห้อง นอน ก็ มี คน อยู่ ด้วย กัน แน่น ทุก ห้อง ดู คล้าย ตึก แถว ที่ สิงคโปร์ จริง ๆ ตาม เนิน เขา ที่ ขึ้นไป มี สวน ต้นใบเสมา ปลูก บน ศิลา ตามไหล่ เขา ตลอด ทาง เหนือ สวน ขึ้นไป ไม่ มี ต้นไม้ เลย เพราะ เขา เหล่า นี้ แห้ง แล้ง มาก ไม่ มี ต้นไม้ ชนิด ใด ที่ จะ งอก งาม ได้ นอก จาก ต้น เสมา ซึ่ง เปน ต้นไม้ แขก ขึ้น ได้ ไม่ ว่า ที่ ใด ต้น เหล่า นี้ มี ผล ออก ตาม ใบ ๆ ละ หลาย สิบ ผล รับ ประทาน ได้ แต่ ไม่ ดี มี แต่ เมล็ด เต็ม ทั้ง ผล คล้าย ผล มะดูก ถ้า ไม่ รับ ประทาน ทั้ง เมล็ด ด้วย ก็ ไม่ มี เนื้อ อันใด ชาว เมือง บริโภค ผลไม้ ชนิด นี้ เปน พื้น ดู ชอบ กัน มาก บ่ายโมง เศษ ถึง เรสเตอรอง ซาวอยา ที่ ตำบล มนเรอัลี ประทับ เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน ตำบล นี้ ตั้ง อยู่ บน ลาน ไหล่ เขา บ้าน เรือน ไม่ มาก กว่า

[illegible] ที่ไม่ [illegible] ได้ทุกด้าน เสวย [illegible] ซึ่งพระเจ้า [illegible] ได้สร้าง [illegible] มีภาพต่าง ๆ [illegible] เขียน [illegible] อย่างวิจิตร จะหาโบสถ์ใดในโลกให้งามเสมอนี่ยากที่สุด เพราะมีฝีมือช่างในที่นี้สรรเอาแต่แบบอย่างดีอันเปน [illegible] ต่าง ๆ แต่ครั้งโบราณ มารวบรวมกุมกันอย่าง [illegible] เข้ากันได้เหมาะ ไม่มีที่ติเลย จากโบสถ์เสด็จออกไปที่ [illegible] หนึ่งถนนอย่างพระระเบียงรอบเจดีย์ตามวัดในประเทศสยาม แต่ลานกลางทำสวนดอกไม้ มีกุหลาบแลอื่น ๆ ผลิดอก [illegible] เสด็จผ่าน [illegible] ไปในสวนหลังวังซึ่งอยู่บนไหล่เขา [illegible] ต้นยางอินเดียรับเบอร์ กระถินยี่โถ แลไม้เมืองร้อนอื่น ๆ หลายอย่าง บ่าย ๔ โมงเสด็จพระราชดำเนินกลับ ผ่าน [illegible] ทำคล้ายในมณฑลพายัพ [illegible] น้ำให้ไหลเข้ามา เมื่อน้ำไหลเข้ามามาก [illegible] เมืองเชียงใหม่ ในที่ลุ่ม [illegible] ต้นไม้ด้วยสน แลไม้เขียวชอุ่มแลสุดตา [illegible] แล้วรถพระที่นั่งผ่านทางสนามฝึกหัดทหาร [illegible] ร้านในเมืองสักครู่ใหญ่ ๆ เสด็จกลับถึงเรือพระที่นั่ง เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง

ใน เมือง นี้ เหมือน อย่าง เมือง อื่น ๆ ใน ประเทศ [illegible] ถ้า หยุด หรือ ลง จาก รถ ที่ ใด ก็ มี คน มา ชุม นุม อยู่ รอบ รถ [illegible] (ที่ จริง แปลก กัน เมือง นี้ ชุมนุม ยิ่ง กว่า มาก ออก [illegible] อยู่ ทั้ง กลาง วัน แล กลาง คืน) จน จะ ทับ พลตระเวน [illegible] หรือ จับ ไล่ ไป ได้ เวลา รถ เดิร อยู่ ก็ ดี หรือ หยุด ก็ ดี [illegible] ท้าย รถ รำ น่า รำคาญ ชาว เมือง นี้ ผิว พรรณ [illegible] ไม่ เหมือน ฝรั่ง เลย หญิง มัก ไม่ งาม ผิว พรรณ [illegible] ผู้ ชาย มัก หน้า ดุ

วัน ที่ ๑๐ ตุลาคม ๑๒๖— [illegible] เสด็จพระราชดำเนิร ประพาสร้าน ขายของ [illegible] มี เครื่อง เคลือบ ฝัง ใน เนื้อ ศิลา คล้าย โมเสก ทำ เปน โต๊ะ [illegible] ต่าง ๆ กับ ตุ๊กตา [illegible] ทำ ด้วย ไม้ [illegible] แล้ว [illegible] ไป ประทับ ณ. กรันด์ โฮเตล [illegible] เปน ตึก ใหญ่ [illegible] เปน แบบ โรมัน แล นอรมัน เจือ กัน [illegible] ให้ ชั้น ต่ำ [illegible] เปน แบบ แรก ชั้น บน ๆ [illegible] ห้อง ที่ อยู่ จัด อย่าง ดี ใหม่ ๆ [illegible] น่า โฮเตล ออก สู่ ทเล มี สวน ดอกไม้ [illegible] งด งาม กว้าง ขวาง ตั้ง แต่ โฮเตล ไป จน ถึง ฝั่ง [illegible] ทำ อย่าง ใหม่ บ้าง เลียน [illegible] โบราณ บ้าง [illegible] เลียบ ฝั่ง ทเล ยืด ยาว เปน ที่ สบาย

เสวย พระ กระยาหาร กลาง วัน แล้ว เสด็จ ประพาส [illegible] เรียก ว่า ลา ฟาโว ริตตา ตั้ง อยู่ ใกล้ เขา เปลเลกรีโน เหนือ เมือง ขึ้น ไป

ทางที่เสด็จไปนั้นงามมาก เปนที่ราบ ตัดไปไม่ไกลกับเชิงเขาเปลเลครีโน อันเปนเขาหินปูน เปนผาสูงชัน ตามทางข้างขวามือ คือ ทางเชิงเขา เปนสวนผลไม้ต่าง ๆ มีส้มแลมะนาวเปนพื้น ข้างซ้ายมือ เปนไร่ใบเต่ม่า ปลูกเปนแถวถี่สุดตา ดูปลูกง่ายจริง ๆ ชั่วแต่หักใบมาปัก ๆ ก็งอกงามมีผลบริบูรณ์ ริมทางทำรั้วต้นไม้สองชั้น ไม่ใช่สองแถว คือปลูกต้นไม้ใหญ่และไม้เล็กซ้อนกัน ชั้นล่างนั้นปลูกต้นไม้เล็ก ชนิดกิ่งใบเปนเหลี่ยมเตี้ย ๆ อย่างกำแพงขอบสระ ในระหว่างแนวต้นไม้เล็กนี้ ปลูกต้นไม้สูงระยะถี่กัน ให้กิ่งโน้มเข้าหากันคลุมหนทาง เปนปล่องหรือซุ้ม บังแสงแดดร่มดี แต่กิ่งไม้ทั้ง ๒ ข้างในขณะนี้ยังไม่ประกันตลอด ยังโหว่อยู่โดยมาก แลดูทางเลี้ยวร่มรื่นชื่นตา แลมีสิ่งเวียนใหญ่ ตามทางตัดกิ่งไม้ให้ว่างเปนเพิงออกมา แลตั้งเก้าอี้นั่งเล่นใต้นั้น มีผู้คนไปเที่ยวมาก พระตำหนักนั้นเปนตึกเล็ก ก่อแบบจีน ฝีมือแลการตกแต่งไม่สู้ฉลาดนัก แต่เลือกที่ตั้งเหมาะอย่างยิ่ง แลเห็นภูเขาเล็กน้อยได้โดยรอบ เห็นอ่าวทะเลถึง ๓ ด้าน ทั้งตำบลใหญ่น้อยตามแถวเขาแลอ่าวทะเลได้ตลอด มีสวนดอกไม้ย่อม ๆ ตกแต่งอย่างประณีตน่าชม ได้ลมดีสบายเต็มที

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินสู่เรือพระที่นั่ง หมอไมเกอร์ ซึ่งโปรเฟสเซอร์ ไมเยอร์ แนะนำถวายให้รับหน้าที่เปนนายแพทย์ประจำพระองค์ ได้มาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท เข้าสมทบขบวนเสด็จพระราชดำเนิร

วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๑๒๖— เวลาเช้า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิตร ซึ่งเสด็จกลับจากช่วยงานพระศพแกรนด์ดุ๊กแห่งนครบาเด็น กับพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยุรศักดิ์ ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้โดยเสด็จพระราชดำเนิรเข้าไปกรุงเทพ ฯ ชั่วคราวแลพระราชวรินทร ได้มาถึงปาเลอรโม เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแลสมทบขบวนเสด็จพระราชดำเนิร

เวลาเที่ยงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิรไปเสวยพระกระยาหารกลางวันที่โฮเตล วิลลา อิจิอา แล้วประพาศพิพิธภัณฑสถาน มีของเก่าโบราณมากจริง แต่ไม่มีสิ่งใดจับใจนัก มีแต่ตุ๊กตาศิลา บัวปลายเสา รูปภาพ มงกุฎแลเสื้อโป๊ป เครื่องลายครามแลเครื่องภาชนะใช้สรอยต่าง ๆ เปนฝีมือช่างอียิปต์บ้าง กรีกบ้าง ซาระเซน อาหรับ แลโรมันบ้าง ล้วนชำรุดหักพังโดยมาก จากพิพิธภัณฑ์เสด็จประพาศสวน ยุลลา เปนสวนเล็กสำหรับเที่ยวเล่นเย็น ๆ ไม่มีสิ่งใดปลาดงดงามผิดกว่าธรรมดา แล้วทรงรถเลียบตามฝั่งทเลเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จกลับสู่เรือพระที่นั่ง

เวลายามเศษ เรือพระที่นั่งใช้จักรออกจากท่าปาเลอรโม ย้อนกลับไปเมืองเมสซีนา.

ตอนที่ ๔๑

เมืองเมสซีนา แลเมือง ตารมีนา

วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๑๒๖— เวลา ๓ โมงเช้า เรือพระที่นั่งทอดสมอในท่าน่าเมืองเมสซีนา เปรเฟ็ดแลพนักงานเจ้าท่าลงมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทตามประเพณี

เวลาบ่าย โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จโดยรถม้าประพาศบ้านเมือง เมืองเมสซีนานี้ เคยเปนเมืองใหญ่ และมีป้อมคูประตูหอรบมาแต่ครั้งโบราณ จนกาลบัดนี้ มีพลเมืองเฉภาะแต่ในเมืองประมาณ ๘๐,๐๐๐ ถ้านับคนที่อยู่ในตำบลเล็กน้อยใกล้เคียงด้วยแล้วไม่ต่ำกว่า ๑๕๐,๐๐๐ ข้างหลังเมืองมีภูเขาเปนกำแพงกั้นอยู่หลายชั้น เขานั้นลาดลงมาตกทะเล เปนที่บริบูรณ์ด้วยการเพาะปลูก เช่นเดียวกับเมืองปาเลอรโม แต่อ่าวไม่กว้าง ไชยภูมิไม่งามเหมือนปาเลอรโม มีป้อมแลกองทหารบกทหารเรือประจำ ทั้งมีโรงเรียนทหารแลโรงพยาบาลใหญ่โต ตึกรามสถานที่แต่ครั้งโบราณนั้น ไม่ใคร่มีสิ่งใดที่เปนของจับใจน่าดูเหลืออยู่ มีแต่ประตูเมืองแลโบสถ์ย่อม ๆ เท่านั้น ตึกรามแลการก่อสร้างในเมืองเปลี่ยนแปลงใหม่ คล้ายกับเมืองโดยมากในแถบริเวียรา มีถนนใหญ่สองสาย สายล่างอยู่ริมทเล ก่อเขื่อนศิลาทำที่นั่งเล่นเดิรเล่น มีผู้คนนอนหลับเกลื่อนกลาดอยู่กลางแจ้งเวลาแดดแจ่มร้อนจัด ตึกร้านตามถนนใหญ่สายบน คือในเมือง สอาด

พอใช้ แต่เล็กเหมือนที่ปาแลอรโม ถนนซอยเปนตรอกยัดเยียดกันอยู่อย่างสามเพ็ง เวลาเสด็จขึ้นจากเรือพระที่นั่ง ชาวเมืองพากันมามุงเปนกลุ่มใหญ่เต็มถนน พลตระเวรทำอะไรไม่ได้ตามเคย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องเสด็จโดยรถที่นั่งรอง ขับแยกไปเสียจากขบวนใหญ่ เพื่อไม่ให้คนตามมากนัก ครั้นประพาสบ้านเมืองแล้ว เสด็จยังสเตชันรถไฟ ประพาศเมืองเตารมีนา

เวลาบ่าย ๓ โมง รถไฟใช้จักรออกจากสเตชัน ออกช้าไปกว่ากำหนด ๔๐ นาที เพราะรถที่เสด็จนี้ เปนรถเอกสเปรสระหว่างเมืองเนปลส์กับเมืองกะตานา ต้องแล่นลงเรือข้ามเตรต จากเมืองเรจิโอซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับเมสซีนา เปนระยะทางไกล รถต้องแล่นข้ามทเล จึ่งได้ช้าไปได้ถึงเช่นนี้

ระยะทางระหว่างเมืองเมสซีนาถึงเตารมีนา ๓๐ ไมล์ รถเดิรในเวลาชั่วโมง ๑ ทางเลียบมาตามฝั่งทเล ลอดถ้ำเล็กน้อยหลายแห่ง ข้างขวามือเปนภูเขาไม่สู้สูงนัก ข้างซ้ายมือเปนหาดแลอ่าวเล็กน้อยงาม มีบ้านเล็กเมืองน้อยตั้งอยู่เปนหมู่ ๆ ตลอดทาง บ้านเหล่านี้เปนตึกเตี้ย ๆ สองชั้นโดยมาก ปลูกเปนกระจุกแน่นกันตามธรรมดาเมืองในประเทศอิตาลี ลักษณะของลำธารในแถบนี้ ผิดกับในยุโรปข้างเหนือมาก คล้ายลำธารทางแหลมมลายูแลตามภูเขาในมณฑลพายัพ เปนลำรางลาดกว้างขนาดแม่น้ำ แต่น้ำแห้งใช้เปนทางเกวียนได้สดวก มีร่องน้ำไหลอยู่รินริน กว้างพอกระโดดข้ามได้ พื้นเปนกรวดเล็ก ๆ

ตามไหล่เขาราษฎรทำไร่ พื้นดินเปนคั่นบรรไดขึ้นไปสูง ๆ ก่อ
เขื่อนศิลาเปนหลั่นลดขึ้นไปเหมือน [illegible] ปลูกไม้ต่าง ๆ
แลต้นเสมาเปนอันมาก ตามไหล่เขาสูง ๆ มีเกือบชาวไร่บ้างเล็ก
น้อยหลัง ในเกาะซิซิลีมากว่าเมืองเลี้ยงแพะมาก ปล่อยตามหาดทราย
แลปีนป่ายหากินอยู่บนเขาเปนฝูง ๆ

บ่าย ๔ โมง รถพระที่นั่งถึงเมืองยิอารดินี ซึ่งตั้งอยู่ชายทเล
เสด็จพระราชดำเนิรลงจากรถไฟทรงรถม้าขึ้นไปเมืองเตารมีนา ซึ่ง
ตั้งอยู่บนเขาเปนผาชันชโงกอยู่เหนือสเตชั่นรถไฟ ทางรถต้องตัด
วกเวียนขึ้นไปตามไหล่เขา ทบไปทบมาคล้ายกับที่นอรเวย์ แต่ทาง
กว้างกว่า ขึ้นเขาครึ่งชั่วโมงถึงเมืองเตารมีนา เปนเมืองเล็กมี
พลเมืองสี่พันเศษ อยู่เหนือระดับน้ำทเลพันฟิต เปนที่งดงาม อากาศก็ดี
ผู้คนมาเที่ยวตากอากาศมาก มีโฮเตลใหญ่น้อยทุกร้านทุกแห่ง เมืองนี้
เปนเมืองโบราณ ชาวกรีกมาตั้งขึ้นประมาณ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว
ในสมัยที่รุ่งเรืองเต็มที่เคยมีพลเมืองถึงสามแสนเศษ แยกย้ายกัน
อยู่ตามภูเขาใหญ่น้อยใกล้เคียง แลสร้างป้อมบนยอดเขาแทบทุกยอด
มีทหารประจำรักษาอย่างมั่นคง ยังมีตึกร้างแต่โบราณเหลืออยู่มาก
เช่นโรงลครกรีก โบสถ์ ป้อม เปนต้น เปนเมืองที่น่าเที่ยวน่าดู พระ
เจ้าแผ่นดินอังกฤษแลเยอรมันเอมเปอเรอเสด็จมาประพาศบ่อย ๆ ใน
เมืองมีถนนใหญ่สายเดียว ตัดตรงแต่แคบมาก (เฉภาะรถหลีกกันได้)
ประตูเมืองก็เล็ก บ้านเรือนไม่สูงใหญ่ มีตรอกเล็กน้อยแยกออกไป

จาก ถนน ใหญ่ เปน อัน มาก บ่าย ๔ โมง ๔๐ นาที เสด็จ ถึง โฮเตล ซานโดเมนิโก ซึ่ง ขุน พิรัช พิศดาร ได้ ล่วง น่า มา ว่า ไว้ เปน ที่ ประทับ

ชาว เมือง นี้ มีกิริยา คล้าย กัน กับ ที่ ตำบล อื่น ๆ ใน ประเทศ นี้ คือ พอ ใจ วิ่ง เข้า มา กลุ้ม เบียด กัน ดู พระองค์ จน ไม่ มี ทาง ไป เจ้า น่า ที่ ห้าม ไม่ ไหว ใช่ ว่า คน เหล่า นี้ จะ ตั้ง ใจ กระทำ โดย ความ หมิ่นประมาท หยาบ คาย ประการ หนึ่ง ประการใด ก็ หา ไม่ แต่ เปน ธรรมดา ของ เขา ที่ ชอบ มา จ้อง ชิด จน ถึง พระ องค์ อย่าง นั้น เอง การ ที่ ชาว เมือง ประพฤติ เช่น นี้ น่า เสีย ดาย อย่าง หนึ่ง เพราะ ใน ประเทศ นี้ มี ที่ เที่ยว ที่ ดู เปน ที่ ล่อใจ ชาวต่างประเทศมาก ทั้ง มี ของ แปลก ๆ สำหรับ เมือง ขาย มากด้วย ถ้า พลเมือง ไม่ เที่ยว มุง เที่ยว ตอม ให้ ชาว ต่าง ประเทศ ได้ ความ เดือด ร้อน แล ชาว ร้าน ไม่ โก่ง ราคา ของ เหลือ เกิน ดัง เช่น นี้ แล้ว จะ มี คน ไป มา มาก กว่า นี้ หลาย เท่า ทั้ง ของ ก็ จะ ขาย ดี เปน อย่าง ยิ่ง ด้วย ไหน เลย ประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ จะ สู้ ได้ เมื่อ เสด็จ มา ตาม ทาง พลเมือง ถวาย ช่อ มาลา แล โปรย ดอก ไม้ กระทำ ความ เคารพ นบ นอบ โดย ความ ชื่น ชม ยิน ดี พวก เด็ก ๆ วิ่ง ตาม รถ เปน ทิว ตลอด ทาง ตาม เคย

โฮเตล ซานโดเมนิโก ที่ ประทับ นี้ เดิมเปนวัด สร้างได้ ประมาณ ๕๐๐ ปี มี โบสถ์ หอ ระฆัง ระเบียง ที่ เดิร จง กรม แล กุฎี พร้อม เพรียง แต่ เบี่ยง เปน โฮเตล จัด กุฎี เปน ที่ อยู่ ระเบียง เปน เรสเตอรอง ชาลา ระหว่าง ระเบียง เปน สวน ที่นั่ง เล่น เดิร เล่น แล เป่า แตร โบสถ์ นั้น รักษาไว้ สำหรับดู เมื่อ เสด็จ มา ถึง มีแตรวง เป่า เพลง สรรเสริญ พระบารมี เจ้าของโฮเตล

รับเสด็จ ที่ น่าโฮเตล แล้ว เชิญ เสด็จ สู่ ห้อง ประทับโดย ทาง ลาดพระบาท โปรย ดอก ไม้เกลื่อน กลาด ตลอด ทาง กุฎีที่ อยู่ นั้น เปน ตึก แถว สองชั้น รอบ สนาม ระเบียง ชั้น บน ซึ่ง จัด เปน ที่ ประทับ นั้น มี เฉลียง กลาง กว้าง ห้อง ต่าง ๆ อยู่ สอง ฟาก เฉลียง พื้น เฉลียง ลาด กระเบื้อง น่าวัว ธรรมดา พื้น ห้อง ที่ อยู่ ลาด ด้วย กระเบื้อง เคลือบ เปน ลวด ลาย ต่าง ๆ ถึง เปนตึก โบราณ ก็ ติด ไฟฟ้า ตลอด ทั่ว เปน ที่ คฤห์ ๆ เงียบ ๆ รูป ภาพ แล เครื่อง ภาชนะ ต่าง ๆ ใช้ ของ เก่า ๆ ให้ สม กับ ที่ อยู่ คน ติด มาก เพราะ ใน การ ที่ มา พักใน โฮเตล นี้ ทำ ความ รู้ สึก ประหนึ่ง ว่า ได้ อยู่ กิน ใน บ้าน เรือน คน โบราณ ข้าง หลังโฮเตล มี สวน ดอกไม้ แล สนามเตนนิส ตรง ปลาย ตึก ทั้ง ๒ ข้าง มี ซาลา สำหรับ ดู วิว แล จาก ห้อง ข้าง ด้านหลัง เห็น ทเล แล อ่าว งดงาม เห็น ตำบล ยิอาร์ดินี ตั้ง อยู่ ริม ทเล เห็น ทาง รถ ไฟ แล ถนน วก เวียน เปน งู เลื้อย ขึ้น มา แล จาก ซาลา ด้าน ตวัน ออก เห็น โรง ลคร กรีก บน เนิน เขา สูง จาก ระดับ ทเล ๗๐๐ ฟิต เศษ แล จาก ซาลา ด้าน ตวันตก เปน ที่ ลุ่ม ใหญ่ กว้าง ระหว่าง ภูเขา บริบูรณ์ ด้วย การ เพาะ ปลูก ทั้ง เห็น ภูเขา ไฟ เอ็ตนา ได้ แต่ ไกล เขา เอ็ตนา นี้ สูง ๑๐,๗๕๘ ฟิต เปน เขาไฟ ที่ สูงสุดใน ยุโรป ควัน ขึ้น พลุ่ง ๆ สี ออกแดง ๆ แล ไป ทาง ทิศ เหนือ เห็น ป้อม โบราณ ใหญ่สูง ตระหง่าน อยู่ บน เขา ถัด ไป เห็น ภูเขาโมลา สูง ๒,๐๐๐ ฟิต มี หมู่บ้าน ตั้ง อยู่ บน ยอดเขา นั้น หมู่หนึ่ง ถัด ออก ไป อีก เห็น ภูเขา เวเนเร สูง เกือบ ๓,๐๐๐ ฟิต

วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๑๒๖— เวลาเช้า เปรเฟ็ต เมืองซิราคิวซา ซึ่งป่วยมารักษาตัวอยู่ที่นี่ แล เมย์ มาเฝ้าทูลลออง ธุลีพระบาท ครั้นมีรับสั่งปราไสตามสมควรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้า ทอดพระเนตรโรงลครกรีกโบราณ เปนที่ใหญ่โตกว้างขวาง เค้าของการก่อสร้างยังเหลืออยู่มาก เพราะได้บำรุงมาโดยลำดับ เมื่อครั้งโรมันเปนใหญ่ก็ได้ซ่อมแซมแก้ไขตามสมควร สังเกตดูเห็นได้ว่าเดิมเปนที่งดงาม ทำอย่างประณีต ในจังหวัดโรงลครนี้ มีตึกพิพิธภัณฑ์ย่อม ๆ อยู่หลังหนึ่ง เปนของใหม่ รวบรวมรูปศิลาแต่ครั้งโบราณที่ขุดค้นได้ไว้มาก ทอดพระเนตรโรงลครทั่วแล้ว เสด็จที่เรือนชาวเยอรมันผู้หนึ่ง ซึ่งอยู่น่าโฮเตลที่ประทับ แต่งเปนเรือนกรีก ดูแปลกดี เจ้าของเปนช่างเขียนแลช่างถ่ายรูป นำรูปต่าง ๆ ถวายทอดพระเนตรมาก

เมื่อเสด็จถึงโฮเตลแล้ว แวะทอดพระเนตรโบสถ์แลห้องเก็บเสื้อผ้ามงกุฎพระ จนทั่วจึงเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๒ โมง ๔๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินจากเมืองเตารมินา โดยรถม้า ลงมายังสเตชั่นรถไฟที่เบลยิอาร์ดินี บ่าย ๓ โมง ๑๕ นาที รถไฟใช้จักร์มาถึงเมืองเมสซินา เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เปรเฟ็ตแลเจ้าพนักงานตำรวจ รัฐ[illegible] มาเฝ้าที่สเตชั่น แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยรถม้าประพาศตามถนนริมทเล บ่าย ๕ โมงเสด็จสู่เรือพระที่นั่ง มิสเตอร์ [illegible]นัส อันเบิส มาจากเมือง[illegible]นัว เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท แล้วโดยเสด็จพระราชดำเนินต่อไป เวลาเที่ยงคืน เรือพระที่นั่งใช้จักร์ออกจากเมืองเมสซินาไปเมืองซิราคิวซา ทาง ๘๔ ไมล์

ตอนที่ ๔๒
เมือง ซีราคิวซา

วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๑๒๖ — เวลาเช้า ๓ โมง เรือพระที่นั่งทอดสมอในท่าเมือง ซีราคิวซา แมย์, ผู้บังคับการกองทหาร แลเจ้าท่ากับมิสเตอร์ ลอบบ์ไวสกาะสุด อังกฤษ ได้ขึ้นมาเฝ้าทูลลออง ธุลีพระบาทในเรือพระที่นั่ง มีราชดำรัสปฏิสันถารด้วยตามสมควร

เมืองซีราคิวซานี้ เปนเมืองโบราณ เก่าที่สุดในเกาะซิซิลี คราวเดียวกับเมืองเตารมีนา ได้เจริญรุ่งเรืองมาแต่ครั้งพุทธกาล มีกระษัตริย์ชาติต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนกันปกครองมา เช่นเดียวกับเมืองปาเลอรโมในสมัยที่รุ่งเรืองเต็มที่นั้นมีพลเมืองถึงสองล้าน แต่เดี๋ยวนี้มีอยู่ประมาณ ๓๒,๐๐๐ เท่านั้น แต่ครั้งโบราณเมืองตั้งอยู่บนฝั่งเกาะซิซิลี อันเปนที่ลุ่มกว้างขวางบริบูรณ์ กำแพงเมืองโดยรอบยาว ๒๐ ไมล์ตามเนินแลที่ชันอันต่าง ๆ มีป้อมรักษาอย่างมั่นคง การก่อสร้างแลวิชาช่างทั้งปวงในสมัยนั้น ก็รุ่งเรืองเต็มที่ มีตึกรามอันใหญ่โตมะโหฬาร มีรูปศิลา รูปภาพ แลเงินตรา เครื่องแก้วเครื่องเคลือบ เครื่องสายคร่ามซึ่งตกค้างสลักหักพัง เหลือปรากฏอยู่เปนอันมาก

เมืองใหม่ในปัจจุบันนี้ ตั้งอยู่บนเกาะเล็กชื่อว่า อรติเกีย ซึ่งผุด

ขวางอยู่น่าอ่าวหรือท่าเรืออันกว้างใหญ่ เปนที่บังคลื่นลมอย่างดี ไม่ต้องสร้างเขื่อนกันคลื่น ร่องน้ำทางเข้าออกนั้นอยู่ทางทิศตวันตก กว้างประมาณ ๓๐ เส้น แต่ทางทิศตวันออกนั้นร่องน้ำแคบขนาดคลองบางหลวง มีสพานศิลาข้ามไปหาฝั่ง มีถนนใหญ่ตึกบ้านงาม ๆ ที่สร้างขึ้นใหม่อยู่ทางฝั่งมาก พ้นเขตรบ้านออกไปเปนสวนส้มสวนมะนาว แล้วถึงเมืองโบราณที่ร้างอยู่ แลดูลักษณะบ้านเมือง ที่ท่าเรือเต็มไปด้วยตึกสูง ๆ ก่อเปนหลั่นลดขึ้นไป ตั้งแต่ชายเกาะจนถึงบนที่ดอนกลางเกาะ ตึกสีมอม ๆ ยัดเยียดกัน เห็นหลังคาโบถ์เปนรูปกลม ๆ คร่ำ ๆ ไม่ใคร่เห็นต้นไม้ คล้ายกับเมืองแขก ๆ มาก แลข้ามเนินเขาไกลออกไปเห็นภูเขาไฟเอ็ตนาได้ถนัด การเที่ยวเมืองซีราคิวซานี้ผู้มาย่อมปรารถนาชมเมืองแลวังของโบราณเปนที่ตั้ง นอกจากนั้นไม่มีอะไรซึ่งเปนที่เพลิดเพลินล่อใจเลย

เวลา ๕ โมงเช้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิรทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์สถาน เจ้าท่าและเจ้าพนักงานอื่น ๆ ทั้งไวสกงสุลอังกฤษ รับเสด็จอยู่ที่ท่า แล้วโดยเสด็จพระราชดำเนิรไปด้วย ของในพิพิธภัณฑ์มีโลงก์กรีก บัวปลายเสา รูปศิลาต่าง ๆ ทองเหรียญเงินเหรียญ แลภาชนะใช้สอย ของชาวอียิปต์ กาเทช กรีกโรมันโบราณทั้งปวง จัดรอบรวมดีน่าดูมาก เวลาเที่ยงครึ่งเสด็จพระราชดำเนิรสู่เรือพระที่นั่ง เสวยพระกระยาหารกลางวัน

บ่าย ๒ โมงครึ่ง เสด็จประพาศเมืองโบราณได้ทอด พระเนตรแก็ตะโคม คือที่ฝังศพใต้ดิน ที่นั้นเปนเนินเจียลาด เปนศิลาเนื้อซุ้งๆ คนโบราณ ขุดลงไปทำที่อยู่ มีตรอกยาว ซอกแซก หลายสายส่องสว่างทางเจาะ เปนถ้ำแลช่วงช่อน ๆ กัน หลายชั้น สำหรับไว้ศพ ตามทางแยกมีวง เวียนหรือถ้ำเพดานมลหรือรวบเปนเหลี่ยมขึ้นไปบ้าง กลมบ้าง ในถ้ำนั้น ขุดเปน ๓ ชั้นด้วยกัน มีโบสถ์อยู่ในนั้นด้วย เมื่อครั้งชาวเมือง โดยมากยังไม่เลื่อมใสใน คฤสตสาสนานั้น รัฐบาลได้ทำโทษฆ่าฟัน พวกคฤสเตียนอย่างร้ายแรง พวกนี้หนีเข้าอยู่ในแก็ตะโคม เพื่อซ่อน ตัวไม่ให้ทหารหาพบ แลแอบมีเทศน์สั่งสอนกันตามวิไสยในโบสถ์ใต้ ดินนี้ เมื่อคนตายลงก็ต้องฝังไว้ในถ้ำด้วย คนเปนกับคนตาย เลยตกคลุกอยู่ด้วยกันเลยกลาย เปนเมืองผี เต็มไปด้วยศพฝังอยู่ ตั้งแต่พื้นผนังตลอดถึงหลังคา แต่เดี๋ยวนี้เขาขุดศพแลโลงไปอยู่ เสียหมดแล้ว จึ่งเอาไปไว้ในพิพิธภัณฑ์ ทำมาใน ถ้ำนี้ ซึ่งอากาศอับ มาก แต่เปนของประหลาดน่าดู คนแต่ครั้งโบราณช่างมีความเพียร ขุดศิลาเปนปล่องเปนทางลงไปเปนเมืองในใต้ดิน อันใหญ่กว้าง ถ้า คนมาเที่ยวแต่ลำพังไม่มีคนนำทางแล้ว อาจจะหลงทางอยู่ในนั้นได้ ที่ นี่มีเถร (มัง) รักษาอยู่สองสามคน สำหรับจุดโคมนำคนเที่ยวดู แก็ตะโคมที่นี่ก็คล้ายกับที่กรุงโรม แต่ไม่ชื้นไม่มืดอับ น่ากลัวเหมือน ทั้งสอาดแลกว้างกว่าด้วย

จากแก็ตะโคม เสด็จทอดพระเนตรโรงครโรมัน ทำเหมือนโกโลเซียมที่กรุงโรม แต่เล็กกว่ามาก มีท่อใขน้ำลงมาให้ท่วมสังเวียน สำหรับปล่อยสัตว์น้ำเข้ามา แลมีเลี้ยง มีท้าสำหรับขังสัตว์บก แลปล่อยสัตว์ให้สู้กัน แล้วเสด็จไปที่ละโตเมีย เดล ปาราดิโซ คือสวนในเหวหรือหลุมใหญ่ ที่นั่นเดิมเปนเนินลาด ๆ คนแต่โบราณมาขุดขนศิลาไปสร้างกำแพงแลอื่น ๆ จนเปนหลุมลึกขอบชันดิ่ง ใช้สำหรับขังนักโทษ ก้นหลุมชันราบกว้างขวาง ตรงกลางทำสวนปลูกต้นไม้งอกงาม เพราะพื้นดินชื้นน้ำซึมเข้ามาได้ ตามริม ๆ ขุดเปนถ้ำแลเพิงผาใหญ่น้อย ลึกซึ้งน่าดู ถ้ำหนึ่งลึกมากรูปยาวรี เรียกว่าหูไดโอนิสิยุส เพราะดูภายนอกคล้ายรูปหู ภายในมีกังวาฬก้องมาก โดยที่สุดแต่คนพูดกระซิบกัน หรือฉีกเฉาะกระดาษแผ่นเล็ก ๆ ก็ได้ยินเสียงก้องอ้าวดังไปตลอดถ้ำ ผู้คุมนักโทษนั้นว่าอยู่เหนือปากถ้ำนี้ ถ้านักโทษพูดจานัดหมายคิดการประการใดแล้ว ผู้คุมย่อมได้ยินเสมอที่ปากถ้ำนี้ ถ้าบิดประตูให้แรง หรือตบบานประตูด้วยมือหนัก ๆ หน่อยแล้ว ได้ยินกังวาฬดังไม่ผิดเสียงปืนใหญ่ เปนของปลาดควรดู จากที่นี้เสด็จทอดพระเนตรโรงลครกรีก เปนโรงใหญ่เกือบเท่าที่เดารมีนา ขุดเปนหลุมลงไปในเนิน บากคั่นบรรไดที่คนดู แลทำห้องจัดขบวนลครจุมงค์สำหรับวางเครื่องกลต่าง ๆ คล้ายกับโรงลครในสมัยนี้ ริมโรงลครนี้เปนเมืองร้าง ที่อยู่นั้นเจาะเข้าไปในศิลาเปนถ้ำ เปนน่าต่างประตู มีถนนแลตรอกใหญ่น้อย มีรอยเกวียน

เดิน ล้อ กัด ทาง ตึก ลงไป ถึง ตั้ง ริม แล้ว เสด็จ ลงไป ทอด พระ เนตร ส่วน แล ถ้ำใน หลุม อีก แห่ง หนึ่ง ... ... โต เมีย เดอ กะปุจินี ... ... ละโต เมีย เดล ป่าราดีโซ แต่ กว้าง ขวาง แล งาม กว่า มาก ตัด ถนน ปลูก ต้นไม้ สูง ใหญ่ ๒ ข้าง มี ถ้ำ มี ผา ใหญ่ น้อย ราบ เตียน ร่ม เย็น เที่ยว ใน ถ้ำ เหล่า นี้ พา ให้ นึก ถึง ถ้ำ มะหบา ใน พระราช นิพนธ์ อิเหนา บน ฝั่ง หลุม นี้ มี โฮเตล ใหญ่ แห่ง หนึ่ง เรียก ว่า วิลลา โปลิตี ประ ทับ ที่ โฮเตล นี้ ครู่ หนึ่ง แล้ว เสด็จ ประพาส บ้านเมือง บนเกาะ ถนน เป็น ตรอก เล็ก ตึก ๒ ข้าง สูงใหญ่ หลาย ชั้น เกือบ จะ บัง แสงอาทิตย์ ส่อง ลงไม่ ถึง พื้น เสด็จ ร้าน สอง สาม แห่ง เวลา บ่าย ๕ โมง ครึ่ง เสด็จ กลับ สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง ราษฎร ใน เมือง นี้ ดู ยิ้ม แย้ม แจ่มใส แสดง ความ เคารพ โดย ความ ชื่น ชม ยินดี แต่ การ วิ่ง ตาม รถ แล เบียดกัน เข้า มา ดู พระ ภาค จนใกล้ ชิด นั้น เห็นไม่ได้ ตาม เคย แม่ย์แล เจ้า พนักงาน ประจำ เกาะ กับไวสกงสุล อังกฤษได้ ... ... ต่อ พระ ... พระเจ้า อยู่หัว เปน อัน มาก ได้ โดยเสด็จ ประพาส ที่ ต่าง ๆ ... ... ตอน บ่าย เปน ที่ ... โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน ตรา ของ ที่ ระลึก แก่ ข้า ราชการ อิตาเลียน บาง นาย

เวลา ๒ ยาม เศษ เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้จักร์ ออก จาก เมือง ซีรา คิวซา ไป เมือง ลาวัลเล็ตตา เกาะ มอลตา ทาง ... ๕ ไมล์ หม่อม เจ้า จรูญ ศักดิ์ แล ขุน พิรัช พิศดาร กราบ ถวาย บังคม ลา กลับไป รักษา ราชการ ณะสถาน ราชทูต กรุง ปารีศ

ใน [illegible] ที่ เสด็จ ประพาศ เมือง ต่าง ๆ ใน เกาะ ซิซิลี นั้น ข้าราช [illegible] รัฐบาล อิตาเลียน ได้ แสดง ความ เอื้อ เฟื้อ แล จัด การ [illegible] กวด ขัน เปน ที่ สำราญ พระราช หฤทัย เกาะ ซิซิลี [illegible] ใหญ่ ที่ สุดใน ทเล เมดิ เตอ เรเนียน มี คน ประมาณ [illegible] อากาศ ดี ตลอด ทั่ว ทั้ง เกาะ เปน ที่ น่า เที่ยว เพราะ มี ของ แปลก ปลาด แต่ ครั้ง โบราณ เปน อัน มาก.

ตอนที่ ๔๓

เกาะมอลตา

วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๑๒๖ — เวลาเช้าแล เห็นเกาะมอลตา แต่ไกล ดูเปนเนินเตี้ย ๆ โผล่ขึ้นเหนือระดับทเล ไม่มีภูเขาสูงเลย พื้นดินที่สูงสุดในเกาะนี้ สูงกว่าระดับทเล ๓๐๐ เมเตอร์ ในหมู่เกาะที่เรียกว่ามอลตานี้ มีเกาะเล็ก ๆ ๓ เกาะด้วยกัน เกาะเขื่องที่สุดนั้นอยู่ข้างใต้นั้น คือตัวเกาะมอลตา มีเกาะเล็กเรียกว่าโกมิโนอยู่กลาง แลเกาะกอโซอยู่ข้างเหนือ รวมคนทั้ง ๓ เกาะประมาณ [illegible] แสน เมื่อแลดูแต่ไกลเห็นแต่ตึกบ้านเปนหมู่ ๆ ราวอยู่ตามฝั่งทเล เนินขึ้นไปเปนเนินเตี้ย ๆ แห้งแล้งสีมอ ๆ ไม่เห็นต้นไม้เลย [illegible]คล้าย ๆ กับเมืองตามฝั่งทเลแดง แต่แท้จริงบนเกาะนั้นเปนที่บริบูรณ์ด้วยการเพาะปลูก มีสวนส้มฝ้ายมะนาวเปนพื้น พื้นดินเปนหินปูนหรือดินดานทั้งสิ้น ที่บริบูรณ์ด้วยการเพาะปลูกนั้น เปนเพราะเหตุด้วยความพากเพียรของพลเมือง คือขุดพื้นดินที่เปนศิลา[illegible]กำแพง จนกว่าจะถึงดินล่วน จึงจะใช้เพาะปลูกได้ เพราะฉะนั้น[illegible]เกาะนี้ล้วนไปด้วยกำแพงเปนตาสมุกแลตุ๊ดตา ภายในกำแพงเหล่านี้ ทำไร่ทำสวนบริบูรณ์ ที่เกาะนี้บางคราวมีพยุจัด [illegible] พันธุ์

ธัญญาหาร เสีย หมด เพราะฉนั้น จึ่ง ต้อง ก่อ กำแพง ไว้ สำหรับ บัง ลม ด้วย ต้นไม้ ใหญ่ ๆ อยู่ ไม่ ได้ เพราะ ลม แรง

แต่ ครั้ง โบราณ ตั้ง ๔,๐๐๐ — ๕,๐๐๐ ปี มา แล้ว ก็ มี คน อาไศรย อยู่ ใน เกาะ นี้ ต่อ มา พวก อียิปต์ อาหรับ กรีก โรมัน นอรมัน ฝรั่งเศส ได้ ผลัด เปลี่ยน กัน ปกครอง ตาม ลำดับ เช่น เดียว กับ เกาะ ซิซิลี จน สัก ร้อย เศษ ปี มา นี้ จึ่ง ตก เป็น ของ อังกฤษ ปกครอง มา จน ถึง ปัจจุบันกาล เพราะ เหตุ นี้ ชาว เมือง ย่อม เป็น คน ประสม กัน หลาย ชาติ กลาย เป็น ชาติ มอลตีส ขึ้น มี ภาษา สำหรับ ชาติ ต่าง หาก พื้น ภาษา เป็น อาระบิก ปน กับ อิตาเลียน คน ใน เกาะ พูด ภาษา ต่าง ประเทศ ได้ มาก ชั้น ผู้ ดี พูด อิตาเลียน ได้ ทุก คน แต่ ใน ราชการ ใช้ ภาษา อังกฤษ

เวลา เช้า ๓ โมง เรือ พระที่นั่ง แล่น ชะลอ เข้า อ่าว เมือง วัลเล็ตตา ซึ่ง เป็น เมือง หลวง แห่ง เกาะ มอลตา อ่าว นั้น ลึก ยาว มาก เรือ เดิน ช้า ๆ เข้า มา เกือบ ชั่ว โมง จึ่ง ได้ ลง สมอ มิสเตอร์ เยโนด์ น้อง ของ กงสุล สยาม ประจำ เมือง นี้ ได้ ขึ้น มา เฝ้า ทูลลออง ธุลีพระบาท แทน ตัว กงสุล เพราะ กงสุลไปอยู่ ประเทศอังกฤษ กับนายพลตรีอาร์รีบารรอน ผู้รั้งตำแหน่งเกาวเนอรเยเนราล และ นายพลเรือเอก เซอร์ ชาร์ลส์ดรูรี ผู้บัญชาการกองทัพเรือ ได้ ให้ นาย ทหาร คน สนิท ขึ้น มา เฝ้า ทูลลออง ธุลีพระบาท เพื่อ เรียนพระ ราชปฏิบัติ ใน การ รับ เสด็จ ให้ ถูก ต้อง ตาม แต่ จะ มี พระราช ประสงค์ ครั้น นายทหาร คนสนิท ลง จาก เรือพระที่นั่ง ไป แล้ว สักครู่ หนึ่ง เยเนราล

บารรอน ผู้แทน เกาวเนอรเยเนราลได้ลง มาเฝ้า แลกราบทูลเชิญเสด็จ พระราชดำเนิร ขึ้นไป เสวย พระกระยาหาร กลาง วัน ที่ แปเลศ คือ วังเก่า ซึ่ง จัด เป็น ที่ ว่าการ แล ที่ พัก เกาวเนอรเยเนราล เมื่อ เยเนราล บารรอน กราบถวายบังคม ลา ไป แล้ว เซอร์ ชารลส ดรูรี ผู้ บัญชาการ กอง ทัพ เรือ ก็ สวน กัน ขึ้น มา เฝ้า แล้ว กราบ บังคม ทูล เชิญ เสด็จ โดย เรือ ลอนช์ ไป ทอด พระเนตร เรือ รบ อิมปลัคะบล ซึ่ง พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์ เจ้าวุฒิไชย เฉลิม ลาภ ได้เคย ประจำ ฝึก หัด อยู่ นั้น กับ ตัน คาร์ นายเรือ ได้ ให้ นายทหาร แล พลทหาร ตั้ง แถว รับ เสด็จ แตร วง ทำ เพลง สรรเสริญ บารมี แล กระทำ การ เคารพ ตามธรรมเนียม แล้ว เชิญ เสด็จ ประทับ ใน ห้อง ดรออิง ส่ะลูน ครู่ หนึ่ง จึง เชิญ เสด็จ ทอด พระเนตร เรือ ตลอด ลำ เรือ นี้ เป็น แบ็ตตลชิป ชั้น ที่ ๑ สร้าง ได้ ๒ ปีเศษ มีทหาร ประจำ ๗๑๑ เศษ กับ ทหาร มะรีน อีก ๑ กองร้อย มี ปืน ขนาด ใหญ่ ๑๒ กระบอก เป็น ปืน คู่ ขนาด ๓๐๘ มิลิเมเตอร์ อยู่ น่า เรือ แล ท้าย เรือ ข้าง ละ คู่ กับ ปืน ข้าง อีก ข้าง ละ ๖ กระบอก นอก จาก นั้น มีปืน น้อย ๆ ลง ไป อีก เป็น อัน มาก ได้ ทอด พระเนตร ที่ อยู่ ที่ รับประทาน ของ นาย ทหาร แลพล ทหาร โรง พยาบาล ฯ ล ฯ แล้ว เสด็จ กลับ มา ประทับ เสวย เครื่อง ว่าง ใน ห้อง รับประทาน อาหาร ของ นาย เรือ ซึ่ง อยู่ ติด กับ ห้อง ดรออิงส่ะลูน เวลา จวน บ่าย โมง เสด็จ กลับ เรือ พระที่นั่ง

บ่าย ๑ โมง ๑๕ นาที เสด็จ พระราชดำเนิร โดย เรือ ลอนช์ ของ กรม ทหาร เรือ พร้อม ด้วย สมเด็จ พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์

วรพินิต พระยาบุรุษ กับหม่อมนเรนทร ไปขึ้นที่ท่าโรงภาษี นายทหารคนสนิทของผู้แทนเกาวเนอร์เยเนราล ได้จัดรถม้ามารับเสด็จพร้อมอยู่ แล้วเชิญเสด็จไปยังวังที่ว่าการ วังนี้เป็นที่ใหญ่กว้าง สร้างได้ประมาณ ๔๐๐ ปี่เศษ เป็นวังของไนต์ออฟเซนต์ยอน ซึ่งภายหลังเรียกว่า ไนตออฟมลตา เมื่อเสด็จถึง เยเนราลบาร์รอนได้ลงมารับเสด็จ มีแตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี และยิงสลุตถวายตามประเพณี เกาวเนอร์นำภรรยาเฝ้า แล้วเชิญเสด็จสู่ห้องรับแขก ซึ่งบรรดาผู้ที่ได้รับเชิญมาในการเลี้ยงกลางวัน ได้ประชุมพร้อมกันอยู่ มีหัวน่าข้าราชการในตำแหน่งต่าง ๆ แลบุตรภรรยาคือ:—

นายพลเรือเอก เซอร ชาร์ลส์ ครู้ ผู้บัญชาการกองทัพเรือ แลเลดีครูภรรยา

อาชบิชอป เมืองมลตา

เจ้าหลุยออฟ บัตเตนเบอรค รองผู้บัญชาการทหารเรือ

นายพลเรือตรี พีเซอร์ ผู้บังคับการอู่ แลบุตรี

นายพลตรี สโต๊กส์ ผู้บัญชาการกองพลประจำมลตาแลภรรยา

เซอร์โยเซฟการ์โบน ข้าหลวงยุติธรรม

ธิออนเนอระบล แก็ตต์ ผู้แทนปลัดเมือง เคานต์ เมสซีน่า อธิบดีการค้าขาย นายพลเรือตรี บาร์ ผู้บัญชาการกองเรือรบครูเซอร์ แลผู้อื่น ๆ อีกหลายนาย รวมประชุมโต๊ะ ๓๙ ทั้งที่ประทับ

เมื่อการเลี้ยงจวนจะเสร็จแล้ว นายพลตรีบาร์รอนได้กล่าวถ้อย

คำแสดง ความ ยินดี ที่ ได้ มี โอกาศ จัด การ รับ เสด็จ ใน ครั้งนี้ แล ถวาย
พระพร ไชยมงคล นี้ ด้วย ความ โดย ย่อ ว่า ประเทศ สยาม แล เกรตบริตตัน
นั้น ได้ มี ไมตรี สนิทสนม แต่ เดิม เกี่ยว กัน มา ช้า นาน เพราะ พระบาทสมเด็จ
พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ตั้ง พระราช หฤทัย ที่ จะ บำรุง พระราช อาณาจักร์ แล
รักษา ความ สำนักดี อันนี้ ให้ จำเริญ ยิ่ง ขึ้น อยู่ เป็น นิจ คือได้ โปรด ให้
พระราช โอรส แล นักเรียน ไป ศึกษา วิชา ต่าง ๆ ใน ทวีปยุโรป เป็น อัน
มาก เสมอ ไม่ได้ ขาด ส่วน เจ้า นาย แลนักเรียน ที่ ได้ ไป ศึกษา วิชา
นั้น เล่า ก็ ได้ สำแดง ความ อุส่าหะ อดทน แล ความ เขม้น คะมัด ใน การ เล่า
เรียน ไม่ ย่อท้อ ต่อ ความ ลำบาก เห็น ปรากฏ ประจักษ์ แก่ คน ทั้งหลาย ซึ่ง
คุ้น เคย แล เป็น ที่ ชื่น ใจ พอ ใจ แห่ง ครู บาอาจารย์ ทั้งปวง แล้ว ยก
พระเจ้า ลูกยาเธอ กรม หมื่นกำแพงเพ็ชร์อรรคโยธิน เมื่อ เวลา ทรง ศึกษา
วิชา ทหาร ช่าง ที่ เมือง แชธัม แล พระองค์ เจ้า วุฒิไชย เฉลิม ลาภ เมื่อ
ประจำ เรือ อินปลัคเซบล มา เป็น ตัวอย่าง เมื่อ เยเนราลบารรอน กล่าวแล้ว
พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่หัว มี พระ ราชดำรัส ตอบ ขอบ ใจ ด้วย ถ้อย
คำ อัน ไพเราะ แล้ว ทรง เรียก ที่ ประชุม ดื่ม สำหรับ ความ เจริญ แห่ง ชาติ
อังกฤษ แล เยเนราลบารรอน ด้วย แล้ว เยเนราลบารรอน เชิญเสด็จทอด
พระเนตร วัง จน ทั่ว แล้ว ทรง รถ ม้าประพาศ บ้าน เมือง พร้อม ด้วย
มิสสิสบารรอน แล ข้า ราช การ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว เสด็จ
รถ เดียว กับ เยเนราลบารรอน สมเด็จ พระเจ้าลูกยาเธอ เสด็จ กับ ภรรยา
เยเนราลบารรอน อีก รถ หนึ่ง

เมือง ลาวะเล็ตตา นี้ สร้าง โดย แกรนด์ มาสเตอร์ คือ หัวน่า ใน หมู่ ไนต์ ออฟ เซนต์ ยอน ชื่อ ว่า วะเล็ทเต ใน ปี คฤสตศักราช ๑๕๖๖ เป็น เมือง สำหรับ ยึด ต่อสู้ ข้า ศึก อย่าง มั่น คง มี กำแพง ๒ ชั้น แล ป้อม ใหญ่ น้อย สลับ ขับ ซ้อน กัน ทั่ว ทั้ง เมือง ถึง ใน สมัย นี้ ก็ ยัง เป็น ที่ สำคัญ มั่นคง เป็น ที่ มั่น ของ กองทัพ บก ทัพ เรือ อังกฤษ มี ทหาร บก ประจำ ประมาณ หมื่น หนึ่ง (เป็น ทหาร เมือง ๒ กอง พัน แล ปืน ใหญ่ กรม หนึ่ง นอก จาก นั้น เป็น ทหาร อังกฤษ แท้) กองทัพ เรือ ใน ทเล เมดิเตอร์เรเนียน ก็ มา รวม กัน อยู่ ใน อ่าว นี้ โดย มาก กำแพงป้อม เหล่า นี้ หนา ตั้ง ๓ — ๔ วา มี เชิงเทิน กว้างขวาง เป็น ศิลา ล้วน ก่อ บ้าง เป็น ของ ธรรมชาติ บ้าง คู ลึก ตั้ง ๒๑ เมเตอร์ แล ลง ไป จาก สพาน เหมือน เหว แล ใน คู นั้น มี สวน ไร่ แล ถนน หนทาง คล้าย กับ ละโตเมีย ที่ เมือง ซีราคิวซา เว้นแต่ ไม่ กว้าง เหมือน เท่า นั้น ตาม สนาม กลาง เมือง เขา เจาะ พื้น ดิน ซึ่ง เป็น ศิลา ลง ไป เป็น ถ้ำ ใหญ่ ๆ ปาก ช่อง กลม เล็ก ทำ ฝา ปิด อย่าง แนบ เนียน ใน ถ้ำ เหล่า นี้ ใช้ สำหรับ เก็บ เสบียง อาหาร เป็น ยุ้ง มา แต่ โบราณ จน กาล บัดนี้ เก็บ อาหาร ไว้ ได้ มาก ข้า ศึก มา ตั้ง ล้อม อยู่ ตั้ง ปี ก็ ไม่ ขัด สน ทั้ง เก็บ อาหาร ไว้ ได้ นาน ตั้ง ๕ ปี ๖ ปี ด้วย เพราะ ใน ถ้ำ นั้น มี อากาศ ชอบ กล ชาว เมือง เชื่อ กัน ว่า ธัญญาหาร ซึ่ง เก็บ ไว้ ใน ยุ้ง นั้น เมื่อ เอา กลับ ออก มา ของ กลับ มี น้ำหนัก มาก ขึ้น กว่า เดิม คือ เมื่อ ก่อน เอา ลง ไป เก็บ ไว้ ใน เวลา นี้ เมือง วะเล็ตตา มี พล เมือง หก หมื่น เศษ ใน เกาะ มอลตา มี คน มาก เกิน ส่วน ของ อาณาเขตร มาก จน ไม่ ใคร่ จะ มี ที่ ทำ หา กิน พอ เพียง กัน

ประตูเมือง นั้น ทำเปน ประตู ช่อง โค้ง เตี้ย ๆ แต่ มั่น คง หนา มาก น่า ประตู มี คู ลึก ชัน มี สพาน เล็ก ๆ ข้าม ประตู ละ ๒ สพาน สำหรับ เข้า ทาง หนึ่ง ออก ทาง หนึ่ง ตึก บ้าน ใน เมือง ยัง ยัด เยียด อัด แอ กัน อยู่ ถนน แคบ เหมือน กับ เมือง โบราณ ทั้งปวง แต่การ รักษา สอาด มาก ตึกรามก็ งดงาม มี โรง ลคร ออปะรา ใหญ่ แล โบสถ์ สถาน ที่ ซึ่ง ควร ดู สอง สาม แห่ง นอก กำแพง เมือง ตัด ถนน ใหญ่ กว้าง ราบ รื่น หลาย สาย ตึก บ้าน ก็ งาม ทั้ง มี สวน แล ที่ เที่ยว เล่น ตาก อากาศ เปน เมือง ที่ งาม ผิด กว่า เมือง อื่น ๆ ใน เกาะซิซิลี ทั้งหมด ราษฎร ก็ ดู หมด จด สุภาพเรียบ ร้อย มี บ้าน เรือน เปน เทือก แถว เต็ม ไป ทั้ง นอก เมือง แล ใน เมือง ตาม เชิงผา ริม ฝั่ง ทเล แล บน เนิน เล็ก เนิน น้อย ทุก แห่ง ใน เมือง มี ถนน ใหญ่ ตัด ขึ้น ไป บน เนิน เปน ชั้น ๆ ถนนซอย ซึ่ง ตัด ลัด เข้า หา ถนน ใหญ่ นั้น ชัน มาก บาง แห่ง ถึง รถ ขึ้น ลง ไม่ได้ บาง แห่ง ถึง ต้อง ทำเปนคั่น บรรได ขึ้น ไป แต่ ตัด ตรง แล ลิ่ว งาม ดี มี ลิฟต์ ที่ ผา แห่ง หนึ่ง สำหรับ รับ คน ขึ้น ลง จาก ที่ สูง ที่ ต่ำ โดย สดวก

อ่าว วะเล็ตตา เปน อ่าว งาม ที่สุด ใน ยุโรป อ่าว หนึ่ง รูป คล้าย สัตว์ อ้า ปาก ตรง กลาง มี แผ่นดิน เปน แหลม ยื่น ออกไป เหมือน ลิ้น ก่อ เขื่อน ให้ ได้ แนว กับ ภูเขา หรือผา ซึ่ง เปน ของ เดิม เปน กำแพง สูง ชัน มี ปราการ โดย รอบ ภาย ใน เต็มไป ด้วย ตึกราม น้ำ ทเล แยก ลึก เข้ามา เปนสองแคว ข้าง ปาก อ่าว ก่อ เขื่อน กัน คลื่น เปน เขี้ยว หรือ ริม ฝี ปาก โอบเข้า มาเกือบ บัง

หัวแหลม หรือ ปลายสิ้น ภายใน อ่าว ทั้ง สอง แคว นั้น น้ำ ทเล กัดแหว่ง เว้า เข้าไป เปนคู่ เปน แหลม อีกเปน อันมาก ประดุจ พื้นในปาก สัตว์ แหลม เหล่า นี้ เปน ผา งอก ชันดิ่ง ขึ้น จาก น้ำโดย มาก เต็มไป ด้วยโรง งาน อู่เรือ แล ตึก บ้าน ต่าง ๆ เสียง เครื่อง มือ ทำ งาน กึก ก้อง อยู่ ทั้ง กลาง วัน กลาง คืน ใน อ่าว แล อู่ เหล่า นี้ น้ำ ลึก มาก เรือ รบ แล เรือ เมล์ ขนาด ใหญ่ เข้าเทียบ ได้ ทั้ง สอง อ่าว เต็มไป ด้วย เรือใหญ่ น้อย มี เรือ รบ จอด เรียง ลำ กันอยู่ เปน สอง แถว ไม่ ต่ำ กว่า ๕๐ ลำ ได้ ยิน เสียง ทหาร เป่า เพลง สัญญา แล เพลง ต่าง ๆ เซ็ง แซ่แทบ ยัง ค่ำ

อากาศ ที่นี่ ใน ฤดู หนาว ไม่ หนาว จัด แต่ใน ฤดู ร้อน มี เวลา ร้อน จัด แล ชื้นมาก ความใจ ชุกชุม ในเวลา ที่เสด็จมา ประทับอยู่ นี้ร้อน น้อง ๆ กรุงเทพ ฯ ทอด พระเนตร บ้าน เมือง จน เกือบ ๕ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิรไป เสวย เครื่อง ว่าง ณะ ที่ พัก เซอร์ ชาร์ ลส ดรูรี ตาม ที่ เลดี ดรูรี ได้กราบ ทูล เชิญ เสด็จไว้ มีแขก มามาก เปน พวก ที่ได้ เฝ้า แล้ว เมื่อ เสวย กลางวัน เกือบทั้ง สิ้น เวลา ย่ำค่ำ เศษ เสด็จ กลับ สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง

เวลา ๒ ทุ่ม โปรด เกล้า ฯ เชิญ เยเนราล บารรอน เซอร์ ชาร์ ลส ดรูรี กับ ภรรยา อารช บีชอป ปรินซ หลุย ออฟ บัตเตน เบอรค แล หัว น่า ฝ่าย ทหารบก ทหาร เรือ แล พลเรือน ที่ได้ ประชุม เลี้ยง เมื่อ กลางวัน มา รับพระ ราชทาน ดินเนอร์ ในเรือพระที่นั่ง รวมประชุมโต๊ะหมดด้วยกัน ๒๔ ทั้ง ที่ประทับ

การ เลี้ยง สดวก เรียบ ร้อย ดัง พระราช ประสงค์ เปน ที่ พอพระราช หฤทัย โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน พระ บรม รูป แล สิ่ง ของ ที่ระลึก แก่ ผู้แทน

เกาว เนอร์ ผู้ บัญชา การ กองทัพ เรือ แล นาย เรือ เอก คาร์ร ผู้ บังคับ เรือ อิม ปลัคะบล เวลา ๔ ทุ่ม เศษ พระราชทาน โอกาศ ให้ ผู้ ที่ มา ประชุม ถวาย บังคม ลาไป

วัน ที่ ๑๖ ตุลาคม ๑๒๖ — ตอน เช้า บรรดา ผู้ ที่ ได้ มา รับ พระ ราช ทาน อาหารเมื่อ คืนก่อน ลงมาเฝ้า แสดงความ ขอบพระราช หฤทัย ตามธรรมเนียม แล นำ กระเช้า มาลา มาถวาย เปน การ เคารพ ผู้ แทน เกาว เนอร์ เยเนราล แล มิส สิส บาร์รอน ลงมา เฝ้า นำ คน ขาย ของ ให้ พา ของ มา จัด วาง เรียง ราย ถวาย ทรง เลือก ซื้อ ของ ที่ ทำในเมืองนี้ มี ลูกไม้ถัก ผ้าโปร่ง แล เครื่อง เงินเก่า ๆ เปนพื้น ได้ ทรงซื้อไว้เปน ที่ระลึก สำหรับ เมืองตาม สมควร

เวลา บ่าย ๓ โมง ครึ่ง เสด็จพระราช ดำเนิรโดย เรือ ลอนช์ ของทหารเรือ ไป ขึ้น ที่ ท่าโรง ภาษี ผู้ แทน ผู้ สำเร็จ ราชการ เมือง แล ภรรยา พร้อม ด้วย นาย ทหาร คน สนิท มา คอย เฝ้า อยู่ ที่ ท่า แล้ว เชิญ เสด็จโดย รถ ม้า ประพาศ บ้าน เมือง รถ เลียบไป ตาม ถนน ริม อ่าว ทเล เสด็จไป ถึง ป้อม ปลายแหลม ชื่อ ว่า ติเง ทอด พระเนตร ปืนใหญ่ ประจำ ป้อม นั้น เปน ปืน ขนาด ปืน น่า เรือรบ แล้ว อ้อม ผ่าน ตำบล สะเลีย มาไป ปลายแหลม ทาง เหนือ ผ่านโรงทหาร ปืนใหญ่ แลทหาร ราบ เปน อันมาก แล้ว วก ลง เนิน เขา มา เข้า เมือง แล จาก ยอดเนิน เห็นภูมิประเทศได้ ไกล เปน บ้าน เมือง ติด ต่อ เนื่องไป สุด ตาใหญ่โต มาก นอก หมู่ บ้าน ก็ เปน กำแพง ไร่ สวน เต็ม ไป ทั้ง เกาะ สังเกต ดู เมือง จาก อ่าวไม่ รู้ สึก ว่าใหญ่ โต เพียง ใด ต่อ เมื่อ ขึ้นมา บน เนิน นี้แล้ว เห็นได้ ว่าใหญ่ กว้าง ผู้ คน คับคั่ง มาก กว่า ที่ รู้สึก

ไม้ ชั้น ต้น มาก แล เห็น ตลอด ถึง วัง เก่า ซึ่งอยู่ใกล้ เมือง ซิตา เว็กเกีย เมือง หลวงเดิม ตั้ง อยู่ บน ดอน กลาง เกาะ มี รถไฟ เล็ก ขนาด รถ พระ พุทธบาท เดิร ติด ต่อ กับ วะเล็ตตา ใน เกาะ มลตา นี้ ถึง ว่า การ เพาะ ปลูก บริ บูรณ์ ก็ จริง แต่ กันดาร น้ำ ทั้ง เกาะไม่ มี ลำ น้ำ หรือ ลำธาร ขนาด ใหญ่ ที่ น้ำไหล ตลอด ปี พล เมือง ขุด บ่อ รอง น้ำฝนไว้ ใช้ เปน พื้น ส่วน ทหาร เรือ นั้น เขา กลั่น น้ำ เอาใน เรือ ของ เขา เอง

ชาย ชาว เมือง นี้ ดู แข็งแรง ขยัน ต่อ การงาน บางคน ก็ ขาว เหมือน ฝรั่ง บ้าง ก็ คล้ำ เหมือนแขก แต่ สังเกต หน้าตา ดูไม่ สู้ ดุ เหมือน ชาวคิตา เลียนข้าง ใต้ แต่ นาน ๆ ก็ มี เหตุ วิวาท แทง ฟัน กัน อยู่ บ้าง เวลาเย็น ๆ เลิกจาก ทำ งาน คน มา เที่ยว แน่น ใน เมือง แต่ไม่ใคร่ เบียดเสียด สับ สน กัน มาจ้อง ดู ชาว ต่าง ประเทศ มัก เดิร เล่น แล นั่ง ประชุม รับประทาน เครื่อง ดื่ม ตาม เรส์เตอรอง กลาง แจ้ง ถึง เปน ที่ กันดารน้ำ ก็จริง แต่ ใน เมืองมีน้ำพุสูงใหญ่ งดงาม ที่ เมือง นี้ มี รถ จ้าง แปลก กับ ที่ อื่น ๆ รูป เปน รถ วิก ตอเรีย อย่าง ที่ใช้ ใน กรุง เทพ ฯ โดย มาก นั้น เอง แต่ไม่ มี ประทุน ใช้ เสา เหล็ก เล็ก ๆ ปัก สี่ เสา ดาด ผ้า ขาว เปน หลังคา ดู เหมาะ กับ ภูมิ ประเทศ เพราะ เปน ร่ม บัง แดด แลโปร่งได้ ลม ดี

เวลา จวน พลบ เสด็จ เสวย เครื่อง ว่าง ณะ ที่ อยู่ เย เนราล บารรอน เปน ตึก ใหญ่ อยู่ ใกล้ กับ ที่ พัก ผู้ บัญชา การ กองทัพ เรือ เดิม เปนโบสถ์ แล วัง ของ ไนต์ ออฟ เซน ยอน ผู้ หนึ่ง เพดาน สูง มาก

เวลา ย่ำค่ำ ล่วง แล้ว เสด็จ กลับ สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จ พระ ราช ดำเนิรไป เสวย พระ กระยาหาร ค่ำ ณะ ที่ พัก ผู้ บัญชา การ กองทัพ เรือ ตาม ที่ ได้ ทรงรับเชิญไว้ เปน การ เงียบ ๆ ไม่ มีแขก อื่น นอก จาก เยเน ราล บารรอน แล ภรรยา กับ ปรินซ หลุย ออฟ บัตเตน เบอรค ผู้แทน กงสุล สยาม แล ภรรยา เท่า นั้น เวลา ๔ ทุ่ม เศษ เสด็จ สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง

ใน ระหว่าง เวลา ที่ประทับอยู่ ที่เมือง วะเล็ตตา นี้ ผู้แทน ผู้ สำเร็จ ราชการ เมือง แล ผู้ บัญชา การ กองทัพ เรือ ทั้ง หัว น่า เจ้า พนักงาน ต่าง ๆ ได้ จัดการ รับรอง อย่าง เข้ม แข็งโดย ความ ชื่น ชม ยินดี เดิม กะไว้ว่า จะ รับ เสด็จโดย ทาง ราชการให้ เปน พระ เกียรติยศ จัด ทหาร ราย ทาง แล มีการ เลี้ยงใหญ่ ต่าง ๆ แต่ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ทรง ขอให้ งด เสีย จึงได้ จัด การ แต่ อย่าง เรียบ ๆ เปน ที่ พอ พระ ราช หฤทัย มาก

เวลา ที่ เสด็จ ประพาศ บ้าน เมือง มี ตำรวจ ขี่ ม้า นำ แล ตาม เสด็จ ทุก แห่ง ฝ่าย กอง ทหาร เรือ ก็ได้ จัด เรือไฟ แล่น ตรวจ อยู่ รอบ ๆ เรือ พระ ที่ นั่ง ทั้ง กลางวัน กลางคืน ทั้ง มี เรือ กรม กอง ตระเวร ทอด ทุ่น ประจำ ยาม อยู่ ด้วย บรรดา ประชา ราษฎร ก็ ปรี เปรม เกษม สานต์ แสดง กิริยา อ่อน น้อม

เวลา ค่ำ วัน นี้ ได้ พระราชทาน สิ่ง ของเปน ที่ ระลึก แก่ นายทหาร คนสนิท ของ เย เน บารรอน แล แอดมิราล เซอร์ ชาร์ลส ดรูรี กับ ทั้ง มิสเตอร์ เรย์ โนต์ ผู้แทน กงสุล สยาม ณะ เมือง มลตา.

ตอนที่ ๔๔

จากมลตา ถึง ปอตซาอิด

วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๑๒๖— เวลา ย่ำ รุ่ง เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร์ ออก จาก ท่า เมือง มลตา ตรงไป เมือง ปอต ซาอิด แต่เดิม เยเน ราล บาร รอน แล แอดมิราล ดรูรี่ ได้ กราบ บังคบ ทูล ขอ พระ ราช ทานให้ เสด็จ ต่อ เวลา เช้า ๒ โมง เพื่อ จะได้ ให้ ป้อม แล เรือ รบ ยิง สลุต แล จัด เรือ โตปี้โด แห่ นำ ตาม เสด็จ เปน ขบวน เพื่อ เป็น พระเกียรติยศ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ขอบใจ ท่าน ทั้ง ๒ นี้ แต่ รับ สั่ง ให้ งด เสีย โดย เหตุ ที่ จะ เปน การ ลำบากโดยไม่จำ เป็น เพราะ การ ที่ เสด็จ ประพาศ มลตา ครั้ง นี้ เปน การไปร เวต แท้ จึ่งได้ โปรด เกล้า ฯ ให้ เรือ พระ ที่ นั่ง ซิง ออก จาก ท่า เสีย แต่ เวลา ย่ำรุ่ง ก่อน กำหนด ที่ จะ ยิง สลุตได้ ตาม ข้อ บัง คับ

เวลา เที่ยง วัด แดด คำ ณวน ได้ ว่า เรือ พระ ที่ นั่ง อยู่ ใน ระหว่าง ละติจูด เหนือ ๓๕ ดีกรี ๔๐ มินิต กับ ลอง กิจูด ตวัน ออก ๑๕ ดีกรี ๔๒ มินิต ระยะ ทาง จาก เกาะ มลตา ๖๕ ไมล์ อากาศ ดี ลม เย็น

วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๑๒๖— ตอน เช้า มืด ลม จัด ขึ้น ทเล เป็น ละลอก บ้าง เล็ก น้อย พอ บ่าย ลง ก็ สงบ เวลา เที่ยง เรือ อยู่ ใน ระหว่าง ละติจูด เหนือ ๓๔ ดีกรี ๒๐ มินิต กับ ลอง กิจูด ตวัน ออก ๒๑ ดีกรี ๒๐ มินิต ตั้ง แต่ เที่ยง วัน ก่อน ถึง เที่ยง วัน นี้ เรือ เดิรได้ ๒๙๐ ไมล์

วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๑๒๖— วันนี้อากาศดีลมเย็น เวลาเที่ยงเรือพระที่นั่งอยู่ในระหว่างละติจุดเหนือ ๓๒ ดีกรี ๕๐ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๒๖ ดีกรี ๔๖ มินิต เรือเดิรได้ ๒๙๒ ไมล์

วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๑๒๖— พอสว่างเรือพระที่นั่งผ่อนช้าลง เพื่อถ่วงเวลาไม่ให้ถึงปอตซาอิดวันเกินไป เวลาเที่ยงเรืออยู่ในระหว่างละติจูดเหนือ ๓๑ ดีกรี ๓๕ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๓๑ ดีกรี ๕๕ มินิต ตั้งแต่เที่ยงวันก่อนถึงเที่ยงวันนี้เรือเดิรได้ ๒๗๕ ไมล์ ยังคงเหลืออีก ๓๔ ไมล์จะถึงปอตซาอิด เวลาบ่าย ๒ โมงแลเห็นกระโจมไฟที่ปากซาอิดอยู่ลิบ ๆ แล้วเห็นบ้านเมืองบนหาดใหญ่ เรือแล่นชลอรอรับคนนำร่อง

บ่าย ๓ โมงครึ่ง เรือพระที่นั่งทอดสมอ น่าออฟพีศคลองอย่างครั้งก่อน (ตามธรรมดา ถ้ามีเรือผู้มีบรรดาศักดิ์มา เขาให้จอดที่นี่เสมอ) รวมระยะทางจากเมืองมลตา ถึง ปอตซาอิด ๙๕๕ ไมล์ เรือพระที่นั่งเดิรในเวลา ๓ วัน กับ ๙ ชั่วโมง อากาศดี ลมเย็น มีคลื่นแต่เล็กน้อย ไม่ทำให้เรือแคลงผิดปรกติมากนัก

เวลาบ่าย ๔ โมง มูเฮ็บ ปาชา ผู้ว่าราชการเมืองปอตซาอิด นายพันเอก ชัลซ เบย์ เจ้ากรมกองตระเวรรักษาคลอง มิสเตอร์บรอนน์ กงสุลเยอรมันแล เอเยนต์กัมปะนีนอดเยอรมันลอยด์ กับผู้ช่วยกงสุลอังกฤษ ขึ้นมาเฝ้า เพื่อเรียนพระราชปฏิบัติในราชกิจต่าง ๆ ตามธรรมเนียม ผู้ว่าการเมือง ได้จัดรถพระที่นั่ง

แล หมวด ทหาร เกียรติ ยศ มา รับ เสด็จ พร้อม อยู่ ที่ ท่า พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี รับ สั่ง ปราไส แล ขอบใจ เจ้า เมือง แต่ไม่ ได้ เสด็จ ขึ้นไป ประพาศ สัก ครู่ หนึ่ง เยเนราล ว็อตซัน ปาซา องครักษ์ของ เกดีฟ เจ้า ผู้ ครอง นคร อียิปต์ ขึ้น มา เฝ้า กราบ บังคม ทูล ว่า เจ้า เกดีฟ รับ สั่งใช้ ให้ มาเฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท แสดง ความ เคารพ แล แสดง ความ เสีย พระไทย ที่ พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว จะไม่ ได้ เสด็จ ประพาศ กรุงไกโร ทั้ง รับ สั่งให้ โดย เสด็จ พระราช ดำเนินไป จน ตลอด ถึง เมือง สุเอส พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ปฏิสันถาร แล ทรง แสดง ความ ขอบ พระไทย เจ้า เกดีฟ ใน การ ที่ ได้ เอื้อ เฟื้อ ใน เวลา ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิร ผ่าน เขตร แดน อียิปต์ มา ทั้ง สอง เที่ยว ทั้ง เสีย พระไทย ที่ จะไม่ ได้ พบ กับ เจ้า เกดีฟ ด้วย

เวลา ค่ำ ทรง พระ กรุณาโปรด เกล้า ฯ พระราช ทาน เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ แก่ เจ้า น่า ที่ ประ จำ เรือ พะม่า คือ :—

กับตัน	ปราหัล	นายเรือ	ภ. ช.
มิสเตอร์	กรุอส	ออฟฟิเซอร์ ที่ ๑	ภ. ม.
มิสเตอร์	กรุส	ออฟฟิเซอร์ ที่ ๒	ท. ช.
มิสเตอร์	วัยชารดต์	ออฟฟิเซอร์ ที่ ๓	ว. ม.
มิสเตอร์	ราสซู	ออฟฟิเซอร์ ที่ ๔	ว. ม.
มิสเตอร์	สไตเนสส์	นาย ช่าง กล ที่ ๑	ภ. ม.
มิสเตอร์	กูร์	นาย ช่าง กล ที่ ๒	ท. ช.

มิสเตอร์	นิลซัน	นายช่างกล	ที่ ๓	ว. ม.
มิสเตอร์	แอนเดอรเซน	นายช่างกล	ที่ ๔	ว. ม.
มิสเตอร์	เชอรนิง	นายช่างกล	ผู้ช่วย	ร.ร.จ. (ทอง)
มิสเตอร์	ลัดครอม	นายช่างกล	ผู้ช่วย	ร.ร.จ. (ทอง)
มิสเตอร์	เยนเซน	ชีฟสจ๊วด		ร.ร.จ. (ทอง)
มิสเตอร์	ปรอชมันน์	ชีฟกุ๊ก		ร.ร.จ. (ทอง)

ทั้งทรงขอบใจแลพระราชทานสิ่งของที่รลึกแก่นายเรือ พระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่ กระลาสี แลคนใช้กุลีทั่วกันทั้งลำเรือ ทั้งทรงกำชับนายเรือให้กลับไปแสดงความขอบใจบริษัท อีสต์ เอเชียติก ในพระนามด้วย

ในคืนที่ประทับแรม ณะปอตซาอิดนี้ ลมพัดเย็นดี ไม่ร้อนเหมือนเมื่อประพาศเกาะ ซิซิลี แลมลตา ท่าเรือนี้มีเรือเข้าออกสับสนอยู่ตลอดรุ่ง เสียงขนถ่านบรรทุกเกรียวกราวไม่ได้หยุด แลดูโคมฉายที่หัวเรือเวลาแรกจะออกจากปากคลองสุเอสแต่ไกล มีรัศมีสีเขียวสีเหลืองอ่อน เหมือนดังพระจันทรแรกขึ้นงามมาก.

ตอนที่ ๔๕

ในเรือสักเสน จากปอตซาอิด ถึง ปีนัง

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๑๒๖— เมื่อคืนนี้ เวลา ๑๑ ทุ่มเศษ เรือสักเสน ซึ่งได้ว่าเช่าเป็นเรือพระที่นั่ง สำหรับเสด็จพระราชดำเนิรกลับคืนเข้าพระราชอาณาเขตร ได้มาจากเมืองเยนัว ถึงปอตซาอิด พอเรือทอดสมอเสร็จแล้ว พระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการซึ่งมาในเรือ แลกับตันโวลเตมัส นายเรือ ได้ขึ้นมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทบนเรือพะม่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสปราไสแลทรงสนทนาอยู่ จนเวลาเที่ยง เรือสักเสนบรรทุกถ่านเสร็จแล้ว จึงเสด็จพระราชดำเนิรจากเรือพะม่า โดยเรือไฟเล็ก ไปสู่เรือพระที่นั่งสักเสน พอเสด็จถึง นายเรือแลเจ้าน่าที่ทั้งปวง แต่งเครื่องฟร็อกโก๊ตสำหรับเรือ ประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ แลเหรียญซึ่งได้รับพระราชทานเมื่อเที่ยวก่อน พร้อมกันเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ที่บรรไดแตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญบารมี สักครู่หนึ่ง มูเฮบปาซา เจ้าเมืองปอตเสด เยเนราล ว็อตซันปาซา องครักษ์เจ้าเคดีฟ มะสิเออร์ ลูแรต ผู้อำนวยการคลอง กับแฮร บรอนน์ กงสุลเยอรมัน ได้ขึ้นมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท มีพระราชดำรัสปฏิสันถารด้วยตามสมควร แล้วกราบถวายบังคมลากลับไป เว้นแต่เยเนลาร ว็อตซัน ปาซานั้น โดย

เสด็จ พระราช ดำเนิร ในเรือ พระ ที่ นั่ง ไป ส่ง เสด็จ จน ถึง เมือง สุเอส

เวลา บ่ายโมง เรือ พระที่ นั่ง สักเสน ใช้จักร์ ออก จาก ท่า ปอตซาอิด แล่น เข้า คลอง สุเอส วัน นี้ อากาศ ดี ใน คลอง ไม่ ร้อน จัด ลม เย็น สบาย แล ไม่ มี ผง ทราย ปลิว ขึ้น มา เต็ม เรือ เหมือน ครั้ง ก่อน พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระ สำราญ ราช อิริยา บถ

พระ ราช วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ที่ โดย เสด็จ พระราช ดำเนิร ใน เรือสักเสนเที่ยว นี้ คือ :—

สมเด็จ พระเจ้า ลูกยา เธอ	เจ้า ฟ้า กรม ขุน นคร สวรรค์ วร พินิต
พระเจ้า น้อง ยา เธอ	กรม หลวง ประจักษ์ศิลปาคม
,, ,,	กรม ขุน สรรพ สาตร ศุภกิจ
,, ,,	กรม ขุน สมมต อมร พันธุ์
พระ เจ้า ลูก ยา เธอ	พระองค์ เจ้าเพ็ญ พัฒนพงษ์
,, ,,	พระองค์ เจ้า ดิลก นพรัฐ
,, ,,	พระองค์ เจ้า รังสิตประยุรศักดิ์
,, ,,	พระองค์เจ้า อุรุพงษ์ รัช สมโภช

เจ้า พระยา สุรวงษ์ วัฒนศักดิ์

พระยา บุรุษ รัตน ราช พัลลภ

พระยา รัตนโกษา

เจ้า หมื่น เสมอ ใจ ราช

มิสเตอร์ เวส เตน การ์ด

หม่อม นเรนทร ราชา

พระเสนี พิทักษ์

หลวง ฤทธิ์ นายเวร

หลวง สร ลักษณ ลิกขิต

ว่าที่ นายเรือตรี นายศรี

นักเรียน นายเรือ นายห้อง

มิสเตอร์ อัลเบิส

แพทย์ประจำ พระองค์ หมอโบรเกอร์

" " หมอ เบอมา

นาย ชื่น มหาดเล็ก กรม ขุน สรรพ สาตร ศุภกิจ

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๑๒๖_ เมื่อ คืน นี้ เวลา ๓ ยาม ถึง เมือง สุเอส (เรือ พระ ที่ นั่ง เดิร ตลอด คลอง เร็ว กว่า เรือ ธรรมดา เพราะ มี ข้อ บังคับ ของ คลอง ว่า ถ้า มี เรือ พระ ที่ นั่ง พระเจ้าแผ่นดิน มาใน คลอง แล้ว ต้อง ให้เรือ อื่น ๆ ทั้งปวง หลีก แอบ เสีย ใน เวลา ที่ เรือ พระ ที่ นั่ง ผ่าน ไม่ ให้เรือ พระ ที่ นั่ง ต้อง หยุด ต้อง รอ ใน ที่ หนึ่ง ที่ใด) เยเนราล ว็อตซัน ปาชา องครักษ์ เจ้า เกดิฟ กราบ ถวาย บังคม ลา กลับ ไป กรุงไกโร เรือ พระ ที่ นั่ง หยุดอยู่ ชั่ว โมง ๑ เวลา ๑๐ ทุ่ม ใช้ จักร์ ออก จาก เมือง สุเอส ต่อไป วัน นี้ อากาศ ดี ลม เย็น อย่าง เมื่อ วัน ก่อน เรือ แล่น มา ใน อ่าว สุเอส แล เห็น ฝั่ง ทั้ง สองข้าง วัด แดด เวลา เที่ยงคำณวนได้ ว่า เรือ อยู่ ใน ระหว่าง ละติจูด เหนือ ๒๘ ดีกรี ๒๙ มินิต กับ ลอง กิจูด ตวัน ออก ๓๓ ดีกรี ๖ มินิต ระยะ ทาง จาก ปอต ซาอิด ๑๘๐ ไมล์

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๑๒๖_ วันนี้ เรือ เดิร กลาง ทเล แดง แลไม่ เห็นฝั่ง

ตอนเช้าแลกลางวันลมดี แต่ตอนเย็นแลกลางคืนเรือเดิรตามลม ทำให้ร้อนอ้าวแต่ไม่เหลือเกินนัก ทเลราบดังแม่น้ำ เวลาเที่ยงเรืออยู่ในระหว่างละติจุดเหนือ ๒๓ ดิกรี ๕๖ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๓๖ ดิกรี ๒๖ มินิต ตั้งแต่เที่ยงวันก่อนถึงเที่ยงวันนี้ เรือเดิรได้ ๓๒๖ ไมล์ เดิรเร็วมาก เพราะตามน้ำตามลม

วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๑๒๖— วันนี้อยู่ข้างร้อนตลอดทั้งวัน ตอนเย็นแลหัวค่ำอ้าว มีเมฆมืดจนแลไม่เห็นดาวแลพระจันทร์ พอดึกหน่อยมีลมพัดหอบเมฆไปเดือนหงายแจ่ม ทเลเยือบยาบบ้างเล็กน้อย

เวลาเที่ยงเรืออยู่ในระหว่างละติจุดเหนือ ๑๙ ดิกรี ๒๘ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๓๙ ดิกรี ๑๕ มินิต ตั้งแต่เที่ยงวันก่อนถึงเที่ยงวันนี้ เรือเดิรได้ ๓๑๐ ไมล์ ช้ากว่าเมื่อวันก่อน ๑๖ ไมล์ เพราะทวนน้ำ

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๑๒๖— วันนี้ลมจัดเปนละลอกขาวไปทั้งทเล ตอนเช้าแลกลางวันเรือโยกเยกผิดปรกติเล็กน้อย น้ำสาดกระเด็นขึ้นมาบนดาดฟ้าบ้าง ตอนเย็นแลค่ำคลื่นสงบลง แต่ลมยังพัดจัด เรือเดิรทวนลมอู้ ๆ เวลาตากลมอยู่เย็นสบายดี แต่พอเข้าในห้องที่ลับลมก็ร้อนอ้าว วันนี้ผ่านแลสวนเรือไปมาเปนอันมาก เห็นเกาะใหญ่น้อยแลฝั่งบ่อย ๆ เวลาเที่ยงเรืออยู่ในละติจุดเหนือ ๑๔ ดิกรี ๕๘ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๔๒ ดิกรี ๗ มินิต เรือเดิรแต่เที่ยงวานนี้ได้ ๓๑๙ ไมล์

วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๑๒๖— เมื่อคืนก่อนเวลา ๗ ทุ่มผ่านเกาะปีริม

เข้าเตรต เบเบลมันเดบ รุ่งเช้าเรือเดินในอ่าวเอเด็น ลมเย็นสบาย ผิดกับลมในทเลแดงมาก เวลาเช้า ๒ โมง ๔๕ นาที ทอดสมอหยุดรับถ่านที่เอเด็น เวลาเที่ยงครึ่งใช้จักร์แล่นต่อไป ตั้งแต่เที่ยงวันก่อนจนถึงเอเด็น เรือเดินได้ ๒๕๙ ไมล์ รวมระยะทางจากปอตซาอิดถึงเอเด็น ๑,๓๙๒ ไมล์ เรือพระที่นั่งเดินในเวลา ๔ วัน กับ ๑๕ ชั่วโมงครึ่ง

วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๑๒๖ — เรือเดินในอ่าวเอเด็น อากาศดีลมเย็นทเลราบ เวลาเที่ยงเรืออยู่ในระหว่างละติจูดเหนือ ๑๒ ดีกรี ๔๘ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๔๙ ดีกรี ๕๗ มินิต ระยะทางจากเอเด็น ๒๙๕ ไมล์

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๑๒๖ — เมื่อคืนนี้ตอนดึกพ้นแหลมการเดอฟุยเรือออกในมหาสมุทอินเดีย มีละลอกหัวลมเรือสเทือนบ้างเล็กน้อย เวลาเช้า ๓ โมงล้ำหัวเกาะ โส์โขตรา เวลาเที่ยงเรืออยู่ในระหว่างละติจูดเหนือ ๑๒ ดีกรี ๔๕ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๕๕ ดีกรี ๒ มินิต เรือเดินได้ ๓๐๗ ไมล์ ทวนน้ำ

วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๑๒๖ — เวลาเที่ยงเรืออยู่ในระหว่างละติจูดเหนือ ๑๑ ดีกรี ๓๓ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๖๐ ดีกรี ๔ มินิต เรือเดินได้ ๒๙๔ ไมล์ วันนี้มีละลอกใต้น้ำ เรือแคลงมากสักหน่อย ทั้งทวนน้ำทวนลมด้วย

วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๑๒๖ — เวลาเที่ยงเรืออยู่ในระหว่างละติจูดเหนือ ๑๐ ดีกรี ๑ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๖๕ ดีกรี ๒ มินิต

เรือเดิรได้ ๓๐๗ ไมล์ วันนี้ทเลดูราบ แต่มีลูกกลิ้งใต้น้ำ ทำให้เรือยกหัวขึ้นลงแลโคลงไปมาอยู่เล็กน้อยทั้งวัน อากาศอยู่ข้างร้อนจัด แต่ลมพัดอ่อน ๆ ไม่อ้าว เวลาค่ำฝนตกนิดหน่อย

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๑๒๖ วันนี้ทเลราบไม่มีคลื่นเลย แต่ไม่ใคร่มีลม ร้อนกว่าวันก่อน เวลาเที่ยงเรืออยู่ในระหว่าง ละติจูดเหนือ ๘ ดีกรี ๔๔ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๗๐ ดีกรี ๑๖ มินิต

ตั้งแต่เที่ยงวานนี้เรือเดิรได้ ๓๑๙ ไมล์ เวลา ๕ ทุ่มเศษผ่านกระโจมไฟที่เกาะมินิกอย

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๑๒๖ วันนี้อากาศครึ้มตอนเช้าดูเหมือนฝนจะตกแต่เย็นสบาย ตอนบ่ายแลตอนค่ำค่อนข้างร้อนอ้าว เวลาเที่ยงเรืออยู่ในระหว่าง ละติจูดเหนือ ๗ ดีกรี ๓๘ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๗๕ ดีกรี ๓๖ มินิต เรือเดิรได้ ๓๒๔ ไมล์

วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๑๒๖ เวลาเช้าโมง ๑ ถึงเมืองโกลัมโบ ระยะทางตั้งแต่เที่ยงวันก่อนจนถึงโกลัมโบนี้ ๒๖๔ ไมล์ รวมระยะทางจากเอเด็นถึงโกลัมโบ ๒,๑๑๐ ไมล์ เรือสักเสนเดิรในเวลา ๖ วันกับ ๑๘ ชั่วโมง (คำว่าไมล์ในการเดิรเรือนั้น หมายความว่าไมล์ทเล ไม่ใช่ไมล์ ๔๐ เส้นอย่างธรรมดา ไมล์ทเลไมล์หนึ่งเท่ากับ ๑๘๕๒ เมเตอร์ หรือ ๔๖ เส้น ๖ วา

อนึ่งในเวลาเสด็จพระราชดำเนิรกลับจากทวีปยุโรปนี้ ย่อมเห็นได้ตามรายวันว่า เรือพระที่นั่งช้ากว่าขาเสด็จออกไประยะละหลายชั่วโมง ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะเรือเดิรช้า เปนเพราะเรือเดิรทวนเวลา ในวันหนึ่ง ๆ

ประมาณ ๒๕ นาที คือในวันหนึ่งซึ่งเรือควรจะได้เดิร ๒๔ ชั่วโมงเต็มนั้น ได้เดิรแต่เพียง ๒๓ ชั่วโมง ๓๕ นาทีเท่านั้น ส่วนเวลาเดิรทางจากทวีปอาเซียไปทวีปยุโรปนั้น เรือเดิรตามเวลา ย่อมตรงกันข้าม คือในวันหนึ่งๆ เรือได้เดิรไป ๒๔ ชั่วโมง ๒๕ นาที ผิดกับขากลับถึง ๕๐ นาที ฉนั้นเรือจึงช้ากว่ากัน)

พอเรือพระที่นั่งทอดสมอในท่าเมืองโกลัมโบ ได้สักครู่หนึ่ง พระยาคชาธรธรณินทร์ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ กับหลวงสุนทรโกษา ซึ่งได้ออกมาคอยรับเสด็จพระราชดำเนิร ได้ขึ้นมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท มิสเตอร์ กล๊าก ผู้แทนกงสุลสยาม พนักงานเจ้าท่า กงสุลเยอรมัน เอเยนต์บริษัทเรือนอรดดอยเชอร์ลอยด์ แลพระเถรานุเถระ ก็พากันลงมาเฝ้าด้วยเป็นอันมาก พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม กับกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ทรงรับน่าที่ต้อนรับพระเถรานุเถระเหล่านี้ ดังที่เคยมาเมื่อครั้งก่อน

แล้วเซอร์ เฮนรี เอาวาด แม๊กคัลลัม ผู้สำเร็จราชการลังกาทวีป ได้ให้นายร้อยเอก ยู. ก. วอลเตอร์ นายทหารคนสนิท แลนายพันตรี ซี. บัลลาร์ด เสนาธิการ ลงมาเฝ้า เพื่อเรียนพระราชปฏิบัติ จัดการรับเสด็จ ให้ต้องตามพระราชอัธยาศรัย ผู้สำเร็จราชการจะขอพระราชทานเชิญเสด็จเสวยพระกระยาหารกลางวันที่ควีนส์เฮาส์ ที่ว่าการ แต่ไม่ได้ทรงรับเชิญ เพราะเรือพระที่นั่งจะออกจากท่าโกลัมโบแต่วัน เวลาไม่พอ

เวลาเช้า ๘ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงฉลองพระองค์ราชดำ เสด็จพระราชดำเนินจากท้ายพระที่นั่งอย่างเงียบ ๆ โดยเรือกรรเชียงเก๋ง ซึ่งเกาวนแมนต์ได้จัดไว้ นายทหารคนสนิทนำมาถวาย มีสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต จ่าพระยาเทวราช ช้วนแล้วก็ [illegible] หม่อม นเรนทรราชา โดยเสด็จ พอเรือพระที่นั่งกรรเชียงออกมากลางอ่าว เรือรบไฮยะซินธ์แลเรือรบกับปืนดิกลำ ๑ ซึ่งทอดสมออยู่ในท่า ได้พร้อมกันยิงสลุต เป่าแตรกระทำการเคารพ ตามราชประเพณี

ครั้นเสด็จถึงสะพาน เซอร์ เฮนรี เคร ฟรีดกโก็ด แลกรมการทั้งฝ่ายทหารพลเรือน แต่งเครื่องยศ ได้พร้อมกันเฝ้าทูลลองธุลีพระบาท มีทหารแขก กรมรามการ์นดินที่ ๑ กองร้อย ๑ เป็นกองเกียรติยศ ได้ทำวันทยาวุธ แตรวงประจำกอง แลบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ตามพระเกียรติยศ แล้วเซอร์ เฮนรี เชิญเสด็จตรวจแถวทหารจนตลอด แล้วเสด็จขึ้นทรงรถพระที่นั่งเทียมม้าสี่ มีทหารม้าแขก แห่งเกียรติยศนำ [illegible] เสด็จไปยังเก้วนส์เฮ้าส์ เซอร์ เฮนรี นำภรรยาเฝ้าทูลลองธุลีพระบาท ประทับรับสั่งสนทนาอยู่ครู่หนึ่ง เกาวเนอร์ [illegible] ประมาณ ๑๕ นาที [illegible] แต่ไม่สู้มีของประหลาด [illegible] หลายพวก แต่ใน พวกหนึ่ง ๆ ไม่มีกี่สิ่ง

คือ มีรูปศิลา ต่าง ๆ บัวบ่าลายเสา แล ถาน ฝนัง หรือ กำแพง ของ แขกเต่โบราณ แล สัตว์ น้ำ สัตว์ บก นก แมลงต่าง ๆ แล เครื่อง เพ็ชร์พลอย ภาชนะใช้ สอย ของ แขก บ้าง อย่าง ละเล็ก ละน้อย ทอด พระเนตร ทั่ว แล้ว เสด็จ กลับ มา ประทับ ที่ กวินเตาส์ เสวย เครื่อง ว่าง ครู่ หนึ่ง เวลา เที่ยง เสด็จ พระราช ดำเนิร กลับ สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง เกระนัทร์ มา ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิร ถึง ท่า นาย ทหาร คน สนิท ลง มา ถึง เรือ พระ ที่ นั่ง

เวลา บ่าย ๑ โมง ๔๕ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง ใช้ จักร์ ออก จาก เมือง โกลัมโบ พระยา คทาธร พระยา รัษฎา แล หลวง สุนทร โกษา โดย เสด็จ พระ ราช ดำเนิร มา ใน เรือ พระ ที่ นั่ง ด้วย เรือ รวม ทั้ง ๒ ได้ ยิง สลุต อีก ครั้งหนึ่ง

เมื่อ ประทับ ที่ เมือง โกลัมโบ นั้น มี ชาว เมือง ผู้ หญิง ผู้ หนึ่ง ชื่อ ศรี จันทร เสกะระ มุทลิยา กับ บุตร ซึ่ง เปน ที่ ทรง รู้จัก อยู่ แต่ ก่อน ได้ มี น้ำใจ สวามิภักดิ์ นำ รูป ช้าง หล่อ มี เจดีย์ บรรจุ พระธาตุ อยู่ บน หลัง ประดับ บุศราคำ อัน ประณีต มา ทูล เกล้า ฯ ถวาย พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ทรง ยินดี แล โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน นาฬิกา พก ทอง คำ ลง ยาอักษร พระ นาม ย่อ เปน เครื่อง รลึก

วัน นี้ ฝน ตก ทั้ง เช้า แล ค่ำ อากาศ มืด ครึ้ม อยู่ เกือบ ทั้ง วัน ทะเล เปน ละลอก เรือ โคลง ผิด ปรกติ บ้าง แต่ไม่ มาก นัก

วัน ที่ ๓ พฤศจิกายน ๑๑๖ — วันนี้ อากาศ ข้าง ฝน อยู่ ข้าง ร้อน เมฆ ครึ้ม ทั้ง อากาศ บัง แสง อาทิตย์ จน น้ำ ใน ทะเล สี ดำ คล้ำ เหมือน สี เหล็ก

เปน กะลอก หัวลม เรือโยก เยก อยู่วัน ยังค่ำ แต่ไม่ร้ายแรง อันได ตอน กลาง วัน แล ตอน ค่ำ ฝน ตก เล็ก น้อย

เวลาเที่ยง เรือ อยู่ ใน ระหว่าง ละติจูดเหนือ ๕ ดีกรี ๓๕ มินิต กับ ลอง กิจูด ตวัน ออก ๙๓ ดีกรี ๓๔ มินิต ระยะ ทาง จาก เมืองโก ลัมโบ ๒๗๙ ไม่ล์

วัน ที่ ๔ พฤศจิกายน ๑๒๖ .. วัน นี้ อากาศ แจ่ม ไม่สู้ร้อน ลม พัดเฉื่อย ๆ มีคลื่น บ้าง เล็ก น้อย ตอน ดึก ฝน ตก ประปราย เวลา เที่ยง เรือ อยู่ ในระหว่างละติจูด เหนือ ๕ ดีกรี ๔๙ มินิต กับ ลอง กิจูดตวัน ออก ๘๘ ดีกรี ๔๙ มินิต เรือ เดิรได้ ๓๑๔ ไมล์

วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๑๒๖— วัน นี้ อากาศ ดี เหมือน อย่าง วัน ก่อน ไม่มีคลื่นเลย เวลาเที่ยง เรือ อยู่ ใน ระหว่างละติจูดเหนือ ๖ ดีกรีถ้วน กับ ลอง กิจูด ตวัน ออก ๙๓ ดีกรี ๔.. มินิต เรือ เดิร ได้ ๓๐๘ ไมล์

เวลา บ่าย ๒ โมงเศษ แลเห็นยอด เขา ที่เกาะ ปูโลบราส์ แล้ว เห็นเกาะ ปูโลเวย์ แล เกาะ ปูโลรนโด ซึ่ง อยู่ปลายเกาะสุมาตรา ข้าง เหนือ ตาม ลำดับ แล เห็น แนว เขา เกาะ สุมาตรา ได้รัว ๆ เวลา ย่ำค่ำ เรือ เข้า เดิร ใน ช่อง ระหว่าง เกาะ ปูโลรนโด ข้าง เหนือ แล เกาะ ปูโล เวย์ ข้าง ใต้ แล เห็น เกาะ ทั้ง ๒ ได้ถนัด แล้ว ออก ทเล กว้าง แต่ไม่ เห็น ฝั่ง ตั้ง เข็มไป ทาง ทิศ ตวัน ออก เบื้อง ข้าง ทิศ ใต้ เล็ก น้อย ตรงไป ปีนัง

ค่ำ วัน นี้ นาย เรือได้จัด การ เลี้ยง เปน พิเศษ เพื่อ ส่ง เสด็จ พระราช ดำเนิร เพราะ เปน คืน ที่ สุด ที่ ประทับ ใน เรือ สักเสน

วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๑๒๖ — คลื่นลมเงียบเวลาเช้าอากาศ เย็น แต่ร้อน

จัดขึ้นเสมอไป เช้า ๕ โมงครึ่งผ่านหมู่เกาะ บุตัง ข้างทิศเหนือ แล เกาะ บีรัก ข้างใต้ เวลาเที่ยง เรืออยู่ในระหว่าง ละติจูดเหนือ ๕ ดีกรี ๓๗ มินิต กับลองกิจูตตวันออก ๙๙ ดีกรี ๑๓ มินิต เรือเดิรได้ ๓๐๐ ไมล์ เท่านั้น เพราะทวนน้ำเชี่ยว บ่าย ๒ โมงเห็นหมู่เกาะตังกาวี ข้าง ทิศเหนือ เกาะบีนังอยู่ข้างหน้าเห็นได้ไร ๆ ในเมฆ กับเห็นภูเขา ใหญ่ที่เมืองไทรได้ด้วย ระยะทางไกลมาก แต่ภูเขานั้นสูงถึง ๔๐๐๐ ฟิตเศษ จึงเห็นได้ เวลาทุ่มเศษ ถึงเมืองบีนัง ระยะทางจาก เมืองโกลัมโบถึงบีนัง ๑๒๘๐ ไมล์ เรือเดิรในเวลา ๔ วัน กับ ๕ ชั่วโมงครึ่ง ช้าไปกว่าที่นายเรือคาดหมายไว้กว่า ๒ ชั่วโมง เพราะ ตั้งแต่โกลัมโบมาเรือเดิรไม่ได้เต็มที่เลย ถูกกระแสน้ำทุกวัน ตาม ธรรมดาเรือนี้เดิรได้ถึงชั่วโมงละ ๑๓ ไมล์ครึ่ง แต่ในระยะนี้บางเวลา ลดลงมาเพียง ๑๒ ไมล์เท่านั้น

รวมระยะทางจากปอตซาอิด ถึงบีนัง ๔๗๘๒ ไมล์ เรือสักเสนเดิร ในเวลา ๑๖ วัน กับ ๖ ชั่วโมง (นับทั้งเวลาหยุดรับถ่านตามเมืองต่าง ๆ ด้วย)

ในระหว่างเวลาที่ประทับในเรือพระที่นั่งสักเสนนี้ พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกอบราชกิจน้อยใหญ่ตลอดทางมา ตอนบ่าย เสด็จประทับบนดาดฟ้ารับสั่งสนทนาปราไสพระราชวงษานุวงษ์ แลข้า ราชการทั้งปวง อากาศดีไม่มีคลื่นลมร้ายแรง เปนที่สำราญพระ ราชหฤทัยแลพระศริระกาย ตลอดทาง ทั้งนายเรือแลเจ้าน่าที่ทั้ง หลาย ก็ได้พร้อมกันตั้งใจสนองพระเดชพระคุณโดยเต็มกำลัง เหมือน กับเที่ยวที่เสด็จพระราชดำเนินออกไป.

ตอนที่ ๔๒

ที่เมืองบีนัง (ตอนเสด็จกลับ)

เมือง กราต

เมือง จันทบุรี

วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๑๒๖— เวลาย่ำค่ำ เมื่อก่อนเรือพระที่นั่งชักเซนถึงอ่าวเมืองบีนังนั้น เรือรบมูรธา. สุครีพ. แลพาลี. ซึ่งได้ออกมาทอดสมอ เรียงลำคอยรับเสด็จอยู่นอกท่า ได้ยิงปืนสลุตเปนเกียรติยศ แลโห่ถวายพระพรไชยมงคล ในเวลาที่เรือพระที่นั่งแล่นผ่านไป แล้วแล่นเปนขบวนตามเรือพระที่นั่งมา ในขณะนั้นฝนตกประปราย ประจวบเปนมหามงคลฤกษ์ ในการเสด็จพระราชดำเนิรกลับสู่พระราชอาณาเขตร พอเรือถึงท่าตำบลยอชเตาน์ เรือพระที่นั่งมหาจักรกรีซึ่งทอดสมออยู่ ได้ยิงสลุตแต่ไกล พอเรือพระที่นั่งทอดสมอได้สักครู่หนึ่ง พระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการแต่งเต็มยศขาว ประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ขึ้นมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ดังมีพระนามแลนามแจ้งต่อไปนี้:—

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์
พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ

ข้าราชการกรมมหาดเล็ก

หม่อมเจ้าไศลทอง ในพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษศิลปาคม

นาย พินัย ราชกิจ	หุ้มแพร
นาย เสนอ งานประพาศ	หุ้มแพร
นาย รอง ชรรค์	
นาย รอง พินัย	
นาย คะนัง	

ข้า ราช การ มณฑล ภูเก็ต

พระ พิศาลสงคราม	ปลัดมณฑล
หลวง อนุรักษ์ภูเบศร์	ข้าหลวงมหาดไทย
หลวง ศรีธนาธร	ข้าหลวงสรรพากร
หม่อม หลวงวาริน	แทนยกระบัตรมณฑล
หลวง ชำรงราชประเพณี	อธิบดีผู้พิพากษา
หลวง บริบูรณ์ธนการ	ข้าหลวงคลัง
หมอ แม็กกลินต๊อก	นายแพทย์
พระยา รัตนเศรษฐี	ผู้ว่า ราชการ เมือง ระนอง
พระ อิศราธิ ไชย	ผู้ว่า ราชการ เมือง พังงา
พระ แก้วโกรบ	ผู้ว่า ราชการ เมือง กระบี่
พระ สถลสถานพิทักษ์	ผู้ว่า ราชการ เมือง ตรัง
พระ เสนานุชิต	ผู้ว่า ราชการ เมือง ตะกั่วป่า
กับตัน เวเบอร์	นอก ราชการ
นาย คอยู่ต๊อก	มหาด เล็ก
หลวง พิไชย	มหาด เล็ก

นาย คอยู จ่าย	มหาดเล็ก
นาย คอยู จ่าย	มหาดเล็ก
นาย คอยู ซอง	มหาดเล็ก

ข้าราชการ เมืองไทรบุรี

เจ้าพระยา ฤทธิสงคราม รามภักดี	เจ้าพระยาไทรบูรี
พระ ชลสินธุ สงครามไชย	หัว น่า ที่ ปฤกษา ราชการ
ตุงกุ อิบราฮิม	เจ้า กรม กอง ตระเวร
ตุงกุ บาหะดา	นาย ทหาร คน สนิท ของ เจ้า พระยา ไทร
ตุงกุ ดาอี	บุตร เจ้า พระยาไทร
มะหมัด สอัด	นาย อำเภอ กุลิม
ต่วนไซซาฮะบุดิน	เจ้าพนักงาน กรมสารบาญชี
มะหมัด อะฮะผิน	เลขานุการ เจ้า พระยาไทร
นาย พุ่ม	ล่าม
มิสเตอร์ ฮาต	ที่ ปฤกษา
ด็อกเตอร์ ฮูป	แพทย์
มิสเตอร์ ริดเช	ผู้ บังคับ กอง ตระเวร
มิสเตอร์ กอรมัน	เจ้าพนักงานโยธา
มิสเตอร์ ริชี	ผู้ ช่วย ที่ ปฤกษา
มิสเตอร์ เฮนรี	หมอ ตรวจ สัตว์

ข้าราชการเมืองปลิศ

พระยาวิเศษสงคราม พระยาปลิศ

พระยาสุรินทรวิวังษา

หลวงศักดาดุลยฤทธิ์

มิสเตอร์ ดึก ที่ปฤกษา

ข้าราชการเมืองสตูล

หลวงอินทรวิไชย ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าเมือง

ข้าราชการกรมท่าซ้าย

พระยาภักดีภัทรากร

พระทวีปสยามกิจ กงสุลเยเนราล ณะเมืองปีนัง

มิสเตอร์นิวบรอนเนอร์ ไวส กงสุล ณะเมืองปีนัง

กับ นายจันทิมา ได้นำพวงมาลา มาทูลเกล้า ฯ ถวาย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชหฤทัยโสมนัศ ทรงจุมพิต พระเจ้าน้องยาเธอ แลพระเจ้าลูกยาเธอ ทั้ง ๒ พระองค์ตามพระราชประเพณี แลโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการทั้งปวงเรียงตัวกันเฝ้าทูลลออง ธุลีพระบาท ครั้นมีพระราชดำรัสปฏิสันถารกับพระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการพอสมควรแล้ว พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ จึงกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร พร้อมด้วยที่ประชุม ได้ทรงมอบฉันทะให้นำเรือพระที่นั่งแลเรือขบวน

รบออกมารับเสด็จณะที่นี้ ขอพระราชทานอันเชิญเสด็จลงสู่เรือพระที่นั่งกลับคืนสู่พระนคร

เวลาทุ่ม ๑ กับ ๔๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิร จากเรือสักเสน สู่เรือพระที่นั่งมหาจักรกรี นายเรือสักเสน แลเจ้าน่าที่ทั้งปวงได้แต่งเครื่องยศประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ตั้งแถวส่งเสด็จพระราชดำเนิร แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พอเสด็จลงสู่เรือเก๋งกรรเชียง ลอยลำห่างออกไปจากเรือสักเสน เรือพระที่นั่งมหาจักรกรีแลเรือรบทั้ง ๓ ลำที่ได้ออกนามแล้วข้างต้น ได้พร้อมกันยิงปืนสลุตเสียงครื้นครั่นไปทั้งท่า

เมื่อเสด็จถึงเรือพระที่นั่งมหาจักรกรี ทหารประจำเรือได้ตั้งแถวรับเสด็จ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแลกระทำการเคารพ โห่ถวายพระพรไชยมงคล โดยความชื่นชมยินดีทั่วหน้า มีข้าราชการเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทในเรือพระที่นั่ง คือ:—

พระยาอนุชิตชาญไชย จางวางกรมพระตำรวจ

พระยามนตรีสุรวงษ์

พระยาดำรงสุจริต

พระอินทรเดช

จมื่นอินทรประพาศ

หลวง ราชรักษา

ขุน ราช พรหมา

หมอ บั๋ว

นาย รอง เสนองาน ประพาศ

นาย รอง พินิจ ราชการ

นาย รอง พลพ่าย

ขุนศักดิดรุณจิตร์

แล ข้า ราชการ กรม ทหาร เรือ คือ :—

นาย เรือ เอก ชุนิง ผู้ บังคับ การ

นาย เรือ โท เกดัล ปลัดผู้ บังคับ การ

นาย เรือ เอก ผู้ช่วย บ็อก ต้น กล

นาย เรือ โท เฮนริเซน ผู้ ช่วย ต้น กล

นาย เรือ โท หลวงสันทนา การ กิจ

นาย เรือ โท ผู้ ช่วย หม่อมเจ้าจรูญ

แล นาย ทหาร แล นักเรียน นาย ร้อย ทหาร เรือ อีก หลาย นาย

วันที่ ๗ พฤศ จิกายน ๑๒๖ _ เวลา เช้า ๒ โมง เรือ พระที่นั่ง มหา จักรกรี ใช้จักร์ ออก จาก ปีนัง เรือ สักเสนได้ เป่า เพลง สรรเสริญ พระ บารมีใน เวลา ที่ เรือ พระที่นั่ง ผ่าน ไป่ ส่วน พระราช วงษานุวงษ์แล ข้า ราชการ ซึ่ง โดย เสด็จ พระราชดำเนิร มา ใน เรือ สักเสน นั้น โปรดเกล้า ฯ ให้แยก เปน ๒ กอง คือให้ โดยเสด็จ ใน เรือ พระ ที่นั่ง มหาจักรกรี กอง ๑ แล

ให้เลย ไปกับ เรือสักเสน ล่วง น่า เสด็จพระราชดำเนิร ตรงไป กรุง เทพ ฯ อีกกอง ๑

พระราชวงษานุวงษ์ แล ข้าราชการ ที่โดย เสด็จ พระราชดำเนิรนั้น คือ:—

สมเด็จ พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์ วรพินิต.

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอุรุพงษ์รัชสมโภช

เจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ์

พระยาบุรุษรัตน ราชพัลลภ

พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (ซึ่ง สมทบ ขบวน แต่ โกลัมโบ)

เจ้าหมื่น เสมอ ใจราช

หม่อมนเรนทรราชา

ว่าที่ นาย เรือ ตรี นายศรี

นักเรียน นายเรือ นายห้อง

นายเอี่ยด เลขานุการ ต่าง ประเทศเมืองตรัง (ซึ่ง สมทบ ขบวน แต่ โกลัมโบ)

นายชื่น มหาดเล็ก กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ

เวลา เที่ยง เรือพระที่นั่ง อยู่ ใน ระหว่าง ละติจูดเหนือ ๕ ดิกรี ๑๒ มินิต กับ ลองกิจูดตวันออก ๑๐๐ ดิกรี ๔ มินิต ตั้ง แต่ ปีนัง มา เรือ เดิร ทาง ได้ ๓๗ ไมล์ กลาง วัน อากาศ ดี ลม เย็น ทะเล ราบ แต่ กลาง คืน ตอน ดึก ลม จัด ฝน ตก มาก.

วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๑๒๖ — เวลาเที่ยง เรือพระที่นั่งอยู่ในระหว่างละติจูดเหนือ ๑ ดีกรี ๕๐ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๑๐๒ ดีกรี ๓๖ มินิต ตั้งแต่เที่ยงวันก่อน เรือเดิรได้ ๒๗๐ ไมล์ อากาศดี ลมเย็น ไม่มีคลื่น เรือเดิรใกล้ฝั่งแหลมมะลายูตลอดมา เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทรงตรวจทหารในเรือพระที่นั่ง พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการพร้อมกันเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่ ๓ มัณฑนาภรณ์ แลดุมเสื้อทองคำลงยาอักษรพระนามย่อสำรับ ๑ แก่หมอบั๋ว ซึ่งได้รับราชการในน่าที่นายแพทย์ประจำพระราชสำนักในระหว่างเวลาเสด็จพระราชดำเนิรประพาศยุโรป แลได้รักษาราชการโดยเรียบร้อยเปนที่พอพระราชหฤทัย กับโปรดเกล้าฯ ทรงแจกของที่ระลึกจากยุโรปแก่พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการ.

เวลาทุ่ม ๑ ถึงซุนด่านโชด เรือพระที่นั่งแล่นรอช้าลง พระนิเทศพานิชกงสุลเยเนราลได้ขึ้นมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท นำหนังสือเมล์ขึ้นมาทูลเกล้าฯ ถวาย แล้วโดยเสด็จมาในเรือพระที่นั่ง เวลายามครึ่งถึงหน้าเมืองสิงคโปร์ พระนิเทศพานิชกราบถวายบังคมลากลับ เรือพระที่นั่งแล่นต่อไป ตอนดึกฝนตกมาก.

วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๑๒๖ — เมื่อคืนนี้เรือแล่นผ่านเกาะเล็กน้อยมาใกล้ฝั่งตวันตกแห่งแหลมมะลายู เวลาเช้า ๒ โมง เรือผ่านระหว่าง

เกาะ ปูโลออร์ ข้าง ทิศ ตวันออก แล เกาะปูโลเปมันจึล ข้าง ทิศ ตวันตก แล เห็น เกาะ หน้า เมือง ปะหัง ได้แต่ ไกล เวลา ๔ โมง เช้า ผ่าน เกาะ จิวมัน (เกาะนาค) พอ พ้น เกาะนาค ไปแล้ว เรือ แล่น ใน ที่ กว้าง แล ไม่เห็น ฝั่ง.

เวลาเที่ยง เรือ อยู่ ใน ระ หว่าง ละติ จูด เหนือ ๓ ดีกรี ๔ มินิต กับ ลอง กิจูด ตวันออก ๑๐๔ ดีกรี ๑๙ มินิต ตั้งแต่ เที่ยง วัน ก่อนเรือ เดิร ได้ ๒๒๔ ไมล์ พ้น เมือง สิงคโปร์ มา ได้ ๙๓ ไมล์ เวลา ๕ ทุ่ม ครึ่ง ผ่าน เกาะ ปุโลบรา ลา

วัน นี้ ทเล เป็น ละลอก เรือ โยก เยก เล็ก น้อย แล ฝน ตก หลาย พัก ตลอด ทั้ง วัน กลาง คืน ถูก ลม ตี หัว เรือ ข้าง ซ้าย แล สาย น้ำ บัด ข้าง ขวา ทำ ให้ แกว่ง ไกว มาก ขึ้น ฝน ตก มาก เกือบ ตลอด รุ่ง

วัน ที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๑๒๖ — เวลา ย่ำ รุ่ง ครึ่ง ผ่าน เกาะ เรดัง คลื่น ลม ยัง ไม่ สงบ ท้อง ฟ้า ชื้น เย็น มืด มัว เปน น้ำ แลไม่ เห็น ดวง อาทิตย์ ตั้ง แต่ เช้า จน บ่าย ฝน ตก หลาย พัก

เวลา เที่ยง เรือ อยู่ ใน ระ หว่าง ละติ จูด เหนือ ๖ ดีกรี ๕๕ มินิต กับ ลอง กิจูด ตวัน ออก ๑๐๓ ดีกรี ๒ มินิต เรือ เดิร ได้ ๒๔๖ ไมล์

เวลา บ่าย เรือ ล้ำ แหลม เขมร เข้า มาในอ่าว สยาม อากาศ ดี ขึ้น ฝนหาย คลื่น ก็ ซาลง มาก เพราะได้ แหลม เขมร แล ฝั่ง ตวันออก เปน ที่ กำบัง เวลา เย็น แล เห็น พระ อาทิตย์ ตก ค่ำ เห็น ดวง ดาว กลาง คืน อากาศ ดี ฝน ไม่ ตก เลย

คลื่นลมซึ่งถูกเมื่อคืนวันที่ ๙ แลวันที่ ๑๐ ตอนกลางวันนั้น เปนลมมอนซูน มาจากทเลจีน พัดตรงจากแหลมเขมร ข้ามมากลางอ่าวสยาม เปนลมร้ายมาก มีในฤดูหนาว การที่เรือพระที่นั่งถูกคลื่นแต่เพียงเท่านี้นั้น นับว่าดีอยู่แล้ว เพราะถ้าช้าไปอีกสักหน่อยอาจจะร้ายแรงกว่านี้เปนอันมาก

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๑๒๖— วันนี้อากาศดีทั้งวัน ลมเย็นแดดอ่อน

เวลาเที่ยงเรืออยู่ในระหว่างละติจูดเหนือ ๑๐ ดิกรี ๕๒ มินิต กับลองกิจูดตวันออก ๑๐๒ ดิกรี ๗ มินิต เรือเดิรได้ ๒๕๐ ไมล์

เวลาบ่าย ๓ โมงแลเห็นเกาะกง เกาะกูด เกาะหมาก เกาะกระดาด เกาะช้าง แลเกาะเล็กน้อยอื่น ๆ เปนหมู่กันอยู่ข้างหน้า เห็นฝั่งเขตร์เมืองตราดอยู่ไร ๆ บ่าย ๕ โมงถึงเกาะกูด เรือพระที่นั่งทอดสมอ ประทับแรมราตรี ๑ ระยะทางจากเมืองสิงคโปร์ถึงเกาะกูด ๖๕๐ ไมล์

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๑๒๖_ เวลาเที่ยงเรือพระที่นั่งใช้จักร์ออกจากเกาะกูด เวลาบ่ายโมงครึ่ง ถึง เกาะกระดาด ระยะทาง ๑๖ ไมล์ พอเรือพระที่นั่งทอดสมอได้สักครู่หนึ่ง พระยาวิชยาธิบดี ข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑลจันทบุรี ได้ขึ้นมาเฝ้าทูลลออง ธุลีพระบาท กรมทหารเรือได้จัดเรือกลไฟเล็กมาเตรียมสำหรับเสด็จประพาศ ๒ ลำ เวลา

บ่าย ๔ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยเรือกระเชียงพ่วงเรือไฟเล็กประพาสเกาะกระดาด เวลาย่ำค่ำ ๔๐ นาทีเสด็จกลับสู่เรือพระที่นั่ง

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๑๒๗— เมื่อคืนนี้ เวลา ๑๐ ทุ่มเรือพระที่นั่งถอนสมอใช้จักรออกจากเกาะกระดาดไปเมืองตราด ระยะทาง ๒๐ ไมล์ เวลาเช้าโมง ๑ ถึงปากอ่าวเมืองตราด

เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องจอมพลทหารเรือธรรมดา เสด็จพระราชดำเนินจากเรือพระที่นั่งมหาจักรกรี ประพาสเมืองตราด โดยเรือกลไฟขนาดย่อม ซึ่งกรมทหารเรือได้จัดมาเตรียมไว้ถวาย เวลาเช้า ๕ โมงถึงปากน้ำเมืองตราด เรือแล่นขึ้นไปตามลำน้ำ มีผู้ใหญ่บ้านแลราษฎรลงเรือลอยลำเปนแถวกันคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเปนอันมาก พอเรือพระที่นั่งผ่านมา ก็พากันโห่ถวายพระพรไชยมงคล แลประโคมพิณพาทย์แจวเรือตามขบวนหลวงขึ้นมา ๕ โมง ๔๐ นาทีเรือพระที่นั่งเทียบท่าต้นทางขึ้นไปเมืองตราด มีข้าราชการมณฑลจันทบุรี แลข้าราชการประจำเมืองตราด แต่งเต็มยศขาวประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์มาพร้อมกันเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท คือ :—

พระยาวิชยาธิบดี	ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลจันทบุรี
หลวงพินิตวิเทศภัณฑ์	เจ้ากรมสุรายาฝิ่น
หลวงพรหมเสนา	ข้าหลวงทหารเรือ
ขุนวรากรราชกิจ	ข้าหลวงสรรพากร
ขุนสารากรบริรักษ์	ผู้ช่วยราชการเมืองจันทบุรี
นายเจ๊ก	นายตรวจสายโทรเลข

ข้าราชการเมืองตราด

พระบริรักษ์ภูธร	ผู้ว่าราชการเมือง
ขุนพิไสยสุรการ	ปลัดเมือง
ขุนจำรูญ	พนักงานคลัง
นายเล็ก	แพ่ง
นายต๋อง	จ่าเมือง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินจากเรือพระที่นั่งสู่พลับพลาท่าเรือ พระสงฆ์ที่ประชุมพร้อมอยู่ในปรำติดกับพลับพลานั้น ได้สวดคาถาถวายไชยมงคล ข้างฝั่งซ้ายตรงข้ามกับท่าเรือมีศาลาเล็กแห่งหนึ่ง พระสงฆ์ลงมาเจริญพระพุทธมนต์เหมือนกัน ครั้นพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์แล้ว พระบริรักษ์ภูธร อัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินโดยทางสถลมารคพร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์ แล ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเดินตามเสด็จต่อไป มีตำรวจภูธรนำ

หมวด ๑ แล ตาม เสด็จ หมวด ๑ เวลา เที่ยง ๑๕ นาที ถึง ที่ พัก ผู้ว่า ราชการ เมือง เสด็จ ประทับ ร้อน

เที่ยง ๔๕ นาที เสด็จ พระราช ดำเนิร จาก ที่ พัก ผู้ว่า ราชการ เมือง ยัง พลับ พลา ซึ่ง พระสงฆ์ ข้า ราชการ ฝ่าย บ้าน เมือง แล อาณา ประชา ราษฎร มา ชุม นุมคอย เฝ้า อยู่ พร้อม กัน เปน อัน มาก ล้น หลาม ตั้ง แต่ น่า พลับ พลา เต็ม ถนน ตลอดไป จน ถึง สนาม เมื่อ เสด็จ ถึง พลับ พลา แล้ว พระสงฆ์ประมาณ ๑๕๐ รูป มี พระญาณวราภรณ์ เจ้า คณะ มณฑล จันทบุรี เปน ประธาน ประชุม พร้อม กัน อยู่ บน ปรำ ต่อ กับ พลับ พลา ข้าง ซ้าย นั้น เจ้า อธิการ เจ๊ง ว่า ที่ เจ้า คณะ รอง อ่าน คำ ถวาย พระพร มงคล แทน พระสงฆ์ เมือง ตราด แสดง ความ ปีติ ยินดี ใน การ ที่ ทรง พระ มหา กรุณา เสด็จ พระราช ดำเนิร มา เยี่ยม เมือง ตราด

คำ ถวาย พระพร มงคล ของ พระ ภิกษุ สงฆ์ เมือง ตราด

ขอ ถวาย พระพร เจริญ พระราช สิริสวัสดิ์ พิพัฒน์ พระ ชนม ศุข ทุก ประการ จง มี แด่ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร พระองค์ สมเด็จ พระ ปรมินทรธรรมิก มหาราชาธิราช เจ้า ผู้ ทรง พระคุณ ธรรม อัน ประเสริฐ

อาตมาภาพ พระ ภิกษุสงฆ์ใน แขวง เมือง ตราด ขอ พระ ราชทาน พระ บรม ราชวโรกาศ แสดง ปีติ คาถาใน เบื้อง ต้น แล ถวาย พระพร มงคล ใน ที่ สุด

การที่ เมือง ตราดได้ กลับ มาเปน ราช อาณาเขตร์ สยาม ตาม เดิม เปน

เหตุให้ พุทธสาสนิกชน ตั้ง ต้น แต่ พระภิกษุ สงฆ์ ได้ กลับ มา พึ่ง พระ บรม ราช สมภาร บรม ราชูประถัมภ์ ของ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ซึ่ง เปน เอก อรรค พุทธสาสนูประถัมภก ทรง พระคุณ ธรรม อัน มหา ประเสริฐ บำเพ็ญ พุทธสาสนิจ ตาม สามารถ ด้วย พระ มหา กรุณา ธิคุณ หา ที่ สุด มิได้ ข้อ นี้ ทำ ให้ เกิด ปีติ ยินดี เปน อย่าง ยิ่ง อยู่ แล้ว แล ยัง ซ้ำ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ เมือง ตราด ใน ครั้ง นี้ เพื่อ ให้ ชาว เมือง ได้ เฝ้า เห็นเปนสวัสดิมงคล แล แสดง เมตตา คุณ ที่ มี อยู่ ใน ประชาชน ชาว เมือง ตราด เปน อัน มาก จึ่ง ได้ เกิด ความ ปราโมทย์ โสมนัศ ทวี ยิ่ง ขึ้น ด้วย มา รลึก ถึง พระ มหา กรุณา ธิคุณ เปน ต้น นั้น จึ่ง พร้อม ใจ กัน ตั้ง สัตยา ธิษฐาน ถวาย พระ พร มงคล

พาหุํ สหัส์สมภินิม์มิตสาวุธันตํ ครีเมขลํ อุทิตโฆรสเสนมารํ

ทานาทิธัม์มวิธินา ชิตวา มุนิน์โท ตันเตชสา ภวตุ เต ชยมังคลัค์คิ

สมเด็จ พระ ผู้ มี พระภาค มหามุนินทร์ ได้ ทรง ชนะ มาร กับ ทั้ง เสนา อัน ร้าย กาจ ทรง คิรีเมขล์ เปน ราชคชาธาร มี กร พัน หนึ่ง ซึ่ง ทรง สรรพ อาวุธ อัน นฤมิต แล้ว ด้วย ธรรม วิธี คือ พระ บารมี สิบ ทัศ มี พระ ทาน บารมี เปน ต้น ด้วย อานุภาพ แห่ง สมเด็จ พระ ทศพล มหามุนินทร์ ซึ่ง ทรง ชนะมาร นั้น ขอ ชัยมงคล อัน เลิศ จง มี แด่ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ผู้ ทรง พระ คุณ ธรรม อัน มหา ประเสริฐ แล ขอ พระ พุทธาทิรัตยานุภาพ จง อภิบาล อุปถัมภ์ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช

สมภาร เจ้า ให้ ทรง เกษม สานต์ ทรง พระชนมายุ ยืน นาน แล ทรง บริบูรณ์ ด้วย วรรณ สุข ทุก ทิวา ราตรี ยิ่ง ด้วย พระ กำลัง ปฏิภาณ ปรีชา แล วรกาย ผู้ มุ่ง หมาย อะนัตถ จง เสื่อม สูญ แล กลับ นำ ประโยชน์ เกื้อ กูล มา สรรพอุป สรรคอุปัทวันตราย ทุกข โรคา พาธิภัยพิบัติ จง พินาศ ราช ลาภ จง หลั่งไหล มา ทุก ทิศา นุทิศ สรรพธรรมิก ราช ประสงค์ จง ประสิทธิ์ ดัง พระราช หฤทัย โดยไม่ เนิ่น ช้า สยามา ณาเขตร จงไพศาล แล สมบูรณ์ ด้วย ประโยชนสาร ขอ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า จง ทรง สถิตย์ ยืน นานใน พระ บรมราช มไหศวริยสมบัติ เพื่อได้ ทรง อุปถัมภ์ พระ บรม พุทธสาสนาให้ ถาวร เจริญ ยิ่ง แล เพื่อ ประชา ราษฎรได้ ประสบ สิ่ง ซึ่ง เปน คุณ ประโยชน์ สุข ทั่ว หน้า ด้วย พระ เมตตา คุณ พระกรุณา คุณ พระ บรมราชูปถัมภ์ โดย ธรรมิก อุบาย เปน นิจนิรันต์ ขอ ถวาย พระ พร

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ทรง รับ พระ พร พระ ภิกษุ สงฆ์ แล มี พระราช ดำรัส ตอบ เปน ข้อ ความโดย สังเขป ว่า แต่ เดิม เมื่อ เมือง ตราดได้ ตกไป อยู่ ใน อำนาจ ของ รัฐบาล ที่ไม่ ได้ นับถือ พระ พุทธสาสนา นั้น ทำให้ ทรง พระ วิตก เปน อัน มาก ว่า พระสงฆ์ ใน เมือง ตราด นี้ จะ เสื่อม ทราม ลง ด้วย ประการ ต่าง ๆ แต่ ครั้น เสด็จ มา ครั้ง นี้ ได้ ทรง เห็น ประจักษ์ ว่า พระ ภิกษุ สงฆ์ ทั้ง ปวง เจริญ อยู่ ก็ เปน ที่ ทรง ยินดี ยิ่ง นัก ใน ที่ สุด ทรง รับ รอง ด้วย พระราช หฤทัย ปราโมทย์ ว่า จะ ทรง อุปถัมภ์ บำรุง พระ พุทธสาสนาใน เมือง นี้ให้ รุ่ง เรือง ยิ่ง ขึ้น ต่อไป

ใน ที่ สุด พระราช ดำรัส ตอบ พระสงฆ์ได้ สาธุ พร้อม กัน

ครั้น แล้ว ทรง ถวาย ย่าม ที่ ระลึก ใน การ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ ทวีป ยุโรป แก่ พระสงฆ์ บาง รูป พระสงฆ์ ถวาย อดิเรก แล้ว เสด็จ ออก น่า พลับ พลา ข้า ราชการ มณฑล จันบุทรี แล เมือง ตราด เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท พร้อม ด้วย ราษฎร ตรง ที่ ประทับ พระ บริรักษ์ ภูธร ผู้ว่า ราชการ เมือง ได้ อ่าน คำ ถวาย พระ พรไชย มงคล ดังนี้

คำถวายไชยมงคล เมืองตราด

ขอ เดชะฝ่าลอองธุลีพระบาท ปก เกล้า ปก กระหม่อม

ข้า พระพุทธเจ้า ขอ พระราชทาน พระบรมราชวโรกาศ กราบบังคมทูล พระกรุณา แทน บรรดา ข้า ราชการ แลประ ชา ราษฎร อัน ล้วน ร่วม ฉันท สโมสร คำนึง ถึงพระเดช พระคุณ ในใต้ ฝ่า ลอองธุลีพระบาท ที่ได้ ทรงพระ ราช อุสาหะเสด็จ มา ถึง เมือง ตราด ให้ ข้า พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ถวาย บังคม แทบ เบื้อง พระบาท ยุคลใน เวลา วัน นี้

จำ เดิม แต่ ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งหลายได้ ทราบ ความ ตามโทรเลข ที่ พระราชทานมาแต่ในเวลาเสด็จประพาศอยู่ ณะประเทศยุโรป เมื่อณะเดือน กันย ยน ทรง พระกรุณา ดำรัสว่า จะเสด็จ มาให้ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย ได้เฝ้าถึงเมืองตราดนี้ ก็ได้พากันตั้งหน้าหมาย ตาคอย ด้วย ความยินดี ที่ จะได้ ประสบ มงคล สมัย อัน นั้น อยู่ แต่ มิได้ คาดเลย ว่าจะทรง พระราช อุสาหะเสด็จ มาใน เวลา ขา กลับ จาก ประเทศ ยุโรป ก่อนได้ เสด็จ คืน ยัง

พระราช นิเวศน์ มณเฑียร สถานใน พระราช ธานี ที่ได้เสด็จ จรจาก พรากไป แล้ว เปน ช้า นาน ที่ สู้ ทรง ทรมาน พระองค์ เสด็จ มา ทั้ง นี้ จะพึงคิด เห็นได้แต่ ด้วย เหตุ อย่าง เดียว คือ ว่าทรงพระเมตตาแก่ชาวเมืองตราด เหมือน อย่าง บิดา ที่ มี ความ อาวรณ์ ระฦกถึงบุตร์ แล้ว แลมิได้ คิดแก่ความ ลำบาก ยาก เข็ญ อย่าง ไร สู้ ฝ่า ฝืน ธุระประเทศ ทาง กันดารไป เพื่อ แต่ ที่ จะได้ เห็น หน้า บุตร์ เปน ที่ ตั้ง ดัง นี้

อัน น้ำใจ ของ ประชาชน ชาว เมือง ตราด เมื่อได้แล เห็น พระองค์ ผู้ ทรง พระคุณ อัน ประเสริฐ ใน เวลา วัน นี้ ความ ปิติ ยินดี ตื่น เต็ม อก ไป ทั่ว หน้า พ้น วิไสยที่จะพรรณาด้วยถ้อยคำให้ทรงทราบได้ ว่าความยินดี ที่ได้ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาทใน ครั้ง นี้ มี แก่ ชาว เมือง ตราด สัก เพียงใด ถ้า จะมี ที่ เทียบ เปรียบได้ ก็ แต่ ด้วย ความ ยินดี ของ พระ ชาลี นาง กัณหา เมื่อได้ กลับไป พบ เห็น พระเวสสันดร แลนางมัทรี ที่กล่าว ไว้ ใน กัณฑ์ฉะขัตีย มัพ นั้น พอ จะนับ ว่า เปน ทำนองเดียวกันได้ ด้วย ประการ ทั้งปวง

อำนาจ ความ ปิติ ยินดี ที่ มี ทั่ว หน้า กัน ใน ครั้ง นี้ กับ ทั้งอำนาจกุศล บุญราษี อัน บังเกิด แต่ ความ กะตัญญู กะตเวที ของ ชาว เมือง ตราด ซึ่งได้ มี มั่น คง ต่อใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ทั้งใน เวลา ทุกข์ แล ศุข สืบ เสมอ มา ทุก เมื่อ นี้ สมควร ที่ จะอ้าง เปน สัจจา ธิษฐานแห่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ที่ จะ พร้อม กัน ทูล ถวายไชยมงคล ให้ ประ สิทธิ์ ใน ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท

ใน เวลา นี้ แล ด้วย อำนาจ สัจจาธิษฐาน นั้น ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย ขอ พระราช ทาน ถวาย พระพร แด่ สมเด็จ บรม นารถ บพิตร์ พระจุลจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว ขอ ให้ ทรง พระเจริญศิริ ศุภ สวัสดิ์ พิพัฒนมงคลพระชนมายุ สถาพร ขอ ให้ ทรง มีไชย ชำนะแก่ อริยราชศัตรู ทั่ว ทิศา นุทิศ แล ขอ ให้ สรรพราช กิจ ประสิทธิ์ สม ดัง พระราชหฤทัย จำนง จง ทุก ประการ เทอญ ขอ เดชะ

ครั้น อ่าน แล้ว ได้นำ กล่อง บรรจุ คำ ถวายไชย มงคล รูปเปน กระบอก ทำ ด้วย งา ยอด เปน พระเกี้ยว ทอง คำ ฝี มือทำ อย่างประณีต ขึ้น ทูล เกล้า ฯ ถวาย

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระราช ดำรัส ตอบว่า

ดูกร ประชาชน อัน เปน ที่ รัก ของ เรา ถ้อย คำ ซึ่ง เจ้า ทั้ง หลายได้ มอบ ฉันทะ ให้ กล่าว เฉภาะ หน้า เรา เวลา นี้ เปน ที่ จับ ใจ อย่าง ยิ่ง

สมัย เมื่อ เรา ต้อง พลัด พราก จาก เขตร์ แดน อัน เปน ที่ พึ่งใจ ซึ่ง เราได้ ใส่ใจ บำรุง อยู่ แล เมื่อ นึก ถึง ประชาชน ทั้งหลาย อัน เปนที่ รักใคร่ คุ้น เคย ของ เรา ต้องได้รับ ความเปลี่ยน แปลง อัน ประกอบไป ด้วยความ วิบัติ ไม่ มาก ก็ น้อย ย่อม มี ความ เศร้า สลดใจ เปน อัน มาก

เพราะเหตุ ฉนั้น ครั้น เมื่อ เราได้รับโทรเลข จาก เมือง ตราด ใน เวลาที่ เรา อยู่ ใน ประเทศ ยุโรป เปน สมัย เมื่อ เราได้ มา อยู่ รวม กัน อีก จึ่ง มี ความ ยินดี อย่าง ยิ่ง มี ความ ปราถนา ที่ จะ ใคร่ได้ มา เห็น เมือง นี้ แล เจ้า ทั้งหลาย เพื่อ จะได้ ระงับ ความ ลำบาก อันใด ซึ่ง จะเกิด ขึ้น ด้วย

ความ เปลี่ยน แปลง แล เพื่อ จะ ได้ ปรากฏ เปน ที่ มั่น ใจ แก่ เจ้า ทั้งหลาย ว่า การ ทั้งปวง จะเปน ที่ มั่น คง ยืน ยาว สืบไป เจ้า ทั้งหลาย ผู้ที่ได้ ละ ทิ้ง ภูมิ ลำเนา จะได้ กลับ เข้า มา สู่ ถิ่น ถาน แล ที่ได้ ละเว้น การ ทำ มาหากิน จะได้ มีใจ อุส่าหะทำ มา หา กินให้ บริ บูรณ์ ดัง แต่ ก่อนแล ทวี ยิ่ง ขึ้น ซึ่ง เจ้า ทั้งหลาย คิด เห็น ว่า เรา เหมือน บิดา ที่ พลัด พราก จาก บุตร์ จึ่ง รีบ มา หานั้น เปน ความ คิด อัน ถูก ต้อง แท้ ขอให้ เชื่อ อยู่ ในใจเสมอสืบไป ใน เบื้อง น่า ดัง เช่น ที่ คิด เห็น ใน ครั้ง นี้ ว่า เรา คง จะเปน เหมือน บิดา ของ เจ้า เสมอ ตลอดไป ย่อม ยินดี ด้วยใน เวลา มี ความศุข แลจะช่วย ปลด เปลื้อง อัน ตรายใน เวลา มีไภยได้ ทุกข์

บัด นี้ เรา มี ความ ยินดี ที่ได้ เห็น เจ้า ทั้งหลาย มาส โมสรประชุมกัน ณที่ นี้ ด้วย หน้า ตาอัน เบิก บาน ซึ่งเปน พยาน ว่า ถึง เราได้ อยู่ในประเทศ ที่ไกล แต่ รัฐบาล ของ เราได้ จัด การ ต้อนรับ เจ้า ทั้งหลาย โดย ความ เอื้อ เฟื้อ เปน ธรรม แล มี ความ กรุณา สม ดัง ความ ปราถนา แล คำ สั่ง ของ เรา เปน ที่ พอใจ ใน ความ จง รัก ภักดี ของเจ้าทั้งหลาย ทั้งในเวลา ที่ ล่วง มาแล้ว แลใน เวลา นี้ จึ่ง มี ความ ปราถนา ที่ จะให้ เมือง ตราด นี้ อยู่ เย็น เปน ศุข สมบูรณ์ แล ขอ อำนวย พร แก่ อาณา ประ ชา ราษฎร ให้ มี ความ เจริญ ศุข ศิริ สวัสดิ์ ทำ มา ค้า ขึ้น บริ บูรณ์ มั่ง คั่ง สืบไปในภายน่า

เมือง ตราด

วัน ที่ ๑๓ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ๑๒๖—

ครั้น ทรงอ่าน พระราช ดำรัส ตอบแล้ว ราษฎรได้ร้องสาธุพร้อมกัน ด้วยความ ปลื้ม จิตร์ ยินดี ประดุจ ดัง ว่า ได้ นัด แนะกันไว้ แล้ว ทรง พระกรุณาโปรด เกล้า ฯ พระราช ทาน พระแสง สำหรับ เมือง ไว้เพื่อเปน สวัสดิ์ มงคล ผู้ว่า ราช การ เมือง ได้ รับ จาก พระหัตถ์ แล้ว เชิญพระแสง ขึ้น พาดไว้ เหนือ บรรได แก้ว บนโต๊ะที่ บูชา ข้า ราช การแลราษฎรทั้งปวง พร้อม กันให้ร้อง ถวาย พระพรไชยมงคล ๓ ครั้ง พระสงฆ์ เจริญ พระ พุทธมนต์ เจ้า พนักงาน ประโคม ดนตรี ใน ขณะนั้น โปรด เกล้า ฯ ให้ เจ้า พนักงาน แจก เสมา ที่ ระลึกใน การ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ ทวีปยุโรป แก่ เด็ก ทั้งปวง แลโปรด เกล้า ฯ ให้ หัว น่า ราษฎร ทุกชาติ ทุกภาษา มี จีน แล แขก เปน ต้น นำเครื่อง สักการะบูชา ทูล เกล้า ฯ ถวาย มี พระราช ดำรัส ปราไสไต่ ถาม ถึงทุกข์ศุข อาณา ประชา ราษฎร ตาม สมควร เวลา บ่ายโมง ๒๐ นาที เสด็จ ขึ้น เสวย พระกระยา หาร กลาง วัน ที่ เรือน ผู้ว่า ราชการ เมือง

ครั้นเสวย แล้ว โปรด เกล้า ฯ พระราชทาน สิ่ง ของ ที่ ระลึก แก่ พระยา วิชยา ธิบดี พระ บริรักษ์ ภูธร แล ภรรยา ทั้ง พระ ราช ทาน เหรียญ เปน บำเหน็จ แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเปนหัวน่า นายงานในการ จัด การ รับ เสด็จ คือ

หลวงนาวา กำนันตำบล แหลม กรัด เหรียญ ช้าง เผือก ทอง

ขุน สนิท กำนัน ตำบล วัง แจะ เหรียญ ช้าง เผือก ทอง

ขุนโภคา	กำนัน ตำบล บางพระ	เหรียญ ช้าง เผือก	ทอง
นายแหยม	ผู้ ใหญ่ บ้าน	เหรียญ ช้าง เผือก	เงิน
นายดี	ผู้ ใหญ่ บ้าน	เหรียญ ช้าง เผือก	เงิน
นาย เผือน	ผู้ ใหญ่ บ้าน	เหรียญ ช้าง เผือก	เงิน
นาย เงาะ	ผู้ ใหญ่ บ้าน	เหรียญ ช้าง เผือก	เงิน
นาย ฉ่ำ	ผู้ ใหญ่ บ้าน	เหรียญมงกุฎ	เงิน
นายได้	ผู้ ใหญ่ บ้าน	เหรียญ มงกุฎ	เงิน
นาย ว่าน	ผู้ ใหญ่ บ้าน	เหรียญ มงกุฎ	เงิน
นาย ดี	ผู้ ใหญ่ บ้าน	เหรียญ มงกุฎ	เงิน
นาย หรี่	ผู้ ใหญ่ บ้าน	เหรียญ มงกุฎ	เงิน

เวลา บ่าย ๓ โมง เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ หมู่บ้านราษฎร ทรงพระดำเนิรตามถนนตลาดจนสุดถนน เปนถนนกว้างประมาณ ๘ ศอก ยาว หลาย เส้น ราษฎร ทั้งปวง ได้ พา กัน มา เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท อยู่แน่น เต็ม ทั้ง ๒ ข้าง ทาง ตาม ร้าน แลบ้านเรือนตั้งเครื่องบูชาตกแต่งสถาน ที่ นำ ดอกไม้ ธูป เทียน เครื่อง อุปโภค บริโภค ถวาย เปน อัน มาก ตาม ถนน ราษฎร พา กัน ตั้ง ซุ้ม ประตู แขวนโคม แล ประดับ ธง เปน ระยะ ห่าง กัน ประมาณ ๑๐ วา แลไป ทาง หัว ถนน ท้าย ถนน เห็น ซุ้มเปนชั้น ๆ นับไม่ ถ้วน ดู ธง ทิว ปลิวไสว เปน ที่ งด งาม นัก พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ซื้อ สิ่ง ของ ต่าง ๆ แล มี รับ สั่ง ปฏิสันถาร แก่อาณา

ประชา ราษฎร ตลอด ทาง เสด็จ พระราช ดำเนิร แล้ว ทรง รถ เสด็จ ทาง ถนน แยก จาก ตลาด กลับ ถึง ท่า เรือ เวลา บ่าย ๔ โมง เรือ พระที่ นั่ง ใช้ จักร์ ออก จาก ท่า เมือง ตราด ข้า ราชการ แล ราษฎรได้ โห่ถวายพระพร ไชยมงคล พระสงฆ์เจริญ พระพุทธมนต์ เวลา ก่อน ย่ำ ค่ำ เสด็จ ถึง เรือ พระที่ นั่ง มหา จักรกรี

การ เสด็จ พระราช ดำเนิร เยี่ยม เมือง ตราด ใน ครั้ง นี้ บรรดา ข้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท แล อาณา ประชา ราษฎร ทั้งปวง มี ความปีติ ยินดี ทั่ว หน้า ได้ อุสาหะ ตั้งใจ สนอง พระเดช พระคุณ จัด การตก แต่ง บ้าน เมือง แล ระยะทาง ที่ เสด็จ พระราช ดำเนิร โดยความสวามิภักดิ์อย่างแข็งแรง อัน เปน เครื่อง สำแดงให้เห็น ประจักษ์ แห่ง ความ จง รัก ภักดี แล ความ เลื่อมใส ใน พระบรม โพธิสมภาร แล พระมหา กรุณาธิคุณ ซึ่ง มี ฝังอยู่ ใน น้ำใจ ของ ราษฎร ทั้งปวง เปน นิรันตร์ ตั้ง แต่ ปาก น้ำ ขึ้นไป มี กรุย ปัก ตลอด ตาม สอง ฝั่ง น้ำ ก็ ปัก ธง ห้อยโคม เปน ระยะถี่ ที่ใด มี ศาลา ที่ พัก ก็ มี พระ สงฆ์ ลง มา เจริญ พระ พุทธมนต์ ถวาย พระ พร มงคล ทาง จาก ท่า เรือ ขึ้นไป เมือง ตราด นั้นไกล ประมาณ ๖๐ เส้น ปัก ธง ทิว แล แขวนโคม ตลอด ทั้ง สอง ข้าง ทาง มี ตำรวจ ภูธร ยืน ราย เปนระยะไป ที่ พลับพลา แล ตาม ศาลา ที่ พัก ต่าง ๆ ก็ ตก แต่ง อย่าง งด งาม ทุก แห่ง หมวย ราษฎร ทั้งปวง ก็ มีกิริยา ยิ้มแย้มแจ่มใสยินดี ที่ได้ ชมพระบารมีเปน อย่าง ยิ่ง ดู รื่น เริง เปน ศุข เกษม สานต์ทั่ว ทั้ง เมือง

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๑๒๖— เวลาเช้า ๔ โมง เรือพระที่นั่งใช้จักร์ออกจากอ่าวเมืองตราดไปเกาะช้างทาง ๒๖ ไมล์ เวลาเที่ยงครึ่งถึง เรือพระที่นั่งทอดสมอห่างจากฝั่งประมาณ ๒ ไมล์ ทันใดนั้นพระยาสิงหบุรานุรักษ์ ผู้ว่าราชการเมืองระยอง กับพระบริรักษ์ภูธร ผู้ว่าราชการเมืองตราดได้มาเฝ้า แล้วล่วงน่ากลับไปคอยรับเสด็จที่เกาะ

เวลาบ่าย ๒ โมง ๔๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินจากเรือมหาจักรกรี โดยเรือกรรเชียงพ่วงเรือกลไฟ ประพาศเกาะช้าง ๓ โมงเศษเสด็จถึงท่าคลองมะยม พระยาสิงหบุรานุรักษ์ พระบริรักษ์ภูธร กับหลวงแกลงแกล้วกล้า นายอำเภอเมืองแกลง พร้อมด้วยกำนันผู้ใหญ่บ้านแลประชาราษฎรเปนอันมากเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท โห่ถวายไชยมงคล ๓ ครั้ง เสด็จพระราชดำเนิรประทับพลับพลา ซึ่งพระยาสิงห์บุรานุรักษ์ แลหลวงแกลงแกล้วกล้ามาตั้งไว้รับเสด็จ กับพระบริรักษ์ภูธร ได้เตรียมเครื่องเสวยแลเครื่องเลี้ยงข้าราชการ ที่โดยเสด็จพระราชดำเนิรไว้ โดยพร้อมเพรียงด้วย

เสด็จประทับที่พลับพลาแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้ราษฎรทั้งปวงมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท แลถวายของต่าง ๆ เปนอันมาก มีพระราชดำรัสปราไสบรรดาราษฎรตามสมควร แล้วพระราชทานเงินมาเด็กเกาะช้างนี้เปนที่งดงามแลมีลำธารน้ำตกด้วย แต่ไม่ได้เสด็จประพาศเพราะฝนตกมาก เสด็จกลับถึงเรือพระที่นั่งเวลาบ่า ๔ โมงเศษ

เวลาบ่าย ๕ โมง เรือพระที่นั่งใช้จักร์ออกยากเกาะช้างไปเมืองจันทบุรี เวลา ๒ ทุ่มเศษถึงแหลมสิงห์ ทางจากเกาะช้าง ๒๘ ไมล์ เรือขบวนรบได้ยิงปืนสลุต ที่ว่าการอำเภอพลิ้วทำสพานยาวออกมาจากฝั่งจุดโคมไฟตลอดสพาน ดูแต่ไกลเห็นดวงไฟระยับติดกันไปหมดงามมาก ที่แหลมสิงห์แลตามฝั่งจุดดอกไม้เพลิงต่าง ๆ มีพลุกรวดแลไฟเพนียงเปนต้น บรรดาเรือกลไฟใหญ่น้อยทั้งปวง ทอดสมอเปนบริวารเรียงรายห้อมล้อมเรือพระที่นั่ง เปนที่สง่าน่าดูนัก เรือพระที่นั่งทอดสมอตรงน่าแหลมสิงห์ ซึ่งอยู่ในระหว่างเกาะนมสาวแลเกาะจุฬ้าห่างจากปากน้ำไมล์เศษ พระยาจ่าแสนบดี พระยาสุริยเดชวิเศษฤทธิ์ ปลัดมณฑลจันทบุรี กับหลวงจันทรรัฐนิวาศ นายอำเภอพลิ้ว ขึ้นมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท มีรับสั่งปราไสด้วยตามสมควร

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๑๒๖— เวลาเช้า พระยาพิไชยชลธีที่ปฤกษาราชการมณฑลจันทบุรี กับหลวงจันทรรัฐนิวาศ ขึ้นมาเฝ้าเพื่อจะได้นำร่องเรือพระที่นั่งขึ้นไปเมืองจันทบุรี

เวลาเช้า ๓ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องทหารเรือธรรมดาพร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการ เสด็จพระราชดำเนิรจากเรือที่นั่งมหาจักรกรี โดยเรือไฟเล็ก ประพาศเมืองจันทบุรี เรือรบยิงปืนสลุต เวลาที่เสด็จผ่านสพานน่าที่ว่าการอำเภอพลิ้วนั้น มีกำนันผู้ใหญ่บ้านแลราษฎรมาชุมนุมโห่ถวาย

พระพรไชยมงคลเปนอันมาก เวลา ๓ โมง ๔๐ นาที ถึงบ้านแหลมประดู่ แล้วเข้าคลองลัด ตรงนี้น้ำตื้นเรือกลไฟเข้าไปไม่ได้ ต้องเปลี่ยนเรือกรรเชียงที่ปากคลอง กรรเชียงมาประมาณ ๔๐ นาที ออกจากคลองลัด เรือโมเตอร์พ่วงเรือกรรเชียงแล่นขึ้นไปตามลำน้ำ เวลาเช้า ๕ โมง ๓๐ นาที ถึงท่าใกล้ที่ว่าการมณฑล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นจากเรือพระที่นั่ง นายเรือเอกพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ ซึ่งกราบถวายบังคมลาล่วงน่ามาแต่เมืองตราด กับข้าราชการกรมการในมณฑลจันทบุรี ทั้งฝ่ายทหารแลพลเรือน แลไวส์กงซุลบาดหลวงฝรั่งเศสแต่งเต็มยศขาวประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มาชุมนุมกันคอยรับเสด็จที่ท่า ทหารเรือได้ยิงสลุตจากค่าย พระยาวิชยาธิบดี ข้าหลวงเทศาภิบาล อัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาท ไปประทับร้อนณะที่ว่าการมณฑล มีข้าราชการมาสมทบกันเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทณะที่นี้อีกเปนอันมาก ดังรายนามแจ้งต่อไปนี้เปนต้น:—

ข้าราชการมณฑลจันทบุรี

พระยาวิชยาธิบดี	ข้าหลวงเทศาภิบาล
พระยาพิไชยชลธี	ที่ปฤกษาราชการมณฑล
พระยาประเสริฐสัจจธารี	จางวางเมืองระยอง
พระยาสุริยเดชวิเศษฤทธิ์	ปลัดมณฑล

พระยา นครไภยพิเฉท	อธิบดี ผู้พิพากษา ศาลมณฑล
พระ เทพ สงคราม	ปลัด เมือง จันทบุรี
หลวง ราม ฤทธิรงค์	ยกระบัตร์ เมือง จันทบุรี
ขุน วรกร บริรักษ์	ข้า หลวง สรรพากร
หลวง พร สมบัติ	ข้า หลวง คลัง
หลวง พินิจ วิเทศ ภัณฑ์	เจ้า กรม สุรา ยาฝิ่น
พระยา สิงห์ บุรานุรักษ์	ผู้ว่า ราชการ เมือง ระยอง
พระบริรักษ์ ภูธร	ผู้ว่า ราชการ เมือง ตราด
หลวง เสนา ราช ภักดี	ผู้ว่า ราชการ เมือง ขลุง
พระอินทรรักษา	ผู้ บังคับ การ นัก เรียน มณฑล
หลวง วิภาค พจนอัฏ	ผู้ พิพากษา
หลวง อนุกรม กิจ พิทักษ์	ผู้ พิพากษา
ขุน จรูญ ราช ธนากร	ผู้ ช่วย คลัง เมือง ตราด
ขุน ชำนิ อนุสาสน์	ข้า หลวง ธรรมการ
หลวง วิพัทธ พจนกิจ	ผู้ พิพากษา เมือง แกลง
หลวง วิธารพจนกร	ผู้ พิพากษา เมือง ระยอง

ข้าราชการที่มาช่วยในการรับเสด็จ

พระยา จ่าแสน บดี	เจ้ากรมมหาดไทยฝ่ายพะลำภัง
หลวง วิชิตเสนี	ข้า หลวง มหาดไทย มณฑล นครสวรรค์

ข้าราชการกรมทหารบก

นายร้อยโท ขุนนิวัทมรรคา	กองข้าหลวงปักปันเขตร์แดน
นายร้อยตรี นายแดง	กองข้าหลวง ปักปันเขตร์แดน

ข้าราชการกรมทหารเรือ

นายเรือเอก พระเจ้าลูกยาเธอ	พระองค์เจ้าวุฒิไชย เฉลิมลาภ

ผู้บัญชาการ กรมทหาร ชายทเล

นายเรือเอก ผู้ช่วย	พระอินทรรักษา
นายเรือโท	พระมหาอรรคนิกร
นายเรือตรี	นายจู๋
นายเรือตรี	นายแช่ม
นายเรือตรี	นายเกลี้ยง
ว่าที่นายเรือตรี	นายกุหลาบ
นายเรือตรีผู้ช่วย	นายโปง
นายเรือตรีผู้ช่วย	นายวาศ
นายเรือตรีผู้ช่วย	นายกิ๋ม
นายเรือตรีผู้ช่วย	นายยัน
นายเรือตรีผู้ช่วย	นายท้วม
นายเรือตรีผู้ช่วย	นายเง่อ
นายเรือตรีผู้ช่วย	นายโต

นายเรือตรีผู้ช่วย	นายเฟื่อง
นายเรือตรีผู้ช่วย	นายต่อ
ว่าที่นายเรือตรีผู้ช่วย	นายพลอย
ว่าที่นายเรือตรีผู้ช่วย	นายเกิง

เวลาที่ยง แล้ว กับ ๑๕ นาที พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิร โดย ทาง ลาด พระบาท พร้อม ด้วย พระราช วงษานุวงษ์แล ข้า ราชการ มี หมวด ทหารเรือ แห่ นำ ตาม เสด็จ ไป ประทับ พลับพลา ถาน ราษฎร ที่ น่า ค่าย ทหารเรือ บรรดาราษฎร ไทย ญวน จีน ฯลฯ แล นักเรียน ตาม โรง เรียน ต่าง ๆ มา ชุมนุม พร้อม กัน คอย เฝ้า ทูลลออง ธุลีพระบาทเปนอันมาก มีการมโหรศพ ฆ้องกลอง เล่าโก๋ สิงห์โต มังกร กลาง สนาม เปน การ ครึก ครื้น แล ตั้งโต๊ะเครื่องสักการบูชา ที่น่าพลับพลา เมื่อ เสด็จ ถึง พระสงฆ์ เมือง จันทบุรี ประมาณ ๓๕๐ รูป มี พระ ญาณ กาภรณ์ เจ้า คณะมณฑล เปน ประธาน สวดไชยปริตคาถา พนักงาน ประโคม ดนตรี แล้ว พระครู สังฆปาโมกข์ เจ้า คณะเมือง อ่าน คำ ถวาย พระพรมงคล

คำ ถวายไชยมงคล ของ พระ ภิกษุ สงฆ์ จันทบุรี

ขอ ถวาย พระ พร เจริญ พระ ราชสิริสวัสดิ์ ทิพมงคล พระ ชนม์สุข ทุก ประการ จง มี แต่ สมเด็จ บรม บพิตร์ พระ ราช สมภาร พระองค์ สมเด็จ พระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ ทรง พระ คุณ ธรรม อัน ประเสริฐ

อาตมะภาพ รับ ฉันทานุมัติ ของ พระภิกษุสงฆ์ ชาว เมือง จันทบุรี แสดง ความ ยินดี ถวาย พระ พร มงคล ใน การ ที่ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ประพาศ เมือง จันทบุรี ใน ครั้ง นี้

เมื่อ ก่อน ๆ แต่ นี้ พุทธสาสนิกชน มี พระ ภิกษุ สงฆ์ เปน ต้น ชาว เมือง จันทบุรี ได้ เคย เฝ้า ถวายไชยมงคล ใน เวลา ที่ ได้ เสด็จพระราชดำเนิน ประพาศ ก็ ย่อม มี ความ ปลื้มจิตร์ ยินดี ด้วย กตัญญู กตเวทิตา เหตุ ระฦก ถึง พระ เมตตาคุณ พระ กรุณาคุณ แล การ ที่ ทรง อุปถัมภ์ บำรุง พระ พุทธ สาสนา ให้ เจริญ ยิ่ง ด้วย พระราชศรัทธาปะสาทะ อันไม่ หวั่นไหวทั้ง หลาย พุทธสาสนิกชน ทั้งหลาย จึงได้ มีโอกาศอันดี เพื่อ บำเพ็ญ พุทธสาสนธรรม อัน เปน บุญ นฤธิตา ตาม ศรัทธาศรัย ก็แต่ การ ที่ ได้ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ประพาศ ใน ครั้ง นี้ ทำ ให้ เกิด ปีติ ยินดี ยิ่ง ขึ้น เปน อัน มาก เพราะ ไม่ ได้ เสด็จพระราชดำเนิร ประพาศ มา นาน จึง พร้อม ใจกัน ตั้ง สัตยาธิษฐาน อ้าง พระ พุทธาทิรัตนตรัย เปน ที่ ตั้ง ถวาย พระ พร

โย กัปปโกฏิหิปี อัปปเมยยํ, กาลํ กโรนฺโต อติทุกฺกรานิ.
เขทํ คโต โลกหิตาย นาโถ, นโมมหาการุณิกสฺส ตสฺส.
เอวํ มหาราชวโรปเมยฺโย, เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.

สมเด็จ พระโลกนารถ สัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อ ทรง ประกอบ โพธิกิจ ทั้งหลาย อัน ยาก ยิ่ง ได้ ทรง ประสบ ความ ลำบาก ยาก เข็ญ สิ้น กาล นาน อัน จะ นับ ประมาณ แม้ ด้วย โกฏิ แห่ง กัลป์ มิได้ ก็ เพื่อ ประโยชน์ เกื้อ กูล แก่ สัตวโลก พระ องค์ มี พระ กรุณา อัน ใหญ่ จึ่ง ได้ เปน ที่ นอบ น้อม นับถือ ของ สัตวนิกร ฉันใด สมเด็จ บรม บพิตร พระ ราช สมภาร เจ้า ได้ ทรง ประกอบ พระ ราช กรณียกิจ อัน ยาก ยิ่ง เพื่อ ประโยชน์ แล ศุข แก่ ประชา ราษฎร์ ถึ่ง ได้ เสด็จ ประพาศ ปรวิสัย ทูรสถาน ด้วย ราชกิจ อัน เปน รัฐฐานุปาลโนบาย บมิได้ ทรง คิด แก่ ความ ลำบาก ยาก เข็ญ อัน จะ เกิด มี จึ่ง เปน ที่ นับ ถือ ของ ประชา ราษฎร์ ก็ ฉัน นั้น ด้วย สัจจวาจา ภาสิต นี้ แล อานุภาพ พระรตนตรัย ที่ ได้ นอบ น้อม ขอ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า กับ ทั้ง พระบรมราชวงษ์ แล ราช บริพาร จง ทรง เกษม สำราญ ไร้ ทุกขภยันตรายโสกาดูรโรคาพาธ ผิไพรี ปทุฏฐจิตร์ จง บมิ สามารถ ด้วย กำลัง พระ ปรีชา ญาณ ธรรมิกบัฎถนาการ จง ประสิทธิ์ โดย เร็ว พลัน เสด็จ สถิต ใน พระ บรม ราช มไหศวรรย์ ยิ่ง ด้วย จตุพิธพรธรรม เพื่อ ได้ ทรงอุปถัมภ์ พระบรมพุทธสาสนา แล สาสนิกชน ประชาราษฎร์ ให้ เจริญ ยิ่ง ๆ ด้วย ธรรมิโกบาย เปนนิจกาล พระราชสยามาณาเขตร์ จงไพศาล สมบูรณ์ ด้วย ประโยชน์ ทุก เมื่อ เทอญ

ขอ ถวาย พระ พร

พอ จบ คำ ถวาย พระ พร มงคล ที่ อ่าน พระสงฆ์ได้ สวด พระคาถา ถวาย ไชยมงคล พร้อม กัน เช่น ที่ เมือง ตราด แล้ว

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง รับ พระพร พระ ภิกษุ สงฆ์ ด้วย ความ เคารพ แล รับ สั่ง ต่อ ไป เป็น ถ้อย ความ โดย ย่อ ว่า เมือง จันทบุรี นี้ เปน เมือง ซึ่ง มี พระราชหฤทัยผูกพัน อยู่ มาก ได้เสด็จมาประพาศหลายครั้ง จน ทรง คุ้น เคย กับ สมณ พราหมณาจารย์ อาณา ประชา ราษฎร โดย มาก แล ได้ ทรง ตั้ง พระ ราช หฤทัย อยู่ เสมอ ที่ จะ ทรง ทำนุ บำรุง ให้ เปน เมือง สำคัญ ใน พระ ราช อาณาเขตร เมือง หนึ่ง ใน สมัย ที่ เมือง นี้ มี พวก ต่าง ประเทศ ที่ ไม่ ได้ นับถือ พระพุทธสาสนา มา แซก แซง นั้น ได้ ทรง พระวิตก ถึง พระ พุทธสาสนา แล พระ ภิกษุ สงฆ์ เปน อัน มาก แต่ ได้ ทรง ทราบ ข่าว คราว อยู่ เสมอ ว่าพระพุทธสาสนา ยังคงรุ่งเรือง อยู่ ก็ เปน เหตุให้ ทรงยินดี มา บัดนี้ เมื่อ ได้ เสด็จ มา พบ พระ สงฆ์ ชุมนุม อยู่ เปน อัน มาก ได้ ทรง เห็น ประจักษ์ เฉภาะ พระ ภักตร์ เช่น นี้ ยิ่ง เปน เหตุ ให้ ทรง ปราโมทย์ ทวียิ่ง ขึ้น

ครั้น รับ สั่ง จบ แล้ว พระสงฆ์ ได้ สาธุ พร้อม กัน แล้ว พระราชทานย่าม ที่ระฦกใน การ เสด็จ ประพาศ ยุโรป แก่ พระครู สังฆปาโมกข์ แล พระสงฆ์ อื่น ๆ บาง รูป พระสวดถวาย อติเรก แล้ว เสด็จ ออก ที่ ชุมนุมข้าราชการ แล ประชา ราษฎร พระยาวิชยาธิบดี อ่าน คำ ถวาย พระ พร ไชยมงคล แสดง ความ ยินดี ใน นาม ของ ราษฎร เมือง จันทบุรี

คำถวายไชยมงคล เมืองจันทบุรี

ขอ เดชะ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท ปก เกล้า ปก กระหม่อม

ข้า พระ พุทธเจ้า ขอ พระ ราชทาน พระ บรม ราช วโรกาศ นำ ฉันทานุมัติ ของ ข้า ราชการ ฝ่าย ทหาร พลเรือน แล พ่อ ค้า พานิช คณาจารย์ ประชา ราษฎร บรรดา มี ตำแหน่ง นิวาศฐาน ทั่วจังหวัดเมืองจันทบุรี ขึ้น กราบ บังคล ทูล พระ กรุณา ทราบ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท ใน มงคล สมัย ที่ ได้ รับ เสด็จ อีก ครั้ง หนึ่ง ใน คราว นี้ อัน เปน เหตุ ให้ บังเกิด ปีติ ยินดี ทั่ว หน้า หา ที่ สุด มิได้ ด้วย ความ นิยม มี อยู่ ใน เมือง นี้ แต่ ไร มา ว่า เปน เมือง โปรด ของ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท ย่อม พอ พระ ราชหฤทัย ที่ จะ เสด็จ ประพาศ แล ทรงพระกรุณา คุ้น เคย แก่ ชาว เมือง ทั่วไปโดย มาก ใช่ แต่ เท่า นั้น ครั้น ถึง คราว เคราะห์เข็ญ เกิด ขึ้น แก่ เมือง นี้ ก็ ทราบ อยู่ ทั่ว กัน ว่า ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท ได้ ทรง บำเพ็ญ พระ วิริยบารมี เพื่อ จะ บำบัด ความ ลำบาก ยาก ไร้ ของ บ้าน เมือง มิได้ ย่อ หย่อน ทั้ง ทรง พระ อุสาหะ ทำนุบำรุง เพื่อ จะ ให้ บ้าน เมือง แล ประชาชน มี ความ ศุข สมบูรณ์ ขึ้นโดย ลำดับ มา จน การ ทั้ง นี้ สำเร็จได้ดัง พระบรมราชประสงค์ ด้วย อำนาจ พระ วิริยอุสาหะ ควร เปน ที่ อัศจรรย์ แล เปน พระ เดช พระ คุณ แก่ ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้งหลาย หา ที่ เปรียบ มิได้

ด้วย แล เห็น พระ เมตตาคุณ ปรากฏ เสมอ มา เช่นนี้ น้ำ ใจ ชาว เมือง จันทบุรี จึ่ง มี ปฏิพัด ผูก พันธ์ อยู่ ใน ใต้ ฝ่า ลออง ธุลีพระบาท เมื่อ ได้ ทราบ ว่า ไม่ ทรง สบาย จน ถึง ต้อง เสด็จไป รักษา พระองค์ ใน ยุโรป ประเทศ ก็ พา กัน อาวร ร้อนใจ ตั้งหน้า คอย ฟัง ข่าว เสด็จ ทุก ๆ คราว ที่ จะ ทราบได้ ครั้นได้ ทราบ ว่า เสด็จไป ทรง เจริญ พระบรมศุข จึ่ง ค่อย คลาย ความกังวล จน มา ได้ แล เห็น พระองค์ ทรงพระศิริ โสภาคย์ ปราศจากโรคาพาธมณทิล ปรากฏ แก่ ตา ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้งหลาย ใน วัน นี้ ทำ ให้ ปลื้ม ใจ เต็ม ไป ด้วย ความโสมนัศยินดี จึ่ง พร้อม กัน ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ กราบ บังคม ทูล ถวาย ไชยมงคล ต่อ ใต้ ฝ่าลอองธุลีพระบาทให้ ทรง เจริญ พระชนมายุยืนนาน ทรง เสวย ศุข สำราญ นิราศไร้ โรคาพาธ ปราศจาก ภยันตราย เสด็จ ดำรง รัฐสิมาอณาจักร์ เปน ที่ พึ่ง พำนัก ของ ประชาชน ทั้งหลาย สืบ ไป ให้ จง ช้า นาน อนึ่ง ขอ ให้ สรรพราชการ ซึ่ง มี พระ ราช หฤทัย หวัง ทั้ง ฝ่าย ที่ จะ บำบัด ขจัด สรรพสัตรู หมู่ ร้าย แล ที่ จะ บำรุง รักษา ความ บริบูรณ์ ศุข สบาย ของ สยาม รัฐสิมา มณฑล จง ประสิทธิ์ ศิริสวัสดิ์ พิพัฒนผล ให้ สม ดัง พระ ราช หฤทัย จำนง จง ทุก ประการ ด้วย เกล้า ด้วย กระหม่อม ขอ เดชะ

ครั้น อ่าน จบ แล้ว นำ คำ ถวาย พระ พร นั้น บรรจุ กล่อง ทูลเกล้า ฯ ถวาย มี พระ ราช ดำรัส ตอบ ขอบ ใจ แล พระ ราชทาน พร แก่ ข้า ราชการ แล ทวย ราษฎร ทั้งปวง

พระราชดำรัสตอบประชาชนเมืองจันทบุรี

ดูกรประชาชนอันเปนที่รักของเรา ถ้อยคำอันไพเราะ ซึ่งได้กล่าวต้อนรับแลอำนวยพร อันเจ้าทั้งหลายได้ให้ฉันทะมากล่าวเฉภาะหน้าเราเวลานี้ เปนที่พอใจแลจับใจเปนอันมาก.

เมืองจันทบุรีนี้แต่เดิมมาย่อมเปนที่เราไปมาเยี่ยมเยียนอยู่เปนนิจ ได้รู้สึกว่าเปนเมืองหนึ่ง ซึ่งอาจจะบำบัดโรคแลให้ความสำราญใจสำราญกาย เพราะได้มาอยู่ในที่นี้เปนหลายคราว จึงเปนที่รักมุ่งหมายจะบำรุงให้มีความจำเริญยิ่งขึ้น ความคุ้นเคยต่อประชาชนในที่นี้ย่อมมีเปนอันมาก ดุจเจ้าทั้งหลายรฦกได้ ถึงว่าเราต้องห่างเหินไปไม่ได้มาเยี่ยมเมืองนี้ถึง ๑๔—๑๕ ปีด้วยความจำเปน แต่มิได้ละเลยความผูกพันในใจที่จะบำรุงเมืองนี้ให้อยู่เย็นเปนศุข แลมีใจรฦกถึงประชาชนทั้งหลายอันเปนที่รักที่คุ้นเคยกัน แลได้ฟังข่าวศุขทุกข์ของเจ้าทั้งหลายอยู่เปนนิจ

เมื่อเปนโอกาศซึ่งจะได้มายังเมืองนี้ในครั้งแรกซึ่งได้เริศร้างไปช้านาน จึงมีความยินดีตักเตือนใจอยู่เสมอที่จะใคร่เห็นภูมิประเทศแลราษฎรอันเปนที่รักของเรา ผลแห่งความมุ่งหมายอันแรงกล้านี้ได้สำเร็จเปนอันดี เปนเหตุให้เกิดความชื่นชมโสมนัศในใจว่าบ้านเมืองมิได้เสื่อมทรามไป มีความศุขสมบูรณ์อยู่สมดังความปรารถนา ทั้งได้เห็นหน้าพวกเจ้าทั้งหลาย เบิกบานแสดงความชื่นชมยินดี ส่อให้เห็นความจงรักภักดีมิได้เสื่อมคลายสมกับคำที่กล่าวว่ามีมิตรจิตรแลมิตรใจ ในระหว่างตัวเราแลเจ้าทั้งหลาย ความรู้สึกอันนี้ย่อมมีแต่ความชื่นชมยินดีทวีขึ้น

บัดนี้เมืองจันทบุรีได้เป่นเมืองใหญ่ในมณฑลฝั่งทเลตวันออก ซึ่งรัฐบาลของเราได้คิดจะบำรุงให้เจริญดียิ่งขึ้น เราขอเตือนเจ้าทั้งหลายให้ตั้งหน้าทำมาหากิน แลประพฤติตนให้สมควรแก่ความชอบธรรมซึ่งควรประพฤติ แลขอให้มีความไว้วางใจในตัวเรา ว่าจะเปนผู้ชื่นชมยินดีในเวลาที่เจ้ามีความศุขสมบูรณ์มั่งคั่ง แลจะเปนผู้เดือดร้อนกระวนกระวายในเวลาที่เจ้าทั้งหลายต้องไภยได้ทุกข์โดยอันใช่เหตุ ในเวลานี้เราขอแสดงความไว้วางใจว่าข้าราชการทั้งหลายคงจะได้ทำน่าที่ เพื่อจะทนุบำรุงให้เจ้าทั้งหลายมีความศุขสมดังความปรารถนาของเรา ขออำนวยพรให้เจ้าทั้งหลายได้รับความเจริญศุขศิริสวัสดิ์ ทำมาค้าขายได้ผลเปนศุขสมบูรณ์ทั่วกันทุกคน เทอญ

เมือง จันทบุรี

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๖

เมื่อจบลงแล้ว ราษฎรทั้งปวงได้พร้อมกันโห่ถวายไชยมงคล ประโคมดนตรี พระสงฆ์สวดถวายพระพร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระแสงสำหรับเมือง แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานแจกเสมาที่ระลึกจากยุโรปแก่เด็กทั้งหลาย ข้าทูลลออง ธุลีพระบาท แลภรรยา ถวายดอกไม้ธูปเทียน ทรงรับแลมีรับสั่งปฏิสันถารตามสมควรแล้ว เสด็จพระราชดำเนิรจากพลับพลา ประพาศที่พักทหารเรือรอบบริเวณ นายทหารแลพลทหารตั้งแถวรับเสด็จกลางสนาม

มีทหาร ๓ กองร้อย คือ ทหารเมืองจันทบุรี ๒ กองร้อย ทหารเมืองระยอง ๑ กองร้อย ทรงตรวจสถานที่แล้วประทับณที่ว่าการสักครู่หนึ่ง เสด็จพระราชดำเนินจากค่ายสู่ที่ว่าการมณฑล เสวยพระกระยาหารกลางวัน พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์แลข้าราชการ

เสวยแล้วพระราชทานสิ่งของที่ระลึกแก่ข้าราชการ ผู้ใหญ่ผู้น้อยตามสมควร ภรรยาพระยาวิชยาธิบดี ซึ่งมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทอยู่ณที่นั้น ได้รับพระราชทานกล่องทองคำ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้ราษฎรทั้งหลายถวายดอกไม้ธูปเทียนแลสิ่งของต่าง ๆ.

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินประพาศถนนตลาดโดยทางฉลาดพระบาท ถนนนี้ตัดไปตามลำน้ำฝั่งขวา มีร้านเป็นแถวคั่นตั้งตลอดทั้ง ๒ ข้าง กว้างขนาดถนนที่เมืองตราดแต่ยาวกว่ามาก ราษฎรพากันมาเฝ้าแน่นทั้งสองข้างทาง ตั้งเครื่องสักการบูชาทุกบ้าน ถวายดอกไม้ธูปเทียนแลสิ่งของต่าง ๆ ตั้งซุ้มงาม ๆ ถี่กระชั้นกันมาก มีระยะประมาณ ๖ วาต่อซุ้ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งปราไสกับประชาราษฎรตลอดทางไป แลได้ทรงซื้อสิ่งของบ้าง บ่าย ๓ โมง ๑๐ นาที เสด็จสู่เรือพระที่นั่งกรรเชียง ข้างท้ายตลาดเสด็จจากเมืองจันทบุรี ข้าราชการแลราษฎรโห่ถวายไชยมงคล กรมทหารเรือยิงปืนสลุตส่งเสด็จพระราชดำเนิน บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จถึงบ้านแหลมประตู เสด็จจากเรือกรรเชียงสู่เรือกลไฟเล็กล่องลงมาถึงเรือพระที่นั่งมหาจักรกรี เวลาย่ำค่ำ.

การ รับ เสด็จ ที่ เมือง จันทบุรี ใน วัน นี้ ข้า ราชการ แลไพร่ บ้าน พล เมือง พ่อ ค้า พานิช ทั้ง ปวง ทุก ชาติ ทุก ภาษา ได้ตั้ง ใจ จัด การ ฉลอง พระเดช พระคุณ โดย ความ นิยม ยินดี พร้อม เพรียง กัน ทั่ว หน้า ตั้ง ซุ้ม ปักธง แขวนโคม ตาม ระยะทาง ตลอด ลำ น้ำ ที่ ปาก คลอง ลัด มี ซุ้ม ใหญ่ ข้าม คลอง บรรดา เรือไป มา ทั้ง หลาย ตก แต่ง ด้วย ธงไส้ก ตาม บ้าน เรือน ที่ อยู่ ริม น้ำ แล ใน เมือง ก็ ประดับ ด้วย เฟื่อง ใบไม้ บุผ้า ขาว ผ้า แดง ตั้ง พระ บรม รูป แล เครื่อง สักการบูชา ทั่ว ทุก บ้าน บาท หลวง ฝรั่งเศส นำ นักเรียน มา ตั้ง แถว แสดง ความ เคารพ ที่ บรรได น้ำ กงสุล สยาม ก็ จัดการ ตก แต่ง รับ เสด็จ โดย ประณีต บรรดา พระสงฆ์ ตาม ตำบล ต่าง ๆ มา ตั้ง ร้าน ถวาย พระ พร มงคล ตาม ริม น้ำ เปน ระยะ ขึ้นไป หลาย แห่ง ที่ ตำบลใด มี โรง เรียน ก็ พา นักเรียน มา ตั้ง แถว ร้อง คำ สรรเสริญ พระ บารมี พิณพาทย์ ฆ้อง กลอง ประสาน เสียง เซ็ง แซ่ ตั้ง แต่ เสด็จ เข้า คลอง ลัด มา จน ตลอด ถึง เมือง มี เรือ ยาว เปน อัน มาก ล้วน ตก แต่ง น่าโขน แล ปักธง หัว ท้าย ฝีพาย แต่ง กาย สะ สวย สวม เสื้อ หมวก เหมือน กัน หมด เปน ลำ ๆ บาง ลำ มี ฝีพาย หญิง บาง ลำ มี ฝีพาย ชาย เพียบ ๆ พาย เรือ เปน ขบวน ตาม มา ข้าง ท้าย เรือ พระ ที่นั่ง โห่ ถวาย พระ พร เสียง สนั่น ครึก ครื้น มา ตลอด ทาง แล ดู เรือ สลอน สล้าง เต็มไป ทั้ง ลำ น้ำ เวลา เสด็จ กลับ ก็ มี เรือ แห่ ตาม เช่น นี้ เหมือน กัน ฝีพาย ชาย หญิง ตั้งใจ จ้วงพาย ด้วย ความ ปีติ ชื่น บาน ไม่ เห็น แก่ ความ เหน็จ เหนื่อย เรือ พระ ที่ นั่ง แล่น เร็วได้เพียงใด เรือ เหล่า นั้น ก็ ตาม ติด มา ได้ ไม่ได้

ลดล้ำ ทั้งนี้ เปน เหตุให้เห็น ความ นิยม แล จง รัก ภักดี ใน น้ำใจ ของ ราษฎร ส่วน หนึ่ง เมื่อ เวลา มี พระราช ดำรัส ใน ที่ ประชุม ประชา ราษฎร ก็ เห็น สำแดง กิริยา ชื่น ชม ยินดี ทั้ง การ ตก แต่ง บ้าน เมือง รับ เสด็จ ก็ได้ ทำ อย่าง แข็ง แรง เต็ม ฝี มือ แล มี ผู้ ถวาย ดอกไม้ ธูป เทียน แล สิ่ง ของ อเนก อนันต์ เมื่อ รวบ รวม อาการ ทั้ง ปวง นี้ ประกอบ กัน แล้ว ย่อม เห็น ได้ แท้ ว่า ใน การ ที่ เสด็จ เยี่ยม เมือง จันทบุรี ครั้ง นี้ อาณา ประชา ราษฎร พา กัน ปลื้ม จิตร ยินดี ทวี ความ กะตัญญู กะตเวที ต่อ ใต้ เบื้อง บาท ยุคล ทั้ง รู้ สึก เชื่อ ใน พระ มหา กรุณาธิคุณ อัน ปก เกล้า ฯ อุปถัมภ์ ยิ่ง ขึ้น เปน อัน มาก

เวลา ยาม หนึ่ง เรือ พระ ที่นั่งใช้จักร์ ออก จาก อ่าว เมือง จันทบุรี.

ตอน ที่ ๔๗

การรับ เสด็จ ที่ เมือง สมุท ปราการ
พระราชพิธี ประเวศ พระราช มณเฑียร
แล การ รับ เสด็จ ที่ กรุงเทพ มหานคร

(จากหนังสือ พิมพ์ราชกิจจา นุเบกษา)

วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๑๒๑ เวลา เช้า เรือ พระ ที่ นั่ง ผ่าน เกาะ จวง เกาะคราม เกาะไผ่ เกาะริ้น เกาะล้าน ตาม ลำดับ มา แล เห็น ภูเขา ทาง ฝั่ง ตวัน ตกได้ แต่ ไกล เวลา เช้า ๓ โมง ครึ่ง ทอด สมอ ที่ เกาะ สีชัง เรือ ขบวน รบ ซึ่ง มา ทอด สมอ เรียง ลำ คอย รับเสด็จ ได้ ยิง ปืน สลุต เสียง กึก ก้อง พระยา พิไชย ชลธี ผู้ว่า ราช เมือง ชล บุรี ได้ ขึ้น มา เฝ้า เวลา เช้า ๕ โมง ๒๐ นาที เรือ พระ ที่ นั่งใช้ จักร์ ต่อไป บ่าย ๒ โมง เศษ ข้าม สัน ดอน ป้อม พระ จุลจอม เกล้า ฯ แล เรือ รบ ทั้งปวง ได้ ยิง ปืน ถวาย คำนับ ในขณะ นั้น แลเห็น เรือรบ เรือไฟแล เรือใบใหญ่น้อย ล้วน ตกแต่ง ด้วย ธง ติด ระบาย ผ้า ขาว แดง ห้อย เฟื่องใบไม้ ลอย ลำ คอย รับ เสด็จ อยู่ แต่ไกล เปน อัน มาก ดู สล้าง เปน แพ เต็มไป ทั้ง ปาก น้ำ งาม ยิ่ง นัก

เวลา บ่าย ๒ โมง ๔๕ นาที เรือ พระ ที่ นั่ง ทอด สมอ ที่ แหลม เสน สมเด็จ พระ บรม โอรสาธิราช ผู้ สำเร็จ ราชการ รักษา พระนคร พร้อมด้วย พระ บรม วงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ได้ ขึ้น มา เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ลงไป รับ ที่ บรรได

ทรง ปราโมทย์ เกษม สานต์ จุมพิต สมเด็จ พระบรมโอรสาธิราช แล พระราช วงษานุวงษ์ ตาม ราช ประเพณี แล้ว เสด็จ ประทับ บน ดาด ฟ้า ท้าย เรือ พระ ที่ นั่ง มี รับ สั่ง สนทนา ปราไส แล พระราชทาน สิ่ง ของ ที่ ระลึก จาก ยุโรป แด่ พระ บรม วงษานุวงษ์ แล ข้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท เวลา ย่ำ ค่ำ สมเด็จ พระ บรม โอรสาธิราช พระ บรม วงษานุวงษ์ แล ข้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท กราบ ถวาย บังคมลา กลับ พระ นคร เพื่อเตรียมการ รับ เสด็จ ใน วัน รุ่ง ขึ้น พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง รับ ของ ซึ่ง ราษฎร เมือง สมุท ปราการ แล เมือง นครเขื่อน ขันธ์ มี น้ำใจ ภักดี นำ มาถวาย

เมื่อ สมเด็จ พระ บรม โอรสา ธิราช เสด็จ กลับ ถึง กรุง เทพ ฯ แล้ว เสด็จ ยัง พระ อุโบสถ วัด พระ ศรี รัตน ศาสดาราม ทรง จุด เทียน เครื่อง นมัสการ พระสงฆ์ ๓๕ รูป มี พระ สุเมธาจารย์ เปน ประธาน เจริญ พระ พุทธมนต์ การพระราช พิธี ประเวศ พระราช มณเฑียร แล้ว เสด็จไป ทรง จุด เทียน เครื่อง นมัสการ ที่ พระ ที่นั่ง อัมพร สถาน พระ สงฆ์ ๒๐ รูป มี พระ เจ้า น้อง ยาเธอ กรม หลวง วชิรญาณวโรรส เปน ประธาน เจริญ พระ พุทธมนต์ใน พระราช พิธี นั้น เหมือน กัน พระสงฆ์ เจริญ พระ พุทธมนต์ จบ แล้ว ถวาย อติเรก สมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราช เสด็จ กลับ

ใน การ รับ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร กลับ สู่ พระ มหา นครครั้ง นี้ พระบรม วงษานุวงษ์ ข้า ราชการตาม กระทรวง ต่าง ๆ พ่อ ค้า นา ๆ สมาคม ตลอด

ทั้งสมณะพราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎรทั้งปวง ได้มีน้ำใจสวามิภักดิ์ ระลึก ถึง พระเดช พระคุณใน พระ บาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ซึ่งได้ ทรง ทนุ บำรุงไพร่ ฟ้า ข้า แผ่นดิน ให้ ได้ อยู่ เย็น เปน ศุข ทั่ว หน้า พร้อมใจ กัน เฉลี่ย เงิน เดือน ของ ตน ซึ่งได้ รับ พระราชทาน อยู่ มาก บ้าง น้อย บ้าง แล ออก ทรัพย์ ส่วน ของ ตน เปน การ แต่ง เปน ซุ้ม เปน เครื่อง หมาย ของ กระ ทรวง แล กรม นั้น ๆ แลแต่ง ตาม ถนน ที่ เปน ทาง ที่ เสด็จ พระ ราช ดำเนินสอง ข้าง ทาง ทำ เปน ราช วัตรฉัตรธง แล เปน ปรำ การมโหรศพ ทั้ง ของ เลี้ยง ราษฎร ตลอดไป จน ถึง จัง หวัด วัง สวน ดุสิต ดู วิจิตร งด งาม มาก คือ

กรมทหารเรือ แต่ง จังหวัด ท่าราชวรดิฐ จนถึงประตู ศรี สุนทร ในส่วน พระ บรมมหาราชวัง ภายนอก เปน น่า ที่ ของ กระทรวง วัง จัด การตกแต่ง ทั้ง สิ้น กรม ทหารบก แต่ง แต่ ประตู วิเศษไชย ศรี จน ถึง เชิง สพาน ผ่าน พิภพลีลา กระทรวง กระลาโหม แต่ง ซุ้มเชิงสพาน ผ่าน พิภพ ด้านเหนือ กระทรวง ต่าง ประเทศ แต่ง ตึกใหม่ ที่ จะ ทำ ห้าง แบดแมน สำหรับ ชาว ต่าง ประเทศ แล มี ปรำ ริม ถนน ด้วย กระทรวง มหาดไทย ทำ รั้ว ต่อ ซุ้ม กระ ทรวง กระลาโหม แล ทำ ซุ้ม ที่ สี่ แยก ถนน บ้าน ตนาว ด้วย กระ ทรวง ยุติธรรม ทำ ซุ้ม ที่ สี่ แยก ถนน ดิน สอ แล ทำ รั้ว ถึง เชิง สพาน ผ่าน ฟ้า ลีลาศ กระ ทรวง นครบาล ทำ ซุ้ม ที่ เชิง สพาน ผ่าน ฟ้า ลีลาศ กับ ทั้ง ทำ รั้ว ถึง ถนน จักรพรรดิ กระทรวง ธรรม การทำ ซุ้ม ที่ สี่ แยก ถนน จักรพรรดิ กระทรวง เกษตราธิการ ทำ ซุ้ม ที่ เชิง สพานมัฆวาฬ รังสรรค์ กระทรวง

พระคลังมหาสมบัติทำซุ้มที่สี่แยกถนนคอเสือ กระทรวงโยธาธิการทำซุ้มที่วงเวียนถนนดวงตวันแลแต่งสพานผ่านฟ้าลีลาศ กระทรวงวังจัดการแต่งเจ้าวงเวียนถนนดวงตวันถึงพระที่นั่งอำพรสถาน กรมศุขาภิบาลแต่งสพานผ่านพิภพลีลากับสพานมัฆวานรังสรรค์ นอกจากที่กล่าวแล้วนี้ยังมีอีกมาก เหลือที่จะพรรณา แลการตกแต่งสถานต่าง ๆ นี้เปนอันแล้วเสร็จก่อนหน้าเสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน เวลาย่ำรุ่งเศษ เรือพระที่นั่งมหาจักรกรีใช้จักรออกจากที่ทอดตรงแหลมเลนขึ้นมา มีเรือพระยมของกรมเจ้าท่า เปนเรือนำร่องแลเรือขบวนรบเล่นเปนขบวนนำเรือพระที่นั่ง ส่วนเรือกลไฟแลเรือโมเตอร์ ที่ล่วงน่ามารับเสด็จแต่วานนี้เปนเรือของข้าทูลลอองธุลีพระบาท แลพ่อค้าราษฎรทั้งปวง ประมาณหลายร้อยลำ ล้วนประดับแลแต่งเรืออย่างประณีตงดงาม แลมีการมโหรศพในเรือนั้น ๆ ลอยลำเปนแพเต็มทั้งสองฟากแม่น้ำ เบิดทางในระหว่างกลางสำหรับเรือพระที่นั่งแล่นขึ้นมา พอเรือพระที่นั่งขึ้นมาถึงปากน้ำ บรรดาเรือที่มารับเสด็จเหล่านี้ต่างเบิดแตรแลโห่ถวายพระพรไชยมงคลโดยความชื่นชมโสมนัศ เสียงเซงแซ่ไปทั้งแม่น้ำ พอเรือพระที่นั่งผ่านพ้นไป ก็แล่นตามเสด็จเปนน่ากระดาน เบียดเสียดสับสนกันขึ้นมาดูเรือเต็มไปทั้งลำน้ำ แลสุดตา เห็นควันกลบไปทุกหนทุกแห่ง เสียงโห่ร้องพิณพาทย์ดนตรีเสียงพลุแลเสียงแตร ระคนปนกันกึกก้องเอิกเกริกตลอดทางมา ตามตึกร้านบ้านเรือนท่าเรือ

แล เรือ เมล์ ขนาดใหญ่ ซึ่ง เทียบ ท่า อยู่ ก็ ตั้ง เครื่อง สักการบูชา ตก แต่ง ด้วย ธงทิว แล ผ้า ขาว แดง ห้อย เฟื่อง แล โคม แล ระยับไป ตลอด ถึง ท่า ราช วรดิฐ เมื่อ เรือ พระ ที่ นั่ง ถึง น่าวัดใด ก็ มี พระสงฆ์ สวด ชยันโต ถวายไชย มงคล เมื่อ ถึง โรง เรียนใด ก็มี นัก เรียน ลง มา รวม กัน ร้อง เพลง สรรเสริญ พระ บารมี ถึง ป้อมใด ก็ได้ ยิน เสียง ปืน สลุต ครึ้น ครั้น ตาม บ้าน เรือน โดย มาก จุด พลุ ขนาดใหญ่ ดัง สนั่น ประดุจเสียง ปืน เปน การ ครึก ครื้น น่า ปลื้มใจ เหลือ ที่ จะ พรรณา

เรือ พระ ที่นั่ง ถึง เมือง สมุทปราการ เวลาโมง เช้า พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม หลวง นเรศรวรฤทธิ์ เสนา บดี กระทรวง นครบาล ผู้ว่า ราชการ เมือง กรมการ แล บรรดา ประชาชน เมือง สมุท ปราการ ได้ มาเฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท เรือ ราษฎร มา ลอย ลำ เบียด กัน เปน แพ แน่น รอบ เรือ พระ ที่ นั่ง พระยา สมุท บุรานุรักษ์ ได้ อ่าน คำ ถวาย พระพรไชยมงคล ของ ราษฎรเมือง สมุท ปราการ แล เมือง นคร เขื่อน ขันธ์ แล้ว มี พระราช ดำรัส ตอบ ประชา ราษฎร ทั้งปวง พร้อม กันให้ ถวาย พระพร มงคลโดย ความ ปีติ สวามิภักดิ์ ทรง พระ กรุณาโปรด เกล้า ฯ พระราชทาน ดอกไม้ ธูป เทียนให้ ข้า ราชการเมือง สมุท ปรา การ นำไป นมัสการ พระ สมุทเจดีย์ แล้ว เวลา เช้า ๒ โมง เรือ พระ ที่นั่ง ออก จาก เมือง สมุท ปรา การ ขึ้น มา ตาม ลำ น้ำ เจ้า พระยา มี เรือ แห่ นำ ตาม เสด็จ กับ ทั้ง เรือ กลไฟ ใหญ่ น้อย ที่ได้ กล่าว แล้ว นั้น ตาม เสด็จ พระราช ดำเนิร มา เปน เทือก แถว โดย ชลมารควิถี

ส่วน ข้าง ใน กรุงเทพ มหา นครนั้น เวลาเช้าก่อน ๕ โมง พระบรม วงษา นุวงษ์ ที่ทรงผนวช กับทั้ง สมเด็จ พระราชา คณะ พระราชา คณะ ทั้ง ปวง ได้มา พร้อม กัน ยัง วัด พระ ศรีรัตนศาสดาราม เจ้า พนัก งาน ได้ เลี้ยง พระสงฆ์ ที่ พระ ระ เบียง แต่ พระ บรม วงษา นุวงษ์ ที่ ทรง ผนวช เสวย ใน หอ พระ มณ เฑียร ธรรม พระสงฆ์ รับ ราชทาน ฉัน แล้ว ส่วน พระ สงฆ์ ๒๐ รูป ซึ่ง เจริญ พระ พุทธมนต์ ที่ พระ ที่ นั่ง อัมพร สถาน เมื่อ วาน นี้ ลงไป คอย รับเสด็จ พระราช ดำเนิร ที่ พระ ที่นั่ง ราชกิจวินิจฉัย ส่วน พระสงฆ์ นอก นั้น ได้ เข้า ไป ประ ชุม พร้อม กัน อยู่ ใน พระอุโบสถ คอย รับเสด็จ พระราช ดำเนิร

เมื่อ เรือ พระ ที่นั่ง แล่นขึ้นมา เทียบ ท่า ราชวรดิฐ เรียบ ร้อย แล้ว ได้ ศุภ ฤกษ์ เวลาเช้า ๕ โมง ๔๘ นาที ๔๒ วินาที พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง เครื่อง เต็ม ยศ ขาว ทหาร บก ทรง ประดับ เครื่อง ราช อิศริยาภรณ์ มหา จักรกรี บรมราชวงษ์ เสด็จ พระราชดำเนิร ขึ้น จากเรือ พระ ที่นั่ง กรม ทหาร มหาดเล็ก ๑ กองร้อย พร้อม ด้วย แตร วง ธง ประจำ กอง ถวาย วันทิยาวุธ แล บรรเลง เพลง แตร สรรเสริญ พระ บารมี กรม ทหาร เรือ ยิง ปืน ใหญ่ ถวาย คำนับ แล เรือ ใหญ่ น้อย ทั้งปวง บรรดา ที่ มา ใน ที่ นั้น ก็ ดี หรือ ที่ ตาม เสด็จ พระราช ดำ เนิร มา ก็ ดี ได้ เปิด แตร เป่า หวีด ถวาย ไชย มงคล เสียง เซง แซ่ อลหม่าน ทั้ง ฝนฟ้า ก็ บันดาล โปรย ปราย แล เมฆ พยับเมฆ ตั้ง แต่ เช้า จน ตลอด วัน ยัง ค่ำ กระ ทำ ให้ บรรดา

ผู้ที่มาเฝ้าทูลละออง ธุลีพระบาท ได้รับความร่มเย็น ด้วยว่าแดด ไม่แผดเผา เปนมหัศจรรย์ยิ่งนัก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินประทับ ณพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยแล้ว พระสงฆ์สวดชยันโตถวายไชยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงนมัสการพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส แลพระราชทานปฏิสันถาร แก่พระสงฆ์นอกนั้นแล้ว ประทับหน้าพระราชบัลลังก์ พระบรมวงษานุวงษ์ข้าทูลละออง ธุลีพระบาท แลราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกันแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร กราบบังคมทูลถวายไชยมงคลในนามของพระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศทั้งปวงจบแล้ว มีพระราชดำรัสตอบ แลมีพระราชปฏิสันถารปราไสแก่พระบรมวงษานุวงษ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาท แลราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศบางพระองค์บางท่าน พอสมควรแก่เวลาแล้ว เสด็จขึ้นทรงพระที่นั่งพุดตาล พระสงฆ์สวดถวายไชยมงคลอีกครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเปนกระบวนพยุหยาตราน้อย โดยสถลมารควิถี มีข้าราชการโปรยเข้าตอกดอกไม้สองข้างทางเสด็จ เสด็จเข้าในพระบรมมหาราชวัง ทางประตูศรีสุนทร ขึ้นสู่พระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท ครั้นเวลาเที่ยงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จลง

ยัง พระ ที่ นั่ง ไพศาล ทักษิณ ทรง บวง สรวง พระ สยาม เทวา ธิราช แล้ว เสด็จ ออก ยัง พระ ที่ นั่ง อมรินทร วินิจฉัย ทรง จุด เทียน เครื่อง นมัสการ แล เครื่อง ทอง น้อย แล้ว ทรง ทอด ผ้า ไตร กับ หีบ ย่าม ซึ่ง โปรด ให้ ทำ มา จาก ประเทศ ยุโรป พระ สงฆ์ วัด เบญจมบพิตร์ รวม ๒๗ รูป มี พระ ธรรมวโรดม เปน ประธาน สดับ ปกรณ์ พระบรมอัฐิ พระอัฐิ อันเจ้า พนักงาน ได้ เชิญ ออก ประ ดิษฐานไว้ เหนือ พระ ที่ นั่ง เสวตร ฉัตร แล บนโต๊ะ ทอง รวม ๑๒ พระโกษ ด้วย กัน พระสงฆ์ สดับ ปกรณ์ แล้ว ถวาย ยถา ถวายอนุโมทนา ถวาย อดิเรก ถวาย พระ พร ลา พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ขึ้น ทรง รถ พระ ที่ นั่ง เสด็จพระราช ดำเนิร เปน กระบวน รถ ม้า แต่ พระที่นั่ง อมรินทรวินิจฉัย ใน เวลา นี้ กรม ทหาร บกได้ ยิง ปืนใหญ่ ถวาย คำนับ เสด็จ พระราช ดำเนิร ออก ประตู พิมานไชย ศรี มี นักเรียน โรง เรียน มหาด เล็ก ยืน แถว ที่ หน้า โรง เรียน โปรย เข้า ตอก ดอกไม้ แล โห่ ถวาย ไชย มงคล รถ พระ ที่ นั่ง เลี้ยว ไป หยุด ที่ หน้า ประตู วัด พระ ศรี รัตน ศาสดาราม กอง ทหาร มหาดเล็ก ๑ กอง ร้อย มี แตรวง ธง ประจำ กองตั้ง แถว รับเสด็จ ที่ สนาม ข้าง หอ พระสมุด วชิรญาณ ถวาย วันทยาวุธ แล ทำ เพลง แตร สรรเสริญ พระ บารมี พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำ เนิร โดย ทาง ลาด พระบาท เข้า ใน พระ อาราม มี หม่อม เจ้า ที่ ยัง เยาว์ โปรย เข้า ตอก ดอกไม้ สอง ข้าง ทาง เสด็จ ตั้ง แต่ ประตู จน ถึง อัฒจันท์ พระอุโบสถ พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ เข้า ประทับ ใน พระ อุโบสถ ทรง จุด เทียน เครื่อง นมัสการ พระ มหา มณีรัตน ปฏิ มา

กระทำพระพุทธบูชา แลทรงถวายเชิงเทียนกิ่งใหญ่คู่ ๑ ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ทำมาแต่ยุโรปเปนราชสักการ เสร็จแล้วประทับที่หน้าสังฆสมาคม พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส ทรงอ่านคำถวายพระพรจบแล้ว พระสงฆ์ทั้งปวงสวดถวายไชยมงคลแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบจบแล้ว พระสงฆ์รับสาธุพร้อมกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชปฏิสันถารแก่พระสงฆ์แลพระราชทานย่ามซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ทำมาจากประเทศยุโรปแก่พระสงฆ์ผู้ใหญ่พอสมควรแก่เวลาแล้ว พระสงฆ์ถวายอติเรก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิรออกทางหลังพระอุโบสถขึ้นทรงรถพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนิรออกจากพระบรมมหาราชวัง เหล่าทหารราบมณฑลกรุงเทพ ฯ มณฑลกรุงเก่า มณฑลนครไชยศรี มณฑลนครสวรรค์ มณฑลนครราชสีมา มณฑลราชบุรี ยืนแถวรายทางทั้งสองฟากตลอดทางแต่ถนนหน้าพระลาน ถนนราชดำเนิรใน ถนนราชดำเนิรกลาง ถนนราชดำเนิรนอก แลถนนเบญมาศใต้ตามลำดับ

เหล่าทหารม้ามณฑลกรุงเทพ ฯ มณฑลราชบุรี มณฑลนครราชสีมา ตั้งแถวรายทางรับเสด็จที่ถนนเบญมาศใต้ด้านสวนกวาง

เหล่าทหารปืนใหญ่มณฑลกรุงเก่า มณฑลราชบุรี มณฑลนครราชสีมา ตั้งแถวรายทางรับเสด็จที่ถนนเบญมาศใต้ด้านสนามเหนือ

วัดเบญจมบพิตร แลมีนักเรียนนายร้อยตั้งแถวรับเสด็จในสวนแบ่เต่งด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทางประตูวิเศษไชยศรี เลี้ยวถนนหน้าพระลาน ไปประทับยังพลับพลาท้องสนามหลวง ซึ่งประชาชนชาวพระนครชุมนุมกันคอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทณที่นั้น ราษฎรทั้งปวงได้โห่ถวายไชยมงคล ๓ ลาแล้ว พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล กราบบังคมทูลถวายไชยมงคลแทนราษฎร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบจบแล้ว ราษฎรซึ่งชุมนุมเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทอยู่นั้นได้นำโห่ขึ้นอีก ๓ ลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงรถพระที่นั่งพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เมื่อรถพระที่นั่งเคลื่อนจากที่ มีราษฎรนำโห่ส่งเสด็จอีกครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากพลับพลาท้องสนามหลวงไปโดยสถลมารควิถี อันข้าทูลลอองธุลีพระบาท ซึ่งมีน้ำใจภักดีตกแต่งไว้รับเสด็จพระราชดำเนิร ตั้งแต่พลับพลาท้องสนามหลวง ไปตามถนนหน้าพระลานเลี้ยวถนนราชดำเนิรใน ข้ามสพานผ่านพิภพลีลา หยุดประทับรถพระที่นั่งยังซุ้มเชิงสพาน ทรงรับคำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าชาวยุโรปแลอเมริกา พระราชทานพระราชดำรัสตอบแล้ว เสด็จพระราชดำเนิรต่อไป ถึงสพานผ่านฟ้าลีลาศ หยุดประทับ

รถพระที่นั่งบนสพาน มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้เจ้าพนักงานกระทรวงโยธาธิการ เปิดสพานนั้นอันได้สร้างขึ้นแล้วสำเร็จ เมื่อเวลาเสด็จกลับถึงพระนครวันนี้ แล้วเคลื่อนรถพระที่นั่งไปประทับยังซุ้มเชิงสพาน ทรงรับคำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าจีน พ่อค้าแขก มีพระราชดำรัสตอบแล้ว เสด็จพระราชดำเนิรต่อไปถึงจังหวัดซุ้มกระทรวงธรรมการ ในที่นี้มีนักเรียนกรมศึกษาธิการประมาณหลายพัน ถวายคำนับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีแลนำโห่ถวายไชยมงคลเสียงเซ็งแซ่ เสด็จพระราชดำเนิรข้ามสพานมัฆวานรังสรรค์ หยุดประทับรถพระที่นั่งที่เชิงสพาน ทรงรับคำถวายไชยมงคลของพ่อค้าไทย มีพระราชดำรัสตอบแล้ว เสด็จพระราชดำเนิรต่อไป ตามถนนราชดำเนิรนอก ถนนเบญมาศ ถนนพุดตาลเลี้ยว ถนนบ่วยเข้าในสวนแง่เต๋ง หยุดประทับรถพระที่นั่งที่เชิงอัฒจันท์พระที่นั่งอัมพรสถาน เสด็จประเวศพระราชมณเฑียร ขึ้นประทับห้องบรรณาคม ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว เวลาบ่ายโมงหนึ่งกับ ๔๙ นาที ๕๓ วินาที ได้ปฐมฤกษ์พระโหราธิบดีลั่นฆ้องไชยให้สัญญา เจ้าพนักงานประโคมดุริยดนตรีแตรสังข์ กรมทหารบกยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จสู่พระแท่นสรงมุรธาภิเศกสนานพระองค์ พร้อมพระบรมวงศานุวงศ์ตามโบราณประเพณี แล้วเจ้าพนักงานได้เบิกบายศรีเวียนเทียนสมโภชพระราชมณเฑียร

ในขณะเมื่อกรมทหารบกยิงปืนใหญ่สรงมุรธาภิเศกสนานนั้น เจ้าพนักงานได้ลงมือแจกเหรียญเสมาเปนของพระราชทานแก่ราษฎร ซึ่งมารับเสด็จพระราชดำเนิร ตั้งแต่ท้องสนามหลวงตลอดถนนราชดำเนิรนอก

ครั้นเวลา ๒ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกสนามสวนดุสิต ทอดพระเนตรการจุดดอกไม้ไฟ ซึ่งพ่อค้าฝรั่งพร้อมกันจัดมาจุดถวายในการรับเสด็จ เวลายามเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาศทอดพระเนตรโคมไฟต่อไป จนเวลาสมควรแล้ว เสด็จพระราชดำเนิรกลับ

วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องสนาม ทรงพระคทาจอมพล เสด็จทรงรถพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนิรเปนกระบวนรถม้า พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ออกจากพระที่นั่งอัมพรสถาน มีสมุหราชองครักษ์ แลราชองครักษ์ทั้งปวง กับกรมทหารม้าที่ ๑ หนึ่งกองร้อย มีธงประจำกองแห่นำตามเสด็จพระราชดำเนิรไปทางถนนพุดตาล แลถนนเบญมาศ ถนนราชดำเนิรเลี้ยวถนนราชินี เข้าในท้องสนามหลวง ผ่านแถวทรงตรวจพล ซึ่งได้มาประชุมรับเสด็จพระราชดำเนิรครั้งนี้ทั่วกัน มีทหารประมาณ ๑๒๐๐๐ เศษ ตั้งเปนตอนกองร้อย พอเต็มท้องสนามพอดี แล้วเสด็จพระราชดำเนิรกลับ ออกทางถนนราชินี ทหารทั้งปวงได้นำโห่ แลกองทหารปืนใหญ่ที่ ๒ ยิงปืนใหญ่ถวายไชย

มงคล เสด็จพระราชดำเนินเลี้ยวถนนราชดำเนินใน เลี้ยวถนนหน้าพระลานเข้าในพระบรมมหาราชวัง เสด็จขึ้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับท้องพระโรงกลาง พร้อมด้วยสมเด็จพระบรม[illegible] [illegible]มหาสวามินี พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลลอองธุลีพระบาท [illegible] เฝ้าถวายไชยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว [illegible] ตอบแล้ว พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า [illegible] อักษรเสด็จประพาศยุโรปแล้วเสด็จขึ้น

ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทร[illegible] เครื่องสนามทรงฉลองพระองค์ครุยเสด็จออกยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจ ฉัย [illegible] กองร้อย [illegible] แตร [illegible] พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลลอองธุลีพระบาท ฝ่ายหน้าเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกัน แล้ว[illegible] มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า[illegible] พระยา[illegible] เจ้ากรมพระอาลักษณ์ อ่านประกาศพระราชบัญญัติ[illegible]อักษรเสด็จประพาศยุโรป อัน[illegible] พระราชดำริห์สร้างขึ้นใหม่จบแล้ว พระราชทาน[illegible] [illegible] ได้[illegible] พระราช[illegible] ประพาศ[illegible] และ[illegible] พระนครด้วยแล้ว มีพระราช[illegible] ดำริห์ในการที่จะทรง[illegible]

ยศพระยาคทาธรธรณินทร์ แล้วพระราชทานสัญญาบัตร์ให้พระยาคทาธร ฯ เป็นเจ้าพระยาอภัยภูบศร์ แล้วทรงหลั่งน้ำสังข์ทรงเจิม และพระราชทานเครื่องยศคือกระบี่ฝักทอง กับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกชั้นที่หนึ่งด้วยแล้ว เสด็จขึ้นไปเสด็จออกพระที่นั่งศิวาไลยมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการถวายบังคมพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ รัชกาลตามธรรมเนียม

เวลา ๒ ทุ่ม โปรดเกล้า ฯ ให้เชิญพระบรมวงษานุวงษ์มาเสวยในพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน์ ครั้นเวลา ๔ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนารถ เสด็จออกพระที่นั่งจักรกรี มหาปราสาท โปรดเกล้า ฯ ให้เชิญข้าทูลละอองธุลีพระบาท กับทั้งราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ และพ่อค้านานาสมาคม เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายไชยมงคล แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้มีการเลี้ยงที่พระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท องค์ตวันตก แต่พวกพ่อค้าทั้งปวงนั้น ได้รับพระราชทานเลี้ยงที่บนโรงเรียนมหาดเล็ก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้น แล้วได้เสด็จพระราชดำเนิรทอดพระเนตรโคมไฟพอสมควรแก่เวลาแล้ว เสด็จกลับประทับณวังสวนดุสิต

วันที่ ๒๐—๒๑—๒๒ พฤศจิกายน เวลาบ่าย ๓ โมง กรมทหารบกได้มีกรีฑาทหารที่ท้องสนามหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนิร มาประทับณพลับพลาท้องสนามหลวง ทอดพระเนตรกรีฑา ในวันที่ ๒๑—๒๒ รวม ๒ วัน

คำถวายไชยมงคลของพวก

เมือง สมุท ปราการ และ เมือง นคร เขื่อน ขันธ์

ขอ เดชะ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ปกเกล้า ปก กระหม่อม

ข้า พระพุทธเจ้า ได้ รับ ฉัน ทานุมัติ ของ ข้าทูล ลออง ธุลี พระบาท บรรดา ที่ มี ตำแหน่ง รับราชการ สนอง พระเดช พระคุณ กับ ประชา ราษฎร ใน จังหวัด เมือง สมุท ปราการ และ เมือง นคร เขื่อน ขันธ์ และ ทั้ง พ่อ ค้า ที่ได้ แต่ง เรือ กลไฟ เดิร ค้า อยู่ ใน ท้อง น้ำ พร้อม กัน มา สโมสร รับ เสด็จ ณปาก น้ำเมือง สมุท ปรา การ ขอ พระ ราชทาน พระ บรมราชวโรกาศ กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา แสดง ความ ปีติ ชื่น ชม ยินดี ถวายไชย มงคล แด่ พระบาท สมเด็จ พระ บรมนารถบพิตร พระเจ้า อยู่ หัว

ด้วย วาระนี้ เปน มหามงคล สมัย ซึ่ง พระบาท สม เด็จ พระบรมนารถบพิตร พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิร กลับ จาก ทวีป ยุโรป คืน เข้า สู่ พระ นคร เสด็จ ถึง เมือง สมุท ปราการ ที่ เปน เมือง ปาก น้ำ แห่ง พระบรมราชธานี ที่ ข้าพระพุทธเจ้า และพวก พ่อ ค้า ประชาชน ทั้งหลาย มีโอกาศ สามารถ จะ มา รับ เสด็จ ถึงได้ จึง พรัก พร้อม กัน แต่ง ประดับ เรือ กลไฟ เรือใบ และ เรือ ต่าง ๆ ตาม กำลัง ความ สามารถโดย สวามิ ภักดิ์ เฉภาะ พวก เฉภาะ ครอบครัว และเฉภาะ คน นั้น ๆ พา กันมา สโมสร คั่ง หน้า คอย รับเสด็จ ด้วย น้ำใจเต็ม ไป ด้วย ความ ปรีดา ปราโมทย์ ชื่น บาน เพื่อ จะได้ เฝ้า ทูลลออง ธุลี พระบาท ใน สมัย ที่ เสด็จ จาก พระ นคร ไป ช้า นาน ถึง ปานนี้ แล้ว และ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร กลับ คืน สู่ พระ นครโดย เกษม สวัสดิ์ ณบัด นี้

[illegible] ที่เสด็จพระราชดำเนิน [illegible] ไป ครั้งนี้ ก็ด้วยตั้ง พระราชหฤทัย จะ [illegible] ทรงสำราญเปนปรกติ จะได้ทรงพระราชกิจ ทำนุบำรุงไพร่ฟ้าประชาราษฎร สืบไปภายหน้า และเพื่อจะ ทรงสอดส่อง หาทาง อันจะ เปนสาระประโยชน์ [illegible] ความเจริญของพระราชอาณาจักร์ กับที่ [illegible] จะทรง เกื้อ [illegible] สัมพันธมิตร [illegible] ไมตรี [illegible] ให้สนิทยิ่งขึ้น พระ เจ้าแผ่นดินและประชาชน [illegible] ตลอดจน ประชาราษฎรใน ประเทศที่เสด็จ เยี่ยมเยียน [illegible] ต่างมีอัธยาศัย [illegible] รับเสด็จ ด้วยความ นิยม นับถือ [illegible] ปรากฏ [illegible] พร้อยเปน เกียรติยศ ตลอดมา ถึงชาติ ก็เพราะมีพระราชอัธยาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ได้ทรง สำแดง พระเมตตา [illegible] แก่ประชา [illegible] มีพระราช ทาน [illegible] เปนต้น เปนที่นิยมนับถือของ ประชาชน ทั่วไป

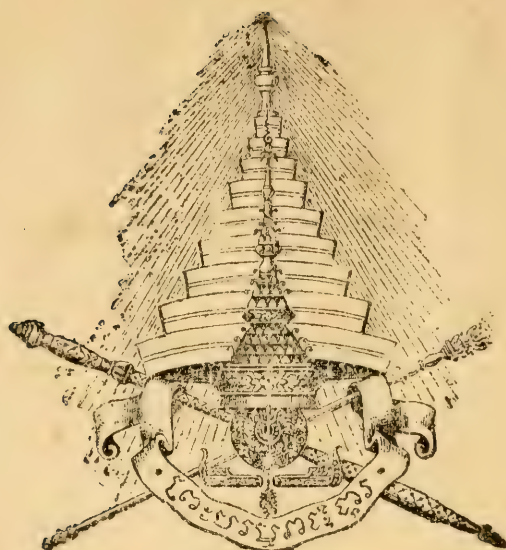
ข้าพระพุทธเจ้า และพวกคณะประชาชน ทั้งหลาย รู้สึก อยู่เสมอว่า [illegible] สมาผู้อยู่ใต้พระบารมี แห่ง พระบาท สมเด็จ [illegible] พระเจ้าอยู่หัว ที่มี พระราช อัธยาศัย ประกอบด้วย [illegible] เปน พระคุณสมบัติ อัน ประเสริฐ ได้ทรง พระมหากรุณา สอดส่อง ใน ความ ทุกข์สุข ของ ชนนิกร ด้วย พระราช [illegible] อย่าง ยิ่ง ทรง พระราช ดำริห์ ตั้ง พระราช กำหนด กฎหมาย [illegible] ความ ทุกข์ยาก ของ ประชาชน ทรง อุดหนุน การเลี้ยงชีพ และ

การ ค้า ขาย กับ ทั้ง ทรง บำรุง ความ เจริญศุข สำราญ ของไพร่ ฟ้า ประชา ราษฎร ให้ ได้ความ รุ่ง เรือง และ ทั่ว ความ ร่ม เย็น โดย ลำดับ เปน-นิตยกาล พระ มหา กรุณา ปก เกล้า ฯ พ้น ที่ จะ ประมาณได้

ด้วย เดช อำนาจ สัจจวาจา อันได้กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา บรรยาย ความ จริง และ ทั้ง อำนาจ ความ กะตัญญู กะตะเวที ของข้าพระพุทธเจ้า และ พ่อ ค้า ประชา ราษฎร ผู้ มี ความ สวามิภักดิ์ และ จง รักใน พระบาท สมเด็จ บรมนารถ บพิตร์ พระเจ้า อยู่หัว ขอจง เปน อานุภาพจักดี้สิทธิบันดาล พิทักษ์ รักษา พระบาท สมเด็จ บรมนารถ บพิตร์ พระเจ้า อยู่ หัว เพื่อ ทรง พระเจริญ ด้วย พระเดช ญานุภาพ พระราชอิศริยยศ พระเกียรติคุณแผ่ไพศาล ไป ทุก ทิศ ทุก ทาง ตลอด พระ มหาสมุทร อัน กว้างใหญ่ และ จะ สำเร็จ เปน ดัง ปราถนา ปราศจาก ภัย อันตราย ทั้ง ปวง เพื่อ จะได้ ทรง พระ สำราญ เสด็จ สถิตย์ ยั่ง ยืน เปน ที่ ร่ม เย็น ของ ข้า พระพุทธเจ้า เหล่า ข้า ขอบ ขันธสีมา ทั้ง ปวง ขอ เดชะ ฯ

เมือง สมุท ปราการ

วัน ที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๖



พระราชดำรัสตอบ

ประชาชน ชาว เมือง สมุท ปราการ และ เมือง นคร เขื่อน ขันธ์

ข้า ราชการ กับ ประชาชน ชาว เมือง สมุท ปราการ และ เมือง นคร เขื่อน ขันธ์ และ เจ้า ของ เรือ กลไฟ ทั้งหลาย ที่ แล่น ล่อง อยู่ ใน ลำ น้ำนี้ นับ ว่า เปน จำพวก ที่ได้ แสดง คำ ต้อน รับ เรา ก่อน จำพวก อื่น ๆ การ ต้อน รับ นี้ กับ ทั้ง ความ อุสาหะ ของ ท่าน ทั้ง หลาย ที่ได้ ตก แต่ง เรือ กลไฟใหญ่น้อย ทั้ง ปวง ให้ โอ่ อวด กัน เปน เกียรติยศ แก่ เรา ครั้ง นี้ ก็ มิได้ คลาศ จาก เปน ที่ จับ ตา จับใจ เรา เมื่อ เวลา เข้า มา ยัง แม่ น้ำใหญ่ ซึ่งไหล อยู่ ตลอด พระราช อาณาจักร์ และ เปน มหา สาคร ที่ ได้ เกิด ความ เจริญ แก่ บ้าน เมือง เรา อย่าง สำคัญ อัน หนึ่ง ด้วย

เมื่อ เราได้ เที่ยวไปใน เมือง ไกล ๆ ทั้ง หลาย และ กลับ มา ถึง ที่ นี้ แล้ว เรา จะ ละ เลย เสียไม่ ได้ ที่ จะ รู้สึก เห็น แก่ใจใน สิ่ง สำคัญ อัน เปน พยาน

เครื่องหมายเหล่านี้ ว่าราษฎรของเราได้มีความปีติยินดีที่ได้เห็นตัวเราอีก กับทั้งในถ้อยคำพรรณนาความกะตัญญูกะตะเวที และความจงรักภักดีที่กล่าวไว้ในคำอำนวยพร ที่ให้แก่เราเมื่อกี้นี้ด้วย

อนึ่งเรามีความปราถนาที่จะขอบใจ เจ้าของเรือกลไฟใหญ่น้อยนานาประเทศที่ได้ล่องลงมาพบกับเรา และที่ได้ทนลำบากมาทำการพร้อมกันสำแดงการต้อนรับ เปนคำนับในเวลาที่เราจะขึ้นไปยังพระมหานครนั้น ฯ

คำถวายไชยมงคล

ของพระบรมวงษานุวงษ์

ข้าทูลลอองธุลีพระบาท

และราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ

ขอเดชะ ฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้า ปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าพระบรมวงษานุวงษ์ และข้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมด้วยผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ซึ่งได้มาประชุมเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกันณบัดนี้ ขอพระราชทานพระราชวโรกาศ กราบบังคมทูลพระกรุณา สำแดงความปีติปราโมทย์ในการที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ได้เสด็จพระราชดำเนิรกลับจากทวีปยุโรป โดยสวัสดิภาพคืนเข้าสู่พระมหานคร

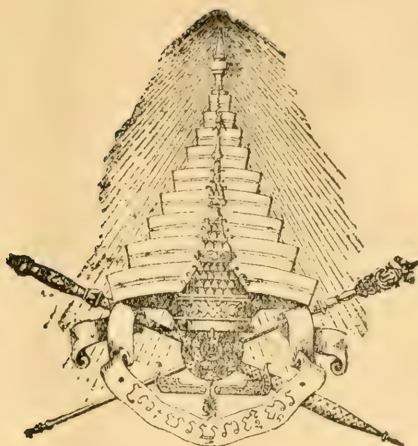
ใน การ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ คราวนี้ อาจ จะ นับได้ว่า เปน ประโยชน์ ด้วยเปน เหตุ หลายประการ แต่ ที่ สำคัญ ก็ คือ จะ บำรุง พระราชวรกาย บำบัด พระโรค และ ทรง พัก ผ่อน พระราช หฤทัย ให้ว่าง เว้น จาก ปริวิตก ด้วย ราชกิจ อันใหญ่ ชั่วคราว หนึ่ง ซึ่ง เปน สิ่ง อันควร โดย แท้ อัน ประเทศ เช่น กรุง สยาม นี้ สรรพกิจ การ ปกครอง พระราช อาณาจักร์ ทั้ง ปวง ย่อม สำเร็จ ด้วย ดี ด้วย พระราช อุจาหะ ของ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว พระองค์ เดียว เพราะ ฉนั้น ความ ทรง พระ สำราญ ของ พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว จึง นับ ว่า เปน สิ่ง เนื่อง กับ ความ เจริญ ของ ประชาชน ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งปวง มีความ ยินดี เปน ล้น เกล้า ล้น กระหม่อม ใน การ ที่ได้ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ทรง พระ สำราญ ดี ขึ้น และ ทราบ ด้วย เกล้า ด้วย กระหม่อม ว่า ความ ทรง พระราช สำราญ นั้น จะให้ เกิด ผล ดี แก่ ราช การ บ้าน เมือง เพียงไร ใน การ เบื้อง หน้า ใน ขณะ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ประพาศ ประเทศ ต่าง ๆ ใต้ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ก็ ได้ ทรง สอด ส่อง ตรวจ ตรา ราช ประเพณี และ ประพฤติ เหตุ ความ เจริญ แห่งประเทศ นั้นโดย เลอียด ด้วย พระปรีชา ญาณ อัน สามารถ และ สิ่งใด ที่ได้ ทรง ศึกษาและ ทรง คุ้น เคย มา นี้ ก็จะได้เปน เครื่อง ทำ ทางให้ ทรง พระราช ดำริห์ บำรุง ความ เจริญ ของ ประเทศ สยาม ดังใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ได้ ทรง อุสาหะใน พระราช กิจ มาแล้วแต่ เริ่ม ขึ้น เสด็จ เถลิง ถวัลย ราช สมบัติโดย ประการฉนี้ ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย สามารถ จะ กราบ บังคม ทูล พระ กรุณาได้ ว่าประโยชน์แห่ง การ เสด็จ พระราช ดำเนิร ครั้ง นี้ใช่

จะมีแต่เฉภาะส่วนในพระองค์เท่านั้น ย่อมยังประโยชน์ให้มีแก่ประเทศสยามทั่วไปด้วย

อนึ่งข้าพระพุทธเจ้า เหล่าซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมไว้ว่าพระราชหฤไทย ให้รักษาราชการบ้านเมืองอันยากยิ่ง ในขณะเสด็จไม่อยู่ในพระมหานคร เปนพระเดชพระคุณหาที่เปรียบมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ตั้งใจฉลองพระเดชพระคุณ เต็มสติปัญญาพยายามที่จะให้ราชการดำเนิรไป ตามพระบรมราโชบาย และพระราชประเพณีที่ได้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ได้ทรงตั้งขึ้นไว้นั้นทุกประการ ความรู้สึกกะตัญญูกะตะเวที จงรักภักดีต่อเบื้องยุคลบาท นำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั่วหน้า ตั้งใจรักษาหน้าที่ทำราชการทั้งปวงโดยเต็มสติกำลัง ถึงมาตรว่าใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท จะประทับอยู่ณะประเทศที่ไกลก็ดี ราชการอันใดที่ยากยิ่ง ที่กระทำสำเร็จได้ไซ้ เฉภาะแต่พระเดชานุภาพเท่านั้นยังได้รับพระราชทานพระบรมราโชวาทเปนเนืองนิตย์ ด้วยเดชะพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม ราชการก็ได้ดำเนิรไปโดยสดวก เรียบร้อยดีไม่มีที่ขัดข้อง ขณะที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ประชุมเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทอยู่นี้ มีความปรีเปรมปีติหาที่สุดมิได้ ที่ได้รู้สึกว่าใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ได้เสด็จพระราชดำเนิรกลับมาประทับอยู่ในท่ามกลางข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจะได้รับความร่มเย็น ด้วยเดชะพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อมประดุจเดิมมา

ในที่สุดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขอพระราชทานพระราชวโรกาศ กราบบังคมทูลถวายไชยมงคล ด้วยอำนาจพระมหากรุณาธิคุณของใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ซึ่งมีอยู่แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง กับความจงรักภักดี และชื่นชมนิยมในพระบารมี ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกอยู่เสมอนั้น ขอใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท จงทรงพระเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน เพื่อพระบรมโพธิสมภาร จะได้เปนที่พำนักร่มเย็นแห่งปวงประชา ขอให้พระโรคใดอย่าได้เบียฬบีฑา ทำให้ความทรงสำราญเสื่อมถอย สรรพสิ่งใหญ่น้อยที่มีพระราชหฤทัยทรงพระราชประสงค์ จงสำเร็จด้วยรวดเร็วฉับพลัน ทันพระราชหฤทัยได้ทุกเมื่อ

ด้วยเกล้ากระหม่อม ขอเดชะ



พระราชดำรัสตอบคำถวายไชยมงคล

ของพระ บรมวงษานุวงษ์ ข้าทูลลออง ธุลีพระบาท และ ราชทูต ผู้แทน รัฐบาล ต่างประเทศ

ถึงแม้ว่าความ พอใจ ใน การ ที่ไปเที่ยว เมือง ต่างประเทศ ได้ สังเกต ความ ตั้ง อยู่ และ ความ เจริญ แห่ง เมือง อื่น ๆ ทั้ง ปวง ย่อม เปน ความ ยินดี ของ ผู้ เที่ยว เดิร ทาง ก็ จริง อยู่ แต่ ผู้ ซึ่ง ไป เที่ยว เช่น นั้น ย่อม มี ความ ทราบ ส้าน ในใจ เมื่อได้ กลับ มา ถึง เมือง ของ ตน เอง อยู่ ใน หมู่ ชน พวก ของ ตัว เอง ความ รู้ สึก อัน นี้ ย่อม เปน มาก ยิ่ง ขึ้น เฉภาะ แก่ ผู้ ซึ่ง เปน ผู้ ปก ครอง คน ทั้งหลาย ในประเทศ ของ ตน อันมี น้ำ ใจ ประสงค์ แต่ จะให้ ความ ศุข แก่ ประชาชน และ ความ รุ่ง เรือง ของ บ้าน เมืองแห่ง ตน อยู่ ในใจ เปน นิจ ใน ส่วน ความ ยินดี ของ ฉัน ซึ่งได้ รู้ สึกในเวลาเมื่อ กลับ มาถึงพระราชอาณาเขตร์ และได้ ถึง พระ มหานคร

มา ทั่ว ยิ่ง ขึ้น เมื่อได้เหน หน้า ท่าน ทั้งหลาย ผู้ ที่คุ้น เคย กัน อยู่ รอบข้าง และ มา ได้ ยิน คำ ต้อน รับ ซึ่ง เธอได้ กล่าว แทน ท่าน ทั้งหลาย อันได้ ประชุม อยู่ ณที่ นี้ เพื่อ จะ พบ ฉัน เมื่อ เวลา มา ถึง

ฉัน เหน จริง ด้วยใน ข้อ ที่ เธอ คิด ว่า การ ที่ ฉัน ได้ ไป เที่ยว จน กลับ มา ถึง แล้ว บัดนี้ จะ เปน ประโยชน์ แก่ บ้าน เมือง กับทั้งเปน ประโยชน์ แก่ ตัว ฉัน เอง ด้วย

เธอ ย่อม ทราบ อยู่ แล้ว ว่า ฉัน ได้ส่ง ข่าว คราวไป มา เนือง ๆ ใน ระหว่าง ท่าน ทั้งหลาย ซึ่ง ได้ รับ มอบ หมาย การ ปกครองใน เวลา ฉัน ไม่ อยู่ ฉัน มี ความ ยินดี ที่ จะ กล่าว ซ้ำ อีก ว่า กิริยา ที่ได้ ประพฤติ ราช การ ทั้ง ปวง ใน เวลา ที่ ฉัน ไม่ อยู่ นั้น ฉัน เปน ที่ พอ ใจ ทุก อย่าง ทั้ง ใน ความ สัตย์ สุจริต และ ความ เพียร ซึ่ง เธอ และ ท่าน ทั้ง หลายได้ กระทำ หน้า ที่ อัน เปน ประโยชน์ สำคัญ ซึ่ง ได้ มอบ หมาย ไว้ ให้เธอ เปน ผู้ รักษา ฉัน ขอบใจ เธอ ใน คำ ต้อน รับ แสดง ความ พอ ใจ ที่ ได้ กล่าว ต่อ ฉัน อนึ่ง ฉัน จะ กล่าวได้ เหมือน กัน ว่า ความ ยินดี ซึ่ง เธอ และท่าน ทั้ง หลาย รู้ สึก ใน เวลา ที่ ฉัน มา ถึง นั้นได นั้น ฉัน ก็ รู้ สึก เหมือน กัน ว่า มี ความ ชื่น ชม ที่ได้ มา อยู่ ใน หมู่ ท่าน ทั้งหลาย และ ทั้ง มี ร่างกาย บริบูรณ์ ดี ขึ้น กว่า แต่ ก่อน ซึ่ง จะ สามารถ เข้า รับ ทำ การ เพื่อ ความ เจริญ แก่ บ้าน เมือง และ ความ ศุข ของ ประชาชน ราษฎร ทั้งปวง สืบไป โดย สดวกได้

วัน ที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตกโกสินทรศก ๑๒๘

คำถวายพระพรของพระสงฆ์

ขอถวายพระพรเจริญพระราชศิริสวัสดิ์พิพัฒมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตร์พระราชสมภาร พระองค์สมเด็จพระปรมินทรธรรมิก มหาราชาธิราช เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ สมเด็จบรมบพิตร์พระราชสมภารเจ้า เสด็จพระราชดำเนินกลับจากแผ่นดินยุโรปประเวศพระมหานคร ประชานิกรทุกจำพวก ทั้งพระบรมวงษานุวงษ์เสวกามาตย์ราษฎรข้าขอบขัณฑสีมา ตลอดถึงชาวต่างประเทศผู้เข้ามาพึ่งพระบารมี ต่างเกิดมีปิติปราโมทย์ มีสมานฉันท์พรักพร้อมกันจัดการรับเสด็จ ตามกำลังที่จะทำได้ แต่ความพร้อมใจของประชุมชนนั้น ๆ มารวมกันเข้า ย่อมทำให้การนี้เปนนิรโฆษเอิกเกริกทั่วไป จัดว่าเปนมหาสมัยของพระนครเปนที่ชื่นบานทั่วหน้า อาตมภาพพระภิกษุสงฆ์ก็พลอยอนุโมทนาสาธุการด้วย ฝ่ายอาณาจักร์พรักพร้อมกันมาสันนิบาตณที่นี้ เพื่อเปล่งวจีภทโดยสัตยาธิษฐาน ประสิทธิพระพรถวายแด่สมเด็จบรมบพิตร์พระราชสมภารเจ้า ผู้เปนเอกอรรคสาสนูปถัมภกด้วยบ้าง ในมหาสมัยนี้

อาตมภาพพระภิกษุสงฆ์ทราบว่า สมเด็จบรมบพิตร์พระราชสมภารเจ้า เสด็จพระราชดำเนินยุโรปคราวนี้ เพื่อประโยชน์บำรุงพระองค์ที่ทรงบอบช้ำ เพราะทรงราชภาระมานาน จะได้มีพระกำลัง

ทรง ราชการได้ ยืด ไป อีก พระ ราช ดำริห์นี้ เกิด ขึ้น ด้วย กำลัง พระมหา กรุณา แก่ ประชาชน ผู้พึ่ง พระ บารมี ข้อ นี้ ก็ เหมือน เมื่อ สมเด็จ พระ โลกนารถ เจ้าได้ ตรัสใหม่ ตั้ง พระ หฤทัย จะ สำแดง พระสัทธรรม เทศนา โปรด เวไนยสัตว์แล้ว ได้ ทรง กระทำ อายุสังขาราธิษฐาน คือ ตั้ง ปราถนาใน ที่ จะ ทรง พระชนมายุ อยู่ โปรด สัตว์ กว่า จะได้ ประกาศ พระ ศาสนา แพร่ หลายไพบูลย์ สำเร็จ ประโยชน์ แก่ เทวดา มนุษย์ เปน อันมาก หาก จะ มี อาพาธ อย่างใด อย่าง หนึ่ง เกิด ขึ้น ทอน อายุสังขาร ก็ จะทรงพาก เพียร เพื่อ ระงับ เสีย ด้วย อำ นาจ พระ อิทธิบาท ภาวนา ธร มดา พระ อรหันต์ เจ้า ย่อม ไม่ มี ความ เสียดาย อาลัย ใน ชีวิตร์ และ ร่าง กาย จะ เปน อยู่ ได้ เท่าไร ก็ ตามที่ แต่ สมเด็จ พระผู้ มี พระภาคเจ้า ทรง กระทำ อายุสังขารา ธิษฐาน ดัง นั้น ก็ ด้วย กำลัง พระมหากรุณาใน สัตว์ โลก เปน ที่ ตั้ง สมเด็จ บรมบพิตร์ พระราชสมภารเจ้า ก็ เหมือน กัน มี พ ระราชประสงค์ จะ ทรง บำรุง พระองค์ ให้ คืน เปน ปรกติ จึ่งได้ สู้ ทน ความ ลำบาก จาก พระนคร และโภไคศวรรย์ เสด็จ สู่ ปรวิสัย แม้ จะ เปน ภูมิ สถาน น่า อภิรมย์ สัก ปานไร ก็ เปน ที่ คับ แคบ พระ ราชหฤทัย ของ พระ เจ้า แผ่นดิน ผู้ มิใช่เจ้า ของ ทั้ง ยัง ต้อง ทรง ห่วง หลัง ถึง พระราช อาณาจักร์ และ ประชาชน ไหน ยัง จะ ต้อง ทรง ทน ความ บก พร่อง แห่ง อุปฐาน การ บำรุง บำเรอ ที่ ผิด จาก เคย เปน ดังนี้ ก็ เพราะ พระมหา กรุณา ใน ข้า ขอบ ขันธสีมาเปน ที่ ตั้ง

ในเวลาที่เสด็จห่างไกลนอกพุทธเขตร์ ยังไม่ทรงวายคำนึงถึงศาสนวัตร์ที่ได้เคยทรงบำเพ็ญเปนพระราชจรรยา เมื่อถึงเวลาเปนอภิลักขิตกาลของพุทธบริษัทที่จะได้บำเพ็ญกิจวัตร์เนื่องในพระศาสนา ก็ได้พระราชทานพระราชโทรเลข และเครื่องสักการมาถึงอาตมภาพทั้งหลาย เพื่อบูชาพระรัตนตรัยและสักการเฉพาะองค์ แม้แต่เพียงกิจเล็กน้อยก็หาทรงละเมินไม่ ข้อนี้เปนไปเพราะกำลังพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา และเมื่อจะเสด็จพระราชดำเนิร ได้ทรงมอบราชภาระในน่าที่สาสนูปถัมภกไว้แก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ มกุฎราชกุมาร พระราชโอรสร่วมพระราชหฤทัยโปรดเกล้าฯ ให้เปนผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้า ได้ทรงประศาสน์ราชกิจโดยพระราชนิยมรักษาพระนครสงบราบคาบ พระภิกษุสงฆ์ได้รับธรรมิการักขาอยู่เปนผาสุก หาภัยอันตรายมิได้ สมเด็จบรมบพิตร์พระราชสมภารเจ้ากับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้า ทรงประกอบด้วยพระคุณสมบัติเปนต้นว่า พระราชศรัทธาสมควรกัน ควรจะสรรเสริญต้องด้วยลักษณะตระกูลได้บุตร์เปนอนุชาต ซึ่งสมเด็จพระศาสดาตรัสในตโยปุตตสูตร์โน้นฯ

อนึ่งอาตมภาพพระภิกษุสงฆ์ได้ทราบต่อไปอีกว่า ในเวลาเสด็จพระราชดำเนิรนั้น พระราชามหากระษัตริย์แลประธานาธิบดีผู้ครองพระนครนั้นๆ ได้กระทำปัจจุคมนาการต้อนรับเสด็จด้วยสักกัจจเคารพ

ที่สุด จน ชาว พระนคร ก็ได้ เกิด ความ อ่อนน้อม นับถือ ทั่วไป ๆ ข้อ นี้ ส่อให้ เห็น ว่า เปน ผล แห่ง พระคุณสมบัติ เปน เครื่อง เจริญโสมนัส แช่มชื่น ใจแห่ง มหาชน ผู้อยู่ใต้ พระบารมี และ เปน ที่นิยม กัน มาแล้ว แต่ ครั้ง โบราณ สมัย แม้ สมเด็จ พระสุคต ก็ได้ ทรง ยก ขึ้น แสดง เพื่อเปน อุบาย ประกอบเวไนยชน ไว้ ในคุณสมบัติ เช่น ตรัส สรรเสริญ มิตรธรรมไว้ ใน เตมิยชาดก ยก ชน ผู้ ไม่ ประทุษฐร้าย แก่ มิตร ขึ้น แสดง ว่าไป สู่ ชนบท นิคมราชธานี ใด ๆ ย่อม มี ผู้ บูชา สักการ ทั่วไป ทุก แห่ง หน ไม่ ต้อง โกรธ กลับ มา เรือน ของ ตน ด้วยไม่ มี ผู้ ต้อน รับ กลับจะได้ ความ เบิกบาน ใน สมาคม ๆ สมเด็จ บรมบพิตร พระราชสมภาร เจ้า ทรง รักษา พระราชสัมพันธไมตรี กับ นานา ประเทศโดย ธรรม สุจริต ประกอบ กับ ศีลาจารวัตร์ แล พระราชอัธยาศัย อันงาม ได้ ทรง รับ ความ ยกย่อง นับ ถือ ของ พระ นคร นั้น ๆ ต้อง กัน กับ กระแส พระพุทธภาษิต นั้น ๆ

วัน นี้ สมเด็จ บรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า เสด็จ พระราชดำเนิร กลับ ถึง พระมหานคร มหาชน พร้อม พร้อม กัน แต่ง พระนคร และ มาสโมสร กระทำ ปัจจุคมนาการ รับ เสด็จ เปน มหานิรโฆษ ด้วย ความ ปราโมทย์ ชื่นบาน ดุจ ครั้ง สมเด็จ พระโลกุตตมาจารย์ เสด็จ พระพุทธ ดำเนิร ประเวศ กรุง กบิลพัสดุ์ เหล่า กษัตริย์ ศากยราช ผู้เปน พระ ประยุรญาติ และ ชาว พระนคร พร้อม กัน กระทำ ปัจจุคมนาการ ต้อน รับ เสด็จ เปน การ เอิกเกริกใหญ่ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ ทอดพระเนตร์ เห็น ความ จงรัก และ สามัคคี ของ ประชาราษฎร เปน ผล แห่ง พระเมตตาคุณ

และพระกรุณาคุณ ที่ ทรงให้ ปันไป แล้วในชน นิกร ดุจ พระเจ้า อโศก มหาราชได้สร้อย พระ นาม เพิ่มว่า เทวานัมปิโย ปิยทัสสี เปน ที่ รักของ เทวดา มนุษย์ ได้ ทอด พระเนตร์ เห็น ผล เปน ที่ รัก ที่ เจริญ พระราช หฤทัย ดัง นี้ เปน พระ เกียรติยศ ปรากฏ ยืด ยาว มา ฯ

อาตมภาพ พระ ภิกษุสงฆ์ พลอย อนุโมทนา สาธุการ ด้วย อาณาจักร์ ใน มหา สมัย นี้ ขอ ทูล เปล่ง วจีเภท อ้าง สัตยาธิษฐาน ประสิทธิ พระ พร ถวาย แด่ สมเด็จ บรมบพิตร์ พระราชสมภารเจ้า ต่อไป

มหาการุณิโก นาโถ หิตาย สัพพปาณินํ
ปูเรตฺวา ปารมี สัพพา ปัตฺโต สัมโพธิ มุตฺตมํ
เอเตน สัจจวัชเชน โหตุ เต ชยมังคลํ ฯ

สมเด็จ พระสัมมา สัมพุทธเจ้า ผู้ เปน ที่ พึ่ง ของ พุทธเวไนยใน ทาง พระ ศาสนา ย่อม ประกอบ ด้วย พระ กรุณา เปน อย่าง ใหญ่ ทั้ง พระ หฤทัย บำเพ็ญ พระ บารมีให้ บริบูรณ์ ครบ ทุก ประการ แล้ว ได้ บัลลุ พระ สัมมา สัมโพธิญาณ อัน สูง สุด ทรง บำเพ็ญ พระ พุทธกิจ เพื่อ ประโยชน์ เกื้อ กูล แก่ เวไนย นิกร ทั้ง ปวง ฉันใด สมเด็จ บรมบพิตร พระราชสมภาร เจ้า ผู้ เปน ที่ พึ่ง ของ พศกนิกร ย่อม ประกอบ ด้วย พระ มหา กรุณา เสด็จ เถลิงราช มไหสวรรยาธิปัตย์ แล้ว ตั้ง พระ ราชหฤทัย บำเพ็ญ ราช ธรรมให้ ไพบูลย์ ทุก ประการ เพื่อ ประโยชน์ สุข แห่ง ข้า ขอบขันธสีมา ทั้ง ปวง ฉัน นั้น ด้วย อำนาจ คำ สัจย์ นี้ เปน ปทัฏฐาน ขอ ชัยมงคล จง มี แด่ สมเด็จ บรมบพิตร์ พระราชสมภาร เจ้า ด้วย ประการ ทั้ง ปวง จง

ทรงล่วงเสียซึ่งสรรพอุปัทวันตราย พระโรคอย่าได้เกิดกล้ำกลายพระวรองค์ จงทรงพระเกษมสุขทุกทิพาราตรี ทรงพระเจริญด้วยพระเดชพระศรีพระยศพระเกียรติ พระราชทรัพย์และราชบริวาร ดำรงพระชนมายุยืนนาน เสด็จสถิตย์สถาพรในพระสิริราชสมบัติ เปนที่ร่มเย็นของราชบริษัทพศกนิกร แลทรงรักษาพระพุทธศาสนาให้ถาวรไปเมื่อน่า ฯ

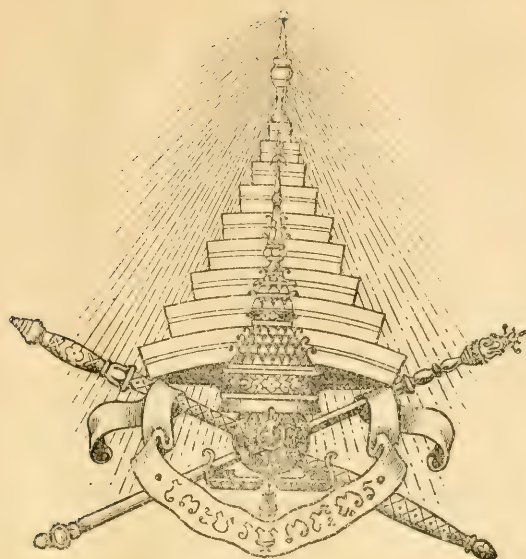
รตนัตตยานุภาเวน รตนัตตยเตชสา

สิทธมัตถุ สิทธมัตถุ สิทธมัตถุ อิทํ ผลํ

ด้วยเดชานุภาพพระรัตนตรัยบันดาลดล ขอศุภวิบุลผลซึ่งพรรณามาแล้วนั้น จงประสิทธิสำเร็จ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทุกประการ ขอถวายพระพร ฯ

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๖



พระราชดำรัสตอบ

คำถวาย พระพร ของ พระสงฆ์

หม่อมฉันได้ฟัง คำรับสั่งในนามของพระสงฆ์ ซึ่งได้มา ประชุม อยู่ ณ ที่นี้ มี ข้อ ความ อันเลอียด ประกอบด้วย หลัก ถาน และอิง อาศรัย พระ คุณสมบัติ อัน เต็ม บริบูรณ์อยู่ ใน พระพุทธ สันดาน และ พุทธจริยา ของ สมเด็จ พระ สัมมา สัมพุทธเจ้า อัน ผู้หนึ่ง ผู้ ใด สามารถ จะปฏิบัติ อธิษฐาน น้ำใจ ประพฤติ ตามได้ แม้แต่ ส่วน น้อย ก็ยัง จะได้รับ ผลานิสงษ์ ซึ่งปรากฏใน ปัจจุบัน ตาม สมควร แก่ ความ สามารถ ข้อ นี้ เป็น ที่ เพิ่ม พูล ความ ยินดี ๒ ประการ คือให้ บัง เกิด ความ เลื่อมใสใน พระพุทธคุณ เจริญ ยิ่ง ขึ้น และได้ ความ ชุ่ม ชื่นในใจ เมื่อ ตริ ตาม โดย ปัจจเวกขณะญาณ

การซึ่งหม่อมฉันได้ไปสู่ประเทศที่ไกลห่างจากที่ซึ่งเคยเคารพสักการบูชา ห่างจากภูมิประเทศซึ่งได้เคยใส่ใจบำรุงรักษาอยู่มิได้ละเลย ทั้งห่างจากหน้าญาติมิตรอำมาตย์ราษฎร อันมีใจมิตรจิตรต่อกันที่ควรเชื่อ ย่อมยังเกิดความเปลี่ยวเปล่าใจ ให้รู้สึกว่าเปนผู้อนาถาในกาลนั้น ๆ เนือง ๆ

ความยินดีที่ได้เกิดมีเปนเครื่องระงับน้ำใจ ย่อมเกิดขึ้นด้วยความระฦกโดยแน่แน่วแล้วและส่งมา แม้แต่ข่าวสารการเคารพ ก็ให้รู้สึกได้รับผลแห่งความชื่นชมในใจไปได้หลายวัน จึงมาสันนิษฐานว่านั่นคือส่วนกุศล ซึ่งได้มาปรากฏเฉภาะหน้า

ส่วนซึ่งมีความอาลัยในพระนคร และประชาชนย่อมระงับได้ด้วยความวางใจในผู้ซึ่งได้มอบหมายไว้ให้อยู่รักษา และได้มุ่งหมายความนึกคเนใจว่า จะมีคุณบางอย่าง ในกาลที่เที่ยวไปเช่นนั้นทั้งในส่วนร่างกายและการบ้านเมือง จึงเปนเครื่องที่สำหรับระงับปลดเปลื้องความลำบากขัดสน จากสิ่งซึ่งเคยสดวกได้โดยมาก

แต่เมื่อสุดสิ้นกำหนด อันเปนเวลาได้มาสู่พระราชอาณาเขตร์จำเดิมแต่เมืองตราดและเมืองจันทบุรี ก็ได้ความชื่นชมยินดี เพราะได้เห็นผลของการที่ได้จัดได้ทำไป อันไม่ได้เห็นด้วยตา มาปรากฏว่าการที่ทำนั้นไม่เปล่าจากประโยชน์ ย่อมเห็นผลเช่นเจ้าคณะมณฑลจัดคณะสงฆ์ ซึ่งปรากฏแก่ตา เมื่อเวลาพระสงฆ์ได้มารับ

รอง ทั้ง สอง เมือง นั้น ดี ขึ้น กว่า แต่ ก่อน เปน อัน มาก การ รับ รอง ของ ประชาชน ใน หัว เมือง ทั้ง สอง และ ใน กรุง เทพ ฯ ย่อม ปรากฏ ว่า ผลแห่ง กุศล เจตนา ซึ่ง ได้ เป่ง อยู่ เนือง นิตย์ ใน น้ำใจ และ ได้ ทำ ให้ สำเร็จ ไป ตาม กำลัง ความ สามารถ นั้น เปน ผล อัน ดี ซึ่ง มี ผู้ คิด เห็น ชอบ ด้วย เปน อัน มาก

ใน ที่ สุด นั้น เมื่อ ได้ ฟัง คำ อำนวยพร ซึ่ง ได้ รับ สั่ง แทน ที่ ประชุม สงฆ์ อัน ควร นับ ว่า เปน ยวด ยิ่ง ของ หมู่ ที่ ควร เกิด ความ ยินดี เพราะ เหตุ ว่า คำ เช่น นี้ ได้ ออก มา จาก สงฆ์ หมู่ ใหญ่ อัน เปน ที่ เคารพ นับถือ อย่าง ยิ่ง เปน เครื่อง เพิ่ม พูล ความ ปรีดา ปราโมทย์ ใน ใจ ไม่ ใช่ น้อย จึ่ง ขอ รับ คำ อำนวย พร ไชย มงคล ซึ่ง พระสงฆ์ ทั้ง ปวง ได้ อำนวย ด้วย ความ เคารพ เปน อย่าง ยิ่ง ฯ

วัน ที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๖

คำถวายไชยมงคล

ของ ประชาชน ชาว พระ นคร

ซึ่ง เสนาบดี กระ ทรวง นครบาล อ่าน ถวาย ที่ ท้อง สนาม หลวง

ขอ เดชะ ฝ่าลออง ธุลี พระบาท ปก เกล้า ปก กระหม่อม

บัด นี้ เปน มหา สมัย พระบาท สม เด็จ พระ ปรมิ นทร มหา จุฬาลงกรณ์ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ จาก ทวีปยุโรป ถึง เข้า กรุง เทพ มหา นคร โดย สวัสดิภาพ ประ ชา ชน เอิบ อาบไป ด้วย ปรีดา ปราโมทย์ ชื่น บานทั่วหน้า

ข้าพระพุทธเจ้า ได้รับฉันทานุมัติของพวกพ่อค้าประชาราษฎร ในกรุงเทพมหานคร ผู้มีความชื่นชมยินดีพร้อมเพรียงกันมาสโมสร รับเสด็จประเวศพระบรมราชธานี และเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทอยู่ บัดนี้ ณ ท้องสนามหลวง ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ กราบบังคมทูลพระกรุณา ด้วยดวงจิตรกะตัญญูกะตะเวที ถวายไชยมงคล แด่พระบาทสมเด็จบรมนารถบพิตร์พระเจ้าอยู่หัว

ด้วยพระบาทสมเด็จบรมนารถบพิตร์พระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนิรจากพระมหานครไปช้านานถึงปานนี้ ประชาชนย่อมมีความรู้สึกเปลี่ยวใจอยู่ทั่วกัน มีแต่ตั้งหน้าคอยฟังข่าวเสด็จพระราชดำเนิรไป ณ ที่นั้นๆ ทุกประเทศทุกบุรี เมื่อได้ทราบว่าการเสด็จประพาศได้ผลสำคัญบำบัดพระโรค ทรงพระเจริญศุขสำราญ กับทั้งนานาประเทศได้รับเสด็จ โดยสมพันธมิตรไมตรีเชิดชูพระเกียรติยศ ก็มีความชื่นชมโสมนัศเปนอย่างยิ่ง เพราะประชาชนทั้งหลายรู้สึกอยู่เสมอว่า พระบาทสมเด็จบรมนารถบพิตร์พระเจ้าอยู่หัว เปนเจ้าเปนใหญ่ปกเกล้าฯ ของอาณาประชาราษฎรผู้อยู่ในใต้พระบารมี ได้ทรงพระมหากรุณาทนุบำรุงให้ได้ความศุข ความเจริญ โดยอเนกประการเหลือที่จะคณะนาได้

อิฐวิบุลผลอันใหญ่ ซึ่งเกิดมีแก่ประชาชน คือ ความเปนไทยด้วยตนเอง ความอยู่เย็นเปนศุข ความมีปรีชาสามารถ ความบริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ ความเกษมสำราญเหล่านี้ ล้วนสำเร็จด้วยอำนาจพระมหากรุณา คือ:—

ส่วนการพระศาสนา ได้พระราชทานความเปนไทแก่ตนในที่จะถือศาสนาได้ตามศรัทธา ทั้งทรงป้องกันรักษา ไม่ให้มีภัยอันตรายเกิดขึ้นแก่ประชาชนต่างพวก เพราะเหตุถือศาสนาต่างกัน และทรงกำจัดปาปชนภายใน ไม่ให้ได้ช่องจะทำร้ายศาสนา อันเปนบุญเขตร์ของมหาชนให้เศร้าหมอง เปนเหตุเจริญศัยแห่งการบำเพ็ญศาสนวัตร์ ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาสำหรับบ้านเมือง ทั้งศาสนาอื่น ๆ ทั่วไปโดยอเนกประการ สุดแต่จะสำเร็จประโยชน์แก่ประชุมชนเพียงไร ข้อนี้เปนเครื่องหมายสำคัญแห่งพระเมตตาคุณ ที่ทรงให้เปนไปในชนนิกรประการหนึ่ง

ส่วนการพระราชอาณาจักร์ จำเดิมแต่เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ได้ทรงพระปรารภจะพระราชทานความเปนไทยแก่ข้าขอบขัณฑสีมา ได้โปรดเกล้า ฯ ตั้งพระราชบัญญัติลดกระเษียณอายุลูกทาษ เพื่อไม่ให้ราษฎรผู้เกิดในรัชกาลปัตยุบันนี้ตกเปนทาษ หรือที่เปนทาษอยู่ ก็ให้หลุดพ้นค่าตัวเปนไทยในปถมวัย และต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ออกพระราชบัญญัติลดค่าตัวเลิกทาษ ข้อซึ่งได้พระราชทานความเปนไทยแก่ประชาชนนี้ เปนพระมหากรุณาประการหนึ่ง

การปกครอง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ออกพระราชบัญญัติจัดการปกครองท้องที่ เพื่อความปรกติสดวกของประชาชน และออกพระราชบัญญัติยกเลิกกฎหมายเก่าที่พิจารณาคดีโดยการทรกรรมนั้นเสีย ตั้งกฎหมายกระบวนพิจารณาคดีโดยลักษณะใหม่ขึ้น เพื่อ

ให้ราษฎรได้รับความชอบธรรม และได้โปรดเกล้า ๆ ให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ตามประเพณีอันนิยมกันเปนอันมากนั้น เพื่อรักษาความสงบราบคาบของพระราชอาณาจักร์ ข้อซึ่งได้พระราชทานความอยู่เย็นเปนสุขปราศจากภยันตรายแก่ประชาชนนี้ เปนพระมหากรุณาอีกประการหนึ่ง

การศึกษาวิทยา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ตั้งกรมศึกษาธิการ มีหน้าที่จัดการเล่าเรียน เพื่อผู้เรียนจะได้มีความคิดความฉลาดสามารถรักษาตนและครอบครัว ทั้งจะได้รู้จักอุบายหาเลี้ยงชีพในทางที่ควร ข้อนี้เปนพระเมตตาคุณที่ทรงให้เปนไปในหมู่ราษฎรประการหนึ่ง

การค้าขาย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้มีการขุดคลองขึ้นเปนอันมาก ทั่วการไร่นา ให้ประชาราษฎรได้โภคทรัพย์ยิ่งขึ้น และโปรดเกล้า ๆ ให้สร้างทางรถไฟ เพื่อรับและส่งคนโดยสานกับบรรทุกสินค้าไปมาเร็วขึ้น กับทั้งได้ทรงอุดหนุน ให้มีเรือกลไฟใหญ่น้อยเดินรับส่งสินค้าและคนโดยสาน ได้โปรดเกล้า ๆ ให้ติดต่อการสายโทรเลขไปรสนีย์และโทรเลข เพื่อการสื่อสารไปมาค้าขายสดวกและรวดเร็ว จนการค้าขายมีสรรพสินค้าต่าง ๆ มาเจือจานในพระราชอาณาจักร์บริบูรณ์ยิ่งขึ้น และส่วนการภาษีอากร ก็ได้โปรดเกล้า ๆ ให้งดเลิกและลดหย่อนในสิ่งที่ไม่เกิดผลและมีผลน้อยแก่ประชาชน และขึ้นพิกัด

อัตราแต่ฉภาะสิ่งที่ได้ผลแก่ประชาชนเปนอันมาก ข้อซึ่งทรงทนุบำรุงให้ประชาราษฎร มีความสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์นี้ เปนเครื่องหมายแห่งพระเมตตาคุณอีกประการหนึ่ง

การศุขาภิบาล ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ จัดพระนครให้เจริญยิ่งขึ้นอีกหลายอย่าง มีการขยายถนนหนทางเก่าที่แคบให้กว้างขึ้น และสร้างถนนใหม่ขึ้นอีกมากสายหลายตำบล มีโคมไฟจุดท้องถนนสว่างรื่นรม จนเกิดมีตึกบ้านเรือนในพระนครมั่งคั่งทวีขึ้นโดยเสมอ และมีรถรางใช้แรงไฟฟ้า รถม้ากับรถอย่างอื่น ๆ ด้วยมากมาย ทำให้การไปมาของประชาชนสบายและสดวกขึ้นเปนอันมาก ส่วนการบำบัดโรคภยันตราย ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีโรงพยาบาล กับทั้งเจ้าพนักงานตรวจตราป้องกันโรค ข้อซึ่งได้โปรดเกล้า ฯ พระราชทานความสำราญปราศจากโรคันตรายแก่ประชาชนนี้ เปนเครื่องหมายแห่งพระกรุณาคุณอีกประการหนึ่ง

การตรวจตรา อนึ่งมีพระราชประสงค์จะทรงทราบว่า การนั้น ๆ ที่ได้จัดวางระเบียบไว้แล้ว จะสำเร็จประโยชน์แก่อาณาประชาราษฎรสักเพียงไร และการอย่างไรถ้าจัดขึ้นจะยังวิบุลยผลให้เกิดแก่ประชาชนยิ่งขึ้นไป เพื่อจะได้ทอดพระเนตรเห็นด้วยพระองค์เอง จึงทรงพระราชอุสาหะเสด็จพระราชดำเนิรประพาศไป ในหัวเมือง

นั้น ๆ ทรงสอดส่องเหตุการณ์ และทรงสดับข่าวศุขทุกข์ของประชาชนเนือง ๆ มา

ความสนิทสนม ในเวลาที่เสด็จประพาสได้มีพระราชดำรัสทักทายปราศรัย ตรัสไต่ถามศุขทุกข์ของราษฎร ไม่ถือพระราชอิศริยยศ พระราชทานเงินและสิ่งของเป็นเครื่องปลูกความยินดีปรีดา ทรงพระเมตตาเจาะจงละไปจนถึงหมู่เด็ก ๆ บุตรชาวบ้าน พระราชทานเสมาแจกถึงมากเข้ามาก ทรงสนิทสนมกับราษฎร ยากที่จะหาพระเจ้าแผ่นดินอื่นเสมอเหมือน ทรงพระอารีปลุกน้ำใจเช่นนี้ จึงเป็นที่นิยมนับถือของประชาราษฎรทุกแห่งหน ตลอดจนถึงชาวต่างประเทศ

อีกประการหนึ่ง ได้ทรงเปิดเผยเชิดชูเกียรติยศของชาติสยาม ด้วยทรงพระราชอุสาหะเสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรปถึง ๒ คราว ทั้งครั้งนี้ ได้ทรงชักนำเชื่อมพระราชสัมพันธมิตรไมตรีกับพระเจ้าแผ่นดินและประธานาธิบดีในนานาประเทศให้สนิทยิ่งขึ้น ผลแห่งสัมพันธมิตรไมตรีอันนี้ ย่อมชักนำความเจริญรุ่งเรืองของพระราชอาณาจักร และเมื่อจะเสด็จพระราชดำเนินจากพระนครไป ยังได้ทรงห่วงในศุขทุกข์ของชนนิกร จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ มกุฎราชกุมาร พระราชโอรสที่ทรงพระราชฤทธิ์ได้ ให้สำเร็จราชการรักษาพระนครไว้ต่างพระองค์ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ก็ได้ทรงอนุวัตรในพระราชจรรยา ทรงพระเมตตาอารีแก่ประชาราษฎร และรักษาพระ

นคร ด้วย พระ ปรีชา สามารถ การณ์ เปน ปรกติ เรียบ ราบ ประชาชน อยู่ เย็น เปน สุข สม พระ ราช ประสงค์ พระ มหา กรุณา เปน ล้น เกล้า ฯ

ประชาชน รู้สึก พระ มหา กรุณา ธิคุณ ปก เกล้า ฯ โดย อเนก ประการ อยู่ ฉนี้ จึ่ง มี ดวง จิตร์ เต็มไป ด้วย ปีติ ชื่น ชมโสมนัส ได้ พรัก พร้อม กัน มา สู่ ที่ สโมสร รับ เสด็จ มอบ ฉันทา นุมัติให้ ข้า พระพุทธเจ้า กราบ บังคม ทูล ขอ พระ ราชทาน พระ บรม ราชา นุญาต เพื่อ ประกาศ พระ มหา กรุณา ธิคุณ แล้ว เปล่ง วจีเภท ถวายไชย มงคล ณ มหา สมัย พิเศษ ที่ เสด็จ ประเวศ พระ มหา นคร ครั้ง นี้

ขอ เดชะ พระ มหา กรุณา ที่ ทรงให้ เปนไปใน ประชาชน และ ขอ อำนาจ ความ กะตัญญู กะตะเวที ของ ทวย ราษฎร์ ผู้สวามิภักดิ์ และ จง รัก ใน พระบาท สมเด็จ บรมนารถ บพิตร์ พระเจ้า อยู่ หัว โดย สุจริต ธรรม อันนี้ ประกอบ กัน จง เปน อานุภาพ ศักดิ์สิทธิ์ บันดาล สวัสดิ์ รักษา พระบาท สมเด็จ บรม นารถ บพิตร์ พระ เจ้า อยู่ หัว ให้ มี พระ เดชานุภาพ เปน ที่ ครั่นคร้าม ของ หมู่ ปรปักษ์ ภายนอก อย่า ให้ กล้า ก่อ อนิฐผล ตลอด จน พวก เหล่า ร้าย ภายใน ก็ ให้ เกรง กลัว พระ ราชอาญา อย่า กล้า กำเริบ เปน เสี้ยน หนาม แห่ง พระราช อาณาจักร อันนี้ ขอ ความ เกษม สุข จง มี ทั่ว หน้า

อนึ่ง ขอ จง ทรง พระ เจริญ ด้วย พระราช อิศริยยศ พระ เกียรติคุณ เปน ที่ นิยม นับ ถือ ของ ประชาชน ทั้ง ภายใน ทั้ง ภาย นอก ทั่ว กันไป ขอ พระ ราช ทรัพย์ จง หลั่งไหล มาโดย ทาง นั้น ๆ เพื่อ ความ มั่ง คั่ง สมบูรณ์ แห่ง

พระคลัง หลวง ขอ ราช บริวาร ทั้ง ปวง จง ตั้ง จิตร์ สวามิภักดิ์ รับ ราชการ ให้ สำเร็จ สม พระ บรม ราช ประสงค์

อนึ่ง ขอ จง ดำรง พระชนมายุ ยืน นาน ทรง พระ สำราญ หา พระโรค มิได้ เสด็จ สถิตย์ ยั่ง ยืน ใน ราช มไหสวรรย์ สมบัติ ยิ่ง กว่า พระ มหา กระษัตริย์ ใน ปาง ก่อน ขอ พระ บรม ราชวงษ์ จง ดำรง สถาพร เปน อนัญญะ สาธารณ ขอ รัช สีมา จง เจริญไพศาล บริบูรณ์ด้วย สรรพ สมบัติ มิศร สวัสดิ์ ยั่ง ยืน เปน นิตย์ นิรันดร ขอ พระ พรไชย มงคล จง ประสิทธิ สำเร็จ แด่ พระบาท สมเด็จ บรม นารถ บพิตร์ พระเจ้า อยู่ หัว ทุก ประการ

ขอ เดชะ ฯ

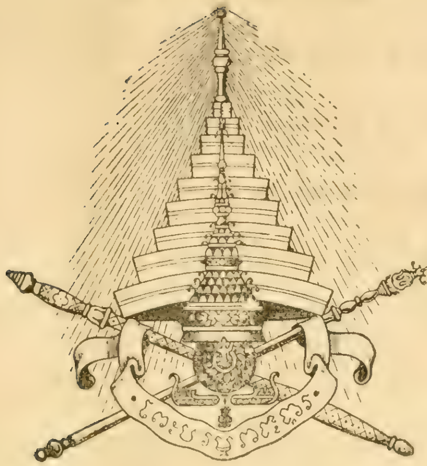
ใน นาม ของ ประชา ราษฎร

ข้า พระพุทธเจ้า กรมหลวง นเรศรวรฤทธิ์

เสนาบดี กระทรวง นครบาล

ท้อง สนาม หลวง กรุง เทพ พระ มหานคร

วัน ที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๒



พระราชดำรัส ตอบ ประชาชน ชาว พระนคร

เรา มี ความ ยินดี เปน อัน มาก ที่ ได้ ฟัง คำ ต้อน รับ และ คำ อำนวย ไชย มงคล ของ อาณา ประชาชน ณ กรุง เทพ ฯ กับ ทั้ง คำ แสดง ความ สวามิภักดิ์ และ รักใคร่ ใน เรา ด้วย

คำ ที่ ได้ พรรณา ว่า ด้วย การ ที่ ได้ เปลี่ยน แปลง มา ใน เมือง เรา จำเดิม ตั้ง แต่ แรก เริ่ม รัชกาล นี้ เวลา ที่ เรา ได้ ครอง ราช สมบัติ มา แล้ว นั้น เปน สมัย อัน ควร จด จำ ไว้ ใน พงษาวดาร ของ โลก นี้ เปน สมัย อัน หนึ่ง ซึ่ง มี ที่ สังเกต ด้วย ความ เจริญ เร็ว ใน การ ต่าง ๆ หลาย อย่าง เปน อัน มาก ทั่ว ไป เรา ได้ มี ความ คิด พยายาม อยู่ เสมอ ที่ จะ ให้ กรุง สยาม ได้ มี ส่วน ใน การ ดำเนิร ของ ความ เจริญ ทั้ง ปวง ซึ่ง เปน อาการ ที่ เห็น เปน สำคัญ ใน กาล สมัย ที่ เรา ทั้ง หลาย ได้ มา มี ชีวิต อยู่ บัด นี้ กาล เวลา ชั่ว

ชีวิตคนหนึ่งนั้น ก็เรียกว่าระยะเวลาสั้น ๆ อันหนึ่งในพงษาวดารของประเทศนี้ แต่ในกรุงสยามทุกวันนี้มีการที่เปลี่ยนแปลงแปลกกว่ากรุงวิยานา เมืองเก่าท่านวินเซอร์ ชีวิตมนุษย์หนึ่งนั้น เปนอันมาก การที่ให้คนเปนไทยแก่ตนเองยิ่งขึ้น การที่จัดการปกครองแก้กฎหมายทั้งหลาย และจัดวิธีเก็บภาษีอากรให้ดียิ่งขึ้น การศึกษาวิชา การที่จัดให้ดำเนิรไปเปนอันมาก การทำหนทางภายในบ้านเมืองของเราให้สดวกยิ่งขึ้น และการที่ได้จัดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงอย่างอื่น ๆ ซึ่งเธอได้กล่าวบรรยายไว้แล้วทั้งปวงนั้น เปนสิ่งที่แสดงให้เห็นลักษณะนิยมของประชุมชนในเมืองนี้ได้มีแปลกกว่ากันเปนอันมาก ในระหว่างเวลาที่ได้เปนมาแต่ก่อนแล้ว กับเวลาที่เปนอยู่ในประจุบันนี้ และเรามีความพอใจเปนอย่างยิ่ง ที่ได้ทราบจากคำบอกเล่าของเธอกับทั้งทราบจากการที่เราได้เห็นเองนั้น ว่าการอันใดที่เราได้กระทำมาเปนผลสำเร็จแล้ว ราษฎรเราก็ได้มีกตะเวทีด้วย สิ่งซึ่งเปนหัวข้อใจความสำคัญอันหนึ่ง ของการที่เราได้กระทำให้สำเร็จได้นั้นก็คือความจงรักภักดีแห่งประชาชนคนเมืองเรา และความเชื่อถือว่าการอันใดที่เราได้เปนธุระแล้ว เราย่อมมีใจหมายจะให้มีความเจริญเปนประโยชน์และความดีแก่คนเหล่านั้นด้วย

เราได้แสดงความให้มกุฎราชกุมารทราบแล้ว เราได้มีความพอใจทุกอย่างในอาการกิริยาที่ได้จัดรักษาการทั้งปวงในเมืองนี้ เวลาที่เราไม่อยู่นั้น และเรามีความยินดีอยู่ด้วย ที่ได้ทราบว่าความ

อุสาหะที่มกุฎราชกุมาร ได้มีในการที่กระทำให้สำเร็จไปตามน่าที่แล้วนั้น ย่อมเปนที่ชอบใจของอาณาประชาชนทั้งปวงด้วย ฯ

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๖

คำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าต่างประเทศ

ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้าพวกพ่อค้า และชาวต่างประเทศในกรุงเทพ ฯ ทั้งหลายซึ่งมีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณา ความชื่นชมยินดีอันเกิดมีแต่น้ำใจของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมกัน ในการที่เสด็จพระราชดำเนินกลับคืนมายังพระราชอาณาจักรนี้ โดยปราศจากสรรพภยันตราย

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีจิตรคิดเห็นเหมือนกับชนทั้งปวงผู้ซึ่งมีน้ำใจหวังอยู่ในความเจริญส่วนพระองค์ ซึ่งเปนอันหนึ่งอันเดียวกับความเจริญของพระราชอาณาจักรสยาม อันงามและบริบูรณ์นี้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้ได้ตามอยู่ด้วยความรู้สึกใจว่า เปนที่ชอบใจและชูใจอย่างยิ่ง ในเรื่องราวที่เสด็จพระราชดำเนิรประพาศบ้านเมืองของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ในยุโรปประเทศเปนครั้งที่สอง เช่นได้กล่าวไว้ในประกาศจดหมายเหตุรายวัน ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานประโยชน์ ที่ได้อ่านทราบแล้วด้วย

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีความยินดี ที่เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า การเสด็จพระราชดำเนินประพาศครั้งนี้ ได้เปนที่เกิดผลให้สำเร็จดังที่ประสงค์จำนงหมายไว้เปนอันมากแล้ว คือว่าได้ฝ่าลอองพระบาทปราศจากพระโรคันตราย และมีพระกำลังบริบูรณ์อย่างเดิม

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอพระราชทานถวายไชยมงคลในสมัยนี้ ที่ได้เสด็จพระราชดำเนิรจากพระราชอาณาจักร์ถึงแปดเดือนล่วงไปแล้ว และข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ ให้ทอดพระเนตร์การสำแดงดอกไม้เพลิง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ปฤกษากับเจ้าพนักงานอันสมควรแล้ว ปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้าว่า เปนสิ่งอันงามดีอย่างยิ่ง ที่จะให้ปรากฏการรับเสด็จของพวกข้าพระพุทธเจ้าในมงคลสมัยนี้ และเปนสิ่งซึ่งข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้า ฯ ถวายไว้ว่า เปนที่หมายแห่งความเคารพนับถืออันแท้จริง ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ



พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าต่างประเทศ

เรามีความยินดีเปนอันมาก เมื่อกลับมาถึงเมืองของเราได้รับคำอำนวยพร ต้อนรับโดยแข็งแรงถึงเพียงนี้ ของท่านทั้งหลาย ผู้ที่มาจากเมืองทั้งปวงที่เราได้ไปเยี่ยมเยียนมาแล้วนี้ เรามีความขอบใจท่านที่ได้แสดงความยินดีในการที่เราเปนผู้ปราศจากโรคันตรายแล้ว และเราดีใจอย่างยิ่ง ที่จะได้เห็นการสำแดงดอกไม้เพลิง ซึ่งท่านได้มีน้ำใจจัดเปนการฉลองในการที่เรากลับครั้งนี้

การที่ท่านทั้งหลายได้มาต้อนรับเราเมื่อเรามาถึงที่นี้ และการที่ท่านทั้งหลาย ได้คิดจัดเพื่อแสดงให้เห็นน้ำใจอันดีของท่านในสมัยนี้ เราถือว่าเปนที่หมายอันสำคัญแห่งความตั้งใจของท่าน ในการที่ได้มีทางไมตรีอยู่เสมอ ในระหว่างรัฐบาลของเรากับพวกพ่อค้า

มานาประเทศในกรุงสยาม ความปรารถนาของเรานั้นคงจะเปนเหมือนเช่นที่เปนมาแต่ก่อนอยู่เสมอแล้ว ว่าจะช่วยเหลือเกื้อกูลให้เจริญในผลประโยชน์อันสำคัญ ที่ท่านทั้งหลายได้เปนผู้แทนของการนั้น เรามีความเชื่อแน่ใจในการที่เกี่ยวพันธ์กันสนิท ในระหว่างความสำเร็จประโยชน์ของการค้าขายที่เกี่ยวกับท่านทั้งหลายนี้ กับความเจริญของเมืองนี้ ที่ท่านทั้งหลายได้สมัคมาทำการร่วมอยู่ด้วยนั้นแล้ว และเห็นว่าไม่มีสิ่งใดที่จะเปนเหตุชักนำทำให้เกิดความเจริญของคนต่างประเทศที่อยู่ในเมืองเรา กับทั้งความเจริญของราษฎรของเรานั้น ยิ่งขึ้นไปกว่าที่จะมีน้ำใจอันหนึ่ง ซึ่งนับหน้าถือตาต่อกันอยู่มิได้ขาด ฯ

คำถวายไชยมงคลของพ่อค้าจีน

ขอเดชะ ฝ่าลอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เปนนายห้างพ่อค้า และลูกค้าจีนทั้งปวง ซึ่งได้เข้ามาพึ่งบรมโพธิสมภาร ประกอบการค้าขายและหัตถกรรมโกศลอยู่ในพระราชอาณาจักรนี้ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ กราบบังคมทูลพระกรุณาทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ทราบเกล้า ฯ ว่าตั้งแต่ได้เสด็จพระราชดำเนิรประพาศนานาประเทศคราวนี้ เพื่อความเกษมสำราญในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท และพระราชประสงค์ที่จะสำแดงกิติคุณของชาติ

และ น้อม นำ อรรถ ประโยชน์ มา เพิ่มภูล ความ เจริญของพระราชอาณาจักร์ พระนามาภิไธยได้ปรากฎ พระเกียรติ อัน ดังยิ่ง ที่ มหาชนทั่วไปได้รับ เสด็จ โดย น้ำใจ ยินดี อย่าง แข็ง แรง ทุก แห่ง หน ด้วย พระ บารมี เกียรติคุณ บุญราศี ของ พระบาท สมเด็จ บรม นารถ บพิตร์ พระเจ้า อยู่หัว พระเจ้า แผ่น ดิน และ ประธานาธิบดี ทุก ประเทศ ที่ เสด็จ ประพาศ ทั้ง พ่อ ค้า นายห้าง และ ราษฎร ประเทศ นั้น ได้ มีความ จงรัก ภักดี รับเสด็จโดย อัธยาศรัย ที่ สนิท ปรากฎ แก่ โลกย์นี้ ก็โดย ที่ได้ ทรง ดำรง น้ำพระไทย อัน ดี ด้วย พระปรีชาญาณ อัน สุขุม ต่อ ตาณ ประชาราษฎรในประเทศ เหล่านั้น พระราชหฤทัย ประกอบไป ด้วย พระ เมตตา กรุณา ได้พระ ราชทาน แก่ คน จน ที่ ทรง พบ ปะ และ ทาน ตถ เน สำหรับ มหาชนที่ อนาถา ใน เวลา ที่ เสด็จ ประพาศ ตาม ที่ มีใน ประเทศ เหล่า นั้น จึง เปน ที่ เสนหา ทั่วไป

ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย รู้ สึก ทราบ เกล้า ฯ ด้วย ความ ชื่น ชม ยินดี เปน อย่าง ยิ่ง ด้วย พระบาท สมเด็จ บรมนารถบพิตร์ พระเจ้า อยู่ หัว เปน พระมหา กระษัตราธิราช เจ้า อัน เลิศ ยิ่ง และ ยาก ที่ จะ หา บรมกระษัตริย์ ได เปรียบปาน ให้ น้ำ พระ ราชหฤทัย พระ เมตตา กรุณา บรม ราชอัธยาศรัย ที่ เปน พระคุณ สมบัติ อัน ดีได้

บัดนี้ได้เสด็จพระราชดำเนินนิวัตร์ คืนสู่พระมหานคร บรม ราชธานี ใน เวลา วันนี้ กระทำให้ พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีความ [illegible] เปน ล้น เกล้า ฯ ซึ่งได้ เห็น พระบาท สมเด็จ บรมนารถ บพิตร์ พระ เจ้า อยู่ หัว ประกอบ ด้วย ความ เกษม สำราญ ทรง พระ เจริญใน พระองคาย

และ พระราชอัธยาศรัย ทั้ง น้ำ พระไทย อันชื่น แช่ม กว้าง ขวาง ประดุจ ดัง มหาสมุทร์ และ ฟ้า ดิน เปน ที่ พึ่ง พำนัก แห่ง ข้า พระพุทธ เจ้า ทั่วไป ที่ จะได้รับ ความ ร่มเย็นในใต้ พระบาระมี

ความ รู้สึก น้ำใจ ชื่น ชม ยินดี ที่ได้ เห็น เสด็จ สู่ พระนคร โดย สวัสดิ ภาพ นั้น จะ หา ถ้อย คำ อันใด มา สำแดงให้เพียง พอ เพื่อ ทราบใต้ฝ่า ลอองธุลีพระบาทไม่ได้ และ ทั้งไม่ทราบ เกล้า ฯ ว่า จะ กระทำ อันใด สำแดง ความ กะตัญญูกะตะเวที ของ ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย ให้ สม แก่ ความ ยินดี ของ ข้า พระ พุทธเจ้า ให้ เพียง พอ แก่ พระ มหา กรุณาธิคุณ ซึ่งได้ ทรง ทนุบำรุง ปก ครอง ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย อยู่ นี้ พอ แก่เวลา อัน น้อย นั้นได้ จึง คิด ด้วย เกล้า ฯ พร้อมใจ กัน ทำ รูป เชี่ยน ทูล เกล้า ฯ ถวาย พอ เปน ที่ ระลึกในวโรกาศ อัน นี้ พร้อม ทั้ง ความ กะตัญญูกะตะ เวที ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย แม้ ว่า สิ่ง ของ ที่ ทูล เกล้า ฯ ถวาย นี้ ย่อม เยาว์ เบา ค่า ไม่ พอ เพียง แก่ พระ มหา กรุณาธิคุณ ก็ดี แต่ได้ ถือ ว่า เปน สิ่ง ที่ สม ตาม พระ บาระมี พระคุณสมบัติ อัน เปนไป อยู่ ใน พระบาท สมเด็จ บรมนารถ บพิตร์ พระเจ้า อยู่ หัว และ ทั้ง ตาม ความ ปราถนา ของ ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้ง หลาย ด้วย เชี่ยน รูป หนึ่ง นั้น เปน รูป หมาย ฮก รูป หนึ่ง หมาย ลก รูป หนึ่ง หมาย ซิ่ว

อาศรัย เหตุ สาม ประการ นี้ ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง หลายโดยสัจจาธิษฐาน ความ ชื่น ชม ยินดี เปน ที่ สุด ซึ่ง พระบาท สมเด็จ บรมนารถบพิตร์ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ประกอบ อยู่ ในคุณสมบัติ ทั้ง สาม ประการ นี้ ที่ เปน

ความ ปราถนา ของ ข้า พระ พุทธเจ้า ขอ ให้ พระบรมเดชานุภาพ แผ่ไพศาล ทั่วไป พระราช อาณาจักร์ มี ความ ศุข เกษม ดำรง อิศรราช ยืด ยืนนาน หมื่น ปี ขึ้นไป ความ มั่ง คั่ง บริบูรณ์ ด้วย โภคทรัพย์ ของ ชาติ ประกอบ ด้วย พานิชกรรม หัดถกิจ ซึ่ง เปน กรรม ผล ของ ชาติ จง เกิด สมบูรณ์ ยิ่ง ดัง ขัตติย มหาศาล พระบรมวงษ์ คง สืบ สันตติวงษ์ ยิ่ง หมื่น ปี ขึ้นไป ขอให้ พระบาท สมเด็จ บรมนารถ บพิตร์ พระเจ้า อยู่ หัว มี พระชนมายุ ยิ่ง ยืน นาน ประดุจ ดัง ดาว นำเกิก ปราศจาก โรคา พาธไภย พิบัติ อุปัทวันตราย สัตรู ภาย นอก ภายในจงแพ้ พ่าย พระบารมี ขอ ให้ ปรมาภิไธย ได้ นาม ว่า บ้วนส่วย พระเจ้า หมื่น ปี และ พระบารมี ดุจดัง เซียนบน ฟ้า ที่ อ้าง มา นั้น

ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย ซึ่งได้ เข้า มา พึ่งพระบรม โพธิสมภาร อยู่ นี้ แม้ต่อไป เบื้อง น่า จะ กลับ คืนไป เยี่ยม เยียน ยัง ชาติ ภูมิ เดิม ของ ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้งหลาย ชั่ว คราวก็ดี ความ ลืม พระมหา กรุณาธิคุณ เปน อัน ไม่มี ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย จึ่ง พร้อมใจ กัน กราบ บังคมทูล พระกรุณา ใน วโรกาศ นี้ ขอให้ พระราชดำริห์ ชอบ ทั้งหลาย จง เปนไป ตาม น้ำ พระไทย ของ พระบาท สมเด็จ พระบรมนารถ บพิตร์ พระเจ้า อยู่หัว สมแก่ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งหลายได้ กราบ บังคมทูล พระกรุณา นี้ จง ทุก ประการ ด้วย เกล้า ด้วย กระหม่อม ขอ เดชะ ฯ

กรุงเทพพระมหานคร

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๖



พระราชดำรัสตอบพ่อค้าจีน

เรารู้สึกมีความพอใจเปนอย่างยิ่ง ที่ได้รับคำอำนวยพรตอบรับของผู้แทนพวกพ่อค้าจีน ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองเรา เราย่อมรู้อยู่แล้ว ว่าความสามารถในทางค้าขายของพ่อค้าจีน และความอุสาหะ และพยายามของจีนผู้ทำการงานเปนจำนวนมาก ที่ได้เข้ามาอยู่ในเมืองนี้นั้น ย่อมเปนคุณมีราคามากแก่ไทย จีนที่เกิดในเมืองจีนนั้น ถึงแม้ว่าเปนคนต่างภาษากับไทยอย่างหนึ่งแล้วก็ดี แต่ก็ยังไม่ต้องการให้มีผู้แทนทางราชการ มาช่วยให้ได้ที่เหมาะสำหรับทำการค้าขาย อันเปนคุณวิเศษของพวกจีนซึ่งได้ปรากฏแล้ว ความคิดของเรานั้น ย่อมมีอยู่เสมอมาว่า จีนในกรุงสยามควรจะได้มีโอกาศที่จะทำการงาน และมีประโยชน์เหมือนเช่นคนไทยเรา เราถือว่าพวกจีนนั้นเหมือนไม่เปนคนต่างประเทศ แต่เหมือนว่าจะเปนชาวเมืองเราส่วนหนึ่ง และมีส่วนได้รับผลในความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองด้วยเหมือนกัน

เพราะเหตุนี้ เมื่อท่านทั้งหลายได้มาพร้อมกันครั้งนี้ เปนที่ยินดีของเราอย่างยิ่ง ที่เราได้กล่าวมาแล้วว่า เปนสิ่งสำคัญ อันเปนพยาน ว่าผลแห่งความคิดของเราที่ได้ใช้มาแล้วนั้น ถูกใจของพวกจีน และเปนพยานว่าพวกจีนมีความนิยมพอใจ ในการที่เปนอยู่เช่นนี้ด้วย

เรามีความยินดีรับของอันงามที่ให้เปนที่ระลึกแก่เรา และเราจะถืออยู่เสมอว่า ราคาของสิ่งนี้สูงมากยิ่งขึ้นด้วยถ้อยคำที่ได้แสดงแจ้งแรงด้วยประสงค์อันดี และมีคำถวายพรติดมากับของนี้ด้วย ฯ

คำถวายไชยมงคลของพ่อค้าแขก

ขอเดชะ ฝ่าลอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า บรรดาพวกพ่อค้าแขกบอมเบทั้งหลาย ซึ่งได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ประกอบการพาณิชกรรมอยู่ในพระราชอาณาจักร์สยาม ได้รับความผาสุกสวัสดิภาพ มาช้านานหลายชั่วชั่วคนแล้ว

ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ กราบบังคมทูล แด่พระบาท**สมเด็จ**พระบรมนารถ มหาราชาธิราชเจ้า ไกซาร์ อิ. สยามินทร์ **ทราบ**ฝ่าลอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีความชื่นชมโสมนัศยินดี ต่อพระบรมเดชานุภาพ กฤษดาภินิหารในใต้ฝ่าลอองธุลีพระ

บาท ด้วย การ ซึ่งได้ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ นา นา ประเทศ ทิศ ตวัน ตก ครั้ง นี้ ได้ เสด็จกลับ คืน สู่ พระมหา นคร บรม ราช ธานีศรี รัตนโกสินทร โดย ความ ผาสุก สวัสดิ์ สถาพร ซึ่งควร นับ เหมือน กันว่า เปนการ อุประถัมภ์ บำรุงการ ค้า ขาย ระหว่าง ชาติให้เจริญ ยิ่ง ขึ้น ด้วย พระ บารมี กิติ คุณ แผ่ ไพศาล อัน ปรากฎแก่โลกย์ นั้น ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย พร้อม กัน ได้ มี โอกาศ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ใน วันรื่น เริง รับ เสด็จ นี้ มีความ ร่วม มิตร จิตร สมาน ฉันท์ โดย น้ำ ใจ อัน จง รัก ภักดี ในใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระ บาท และเพื่อ จะให้ เปน ที่ระฦก หมายความ ยินดี รับเสด็จ ด้วยความ ปรีดาปราโมทย์ สุสวาดดินต์ วันทย ด้วยเคารพในใต้ฝ่าธุลีพระบาท สมเด็จ บรมนารถ บพิตร พระเจ้า อยู่หัว สยามินทร์ ซึ่ง เสด็จ พระราช ดำเนิร นิวัตร์ มา ดี แล้ว และ ด้วย จิตร์ ผ่อง แผ้ว ชื่น บาน นี้ ข้า พระพุทธ เจ้า ทั้ง หลาย จึ่งพร้อมใจ กัน ขอ อาราธนา พระ อัลล่าห์ เจ้า ผู้ ทรงไว้ ซึ่ง สรรพานุ ภาพใน สกลโลกย์ จงบันดาลความ ศุข ศิริสวัสดิ์ พิพัฒน์ สถาพร ให้ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ประสบ สิ้น สิ่ง พระราช ประสงค์ และ ทรง เจริญ พระ ชนม์ พรรษา อยู่ ยืน นาน บรรจบ ยิ่ง หลาย คำรบไขย สรรพภัย พิบัติโรคา พาธ จง พินาศ เสื่อม สูญ พระราช หฤทัย จง จรูญ เรืองโรจน์ ประภัศร สิตลา ภิรมย์ศุข ทุก วัน คืน ขอให้ราไช สวรรย ธิปัติ และ รัช ทายาท สืบตย์ มั่น อยู่ ใน วเศส สุริยโลก สิ้น กาล นาน เทอญ ฯ

กรุง เทพ มหา นคร

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๖

พระราชดำรัส ตอบพวกพ่อ ค้า แขก

กรุง สยาม ย่อม เปิด ช่อง และโอกาศ ให้แก่ความ อุสาหะ ทาง ความ คิด และแรง ของ คน ทั้ง ปวง ทั่วไป ไม่เลือก ว่า ชาติ ภาษาใด หรือ ศาสนาใด ความ คิด ของ เราใน การ ที่ เกี่ยว กับ เรื่อง นี้ ย่อมเปน การ อารี กว้าง ขวาง อยู่ เสมอ และไม่ มี สิ่ง ใด ที่ จะ ทำให้เรา พอใจ ยิ่ง ขึ้น กว่า ที่ จะได้ เห็น ผู้แทน พวก นานา ประเทศ ต่าง ๆ ได้ เต็มใจ เข้า กัน สำแดงการ ให้ เราได้ พบ เห็น เมื่อ กลับมา ถึง เรา มี ความยินดี ไม่น้อย เลย ที่ได้ รับ คำ อำนวย พร ของ พ่อ ค้า แขก ชาว อินเดีย ผู้ ซึ่งได้ ตั้ง อยู่ ใน เมือง นี้ มา ช้า นาน นัก แล้ว และ เปน ผู้ ที่ได้ ทำ กิจ ธุระ สำเร็จ ประโยชน์ ตาม ที่ สมควร ที่ จะได้ ดี แล้ว ด้วย

เรา มี ความ ยินดี รับ คำ อำนวย พร และ ความ ประสงค์ อัน ดี ของ ท่าน ทั้ง หลาย นั้น ฯ

คำ ถวายไชย มงคล
ของ พ่อ ค้า ไทย

ขอเดชะ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ปก เกล้า ปก กระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้เปนพศกนิกรประกอบการกสิกรรมหัตถกรรม และพานิชกรรมโกศล สมาคมรวม เปนคณะ ผู้ค้าขายในพระราชอาณาจักร์ มีความชื่นชมยินดีต่อ พระ บรม ราช กฤษดาภินิหาร พร้อมใจ กัน เข้า เปน สมาคม ใน ความรื่น เริง รับ เสด็จ มาถึ ใน ยภิลักขิตกาล เปน วโร กาศ พิเศษ ที่ได้เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท ณ เวลานี้ เปน วัน สมโภช มงคล การ อัน ประเสริฐ ซึ่ง พระบาท สมเด็จ พระ บรมนารถ บพิตร์ พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิร นิวัตร์ สู่ พระ บรม ราช ธานี มหา นคร โดย สวัสดิภาพ ขอ พระ ราชทาน พระ บรมราช วโรกาศ กราบ บังคมทูล พระ กรุณา ทราบ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท

การ ค้า ขาย ที่ ให้ เกิด ความ เจริญ โภค ทรัพย์ สมบูรณ์ แก่ ชาติ ที่ ข้า พระพุทธเจ้า ได้ ประกอบ การ อยู่ นี้ โดย พระ บารมี ใน รัชกาล ที่ ๔ บรมธรรมิก มหา ราชา ธิราช เจ้า ได้ ทรง พระราช ดำริห์ ด้วย พระ ปรีชา ญาณ อัน สุขุม เริ่ม ตั้ง ขึ้น โดย ได้ ทรง เปิด การ ค้า ขาย ของ ชาติ แก่นานา ประเทศ แล้ว พระบาท สมเด็จ บรม นารถ บพิตร์ พระเจ้า อยู่ หัว ได้ สืบ สันตติวงษ์ สนอง พระองค์ ดำรง รัชทา ยาท แล้ว ก็ ได้ ทรง ทนุ บำรุง อุด หนุน การ ค้า ขาย ยิ่ง ขึ้น ทุก ที่ การ อันใด เปน สิ่ง ประกอบ ที่ จะ ให้ การ ค้า ขาย ของ ชาติ แผ่ ไพศาล ไป ด้วย กรรม ผล ที่ เกิด จาก การ

เพาะปลูกที่ดิน หรือฝีมือการช่างก็ดี ได้ทรงพระราชอุสาหะและทรงพระราชดำริห์ตั้งพระราชกำหนดกฎหมาย พระบรมราชานุเคราะห์ ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะให้การค้าขายดำเนิรสู่ทางเจริญประสบแก่สมัยในทุกทิศทุกทางที่จะเปนไปได้ พระบรมราชูปถัมภ์อันเปนหลักสำคัญนั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอำนาจพิเศษแก่บริษัท แบงก์สยามกัมมาจลทุนจำกัด ให้ได้ตั้งขึ้นเปนแบงก์สยาม สำหรับรับฝากและทดรองเงินให้ประชาชนทำการค้าขายย่อมเปนความสดวกของพ่อค้ายิ่งขึ้น เพราะการค้าขายต้องอาไศรยแบงก์เปนกำลัง และแบงก์นั้นก็ได้พระบรมราชูปถัมภ์ประกอบ แม้ว่าการค้าขายยังอ่อนอยู่ ที่ได้เกิดขึ้นเพียงใน ๒ รัชกาลไม่ได้ตั้งมั่นมานานนักก็ดี ก็แต่ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ บรมราโชบายพระปรีชาญาณอันสุขุมเผื่อแผ่อยู่แก่การค้าขาย ที่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายประกอบกิจอยู่นี้ จึ่งได้ดำเนิรสู่ผลพิพัฒน์ขึ้นทุกปี ทั้งสินค้าเข้าและสินค้าออกเปนพยานปรากฏอยู่ การค้าขายในพระราชอาณาจักรที่เจริญขึ้นนี้ก็เพราะพระมหากรุณาธิคุณ ทรงทนุบำรุงอุดหนุนอยู่ทุกประการ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จึ่งได้ระฦกถึงพระเดชพระคุณมิได้ขาดประดุจเปนบรมนารถ ในกิจการทั้งสามของชาติอยู่ ณกาลบัดนี้

และในกาลที่เสด็จพระราชดำเนิรประพาศ ทางทวีปยุโรปในครั้งที่ ๒ นี้ แม้โดยวิถีทางไกลทุระกันดารประการใดก็ดี ก็ด้วยพระราชประสงค์

เพื่อ ความ เกษม สำราญ ในใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท และ บำรุง รัฐา ภิปาลโน บาย ที่ จะให้ พระราช อาณาจักร มีชื่อ เสียง แผ่ ไพศาล ประจักษ์ แก่ โลกย์ นั้น ก็เปน การ สม พระราช ประสงค์ ด้วย พระ บรม ปรีชาญาณ อัน สามารถ ที่ ได้ เห็น ปรากฏใน ถิ่น ประเทศใด ที่ ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ เยี่ยม เยือน นั้น ผู้เปน อิศร เธิปไตย และ ประชา นิกรใน ประเทศ นั้น ๆ ก็ได้ มี ความ สโมสร ชื่น ชม ยินดี ต่อ พระเกียรติคุณบุญญา ภินิหาร ได้รับ รอง เชิญ เสด็จโดย ความไมตรี จิตร์ สนิท สิเนหา สม พระ เกียรติยศ กิติศักดิ์ ทุก แห่ง หน และ เหตุ ที่ เสด็จ ประพาศ ครั้ง นี้ ก็ ย่อม เปน คุณ คุด หนุน การ ค้า ขาย ของ ช ติโดย เอนกไนย เหมือน กัน จึ่ง กระทำให้ พวก ข้า พระพุทธเจ้า มี น้ำใจ เบิก บาน ที่ จะ ประกอบ การ ค้า ขายให้ ชาติ ภูมิ สมบูรณ์ ด้วย การ ทั้ง สาม ซึ่งได้ ทรง พระ มหา กรุณา ทำนุ บำรุง เปน บรม นารถ ราชูปถัมภ์ อยู่ เปน นิตย์ ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง หลายโดย ความ พร้อม เพรียง กัน เพื่อ จะให้เปน ที่ ระฦก เฉลิม พระ เกียรติ พระ กรุณา ธิคุณ ที่ ปก เกล้า ฯ ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย อยู่ อย่าง ยิ่ง นั้น แต่ ใน เวลา อัน น้อย นี้ จึ่งได้เพียง จัด ตั้ง เสาโคมไฟ ฟ้า ขึ้น ถวาย เปน ที่ หมาย ที่ ระฦก ความ รุ่ง เรือง พระเกียรติศักดิ์ พระ เกียรติคุณ และ พระ เมตตา กรุณาแก่ พวก ข้า พระพุทธเจ้า โชติ ช่วง ชัชวาลย์ ดัง ดวง ประทีป ทิพยาโลกย์ ฉนั้น

ข้า พระพุทธเจ้า ได้ มีโอกาศ เฝ้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท รับ เสด็จใน เวลา วันนี้ ได้เห็น ทรง พระ เกษม สันต์ เปน ที่ หมาย ความ สวัสดิ์ สำราญ

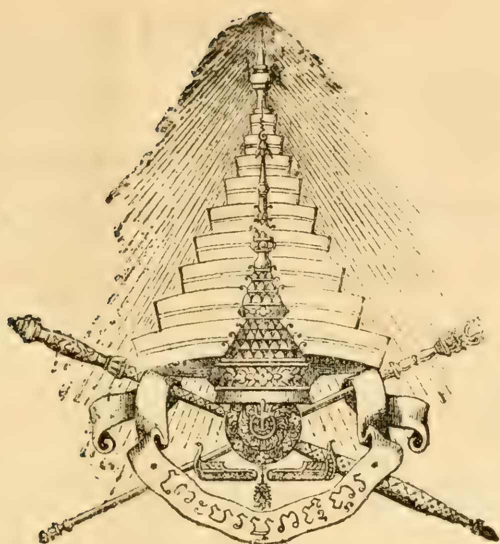
ในพระบรมยุคลบาทพระราชถาวรรณปลั่งเปล่ง ปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็ยิ่งทำให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมีความชื่นชมโสมนัศขึ้นอีกเปนอันเกล้า ๆ จึงได้พร้อมใจกันขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศถวายพระพรไชยมงคล ในวันที่ปรีเปรมกระมลยินดีทั่วไปนี้ ที่พระอาทิตย์มีเดชกล้าในเวลากลางวัน พระจันทร์มีแสงสว่างในเวลากลางคืน พระบรมกระษัตริย์มหาศาลรุ่งเรืองพระบรมเดชานุภาพ เมื่อทรงเครื่องต้นราชกกุธภัณฑ์ จัดพระแสงขรรค์ทิชาชาติมหาศาล มีตะบะกล้าเมื่อเวลาเข้าฌานสมาบัติ เฉภาะฉะนั้นใด ขอให้พระเกียรติคุณบรมเดชานุภาพกฤษฎาภินิหาร ประกอบด้วยราชอิทธิบุญฤทธิ์ อนุวัตรตามพระบรมโลกนารถเจ้า ที่ทรงพระเดชกล้าอยู่ทุกทิพาราตรีกาลฉันนั้น และขอให้พระชนมายุยืนยงคงนานยิ่ง ด้วยร้อยพระชะกาล ปราศจากโรคาพาธไภยพิบัติอุปัทวันตราย อย่าได้มากล้ำกลายพระบรมบาทยุคล ทรงพระเจริญศุภผลศุขเกษมเปรมพระราชหฤทัยยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าที่ทรงพระสำราญสวัสดิ์ศิริ ที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาททัศนาการในวันนี้ และสรรพริปูทั้งภายนอกและภายใน จงพ่ายแพ้พระบารมีบุญญาภินิหารการอันใดที่มีพระราชดำริห์จำนงหมาย จงได้สมดังพระราชหฤทัยประสงค์ทุกสิ่งสรรพ์ ขอให้พระบรมราชวงษ์สถิตย์ดำรงมั่นด้วยจิราพิพัฒน์หลายสหัสสศก เปนที่อุ่นอกพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้

รับ ความ ร่ม เย็น เกษม สำราญ ประกอบ การ อยู่ในใต้ พระ บารมี และ ขอให้ ชาติ ภูมิ ซึ่ง พระบาท สมเด็จ พระ บรม นารถ บพิตร สถิตย์ สถาพร ดำรง ราช มไหสวรรยา ธิบัติ ปก ครอง บ้อง บ้า อยู่นี้ จง มีความ เจริญ รุ่ง เรือง ถาวร ใน อิศรา ธิปไตย์ ทัน เทียม สมัย ที่ อุไทย ดำเนิร อยู่ ใน โลก นี้ ราช สมบัติ จิระฐิติกาล

ด้วย เกล้า ด้วย กระหม่อม ขอ เดชะ ฯ

กรุง เทพ มหา นคร

วัน ที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๒



พระราชดำรัส ตอบ พวก พ่อค้าไทย

บรรดา ประโยชน์ การ ค้า ขาย กับ ทั้ง การ เพาะ ปลูก และ กิจการ ช่าง ของ กรุง สยาม นี้ ได้ เจริญ ขึ้น มาก อย่าง หนึ่ง จริง เหมือน ดัง เช่น ท่าน ทั้ง หลาย ได้ กล่าว แล้ว ใน เมือง ใด เมือง หนึ่ง ซึ่ง ธรรมดา โลก ธาตุ สงเคราะห์ ให้ เกิด ผล ได้ มาก แล้ว ก็ ย่อม มี ช่อง มี โอกาศ ที่ จะ แผ่ ไพศาล ให้ ยิ่ง ขึ้น ไป ได้ มาก ใน การ เพาะ ปลูก ใน กิจ การ ช่าง ต่าง ๆ และ ใน การ ค้า ขาย ขณะ เมื่อ เรา ถือ อยู่ ว่า เปน การ ดี ใน การ ที่ จะ ชัก นำ ทุน และ แรง นา นา ประเทศ เข้า มา ใน เมือง ก็ ดี แต่ ก็ ย่อม เปน ธรรมดา ที่ เรา จะ รู้ สึก ว่า เปน ผล ประโยชน์ พิเศษ อัน หนึ่ง ซึ่ง มี ความ อุสาหะ พยา ยาม ของ คน ไทย เรา ใน การ งาน ต่าง ๆ ที่ ได้ ทำ กัน อยู่ เปน อัน มาก การ ที่ จะ มี กฎหมาย ให้ เหมาะ แก่ การ งาน ทั้ง ปวง นั้น บัด นี้ ก็ ได้ กำลัง พิจารณา อยู่ แล้ว

และ เรา หวัง ว่า ต่อไป ภาย หน้า เรา จะได้ เห็น บริษัท ไทย มี อำนาจ เปน ประโยชน์ อัน มีค่า มาก และ เห็น ว่า คนไทย เอง จะ ตั้งใจ อุสาหะ เพื่อ จะได้ มีส่วน ตาม สมควร ที่ จะได้ ใน ทรัพย์สมบัติ ซึ่งไม่ มีที่ สงไสย เลย เมื่อ า นี้ย่อม มีให้ ได้ อนึ่ง เรา มีความ พอใจ อย่าง หนึ่ง ด้วย เหมือน กัน ที่ จะได้ เห็น ว่า การ งาน ของ ฝ่ายไทย จะ พึ่งได้ เปนไป ตาม ตัว อย่าง ของ บริษัท ที่ได้ ตั้ง ขึ้น ดัง ท่าน ทั้งหลาย กล่าว มา นั้น แล้ว คงได้ ผล อัน สำเร็จ ซึ่ง เปน การ ยิ่ง กว่า ที่ให้ เห็น ว่า สัก แต่ ตั้ง อยู่ ได้ ดี ท่าน ทั้งหลาย พึ่ง เชื่อ แน่ ได้ว่า เรา จะ ทำนุ บำรุง และ ส่ง เสิม กิจ ธุระ อัน ชอบ ที่ จะได้ ช่วยให้ มีความ เจริญ รุ่ง เรือง ของ อาณา ประชาชน ด้วย

เรา ขอบใจใน คำ อำนวย พร และ ความ ประสงค์ อัน ดี ของ ท่าน ทั้ง หลาย และ เรา มีความ ยินดี ที่ จะได้ เห็น สิ่ง ซึ่ง ท่าน ทั้งหลายได้ เลือก ขึ้น ทำไว้ ใหญ่ โตให้งาม และ เปน ที่ ระฦก ความ ซื่อ สัตย์ และ ความ จง รัก ภักดี ของ ท่าน ทั้ง หลาย ด้วย ฯ

คำถวายไชยมงคล

ของ พระ บรมวงษา นุวงษ์ ข้า ทูลลอองธุลีพระบาท ฝ่ายใน

ขอ เดชะ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ปก เกล้า ปก กระหม่อม

ข้า พระ พุทธเจ้า เหล่า นารี ทั้ง พระ บรม วงษา นุ วงษ์ และ ข้า ทูล ลอองธุลี พระบาท ซึ่งได้ มา ประชุม พร้อม กัน เฝ้า เฉพาะ พระภักตร์ ณที่ นี้

ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ เพื่อกราบบังคมทูลพระกรุณา แสดงความปิติปราโมทย์ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ในมหาสมัยนี้ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิรกลับจากยุโรปประเทศ ประเวศพระมหานคร

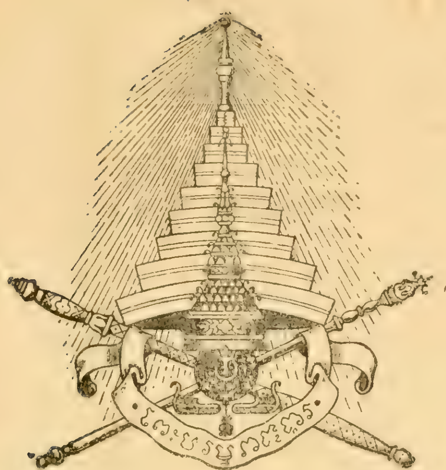
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรู้สึกและทราบเกล้า ฯ อยู่ ว่าการที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนิรไปสู่ประเทศยุโรปครั้งนี้ โดยอาไศรยเหตุที่จำเปน เพื่อจะทรงบำรุงพระองค์ไว้ให้เปนประโยชน์แก่พระราชอาณาจักร์และไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ทำให้ความรู้สึกว้าเหว่ในใจข้าพระพุทธเจ้าให้น้อยลง เพราะประการหนึ่งในเวลาที่เสด็จประทับอยู่ภายในพระราชอาณาจักร์นั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้เคยรู้สึกอุ่นใจอยู่ว่า พระบารมีคุ้มครองปกเกล้าปกกระหม่อมอยู่ประดุจฉัตร์อันกางกั้นอยู่เหนือเกษข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ให้ได้รับความร่มเย็นเปนผาสุก เมื่อยามเสด็จประพาศอยู่แดนไกลจึ่งจำต้องรู้สึกเปลี่ยวใจเปนธรรมดา อีกประการหนึ่งเวลาที่เสด็จประทับอยู่ในพระราชอาณาจักร์นั้น มีผู้มีน้ำใจสวามิภักดิ์ในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท คอยปฏิบัติตามพระราชประสงค์อยู่ทุกเวลาราตรี เมื่อยามเสด็จประพาศอยู่ในแว่นแคว้นแดนต่างประเทศ ต้องเสด็จเข้าไปในหมู่ชนต่างเพศต่างภาษา ไหนเลยจะเหมือนเสด็จอยู่

ใน หมู่ บาท บริจาและ พระ บรม ราชวงษ์ เสนามาตย์ ราชบริพารได้ เพราะ ฉนั้น ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้งหลาย พา กัน คำนึง ถึง พระ บารมี อยู่ เปน นิตย์ และได้ตั้ง หน้า คอย เสด็จ กลับ อยู่ ทุก เมื่อ

บัด นี้ได้ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท เสด็จ พระราช ดำเนิร กลับ ยัง พระ นคร พระ ราชทานโอกาศให้ ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง ปวง พร้อม กัน ได้ เฝ้า กราบ ถวาย บังคม ชม พระ บารมี ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง ปวงได้แล เห็น ปรากฎ ว่าได้ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท ทรง พระ สำราญ ขึ้น นับว่า การ ที่ ทรง พระ ราช อุสาหะ เสด็จ พระราช ดำเนิรไป ถึง ประเทศ ยุโรป นั้น ได้ ให้ผล อัน ดี สม พระราช ประสงค์ ทำให้ ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้ง ปวง มีความโสมนัส เปน อย่าง ยิ่ง

ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้ง ปวง ขอ อ้าง พระ มหา กรุณา ธิคุณ ของได้ฝ่า ลอองธุลี พระบาท และ ความ จง รัก ภักดี ของ ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้ง ปวง นี้ ตั้ง เปน สัตยา ธิษฐาน ขอให้ ได้ฝ่า ลอองธุลี พระบาท ทรง พระ สำราญ ปราศจากไภย พระโรคใด ๆ อย่าได้เกิด บีฑา ขอ พระชนม พรรษา จง เจริญยิ่ง สรรพสิ่งใด ๆ ที่ มี พระราช หฤทัย จำนง จง สำเร็จโดย พลัน ทัน พระราช ประสงค์ ทุก ประการ ทุก เมื่อ

ด้วย เกล้า ด้วย กระหม่อม ขอ เดชะ ฯ



พระราชดำรัสตอบ

พระ บรม วงษา นุวงษ์ ข้า ทูล ลอองธุลี พระบาท ฝ่ายใน

คำ ที่ รับ สั่ง ใน นาม ของ พระ บรม วงษา นุวงษ์ และ นารี ผู้ มี บรรดาศักดิ์ แสดง ความ เชื่อ ถือ ไว้ วางใจ และ ความ ปรานี ใน ตัว หม่อม ฉัน นั้น เปน ที่ พึ่ง พอใจ เปน อัน มาก ความ เปลี่ยว เปล่า อันใด เช่น ที่ กล่าว นี้ ย่อม เคย ได้ ยิน มี อยู่ เนือง ๆ เมื่อ เวลา ไป ไกล จาก พระ นคร จึ่ง ไว้ วาง การ งาน อัน จะ พึง รักษา ไว้ ให้ เปน การ มั่น คง การ ที่ วาง ไว้ นั้น ก็ เปน ที่ พอ ใจ ได้ สม ดัง ความ มุ่ง หมาย ส่วน การ ที่ ปราศ จาก ความ ศุข และ ความ สดวก ซึ่ง เคย มี บาง ที ก็ เปน เหตุ อัน ควร จะ เรียก ว่า ลำบาก มี อยู่ เปน ความ จริง แต่ ความ มุ่ง หมาย ผล บาง อย่าง ซึ่ง เปน ส่วน ตน และ ส่วน ชาติ ก็ เครื่อง พา ใจ ให้ ระงับ ความ กระวน กระวาย อย่าง นั้น ได้ เปน ครั้ง เปน คราว แต่ เปน ความ จริง อยู่ เมื่อ เวลา ที่ กลับ มา ถึง พระ นคร นี้

ไม่แต่เฉภาะ ที่ได้กลับมา ประเทศ ที่ อยู่ ของ ตัว ซ้ำได้รับ ความ แสดง จงรัก ภักดีต้อนรับ จาก พระ บรม วงษานุวงษ์ ข้าราชการ พ่อค้า ประชา ราษฎร ทั้ง หัวเมืองและในกรุง ทำให้รู้สึก เกิด ขึ้นในใจ ว่าความ ประพฤติ อันใด ที่ได้ประพฤติ มา แล้วใน ปาง ก่อน ทั้งใน น้ำใจ และใน การ งานได้ มีผู้รู้ถึง น้ำใจ และ มีผู้เห็น ดี ด้วยใน การ งาน ที่ ทำ จึง ได้ความรับ รอง ดี ถึง เพียง นี้

เมื่อ ได้ มา ฟัง คำ อำนวย พรในเวลา นี้ ก็เปน ถ้อย คำ อัน กล่าว เพิ่ม เติม ยืน ยัน ใน ข้อ ซึ่งได้ ทราบ และ เห็น มา จาก ที่ อื่น แล้ว ว่า พระบรม วงษานุวงษ์ ฝ่ายใน และ นารี ที่ มี บรรดาศักดิ์ ก็ มี ความ คิด เห็น ร่วม กัน กับ อาณา ประชาชน ทั้ง ปวง เปน เครื่อง เพิ่ม ภูล ความ ยินดี ขึ้น อีก ส่วน หนึ่ง เปน อัน มาก ฯ

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๖

คำถวายไชยมงคล

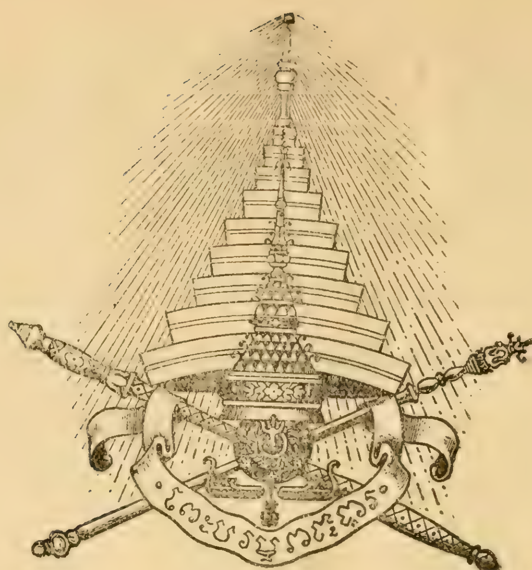
ของพวกทูตและกงสุลต่างประเทศ

ขอ เดชะ

ข้า พระ พุทธเจ้า ขอ พระ ราชทาน กราบ บังคม ทูล แสดง การ รับเสด็จ ด้วย อัธยาไศรยไมตรี อย่าง ยิ่ง ใน การ ที่ เสด็จ พระราชดำเนิร กลับคืน กรุง สยาม ครั้ง นี้

ประชาชน ทั้ง หลาย มีความ ชื่น ชม ยินดี และได้ตกแต่ง พระมหานคร ให้งาม อย่าง วัน นักษัตรฤกษ์ และ น้ำใจ ของ คน ทั้ง หลาย ก็ ตั้ง หน้าคอย รับ เสด็จ พระราชดำเนิร อยู่ พร้อม กัน

และ ข้า พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย พร้อม กัน ขอ ถวายไชยมงคล และมีความ ชื่น ชม ยินดี ด้วย ใน การ เสด็จ พระ ราชดำเนิร กลับ คืน ยัง พระ มหานคร ที่ได้ ทอด พระเนตร์ เห็น การ ทั้ง ปวง เปนไป อยู่ โดย ความ เรียบ ร้อย ถึง เพียง นี้ ที่ เปน พยาน อย่าง ดี ที่ สุด ที่ จะ ทรง มีได้แล้ว ว่าผู้รับ ราชการ ใน กรุง สยาม ทุก วัน นี้ได้ มี ความ ภักดี ต่อ รัฐบาล และ อาณาประชา ชน ก็ได้ มี ความ จง รัก ภักดี ต่อ พระ มหากระษัตริย์ด้วย ฯ



พระราชดำรัสตอบ

พวกทูตและกงสุล ต่างประเทศ

ท่าน ราชทูต

เราได้ มา พบ พวก ทูต และ กงซุล ทั้งหลาย ที่ ตั้ง อยู่ใน กรุง สยาม อีก ครั้งนี้ ด้วย ความ ยินดี นัก และ เรา ขอบใจ ท่าน ที่ได้แสดง คำต้อน รับ และ แสดง ความ ยินดี อำนวยไชยให้ พร แก่ เราใน นาม ของ พวก นี้ ด้วย

เมื่อ มา อยู่ เฉภาะ หน้าผู้ แทน ประ เทศ ทั้ง หลาย เปน อันมากที่เราได้ ไป เยี่ยม เยี่ยน มาเร็ว ๆ นี้แล้ว เรา ถือ เอาโอกาศนี้ เพื่อ ที่ จะ แสดง ความ ขอบใจ อย่าง ยิ่ง ของ เรา ใน การ ที่ เราได้ ไปพบ การ ต้อน รับโดย อัธยาไศรยไมตรี และ น้ำใจ ดี ทั่ว ทุก แห่ง อัน เปน สิ่ง ที่ จะ ยืน ยง คง อยู่ เสมอ ใน จำพวก ที่ ระฦก ด้วย ความ ชื่น ชม ยินดีใน ชีวิต ของเรา ฯ

พระราชทานเข็มอักษร

เสด็จพระราชดำเนินประพาศยุโรป

วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๖ พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่ หัว เสด็จ ออก ประทับ พระ ที่นั่ง อมรินทรวินิจฉัย ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระ ราชทาน เข็มอักษร เสด็จ พระราชดำเนิร ประพาศยุโรป แก่ พระ บรมวงษานุวงษ์ และ ข้า ราชการ ฝ่าย น่า ตาม ความ ใน พระราชบัญญัติ แก่ ผู้ ที่ มี พระ นาม และ นาม ต่อ ไป นี้

ตาม เสด็จ พระราชดำเนิร ประพาศยุโรป คราวหนึ่ง

รักษา พระ นคร คราว หนึ่ง

สมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราช	มกุฎราชกุมาร	เข็ม ทอง
พระเจ้า ลูกยา เธอ	กรม หมื่น ราช บุรี ดิเรกฤทธิ์	เข็ม เงิน
พระเจ้า ลูกยา เธอ	กรม หมื่น นครไชย ศรีสุรเดช	เข็ม ทอง
พระเจ้า ลูกยา เธอ	กรม หมื่น ชุมพร เขตรอุดมศักดิ์	เข็ม เงิน
พระยา สุริยานุวัตร		เข็ม เงิน

รักษา พระ นคร สอง คราว

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ	เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช	เข็ม ทอง
พระเจ้า น้อง ยาเธอ	กรม หลวง นเรศวรฤทธิ์	เข็ม เงิน
พระเจ้า น้อง ยาเธอ	กรม หลวง เทวะวงษ์วโร ประการ	เข็ม ทอง
พระเจ้า น้อง ยาเธอ	กรม หลวง ดำรงราชานุภาพ	เข็ม ทอง

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัดติวงษ์ เข็มทอง

ตามเสด็จพระราชดำเนิรประพาศยุโรปคราวแรก

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิศณุโลกประชานารถ เข็มเงิน

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ เข็มเงิน

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสวัสดิวัฒนวิศิษฏ์ เข็มทอง

พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นกำแพงเพ็ชรอรรคโยธิน เข็มเงิน

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ เข็มเงิน

พระบวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส เข็มเงิน

พระยาศรีสหเทพ เข็มเงิน

พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เข็มเงิน

พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ เข็มเงิน

พระยาไกรโกษา เข็มเงิน

พระยารามกำแหง เข็มเงิน

พระยาราชวังสรรค์ เข็มเงิน

เจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี เข็มเงิน

เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ เข็มเงิน

เจ้าหมื่นไวยวรนารถ เข็มเงิน

หม่อมไพชยนต์เทพ เข็มเงิน

พระอินทรเดช เข็มเงิน

พระ อมรมหาเดช	เข็มเงิน
พระ นรเนติ บัญชากิจ	เข็มเงิน
พระ สุรเดชรณชิต	เข็มเงิน
หลวง สุนทรโกษา	เข็มเงิน
หลวง สันทนาการกิจ	เข็มเงิน
ขุน วิรัชเวชกิจ	เข็มเงิน
นายเรือเอก ยอนซัน อินยิเนีย ทหารเรือ	เข็มเงิน

ตาม เสด็จ พระราชดำเนิร ประพาศยุโรป คราว หลัง

หลวง ศักดิ นายเวร	เข็มเงิน
หลวง โสภณเพ็ชรรัตน์	เข็มเงิน
นาย พินิจ ราชการ	เข็มเงิน

รักษา พระนคร คราว แรก

พระ เจ้า น้องยาเธอ กรม ขุนพิทยลาภ พฤฒิธาดา	เข็มเงิน
พระ เจ้า ลูกยา เธอ กรม หมื่น ปราจิณกิติบดี	เข็มเงิน
เจ้า พระยาภาสกรวงษ์	เข็มเงิน

รักษา พระนคร คราว หลัง

เจ้า พระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร	เข็มเงิน
พระยาสุขุมนัยวินิต	เข็มเงิน
พระยา ศรีสุนทรโวหาร	เข็มเงิน
พระยา จักรปาณีศรีศิลวิสุทธิ์	เข็มเงิน

วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๖

พระบาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว เสด็จ ออก พระที่นั่งอภิเศกดุสิต ทรงพระกรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน เข็ม อักษร เสด็จ พระราชดำเนิร ประพาศยุโรป

รักษา พระนคร คราว หลัง

พระยาเทพอรชุณ	เข็ม เงิน
พระยาสีหราชเดโชไชย	เข็ม เงิน

พระราชทานเข็มอักษร

พระบรมวงษานุวงษ์ ฝ่าย ใน

วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๖

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จ ประทับ ณท้อง พระโรง กลาง พระ ที่นั่ง จักรกรี มหาปราสาท ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราช ทาน เข็ม อักษร เสด็จพระราชดำเนิร ประพาศยุโรป แก่ พระบรมวงษา นุวงษ์ ฝ่าย ใน ตาม ความ ใน พระราช บัญญัติ คือ

รักษา พระ นคร สอง คราว

สมเด็จ พระนาง เจ้า พระบรมราชินีนารถ	เข็ม ทอง

รักษา พระ นคร คราว หลัง

พระอรรคชายาเธอ	พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์	เข็ม ทอง
พระเจ้า น้องนางเธอ	พระองค์เจ้านารีรัตนา	เข็ม เงิน
พระเจ้า น้องนางเธอ	พระองค์เจ้าบุภาพรประภา	เข็ม เงิน

ข่าวเสด็จพระราชดำเนิรถวายราชสักการ
พระพุทธชินสีห์วัดบวรนิเวศวิหาร

ด้วย เมื่อ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ประพาศ ประเทศยุโรป ได้ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ช่าง ทำ เชิง เทียน กิ่ง สำหรับ เปน ราชสักการ ถวาย พระ พุทธ ชินสีห์ คู่ ๑ จึ่ง มี พระราช ประสงค์ จะ เสด็จ พระราช ดำเนิรไป ทรง ถวาย ราชสักการ ใน กำหนด วัน ที่ ๒๖ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๖

เมื่อ พระ เจ้า น้องยาเธอ กรม หลวงวชิรญาณวโรรส ได้ ทรง ทราบ พระ บรมราช ประสงค์ ดัง นั้น ทรง มี ความ ยินดี ที่ จะ ทรง จัด การ รับ เสด็จ เปน ส่วน พิเศษ เนื่อง ใน การ เสด็จ พระราช ดำเนิร กลับ จากยุโรป ด้วย จึ่ง โปรดให้ บรรดา พระสงฆ์ และฆราวาส ซึ่ง เกี่ยว เปนสัทธิงวิหาริกอันเตวาสิก และ ทั้ง ผู้ อื่น ด้วย ซึ่งได้ มี น้ำใจ สวามิภักดิ์ ต่อ พระมหากรุณาธิคุณ ใน พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่ หัว ตก แต่ง สถาน ที่ ใน จังหวัดใน พระอุโบสถ วัด บวรนิเวศวิหาร ด้วย ซุ้มโคมไฟ และ ประดับ ด้วยใบไม้ ดอกไม้ ธงช้าง และ ธง ต่าง ๆ พร้อม เครื่อง ตั้ง ทั้ง เครื่อง สักการ และ เครื่อง กลไก ต่าง ๆ น่า ทัศนาการ แก่ ผู้ ที่ จะ ไป ใน จัง หวัด นั้น และ บรรดา สัทธิงวิหาริกอันเตวาสิก ของ พระ องค์ ท่าน บาง องค์ บาง ท่าน ก็ได้ มี น้ำ ใจ จัด หา ของ มา เลี้ยง มี น้ำ ร้อน น้ำชา กาแฟ และ น้ำ หวาน เครื่อง ดื่ม ต่าง ๆ พร้อม ทั้ง หมาก พลู บุหรี่ ด้วย เสร็จ

และ พระ องค์ ท่านได้ ทรง พระดำริห์ ว่า การ รับ เสด็จ พระราช ดำเนิร กลับ ที่ได้ มี การ รับ เสด็จไป แล้ว ได้ มี การ ประชุม กัน รับ เสด็จ เปน พวก ๆ เหล่า ๆ ใน การ ที่ จะ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร มา เพื่อ ถวาย ราชสักการ ครั้ง นี้ ก็ สม ควร จะ จัด ให้ มี การ ประชุม ดัง นั้น บ้าง จึ่ง ทรง นัดสัทธิงวิหาริกอันเตวาสิก ทั้งปวง มีสมเด็จ พระ บรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร และ พระเจ้า น้องยาเธอ กรมหมื่น สวัสดิวัตนวิศิษฎ์ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนารถ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นปราจิณกิติบดี เปน ต้น ส่วน ข้า ราชการ คือ พระยาศรีสหเทพ พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ พระยาจักรปาณีศรีศิลวิสุทธิ์ เปน ต้น มา ประชุม พร้อม กัน เฝ้าทูล ละออง ธุลีพระบาท ทูล เกล้า ฯ ถวาย ดอกไม้ เทียน ธูป เพื่อ เปน การ แสดง ความ ยิน ดี ถวายไชยมงคล ที่ หน้า พระอุโบสถ วัด บวรนิเวศวิหาร

ครั้น ถึง วัน กำหนด กาล อัน จะ เสด็จ พระราช ดำเนิร เวลา บ่าย บรรดา สัทธิงวิหาริกอันเตวาสิกได้ มา พร้อม กัน ที่ วัด แล้ว พระเจ้า น้องยาเธอ กรม หลวงวชิรญาณวโรรส พร้อม ด้วย สมเด็จ พระ บรม โอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร ประทับเปน ประธาน ให้ ช่าง ฉาย พระรูป และ รูป นั้น ๆ

ครั้น เวลา ทุ่ม เศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิรโดย รถ พระที่นั่ง ไป ประทับในพระ อุโบสถ พระสงฆ ใน พระอาราม นี้ และ ที่ จะ มา จาก พระ อาราม อื่น ๆ มีพระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสเปน ประธาน สวดชยันโต ถวายไชย มงคล จบ ลง แล้ว พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จุด เทียน

เครื่องนมัสการ และเทียนต่าง ๆ และทรงถวายเชิงเทียนกิ่งขนาดใหญ่ก้าไหล่ทอง สูงประมาณ ๒ ศอก มีโคมไฟฟ้าเปนเทียนคู่ ๓ แก่พระพุทธชินสีห์แล้ว พระราชทานสิ่งของซึ่งโปรดให้ทำมาจากยุโรป คือ หีบทรงพระอักษรและกระดาษตรา แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส และพระราชทานย่ามแก่พระสงฆ์บางองค์ที่ยังไม่ได้รับพระราชทาน แล้วประทับบนพระราชอาศน์ ตรัสกับพระสงฆ์และพระบรมวงษานุวงษ์ ประมาณครู่หนึ่งแล้ว พระสงฆ์ถวายอติเรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกมาประทับบนพระราชอาศน์อันพนักงานได้ทอดไว้ ที่หน้าพระอุโบสถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงนำดอกไม้เทียนธูปทูลเกล้า ฯ ถวาย แล้วต่อ ๆ ไปพระบรมวงษานุวงษ์ผู้ใหญ่ผู้น้อย บรรดาที่เปนสัทธิงวิหาริกอันเตวาสิกทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้เทียนธูปจนตลอดหมดแล้ว เมื่อถึงสัทธิงวิหาริกอันเตวาสิก ที่เปนข้าทูลลอองธุลีพระบาทข้าราชการ และพ่อค้า ชาวนาชาวสวน จะเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท หลวงมหาสิทธิโวหาร ได้อ่านรายชื่อฉายา ชื่อตั้ง หรือชื่อตัวและบวชวัดนั้น ๆ ทุก ๆ ชื่อ กราบบังคมทูลพระกรุณา ทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้เทียนธูปและถวายคำนับเรียงตัวจนตลอดหมดแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระศรีศาสดาเปนต้นแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับเวลา ๒ ทุ่มเศษ ฯ



ประกาศ ทรงขอบใจ

ผู้ที่ได้จัดการ รับเสด็จ พระราชดำเนิร กลับจาก ทวีปยุโรป

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้ประกาศ แก่พระบรมวงษานุวงษ์ ข้าราชการ ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหาร พลเรือน สมณะพราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎร และชนทั้งหลาย ผู้อาไศรยอยู่ในพระราชอาณาจักร์ ให้ทราบทั่วกันว่า

ด้วยมีพระบรมราชประสงค์ จะให้ท่านทั้งหลายทั้งปวง ทราบพระราชหฤทัยไว้ชัดเจน โดยคำประกาศนี้ว่า บรรดาชนทั้งหลายที่เปนข้าขอบขัณฑเสิมาก็ดี ที่เปนผู้อาไศรย อยู่ในพระราชอาณาเขตร์แห่งใด ๆ ก็ดี ที่เปนเภทภาษาใด ๆ ก็ดี ที่เปนคนถือสาสนใด ๆ ก็ดี ไม่จำเพาะว่าเปนผู้อยู่ในบรรดาศักดิ์ชั้นใด ๆ นั้น ขอจงแจ้งประจักษ์ใจว่าได้มีพระราชหฤทัย ทรงยินดี ขอบใจท่านทั้งหลายทั้งปวง นั้น ๆ เปนอันมาก ในการที่ท่านทั้งหลาย ได้พร้อมเพรียงกันจัดการรับเสด็จพระราชดำเนิร กลับจากประเทศยุโรปครั้งนี้ ให้เห็นเปนสำคัญอันมาก

แล้ว ว่า เปน พยาน แห่ง ความ รักใคร่ นับ ถือ แล ความ สวามิภักดิ์ ต่อ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท กับ พระ บรมราชวงษ์ นี้ แต่ ทรง หวัง พระราช หฤทัย ว่า ความ รู้ สึก ยัน ลึกล้ำ อัน หนึ่ง ใน ความ รักใคร่ ไมตรีจิตร ที่ ท่าน ทั้งหลาย ได้ มี ต่อ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท กับ ทั้ง ที่ ได้ ทรง มี ต่อ ท่าน ทั้งปวง นั้น จะ ยั่งยืนยง คง อยู่ เสมอ ใน พระราช หฤทัย มิ ได้ ขาด ใน ส่วน ที่ จะ เปน พระราช กิจ นั้น ก็ มี พระบรม ราช ประสงค์ อันแรง กล้า เหมือน ดัง ที่ ได้ มี พระราช ประสงค์ จำนง หมาย สืบ ๆ มา แต่ ก่อน แล้ว ว่า จะ ให้ มี ความ สงบ เรียบ ร้อย ราบคาบ และ มี ความ ยุติธรรม มั่น คง ยิ่ง ขึ้น แก่ คน ทั้งปวง และ จะ ทรง ทำนุ บำรุง แผ่นดิน ให้ เจริญ สืบ ไป ตาม กำลัง ของ มนุษย์ ชน จะ พึง กระทำ ได้ โดย อย่าง ยิ่ง จึง มี พระราชหฤทัย หวัง ว่า ท่าน ทั้งหลาย ทั้งปวง ที่ พึ่ง พำนัก ใน พระ บารมี จะ มี น้ำ ใจ ให้ สม กับ พระ ราช หฤทัย ที่ ได้ ทรง มี แก่ อาณาประชาชนเสมอ เหมือน เช่น บิดา มี แก่ บุตร นั้นแล้ว แล เมื่อ ท่าน ทั้งปวง มี ความ รัก ใคร่ บ้าน เมือง ของ ตน และ ถือ ตาม ทำตาม พระราช บัญญัติ ซึ่งได้ ตราไว้ แล้ว และ ที่ จะได้ ตราไว้ สืบ ไป เพื่อ ให้ เปน คุณ ความ ดี แก่ ประชาชน ทั้งหลาย นั้น ก็ จะ ทรง นับ ว่า เปน ผู้ มี ความ จง รัก ภักดี จริง ต่อ ใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท

ประกาศ มา ณ วัน ที่ ๑๙ เดือน พฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๖ เปน วันที่ ๑๔๒๕๒ ใน รัชกาล ปัตยุบัน นี้ ฯ

จดหมายเหตุ เสด็จ พระราช ดำเนิร ประพาศ ทวีปยุโรป ครั้ง ที่ ๒

จบ บริบูรณ์ เท่า นี้

15